ابوحبيب اسلامک لائبريری
اصلاحي
مدلل تقريرونه
دوهم جلد
دقرآن کريم، نبوي احاديثو او دامت داسلافو دقيمتي اقوالو اصلاحي نصيحتونو، علمي لطائفو او دعبرت نه
ډک زړه راښکونکو مُعتمدو واقعاتو په رڼا کي. دمعاشرې داصلاح، خوف خدا، دحقوق الله اوحقوق العباد
اهميت او د دارينو دسعادت او نيک بختۍ په باره کي. دعلماو، طلباو، مقررينو او عامو مسلمانانو دپاره
يو مفصله معتمده علمي او تحقيقي ذخيره:
تاليف
ابوالشمس مولانا نورالهدیٰ عفی عنه
زيراهتمام
کفايت الله اماني
0344-9995990
مکتبه اعزازيه
محله جنګي پښاور
جاده ميوند پخته فروشي کابل: 0764857797

دَ قرآن کریم، نبوي احادیثو او د امت د أسلافو د قیمتي اَقوالو، اِصلاحي نصیحتونو، عِلمي لطائِفو او د عِبرت نه ډَک زړه راښکونکو مُعتمدو واقعاتو په رڼا کې. د معاشرې د اِصلاح، خوفِ خُدا، د حقوق الله او حقوق العبادو اَهمیت او د دارینو د سَعادت او نیک بختۍ په باره کې. د علماو، طلباو، مُقرِرینو او عامو مسلمانانو د پاره یوه مُفصّله مُعتَمَده عِلمي او تحقیقي ذَخیره :

اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِیْرُوْنه

جلد

آبُو الشَّمْس مولانا نُوْرُ الْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُ العلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی، مردان

مکتبۂ اعزازیہ محلہ جنگی پشاور

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنه جلد ۲

اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القرآن اکاخیل کالونی مردان

مؤلف پخپله

۱٤۳۵ھ ق ، ۱۳۹۲ھ ش، مطابق ۲۰۱٤ ء

محلہ جنگی پشاور

زیر اہتمام

کفایت اللہ ارمانی

0344-9995990

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱.	سریزه	۱
۲.	۱ . حُقوقُ الوالدین	۳
۳.	فقهي مسائل	۴۲
۴.	د والدینو د حقوقو متعلق نور بهترین واقعات	۴۹
۵.	۲ . عُقوقُ الوالدین	٦۲
٦.	د والدینو د نافرمانۍ اسباب	۸۱
۷.	فقهي مسائل	۸٦
۸.	د عقوقُ الوالدین متعلق نور بهترین واقعات	۹۴
۹.	۳ . د مرګ بیان	۱۰۵
۱۰	د مرګ راتلل یقیني دي	۱۰۸
۱۱.	د مرګ سختي او تکلیفونه	۱۳۸
۱۲.	د مومن او کافر روح وتلو بیان	۱۴۹
۱۳.	د آخري خاتمې بنه کیدو دُعا په کار ده	۱٦۵
۱۴.	د مرګ متعلق ضروري فقهي مسائل	۱۸۳
۱۵.	د مرګ متعلق نور بهترین واقعات	۱۹٦

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۶.	٤. د صبر فضيلت او اهميت	۲۱۷
۱۷.	د صبر فضايل او فوايد	۲۲۰
۱۸.	د بچي په وفات كيدو صبر كول	۲۵۷
۱۹.	د مصيبت په وخت چغې سُورې او مخ وهل منع دي	۲۷۸
۲۰.	د صبر متعلق نور بهترين واقعات	۲۸۴
	۵. د قبر عذابونه او نعمتونه	۲۹۴
۲۱.	د قرآن كريم او احاديثو نه د عذابِ قبر ثبوت	۲۹۷
	د عذابِ قبر أسباب	۳۳۴
۲۲.	په عذابِ قبر باندي د بې دينه خلقو اعتراضات او د هغې جوابات	۲۴۳
۲۳.	د قبر متعلق فقهي مسايل	۳۵۱
۲۴.	د قبر د عذابونو او نعمتونو متعلق نور متعدد واقعات	۳۶۷
۲۵.	د بَرَاعَةُ الْإِسْتِهْلَال واله خُطبه	۲۹۲

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تفصيلي فهرست

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱.	سریزه	۱
	۱. حُقوقُ الوالدین	۳
۲.	د حقوق العبادو اهمیت او زمونږ غفلت	۵
۳.	د احکامِ شرعیه ؤ درې حصې حقوق العباد دي	۵
۴.	په حقوق العبادو کې د ټولو نه رومبې حق د والدینو دی	۵
۵.	د آیت تشریح	٦
٦.	د امام قرطبي رحمه الله تحقیق	۷
۷.	د والدینو د بوډا توب په حالت کې لحاظ ساتل	۷
۸.	اول حکم :	۸
۹.	دویم حکم :	۸
۱۰.	دریم حکم :	۸
۱۱.	څلورم حکم :	۹
۱۲.	پنځم حکم :	۹
۱۳.	د علامه آلوسي رحمه الله وینا :	۱۰
۱۴.	فقهي مسئله :	۱۰
۱۵.	کافر مور او پلار هم د خدمت او ښه سلوک مستحق دي	۱۱
۱٦.	د مُشرکې مور سره ښه سُلوک	۱۱
۱۷.	د والدینو سره ښیګړه بهترین عمل دی	۱۲
۱۸.	مسئله :	۱۲
۱۹.	د والدینو په خدمت سره د جهاد ثواب حاصلیدل	۱۳

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۱.	د والدينو حق په نفلي عبادت هم مخکې دی	۱۴
۲۲.	د جُريج واقعه:	۱۵
۲۳.	په اولاد باندې د مور حق د پلار په نسبت زيات دی	۱۸
۲۴.	فقهي مسئله:	۱۹
۲۵.	مور د بچي سره ډير تکليفونه برداشت کوي	۱۹
۲۶.	د والدينو په خدمت جنت حاصليدل	۲۰
۲۷.	د ابواسحاق آسفرائني واقعه	۲۲
۲۸.	د والدينو د خدمت په وجه په جنت کې د حضرت موسی ﷺ سره ملګرتيا	۲۴
۲۹.	د پلار سره د احسان په وجه جنت حاصليدل	۲۶
۳۰.	د والدينو سره د احسان په وجه د مصيبتونو نه نجات	۲۷
۳۱.	د الله ﷻ رضا د والدينو په خوشحالولو کې ده	۲۹
۳۲.	د والدينو آدب کول	۳۰
۳۳.	امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله او د مور آدب کول	۳۱
۳۴.	فضل بن يحی البرمکي او د پلار آدب کول	۳۲
۳۵.	د مور د خدمت په وجه مُستجَابُ الدّعوات کيدل	۳۲
۳۶.	د اُويس قرني رحمه الله واقعه	۳۲
۳۷.	د والدينو سره ښه سلوک د عُمر د برکت او د رزق د فراخئ سبب دی	۳۴
۳۸.	مور او پلار ته د محبت او احترام په نظر کولو سره د يو مقبول نفلي حج ثواب	۳۵
۳۹.	والدينو ته کتل عبادت دی	۳۶
۴۰.	د والدينو د وفات نه روستو د هغوی سره ښيګړه کول	۳۶
۴۱.	د پلار د وفات نه پس د هغه د دوستانو سره ښه سلوک کول	۳۷
۴۲.	د والدينو سره ښه سلوک په عقل هم معلوميږي	۳۹
۴۳.	د والدينو په بچي باندې بې شميره احسانات دي	۳۹
۴۴.	د والدينو اجمالي غټ حقوق	۴۰

نمبرشمار	موضوع	صفحه
.۴۵	هغه کارونه کوم چې په بچي کول لازمي دي	۴۰
.۴۶	هغه کارونه د کوم نه چې منع کيدل په کار دي	۴۱
.۴۷	د والدينو د مرگ نه پس	۴۱
.۴۸	خلاصه:	۴۱
.۴۹	**فقهي مسائل**	۴۲
.۵۰	د والدينو اِطاعت په جائز امورو کې فرض دی	۴۲
.۵۱	په گناه (او معصيت) کې د والدينو تابعداري نشته	۴۳
.۵۲	د والدينو دَرجه د اُستاذ او پير نه زياته ده	۴۴
.۵۳	د فرضِ کفايي تعليم نه د والدينو حق مخکې دی	۴۴
.۵۴	که په لمونځ ولاړ وي او والدين ورته آواز وکړي	۴۶
.۵۵	د مور حق په پلار باندې درې چنده زيات دی	۴۷
.۵۶	په خدمت کې د مور او احترام کې د پلار حق زيات دی	۴۸
.۵۷	**د والدينو د حقوقو متعلق نور بهترين واقعات:**	۴۹
.۵۷	د مور د دُعاگانو اَثر	۴۹
.۵۸	د مور د دُعا په وجه د سترگو نظر واپس راتلل	۴۹
.۵۹	د مور د دُعا په وجه مقبوليت	۴۹
.۶۰	بايزيد بسطامي رحمه الله ته د مور د دُعاگانو په وجه لوي مقام	۵۰
.۶۱	د مور په دُعا سره په علم کې ترقي	۵۱
.۶۲	د والدينو آدب کول	۵۲
.۶۳	د مور خدمت ته ترجيح ورکول	۵۳
.۶۴	د والدينو خبره منلو اهميت	۵۳
.۶۵	ضروري تنبيه	۵۵
.۶۶	د مُور مينه	۵۶
.۶۷	واقعه	۵۶

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۶۸.	په خپلو بچو قربانیدل	۵۸
۶۹.	د شودو (پیو) ختمیدو نه روستو خپل بچي ته وینه ورکول	۵۸
۷۰.	مور بچي ته تکلیف رسیدل نه برداشت کوي	۶۰
	۲. عُقوقُ الوالدین	۶۲
۷۱.	د ''اُف'' ویلو ممانعت	۶۴
۷۲.	د شِرک نه پس ذکر کیدل	۶۵
۷۳.	د والدینو نافرماني حرامه ده	۶۶
۷۴.	د والدینو نافرماني گناهِ کبیره ده	۶۶
۷۵.	د والدینو سره احسان نه کوونکي ته د نبي ﷺ خبرې	۶۷
۷۵.	د حضرت جبرائیل ﷺ خبرې او د نبي ﷺ پرې آمین ویل	۶۸
۷۶.	مور او پلار ته کنځل کول گناه کبیره ده	۶۹
۷۷.	د والدینو په نافرمان لعنت	۶۹
۷۸.	د مور د نافرمانۍ په وجه په عذاب قبر کې مبتلاء کیدل	۷۰
۷۹.	د مور او پلار نافرمان به جنت ته نه داخلیږي	۷۱
۸۰.	د والدینو نافرماني کوونکي ته په دُنیا کې سزا	۷۲
۸۱.	د والدینو په نافرماني کولو سره د خپل اولاد نافرمانه کیدل	۷۲
۸۲.	چې د والدینو سره څنگه سلوک وکړي هماغه شان به خپل بچي ورسره کوي	۷۳
۸۳.	په دُنیا کې په سزا رسیدل	۷۵
۸۴.	د مور او پلار خبرې ډیرې زر قبلیږي	۷۵
۸۵.	د مور د خبرو په وجه ذلیل کیدل	۷۶
۸۶.	د مور د وهلو په وجه خطرناک مرض	۷۷
۸۷.	د عاقُ الوالدین نیک اعمال نه قبلیږي	۷۸
۸۸.	د والدینو د شکریې اداء کولو نه بغیر د الله ﷻ شکریه قبوله نه ده	۷۹

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۸۹.	د والدینو دنافرمانۍ اسباب	۸۱
۹۰.	۱. د بچو صحیح تربیت نه کول	۸۱
۹۱.	۲. د بچي د بې دینه خلقو سره ناسته پاسته	۸۱
۹۲.	۳. انټرنیټ، ډِش، ټیوي او فحش فیلمونه کتل	۸۲
۹۳.	۴. د والدینو بد آخلاقي د بچو سره	۸۲
۹۴.	۵.. د ضرورت نه زیاتې د بچي تقاضې (نخرې) برداشت کول	۸۳
۹۵.	د عبرت نه ډک نصیحت	۸۳
۹۶.	خلاصه	۸۴
۹۷.	فقهي مسائل	۸٦
۹۸.	د والدینو نافرماني کوونکې سخت گناهگار دی	۸٦
۹۹.	که جهاد فرضِ کفایي وُ نو بیا د والدینو نه اجازت اخیستل واجب دي	۸٦
۱۰۰	په گناه (او معصیت) کې د والدینو فرمانبرداري نشته	۸۸
۱۰۱	که والدین د دِماغو نه کمزوري وي د هغوی د خبرې حیثیت	۸۹
۱۰۲	د خلافِ شرع کار کوونکي (یعنی فاسِق) پلار سره معامله	۹۰
۱۰۳	د والدینو خپل مینځي اختلاف په وخت کې د بچي کردار	۹۰
۱۰۴	که د چانه والدین خفه وفات شوي وي د هغې صورت	۹۱
۱۰۵	د عقوقُ الوالدین متعلق نور بهترین واقعات:	۹۴
۱۰۶	یوه عبرت ناکه واقعه	۹۴
۱۰۷	د مور په بې عزتۍ سره خطرناک مرگ	۹۷
۱۰۸	د والدینو سره چې کوم عمل وکړې بچي به درسره هماغه عمل کوي	۹۸
۱۰۹	واقعه:	۹۸
۱۱۰	فقهي مسئله	۱۰۲
۱۱۱	د والدینو حوصله او برداشت د بچو په نسبت زیاته وي	۱۰۲
۱۱۲	د مور د اجازت نه بغیر حج ته د تلونکي کس سزا	۱۰۴

نمبر شمار	موضوع	صفحه
	۲. د مرګ بيان	۱۰۵
۱۱۳	د مرګ نه هيڅوک هم انکار نه کوي	۱۰۸
۱۱۴	هيڅوک هم د مرګ نه نشي خلاصيدی	۱۰۸
۱۱۵	نتيجه چې کله او چېرته پوره وي په هماغه وخت او هماغه ځای کې وفات کيدل	۱۰۹
۱۱۶	حضرت سليمان عليه السلام سره ناست کس ته د ملک الموت په حيرانتيا سره کتل	۱۱۰
۱۱۷	د مرګ نه تيخته نشته	۱۱۱
۱۱۸	د بس د پاسه د زهريله مار چيچلو په وجه وفات کيدل	۱۱۲
۱۱۹	انسان د خاورې نه پيدا دی	۱۱۲
۱۲۰	د آيت تحقيق	۱۱۲
۱۲۱	د عطاء خراساني رحمه الله قول	۱۱۳
۱۲۲	زمکې ته واپس راتلل	۱۱۴
۱۲۳	د مرګ وخت هيچا ته معلوم نه دی	۱۱۵
۱۲۴	حضرت داؤد عليه السلام او ملک الموت	۱۱۵
۱۲۵	د امام مالک رحمه الله خوب ليدل	۱۱۶
۱۲۶	د مرګ نه مخکې تيارې	۱۱۷
۱۲۷	د آخرت د پاره تياري کوونکي کس عقل مند دی	۱۱۷
۱۲۸	د آخرت نه غافله کس کم عقل دی	۱۱۸
۱۲۹	د بهلول دانا د عبرت نه ډکه واقعه	۱۱۸
۱۳۰	عُمر د انسان قيمتي سرمايه ده	۱۱۹
۱۳۱	واقعه	۱۱۹
۱۳۲	د مرګ نه مخکې د ځان سره حساب کول	۱۲۰
۱۳۳	د يو ماشوم په زړه کې د آخرت فکر او د جهنم نه يره	۱۲۱
۱۳۴	مرګ په هيڅ شي نه رامنځه کيږي	۱۲۲

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۳۵	د حضرت داؤد ﷺ د وفات واقعه	۱۲۳
۱۳۶	واکټرانو يو سيکنډ ژوند ورنه کړو	۱۲۴
۱۳۷	د مرګ د پنجې نه هيڅوک نه شي خلاصيدې	۱۲۴
۱۳۸	د حضرت عزرائيل ﷺ وفات کيدل	۱۲۵
۱۳۹	د يو کشتي بان عجيبه جواب	۱۲۶
۱۴۰	د مرګ علاج د هيچا سره نشته	۱۲۷
۱۴۱	دُنيا مسافرخانه ده :	۱۲۷
۱۴۲	د ابراهيم بن ادهم رحمه الله کورته يو آجنبي کس راتلل	۱۲۹
۱۴۳	د ماشوم په خپې غوږ کې آذان او کس غوږ کې د اقامت وجه	۱۳۰
۱۴۴	په ټوله دُنيا کې په يوه ګړهنته کې آتلس زره کسان وفات کيږي	۱۳۰
۱۴۵	د دُنيا د محبت په وجه د مرګ نه غافل کيدل	۱۳۱
۱۴۶	د غافل انسان د ژوند يو بهترين مثال	۱۳۱
۱۴۷	د دُنيا ژوند غنيمت وګڼړه	۱۳۲
۱۴۸	يو بهترين مثال :	۱۳۲
۱۴۹	د دُنيا ژوند او راحت فاني دي	۱۳۴
۱۵۰	د دُنيا ژوند د آخرت په مقابله د يو سيکنډ حيثيت هم نه لري	۱۳۴
۱۵۱	د عالم برزخ آويد والې	۱۳۴
۱۵۲	د عالم حشر آويد والې	۱۳۵
۱۵۳	د دريم دوَر آويدوالې	۱۳۵
۱۵۴	د آخرت د ژوند مثال	۱۳۵
۱۵۵	د درې وارو دَورونو په نسبت د دُنيا ژوند	۱۳۶
۱۵۶	پنځه شيان غنيمت ګڼل په کار دي	۱۳۶
۱۵۷	د قيمتي وخت په ضائع کيدو سزا	۱۳۷

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۵۸	**د مرګ سختي**	۱۳۸
۱۵۹	د نبي کريم ﷺ حالت	۱۳۸
۱۶۰	د حضرت ابراهيم عليه السلام حالت	۱۴۰
۱۶۱	د حضرت موسی عليه السلام حالت	۱۴۰
۱۶۲	د کعب الاحبار نه د مرګ په باره کې پوښتنه	۱۴۱
۱۶۳	د حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه حالت	۱۴۱
۱۶۴	څلور زره کاله پس د مرګ سختي محسوسول	۱۴۲
۱۶۵	ملک الموت کافر ته په بَد او مؤمن ته په ښه شکل راځي	۱۴۳
۱۶۶	د يو غلط فهمي ازاله، او د اعتراض جواب	۱۴۴
۱۶۷	مرګ د مؤمن د پاره تحفه ده	۱۴۶
۱۶۸	د مومن مثال	۱۴۷
۱۶۹	د مرګ په وجه مومن ته د دُنيا د تکليفونو نه راحت نصيبه کيږي	۱۴۷
۱۷۰	د جنازې وړلو په وخت د نيک او بَد سړي آوازونه :	۱۴۸
۱۷۱	**د مومن او کافر روح وتلو بيان :**	۱۴۹
۱۷۲	د مومن روح په ډير عزت او آسانۍ سره اوځي	۱۵۱
۱۷۳	د کافر روح په ډيرې سختۍ سره اوځي	۱۵۳
۱۷۴	د مومن په روح فرښتې رحمت ليږي	۱۵۵
۱۷۵	مومن د روح وتلو په تکليف نه پوهيږي	۱۵۶
۱۷۶	د مومن روح په آسانۍ سره وتل د قرآن کريم نه معلول	۱۵۷
۱۷۷	د وفات کيدو نه پس د مومن د روح ځای	۱۵۸
۱۷۸	مومن ته د مرګ په وخت د فرښتو زيري	۱۵۹
۱۷۹	د مرګ يادولو فائده	۱۶۰

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۸۰	د مرګ په یادولو سره دري اعزازه	۱۶۱
۱۸۱	د مرګ هیرولو نقصانات	۱۶۱
۱۸۲	مرګ بهترین واعظ دی	۱۶۲
۱۸۳	حضرت عمر ﷜ خاته د مرګ رایادولو دپاره یو کس مقرر کړي و	۱۶۲
۱۸۴	د عمر بن عبدالعزیز رحمه الله معمول	۱۶۳
۱۸۵	د مرګ یادونکي کس حشر د شهیدانو سره	۱۶۳
۱۸۶	د مرګ په یادولو سره د زړه نه زنګ لرې کیږي	۱۶۳
۱۸۷	د مرګ یادولو طریقه	۱۶۴
۱۸۸	**د آخرې خاتمې به کیدو دُعا په کار ده**	۱۶۵
۱۸۹	د مرګ په وخت د شیطان دُهوکه کولو کوشش	۱۶۶
۱۹۰	د خلقو غلط فهمي او غفلت	۱۶۶
۱۹۲	د کاتب وحي آخیري انجام	۱۶۷
۱۹۳	په غزوه حُنین کې د یو کس خودګشي کول	۱۶۸
۱۹۴	د مرګ په وخت د قرآن کریم نه انکار	۱۶۹
۱۹۵	د بلعم بن باعوراء آخیري انجام	۱۶۹
۱۹۶	د برصیصا آخیري انجام	۱۷۱
۱۹۷	د غلط نظر استعمالولو په وجه آخره خاتمه خرابیدل :	۱۷۱
۱۹۸	نیکانو خلقو ته په تکلیف رسولو سره آخیره خاتمه خرابیدل	۱۷۳
۱۹۹	د بُهتان لږونکي کس خراب انجام	۱۷۴
۲۰۰	**په نیکانو خلقو باندې د شیطان حمله :**	۱۷۶
۲۰۱	د امام رازي رحمه الله آخري وخت	۱۷۶
۲۰۲	د امام احمد بن حنبل رحمه الله آخري حالت	۱۷۸

صفحه	موضوع	نمبر شمار
۱۷۸	د شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله آخري وخت	۲۰۳
۱۷۹	**د خرابې خاتمې اَسباب :**	۲۰۴
۱۸۰	۱. والدینو ته تکلیف رسول	۲۰۵
۱۸۰	د حضرت علقمه رضي الله عنه واقعه	۲۰۶
۱۸۰	۲. د اولیاء الله وُ په شان کې گستاخي کول	۲۰۷
۱۸۱	۳. تکبر کول	۲۰۸
۱۸۱	خُلاصه	۲۰۹
۱۸۳	**فقهي مسائل**	۲۱۰
۱۸۳	۱. په تجهیز او تدفین کې تادي په کار ده	۲۱۱
۱۸۵	۲. د جنازې لمونځ فرضِ کفایي دی	۲۱۲
۱۸۵	۳. د جنازې د امامت کولو زیات حقدار	۲۱۳
۱۸۶	۴. د غائبانه جنازې کولو حکم	۲۱۴
۱۸۸	۵. په مړي باندې باربار جنازه کول ناجائز دي	۲۱۵
۱۸۸	۶. په آختر کې دوباره تعزیت، او تکرار د تعزیت مکروه دی	۲۱۶
۱۸۹	۷. د څپلو سره د جنازې کولو حکم	۲۱۷
۱۹۰	۸. که د مرگ په وخت مسلمان کلیمه طیبه او نه وایي د هغه حکم	۲۱۸
۱۹۰	۹. د مومن او گناهگار د مرگ نښې	۲۱۹
۱۹۱	۱۰. د قریب الموت کس سره سلوک	۲۲۰
۱۹۳	د سورة یسین په لوستو د مرگ سختي آسانیږي	۲۲۱
۱۹۴	۱۱. د مرگ حقیقت	۲۲۲
۱۹۴	د وفات کیدو نه پس د روح ځای	۲۲۳

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۲۳	**د مرګ متعلق نور بهترین واقعات:**	۱۹۶
۲۲۴	د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما د وفات نه پس يوه عجيبه مرغۍ راتلل	۱۹۶
۲۲۵	د بدن نه جدا شوي سر نورو ته خطاب وکړو	۱۹۶
۲۲۶	د يو بادشاه د روح قبض کولو واقعه	۱۹۸
۲۲۷	د يو نيک سړي د روح قبض کولو واقعه	۱۹۹
۲۲۸	د فريدالدين عطار د وړاندې د يو نيک کس وفات کيدل	۱۹۹
۲۲۹	د يو ظالم بادشاه د روح قبض کولو واقعه	۲۰۰
۲۳۰	مال و دولت يې په کار رانغې	۲۰۱
۲۳۱	د مرګ په وخت د څلور فرښتو خطاب	۲۰۳
۲۳۲	د مړي محاسن ذکر کول او د بدي بيانولو نه ځان ساتل په کار دي	۲۰۴
۲۳۳	د مړې ښځې د پټون سره د غاسلې زنانه سره لاس نختل	۲۰۵
۲۳۴	د جنازې کولو اجر	۲۰۷
۲۳۵	د دفن کيدو پورې د حصاريدلو اجر	۲۰۷
۲۳۶	د يو مسلمان جنازه کول د جنت تللو سبب دی	۲۰۹
۲۳۷	د سلو (۱۰۰) کسانو په جنازه کې شريکيدو سره د مړي مغفرت	۲۱۰
۲۳۸	د څلويښتو (۴۰) کسانو په جنازه کې شريکيدو سره د مړي مغفرت	۲۱۰
۲۳۹	جنازې کولو سره د جنازه کوونکو مغفرت کيږي	۲۱۱
۲۴۰	واقعه	۲۱۱
۲۴۱	د نيکانو خلقو په تعريف سره د مړي جنتي کيدل	۲۱۲
۲۴۲	د حضرت موسى عليه السلام د وفات واقعه	۲۱۴
۲۴۳	**٤. د صبر فضيلت او اهميت**	۲۱۷
۲۴۴	شريعت په هر حالت کې د انسان راهنمايي کړې	۲۱۸
۲۴۵	د مومن په هر کار کې خير وي	۲۱۹

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۲۴۶	په هر انسان باندې امتحانات او غمونه راځي	۲۱۹
۲۴۷	د لقمان حکیم ترخه خربوزه په شوق خوړل	۲۲۰
۲۴۸	**د صبر فضایل او فواید :**	۲۲۰
۲۴۹	۱. صبر کوونکو ته بې حسابه اجر	۲۲۱
۲۵۰	۲. په صبر سره ګناهونه معاف کیږي	۲۲۲
۲۵۱	۳. په صبر سره اُوچت او اَعلی مقام حاصلیږي	۲۲۴
۲۵۲	۴. په صبر کولو سره جنت حاصلیږي	۲۲۶
۲۵۳	۵. د صبر په وجه درجې اوچتیدل	۲۲۹
۲۵۴	۶. صابرینو ته بهترینه بدله	۲۲۹
۲۵۵	۷. د الله ﷻ معیت د صابرینو سره	۲۲۹
۲۵۶	د حضرت داود علیه السلام پوښتنه	۲۳۰
۲۵۷	په نیکانو خلقو باندې امتحانات او تکلیفونه ډیر راځي	۲۳۰
۲۵۸	۱. د حضرت ایوب علیه السلام صبر	۲۳۲
۲۵۹	۲. حضرت ابراهیم علیه السلام ته اِمامت د امتحان او صبر نه روستو حاصل شو	۲۳۳
۲۶۰	۳. په مخکیني خلقو اِمتحانات	۲۳۴
۲۶۱	لوي ثوابونه د لوي تکلیفونو سره وي	۲۳۵
۲۶۲	د بنده نه د الله تعالی د راضي کیدو او ناراضه کیدو علامه	۲۳۵
۲۶۳	دا معلومول، چې دا مصیبت عذاب دی او که امتحان؟	۲۳۶
۲۶۴	د شاه ولي الله رحمه الله تحقیق	۲۳۶
۲۶۵	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقیق	۲۳۶
۲۶۶	د صبر په برکت سره دُشمن هلاکیدل	۲۳۸
۲۶۷	دُنیا د آزمائښتونو کور دی	۲۳۹
۲۶۸	دُنیا د مومن د پاره قید خانه ده	۲۳۹

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۲۶۹	د مومن په هر حالت کې خير وي	۲۴۰
۲۷۰	د صبر أهميت	۲۴۰
۲۷۱	د صبر تعريف	۲۴۱
۲۷۲	د صبر أقسام	۲۴۱
۲۷۳	د صبر درجات	۲۴۲
۲۷۴	صبر نيم ايمان دى	۲۴۳
۲۷۵	لمونځ او صبر به په قبر کې د انسان دفاع کوي	۲۴۴
۲۷۶	صبر د انسان خاصه ده	۲۴۵
۲۷۷	صبر کول د کامل مومن صفت دى	۲۴۵
۲۷۸	نبي ﷺ ته د صبر حکم	۲۴۵
۲۷۹	چا ته چې صبر ورکړى شو هغه ته بهترين نعمت ورکړى شو	۲۴۶
۲۸۰	صبر کول اول ګران وي خو انجام يې ښه وي	۲۴۶
۲۸۱	صبر هغه دى چې په اول وخت کې اوشي	۲۴۷
۲۸۲	عبد الله بن مبارک رحمه الله ته د يو مجوسي عجيبه خبره	۲۴۸
۲۸۳	د صبر علامات	۲۴۸
۲۸۴	د بې صبرى علامات	۲۴۹
۲۸۵	په هر حالت کې الله ﷻ ته متوجه کېدل په کار دي	۲۴۹
۲۸۶	تکليف لرې کوونکې ذات هم الله ﷻ دى	۲۴۹
۲۸۷	افلاطون ته د حضرت موسى ﷺ جواب	۲۴۹
۲۸۸	په مومن حقيقي مصيبت نه راځي	۲۵۰
۲۸۹	د يو ماشوم نا آشنا جواب	۲۵۱
۲۹۰	د يو بزرګ د توبې سبب	۲۵۲
۲۹۱	علمي نُکته او قانون	۲۵۲

۲۹۲	اوله نمونه	۲۵۳
۲۹۳	دويمه نمونه	۲۵۳
۲۹۴	په بې صبرۍ سره مصيبت دو چند شي	۲۵۴
۲۹۵	د لوح محفوظ ږو مبې خبره	۲۵۵
۲۹۶	يو كور هم د غم نه خالي نه دی	۲۵۵
۲۹۷	واقعه	۲۵۵
۲۹۸	د نږ ټې خپلوان په وفات كيدو صبر كول	۲۵۶
۲۹۹	**د بچي په وفات كيدو صبر كول**	۲۵۷
۳۰۰	۱. په جنت کې كور جوړيدل	۲۵۷
۳۰۱	۲. د قيامت په ورځ به بچې د والدينو شفاعت كوي	۲۵۸
۳۰۲	نيمګړي (اوناتمام) بچي به هم د خپلو والدينو شفاعت كوي	۲۶۰
۳۰۳	۳. د جنت مستحق كيدل	۲۶۱
۳۰۴	۴. د ثواب حاصليدل	۲۶۱
۳۰۵	د حضرت داوُد ﷺ بچي وفات كيدل	۲۶۱
۳۰۶	د حضرت سليمان عليه السلام بچي وفات كيدل	۲۶۲
۳۰۷	حضرت معاذبن جبل ﷺ ته د ځوي په وفات كيدو د نبي ﷺ خط	۲۶۳
۳۰۸	د چا چې درې (۳) ، يا دوه (۲) بچي وفات شوي وي د هغوی دپاره بشارت	۲۶۴
۳۰۹	د چا چې يو بچي وفات شوي وي د هغوی دپاره د جنت بشارت	۲۶۶
۳۱۰	صبر د ام سُليم رضي الله عنها غوندې په كار دی	۲۶۸
۳۱۱	د صبر نه روستو فراخي راځي	۲۷۰
۳۱۲	د مصيبت په وخت د ځان نه په غټ امتحان کې مبتلاء كس ته كتل په كار دي	۲۷۱
۳۱۳	د شيخ سعدي رحمه الله واقعه	۲۷۲
۳۱۴	د مصيبت برداشت كولو دپاره ضروري كارونه	۲۷۳

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۱۵	۱. دا امتحان په تقدير کې ليکل شوی و	۲۷۳
۳۱۶	۲. د صبر فضايل رامخې ته کول	۲۷۴
۳۱۷	حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما ته د يو باندېچي تسلي	۲۷۴
۳۱۸	۳. د ځان نه په غټ امتحان کې ګرفتار کس ته نظر کول	۲۷۵
۳۱۹	۴. په بې صبرۍ سره مصيبت زياتيدل	۲۷۵
۳۲۰	د يو بزرګ نا آشنا صبر کول	۲۷۶
۳۲۱	۵. هر مصيبت آخر هم ختميږي	۲۷۶
	۶. وطنِ اصلي يعنی آخرت ته نظر کول	۲۷۶
۳۲۲	**د مصيبت په وخت چغې سورې او مخ وهل منع دي**	۲۷۸
۳۲۴	واقعه	۲۸۰
۳۲۵	بغير د چغو او سورو نه صرف اوښکې بهيدل خير دی	۲۸۰
۳۲۶	د ځوي په وفات کيدو د نبي ﷺ د سترګو مبارکو نه اوښکې تلل	۲۸۰
۳۲۶	د نمسي په وفات کيدو سره د نبي ﷺ د سترګو مبارکو نه اوښکې تلل	۲۸۱
۳۲۷	د نوحه او چغو نه بغير ژړل هم منع نه دي	۲۸۲
۳۲۸	خلاصه	۲۸۳
۳۲۹	دُعا	۲۸۳
۳۳۰	**د صبر متعلق نور بهترين واقعات:**	۲۸۴
۳۳۱	په نيکانو تکليفونه ډير راځي خو په خوشحالۍ يې برداشت کوي	۲۸۴
۳۳۲	د يوې صحابيه رضي الله عنها واقعه	۲۸۶
۳۳۳	د مصيبت په وخت کې الله ﷻ ته رجوع په کار ده	۲۸۹
۳۳۴	د يو بزرګ د صبر واقعه	۲۸۹
۳۳۵	د يوې ښځې د صبر بهترينه واقعه	۲۹۰
۳۳۶	د مصيبت په وخت " إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ " ويلو فضيلت	۲۹۲

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۳۷	**۵ . د قبر عذابونه او نعمتونه**	۲۹۴
۳۳۸	د قبر عذاب او ثواب	۲۹۷
۳۳۹	د عذابِ قبر ثبوت د قرآن کريم نه	۲۹۷
۳۴۰	اول آيت	۲۹۷
۳۴۱	د امام رازي رحمه الله تحقيق	۲۹۸
۳۴۲	عِلمي نکته	۲۹۸
۳۴۳	مړي ته په عالمِ برزخ کې سهر او مابښام خپل مقام خودلې شي	۲۹۹
۳۴۴	دويم آيت	۲۹۹
۳۴۵	قبر د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه، يا د جهنم د کندو نه يوه کنده ده	۳۰۱
۳۴۶	د مومنِ بنده نه په قبر کې د فرښتو پوښتنې	۳۰۱
۳۴۷	د کافر او گناهگار نه په قبر کې د فرښتو پوښتنې	۳۰۴
۳۴۸	په قبر کې د فرښتو په سوالونو کولو کې حکمت	۳۰۶
۳۴۹	په قبر کې د مومنِ د پاره راحت او د کافر و منافق د پاره سختي	۳۰۷
۳۵۰	مړي ته په قبر کې د نبي ﷺ شکل خودلو باره کې عِلمي تحقيق	۳۰۸
۳۵۱	علمي تحقيق او تعارض ختمول	۳۰۹
۳۵۲	اصولي خبره	۳۱۰
۳۵۳	مومن په قبر کې په شين باغ کې	۳۱۰
۳۵۴	د قبر په ليدلو د حضرت عثمان رضي الله عنه حالت	۳۱۱
۳۵۵	د قبر آزمايښتونو په اوريدو سره د صحابه کرامو حالت	۳۱۲
۳۵۶	د عذابِ قبر نه پناه غوښتل په کار دي	۳۱۳
۳۵۷	د نبي ﷺ د عذابِ قبر نه پناه غوښتل	۳۱۳
۳۵۸	صحابه کرامو ته د عذابِ قبر نه د پناه غوښتلو حکم	۳۱۴
۳۵۹	په هره ورځ د قبر آواز	۳۱۶

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۶۰	قبرهره ورځ پنځه کرتې آواز کوي	۳۱۸
۳۶۱	عمر بن العزيز ته د قبر نه آواز محسوسيدل	۳۱۹
۳۶۲	عذابِ قبر بعض وخت د عبرت د پاره ښکاره کيږي	۳۲۰
۳۶۳	**دعذابِ قبر باره کې يو څو واقعات**	۳۲۲
۳۶۴	۱. د لمونځ په پرېښودو سره قبر د اُور د لمبو نه ډکيدل	۳۲۲
۳۶۵	۲. د نَبَوي سُنتو نه د اِعراض کولو په وجه په قبر کې د قبلې نه مخ اوړيدل	۳۲۳
۳۶۶	۳. د مور په نافرمانۍ د قبر نه د خره آواز راتلل	۳۲۳
۳۶۷	۴. د جُنابَت نه غُسل نه کولو په وجه د قبر عذاب	۳۲۳
۳۶۸	د مرګ نه پس په کار راتلونکي اعمال	۳۲۴
۳۶۹	مړو ته د تلاوت ثواب بښَل	۳۲۵
۳۷۰	اوله واقعه	۳۲۵
۳۷۱	دويمه واقعه	۳۲۶
۳۷۲	په قبر کې د انسان نيک اعمال په کار راځي	۳۲۷
۳۷۳	د مال، اولاد او نيکو اعمالو حيثيت	۳۲۸
۳۷۴	د ''سورة يٰسين'' په برکت د قبر نه ژوندي راوتل	۳۲۹
۳۷۵	د قبر نه آواز راتلل '' چې دلته نيک اعمال په کار راځي ''	۳۳۰
۳۷۶	د نيک عمله کس د خخيدو په وجه د نورو نژدې مړو مغفرت	۳۳۱
۳۷۷	پنځه تيارې او پنځه رڼاګانې	۳۳۲
۳۷۸	د ګناهګارانو په قبرونو کې ماران	۳۳۲
۳۷۹	مړي په مينځ دوه ټوټې کيدل	۳۳۳
۳۸۰	**د عذابِ قبر اَسباب**	۳۳۴
۳۸۱	۲،۱ : چُغل خوري او د تشو متيازو نه ځان نه ساتل	۳۳۴
۳۸۲	۳. په نبي عليه السلام باندې دروغ جوړول	۳۳۵
۳۸۳	۴. په ناحقه مسلمان وژل	۳۳۶

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۸۴	۵. د مور نافرماني كول	۳۳۷
۳۸۵	۶. ملاوټ (دهوكه) كول	۳۳۹
۳۸۶	۷. صحابه كرامو ته كنځل كول	۳۴۰
۳۸۷	۸. بې اودسه لمونځ كول او د مظلوم مدد نه كول	۳۴۱
۳۸۸	۹. د عذابِ قبر نور اسباب	۳۴۱
۳۸۹	**په عذاب قبر باندې څه اعتراضات او د هغې جوابات**	۳۴۳
۳۹۰	سوال: ۱. د قبر احوال مونږ ولې نه محسوسوو ؟	۳۴۳
۳۹۱	سوال: ۲. قبر ته فرښتې په كومه لار ورننوځي ؟	۳۴۶
۳۹۲	سوال: ۳. كه مړي په قبر كې دفن نه شي نو هغه ته څنګه عذاب وركولې شي ؟	۳۴۷
۳۹۳	واقعه	۳۴۸
۳۹۴	سوال: ۴. په قرآن مجيد كې خو دوه مرګه او دوه ژوندونه ذكر دي، نو د قبر...	۳۵۰
۳۹۵	**فقهي مسايل**	۳۵۱
۳۹۶	۱. د عذابِ قبر نه انكار كفر دى	۳۵۱
۳۹۷	۲. په عالم برزخ كې عذاب په جسم او روح دواړو وي	۳۵۱
۳۹۸	۳. د جُمعې په ورځ يا شپه باندې وفات كيدونكې كس د عذابِ قبر...	۳۵۳
۳۹۹	۴. د قبرستان نه شنه ګياه څمول مكروه تحريمي ده	۳۵۴
۴۰۰	۵. د قبرونو دپاسه د اوچې ګياه سوزول منع دي	۳۵۴
۴۰۱	۶. د قبر سَر ته د سورة بقرې اول، او څپو ته د سورة بقرې آخر لوستل	۳۵۵
۴۰۲	۷. په تابوت كې د مړي ښخولو حكم	۳۵۵
۴۰۳	۸. د قبرونو پخول او آبادې پرې كول منع دي	۳۵۶
۴۰۴	د قبرونو پخولو او په دې باندې د تعمير كولو باره كې تحقيق	۳۵۸
۴۰۵	اعتراض: د اولياءُ الله په مزاراتو بيا ګنبدونه ولې دي؟	۳۶۱
۴۰۶	اعتراض: د نبي عليه السلام په قبر باندې ګنبد ولې دى ؟	۳۶۱
۴۰۷	په كچه (خام) قبر كې د مړي فائده ده	۳۶۳

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۴۰۸	مسئله	۳۶۳
۴۰۹	۹. په زور قبر باندې نوره خاوره اچول	۳۶۴
۴۱۰	۱۰. د دفن کولو نه پس د مړي بل ځای ته د منتقل کولو حکم	۳۶۵
۴۱۱	د عذابِ قبر نه د بچ کيدو طريقه	۳۶۶
۴۱۲	دُعا	۳۶۶
۴۱۳	**د قبر عذابونو او نعمتونو متعلق نور بهترين واقعات:**	۳۶۷
۴۱۴	د ګناهونو او نافرمانيو په وجه عذابِ قبر	۳۶۷
۴۱۵	۱. په بيت المال کې د خيانت کولو په وجه عذابِ قبر	۳۶۷
۴۱۶	۲. د يوې ستنې په وجه عذابِ قبر	۳۶۸
۴۱۷	۳. په کافر، او تشو متيازو نه ځان نه ساتلو په وجه د قبر عذاب	۳۷۰
۴۱۸	۴. د زخيره آندوزئ په وجه د قبر ګرميدل	۳۷۱
۴۱۹	۵. د بې پردګۍ او ناځن پالش په وجه د قبر عذاب	۳۷۱
۴۲۰	۶. د شرابي، بې لمازه، او تشو متيازو نه ځان نه ساتونکي د پاره د قبر عذاب	۳۷۳
۴۲۱	۷. د يو کفن کش ګوتې سوزيدل	۳۷۵
۴۲۲	۸. د عذابِ قبر نمونه	۳۷۷
۴۲۴	**د نيکانو او بزرګانو د قبرونو نه د مشکو خوشبوئ تلل**	۳۷۹
۴۲۵	۱. د حضرت سعد بن معاذ ﷺ د قبر نه خوشبوئ تلل	۳۷۹
۴۲۶	۲. د عبدالله بن غالب حمداني ﷺ د قبر نه خوشبوئ تلل	۳۷۹
۴۲۷	۳. د امام بخاري رحمه الله د قبر نه خوشبوئ تلل	۳۸۰
۴۲۸	۴. د احمد علي لاهوري رحمه الله د قبر نه خوشبوئ تلل	۳۸۰
۴۲۹	۵. د مولانا موسیٰ روحاني رحمه الله د قبر نه خوشبوئ تلل	۳۸۱
۴۳۰	۶. په قبر کې د ځنه خوشبوئ	۳۸۱
۴۳۱	۷. قبر د ګل ريحان نه د کيدل	۳۸۲

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۴۳۲	نيکان او اولياءُ الله په قبرونو کې سالِم او تروتازه وي	۳۸۳
۴۳۳	۱. د غزوه اُحد د شهيدانو واقعه	۳۸۴
۴۳۴	۲. د حضرت جابر رضي الله عنه د پلار "حضرت عبدالله رضي الله عنه" واقعه	۳۸۴
۴۳۵	۳. د حضرت ابوطلحه رضي الله عنه واقعه	۳۸۵
۴۳۶	۴. د امام احمد بن حنبل رحمه الله واقعه	۳۸۶
۴۳۷	۵. د شيخ محمد بن سليمان جزولي رحمه الله واقعه	۳۸۶
۴۳۸	۶. د اووه کسانو په قبر کې تازه لاشونه	۳۸۷
۴۳۹	د حضرت ابو ايوب انصاري رضي الله عنه د قبر نه نُور اوچتيدل	۳۸۷
۴۴۰	مؤمنان به په قبر کې ثابت قدمه وي	۳۸۸
۴۴۱	۱. د يزيد بن هارون فرښتو ته جواب	۳۹۰
۴۴۲	۲. د رابعه بصريه فرښتو ته جواب	۳۹۱
۴۴۳	د بَرَاعَةُ الْإِسْتِهْلَالْ واله خطبه	۳۹۲

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سریزه

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى، وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى . اَمَّا بَعْدُ!

کله چې ما ددې " اِصلاحي مدلل تقریرونه " کتاب اول جلد ولیکل ، او چاپ شو نو الله ﷻ په علمي میدان کې ورته ډیر زیات مقبولیت ورکړو ، جیدو علماء کرامو ، طالبانو او خطیبانو ورته ډیر د قدر په سترګه وکتل .

حقیقت دادی چې د اول جلد په لیکلو کې مې پوره خواري او محنت کړې وُ ، او معتمد مواد مې په ډیر احتیاط سره راجمع کړي وُ .

ډیرو استاذانو او ملګرو بار ، بار دا مطالبه کوله چې که په همدغه انداز باندې نور جلدونه ولیکلې شي نو ډیره به ښه وي . خو د درسي مصروفیاتو په بناء مې موقع نه شوه پیدا کولې ، کله چې د مدرسې سالانه رخصتي وشوه نو دغه وخت مې غنیمت وګڼل ، او د دویم جلد په لیکلو مې شروع وکړه . د الله ﷻ په فضل وکرم ، د والدینو او استاذانو په دُعا سره د کتاب دویم جلد هم دادی ستاسو په لاس کې دی .

اِن شاء الله په همدغه انداز باندې به نور جلدونه هم لیکم چې په نږدې وخت کې به هغه هم ترتیب وار چاپ شي .

په دې کتاب کې مې هم د اول جلد په شان ترتیب چلولې چې :

۱ . په هره موضوع کې مې د قرآن کریم آیتونه او د هغې تفسیر او تشریح د مختلفو تفاسیرو نه ، سره د حوالې نقل کړي .

۲ . د هرې موضوع سره مناسب احادیث مې د عربي عبارت ، ترجمې او تشریح سره د احادیثو د معتمدو کتابونو نه نقل کړي .

۳ . د هرې موضوع متعلق مسائل مې د مُعتمدو بَاوَري کتابونو او نورو شروحاتو نه نقل کړي ، او فقهي مسائلو کې مې د فقهاو کتابونو او فتاوو ته رجوع کړې .

Scanned with CamScanner

۴ . د سامعینو په ذهنونو کې د مضمون په ښه طریقې سره اچولو ، او د خلقو د دِلچسپۍ دپاره مې د موقع مناسب د هرې موضوع سره مُستَنَد او د عبرت نه ډک واقعات را نقل کړي .

ځکه د عمل جذبه راپیدا کولو د پاره چې واقعاتو ته کوم اهمیت حاصل دی هغه هرعاقل ته د رُوښانه ورځې په شان ښکاره دی .

بل دا چې معتمد واقعات یو قسم رُوحاني غذا هم ده ، او د انسان په فطرت کې هم داخېره داخله ده چې په مثال یا واقعې سره کومه خبره بیان شي هغه دده په پوهه کې زر راځي . دغه وجه ده چې د قرآن کریم څه حصه په واقعاتو او امثالو هم مشتمله ده ، ځکه په تیرو واقعاتو کې د انسان دپاره غټ سبق او عبرت پروت دی .

۵. هرې غټې خبرې ته یو عنوان ورکړې شوې دی .

٦ . د هرې موضوع په آخر کې د هغې موضوع متعلق نور سبق آموز واقعات هم سره د حوالې ذکر شوي چې هر واعِظ او مقرّر یې د خپل وعظ او تقریر مؤثر کرځولو د پاره د خپلې خوښې مطابق ځانته پکې اِنتخاب کولې شي .

الله تعالی دې واقعي دا کتاب د معاشرې د اصلاح او د خلقو د کامیابۍ ذریعه وګرځوي . آمِیْن یَارَبَّ الْعَالَمِیْن .

په آخر کې زه د خپل مشر ورور اُستاذِ محترم ، مجاهدِ کبیر ، صاحِبُ التّصانیفِ الکثیرة ، جامع المعقول والمنقول الحاج حضرت مولانا عبد الباقي حقّاني صاحب دامت برکاتهم العالیة هم ډیره منّنه او شکریه اداء کوم ، او د الله تعالی څخه ورته د ډیر اجر غوښتونکې یم کوم چې د ډیرو علمي مصروفیاتو او نورو مشکلاتو باوجود خپل قیمتي وخت دې دواړو جلدونو نظرِ ثاني او اِصلاح د پاره وقف کړو او په خپله قیمتي کتنې سره یې د دې کتاب په حُسن او اِفاده کې نوره هم اضافه وکړه .

فَجَزَاهُ اللهُ خَيْرَالْجَزَاءِ ، وَأَكْرَمَهُ اللهُ بِمَالَا مَزِيْدَ عَلَيْهِ . آمِيْن ثُمَّ آمِيْن

نورالهدیٰ عفی عنه

نوټ : که د کتاب متعلق یا بله څه مفیده مشوره وي نو په دې نمبر رابطه کولې شئ .

موبائل نمبر : ٥٣٤٧١٧۴ ٠٣٠٦

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

﴿ وَقَضٰى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوْا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ﴾ . سورة الإسراء آیت ۲۳.

حُقوقُ الوَالدَین

یعنی

د مور او پلار حُقوق

تاَلیف :

ابُوالشَّمس مولانا نُورُالهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی مردان

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د مور او پلار د حقوقو اهميت :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهٗ وَنَسْتَعِيْنُهٗ وَنَسْتَغْفِرُهٗ وَنُؤْمِنُ بِهٖ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهٗ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَه، وَنَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُه.

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ:

﴿ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا. اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيْمًا ﴾. (۱)

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: سَاَلْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَيُّ الْاَعْمَالِ اَحَبُّ اِلَى اللّٰهِ؟ قَالَ: " اَلصَّلَاةُ عَلٰى وَقْتِهَا ". قُلْتُ: ثُمَّ اَيٌّ؟ قَالَ: " بِرُّ الْوَالِدَيْنِ " قُلْتُ: ثُمَّ اَيٌّ؟ قَالَ: " اَلْجِهَادُ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ". (۲)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ.

زما خوږو قدرمنو او عزتمندو مسلمانانو ورونو ! کوم انسان چې په دنيا کې د شريعت موافق د اطمينان او سکون والا ژوند تيرول غواړي نو دده د پاره دا ضروري ده چې دی به د دوه قسمه حقوقو لحاظ ساتي، اول د حقوق الله، او دويم د حقوق العبادو.

او کوم انسان چې د حقوق الله او حقوق العبادو لحاظ نه ساتي هغه هيڅ کله کامل مسلمان نشي جوريدی، او نه ده ته د اطمينان، سکون او خوشحالۍ والا ژوند نصيبه کيدی شي.

---

(۱) الإسراء آيت ۲۳.

(۲) رواه البخاري، مواقيت الصلاة ۲۲۳، ومسلم الايمان ۱۳۹.

د حقوق العبادو اهميت او زمونږ غفلت

بيا خاصكر حقوق العباد خو د دين يوه اَهمه حصه ده ، ځكه كه چيرته (خُدا نخَواسته) په حقوق الله كې د انسان نه څه كوتاهي او كمې اوشي ، او اوس دې په هغې باندې پښيمانه شي ، په اخلاص باندې توبه اوباسي نو الله ﷻ ورته دا كوتاهي معاف كوي ، خو كه چيرته انسان حقوق العباد ضايع كړي (يعنى بل مسلمان ته بَدَني يا مالي ضرر اورسوي) نو كه دې روستو په دې پښيمانه شي او توبه هم اوباسي ، نو دا صرف په دې توبه او استغفار سره نه معاف كيږي ، بلكه د حق خاوند نه به معافي غواړي يا به هغه ته خپل حق واپس كوي نو بيا به دې انسان ته دا حق معاف كولې شي .

قدرمنو ! بعضې خلق لمونځ ، روژه ، زكوة ، حج ، ذكر ، تلاوت ، وغيره خو د دين حصه شماري خو ليكن حقوق العباد د دين نه بالكل خارج ګڼي او هيڅ اهميت ورته نه وركوي ، حالانكه په شريعت كې د حقوق العبادو هم ډير تاكيد او اهميت بيان شوى .

د احكامِ شرعيه ۇ درې حصې حقوق العباد دي

په اِسلامي فقه كې چې د شريعت څومره احكامات بيان شوي كه چيرته هغه په څلورو حصو تقسيم كړې شي نو د هغې يوه حصه د عبادت (يعنى حقوق الله) جوړيږي ، او باقي درې حصې د حقوق العبادو (يعنى معاملات او معاشرت) جوړيږي .

كه چيرته د '' هدايه '' نوم مو اوريدلې وي كوم چې د فقهِ حنفي مشهور كتاب دى ، په څلورو جلدونو مشتمل دى ، په هغې كې په اول جلد كې د عباداتو (طهارت ، لمونځ ، روژه ، زكوة او حج) ذكر دى ، او په باقي درې حصو كې د معاملاتو ، معاشرت او حقوق العبادو ذكر دى . معلومه شوه چې حقوق العبادو ته په شريعت كې غټ مقام او اهميت حاصل دى .

په حقوق العبادو كې د ټولو نه رومبې حق د والدينو دى

بيا خاصكر په حقوق العبادو كې د ټولو نه رومبې او اَهم حق د مور او پلار دى ، دغه وجه ده چې كله هم په قرآن كريم كې الله تعالى د حقوق العبادو تذكره كړې نو د ټولو نه اول يې د مور او پلار سره د احسان او نيكۍ كولو حكم كړې دى .

وجه داده چې لکه څرنګ الله ﷻ د انسان د وجود د پاره سببِ حقيقي دی نو دغه شان والدين د انسان د وجود د پاره سببِ ظاهري دي . (۱)

د آيت تشريح

کوم آيتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړو په دې کې الله جل جلاله د خپل عبادت نه روستو د والدينو سره د احسان حکم فرمايلې دی ، الله تعالی فرمايي :

﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّآ إِيَّاهُ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا ﴾.(۲)

ترجمه : او ستا رب دا حکم کړې(۳) چې بې د هغه (الله ﷻ) نه د بل هيچا عبادت مه

---

(۱) لکه علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير کې ليکي : ثُمَّ إِنَّ السَّبَبَ فِيْ تَعْظِيْمِ أَمْرِ الْوَالِدَيْنِ أَنَّهُمَا السَّبَبُ الظَّاهِرِيُّ فِيْ إِيْجَادِهِ وَتَعْيِيْشِهِ وَلَا يَكَادُ تَكُوْنُ نِعْمَةُ أَحَدٍ مِّنَ الْخَلْقِ عَلَى الْوَلَدِ كَنِعْمَةِ الْوَالِدَيْنِ عَلَيْهِ . روح المعاني ج۸ ص۹۷ الاسراء الاية ۲۳.

امام رازي رحمه الله ليکي : اَلسَّبَبُ الْحَقِيْقِيُّ لِوُجُوْدِ الْإِنْسَانِ هُوَ تَخْلِيْقُ اللهِ تَعَالَى وَإِيْجَادُهُ . وَالسَّبَبُ الظَّاهِرِيُّ هُوَ الْأَبَوَانِ . فَأَمَرَ بِتَعْظِيْمِ السَّبَبِ الْحَقِيْقِيِّ . ثُمَّ أَتْبَعَهُ بِالْأَمْرِ بِتَعْظِيْمِ السَّبَبِ الظَّاهِرِيِّ . تفسير کبير ج۷ ص۳۲۱ الاسراء الاية ۲۳

يا روستو ليکي : ثَبَتَ أَنَّهُ لَيْسَ لِأَحَدٍ مِّنَ الْمَخْلُوْقِيْنَ نِعْمَةٌ عَلَى غَيْرِهِ مِثْلَ مَا لِلْوَالِدَيْنِ عَلَى الْوَلَدِ . تفسير کبير ج۵ ص۱۷۸ الانعام الاية ۱۵۱ .

لِأَنَّ أَعْظَمَ أَنْوَاعِ النِّعَمِ عَلَى الْإِنْسَانِ نِعْمَةُ اللهِ تَعَالَى ، وَيَتْلُوْهَا نِعْمَةُ الْوَالِدَيْنِ لِأَنَّ الْمُؤَثِّرَ الْحَقِيْقِيَّ فِيْ وُجُوْدِ الْإِنْسَانِ هُوَ اللهُ سُبْحَانَهُ وَفِي الظَّاهِرِ هُوَ الْأَبَوَانِ . ثُمَّ نِعْمَتُهُمَا عَلَى الْإِنْسَانِ عَظِيْمَةٌ وَهِيَ نِعْمَةُ التَّرْبِيَةِ وَالشَّفَقَةِ وَالْحِفْظِ عَنِ الضَّيَاعِ وَالْهَلَاكِ وَقْتَ الصِّغَرِ . تفسير کبير ج۷ ص۳۲۲ الاسراء الاية ۲۳ .

(۲) الاسراء آيت ۲۳.

(۳) ﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ ﴾ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما ، قتاده ، حسن او ربيع بن انس رحمه الله د دې ترجمه داسې کوي : اي أَمَرَ أَمْرًا مَقْطُوْعًا بِهِ . يعنې ستا رب قطعي حکم کوي . تفسير مظهري ج۵ ص۴۳۰ الاسراء آيت ۲۳. ﴿ وَقَضَىٰ ﴾ . اي أَمَرَ وَأَلْزَمَ وَأَوْجَبَ . قرطبي ج۱۰ ص۲۰۶ الاسراء آيت ۲۳.

Scanned with CamScanner

کوئ، او د مور او پلار سره احسان (ښيګړه او ښه سلوک) کوئ. (۱)

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق

امام قرطبي رحمه الله هم ددې آيت د لاندې ليکلي چې په دې آيت کې الله رب العزت د خپل عبادت او توحيد د حکم نه روستو د والدينو سره د احسان او ښه سلوک حکم فرمايلې، لکه څرنګ چې الله تعالی په سورة لقمان کې د خپل شکر اداء کولو نه روستو د مور او پلار د شکريې اداء کولو حکم کړې. الله ﷻ فرمايي:

﴿ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ﴾. (۲)

ترجمه: (اې بنده!) ته زما شکريه اداء کوه او د خپل مور او پلار شکريه اداء کوه. (۳)

د والدينو د بوډا توب په حالت کې لحاظ ساتل

د والدينو خدمت او تابعداري د څه مخصوص حالت يا عُمر سره خاص نه ده بلکه په هر حالت کې د هغوی سره احسان او ښيګړه په کار ده، خو بيا هم قرآن کريم انسان ته د والدينو د بوډا توب په حالت کې يو څو تاکيدي حکمونه بيان کړي، ځکه د بوډا والي په حالت کې والدين يو خو د خدمت زيات محتاج شي، بل يې طبيعت هم نازک شي او بل عقل و فکر يې هم پوره کار نه کوي، نو ځکه الله رب العزت د دوی د کمزورۍ په حالت کې انسان ته څه خاص حکمونه ذکر کړي. الله تعالی فرمايي:

﴿ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا ﴾. (۴)

(۱) ﴿ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ﴾. فَإِنَّهُ دَلَّ عَلَى الِاجْتِنَابِ عَنْ جَمِيعِ الْأَقْوَالِ الْمُحَرَّمَةِ وَالْإِتْيَانِ بِجَمِيعِ كَرَائِمِ الْأَقْوَالِ وَالْأَفْعَالِ مِنَ التَّوَاضُعِ وَالْخِدْمَةِ وَالْإِنْفَاقِ عَلَيْهِمَا ثُمَّ الدُّعَاءِ لَهُمَا فِي الْعَاقِبَةِ. مرقاة شرح مشكوة ج۴ ص ۶۶۴ باب البر والصلة الفصل الاول.

(۲) سورة لقمان آيت ۱۴.

(۳) أَمَرَ اللهُ سُبْحَانَهُ بِعِبَادَتِهِ وَتَوْحِيدِهِ وَجَعَلَ بِرَّ الْوَالِدَيْنِ مَقْرُونًا بِذَلِكَ كَمَا قَرَنَ شُكْرَهُمَا بِشُكْرِهِ فَقَالَ: ﴿ وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ﴾ وَقَالَ: ﴿ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ﴾ قرطبي ج۱ ص ۲۰۸ سورة لقمان آيت ۲۳ ط مكتبه رشيديه كوئټه.

(۴) الاسراء آيت ۲۳.

ترجمه : که چيرته په دوی کې يو يا دواړه تا سره د بوډاولي حالت ته اورسي (يعنى ستا په ژوند کې دوی دواړه يا يو د بوډاوالي حالت ته اورسي) .

اول حکم : ﴿ فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ أُفٍّ ﴾ . دوی ته اُف هم مه وايه .

يعنى داسې هيڅ خبره ورته مه کوه چې په هغې سره ستا د طرف نه نفرت يا خفګان ښکاره کيږي ، او ستا والدينو ته وريانده تکليف رسيږي . (۱)

ددې مطلب دا نه دی چې کنځل او مور او پلار ته اُف مه وايه خو ډانګ ورته نيسه ، کنځل ورته کوه او بې عزتي يې کوه ، بلکه چې کله د دوی په خدمت کې د ستړي والي په وجه اُف ويل ، يا هره داسې کلمه چې د هغوی د خفګان سبب ګرځي حرامه شوه نو وهل او کنځل ورته کول خو په دَلَالَةُ النَّصّ سره په طريقِ اولى حرام شو .

دويم حکم : ﴿ وَلَا تَنْهَرْهُمَا ﴾ او دوی مه رټه . (۲)

دريم حکم : ﴿ وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيْمًا ﴾ او د دوی سره په نرمى خبرې کوه . (۳)

يعنى د دوی سره د مينې او محبت په لهجه کې خبرې کوه .

---

(۱) ﴿ فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ أُفٍّ ﴾ وَالأُفُّ : مَعْنَاهُ القِلَّةُ يَعْنِي لَا تَقُلْ لَهُمَا كَلِمَةً تَدُلُّ عَلَى أَدْنَى كَرَاهَةٍ . فَيحرمُ بِذَلِكَ سَائِرِ أَنْوَاعِ الإِيْذَاءِ بِدَلَالَةِ النَّصِّ بِالطَّرِيْقِ الأَوْلَى . مظهري ج۵ ص ۴۳۱ .

امام رازي رحمه الله وايي : اَلْمَنْعُ مِنَ التَّافِيفِ إِنَّمَا يَدُلُّ عَلَى الْمَنْعِ مِنَ الضَّرْبِ بِوَاسِطَةِ الْقِيَاسِ الْجَلِيِّ الَّذِي يَكُوْنُ مِنْ بَابِ الإِسْتِدْلَالِ بِالأَدْنَى عَلَى الأَعْلَى . تفسير كبير ج۷ ص ۳۲۵ الاسراء آيت ۲۳ .

علامه آلوسي رحمه الله ليکي : وَالنَّهْيُ عَنْ ذَلِكَ (يعنى أُفٍّ) يَدُلُّ عَلَى الْمَنْعِ مِنْ سَائِرِ أَنْوَاعِ الإِيْذَاءِ قِيَاسًا جَلِيًّا لِأَنَّهُ يُفْهَمُ بِطَرِيْقِ الأَوْلَى وَيُسَمَّى مَفْهُوْمَ الْمُوَافَقَةِ وَدَلَالَةَ النَّصِّ وَفَحْوَى الْخِطَابِ ...... وَخَصَّ بَعْضَ أَنْوَاعِ الإِيْذَاءِ بِالذِّكْرِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿ وَلَا تَنْهَرْهُمَا ﴾ لِلإِعْتِنَاءِ بِشَأْنِهِ . روح المعاني ج۸ ص ۷۳ الاسراء آيت ۲۳

(۲) اَلنَّهْرُ : اَلزَّجْرُ ، وَالغِلْظَةُ . قرطبى ج۱۰ ص ۲۴۳ ، وَقَالَ الرَّاغِبُ : اَلزَّجْرُ بِإِغْلَاظٍ . وَفِي الكَشَّافِ : اَلنَّهْيُ وَالنَّهْرُ وَالنَّهْمُ أَخَوَاتٌ اى لَا تَزْجُرْهُمَا عَمَّا يَتَعَاطَيَانِهِ مِمَّا لَا يُعْجِبُكَ . روح المعاني ج۸ ص ۸۳ .

(۳) ﴿ وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيْمًا ﴾ وَالْمُرَادُ مِنْهُ أَنْ يُخَاطِبَهُ بِالْكَلَامِ الْمَقْرُوْنِ بِأَمَارَاتِ التَّعْظِيْمِ وَالإِحْتِرَامِ . قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ﷺ هُوَ أَنْ يَقُوْلَ لَهُ : يَا أَبَتَاهُ ، يَا أُمَّاهُ . تفسير كبير ج۷ ص ۳۲۶ الاسراء آيت ۲۳ .

حضرت سعيد بن مسيب رحمه الله وايي چې داسې انداز کې ورسره خبرې کوه :

كَقَوْلِ الْعَبْدِ الْمُذْنِبِ لِلسَّيِّدِ الْفَظِّ .

لکه څرنګ چې يو غلام د خپل سخت مزاجه آقا (مالک) سره په نرمۍ خبرې کوي (۱)

څلورم حکم : ﴿ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ ﴾ . (۲)

ترجمه : او ښکته کړه د دوی د پاره متې د عاجزۍ له مهربانۍ نه . (يعنې د دوی په وړاندې په مينه محبت او عاجزۍ سره ټيټ اوسيږه لکه څرنګ چې يو عاجز غلام د خپل آقا د وړاندې پيش کيږي دغه شان د خپل مور او پلار د وړاندې هم په عاجزۍ سره مخامخ کيږه . (۳)

پنځم حکم : ﴿ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴾ . (۴)

ترجمه : او (د الله ﷻ نه د دوی د پاره دُعا غواړه او داسې) وايه : چې اې ربه ! په دې دواړو رحم وکړه لکه څرنګ چې دوی په ووکوالي زما پالنه کړې ده .

په دې ﴿ كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴾ کې الله ﷻ انسان ته دده د ماشوموالي زمانه وریاده کړه چې اې انسانه ! يو وخت داسې ؤ چې په هغې کې ته ددې والدينو محتاج وې ، هغوی د تاسره تکليفونه او مشقتونه برداشت کړي ، ستا خدمت يې کړې نو اوس چې هغوی د کمزورتيا حالت ته ورسيده نو د عقل او شرافت تقاضا هم داده چې اوس ته د دوی خدمت وکړه ، او د هغوی د پاره د رحمت دُعاګانې اوغواړه . (۵)

---

(۱) زاد المسير ج۳ ص ۱۹ ، مظهري ج۵ ص ۴۳۱ ، قرطبي ج۱۰ ص ۲۱۴ ، معارف القرآن الاسراء آيت ۲۳ .

(۲) الاسراء آيت ۲۳ .

(۳) ﴿ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ ﴾ هٰذِهِ إِسْتِعَارَةٌ فِي الشَّفَقَةِ وَالرَّحْمَةِ بِهِمَا وَالتَّذَلُّلِ لَهُمَا تَذَلُّلَ الرَّعِيَّةِ لِلأَمِيْرِ وَالْعَبِيْدِ لِلسَّادَةِ . قرطبي ج ۱۰ ص ۲۱۴ ، أي أَلِنْ لَهُمَا جَانِبَكَ مُتَذَلِّلًا لَهُمَا مِنْ رَحْمَتِكَ إِيَّاهُمَا . زاد المسير ج۳ ص ۱۹ ، أي تَوَاضَعْ لَهُمَا وَتَذَلَّلْ . روح المعاني ج۸ ص ۷۳ الاسراء آيت ۲۴ .

(۴) الاسراء آيت ۲۴ .

(۵) معارف القرآن الاسراء آيت ۲۴ . همدا خبره علامه قرطبي رحمه الله هم کړې : وَخَصَّ التَّرْبِيَةَ بِالذِّكْرِ لِيَتَذَكَّرَ الْعَبْدُ شَفَقَةَ الأَبَوَيْنِ وَتَعَبَهُمَا فِي التَّرْبِيَةِ ، فَيَزِيْدَهُ ذٰلِكَ إِشْفَاقًا لَهُمَا وَحَنَانًا عَلَيْهِمَا . قرطبي ج۱۰ ص ۲۱۵ .

Scanned with CamScanner

د علامه آلوسي رحمه الله وینا :

علامه آلوسي رحمه الله فرمایي چې الله جل جلاله په دې آیتِ مبارکه کې د والدینو سره د احسان متعلق په دومره مختلفو طریقو سره تاکید کړی که چیرته الله ﷻ د والدینو باره کې نور هیڅ تاکید نه وی کړی نو د دوی سره د احسان د اهمیت د پاره صرف دا هم کافي وه چې الله ﷻ د والدینو سره د احسان خبره د خپل توحید سره په دې آیتِ مبارکه : ﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ﴾ کې یو ځای ذکر کړې . (۱)

فقهي مسئله :

ددې آیت نه دا معلومه شوه چې د مور او پلار د پاره د رحمت دُعا کانې غوښتل په کار دي او س که چیرته دوی مسلمانان وي نو د دوی په ژوند او د مرګ نه روستو دواړو حالتونو کې به د دوی د پاره بچې دُعاګانې غواړي ، البته که دوی کافران وي نو د دوی په ژوند کې به بچې د دوی د پاره د ایمان د توفیق او د دُنیوي تکالیفو نه د بچ کیدو دُعاګانې غواړي ، خو د مرګ نه روستو د کافر د پاره دُعا غوښتل جائز نه دي ، ځکه الله ﷻ فرمایي :

﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾ (۲)، (۳)

ترجمه : د پیغمبر او مومنانو د پاره دا مناسب نه دي چې دوی د مشرکانو د پاره د بخښې دُعا غواړي اګر چې دوی یې نزدې خپلوان وي (دا د بخښنې دُعا د دوی د پاره هلته ناجائز ده) کله چې دوی ته دا ښکاره شي چې دوی دوزخیان دي (یعنی د کفر په حالت کې وفات شوي) .

---

(۱) هذا وقد بالغ عزّ وجلّ في التوصية بهما من وجوه لا تخفى ولو لم يكن سوى أن شفع الإحسان إليهما بتوحيده سبحانه ونظمهما في سلك القضاء بهما معًا لكفى ، روح المعاني ج۸ ص۷۵ ، الاسراء آیت ۲۳ .

(۲)، (۳) التوبة آیت ۱۱۳ ، مظهري ج ۵ ص ۳۳۹ ، بغوي ، بیضاوي .

کافر مور او پلار هم د خدمت او ښه سلوک مستحق دي

د والدينو د حقوقو اهميت د دينه هم معلوميږي چې که چيرته د يو انسان مور او پلار مسلمانان نه وي بلکه کافر وي نو بيا هم الله جل جلاله انسان ته د دوی سره په دنيوي ژوند کې د ښه سلوک حکم کړی .

البته که هغوی دې بچي ته د اسلام نه د اوړيدو يا د شريعت خلاف حکم کوي نو په دې کې د دوی تابعداري ضروري نه ده ، څکه حديث کې راځي :

الله جل جلاله فرمايي :

﴿ وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ﴾ . (١)

ترجمه : او که چيرته دوی کوشش کوي په تا باندې چې د ما سره داسې شی شريک مقرر کړه چې تا ته په هغې باندې علم نه وي نو د دوی خبره مه منه ، او د دوی سره په دُنيا کې په ښې طريقې سره تعلق ساته (او ښه سلوک ورسره کوه) .

يعنې که دوی په تا باندې دا زور لږوي چې بغير د څه دليل نه د ما سره بل څوک شريک مقرر کړه نو په دې کې د دوی خبره مه مَنه ، البته په دُنياوي ژوند کې بيا هم د دوی سره احسان او ښيګړه کوه او د دوی خدمت کوه .

لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ . (٢)

دخالِق (الله ﷻ) په نافرمانۍ کې د چا مخلوق فرمانبرداري جائز نه ده .

د مُشرکې مور سره ښه سلوک

ددې خبرې ثبوت ددې حديث شريف نه هم کيږي کوم چې امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله رانقل کړي . حضرت آسماء بنت ابي بکر رضی الله عنها فرمايي :

قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَفْتَيْتُ رَسُولَ اللهِ

(١) سورة لقمان آيت ١٥ .

(٢) مشکوة شريف ص ٣٢١ کتاب الامارة الفصل الثاني .

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . قُلْتُ : قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُ أُمِّي ؟ قَالَ نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ .(۱)

د نبي عليه السلام زمانه کې زما مور ما کره راغله او دا مشرکه وه نو ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه چې زما مور ما کره راغلې ده او زما د ښه سلوک اميد ساتي، نو آيا زه ورسره ښه سلوک وکړم؟ نبي عليه السلام راته وفرمايل : آو . د خپلې مور سره ښه سلوک کوه .

د والدينو سره ښيګړه بهترين عمل دی

حضرت عبدالله بن مسعود رضى الله عنه فرمايي :

سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللهِ ؟ قَالَ : " اَلصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا " قُلْتُ : ثُمَّ أَيٌّ ؟ قَالَ : " بِرُّ الْوَالِدَيْنِ " قُلْتُ : ثُمَّ أَيٌّ ؟ قَالَ : " اَلْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ " .(۲)

ما د نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه چې کوم عمل الله جل جلاله ته ډير خوښ دی؟ نو نبي عليه السلام راته وفرمايل : په خپل (مستحب) وخت کې لمونځ کول ما بيا عرض وکړو چې ددې نه پس کوم عمل ډير بهتر دی؟ نبي عليه السلام وفرمايل : د مور او پلار سره نيکي کول . ما (په دريم ځل) عرض وکړو چې ددې نه پس کوم عمل ډير بهتر دی؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم راته وفرمايل د الله ﷻ په لار کې جهاد کول .

فايده : په دې حديث کې ډير بهترين عمل اول په خپل وخت کې لمونځ کول بيان شوی، په دويمه مرتبه کې د والدينو سره احسان بهترين عمل بيان شوی، او په دريمه مرتبه کې جهاد بهترين عمل خودلې شوی. نو د والدين خدمت ته په جهاد هم فوقيت حاصل شوی.

مسئله :

څکه زموږ د شريعت دا مسئله ده چې ترڅو پورې جهاد فرضِ عين نوي بلکه د فرض کفايه په درجه کې وي نو د مور او پلار د اجازت نه بغير جهاد ته تلل هم جائز نه دي، بلکه د والدينو

(۱) متفق عليه .

(۲) رواه البخاري، مواقيت الصلاة ۲۲۳، ومسلم الايمان ۱۳۹ .

خدمت به کوي چې په دې باندې به ده ته الله جل جلاله د جهاد ثواب ورکوي . (۱)

د والدينو په خدمت سره د جهاد ثواب حاصلېدل

او ددې خبرې تأييد د بخاري شريف او مسلم شريف ددې حديث نه هم کيږي .

حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه فرمايي :

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ . فَقَالَ : أَحَيٌّ وَالِدَاكَ ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ . (۲)

يو کس د نبي کريم ﷺ په خدمت کې حاضر شو، او د دوی نه يې په جهاد کې د شامليدو اجازت اوغوښتو ، نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه : آيا ستا مور او پلار ژوندي دی ؟ هغه ورته ووېل : آو . (دواړه ژوندي دي) پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل :

فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ . هم ددې مور او پلار د خدمت کولو جهاد کوه .

يعنی د دوی خدمت کوه داستا د پاره جهاد دی ، الله ﷻ به درته د دوی د خدمت په وجه د جهاد ثواب درکړي .

د مسلم شريف په روايت کې داسې دي : حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنه فرمايي :

أَقْبَلَ رَجُلٌ إِلَى نَبِيِّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : أُبَايِعُكَ عَلَى الْهِجْرَةِ وَالْجِهَادِ أَبْتَغِي الْأَجْرَ مِنَ اللهِ . قَالَ : فَهَلْ مِنْ وَالِدَيْكَ أَحَدٌ حَيٌّ ؟ قَالَ : نَعَمْ . بَلْ كِلَاهُمَا . قَالَ : فَتَبْتَغِي الْأَجْرَ مِنَ

---

(۱) معارف القرآن سورة بني اسرائيل آيت ۲۳ . نوټ : ددې مسئلې پوره تفصيل روستو په بحث د فقهي مسائلو کې ذکر دې ، هلته يې اوګوره .

(۲) هذا الحديث اخرجه البخاري في الجهاد ، باب الجهاد باذن الابوين ۳۰۰۴ ، وفي الادب باب لايجاهد الا باذن الابوين ۵۹۷۲ ، ومسلم كتاب البر والصلة والآداب باب بر الوالدين وانهما احق به ۶۴۶۲\ ۵ (۲۵۴۹) ، واخرجه ابوداود في الجهاد باب في الرجل يغزو وابواه كارهان ۲۵۳۰ ، والترمذي في الجهاد باب فيمن خرج في الغزو وترك ابويه ۱۶۷۱ ، والنسائي في الجهاد باب الرخصة في التخلف لمن له والدان ۳۱۰۳ ، وفي البيعة باب البيعة على الهجرة ۴۱۶۳ ، وابن ماجه في الجهاد باب الرجل يغزو وله ابوان ۲۸۰۹ .

اللهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَارْجِعْ إِلَى وَالِدَيْكَ فَأَحْسِنْ صُحْبَتَهُمَا. (۱)

يو سړي د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو او عرض يې وکړو (اې د الله رسوله!) زه تاسو سره بيعت کوم په جهاد او هجرت کولو باندې، او خاص د الله ﷻ نه د دې اجر طلب کوونکې يم، نبي عليه السلام ورته پوښتنه وکړه چې آيا ستا په مور او پلار کې څوک ژوندي شته؟ هغه عرض وکړو: آو، بلکه دواړه ژوندي دي.

نبي عليه السلام ورته وفرمايل: آيا ته يقيني د الله ﷻ نه د اجر او ثواب اميد ساتې؟ هغه ووېل: آو، پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل چې: واپس خپل مور او پلار ته لاړ شه او د هغوی سره ښه سلوک (او احسان) وکړه (نو د هغوی د خدمت او ښه سلوک په وجه به الله ﷻ تا ته د جهاد او هجرت ثواب درکړي).

د ابوداؤد شريف په روايت کې ورسره څه نوره اضافه هم ذکر ده، چې يو کس نبي عليه السلام ته راغې او ورته وې فرمايل:

جِئْتُ أُبَايِعُكَ عَلَى الْهِجْرَةِ وَتَرَكْتُ أَبَوَيَّ يَبْكِيَانِ. فَقَالَ: ارْجِعْ إِلَيْهِمَا فَأَضْحِكْهُمَا كَمَا أَبْكَيْتَهُمَا. (۲)

(اې د الله ﷺ رسوله!) زه راغلې يم او تاسو سره په هجرت باندې بيعت کوم (يعنی زه هم درسره هجرت او جهاد کوم) او ما خپل مور او پلار ژړېدونکي پرېښي دي، نبي عليه السلام ورته وفرمايل چې: واپس لاړ شه هغوی او خندوه (يعنی راضي يې کړه او داسې يې او خندوه) څنګه چې تا په ژړا پرېښي وو.

يعنی د دوی خوشحاله کړه چې ستا د اجازت نه بغير به جهاد له نه ځم. (قرطبي)

د والدينو حق په نفلي عبادت هم مقدم دی

د والدينو د حقوقو اهميت د دې نه هم معلومېږي چې د نفلي عبادت په نسبت د والدينو حق

(۱) مسلم كتاب البر والصلة والآداب، باب بر الوالدين وأنهما أحق به ٦٢٦٧.
(۲) أخرجه أبوداؤد في [illegible] ٢٥٢٨، وابن ماجه ٢٧٨٢، وابن حبان، الترغيب والترهيب كتاب البر والمعاملة الحسنة ٢١٦٢ ه

زيات دي ، نو كه يو سړي په نفلي عبادت ولاړ وي او والدين ورته آواز وكړي نو اكثر علماءِ احناف په دې قائل دي چې په دې سړي دا واجب دي چې والدينو ته به جواب وركوي . (۱)

د جُريج واقعه:

امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله د جُريج واقعه رانقل كړې په كومه كې چې ډېر عبرتونه دي . نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي الْمَهْدِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ : عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ ، وَصَاحِبُ جُرَيْجٍ ، وَكَانَ جُرَيْجٌ رَجُلًا عَابِدًا ، فَاتَّخَذَ صَوْمَعَةً فَكَانَ فِيهَا ، فَأَتَتْهُ أُمُّهُ وَهُوَ يُصَلِّي ، فَقَالَتْ : يَا جُرَيْجُ ! فَقَالَ : يَا رَبِّ ! أُمِّي وَصَلَاتِي ، فَأَقْبَلَ عَلَى صَلَاتِهِ فَانْصَرَفَتْ ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ وَهُوَ يُصَلِّي ، فَقَالَتْ : يَا جُرَيْجُ ! فَقَالَ : أَيْ رَبِّ ! أُمِّي وَصَلَاتِي ، فَأَقْبَلَ عَلَى صَلَاتِهِ ، فَقَالَتْ : اَللّٰهُمَّ ! لَا تُمِتْهُ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى وُجُوهِ الْمُومِسَاتِ ، فَتَذَاكَرَ بَنُو إِسْرَائِيلَ جُرَيْجًا وَعِبَادَتَهُ ، وَكَانَتْ امْرَأَةٌ بَغِيٌّ يُتَمَثَّلُ بِحُسْنِهَا ، فَقَالَتْ : إِنْ شِئْتُمْ لَأَفْتِنَنَّهُ لَكُمْ ، قَالَ : فَتَعَرَّضَتْ لَهُ فَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهَا ، فَأَتَتْ رَاعِيًا كَانَ يَأْوِي إِلَى صَوْمَعَتِهِ فَأَمْكَنَتْهُ مِنْ نَفْسِهَا ، فَوَقَعَ عَلَيْهَا ، فَحَمَلَتْ فَلَمَّا وَلَدَتْ قَالَتْ : هُوَ مِنْ جُرَيْجٍ ، فَأَتَوْهُ فَاسْتَنْزَلُوهُ ، وَهَدَمُوا صَوْمَعَتَهُ ، وَجَعَلُوا يَضْرِبُونَهُ ، فَقَالَ : مَا شَأْنُكُمْ ؟ قَالُوا : زَنَيْتَ بِهَذِهِ الْبَغِيِّ ، فَوَلَدَتْ مِنْكَ ، فَقَالَ : أَيْنَ الصَّبِيُّ ؟ فَجَاؤُوا بِهِ فَقَالَ : دَعُونِي حَتَّى أُصَلِّيَ ، فَصَلَّى فَلَمَّا انْصَرَفَ أَتَى الصَّبِيَّ فَطَعَنَ فِي بَطْنِهِ ، وَقَالَ يَا غُلَامُ ! مَنْ أَبُوكَ ؟ قَالَ : فُلَانٌ الرَّاعِي ، قَالَ : فَأَقْبَلُوا عَلَى جُرَيْجٍ يُقَبِّلُونَهُ وَيَتَمَسَّحُونَ بِهِ ، وَقَالُوا : نَبْنِي لَكَ صَوْمَعَتَكَ مِنْ ذَهَبٍ ، قَالَ : لَا ، أَعِيدُوهَا مِنْ طِينٍ كَمَا كَانَتْ ، فَفَعَلُوا .... (۲)

---

(۱) تكملة فتح الملهم ج۵ ص ۱۶۹ باب تقديم بر الوالدين على التطوع بالصلاة وغيره . فوائد : د دې مسئلې پوره تحقيق روستو په په بحث د فقهي مسائلو كې اوګورئ .

(۲) مسلم باب تقديم بر الوالدين على التطوع بالصلاة وغيرها ۸۱۶۳۶۹ ، وهذا الحديث اخرجه البخاري في كتاب العمل في الصلاة باب اذا دعت الام ولدها في الصلاة ۱۲۰۶ وفي المظالم باب اذا هدم حائطا فليبن مثله ۲۴۸۲ ، وفي احاديث الانبياء باب قول الله تعالى واذكر في الكتب مريم اذ انتبذت من اهلها ۳۴۳۶ ، وباب رقم ۵۴ ورقم الحديث ۳۴۶۶ .

Scanned with CamScanner

په زانګو (يعنی ماشوموالي) کې صرف دري کسانو خبرې کړي (۱) :

يو عيسی بن مريم ، دويم صاحب د جريج . (واقعه داسې وه چې) جريج يو عبادت ګزار سړی ؤ ، ده ځان له يوه عبادت خانه جوړه کړې وه په هغې کې به ؤ (عبادت به يې کولو) يوه ورځ ده په خپله عبادت خانه کې لمونځ کولو چې مور يې راغله او آواز يې ورته وکړو : اې جريجه ! (زه ستا مور يم ، خبرې راسره وکړه) ، جريج د ځان سره (په زړه کې) ووېل چې اې ربه ! يو طرفته راته مور آواز کوي او بل طرفته لمونځ کوم (آخر څه چل وکړم ؟ نو د ځان سره يې دا فيصله وکړه چې د لمونځ نه روستو به مورته ورشم) نو ده خپل لمونځ جاري اوساتلو ، مور يې هم لاړه .

په صبا يې بيا مور راغله ، دې بيا په لمانځه ولاړ ؤ ، مور ورته آواز وکړو : اې جريجه ! (ستا مور يم ، جواب راکړه) ، جريج د ځان سره بيا ووېل : اې ربه ! (څه وکړم ؟) يو طرفته مې مور ده او بل طرفته په لمانځه ولاړ يم ، خو ده بيا هم خپل لمونځ جاري وساتلو (او مورته يې جواب ورنکړو) ، مور يې لاړه .

په دريمه ورځ بيا يې مور راغله ، دې بيا په لمانځه ولاړ ؤ ، آواز يې ورته وکړو : اې جريجه ! (ستا مور يم خبرې راسره وکړه) جريج بيا د ځان سره ووېل : اې ربه ! يو طرفته مې مور ده او بل طرفته لمونځ کوم ، خو ده خپل مونځ جاري وساتلو .

(مور چې يې درې ورځې راغله ، ده ورته جواب ورنه کړو او د لمانځه نه روستو هم مورته ورنه رغې ، نو مور يې غصه او خفه شوه ، الله ﷻ ته يې عرض وکړو چې اې الله ! دا جريج زما ځوی دی ، ما ورسره خبرې کولې خو ده جواب نه راکول) نو يا الله ! زه تا ته دا سوال کوم چې دې تر هغې وخته پورې مه وفات کوه تر څو چې دې ده ته د زِناکارو ښځو مخونه نه وي خودلي (يعنی د زِنا په تهمت يې بدنام کړه) .

---

(۱) قَالَ النَّوَوِيُّ : وَلَيْسَ فِيهِمُ الصَّبِيُّ الَّذِي كَانَ مَعَ الْمَرْأَةِ فِي حَدِيثِ السَّاحِرِ وَالرَّاهِبِ وَقِصَّةِ أَصْحَابِ الْأُخْدُودِ الْمَذْكُورِ فِي آخِرِ صَحِيحِ مُسْلِمٍ ، وَجَوَابُهُ أَنَّ ذٰلِكَ الصَّبِيَّ لَمْ يَكُنْ فِي الْمَهْدِ بَلْ كَانَ أَكْبَرَ مِنْ صَاحِبِ الْمَهْدِ وَإِنْ كَانَ صَغِيرًا . شرح صحيح مسلم ۲\۱۰۵ ، تكملة فتح الملهم بشرح صحيح الامام مسلم ج۵ ص ۱۷۰ باب تقديم الوالدين على التطوع بالصلاة وغيرها .

Scanned with CamScanner

بني اسرائيلو به د جريج او دده دعبادت تذكري كولې (چې جريج ډير لوي عبادت گزار دی) په بني اسرائيلو كې يوه زِناكاره ښځه وه او دومره ښائسته وه چې په حُسن كې به د دې مثال بيانولې شو ، دې ښځې خلقو ته وويل (چې تاسو خو د جريج د عبادت قصې كوئ خو) كه ستاسو خوښه وي نو زه به درله په دې خامخا آزمائش وكړم (او ځان طرفته به يې مائله كړم ، ځكه زه ډيره ښكلې يم ، خلقو ورته وويل چې صحيح ده آزمائش ورباندې وكړه) دې ځان ښكلې جوړ كړو او جريج ته يې ځان وَر وړاندې كړو ، خو هغه ورته هيڅ توجّه ورنه كړه . (كله چې دا ښځه په دې چال كې كامیابه نه شوه ، او نامراده راروانه شوه) نو هلته يو گډبه وُ كوم چې به د جريج عبادت خانې ته راتلو ، نو دې ښځې هغه ته په خپل ځان باندې قدرت وركړو او زِنا يې ورسره وكړه ، چې ددې په وجه دا حامله شوه ، كله چې يې بچې پيدا شو (نو خلقو ورنه پوښتنه وكړه : دا بچې دې د چانه دی ؟) دې ورته وويل چې دا بچې د جُريج نه دی (كوم چې په دې عبادت خانه كې اوسيږي ، ده راسره زِنا كړې ، كله چې بني اسرائيلو دا خبره واوريده نود عبادت خانې نړولو او وړانولو آلات يې راواخيست او راغله) ، كله چې عبادت خانې ته را ورسيده ، نو جريج ته يې آواز وكړو چې راښكته شه (دې چونكه په لمانځه ولاړ وُ جواب يې ورنه كړو) نو دوی دده عبادت خانه ورانه كړه او دده په وهلو يې هم شروع وكړه .

دوی ورنه پوښتنه وكړه : څه چل شوې ؟ (چې زما عبادت خانه مو ورانه كړه ، او وَهې مې هم ؟) هغوی ورته وويل چې تا خو ددې زِناكارې ښځې سره زِنا كړې او د هغې نه بچې هم پيدا شوې ، ده ورته وويل چې : هغه ماشوم كوم ځای دی ؟ (تاسو يې ماله راوړئ) كله چې هغوی هغه ماشوم راوړو ، نو ده خلقو ته وويل : ما پريږدئ ، چې زه لمونځ وكړم (نو بيا به تاسو ته صحيح صورتِ حال معلوم شي) كله چې جريج لمونځ وكړو نو دې ماشوم ته راغې ، په خيټه يې ورله ټوكه او لپوله ، او ورته وې ويل : اې ماشومه ! ستا پلار څوک دی ؟

هغه ماشوم وويل : زما پلار فلانې گډبه دی ، (كله چې خلقو ته معلومه شوه چې جريج دا كار نه دی كړی نو د عبادت خانې په وړانولو او د جريج په وهلو ډير پښيمانه شو) ، نو د جريج په ښُكلولو يې شروع وكړه او زاري گانې يې ورته كولې (چې مونږ معاف كړه) او دايې ورته وويل : چې مونږ به تاله اوس دا عبادت خانه د سروزرو نه جوړه كړو . ده ورته

وويل چې نه . بلکه مخکې چې د ختې نه څنګه جوړه وه هماغه شان یې جوړه کړئ ، نو خلقو ورله هماغه شان جوړه کړه .

فائده : معلومه شوه چې د والدينو ډير حقوق دي ، ځکه جريج اګر چې ډير عبادت ګزار وُ ، په لمانځ ولاړ وُ خو چونکه د مور حق یې اداء نه کړو ، مور ورته خيرې وکړې ، الله ﷻ د مور خيرې قبولې کړې او جريج ته یې د زِناکارې بنځې مخ او خوده .

ځکه که ده ته دا معلومه وې چې د نفلي عبادت په نسبت د مور حق زيات دی نو هيڅ کله به ده ته دا تکليف نه وُ رسيدلې .

په اولاد بانديې د مور حق د پلار په نسبت زيات دی

چونکه مور د پلار په نسبت د بچي سره تکليفونه او مشقتونه ډير برداشت کوي نو ځکه په شريعت کې د مور حق ډير مؤکد بيان شوې . حضرت ابوهريرة رضی الله عنه فرمايي :

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : مَنْ أَحَقُّ بِحُسْنِ صَحَابَتِيْ ؟ قَالَ أُمُّكَ ، قَالَ : ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ ، قَالَ ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ : ثُمَّ أُمُّكَ ، قَالَ : ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ ثُمَّ أَبُوْكَ .(۱)

يو کس رسول الله صلی الله عليه وسلم ته راغی او عرض یې وکړو : يا رسول الله ! ځما د ښه سلوک د ټولو نه زيات مستحق او حقدار څوک دی ؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : ستا مور . هغه بيا پوښتنه وکړه چې د دې نه پس څوک ډير حقدار دی ؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : ستا مور . هغه (په دريم ځل) بيا پوښتنه وکړه چې د دې نه پس څوک ډير حقدار دی ؟ پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل : ستا مور . هغه (په څلورم ځل) بيا عرض وکړو چې بيا څوک ډير حقدار دی ؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : ستا پلار .

---

(۱) هذا الحديث اخرجه البخاري في الأدب باب من احق الناس بحسن الصحبة ۵۹۷۱ ، ومسلم كتاب البر والصلة والآداب باب بر الوالدين ۲۷۰۹ په يو روايت کې دا سې الفاظ دي : عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُوْلَ اللهِ ! مَنْ أَحَقُّ بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ ؟ قَالَ : أُمُّكَ ، ثُمَّ أُمُّكَ ، ثُمَّ أُمُّكَ ، ثُمَّ أَبُوْكَ ، ثُمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ . بخاري ، مسلم كتاب البر والصلة والآداب باب بر الوالدين وانهما احق به ۲۱۶۲۶۱ ، ومشكوة باب البر والصلة حديث ۱ .

Scanned with CamScanner

فقهي مسئله : بعضې علماؤ د دې حديث نه دا مسئله معلومه کړې چې په انسان باندې په حُسنِ سلوک، خدمت او خير ښيګړه کې د مور حق د پلار نه درې چنده زيات دی، ځکه په حديث کې درې پيرې د مور ذکر شوې او په څلورمه پيره د پلار ذکر شوې.

مور د بچي سره ډير تکليفونه برداشت کوي

ځکه مور يو خو نهه، يا لس مياشتې د حمل بوج اوچتوي، دويم د ولادت تکليف برداشت کوي، او دريم د شودو (پيو) ورکولو بوج اوچتوي. په دې درې کارونو کې مور خانله تکليف اوچتوي، البته په څلورمه مرتبه کې مور او پلار دواړه په تربيت کې شريک وي.

دغه وجه ده چې فقهاؤ ليکلي: په خدمت، ښه سلوک او مالي امداد کې د مور حق په پلار باندې زيات دی. (۱)

الله جل جلاله په قرآن مجيد کې فرمايي:

﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ﴾. (۲)

ترجمه: مونږ انسان ته د ده د مور او پلار په حقله په تاکيد سره حکم کړې (چې د دوی فرمانبرداري او خدمت کوه، د دوی شکريه اداء کوه، ځکه دوی د بچي سره ډير تکليفونه برداشت کوي، بيا خاصکر مور خو ډير تکليفونه برداشت کوي ځکه چې) د ده مور دې ضُعف دَر ضُعف (يعنې په ډير کمزوري سره) په کيډه کې پورته کړی (ځکه د حمل غټيدو په وجه د حاملې ښځې کمزوري ورځ په ورځ زياتيږي) او بيا په دوه کاله کې دې د " تي "

---

(۱) وَبِهِ اسْتَدَلَّ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ أَنَّ ثَلَاثَةَ أَرْبَاعِ الْبِرِّ لِلْأُمِّ، وَالرُّبُعَ لِلْوَالِدِ. قَالَ ابْنُ بَطَّالٍ: مُقْتَضَاهُ أَنْ يَكُونَ لِلْأُمِّ ثَلَاثَةُ أَمْثَالِ مَا لِلْأَبِ مِنَ الْبِرِّ. قَالَ: لِصُعُوبَةِ الْحَمْلِ. ثُمَّ الْوَضْعِ. ثُمَّ الرَّضَاعِ. فَهٰذِهِ تَنْفَرِدُ بِهَا الْأُمُّ وَتَشْقَى بِهَا. ثُمَّ تُشَارِكُ الْأَبَ فِي التَّرْبِيَةِ. وَقَدْ وَقَعَتِ الْإِشَارَةُ إِلَى ذٰلِكَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ ﴾. لقمان ۱۴. فَسَوَّى بَيْنَهُمَا فِي الْوَصَايَةِ وَخَصَّ الْأُمَّ بِالْأُمُورِ الثَّلَاثَةِ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَقُّ الْأُمِّ آكَدُ، لَهَا ثُلُثَا الْبِرِّ. وَذَكَرَ الْمُحَاسِبِي تَفْضِيلَ الْأُمِّ مُجْمَعٌ عَلَيْهِ. تكملة فتح الملهم ج۵ ص ۱۶۵ کتاب البر والصلة والآداب باب بر الوالدين.

(۲) سورة لقمان آيت ۱۴.

نه پرېکولې شي (چې په دې ورځو کې هم مور ډېر تکليف برداشت کوي او د ماشوم خدمت کوي. نو چونکه والدين ډېر تکليفونه برداشت کوي نو ځکه الله ﷻ فرمايي چې ما په ډېر تاکيد سره انسان ته دا حکم کړې چې) ته زما شکريه اداء کوه او د خپل مور او پلار شکريه اداء کوه. (۱)

د والدينو په خدمت جنت حاصلېدل

د مور او پلار د خدمت په وجه الله جل جلاله انسان ته جنت ورکوي. حضرت ابو امامة رضی الله عنه فرمايي:

اَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَارَسُوْلَ اللهِ! مَا حَقُّ الْوَالِدَيْنِ عَلَى وَلَدِهِمَا؟ قَالَ: هُمَا جَنَّتُكَ وَنَارُكَ. (۲)

يو سړي عرض وکړو يا رسول الله! د مور او پلار په بچي باندې څه حق دی؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل: ستا مور او پلار ستا د پاره جنت هم دی او جهنم هم دی.

پيغمبر عليه الصلوٰة والسلام په ډېر بليغ انداز کې د مور او پلار عظمتِ شان واضح کړو چې که چېرته د دوی خدمت دې وکړو او خوشحاله دې اوساتل نو دا ستا د پاره د جنت تللو ذريعه ده، او که د دوی نافرماني دې وکړه او خفه دې کړه نو دا ستا دپاره د جهنم تللو ذريعه ده.

حضرت معاوية بن جاهمة رضی الله عنه فرمايي:

اَنَّ جَاهِمَةَ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَارَسُوْلَ اللهِ! اَرَدْتُ اَنْ اَغْزُوَ وَقَدْ جِئْتُ اَسْتَشِيْرُكَ. فَقَالَ هَلْ لَكَ مِنْ اُمٍّ؟ قَالَ نَعَمْ. قَالَ: فَالْزَمْهَا فَاِنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ رِجْلِهَا. رواه النسائي وابن ماجه والحاكم وقال: صحيح الاسناد. (۳)

---

(۱) معارف القرآن سورة لقمان آيت ۱۴.

(۲) رواه ابن ماجه الحديث ۳۶۶۲، والتبريزي في المشكاة ۴۹۴۱ باب البرّ والصلة، والعجلوني في الخفاء ۳۶۱\۲.

(۳) رواه النسائي ۱\۶، واحمد ۳\۴۲۹، والبيهقي ۹\۲۶، مشكوة باب البرّ والصلة. د طبراني په روايت کې داسې دي: عَنْ جَاهِمَةَ قَالَ: اَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَسْتَشِيْرُهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلَكَ وَالِدَانِ؟ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ اِلْزَمْهُمَا فَاِنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ اَرْجُلِهِمَا. رواه الطبراني باسناد صحيح ورجاله ثقات، الهيثمي في المجامع ۱۸\۱۳۸، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح، ابواب البرّ والصلة ص ۳۲۵.

يوه ورځ حضرت جاهمه رضى الله عنه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شو او عرض يې وكړو : يا رسول الله ! زه جهاد ته تلل غواړم ، او اوس ددې دپاره راغلې يم چې د تاسو نه مشوره واخلم ، پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل : چې آيا ستا مور ژوندۍ ده ؟ هغه وويل : هو ـ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : ته د هغې خدمت كوه او د هغې سره ښيګړه كوه نو دا به ستا د جنت تللو ذريعه اوګرځي .

حضرت ابن عباس رضى الله عنهما فرمايي :

قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَصْبَحَ مُطِيْعاً لِلهِ فِيْ وَالِدَيْهِ أَصْبَحَ لَهُ بَابَانِ مَفْتُوْحَانِ مِنَ الْجَنَّةِ ، وَإِنْ كَانَ وَاحِدًا فَوَاحِدًا ، وَمَنْ أَصْبَحَ عَاصِيًا لِلهِ فِيْ وَالِدَيْهِ أَصْبَحَ لَهُ بَابَانِ مَفْتُوْحَانِ مِنَ النَّارِ وَإِنْ كَانَ وَاحِدًا فَوَاحِدًا ، قَالَ رَجُلٌ : وَإِنْ ظَلَمَاهُ ؟ قَالَ : وَإِنْ ظَلَمَاهُ ، وَإِنْ ظَلَمَاهُ ، وَإِنْ ظَلَمَاهُ . (۱)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي : څوک چې په داسې حالت کې صبا کړي چې هغه د مور او پلار په حق کې د الله ﷻ فرمانبرداري کوونکې وي (يعنى د الله ﷻ په خاطر د والدينو فرمانبرداري كوي او د هغوى د حقوقو اداء كولو سره د الله تعالى د حكم اطاعت كوونكې وي) نو هغه داسې حالت کې صبا كړو چې دده دپاره د جنت دوه (۲) دروازې خلاصې دي ، او كه په والدينو كې يو ژوندې وي او د هغه اطاعت كوي نو دده د پاره يوه دروازه د جنت خلاصه وي .

(۱) مشكوة باب البر والصلة حديث ۳۳ ـ وَإِنْ ظَلَمَاهُ : قَالَ الطِّيْبِيُّ : يُرَادُ بِالظُّلْمِ مَا يَتَعَلَّقُ بِالْأُمُوْرِ الدُّنْيَوِيَّةِ لَا الْأُخْرَوِيَّةِ . امام طيبي رحمه الله وايي چې دلته د ظلم نه مراد هغه دى چې د دُنيوي څيزونو سره تعلق لري ، نه چې د آخرت د امورو سره . په مرقاة شرح د مشكوة كې دي : إِنَّ طَاعَةَ الْوَالِدَيْنِ لَمْ تَكُنْ طَاعَةً مُسْتَقِلَّةً ، بَلْ هِيَ طَاعَةُ اللهِ الَّتِيْ بلغت تَوْصِيَتَهَا مِنَ اللهِ تَعَالَى بِحَسْبِ طَاعَتِهَا لِطَاعَتِهِ ..... الى أَنْ قَالَ : وَيُؤَيِّدُهُ أَنْ وَرَدَ : لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوْقٍ فِيْ مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ . د والدينو تابعداري مستقله تابعداري نه ده بلكه دا د الله جل جلاله تابعداري ده چې د هغه د حكم مطابق ده ، چنانچه ددې تائيد ددې حديث نه كيږي چې پيغمبر عليه السلام فرمايي : د الله تعالى په نافرماني كې د مخلوق فرمانبرداري نشته . د جنت كالي ص ۸۵۶ .

او کوم سړي چې په داسې حالت کې صبا کړي چې هغه د مور او پلار په حق کې د الله تعالی نافرماني کوونکې وي (يعنې د والدينو د حکم نه منلو سره د الله تعالی نافرماني کوي) نو هغه داسې حالت کې صبا کړو چې دده د پاره د جهنم دوه دروازې خلاصې وي، او که والدينو کې يې يو ژوندې وي او دې د هغه نافرماني کوي نو دده د پاره د جهنم يوه دروازه خلاصه وي، (ددې حديث اوريدو سره) يو سړي عرض وکړو (يارسول الله !) اګر که مور او پلار په ده ظلم کوي ؟

پيغمبر عليه السلام وفرمايل : آو . اګر چې مور او پلار په ده ظلم وکړي (خو بيا هم چې انسان والدين خفه کړي نو دده د پاره به د جهنم دروازې خلاصې وي) .

دا اخيري جمله (وَإِنْ ظَلَمَاهُ) پيغمبر عليه السلام درې (٣) پيرې وفرمايله .

نبي عليه السلام په يو موقعه وفرمايل :

اَلْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ . (١)

جنت د موړانو د قدمونو لاندې دی (يعنې کوم کس چې د خپلې مور سره احسان کوي نو الله جل جلاله به دا کس جنت ته بوځي) .

د ابواسحاق اسفرائني واقعه

ابو اسحاق اسفرائني رحمه الله ډير لوي بزرګ او غټ عالم تير شوی ، دده معمول داؤ چې د شپې به د مور او پلار خپو ته کيناست او هغوی له به يې د خپو چاپي کوله ، کله به يې چې مور او پلار اوده شو نو دې به د هغې نه روستو خپل کټ ته راوخت ، او اوده به شو .

يو ځل يې مور له د خپو چاپي کوله نو د نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو حديث ورته راياد شو چې پيغمبر عليه السلام فرمايي :

اَلْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ . (٢) جنت د موړانو د قدمونو لاندې دی .

ددې حديث مطلب دادی چې د مور خدمت وکړه او ددې سره ښه سلوک وکړه نو الله ﷻ به جنت درکړي . نو ده د ځان سره سوچ وکړو چې راشه ، نن ددې حديث په ظاهر باندې عمل

(١) اخرجه الحاكم ٧٠٦٢ ، والشهاب في مسنده ١٠٢٦١ ، نزهة الناظرين ص ٣٩٢ الباب الثالث عشر في بر الوالدين .

(٢) وړاندې مرجع

Scanned with CamScanner

وکړه ، نو راتيت شو او په خپله ګيره باندې يې د مور د خپو ته ګرد صفا کړو ، کله چې يې مور اوده شوه نو دې هم اوده شو .

دې چونکه غټ عالم وُ ، دَرس به يې کولو ، سهر وختي چې کله درس ته راغې نو يو شاګرد ورته ووېل : جناب ! بيګاه شپه مې په خُوب کې په ډير ښائسته او ښکلي شکل کې اوليدې : چې يو ډير ښکلې تَکَ شين د ميوو نه ډک باغ دی او ته په کې روان وې ، چهل قدمي دې په کې کوله ، خو عجيبه دا وه چې ستا په ګيره کې ډيرې ښائسته قيمتي ملغلرې ، لعلونه او جواهرات وو ، هغې رڼا کوله .

ده ورته ووېل چې ګوره ، نبي عليه السلام فرمايي : اَلْجَنَّةُ تَحْتَ اَقْدَامِ الْاُمَّهَاتِ .

جنت : مورانو د قدمونو لاندې دی . نو کوم کس چې د مور خدمت کوي الله ﷻ به هغه جنت ته بوځي ، نو زما دا معمول دی چې زه هره شپه د مور خدمت کوم ، نو دا تا چې زه په کوم ښکلي باغ کې وليدم دا جنت دی ، دا زما يقين دی چې الله ﷻ به ماته جنت راکوي ، او دا زما په ګيره کې چې دې کومې قيمتي ملغلرې ، ياقوت او جواهرات ليدلي چې هغې رڼا کوله نو دا مې بيګاه د حديث په ظاهر باندې عمل کړي او په دې خپله ګيره مې د مور خپې صفا کړي نو دا د هغې د خپو دُوړه او ګرد دی . (١)

---

(١) همدغه شان واقعه د حضرت حسن بصري رحمه الله په باره کې هم نقل ده ، دې هم ډير غټ بزرګ او وليُ الله تېرشوې ، ده ده پلار وفات شوې وُ ، او مور يې ژوندۍ وه ، ده دا عادت وُ چې کله به د ماسخوتن لمانځه نه راغې نو د مور سره به ناست وُ او د مور د خوشحالۍ خبرې به يې کولې ، د هغې نه روستو به بيا خپلې کمرې له تللو ، کله به چې مور ورته ووېل : بچيه ! ماله خوب راځي او س ته لاړ شه نو ده به د هغې لاس او خپې ښکل (چَپ) کړې ، مور به ورته دُعا وکړه او بيا به روان شو . يوه شپه د ده ميلمانه راغلي وو نو د ماسخوتن لمانځه روستو ورسره ناست وُ ، کله چې روستو د مور کمرې ته راغې نو هغه اُوده شوې وه ، دې حيران شو چې دا خو غټ سعادت نه محروم شوم ځکه د مور دُعا او لاس خپې ښکلول راته پاتې شو . آخر دا چې ډير په خُفيه او قلاره طريقې سره راغې او خپله ګيره يې د مور خپو سره مَښه کړه ، مور يې هم راوينښه نه شوه ، دې خپلې کمرې ته راغې ، کله چې سهر لمانځه ته راغې ، د مانځه نه پس يو شاګرد ورته وايي : اې حسن بصري !

رَأَيْتُ الْبَارِحَةَ كَانَ فِيْ لِحْيَتِكَ الْجَوَاهِرُ وَالْيَوَاقِيْتُ وَالدُّرَرُ مُزَيَّنَةً لِحْيَتُكَ بِهَا .

بيګاه شپه مې په خُوب کې وليدې چې ستا په ګيره کې جواهر ، يا قوت او ملغلرې دي او ستا ګيره پرې ډيره مزَيّنه او ښائسته ده ، ده ورته ووېل : دا خو مې بيګاه شپه د مور خپو سره ګيره لږولې وه ، د هغې دُوړه به کې نښتې وه نو دا دُوړه د الله ﷻ په نزد ياقوت ، جواهر او ملغلرې دي

حضرت عائشه رضی الله عنها فرمايي چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل:

دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَسَمِعْتُ فِيهَا قِرَاءَةً. فَقُلْتُ: مَنْ هٰذَا؟ قَالُوْا: حَارِثَةُ بْنُ النُّعْمَانِ كَذٰلِكُمُ الْبِرُّ وَكَانَ أَبَرَّ النَّاسِ بِأُمِّهِ. (١)

زه جنت ته داخل شوم، نو ما هلته د قرآن کريم لوستلو آواز واوريدو، ما (د فرښتو نه) پوښتنه وکړه: دا سړی څوک دی؟ فرښتو راته ووېل: دا حارثة بن نعمان دی. (صحابه کرامو چې دا خبره واوريده نو په زړه کې يې خواهش پيدا شو چې دا معلومه کړي چې حارثه رضي الله عنه د کوم عمل په وجه دا فضيلت حاصل کړې چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم په جنت کې دده د تلاوت آواز اوريدو؟ نو نبي عليه السلام ددې فضيلت سبب دا بيان کړو چې) دا فضيلت انسان ته د مور او پلار سره په نيکي کولو حاصليږي، او حارثه بن نعمان رضی الله عنه د خپلې مور سره ډير ښه سلوک کوونکې وُ.

د والدينو د خدمت په وجه په جنت کې د حضرت موسی عليه السلام سره ملګرتيا

علامه ابن جوزي رحمه الله په خپل کتاب "المنتظم في تاريخ الأمم" او نورو علماؤ په خپلو کتابونو کې يوه واقعه رانقل کړې چې يو کرت حضرت موسی عليه السلام د خپل رب نه سوال وکړو: إِلٰهِيْ أَرِنِيْ جَلِيْسِيْ فِي الْجَنَّةِ. اې الله! ماته د جنت ملګرې په دُنيا کې اوښايه الله جل جلاله ورته وفرمايل:

إِذْهَبْ إِلٰى بَلَدِ كَذَا تَجِدُ رَجُلًا قَصَّابًا فَهُوَ رَفِيْقُكَ فِي الْجَنَّةِ.

فلانې ښار ته لاړ شه هلته به يو قصاب اومې هغه به جنت کې ستا ملګرې وي.

حضرت موسی عليه السلام چې هلته (دُکان ته) ورغې، او هغه قصاب يې وليدو، چې اول يې يوه ښه د غوښې څه حصه راپريکړه او ځان سره يې محفوظه کيښوده، کله چې کورته راروانيده نو حضرت موسی عليه السلام ته يې ووېل:

يَا جَمِيْلَ الْوَجْهِ هَلْ لَكَ أَنْ تَكُوْنَ فِيْ ضِيَافَتِيْ؟

---

(١) رواه في شرح السنة والبيهقي في شعب الايمان، وفي رواية قال: نِمْتُ فَرَأَيْتُنِيْ فِي الْجَنَّةِ بَدَلَ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ. مشكوة باب البر والصلة حديث ١٦.

Scanned with CamScanner

اې د ښائسته نوراني مخ خاونده ! تاسو ماته د ميلمستيا سعادت راکولې شئ ؟ (چې د ماسره لاړ شې او زما ميلمه شې ؟) حضرت موسى عليه السلام ورته وفرمايل : هو .

نو دې ورسره کورته لاړ ، (دا کس چې کورته ورسيده نو اول يې غوښه ښکلې پخه کړه او د هغې نه يې خوروا وويسته) کله يې چې خوراک کينبوده نو يوه نوړۍ به يې پخپله خوړه او دوه نوړۍ به يې په پچې (زنبيل) کې چاته ورکولې . په دې کې چا (ددې کور) دروازه اوټکوله ، دغه ځوان قصاب په منډه ورغې او هغه پچې (زنبيل) يې پرېښوده .

حضرت موسى عليه السلام چې هغه پچې کې اوکتـه نو يو ډير بوډا سړې او يوه بوډۍ يې ښځه يې په کې وليده چې د ډير عمر دلاسه د هغه مرغو بچو غوندې ګرځيدلې وو په کومو چې وښتان نه وي .

کله چې دې دواړو حضرت موسى عليه السلام وليده نو مُسکي شول ، بيا يې د حضرت موسى عليه السلام د رسالت ګواهي ورکړه او دواړه وفات شو . کله چې دا ځوان راننوت او پچې کې يې اوکته (چې مور او پلار يې دواړه مړه شوي) نو د حضرت موسى عليه السلام لاس يې ښکل کړو او وې ويل :

اَنْتَ مُوْسٰى رَسُوْلُ الله ؟ آيا تاسو حضرت موسى عليه السلام د الله ﷻ رسول ئې ؟

ده ورته وويل (چې آو ، زه موسى عليه السلام يم ، خو دا راته ووايه) چې تا ته چا دا خبر درکړو چې زه حضرت موسى عليه السلام يم ؟ (او دا په پچې کې څوک دي ؟) دې قصاب ورته وويل چې دا په پچې کې دواړه زما مور او پلار دي ، دوی ډير کمزوري شوي نو ما څکه په پچې کې اچولي ، او زه تر هغه وخته پورې خوراک او څکاک نه کوم تر څو پورې چې مې دوی ته نه وي ورکړې ، او دوی دواړو به د الله ﷻ نه دا سوال کولو چې يا الله ! مونږ ته تر هغه وخته پورې مرګ مه راوله تر څو پورې چې مونږ حضرت موسى عليه السلام نه وي ليدلې .

کله چې ما دوی وليده چې اوس وفات شوي نو ماته پته ولږيده چې ته حضرت موسى عليه السلام يې (څکه ددوی سوال قبول شو او تاسو سره يې ملاقات اوشو) . حضرت موسى عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

رَأَيْتُ أُمَّكَ تُحَرِّكُ شَفَتَيْهَا . ما ستا مور وليده چې شونډې يې خوزولې (نو دا يې څه ويل؟) ده ورته وويل چې : کله به ما ددې خدمت کولو او دې ته به مې خوراک ورکولو نو دې به ماته دا دُعا کوله :

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ جَلِيْسَ مُوْسٰى فِي الْجَنَّةِ . اې الله ! زموږ دا بچي په جنت کې د حضرت موسى عليه السلام ملګرې کړې .

حضرت موسى عليه السلام دې ځوان ته وويل : أَبْشِرْ بِذٰلِكَ . ته په دې زيرې قبول کړه (چې الله ﷻ ستا د مور دُعا قبوله کړې او ماته يې دا خبر راکړې چې ته به په جنت کې زما ملګرې يې . (۱)

د پلار سره د احسان په وجه جنت حاصليدل

علامه قرطبي رحمه الله په " التذکرة " کې ذکر کړې چې د قيامت په ورځ کله د انسان اعمال اوتللې شي نو دده د تلې دواړه طرفونه (چابرې) به برابر وي ، الله تعالى به ورته اوفرمايي چې ته نه جنتي يې او نه دوزخي ، په دې وخت کې به يوه فرښته دده د بدې په چابرې کې يوه پرچه کيدي چې په هغې کې به د مور او پلار د صدمې او تکليف آواز " أُف " ليکلې شوې وي (چې په دې سره به دده د بدې طرف درونډ شي) نو دده د پاره به د جهنم فيصله اوشي .

دې به الله ﷻ ته خواست وکړي چې يا الله ! ما د دوزخ نه بچ کړه . الله تعالى به ورته اوفرمايي چې اې د مور او پلار نافرمانه ! ته په څه بُنياد د جهنم نه د خلاصي خواست کوې؟ دې به ووايي : اې الله ! زه دوزخ ته تلونکې يم ، ما د پاره خلاصې نشته ځکه زه په دُنيا کې د مور او پلار نافرمانه ووم ، خو اې الله ! زه دا هم وينم چې زما پلار (هم د خپلو ګناهونو په وجه) د دوزخ په طرف روان دی . نو زه غواړم چې زما پلار جنت ته لاړ شي ، او زما عذاب ددې په بدله کې دوچند کړې شي ، په دې خبره به الله ﷻ اوخاندي (كَمَا يَلِيْقُ بِشَانِهٖ) او بيا

(۱) المنتظم في تاريخ الامم لابن جوزي ، شرح شرعة الاسلام ص ۳۸۰ ، نزهة المجالس ج۱ ص ۲۶۶ باب برّالوالدين .

په او فرمايي چې ته خو په دُنيا کې د دوی نافرمانه وې خو په آخرت کې دې د پلار سره نيک سلوک وکړو، نو لار شه خپل پلار د لاس نه ونيسه او دواړه جنت ته داخل شئ. (۱)

د والدينو سره د احسان په وجه د مصيبتونو نه نجات

کوم کس چې د مور او پلار خدمت کوي، د دوی سره احسان او ښيګړه کوي نو الله ﷻ دې انسان ته په دُنيا هم د مصيبتونو او تکليفونو نه نجات ورکوي.

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله په خپلو کتابونو کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم هغه حديث مبارکه رانقل کړی په کوم کې چې رسول الله ﷺ د مخکيني امتونو د درې کسانو واقعه بيان کړې.

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل:

بَيْنَمَا ثَلَاثَةُ نَفَرٍ يَتَمَاشَوْنَ أَخَذَهُمُ الْمَطَرُ فَمَالُوا إِلَى غَارٍ فِي الْجَبَلِ فَانْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَأَطْبَقَتْ عَلَيْهِمْ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: انْظُرُوا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوهَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ صَالِحَةً فَادْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ يُفَرِّجُهَا. فَقَالَ أَحَدُهُمْ: اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ وَلِي صِبْيَةٌ صِغَارٌ وَكُنْتُ أَرْعَى فَإِذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ فَحَلَبْتُ بَدَأْتُ بِوَالِدَيَّ أَسْقِيهِمَا قَبْلَ وَلَدِي وَإِنَّهُ نَأَتْ بِيَ الشَّجَرُ فَمَا أَتَيْتُ حَتَّى أَمْسَيْتُ فَوَجَدْتُهُمَا قَدْ نَامَا فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلُبُ فَجِئْتُ بِالْحِلَابِ فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوسِهِمَا أَكْرَهُ أَنْ أُوقِظَهُمَا مِنْ نَوْمِهِمَا وَأَكْرَهُ أَنْ أَبْدَأَ بِالصِّبْيَةِ (قَبْلَهُمَا) وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمِي فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ دَأْبِي وَدَأْبُهُمْ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا فُرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ فَفَرَجَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُمْ يَرَوْنَ مِنْهُ السَّمَاءَ. قُلْتُ: فَذَكَرَ الْحَدِيثَ. (۲)

يو ځل درې کسان چيرته (په سفر) روان وو، په لاره کې سخت باران راګير کړه، د باران نه د بچ کيدو د پاره هغوی د يو غر په غار کې ننوته، په دې کې د غر نه يو غټ کاڼړې

---

(۱) التذكرة للقرطبي ج۱ ص ۳۱۹، زرقاني ج۲ ص ۳۱۹، جنت کے حسین مناظر

(۲) رواه البخاري في الادب ۳، ومسلم في الذكر والدعاء ۲۷۴۳.

را وغورځيده او د غار په خُوله کې راپرېوت چې په دې سره په دوی د غار خوله مکمل بنده شوه (کله چې بهر ته د راتلو لاره بنده شوه) نو دوی درې واړو يو بل ته وويل چې اوس تاسو په خپلو اعمالو نظر واچوئ او کوم نيک اعمال چې تاسو خالص د الله ﷻ د رضا د پاره کړي وي، د هغې اعمالو په ذريعه د الله ﷻ نه دُعا وغواړئ، شايد چې الله ﷻ زمونږ د نجات او خلاصي لار پرانيزي (او دا ګټ د دې غار د خُولې نه لرې کړي).

نو په دوی کې يو کس ووېل: اې الله! (ته ښه پوهېږې چې) ځما مور او پلار ډېر بوډا ګان وو، او زما څو واړه بچي هم وو، ما به چېلۍ څرولې، د دې د پاره چې د (شودو په ذريعه) د هغوی ټولو د خوراک انتظام وکړې شم. کله به چې ماښام کورته راغلم، او چېلۍ به مې را ولوشلې نو د خوراک شروع به مې د بچو نه مخکې اول په مور او پلار کوله.

يوه ورځ داسې اتفاق اوشو چې د چېلۍ په څرولو کې زه ډېر لرې لاړم، کله چې ډېر ناوخته راغلم نو مور او پلار مې اوده شوي وو، نو د ما د خپل معمول مطابق چېلۍ راولوشلې، د شودو ډک لوخې مې راوړو او د مور او پلار سَر ته ودرېدم، ما خپل مور او پلار راويښول هم بد ګڼل او خپلو بچو ته مې مخکې ورکول هم بد ګڼل، حالانکه زما بچې د ولږې د وجې نه زما په خپو کې لوغړېدل او ژړل يې (خو ليکن ما ته د مور او پلار حق د ومره لوي معلومېده چې اول مې خپلو بچو ته شودې ورکول نه غوښته (۱).) زه د دوی سَر ته ولاړ

---

(۱) دې سرې چې خپلو بچو ته شودې اول نه ورکول نو دا ځکه چې کېدې شي د هغوی په شريعت کې د والدينو نفقه د بچو په نفقه مقدمه وه، يا بعضې علماء وايي چې کېدې شي د ضرورت په مقدار يې بچو ته ورکړي وو خو بچو يې په هغې صبر نه کولو او نور يې غوښته (مظاهر حق شرح مشکوٰة باب البر والصلة الفصل الثالث، او همدا قول اشرف علي تهانوي رحمه الله هم ذکر کړي چې دا بچي يې اوږي نه وو خو د بچو چونکه دا ژړا عادت وي نو ځکه يې ژړل، او د دې خبرې تائيد د دينه کېږي چې د وړوکي بچي حق په پلار مقدم دې، لکه په در مختار کې ذکر دي: وَلَوْ لَهُ أَبٌ وَطِفْلٌ فَالطِّفْلُ أَحَقُّ بِهِ. وَقِيلَ (بِحِيلَةِ الشَّرِيفَيْنِ) يَقْسِمُهُمَا فِيهِمَا. که چيرته د چا پلار او ځوي دواړه موجود وي نو د خرچې په اعتبار سره ځوي د پلار نه زيات حق دار دې، او بعضې علماؤ ويلي چې په دواړو دې تقسيم کړي. الدر المختار باب النفقة، جنس کالې ص ۸۵۷.

يا کېدې شي د دې سړي دا خپله نظريه وه چې د والدينو حق يې مقدم ګڼل، اګر چې شريعت دا اجازت کړې چې بچو ته هم خوراک مخکې ورکولې شي.

ووم، د شودو لوښي راسره وُ، دوی اُوده وو، تر دې چې سهر شو (او دوی راپاڅېده، څښوی ته مې شوده ورکړه او بيا مې روستو په خپلو بچو او څکل).

نو اې الله! تا ته معلومه ده چې ما دا کار خالصه ستا د رضا او خوشحالۍ د پاره کړی، نو ژه تا ته د دغه نيک عمل وسيله کوم چې ته دا کاڼي دومره اخوا کړه چې موږ آسمان او ګورو. نو الله جل جلاله دده دُعا قبوله کړه او هغه کاڼي دومره اخوا شو چې دوی آسمان وليده.

نوټ: چونکه دا اُوږد حديث دی ما صرف دا لږه حصه درته بيان کړه کومه چې ددې موضوع سره تړلې وه. دغه شان دې نورو دوه کسانو هم خپل خپل نيک اعمال الله ﷻ ته وسيله کړه او د کاڼي لرې کيدو دُعا به يې کوله، الله ﷻ د ټولو دُعاګانې قبولې کړې، د غار د خُولې نه هغه ګټ لرې شو، او دوی درې واړه روغ رمټ ورنه راووت.

فائده: ددې حديث نه دا معلومه شوه چې د والدينو خدمت کول، دوی ته په خپل اولاد باندې ترجيح ورکول ډير فضيلت لري، او بيا دا عمل الله ﷻ ته وسيله کول هم د انسان د پاره د مصيبتونو او تکليفونو نه د نجات ذريعه ده.(۱)

د الله ﷻ رضا د والدينو په خوشحاله ساتلو کې ده

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

رِضَا اللهِ فِيْ رِضَا الْوَالِدِ وَسَخَطُ اللهِ فِيْ سَخَطِ الْوَالِدِ.(۲)

د الله ﷻ رضامندي او خوشحالي د پلار په خوشحالۍ کې ده او د الله ﷻ ناراضګي او خفګان د پلار په ناراضګۍ او خفګان کې دی.

---

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة باب البرّ والصلة الفصل الثالث ص ۷۵.

(۲) رواه الترمذي الحديث ۱۸۹۹، والحاكم ۴/۱۵۲، والهيثمي في المجمع ۸/۱۳۶، والزبيدي في الاتحاف ۸/۳۳۰، وقال الحاكم صحيح على شرط مسلم، ورواه الطبراني الا انه قال (فِيْ رِضَا الْوَالِدَيْنِ). مشكوة باب البرّ والصلة الفصل الثاني حديث ۱۷. په يو روايت کې داسې دي: رِضَا اللهِ فِيْ رِضَا الْوَالِدَيْنِ وَسَخَطُ اللهِ فِيْ سَخَطِ الْوَالِدَيْنِ. رواه الترمذي من حديث عبدالله بن عمرو بن العاص، وابن حبان والحاكم وقال صحيح الاسناد على شرط مسلم، منذري، الكبائر ص ۴۵.

يعنى كه چيرته يو سړي الله ﷻ راضي كول غواړي نو ده له په كار دي چې د والدينو خدمت كوي او خوشحاله يې ساتي نو الله رب العزت به هم دده نه خوشحاله وي ، او كوم كس چې والدين خفه كوي نو الله ﷻ به هم دده نه ناراضه وي .

دوالدينو ادب كول

زمونږ په شريعت كې د والدينو د آدب هم ډير لحاظ ساتل شوي .

۱. حضرت ابوطفيل ﷺ فرمايي :

رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْسِمُ لَحْمًا بِالْجِعِرَّانَةِ إِذْ أَقْبَلَتْ اِمْرَأَةٌ حَتَّى دَنَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَسَطَ لَهَا رِدَاءَهُ فَجَلَسَتْ عَلَيْهِ فَقُلْتُ : مَنْ هِيَ ؟ فَقَالُوا هِيَ أُمُّهُ الَّتِيْ أَرْضَعَتْهُ (۱)

ما نبي كريم صلى الله عليه وسلم په جعرانه مقام كې اوليده چې غوښه يې تقسيموله ، ناڅاپه يوه ښځه راغله ، تردې چې نبي عليه السلام ته را ورسيده ، نو حضور صلى الله عليه وسلم هغې د پاره خپل څادر خور كړو ، هغه په هغې څادر كيناسته (كله چې ما د پيغمبر عليه السلام دا حُسنِ سلوك او آدب ددې ښځې سره اوليده) نو ما د خلقو نه پوښتنه وكړه چې دا ښځه څوک ده ؟ (چې پيغمبر ﷺ يې دومره عزت وكړو) نو خلقو راته ووېل چې دا خو د پيغمبر عليه السلام رضاعي مور (حليمه بي بي) ده كومې چې دوى ﷺ ته شودې (پى) وركړي دي .

۲. يو كرّت حضرت ابوهريرة رضى الله عنه دوه سړي وليده نو د يو نه يې پوښتنه وكړه : مَا هٰذَا مِنْكَ ؟ دا ستا څه دى ؟ هغه ورته ووېل : أَبِيْ . دا زما پلار دى .

نو ده ورته وفرمايل : لَاتُسَمِّهِ بِإِسْمِهِ . وَلَاتَمْشِ أَمَامَهُ . وَلَاتَجْلِسْ قَبْلَهُ . (۲)

ده ته نوم مه اخله ، دده نه مخكې مه ځه او (مجلس كې) دده نه مخكې مه كينه .

(۱) رواه ابوداود باب برّ الوالدين حديث ۵۱۳۷ ، مشكوة باب البرّ والصلة الفصل الثاني حديث ۲۷ .

(۲) الادب المفرد باب لايسمي الرجل اباه ولايجلس قبله ولايمشي امامه ص ۲۲ .

امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله او د مور اَدب کول

د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله په وخت کې دوه علماء وو ، ديو نوم زرعه قاص ؤ ، او دبل نوم عمربن زر ؤ ، دوی چونکه مشران علماء وو ، ددې وجې نه دامام اعظم ابو حنيفه رحمه الله بوډۍ مور ته به چې څه مسئله راپيښه شوه نو دې به چې ددې دوه مشرانو علماو نه پوښتنه وکړه نو بيا به يې زړه مطمئن شو .

دې به امام صاحب ته وويل : مافلانکي عالم ته بوځه چې زه ورنه دمسئلې پوښتنه وکړم، نو امام صاحب به دا په اُوښ سوره کړه ، او په خپله به يې د اُوښ مهار اونيوه ، او پيادل به ورسره روان ؤ ، خلقو به چې دا وليده نو حيران به شو چې دا په اُوښ څوک دی چې امام صاحب پياده ورسره روان دی ؟ چونکه په دغه ورځو کې امام صاحب درس کولو ، نو په زرهاو شاګردان يې وو ، هغوی به په لاره کې ورته ادبًا ولاړ وو او امام صاحب به په خاموشۍ سره تيريده .

کله به چې امام صاحب د هغه عالم کورته ورسيده ، دروازه به يې ورته اوټکوله ، هغه به راووت ، ده به ورته وويل چې : زما بوډۍ مور راغلې ده او د تاسو نه ديوې مسئلې پوښتنه کوي، دير کرت به داسې اوشو چې دې مور به يې ورنه د مسئلې پوښتنه وکړه ، هغوی ته به ددې مسئلې جواب نه و معلوم ، نو دوی به د امام صاحب نه پوښتنه وکړه ، امام صاحب به په قلاره ورته جواب وکړو (چې دده مور يې وانه وري) ، دې علماو به بيا په زوره باندې دده مورته جواب ورکړو ، کله به چې دې دا جواب ددوی د خُولې نه واوريده نو زړه به يې مطمئن شو . د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله په زړه کې د مور دومره قدر او عزت ؤ چې ټول عُمر يې د مور سره دا تکليف برداشت کول ، خو هيڅ کله يې مورته دا نه دي ويلي چې مورې! ته چې کومو علماو ته د مسئلې معلومولو د پاره ورځې هغوی خو د ماڼه ددې پوښتنه کوي .

دا هغه تواضع ، عاجزي او د مور اَدب ؤ چې ددې په وجه دده نه امامِ اعظم (لوی امام) جوړ شوې ؤ . (۱)

---

(۱) القصاص المذکرين ۱/ ۳۱۰ ، تحذير الخواص ۱/ ۲۳۱ ، تاريخ بغداد ۱۳/ ۳۶۶ ، الاسرار المرفوعة ۱/ ۷۱ ، الطبقات السنية في تراجم الحنفية ۱/ ۳۶ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۲۰۲ .

فضل بن يحى البرمكيؒ او د پلار ادب کول

د فضل بن يحى البرمکي رحمه الله په باره کې نقل دي چې دې د خپل پلار ډير فرمانبردار او خدمتګار ؤ ، يو کرت دې د خپل پلار سره يو ځاى دواړه په جيل (محبَس) کې قيديان شو ، د ژمي موسم ؤ ، سخته يخني وه ، دده پلار به په کور کې په ګرمو اُوبو اودس کولو ، چونکه جيل ته دننه لرګي راوړل بند وو چې اُوبه يې پرې ګرمې کړې وې .

په جيل کې د رڼا د پاره يوه ډيوه لړيدلې وه ، کله چې يې دا پلار اُوده شو نو دا فضل بن يحى راپاڅيد ، په يو لوخې کې يې اُوبه راواخيستې ، او د ډيوې د پاسه يې اونيوې ، تر د سهره پورې ډيوې ته ولاړ ؤ . کله چې سهر شو پلار ته يې ګرمې اُوبه ورکړې نو هغه پرې اودس وکړو .

دجيل خانې مشر ته پَته ولږيده چې دې د پلار دپاره اُوبه په ډيوه ګرموي نو د ډيوې پابندي يې پرې هم اولږوله .

نو ده به بيا داسې کار کوّلو چې په يو لوخې کې به يې اُوبه واچولې ، او د خپلې خيټې سره به يې دا لوخې تر سهره پورې نيولې ؤ ، چې په دې سره به دا اُوبه څه اندازه ترمې شوې او بيا به يې خپل پلار ته د اودس د پاره ورکړې . (۱)

د مور د خدمت په وجه مُستجَابُ الدَّعوات کيدل

کوم کس چې د والدينو خدمت کوي الله جل جلاله دداسې کس دُعاګانې هم قبلوي .

د اُويس قرني رحمه الله واقعه

اُويس قرني رحمه الله په يمن کې اوسيده ، دده يوه مور وه چې د هغې د خدمت به يې کولو ، د همدې مور د خدمت په وجه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم مجلس ته د حاضريدو موقع ورته ملاؤ نه شوه ، حالانکه صحابي جوړيدل ډير لوي شرف دى ، ځکه که د ټولې دُنيا اولياءُالله او تابعين راجمع شي نو د آدنى صحابي مرتبې ته نشي رسيدى .

(۱) عيون الاخبار ۳ \ ۹۸ .

خو دې د مور د خدمت په وجه پاتې شوې وُ، نو نبي کريم صلى الله عليه وسلم صحابه کرامو ته دده ذکر وکړو چې په يمن کې داسې يو کس دی چې د مور د خدمت په وجه پاتې شوې، نو تاسو کې چې څوک دده سره يو ځای شئ نو د هغه نه ځان دپاره دُعا اوغواړئ (ځکه هغه الله ﷻ د مور د خدمت په وجه مُسْتَجَابُ الدَّعوَات ګرځولي).

او رسول الله صلى الله عليه وسلم دهٔ ته د مور د خدمت په وجه خَيْرُ التَّابِعِيْن ويلي.(۱)

صاحب د مشکوة په آخر د کتاب کې د اُويس قرني رحمه الله په حالاتو کې يو حديث راوړی: حضرت عمر رضي الله عنه فرمايي چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايلي:

إِنَّ رَجُلًا يَأْتِيْكُمْ مِنَ الْيَمَنِ يُقَالُ لَهُ أُوَيْس لَا يَدَعُ بِالْيَمَنِ غَيْرَ أُمٍّ لَهُ. قَدْ كَانَ بِهِ بَيَاضٌ فَدَعَا اللهَ فَأَذْهَبَهُ إِلَّا مَوْضِعَ الدِّيْنَارِ أَوِ الدِّرْهَمِ فَمَنْ لَقِيَهُ مِنْكُمْ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ.(۲)

د يمن نه به يو کس درته راځي چې نوم يې اُويس دی، په يمن کې يې مور ده، صرف د هغې د خدمت په وجه ماته نه شي راتلی (نبيه يې داده چې په دهٔ د برګي (برص) مرض دی، د الله ﷻ نه يې د ځان د پاره دُعا اوغوښته، الله ﷻ دده مرض ختم کړو مګر صرف د يو دينار يا يو درهم په اندازه ځای يې په وجود کې لوس هم سپين دی.

نو (اې صحابه وُ) په تاسو کې چې څوک هم دده سره ملاقات وکړي نو د ځان دپاره ورنه د مغفرت دعا اوغواړئ (يعنی هغه ته حکم وکړئ چې تاسو د پاره د مغفرت دُعا اوغواړي، ځکه هغه الله ﷻ د مور دخدمت په وجه مُسْتَجَابُ الدَّعوَات ګرځولی.

فائده: حضرت اويس قرني رحمه الله ته چې الله ﷻ دومره فضيلت ورکړې وُ چې نبي عليه السلام صحابه کرامو ته فرمايي: فَمُرُوْهُ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ ده ته حکم وکړئ چې تاسو له د الله ﷻ نه مغفرت اوغواړي. نو دا صرف د خدمت په وجه وُ.

(۱) نبي عليه السلام فرمايي: إِنَّ خَيْرَ التَّابِعِيْنَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أُوَيْس، وَلَهُ وَالِدَةٌ وَكَانَ بِهِ بَيَاضٌ، فَمُرُوْهُ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ. مشكوة باب ذكر اليمن والشام وذكر اويس القرني ج ۲ ص ۵۸۲ الفصل الثالث.

(۲) مشكوة باب ذكر اليمن والشام وذكر اويس القرني ج ۲ ص ۵۸۱ الفصل الثالث.

شيخ عبدالحق محدّث دهلوي رحمه الله په " اشعة اللمعات " شرحه د مشكوة كې د مدې حديث لاندې د اُويس قرني رحمه الله ډير واقعات ذكر كړي : چې حضرت عمر رضي الله عنه به ركال د حج په موسم كې د يمن د خلقو نه پوښتنه كوله چې په تاسو كې د اويس قرني په نوم ندې څوک شته؟ (ددې د پاره چې د هغه نه د ځان دپاره دُعا اوغواړم) پوره لس (۱۰) كاله ې انتظار وكړو او د خلقو نه به يې دده باره كې پوښتنه كوله .

يو كرت د اويس قرني رحمه الله په خپلوانو كې يو كس حج ته راغلې وُ ، كله چې حضرت عمر رضي الله عنه د يمن د خلقو نه دده باره كې پوښتنه وكړه نو دې كس حضرت عمر رضي الله عنه ته وويل : اې عمره ! د اويس قرني په نوم زما په خپلوانو كې يو كس شته ، خو هغه ددې لائق نه دى څومره چې تاسو د هغه متعلق په ډير اهتمام سره پوښتنه كوئ ، بلكه هغه خو يو ديوانه سړې دى ، خپل اوښان په يو دشته كې څروي ، حضرت عمر رضي الله عنه ورنه پوره آدرس واخيست ، دې او حضرت علي رضي الله عنه دواړه په سورلۍ باندې وَر روان شو ، كله چې هلته ورا ورسيده نو هغه يې په يوه دشته كې وليده چې ډير په اطمينا ن او سكون سره يې مونځ كولو .

كله چې د لمانځه نه فارغ شو ، دوى ورنه د نوم پوښتنه وكړه ، بيا يې هغه نښه اوكته كومه چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم دوى ته خودلې وه چې په چَپ طرف به يې د يو درهم په مقدار د برګي مرض پاتې وي . كله يې چې هغه وليده نو وې پيژنده ، ښُكل يې كړه ، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم سلام يې ورته اورسول ، او د خپلو ځانونو د پاره يې ورنه د دُعا مطالبه وكړه ، هغه ورته دُعا وكړه ، بيا دوى دواړه واپس ورنه راروان شو . (۱)

د والدينو سره ښه سلوک د عُمر د بركت او د رزق د فراخۍ سبب دى

نبي عليه السلام فرمايي : لَا يَزِيدُ الْعُمُرَ إِلَّا الْبِرُّ . (۲)

د انسان په عُمر كې زيادت كوونكې (بركت اچوونكې) شى صرف د والدينو سره احسان او ښيګړه كول دي .

(۱) اشعة اللمعات شرح مشكوة ج۴ ص ۷۵۲ ط المكتبة الحبيبة كوئټه .
(۲) رواه الترمذي الحديث ۲۱۳۹ وقال حديث حسن ، وابن ماجه ۱۹\۲۰۲۲ ، والحاكم ۱\۴۹۳ .

په يوبل حديث کې راځي:

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُمَدَّ لَهُ فِيْ عُمُرِهِ وَيُزَادَ فِيْ رِزْقِهِ فَلْيَبَرَّ وَالِدَيْهِ وَلْيَصِلْ رَحِمَهُ. (۱)

څوک چې دا غواړي چې دده په عُمر کې دې اوږدوالې (برکت) راشي او دده په رزق کې دې زيادت اوشي نو دې دې د مور او پلار سره ښيګړه کوي او د خپلو رشته دارو سره دې ښه سلوک کوي.

نوټ: د عُمر د زيادت نه مراد برکت دی چې الله ﷻ دې کس په عُمر کې داسې برکت واچوي چې ده ته به د ډېر عبادت توفيق ملاويږي، د زړه نُورانيت، پاکيزګي به ورته حاصليږي، او په دُنيا کې به د اطمينان او سکون ژوند ورته نصيبه کيږي.

يا ددې نه نيک اولاد مراد دی چې دده د مرګ نه روستو به هم دده د پاره دُعاګانې غواړي. (۲)

مور او پلار ته د محبت او احترام په نظر کولو سره د يو مقبول نفلي حج ثواب

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

مَا مِنْ وَلَدٍ بَارٍّ يَنْظُرُ إِلَى وَالِدَيْهِ نَظْرَةَ رَحْمَةٍ إِلَّا كَتَبَ اللهُ لَهُ بِكُلِّ نَظْرَةٍ حَجَّةً مَبْرُوْرَةً. قَالُوْا وَإِنْ نَظَرَ كُلَّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ؟ قَالَ نَعَمْ. اَللهُ أَكْبَرُ وَأَطْيَبُ. (۳)

کوم نيک بچې چې خپل مور او پلار ته د محبت او احترام په نظر سره اوګوري نو الله ﷻ ده ته ددې کتلو په عوض کې د يو مقبول نفلي حج ثواب ليکي، صحابه کرامو عرض وکړو

---

(۱) رواه احمد ۲۶۶\۳ ورجاله رجال الصحيح، والمنذري ۳۱۷\۳، والهيثمي ۱۳۶\۸.

(۲) مظاهر حق شرح مشکوة باب البر والصلة ص ۵۰. يا د عُمر د زيادت دا مطلب دې چې کله دده عمر مثلاً څلويښت کاله ليکلې شو، نو الله ﷻ ته خو دا د مخکې نه معلومه وه چې دا سړې به د والدينو او رشته دارو سره احسان کوي چې د هغې په سبب دده په عُمر کې مثلاً ديرش کاله نور اضافه اوشوه، نو ګڼه يې عُمر د اول نه آويا کاله اوليکلې شي. نو دا برالوالدين د عُمر د زيادت ظاهري سبب شو. د عُمر د زيادت دا مطلب مو ځکه بيان کړو چې د قرآن کريم صريح آيت موجود دې، الله تعالى فرمايي: ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُوْنَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ. الاعراف آيت ۳۴﴾ ترجمه: کله چې د دوی نيټه راشي نو بيا يو ساعت نه روستو کيږي او نه مخکې کيږي.

(۳) مشکوة باب البرّ والصلة حديث ۳۴.

Scanned with CamScanner

(اې د الله رسوله!) اګر څوک دا بچي د ورځې سل کرَت مور پلار ته او ګوري؟ (نو بيا به هم الله ﷻ په هر کرَت کتلو د يو مقبول حج ثواب ورکوي؟)

نبي کريم صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: هو. الله تعالى ډير لوي او ډير پاکيزه دی (يعنې د الله تعالى د رحمت او مهربانۍ نه دا خبره څه بعيده نه ده چې په هر نظر سره انسان ته د يو مقبول نفلي حج ثواب ورکړي، بلکه که الله تعالى او غواړي نو په هر نظر سره ددې نه هم ډير اجر ورکولې شي). سبحان الله

والدينو ته کتل عبادت دی

مور او پلار ته د محبت او احترام په نظر سره کتل عبادت دی. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمايي:

اَلنَّظَرُ إِلَى الْوَالِدِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ إِلَى الْكَعْبَةِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ إِلَى الْمُصْحَفِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ إِلَى أَخِيْكَ حُبًّا لَهُ فِي اللهِ عِبَادَةٌ. (۱)

پلار ته (د محبت او احترام په نظر سره) کتل عبادت دی، خانه کعبې ته کتل عبادت دی، قرآن مجيد ته کتل عبادت دی او کوم مسلمان ورور سره چې ته د الله د رضا د پاره محبت کوې هغه کتل هم عبادت دی.

د والدينو د وفات نه روستو د هغوی سره ښيګړه کول

د والدينو په ژوند کې خو د دوی سره ښيګړه او احسان په هر بچي ضروري دی، ليکن ددوی د وفات پس هم شريعت داسې څه اعمال خودلي چې د هغې په کولو سره انسان د والدينو سره د حُسنِ سلوک او ښيګړې سلسله جاري ساتلې شي.

حضرت ابو اُسيد ساعدي رضي الله عنه فرمايي چې يوه ورځ مونږ صحابه کرام د پيغمبر عليه السلام سره ناست وو، په دې کې ناڅاپه د (انصارو د قبيلې) بنوسَلِمَه يو کس راغې او د پيغمبر عليه السلام نه يې پوښتنه وکړه:

يَا رَسُوْلَ اللهِ! هَلْ بَقِيَ مِنْ بِرِّ أَبَوَيَّ شَيْءٌ أَبَرُّهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا؟

(۱) اخرج البيهقي عن ابن مسعود رضي الله عنه، الدر المنثور في التفسير بالماثور ج۵ ص ۲۳۰ الاسراء آيت ۲۳.

Scanned with CamScanner

اې د الله ﷺ رسوله ! آيا زما د مور او پلار د حُسنِ سلوک څه حصه لا ترا وسه پاتې ده چې زه د هغوی د وفات نه پس هغه پوره کړم ؟

پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل :

نَعَمْ . اَلصَّلٰوةُ عَلَيْهِمَا وَالْإِسْتِغْفَارُ لَهُمَا وَإِنْفَاذُ عَهْدِهِمَا مِنْ بَعْدِهِمَا وَصِلَةُ الرَّحِمِ الَّتِيْ لَاتُوْصَلُ إِلَّا بِهِمَا وَإِكْرَامُ صَدِيْقِهِمَا . (۱)

او ، د هغوی حق کې دُعا کول (چې په دې کې د جنازې لمونځ هم داخل دی) د هغوی د پاره استغفار کول ، د هغوی د مرګ نه پس د هغوی وصيت پوره کول ، د هغوی هغه خپلوانو سره ښه سلوک کول چې د هغوی سره حُسنِ سلوک خالصه د والدينو د خوشحاليدو د پاره وي ، او د والدينو د دوستانو عزت کول . (دا ټول هغه صورتونه دي چې د دې په وجه انسان د والدينو سره د ښه سلوک او ښيګړې سلسله د دوی د مرګ نه پس هم جاري ساتلې شي) .

د پلار د وفات نه پس د هغه د دوستانو سره ښه سلوک کول

۱ . په مسلم شريف کې ذکر دي چې کله به حضرت عبدالله بن عُمر رضی الله عنهما مکې مکرمې ته تللو نو د ده يو خَر وُ چې کله به د اوښ د سورلۍ نه ستړې شو نو په هغې به (د استراحت د پاره) سوريده ، او د ده يو پټکې وُ چې په هغې به يې خپل سَر ترلو (يعنی وهلو به يې) .

يوه ورځ دې په دې خَر سور وُ (او د مکې په طرف روان وُ) په لاره کې په ده باندې يو اعرابي (باندہ چي) تير شو ، ده ورته پوښتنه وکړه :

اَلَسْتَ ابْنَ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ ؟ آيا ته د فلان بن فلان ځوي نه ئې ؟

هغه ورته ووېل چې هو (زه د هغه ځوي يم) ، نو ابن عمر ﷺ هغه ته دا خَر او پګړی دواړه ورکړه ، او ورته وې ويل چې : په دې خَر سور شه او په دې پټکي خپل سَر او تړه (يعنی په سَر يې کړه) .

د حضرت عبدالله بن عمر ﷺ بعضو ملګرو ده ته ووېل :

(۱) رواه ابوداؤد وابن ماجه ، مشكوة ج۲ باب البرّ والصلة الفصل الثاني حديث ۲۶ .

غَفَرَاللهُ لَکَ. اې ابن عمره! الله ﷻ دې تاته مغفرت وکړي، تا خو دې اعرابي ته خپل هغه خَر هم ورکړو په کوم چې به دې سورلي کوله او هغه پټکې دې هم ورکړو په کوم چې به دې سَر تړلو، (حالانکه دا خو اعرابي او بانډیچي دی او دوی خو په معمولي شی هم خوشحالیږي نو دومره قیمتي شیان دې ولې ورکړه؟)

نو ابن عمر رضی الله عنه ورته اوفرمایل: ما د پیغمبر علیه السلام نه اوریدلي دي چې فرمایل یې:

إِنَّ مِنْ أَبَرِّ الْبِرِّ صِلَةُ الرَّجُلِ أَهْلَ وُدِّ أَبِيهِ بَعْدَ أَنْ يُوَلِّيَ.

بیشکه د پلار د وفات نه پس د هغه سره بهترینه نیکي (او ښه سلوک) دا دي چې سړی د هغه خلقو سره صله رحمي وکړي د کومو خلقو سره چې دده د پلار محبت او تعلق وُ.

بیا ابن عمر رضی الله عنه ووئیل: وَإِنَّ أَبَاهُ كَانَ صَدِيقًا لِعُمَرَ. (۱)

بیشکه ددې اعرابي پلار د حضرت عمر رضی الله عنه دوست وُ (نو ځکه ما ورسره ښه سلوک وکړو

۲. ابن حبان په خپل صحیح کې د حضرت ابوبردة رضی الله عنه نه دا خبره رانقل کړې چې یوه ورځ زه مدینې منورې ته راغلم، نو ماته حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه راغې او راته وې ویل:

أَتَدْرِي لِمَ أَتَيْتُكَ؟ آیا ته پوهیږې چې زه ولې تاته راغلم؟

دې وایي چې ما ورته ووئیل: زه خو نه پوهیږم (چې ته څنګه ماله راغلې یې؟)، نو هغه راته ووئیل: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلي دي چې فرمایل یې:

مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَصِلَ أَبَاهُ فِي قَبْرِهِ فَلْيَصِلْ إِخْوَانَ أَبِيهِ مِنْ بَعْدِهِ.

---

(۱) عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ كَانَ لَهُ حِمَارٌ يَتَرَوَّحُ عَلَيْهِ إِذَا مَلَّ رُكُوبَ الرَّاحِلَةِ وَعِمَامَةٌ يَشُدُّ بِهَا رَأْسَهُ. فَبَيْنَا هُوَ يَوْمًا عَلَى ذَلِكَ الْحِمَارِ إِذْ مَرَّ بِهِ أَعْرَابِيٌّ. فَقَالَ: أَلَسْتَ ابْنَ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ؟ قَالَ: بَلَى. فَأَعْطَاهُ الْحِمَارَ. وَقَالَ: ارْكَبْ هَذَا، وَالْعِمَامَةَ. قَالَ: اشْدُدْ بِهَا رَأْسَكَ. فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ: غَفَرَ اللهُ لَكَ أَعْطَيْتَ هَذَا الْأَعْرَابِيَّ حِمَارًا كُنْتَ تَرَوَّحُ عَلَيْهِ، وَعِمَامَةً كُنْتَ تَشُدُّ بِهَا رَأْسَكَ. فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّ مِنْ أَبَرِّ الْبِرِّ صِلَةَ الرَّجُلِ أَهْلَ وُدِّ أَبِيهِ بَعْدَ أَنْ يُوَلِّيَ" وَإِنَّ أَبَاهُ كَانَ صَدِيقًا لِعُمَرَ. رواه مسلم كتاب البر باب فضل صلة اصدقاء الاب والام ۱۳۱۶۳۴۵، ومثل هذا الحديث في ابي داؤد الادب باب في بر الوالدين ۵۱۴۳، والترمذي في البر والصلة باب ما جاء في اكرام صديق الوالد ۱۹۰۳، الترغيب والترهيب ج۳ كتاب البر والصلة الترغيب في بر الوالدين وصلتهما.

کوم کس چې دا غواړي چې د پلار سره په قبر کې احسان او ښېګړه وکړي نو د پلار دوستانو (اسلامي وروڼو) سره دې صله رحمي کوي.

بيا ابن عمر ﷺ وويل چې: بېشکه زما د پلار (حضرت عمر ﷺ) او ستا د پلار په خپل مېنځ کې ورور ولي او محبت و، نو ما غوښته چې زه دا صله رحمي اوپالم.(۱)

د والدينو سره ښه سلوک په عقل هم معلوميږي

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله وايي: که چيرته الله ﷻ په خپل آخري کتاب (قرآن مجيد) کې د مور او پلار حقوق نه وې ذکر کړي او نه يې د دوی سره د اِحسان حکم کړې وی، نو بيا به هم د عقل په ذريعه د والدينو د عزت او عظمت وجوب معلوميده، حالانکه الله ﷻ په قرآن کريم کې د دوی سره د اِحسان ډېر تاکيد کړې، په مخکيني ټولو آسماني کتابونو (تورات، انجيل او زبور) کې يې ددې ذکر کړې، ټولو پيغمبرانو ته يې ددې وصيت کړې او خپله رضا يې د والدينو په رضا کې ايښې او خپله ناراضګي يې د والدينو په ناراضګۍ کې ايښې، نو اوس خو په طريقِ اولی سره انسان ته په کار دي چې د خپلو والدينو قدر وعزت وکړي او د دوي خدمت وکړي.(۲)

د والدينو په بچي باندې بې شميره اِحسانات دي

وجه دا ده چې والدينو د بچي سره ډېر تکليفونه برداشت کړي او بې شميره احسانات يې ورسره کړي، حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما يو ځل يو کس اوليده چې خپله مور يې په شاټ کينولې وه او د خانه کعبې طواف يې کولو (کله چې دې سړي ابن عمر ﷺ وليده)

(۱) عَنْ أَبِي بُرْدَةَ ﷺ قَالَ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَأَتَانِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ فَقَالَ: أَتَدْرِي لِمَ أَتَيْتُكَ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَصِلَ أَبَاهُ فِي قَبْرِهِ فَلْيَصِلْ إِخْوَانَ أَبِيهِ مِنْ بَعْدِهِ وَإِنَّهُ كَانَ بَيْنَ أَبِي عُمَرَ وَبَيْنَ أَبِيكَ إِخَاءٌ وَوُدٌّ فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَصِلَ ذَاكَ. رواه ابن حبان في صحيحه، روح المعاني ج۸ ص ۷۷ الاسراء آيت ۲۳.

(۲) تنبيه الغافلين باب حق الوالدين ص ۵۷ ط دار الفكر بيروت.

نو پوښتنه يې ورنه وکړه: اې ابن عمر! (ما چې دا مور په اوږه کينولې او خدمت يې کوم نو) آيا ما ددې حق اداء کړو؟

ده ورته ووېل: دې ستا مور چې د لنګوال په وخت کوم درد ونه برداشت کړي تا د هغې د يو درد بدله هم تراوسه نه ده پوره کړې. البته (چې ددې خدمت کوې نو دا) ښه کار کوې الله جل جلاله به په دې لږ عمل ډېره بدله درکړي. (۱)

د والدينو اجمالي غټ حقوق

قدرمنو! په آخر کې درته د مور او پلار اجمالي غټ غټ حقوق خلاصةً ذکر کوم، حقيقت دا دى چې د والدينو دومره ډېر حقوق دي که چېرته يو بچې ټول عُمر د والدينو حقوقو پوره کولو کې صَرف کړي نو بيا هم دې د والدينو د حقوقو ذمه دارۍ نه نشي خلاصيدی. البته شريعت غټ غټ او اهم حقوق بيان کړي د کوم چې لحاظ ساتل ډېر ضروري دي.

هغه کارونه کوم چې په بچي کول لازمي دي

۱. په جائز امورو کې د دوی اطاعت کول او خبره منل. ۲. د دوی جائزې غوښتنې پوره کول. ۳. دوی راضي او خوشحاله ساتل. ۴. که حاجت يې وُ نو د خپل حيثيت او طاقت موافق د دوی د خوراک، څکاک او لباس ضرورت پوره کول، اګر چې دوی کافران وي خو بيا هم د دوی جائز ضرورتونه پوره کول. ۵. د هغوی د وړاندې تواضع او عاجزي اختيارول، او په نرمه لهجه کې ورسره خبرې کول. ۶. د دوی پوره خدمت کول، او په هره طريقه سره د دوی د خوشحاله ساتلو کوشش کول. ۷. که والدين په ناجائز کارونو کې اخته وي نو په نصيحت کې د نرمۍ او احترام نه کار اخيستل، او س که منعه نه شو نو بيا خاموشي اختيارول، او د هغوی د پاره استغفار ويل.

(۱) رَأَى ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنهما رَجُلًا قَدْ حَمَلَ أُمَّهُ عَلَى رَقَبَتِهِ وَهُوَ يَطُوفُ بِهَا حَوْلَ الْكَعْبَةِ فَقَالَ: يَا ابْنَ عُمَرَ أَتُرَانِي جَازَيْتُهَا؟ قَالَ: وَلَا بِطَلْقَةٍ وَاحِدَةٍ مِنْ طَلَقَاتِهَا وَلَكِنْ أَحْسَنْتَ، وَاللهُ يُثِيبُكَ عَلَى الْقَلِيلِ كَثِيرًا. الكبائر باب عقوق الوالدين ص ۴۷، وَفِي رِوَايَةٍ: وَلَا بِزَفْرَةٍ وَاحِدَةٍ، الأدب المفرد باب جزاء الوالدين حديث ۱۱ ص ۱۳.

Scanned with CamScanner

هغه کارونه د کوم نه چې منع کيدل په کار دي

۸. دوی ته هيڅ قسمه تکليف نه ورکول، اګر چې دوی په بچي ظلم وکړي. ۹. د دوی سره د بې ادبۍ، ګستاخۍ او تکبر رويه نه اختيارول، اګر چې مشرک وي خو بيا به هم د بې ادبۍ معامله ورسره نشي کولې. ۱۰. د خبرو په وخت خپل آواز د هغوی د آواز نه بنکته ساتل. ۱۱. په څه کار کې د هغوی نه، نه مخکې کيدل، او نه د هغوی مقابله کول. ۱۲. د ادب د وجې د هغوی نوم نه اخيستل. ۱۳. د دوی د ورانديې داسې هيڅ خبره او هيڅ کار نه کول چې د دوی د خفګان سبب ګرځي.

د والدينو د مرګ نه پس

۱۴. د دوی په مرګ د خلافِ شرعه ژړا او فرياد نه ځان ساتل، چې دا دوی ته تکليف رسوي. ۱۵. د دوی د پاره د مغفرت او رحمت دُعاګانې کول، او د نفلي عباداتو او خيراتونو ثواب ورپسې بخَل. ۱۶. د دوی په ذمه چې کوم قرضونه وي هغه اداء کول، يا د يو جائز کار وصيت يې چې کړې وي او طاقت دې وي هغه پوره کول. ۱۷. د دوی دوستانو او خپلوانو سره ښه سلوک کول. (۱)

خلاصه :

خلاصه دا چې والدين د بچي د پاره يو عظيم نعمت دی، او انسان ته په کار دي چې د دې نعمت قدرداني وکړي، د دوی خدمت وکړي او د دوی د راضي کولو کوشش وکړي.

دُعا وکړئ چې د چا والدين ژوندي دي الله تعالى دې د دوی بچو ته د خپلو والدينو د خدمت توفيق ورکړي. او که د چا مور او پلار وفات شوي وي نو الله تعالى دې د هغوی قبرونه د أنواراتو نه ډک کړي، او قبرونه دې د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه او ګرځوي.

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْن

---

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة ج۸ ص ۴۱ باب البر والصلة، تنبيه الغافلين ص ۸۲ يولسم باب د والدينو حقوق، د جنت کالي ص ۳۰۰ د حقوقو بيان د مور پلار حقوق.

Scanned with CamScanner

هغه کارونه د کوم نه چې منع کېدل په کار دي

۸ . دوی ته هیڅ قسمه تکلیف نه ورکول ، اګر چې دوی په بچي ظلم وکړي . ۹ . د دوی سره د بې ادبۍ ، ګستاخۍ او تکبر رَویه نه اختیارول ، اګر چې مشرک وي خو بیا به هم د بې ادبۍ معامله ورسره نشي کولې . ۱۰ . د خبرو په وخت خپل آواز د هغوی د آواز نه بـکته ساتل . ۱۱ . په څه کار کې د هغوی نه ، نه مخکې کېدل ، او نه د هغوی مقابله کول . ۱۲ . د ادب د وجې د هغوی نوم نه اخیستل . ۱۳ . د دوی د وړاندې داسې هیڅ خبره او هیڅ کار نه کول چې د دوی د خفګان سبب ګرځي .

د والدینو د مرګ نه پس

۱۴ . د دوی په مرګ د خلافِ شرعه ژړا او فریاد نه ځان ساتل ، چې دا دوی ته تکلیف رسوي . ۱۵ . د دوی د پاره د مغفرت او رحمت دُعاګانې کول ، او د نفلي عباداتو او خیراتونو ثواب ورپسې بخَل . ۱٦ . د دوی په ذمه چې کوم قرضونه وي هغه اداء کول ، یا د یو جائز کار وصیت یې چې کړې وي او طاقت دې وي هغه پوره کول . ۱۷ . د دوی د دوستانو او خپلوانو سره ښه سلوک کول .(۱)

خلاصه :

خلاصه دا چې والدین د بچي د پاره یو عظیم نعمت دی ، او انسان ته په کار دي چې د دې نعمت قدرداني وکړي ، د دوی خدمت وکړي او د دوی د راضي کولو کوشش وکړي .

دُعا وکړئ چې د چا والدین ژوندي دي الله تعالی دې د دوی بچو ته د خپلو والدینو د خدمت توفیق ورکړي . او که د چا مور او پلار وفات شوي وي نو الله تعالی دې د هغوی قبرونه د أنواراتو نه ډک کړي ، او قبرونه دې د جنت د باغیچو نه یوه باغیچه او ګرځوي .

آمِیْن یَا رَبَّ الْعَالَمِیْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ

وَصَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِیْنَ

---

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة ج۸ ص ۳۱ باب البر والصلة ، تنبیه الغافلین ص ۸۲ بولسم باب د والدینو حقوق ، د جنت کالي ص ۳۰۰ د حقوقو بیان د مور پلار حقوق .

فقهي مسائل

قدرمنو ! په معاشره کې که موږ او گورو نو بعضو آزاد خياله خلقو د والدينو په فرضي حقوقو کې دومره تفريط (کمې) کړې چې بالکل شاته يې غورځولي چې دا هم گناهِ کبيره ده، او بعضې ديندار ه خلقو د والدينو په حقوقو کې دومره اِفراط (زياتوالې) کړې چې په دې سره يې دخپلو بچو ، ښځې او نورو خپلوانو حقوق هم ضائع کړي چې دا هم د گناه او نقصان خبره ده .

لهذا د والدينو د حقوقو متعلق فقهي مسائل او احکامات زده کول ضروري دي چې په دې سره انسان د اِفراط او تفريط نه بچ شي ، او هر کس ته خپل حق اوسپارل شي .

د والدينو اِطاعت په جائز امورو کې فرض دی

په جائز کارونو کې د مور او پلار تابعداري او حکم منل فرض دي :

لِاَنَّ اِطَاعَتَهُمَا (أي الْوَالِدَيْنِ) فَرْضُ عَيْنٍ . (۱)

طَاعَةُ الْوَالِدَيْنِ فَرْضُ عَيْنٍ . (۲)

دمور او پلار تابعداري (په جائزو کارونو کې) فرضِ عين ده .

په گناه (او معصيت) کې د والدينو تابعداري نشته

په دې باندې د ټولو علماؤ اتفاق دی چې د والدينو تابعداري صرف په جائز امور کې ضروري ده ، په ناروا او د گناه په کارونو کې د هيچا تابعداري نشته ، تر دې چې په دې کې د مور او پلار خبره منل هم ضروري نه ده .

الله تعالی فرمايي :

(۱) الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ج۳ ص ۱۲۵ کتاب الجهاد .

(۲) البحرالرائق ج۵ ص ۷۲ اول کتاب السّیر ط کوئټه ، حاشية الشبلي ج۳ ص ۲۴۱ کتاب السير ط امداديه ملتان ، وحاشيه فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۹۰ .

﴿ وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ﴾ .(۱)

ترجمه : او كه چيرته دوى كوشش كوي په تا باندې چې د ما سره داسې شى شريک مقرر كړه چې تا ته په هغې باندې علم نه وي نو د دوى خبره مه منه ، او د دوى سره په دُنيا كې په ښې طريقې سره تعلق ساته (او ښه سلوک ورسره كوه) .

يعنى كه دوى په تا باندې دا زُور لګوي چې بغير د څه دليل نه د ما سره بل څوک شريک مقرر كړه نو په دې كې د دوى خبره مه منه ، البته په دُنياوي ژوند كې بيا هم د دوى سره احسان او ښيګړه كوه او د دوى خدمت كوه .

او حديث كې هم راځي :

لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ .(۲)

• د خالق (الله ﷻ) په نافرمانۍ كې د چا مخلوق فرمانبرداري جائز نه ده .

ملا علي قاري رحمه الله ليكي :

لَاطَاعَةَ : " أَيْ لِأَحَدٍ مِنَ الْإِمَامِ وَغَيْرِهِ كَالْوَالِدِ وَالشَّيْخِ " فِي مَعْصِيَةٍ .(۳)

د ګناه په كار كې د هيچا تابعداري نشته نه د يو امام ، نه د پلار او نه د شيخ .

علماؤ تردې پورې ليكلي چې كه چيرته د يو كس والدين ديندار نه وي او بچي ته د ديني تعليم په ځاى د بل فن زده كولو حكم كوي ، او دده والدين دده د خدمت محتاج هم نه وي نو بعض علماء وايي چې په دې بچي باندې ددې غير ديندار والدينو خبره منل هم ضروري نه ده :

---

(۱) سورة لقمان آيت ۱۵ .

(۲) مشكوة شريف ص ۳۲۱ كتاب الامارة الفصل الثاني .

(۳) مرقاة شرح مشكوة ج۷ ص ۱۱۸ كتاب الامارة والقضاء الفصل الاول ، درمختار على الشامي ج۹ ص ۵۸۳،۵۹ كتاب الحظر والاباحة فصل في البيع ، فتاوى محموديه ج ۲۹ ص ۱۰۰ والدين كے حقوق .

Scanned with CamScanner

وَفِي الْهِنْدِيَّةِ : رَجُلٌ خَرَجَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ بِغَيْرِ إِذْنِ وَالِدَيْهِ فَلَا بَأْسَ بِهِ وَلَمْ يَكُنْ هَذَا عُقُوْقًا . (١)

په هنديه کې دي چې يو کس بغير د اجازت نه د علم په طلب کې ووځي (او ده ته د والدينو د خدمت هيڅ ضرورت نه وي) نو دا څه پرواه نه کوي او دېته د والدينو نافرماني هم نه وايي.

د والدينو درجه د استاذ او پير نه زياته ده

د جسماني تربيت په بناء باندې د والدينو درجه زياته ده او همدا بنياد د ټولو کمالاتو دی، او روحاني تربيت د علم او عمل په اعتبار سره استاذ کوي اګر چې دا اوچت دی، خو ليکن بيا هم د والدينو درجه اوچته ده، ځکه که چيرته والدين د بچي جسماني تربيت اونه کړي او استاذ ته يې حواله نه کړي نو استاذ ته به د تربيت موقعه څنګه ملاؤ شي؟ معلومه شوه چې د والدينو حق په ټولو زيات دی.

قَالَ الْقَاضِيْ : أَجْمَعُوْا عَلَى أَنَّ الْأُمَّ وَالْأَبَ آكَدُ حُرْمَةً فِي الْبِرِّ عَمَّنْ سِوَاهُمَا . (٢)

قاضي فرمايلي: علماؤ په دې خبره اجماع کړې چې د مور او پلار حق د احسان او حُسنِ سلوک په اعتبار سره د نورو ټولو خلقو نه مؤکد او زيات دی.

په بهشتي زيور کې هم مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ذکر کړي چې د والدينو درجه په استاذ او پير باندې اوچته ده.

د فرضِ کفايي تعليم نه د والدينو حق مخکې دی

که چيرته يو سړي فرضي علم حاصل کړې وي (او د دين بُنيادي ضرورتونو علم ورسره وي) خو د دَرسِ نظامي کتابونه يې پوره نه وي ختم کړي (او تر اوسه د دوره حديث نه فارغ شوې نه وي) او ده ته د والدينو د خدمت او کفالت ضرورت وي نو په ده لازم دي چې د

(١) فتاوی عالمگيری ج٥ ص٣٦٦ کتاب الکراهية الباب السادس والعشرون، فتاوی محمودية ج١ ص٢٠٦ کتاب العلم.
(٢) شرح نووي على المسلم ج٢ ص٣١٣ کتاب البر والصلة باب بر الوالدين، فتاوی محموديه ج٢٩ ص٩٣ والدين وغيره کے حقوق.

فرضي علم نه روستو د والدينو خدمت ته متوجه شي او په فارغ وختونو کې ما بقي علم پوره کړي. (۱)

محکه مروجه نصاب پوره کول (يعنې پوره عالم جوړيدل او دوره حديث کول) فرضِ عين نه دي او د والدينو اطاعت (په جائز امورو کې) فرضِ عين دي.

البته ضروري علم په ده زده کول فرضِ عين دي. (۲)

همدا مسئله مفتي محمد شفيع رحمه الله هم په خپل تفسير معارف القرآن کې ذکر کړې چې کله يو شی فرضِ عين يا واجب على العين نه وي بلکه د فرضِ کفايه په درجه کې دي مثلاً د پوره عالم جوړيدلو د پاره سفر کول او يا د تبليغ د پاره سفر کول، نو په دې کارونو کې د والدينو نه اجازت اخيستل ضروري دي. بغير د اجازت نه تلل جائز نه دي.

البته که دده سره فرضي او ضروري علم نه وي نو بيا تللې شي. (۳)

---

(۱) إِذَا أَرَادَ الرَّجُلُ أَنْ يُسَافِرَ إِلَى غَيْرِ الْجِهَادِ لِتِجَارَةٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ وَكَرِهَ ذَلِكَ أَبَوَاهُ فَإِنْ كَانَ يَخَافُ الضَّيْعَةَ عَلَيْهِمَا بِأَنْ كَانَا مُعْسِرَيْنِ وَنَفَقَتُهُمَا عَلَيْهِ وَمَالُهُ لَا يَفِي بِالزَّادِ وَالرَّاحِلَةِ وَنَفَقَتِهِمَا فَإِنَّهُ لَا يَخْرُجُ بِغَيْرِ إِذْنِهِمَا.... (الى أن قال) وَإِنْ كَانَ لَا يَخَافُ الضَّيْعَةَ عَلَيْهِمَا بِأَنْ كَانَا مُوسِرَيْنِ وَلَمْ تَكُنْ نَفَقَتُهُمَا عَلَيْهِ إِنْ كَانَ سَفَرًا لَا يَخَافُ عَلَى الْوَلَدِ الْهَلَاكَ فِيهِ كَانَ لَهُ أَنْ يَخْرُجَ بِغَيْرِ إِذْنِهِمَا..... (الى قوله) وَكَذَا الْجَوَابُ فِيمَا إِذَا خَرَجَ لِلتَّفَقُّهِ إِلَى بَلْدَةٍ أُخْرَى. الهندية ج۵ ص ۳۶۵ كتاب الكراهية، الباب السادس والعشرون، خانيه ج۳ ص ۴۲۷ كتاب الحظر والاباحة فصل في التسبيح، شامي ج۴ ص ۱۲۵ كتاب الجهاد مطلب اطاعة الوالدين واجب، فتاوى محموديه ج۲۹ ص ۹۳ والدین وغیرہ کے حقوق. امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ليکلي: وَلَيْسَ لَكَ أَنْ تُسَافِرَ فِي مُبَاحٍ أَوْ نَافِلَةٍ إِلَّا بِإِذْنِهِمَا، وَالْمُبَادَرَةُ إِلَى الْحَجِّ الَّذِي هُوَ فَرْضُ الْإِسْلَامِ نَفْلٌ لِأَنَّهُ عَلَى التَّأْخِيرِ، وَالْخُرُوجُ لِطَلَبِ الْعِلْمِ نَفْلٌ إِلَّا إِذَا كُنْتَ تَطْلُبُ عِلْمَ الْفَرْضِ مِنَ الصَّلَوٰةِ وَالصَّوْمِ وَلَمْ يَكُنْ فِي بَلَدِكَ مَنْ يُعَلِّمُكَ وَذَلِكَ كَمَنْ يُسْلِمُ ابْتِدَاءً فِي بَلَدٍ لَيْسَ فِيهَا مَنْ يُعَلِّمُهُ شَرْعَ الْإِسْلَامِ فَعَلَيْهِ الْهِجْرَةُ وَلَا يَتَقَيَّدُ بِحَقِّ الْوَالِدَيْنِ. احياء العلوم ج۱ ص ۲۹۴ كتاب آداب الالفة والاخوة.

(۲) وَتَعْلِيمُ مَا لَا بُدَّ مِنْهُ مِنَ الْفِقْهِ فَرْضُ عَيْنٍ. شامي ج۹ ص ۶۱۷ آخر كتاب الحظر والاباحة، مرقاة ج۱ ص ۲۲۳ كتاب العلم الفصل الثاني، عالمگيري ج۵ ص ۳۷۷ الباب الثلاثون في المتفرقات، فتاوى محموديه ج۲۹ ص ۱۰۱ والدین وغیرہ کے حقوق

(۳) معارف القرآن سورة بني اسرائيل آيت ۲۳.

که په لمونځ ولاړ وي او والدين ورته آواز وکړي

که چيرته يو کس په لمانځه ولاړ وي او ده ته مور او پلار آواز وکړي نو که دي په فرض لمانځه ولاړ وي او دوی ته څه تکليف نه وي نو بيا به دې دا فرض لمونځ پوره کوي او هغوی ته به ورځي. (۱)

او که والدينو ته سخت تکليف وي نو بيا به لمونځ مات کړي او هغوی ته به جواب ورکړي.

او که دي په نفل لمانځه ولاړ وي نو په دې کې د علماؤ مختلف اقوال شته خو د احنافو يو لوي جَماعت په دې متفق دی چې سړی په نفل لمانځه ولاړ وي او والدين ورته آواز وکړي نو په ده بانْدې جواب ورکول واجب دي.

وَلِذَالِكَ ذَهَبَ مُعْظَمُ الْحَنَفِيَّةِ إِلَى وُجُوْبِ الْإِجَابَةِ فِيْ صَلَاةِ النَّفْلِ . (۲)

د علماءِ احناف لوي جماعت په دې قايل دی چې په نفلي لمانځه کې والدينو ته جواب ورکول واجب دي.

او دې علماؤ استدلال کړی د جريج د واقعې نه، کومه چې په بخاري شريف او مسلم شريف کې ذکر ده.

---

(۱) څکه نبي عليه السلام فرمايي: لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوْقٍ فِيْ مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ مشکوة شريف ص ۳۲۱ کتاب الامارة الفصل الثاني. د خالق په نافرماني کې د چا مخلوق فرمانبرداري جائز نه ده. وَحَقُّ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ الَّذِيْ شَرَعَ فِيْهِ آكَدُ مِنْ حَقِّ الْأَبَوَيْنِ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ. عمدة القاري ۳ ۷۱۶.

(۲) تکملة فتح الملهم ج۵ ص ۱۶۹ باب تقديم بر الوالدين على التطوع بالصلاة وغيرها. وَقَالَ الْحَصْكَفِيُّ فِي الدُّرِّ الْمُخْتَارِ: وَلَوْ دَعَاهُ أَحَدُ أَبَوَيْهِ فِي الْفَرْضِ لَا يُجِيْبُهُ إِلَّا أَنْ يَسْتَغِيْثَ بِهِ. وَفِي النَّفْلِ: فَإِنْ عَلِمَ أَنَّهُ فِي الصَّلَاةِ لَا يُجِيْبُهُ وَإِلَّا أَجَابَهُ. وَقَالَ ابْنُ عَابِدِيْنَ: وَالظَّاهِرُ أَنَّ مَحَلَّهُ إِذَا تَأَذَّى مِنْهُ بِتَرْكِ الْإِجَابَةِ لِكَوْنِهِ عُقُوْقًا. وَالَّذِيْ يَظْهَرُ أَنَّ هٰذَا أَعْدَلُ الْأَقْوَالِ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى. والله اعلم. تکملة فتح الملهم ج۵ ص ۱۶۹ باب تقديم بر الوالدين على التطوع بالصلاة وغيرها.

د مور حق په پلار باندې دري چنده زيات دی

مور چونکه د بچي سره د پلار په نسبت ډير تکليفونه برداشت کوي مثلا : ۱ . د حمل اوچتولو تکليف ، ۲ . دزيږولو تکليف ، ۳ . د شودو (پيو) ورکولو تکليف ، ۴ . او د تربيت تکليف .

چونکه په دې تربيت کې ورسره پلار هم شريک دی ، ددې د وجې علماؤ ويلي چې د مور حق د پلار په نسبت درې چنده زيات دی (يعني څلورو کې درې چنده حق د مور دی او يو چند د پلار دی) او دوی ددې احاديثو نه استدلال کوي :

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : مَنْ أَحَقُّ بِحُسْنِ صَحَابَتِي ؟ قَالَ : أُمُّكَ ، قَالَ : ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ : ثُمَّ أُمُّكَ ، قَالَ : ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ : ثُمَّ أُمُّكَ ، قَالَ : ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ : ثُمَّ أَبُوكَ .(۱)

يو کس رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغي او عرض يې وکړو : يا رسول الله ! زما د ښه سلوک د ټولو نه زيات مستحق او حقدار څوک دی ؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : ستا مور . هغه بيا پوښتنه وکړه چې ددې نه پس څوک ډير حقدار دی ؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : ستا مور .

هغه (په دريم ځل) بيا پوښتنه وکړه چې ددې نه پس څوک ډير حقدار دی؟ پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل : ستا مور .

هغه (په څلورم ځل) بيا عرض وکړو چې بيا څوک ډير حقدار دی ؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : ستا پلار .

(۱) هذا الحديث اخرجه البخاري في الادب باب من احق الناس بحسن الصحبة ۵۹۷۱ ، ومسلم كتاب البر والصلة والآداب باب برالوالدين ۲۷۰۲ . په يو روايت کې داسې الفاظ دي : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللهِ ! مَنْ أَحَقُّ بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ ؟ قَالَ : أُمُّكَ . ثُمَّ أُمُّكَ . ثُمَّ أُمُّكَ . ثُمَّ أَبُوكَ . ثُمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ . بخاري ، مسلم كتاب البر والصلة والآداب باب برالوالدين وانهما احق به ۲/۶۳۶۱ ، مشكوة باب البر والصلة حديث ۱ .

دغه وجه ده چې فقهاؤ ليکلي: په خدمت، ښه سلوک او مالي امداد کې د مور حق په پلار باندې زيات دی. (۱)

په خدمت کې د مور او احترام کې د پلار حق زيات دی

• د خدمت په لحاظ سره د مور حق زيات دی (چې ددې سره به ښه سلوک کوی، ددې خدمت به کوی او مالي لحاظ سره به ددې ډير امداد کوی).

او د احترام په لحاظ سره د پلار مرتبه زياته ده (چې دده تعظيم به کوې، ددهٔ د وړاندې به په ادب او احترام سره کينې، ددهٔ طرف ته به خپې نه غزوې، او د عزت په ځای کې به يې کينوې). (۲)

---

(۱) وَبِهِ اسْتَدَلَّ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ أَنَّ ثَلَاثَةَ أَرْبَاعِ الْبِرِّ لِلْأُمِّ، وَالرُّبْعَ لِلْوَالِدِ. قَالَ ابْنُ بَطَّالٍ: مُقْتَضَاهُ أَنْ يَكُونَ لِلْأُمِّ ثَلَاثَةُ أَمْثَالِ مَا لِلْأَبِ مِنَ الْبِرِّ. قَالَ: لِصُعُوبَةِ الْحَمْلِ، ثُمَّ الْوَضْعِ، ثُمَّ الرِّضَاعِ. فَهٰذِهِ تَنْفَرِدُ بِهَا الْأُمُّ وَتَشْقَى بِهَا. ثُمَّ تُشَارِكُ الْأَبَ فِي التَّرْبِيَةِ. وَقَدْ وَقَعَتِ الْإِشَارَةُ إِلَى ذٰلِكَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ﴾. لقمان ۱۴. فَسَوّٰى بَيْنَهُمَا فِي الْوِصَايَةِ وَخَصَّ الْأُمَّ بِالْأُمُورِ الثَّلَاثَةِ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَقُّ الْأُمِّ آكَدُ، لَهَا ثُلُثَا الْبِرِّ. وَذَكَرَ الْمُحَاسِبِي تَفْضِيلَ الْأُمِّ مُجْمَعٌ عَلَيْهِ. تكملة فتح الملهم ج۵ ص ۱۶۵ كتاب البر والصلة والآداب باب بر الوالدين.

(۲) إِنَّ بِرَّ الْأُمِّ مُقَدَّمٌ عَلَى بِرِّ الْأَبِ، وَحَقُّ الْأَبِ مُقَدَّمٌ فِي الطَّاعَةِ وَحُسْنِ الْمُتَابَعَةِ لِرَأْيِهِ وَالنُّفُوذِ لِأَمْرِهِ وَقَبُولِ الْأَدَبِ مِنْهُ. مرقاة شرح مشكوة ج۴ ص ۶۶۵ باب البر والصلة الفصل الاول، نفع المفتي والسائل ص ۱۲۰ مايتعلق باطاعة الوالدين، عالمگيري ج۵ ص ۳۶۵ كتاب الكراهية الباب السادس والعشرون، فتاوى محموديه ج۲۹ ص ۱۲۱

د والدينو د حقوقو متعلق نور بهترين واقعات:

د والدينو د حقوقو متعلق مې نور داسې بهترين او زړه راښکونکي معتمد واقعات ذکر کړي چې په اوريدو سره يې د انسان په زړه کې د خپلو والدينو قدر وعزت پيدا کيږي، او د هغوی د خدمت توفيق ورته نصيبه کيږي.

د مور د دُعاگانو اثر

قدرمنو ! مور که څيرته د ډيرې کمزورۍ په وجه د هډوکو ډانچه وي، بيماره وي، لاس او ښپې نشي خوزولې خو بيا هم الله ﷻ ورته دومره لوی مقام ورکړی چې کله هم د خپل بچي د پاره دُعا وکړي نو الله ﷻ دغه دُعا قبلوي.

د مور د دُعا په وجه د سترګو نظر واپس راتلل

په " تاريخ بخارا " او " شرح السنة " کې ذکر دي چې امام بخاري رحمه الله په ماشوم والي کې ړوند شوی وُ چې د هغې په وجه دده مور ډيره خفه وه، دې به هميشه د الله ﷻ نه په ډير ژړا او عاجزۍ سره د خپل ځوي د نظر صحيح کيدو د پاره دُعا کوله.

يوه شپه دې خوب وليده، په خوب کې يې د حضرت ابراهيم عليه السلام سره ملاقات اوشو، حضرت ابراهيم عليه السلام ورته وفرمايل: چې الله تعالى ستا د ژړاگانو او دُعاگانو په وجه ستا د ځوي نظر صحيح کړو. کله چې دا سهر راپاڅيده نو وې کتل چې دده د بچي نظر صحيح شوی وُ. (۱)

د مور د دُعا په وجه مقبوليت

د مُفکّرِ اسلام حضرت مولانا سيد ابوالحسن علي ندوي رحمه الله نوم به شايد هرچا اوريدلی وي، الله ﷻ دده نه په لږ وخت کې د دين ډير لوی خدمت واخيست، چې په دې

(۱) تاريخ بخارا لغنجار، شرح السنة للالکائي، ظفر المحصلين ص ۹۳ حالات امام بخاري رحمه الله.

نژدې زمانه کې د هغه مثال په مشکله پیدا کیږي ، هغه ته الله رب العزت په علمي میدان کې ډیر زیات مقبولیت او محبوبیت ورکړی و ، او ډیر زیات کتابونه یې لیکلي دي.

دې په وړوکوالي کې نه خو ډیر لائق و او نه ډیر چُست و چالاک و ، په عِلمي صلاحیت کې هم په مدرسه کې د عام او درمیانه طالب په شان و ، خو لیکن ددې باوجود بیا هم الله تعالی دده نه د علم یو لوي خدمت واخیست کوم چې انسان لره حیرانوونکې دی .

کله چې دده نه د الله تعالی ددې توفیق په باره کې پوښتنه وشوه چې تاته په دې علمي میدان کې دومره مقبولیت او محبوبیت څنګه حاصل شو ؟ نو ده به ورته ویل چې الله تعالی زما د پاره ددین په دې خدمت کې زما د مور د دُعاګانو هم یوه خصوصي حصه ایښې ده (یعنی په دې کې راسره د مور دُعاګانې شاملې دي) نو دا د هغوی د دُعاګانو برکت دی .

دده مور ډیره عبادت گزاره وه ، دې به همیشه د پاره روزانه دوه رکعته صلاة حاجت لمونځ کولو او د خپل دې ځوي د پاره به یې دُعاګانې غوښتلې : چې اې الله ! زما د ځوي په هر ځای کې صحیح راهنمایي وکړه ، ددې د پاره چې دده نه څه غلط کار اونه شي . او دې به همیشه دې خپل ځوي ته دا وصیت کولو چې ته روزانه دا دُعا وایه :

اَللّٰهُمَّ آتِنِيْ بِفَضْلِكَ أَفْضَلَ مَا تُؤْتِيْ عِبَادَكَ الصَّالِحِيْنَ .

یا الله ! ته چې خپلو نیکو بندګانو ته څه ورکوې نو ماله په خپل فضل سره په هغې کې د ټولو نه افضل راکړه .

ددې نه علاوه دې مور به دده تربیت په ډیر ښه انداز سره د شرعي اصولو موافق کولو ، دغه وجه وه چې الله تعالی دده نه د وخت عَلّامَه جوړ کړو او ډیر لوي خدمت د دین یې ورنه واخیست . دا وو د مور د دُعاګانو برکت . (۱)

بایزید بسطامي رحمه الله ته د مور د دُعاګانو په وجه لوي مقام حاصل و

حضرت بایزید بسطامي رحمه الله به ویل : ماته چې الله ﷻ دا دومره لوي مقام راکړې نو دا د خپلې مور د دُعاؤ برکت دی ، چا ورنه پوښتنه وکړه چې هغه څنګه ؟ ده ورته وویل چې کله زه ځوان ووم ، نو یوه شپه زما نه مور اُوبه اوغوښتې ، زه د اُوبو پسې لاړم ، چې راغلم

(۱) افضل الحکایات یعنی اصلاحي حکایات او واقعات ص ۵۸۲ .

نو مور مې اُوده شوې وه، ما اوبه په لاس کې نيولې وې او د دې سَر ته تر وله شپه ولاړ ووم، د ژمي موسم وُ، سخته يخني وه، د ډيرې يخنۍ د لاسه مې وجود لړزيدو. کله چې سهر وخت زما د مور سترګې راوغړيدې او زه يې په دې حالت کې اوليدم، نو ډيرې دُعاګانې يې راته وکړې، د هغې دُعاګانو په وجه الله ﷻ په ما باندې د ولايت دروازې خلاصې کړې. (۱)

د مور په دُعا سره په علم کې ترقي

علامه ابن السبکي رحمه الله ذکر کړي چې د امام شافعي رحمه الله په شاګردانو کې يو کس سليم بن ايوب دی، دې چې کله د لسو کالو په عُمر وُ نو ده اَلْحَمْدُ لِلّٰه نشوه ويلې، بلکه ژبه به يې نښتَه. دې خپله واقعه بيانوي چې يوه ورځ ماته يو عالم وويل: ته د خپلې مور نه د ځان د پاره دُعا اوغواړه چې په قرآن کريم او نورو علومو کې دې ژبه روانه شي او الله ﷻ ستا سينه د دې د پاره خلاصه کړي.

دې وايي چې ما د خپلې مور نه د ځان د پاره دُعا اوغوښته، هغې راته دُعا وکړه نو الله تعالی داسې علم راکړو چې بيا به زما په هيڅ شي کې ژبه نه نښتَه.

څه ډيره زمانه پس د مانه هماغه مخکيني عالم (کوم چې ماته ويلي وُ چې د مور نه د ځان د پاره دُعا اوغواړه) پوښتنه وکړه چې دا تاته الله ﷻ د څه شي په وجه دومره ترقي درکړه چې ژبه دې هم کلاوُ شوه او سينه دې هم د علم د پاره کلاوُ شوه؟

ما اراده وکړه چې زه هغه ته ووايم: که چيرته ستا مور ژوندۍ وي نو ته هم د هغې نه د ځان د پاره دُعا اوغواړه، خو چونکه ماته حياء راغله (چې دا خو لوی عالم دی د ده ته خو د مور د دُعاګانو د اهميت په خپله پته ده) نو ځکه مې څه ورته ونه ويل. (۲)

---

(۱) تذکرة الاولياء ص ۹۰، اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج ۳ ص ۱۱۹.

(۲) الطبقات لابن السبکي، نزهة المجالس ج ۱ ص ۲۶۲ باب بر الوالدين.

Scanned with CamScanner

دوالدينو أدب كول

۱ . د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ په باره كې نقل دي چې : يوه شپه د ده ته مور أوبه اوغوښتې ، كله چې ده أوبه راوړې نو موريې أوده شوې وه ، ده په زړه كې د مور د خدمت دومره جذبه وه چې تر سهره پورې د مور سَر ته ولاړ ؤ او أوبه يې په لاس كې نيولې وې . (۱)

۲ . عون بن عبدالله رحمه الله ته مور آواز وكړو ، ده ځې ورته جواب وركړو نو د جواب وركولو په وخت ورته آواز لږ اوچت شو ، دې دير خفه شو چې دا خو رانه بې آدبي اوشوه ، ددې بې آدبۍ معاف كولو د پاره ده دوه غلامان آزاد كړه . (۲)

۳ . طلق بن حبيب رحمه الله كوم چې غټ عالم او عابد تيرشوې ، ده به د دير آدب د وجې نه د خپلې مور سَر ښكلول ، او په كومه كمره كې چې به لاندې د ده مور وه د هغې كمرې د پاسه به نه كيناسته . (۳)

۴ . د حضرت حسن ﷺ په باره كې منقول دي چې ده به د خپلې مور حضرت فاطمې رضى الله عنها سره يو ځاى خوراك نه كولو ، هغې ورنه پوښتنه وكړه چې ته د ماسره ولې خوراك نه كوې؟ نو ده ورته ووېل :

أَخَافُ أَنْ آكُلَ شَيْئًا سَبَقَ إِلَيْهِ نَظَرُكِ فَأَكُونَ عَاقًّا لَكِ .

زه وېرېږم چې هغه شى اوخورم په كوم چې ستا اول نظر لګېدلې وي (او تا د هغې د خوراك اراده كړې وي) نو زه به ستا نافرمان جوړشم .

نو هغې ورته ووېل : كُلْ وَأَنْتَ فِي حِلٍّ . (۴)

ته (د ماسره يو ځاى) خوراك كوه او تا ته اجازت دى چې هر څه خورى .

۵ . ابو غسان الضبي رحمه الله وايي : يو كرَت زه په لار روان ووم ، او زما نه شاته زما پلار راروان ؤ ، په لاره كې راسره حضرت ابو هريرة ﷺ يو ځاى شو ، پوښتنه يې رانه وكړه

---

(۱) والدين كا مقام ... ص ۸۹ .

(۲) ورالدينى مرجع ص ۹۰ .

(۳) ورالدينى مرجع ص ۷۲ .

(۴) نزهة المجالس ج۱ ص ۲۶۲ باب بر الوالدين .

چې دا شاته کس ستا څه دی ؟ ما ورته وویل : دا خو زما پلار دی . حضرت ابوهريرة ﷺ راته وویل : تا خو د سنت خلاف کار وکړو ، او حق خبره دې پريښې ده . د خپل پلار نه مخکې مه ځه ، بلکه د هغه شاته يا خې طرف ځه .... (کله يو ځای ورسره خوراک کوې نو) د غوښې په کومه برخه (پوټي) چې ستا د پلار نظر ولږي هغه مه راخله ، کيدې شي هغه د دې د خوړلو اراده کړې وي ، پلار ته په تيزا و کړيه نظر مه ګوره ، او تر څو پورې چې هغه ناست نه وي تر هغې وخته پورې ته مه کينه . (۱)

د مور خدمت ته ترجيح ورکول

يو کرَت شيخ الاسلام نصربن ابي حافظ المقدسي رحمه الله د علم په تلاش کې د بيت المقدس نه روان شو او عراق ته لاړو ، هلته د مشهور فقيه امام کازروني رحمه الله په خدمت کې حاضر شو ، هغه ورنه پوښتنه وکړه چې آيا ستا مور ژوندۍ ده ؟ ده ورته وويل : آو . هغه ورته وويل چې کله ته راتلې نو د هغې نه دې اجازت راخيستې وُ ؟ ده ورته وويل چې نه .

امام کازروني رحمه الله ورته وويل : زما دې په الله ﷻ قسَم وي چې تر هغه وخته پورې به درته يو لفظ هم اونه وايم تر څو چې واپس لاړ نه شې او د خپلې مور نه اجازت راوا نه خلې او هغه راضي نه کړې .

نصربن حافظ رحمه الله وايي چې کله راته د مور د خدمت پته اولږيده نو واپس راغلم ، او د مور د ژوندٍ پورې د هغې په خدمت کې مصروف ووم ، کله چې هغه وفات شوه نو د هغې نه روستو د علم د زده کړې د پاره ووتم . (۲)

د والدينو د خبرې منلو اهميت

انسان ته په کار دي چې د مور او پلار د خوشحالۍ او رضا کيدو د پاره ټول محبتونه قربان کړي ، تر دې چې که والدين بچي ته د خپلې ښځې طلاقولو حکم وکړي ، او شرعي

(۱) والدين کا مقام ... ص ۸۰ .
(۲) والدين کا مقام .... ص ۷۵ .

Scanned with CamScanner

لحاظ سره نقصان يقيني د ښځې وي نو بيا د ښځې د محبت په نسبت د والدينو خبرې ته ترجيح ورکول په کار دي. حضرت ابن عمر رضی الله عنهما فرمايي :

كَانَتْ تَحْتِيْ اِمْرَاَةٌ وَكُنْتُ اُحِبُّهَا وَكَانَ عُمَرُ يَكْرَهُهَا . فَقَالَ لِيْ طَلِّقْهَا فَاَبَيْتُ فَاَتٰى عُمَرُ ﷺ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذٰلِكَ لَهٗ . فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : طَلِّقْهَا .(۱)

زما په نکاح کې يوه ښځه وه، او ما ورسره ډير محبت کول، خو ليکن (زما د پلار) حضرت عمر ﷺ خوښه نه وه (کيدې شي چې څه ديني لحاظ سره کمزوري به په کې وه) نو ماته يې حکم وکړو چې ته ديته طلاق ورکړه، نو ما (د طلاق ورکولو نه) انکار وکړو.

حضرت عمر ﷺ نبي کريم ﷺ ته لاړ او هغه ته يې د دې خبرې ذکر وکړو (چې زه دې ځوي ته دا حکم کوم چې خپلې ښځې ته طلاق ورکړه او دې انکار کوي) نو نبي عليه السلام ماته وفرمايل چې ته دې خپلې ښځې ته طلاق ورکړه.

حضرت ابو درداء ﷺ ته هم يو کس راغې او عرض يې ورته وکړو :

اِنَّ لِيْ اِمْرَاَةً وَاِنَّ اُمِّيْ تَاْمُرُنِيْ بِطَلَاقِهَا . فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ: " اَلْوَالِدُ اَوْسَطُ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ " فَاِنْ شِئْتَ فَاَضِعْ ذٰلِكَ الْبَابَ اَوِاحْفَظْهُ .(۲)

زما يوه ښځه ده، او زما مور ماته د دې د طلاق حکم کوي، حضرت ابو درداء رضی الله عنه ورته ووېل چې ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې پلار د جنت د دروازو نه مينځني بهترينه دروازه ده (يعنی د پلار رضا، خوشحالي او خبره منل د انسان د

(۱) رواه ابو داؤد، والترمذي ابواب الطلاق باب ما جاء في الرجل يسأله ابوه ان يطلق زوجته، وقال حديث حسنٌ صحيح، رياض الصالحين باب برّ الوالدين وصلة الارحام حديث ۳۳۲.

(۲) رواه الترمذي الحديث ۱۹۰۰، وقال حديث حسن صحيح، وابن ماجه الحديث ۲۰۸۹، ۳۶۶۳، واحمد ۵\۱۹۶، ورواه الحميدي في مسنده ۳۹۵، مشكوة باب البرّ والصلة حديث ۱۸. ورواه ابن حبان الا انه قال: إِنَّ رَجُلًا أَتَى أَبَا الدَّرْدَاءِ فَقَالَ إِنَّ أَبِيْ لَمْ يَزَلْ حَتّٰى زَوَّجَنِيْ وَإِنَّهُ الْآنَ يَأْمُرُنِيْ بِطَلَاقِهَا . قَالَ مَا أَنَا بِالَّذِيْ اٰمُرُكَ أَنْ تَعُقَّ وَالِدَيْكَ وَلَا بِالَّذِيْ اٰمُرُكَ أَنْ تُطَلِّقَ إِمْرَأَتَكَ غَيْرَ أَنَّكَ إِنْ شِئْتَ حَدَّثْتُكَ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سَمِعْتُهُ يَقُوْلُ " اَلْوَالِدُ أَوْسَطُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ " فَحَافِظْ عَلٰى ذٰلِكَ الْبَابِ إِنْ شِئْتَ أَوْ دَعْ . رواه ابن حبان، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۲۶ ابواب البر والصلة.

جنت تللو ذريعه ده ، حضرت ابو درداء ﷺ عنه دې سرې ته وفرمايل چې) او س ستا خوښه ده که غواړې دا دروازه ضايع کړه ، او که غواړې نو حفاظت يې وکړه .

فائده : حضرت ابو درداء ﷺ دې سړي ته دنبي کريم ﷺ حديث بيان کړو او بيا يې ورته وويل چې : اوس ستا خوښه ده که مور خوشحاله ساتې نو تا ددې بهترينې دروازې حفاظت وکړو او که خفه دې کړه نو دا دروازه دې ضايع کړه .

ضروري تنبيه : علماؤ ددې احاديثو په تشريح کې ليکلي چې ددې احاديثو نه اګر چې په ظاهره داسې معلوميږي چې مور او پلار کله هم بچي ته د ښځې د طلاق حکم وکړي نو ګني هغه به طلاق ورکوي .

خو خبردار ! دا حکم عام نه دی چې ګني هر سړې دې بغير د څه سبب نه د والدينو په وينا ښځې ته طلاق ورکوي ، بلکه طلاق ورکول هلته ضروري دي چې کله په ښځه کې داسې ديني کمزوري وي چې په وعظ و نصيحت نه لرې کيږي ، يا په کې داسې صفتونه وي چې د خاوند د بدنامۍ سبب ګرځي ، يا د خاوند نه د شريعت خلاف مطالبې کوي نو په دې صورتونو کې که والدين بچي ته د ښځې د طلاقولو حکم کوي نو منل يې ضروري دي .

او که په ښځه کې نه څه ديني کمزوري وي ، نه په کې څه داسې خراب صفتونه وي چې د خاوند د بدنامۍ سبب ګرځي او نه ورنه د شريعت خلاف مطالبې کوي ، بلکه بغير د څه سبب نه والدين بچي ته حکم کوي چې دې ښځې له دې طلاق ورکړه نو بيا د والدينو خبره منل ضروري نه دي . ځکه طلاق يو خو اَبْغَضُ الْمُبَاحَاتْ دی (يعنې په ټولو مباحو څيزونو کې الله ﷻ ته ډير ناخوښه شی طلاق دی) ، او دويم د طلاقو په وجه اکثر انسان ته ډيرې دشمنۍ پيدا کيږي . لهذا ښځې ته په طلاق ورکولو کې ډير احتياط په کار دی .

ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرحه د مشکوة کې ليکلي چې (بغير د څه سبب نه) په ځوي دا لازم نه دي چې د پلار په څوله باندې خپلې ښځې ته طلاق ورکړي ، اګر چې مور او پلار ته يې په طلاق نه ورکولو سخت تکليف رسي ، ځکه په طلاق ورکولو سره کله ځوي ته داسې سخت تکليفونه راپيښيږي کوم چې شريعت نه غواړي او نه شريعت دا بچي په دې باندې مکلف کوي . بل دا چې د والدينو د شفقت نه هم دا خبره لرې ده چې خپل بچي ته ددې

حکم وکړي . او که (بغير د څه سبب نه خوي ته د دې) حکم وکړي نو دا به د دوی ناپوهي وي چې د دې څه اعتبار نشته . (۱)

او پاتې شو هغه حديث په کوم کې چې حضرت عمر ﷺ خپل ځوي ته د ښځې د طلاق حکم ورکړې ؤ ، او بيا نبي عليه السلام هم حکم ورکړو ، نو کيدې شي چې په هغه ښځه کې داسې څه صفت ؤ چې د شريعت په نظر کې ښه نه ؤ نو ځکه ورته پيغمبر عليه السلام د طلاق حکم ورکړو .

د مور مينه :

قدرمنو ! مور چې د بچي سره کومه مينه او محبت کوي دا محبت فطري دی ، انسان خو پريږده چې په حيواناتو کې هم شته . تاسو به چيرته وړه مرغۍ کتلې وي چې کله يې په ځاله کې واړه واړه بچي وي نو هغوی ته په اوبو او خوراک ورکولو کې څومره خواري او محنت کوي ، په خپله مښوکه کې ورله اوبه او خوراک راوړي .

که چيرته د يوې مرغۍ په کوټه کې ځاله وي او د دې کوټې دروازه بنده وي نو دا مرغۍ به مسلسل ځي او راځي ، عجيبه داده چې د دير تلو راتلو په وجه به ښه ستړې وي خو په ځوله کې چې ورسره کومې اوبه وي هغه به هم نه څکي ، تر هغه وخته پورې به دې ته اطمينان او سکون نه حاصليږي چې ترڅو يې خپلو بچو ته خوراک او اوبه نه وي ورکړي ، د خوراک ورکولو نه روستو به مطمئنه او خوشحاله شي .

واقعه

امام ابو داؤد رحمه الله يوه واقعه را نقل کړې :

عَنْ عَامِرٍ الرَّامِ قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ يَعْنِي عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ وَفِي يَدِهِ شَيْءٌ قَدِ الْتَفَّ عَلَيْهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَرَرْتُ بِغَيْضَةِ شَجَرٍ فَسَمِعْتُ فِيهَا

(۱) اما باعتبار اصل الجواز فلا يلزمه طلاق زوجة امرأة بفراقها وإن تأذيا ببقاءها ايذاء شديدا لانه قد يحصل له ضرر بها فلا يكلفه لاجلهما ، إذ من شان شفقتهما أنهما لو تحققا ذلك لم يأمراه به فالزامهما له به مع ذلك حمق منهما ولا يلتفت اليه . مرقاة شرح مشكوة ، جنبي كالي ص ۸۵۵ .

Scanned with CamScanner

أَصْوَاتَ فِرَاخِ طَائِرٍ فَأَخَذْتُهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ فِي كِسَائِي فَجَاءَتْ أُمُّهُنَّ فَاسْتَدَارَتْ عَلَى رَأْسِي فَكَشَفْتُ لَهَا عَنْهُنَّ فَوَقَعَتْ عَلَيْهِنَّ فَلَفَفْتُهُنَّ بِكِسَائِي فَهُنَّ أُولَاءِ مَعِي . قَالَ ضَعْهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ وَأَبَتْ أُمُّهُنَّ إِلَّا لُزُومَهُنَّ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : أَتَعْجَبُونَ لِرُحْمِ أُمِّ الْأَفْرَاخِ فِرَاخَهَا . فَوَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ أُمِّ الْأَفْرَاخِ بِفِرَاخِهَا . إِرْجِعْ بِهِنَّ حَتَّى تَضَعَهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَخَذْتَهُنَّ وَأُمُّهُنَّ مَعَهُنَّ فَرَجَعَ بِهِنَّ (۱)

حضرت عامر رضی الله عنه وايي : چې يو ورځ مونږ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ناست وو ، په دې کې يو کس راغې ، څادر يې اغوستې ؤ ، او په لاس کې ورسره څه وو چې په څادر کې يې راتاؤ کړي وو ، او وې ويل : (اى د الله رسوله ! کله چې زه ستاسو د راتلو نه خبر شوم نو ستاسو ملاقات ته رازوان شوم نو) په لاره کې د أونو په يو ځنګل راتيريدم ، نو ما په دې أونو کې د مرغو د بچو آوازونه واوريده ، نو ما هغه بچي رااخيست او په دې څادر کې مې واچول (چې کله را روان شوم) نو ددې بچو مور راغله او زما د سَر دپاسه تاويده راتاويده ، ما څادر ددې بچو نه لرې کړو (چې دا موريې اوګوري ، کله چې دې مور دا بچي وکتل) نو موريې راغله او په دې بچو يې وزرې خورې کړې او نه ورَنه پاڅيده ، نو ما په دې هم څادر واچول ، او دادې ټول اوس د ما سره دي .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل : ته دا کيده . دا صحابي وايي چې ما کيښوده (او څادر مې ورنه لرې کړو) نو دې مور هماغه شان په دې بچو خپلې وزرې خورې کړي دي ، او نه ورنه پاڅيده (صحابه کرامو رضي الله عنهم چې دا وليده نو دير تعجب يې وکړو چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده چې خپل ځان يې قيد کې ورکړو خو د بچو نه جدا نه شوه نو) نبي عليه السلام صحابه کرامو ته وفرمايل :

اى صحابو ! تاسو تعجب کوئ چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده ؟

زما دې قسم وي په هغه ذات چاچې زه برحق رسول راليږلې يم ، الله تعالى په خپلو بندګانو باندې ددې نه هم زيات مهربانه دى څومره چې دا مور په دې بچو مهربانه ده .

(۱) ابوداؤد كتاب الجنائز ۳۰۸۹ ، مشكوة .

صحابي وايي چې بيا نبي کريم صلى الله عليه وسلم حکم وکړو چې واپس دا ټول هماغه ځای ته ويسه د کوم ځای نه دې چې راخستي دي.

نو واپس هماغه ځای ته وی وړل شو، او مور يې هماغه شان ورسره وه.

په خپلو بچو قربانيدل

۱. تاسو به کتلي وي چې کله د چرګې سره واړه واړه بچي وي، ګرځي راګرځي، په دې وخت کې پيشو رابښکاره شي، اوس دې چرګې ته بنه پته لږي چې زه خو هم د دې پيشو مقابله نه شم کولې او زما د خپل سَر خطره هم شته، خو بيا هم دا چرګه نه تختي، بلکه په دې خپلو بچو باندې وزَرې راخورې کړي او د دې پيشو سره د مقابلې د پاره تياره شي.

ځکه دا چرګه بَزُبَانِ حَالْ دا وايي: اې پيشو! که چيرته ته زما بچو ته رانژدې کيږې نو تر هغه وخته پورې نه شې رانژدې کيدې تر څو پورې چې زما په وجود کې سَاه وي.

۲. يا به مو کتلي وي چې کومه چرګه يا سپې چې په کور کې اوسيږي نو يو ماشوم ته هم هيڅ نه وايي خو چې کله ورسره بچي وي او بيا هر څوک هم دې بچو ته ورنژدې کيږي نو بيا دا چرګه او دا سپې په هغه حمله کوي، دا د دې د پاره چې څوک زما دې بچو ته نقصان اونه رسوي.

قدرمنو! دا خو حيوانات دي چې د خپلو بچو سره دومره محبت کوي چې د خپل ځان قربانولو ته هم تيار وي خو چې بچو ته يې نقصان اونه رسي. اوس چې انسانان وي د هغې محبت خو به ډير زيات وي.

د شُودو (پيو) شتميدو نه روستو خپل بچي ته وينه ورکول

په تيرو وختونو کې يو ځل په چين کې خطرناکه زلزله راغلې وه، چې په هغې کې په زرهاؤ خلق مړه شوي وو، په يو ځای کې ډير غټ بلډنګ راغورځيدلې ؤ، د هغې په راسپړدلو کې دوه (۲)، دري (۳) ورځې ولږيدې، چې کله يې دا راوسپړل، نو چې ګوري چې د يوې کمرې (کوټې) چَت روغ راپريوتې، چت داسې په تَرَس (څنګ) ولاړ ؤ، او په يو ګوټ کې يوه ښځه او د هغې تې څور ماشوم دواړه پراته دي، ژوندي دي خو بې هوشه دي (پدوی د چَت ملبه نه وه راغلې ځکه دوی د کوټې په يو ګنج کې وو). دواړه يې هسپتال

ته وي ورل ، څه وخت پس دوارہ په هوش کې راغلل ، ډاکټرانو دديّ ښځي نه پوښتنه وکړه چې دا څه وجه ده چې ستا د دواړو لاسونو د ګوتو سرونه زخمي دي ؟ پدې خود چت ملبه هم نده راغلې ؟ هغې ورته وويل چې کله دا چت راأوغورځيده نو مونږ د کوټې په يو ګنج کې ناست وو ، مونږ محفوظ شو خو د راوتلو لاره نوه ، ... ې ورو کي تي خور ماشوم ژړل ، مابه ورته خپله سينه ورکړه ، دې به قرار شو ، آخر دوه درې ورځې پس زما په سينه کې شودہ (پی) هم ختم شو ، ځکه د خوراک او څکاک څه نه وُ چې ما خوړلي وي ، نو دې ماشوم به ډير ژړل ، مابه ورته کله خپله ګوته په خله کې ورکړه چې قلار شي ، خو دې به نه قلاريده ، ځکه دده خيټې ته به د خوراک څه نه تلل

کله چې دده ولږه او ژړا زياته شوه ، او زما دبرداشت نه بهر شوه ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې که زما په سينه کې شوده (پی) نشته ، نو په وجود کې خو مې وينه شته ، نو ما د خپل لاس دايوه ګته په غابنونو اوچيچله او زخمي مې کړه ، چې کله ورنه وينه را ووته ، نو ما دې ماشوم ته په خله کې کيښوده ، نو ده به اُوچوپله ، څه وخت به قرار شو .

کله به چې بيا په ژړا شو نو مابه دا دويمه ګته په غابنونو او چيچله او ده ته به مې په خله کې کيښوده . دغه شان نمبر په نمبر مې لس (۱۰) واړه ګوتې په غابنونو اوچيچلې ، او ده ته به مې په خله کې کيښودې . آخر د مانه هم ډيره وينه لاړه ، زه هم د کمزورتيا نه بې هوشه شوم او دې ماشوم چونکه ډيره وينه څکلې وه ، نو دې هم بې هوشه شو ، مونږ بيا په ځان نه يو پُوهه شوي . اوس دادې تاسو دلته هسپتال ته راوړي يو .

کله چې ډاکټرانو دا خبره واوريده نو سخت حيران شو چې ګوره مور د بچي سره دومره محبت کوي ، که مورته دا پته اولږي چې زما په وينه څکلو دا بچې ژوندې پاتې کيږي نو هم ورته ورکوي يې . (۱)

محترمو ! مور دا نه غواړي چې زما بچي ته دې معمولي تکليف اورسي .

---

(۱) اصلاحی بیانات ... ج ۳ ص ۳۴ .

مور بچي ته تکليف رسيدل نه برداشت کوي

په مشکوة شريف کې يوه واقعه ذکر ده ، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې دوه ښځې (په ځنګل کې) روانې وې ، د دواړو سره ځپل ځپل بچي وو ، په دې کې يو ليوه راغی او د دې يوې (مشرې ښځې) نه يې بچی اوتختول (دا ډيره خفه شوه ، آخر دا چې دې ښځې دا برداشت نه کړې شوه چې د ماسره بچي نشته او د دې بلې ښځې سره شته) نو دې (مشرې) ښځې په دې دويمې باندې دعوی وکړه چې دا ژوندی بچی خو زما دی ، هغې ورته وويل چې: (ستا هغه ليوه اوتختول او) دا زما بچی دی ، د دواړو جګړه شوه ، فيصله حضرت داود عليه السلام ته راغله ، حضرت داؤد ﷺ د دې مشرې ښځې (د کومې نه چې بچی ليوه وړی ؤ) په حق کې فيصله وکړه (چې دا بچی د دې دی (۱)) بيا دا دواړه ښځې په حضرت سليمان ﷺ تيريدې ، نو دوی هغه ته هم پوره واقعه بيان کړه (حضرت سليمان ﷺ وفرمايل : (د دې فيصله زه کوم ، نو يو تدبير يې جوړ کړو د دې د پاره چې دا معلومه کړي چې دا ژوندي بچي د چا دی؟ نو حکم يې وکړو) : چاړه راوړئ ، کله يې چې ورته چاړه راوړه ، نو دواړو ته يې وويل : زه به او س دا بچی په مينځ کښې کوم ، نيم به تاته درکوم ، او نيم به دې دويمې ته ورکوم .

نو دې مشرې ښځې خو دا فيصله او منله چې نيم يې کړه (ځکه ديته پته وه چې زما بچی خو ليوه اوخوړو ، پريږده چې د دې دا بچی هم ختم شي) خو دې کشرې ښځې اوژړل ، او وې ويل چې کښې کوه يې مه ، بلکه همدې ښځې ته يې ورکړه (ځکه که د همدې سره وي نو کم از کم ژوندې خو به وي ، کله ، کله خو به يې ګورم ، زما بچی خو به بچ شي) .

حضرت سليمان ﷺ پوهه شو چې د دې ماشوم اصلي مور دا کشره ښځه ده نو بچی يې هغې ته ورکړو . (۲)

---

(۱) امام نووي رحمه الله ذکر کړي چې حضرت داؤد ﷺ ځکه د مشرې ښځې په حق کې فيصله وکړه چې يو خو دا ماشوم د هغې سره په لاس کې ؤ ، يا يې د دې ښځې د مشری لحاظ ساتلی ؤ ، يا کيدې شي چې په څه ظاهري شکل و شباهت کې دا ماشوم د دې مشرې ښځې په شان ؤ نو ځکه يې د دې په باره کې فيصله وکړه .

(۲) مشکوة شريف ص ٤٨٥ ، نسائي شريف ج۲ ص ۲٦۱ .

معلومه شوه چې مور هيڅ کله دا نه غواړي چې زما بچي ته دې معمولي تکليف اورسي.

قدرمنو ! تاسو د مور دې محبت ته او ګورئ چې کله بچې د دې مور سره په غيږ کې وي نو اکثر دا بچې د دې مور ويښتان راکاږي، يا دا خپله مور په مخ باندې په څپيړه او وهي، نو په کار خو داوه چې دا مور دا بچې ښکته او غورځوي چې دا زه درسره څومره مينه کوم او ته اِيله زما ويښتان راکاږې او ما وهې، خو ليکن د مور دومره محبت وي چې بيا هم د دې بچي لاسونه ښُکل کړي او خوشحاله شي. سبحانَ الله ديته د مور محبت وايي.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴾ . سورة الإسراء آیت ۲۳.

عُقُوقُ الوَالِدَين

يعنى

د مور او پلار نافرمانۍ (او د هغې سزا)

تاليف :

أَبُو الشَّمس مولانا نُورُ الهُدىٰ عُفِيَ عَنهُ

مُدَرِّس دارُ العلوم فيض القرآن اكاخيل كالونى مردان

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د مور او پلار د نافرمانۍ سزا :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ، وَلَا رَسُوْلَ بَعْدَهٗ . وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ، وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ وَقَضٰى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوْا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيْمًا ﴾(۱)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : إِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوْقَ الْأُمَّهَاتِ .(۲)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْم . زما خوږو قدرمنو او عزت منو مسلمانانو ورونو ! په مسلمان باندې په حقوق العبادو کې د ټولو نه زيات حق هغه د خپلو والدينو دی ، ځکه د والدينو په بچي باندې ډير زيات احسانات دي . لکه څرنګ چې د انسان د وجود د پاره مؤثرِ حقيقي او سببِ حقيقي الله ﷻ دی نو دغه شان د انسان د وجود د پاره سببِ ظاهري همدا والدين دي .(۳)

---

(۱) الإسراء آيت ۲۳.

(۲) اخرجه البخاري ۲۲۷۷ ، ومسلم ۵۹۳ ، مشكوة كتاب البر والصلة الفصل الاول حديث ۵ .

(۳) لکه علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير کې ليکي : ثُمَّ إِنَّ السَّبَبَ فِي تَعْظِيْمِ أَمْرِ الْوَالِدَيْنِ أَنَّهُمَا السَّبَبُ الظَّاهِرِيُّ فِي إِيْجَادِهٖ وَتَعَيُّشِهٖ وَلَا يَكَادُ تَكُوْنُ نِعْمَةُ أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ عَلَى الْوَلَدِ كَنِعْمَةِ الْوَالِدَيْنِ عَلَيْهِ . روح المعاني ج۸ ص۹۷ الاسراء الاية ۲۳ . امام رازي رحمه الله ليکي : اَلسَّبَبُ الْحَقِيْقِيُّ لِوُجُوْدِ الْإِنْسَانِ هُوَ تَخْلِيْقُ اللّٰهِ تَعَالٰى وَإِيْجَادُهٗ . وَالسَّبَبُ الظَّاهِرِيُّ هُوَ الْأَبَوَانِ . فَأَمَرَ بِتَعْظِيْمِ السَّبَبِ الْحَقِيْقِيِّ . ثُمَّ أَتْبَعَهٗ بِالْأَمْرِ بِتَعْظِيْمِ السَّبَبِ الظَّاهِرِيِّ . تفسير كبير ج۷ ص۳۲۱ الاسراء الاية ۲۳ . بيا روستو ليکي : لِأَنَّ الْمُؤَثِّرَ الْحَقِيْقِيَّ فِي وُجُوْدِ الْإِنْسَانِ هُوَ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَفِي الظَّاهِرِ هُوَ الْأَبَوَانِ . نِعَمُ تَعَيُّنِهِمَا عَلَى الْإِنْسَانِ عَظِيْمَةٌ وَهِيَ نِعْمَةُ التَّرْبِيَةِ وَالشَّفَقَةِ وَالْحِفْظِ عَنِ الضَّيَاعِ وَالْهَلَاكِ وَقْتَ الصِّغَرِ . تفسير كبير ج۷ ص۳۲۲ الاسراء الاية ۲۳ .

Scanned with CamScanner

دغه وجه ده چې په قرآن کريم او احاديثو مبارکه ؤ کې د والدينو حقوق ډير په تاکيد او اهميت سره بيان شوي ، تر دې چې د والدينو اطاعت په جائز امورو کې فرض عين دی . (۱) او نافرماني يې ګناه کبيره او حرامه ده .

د '' أف '' ويلو ممانعت

الله ﷻ والدينو ته د أف ويلو نه هم منع کړی ، الله رب العزت فرمايي :

﴿ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴾ (۲)

ترجمه : که چيرته په دوی کې يو يا دواړه تا سره د بوډا والي حالت ته اورسي (يعنې ستا په ژوند کې دوی دواړه يا يو بوډا شي) نو دوی ته أف مه وايه ، او مه يې رټه ، او د دوی سره په نرمۍ خبرې کوه .

نو په دې آيت کې دوی ته د أف ويلو يا د هرې داسې خبرې او کار کولو ممانعت بيان شوی چې په هغې سره والدينو ته تکليف رسيږي ، که هغه کنځل کول وي ، يا ستغې سپورې خبرې کول وي يا وهل او رټل وي ، دا ټول منع دي . (۳)

---

(۱) لِأَنَّ إِطَاعَتَهُمَا (أَيِ الْوَالِدَيْنِ) فَرْضُ عَيْنٍ . الدر المختار على هامش رد المحتار ج۳ ص ۱۲۵ كتاب الجهاد . طَاعَةُ الْوَالِدَيْنِ فَرْضُ عَيْنٍ . البحر الرائق ج۵ ص ۷۲ اول كتاب السير ط كوئټه ، حاشية الشلبي ج۳ ص ۲۴۱ كتاب السير ط امداديه ملتان ، وحاشيه فتاوى محموديه ج۲۹ ص ۹۰ . د مور او پلار تابعداري (په جائزو کارونو کې) فرض عين ده

(۲) الإسراء آيت ۲۳.

(۳) ﴿ فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ ﴾ وَالْأُفُّ مَعْنَاهُ الْقِلَّةُ يَعْنِي لَا تَقُلْ لَهُمَا كَلِمَةً تَدُلُّ عَلَى أَدْنَى كَرَاهَةٍ . فَيَحْرُمُ بِذَلِكَ سَائِرُ أَنْوَاعِ الْإِيذَاءِ بِدَلَالَةِ النَّصِّ بِالطَّرِيقِ الْأَوْلَى . مظهري ج۵ ص ۴۳۱ . امام رازي رحمه الله فرمايي : اَلْمَنْعُ مِنَ التَّأْفِيفِ إِنَّمَا يَدُلُّ عَلَى الْمَنْعِ مِنَ الضَّرْبِ بِوَاسِطَةِ الْقِيَاسِ الْجَلِيِّ الَّذِي يَكُونُ مِنْ بَابِ الْإِسْتِدْلَالِ بِالْأَدْنَى عَلَى الْأَعْلَى . تفسير كبير ج۷ ص ۳۲۵ الاسراء آيت ۲۳ . علامه آلوسي رحمه الله ليکي : وَالنَّهْيُ عَنْ ذَلِكَ (يعني أُفٍّ) يَدُلُّ عَلَى الْمَنْعِ مِنْ سَائِرِ أَنْوَاعِ الْإِيذَاءِ قِيَاسًا جَلِيًّا لِأَنَّهُ يُفْهَمُ بِطَرِيقِ الْأَوْلَى وَيُسَمَّى مَفْهُومَ الْمُوَافَقَةِ دَلَالَةَ النَّصِّ وَفَحْوَى الْخِطَابِ ...... وَخُصَّ بَعْضُ أَنْوَاعِ الْإِيذَاءِ بِالذِّكْرِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿ وَلَا تَنْهَرْهُمَا ﴾ لِلْإِعْتِنَاءِ بِشَأْنِهِ روح المعاني ج۸ ص ۷۳ الاسراء آيت ۲۳

د شرک نه پس ذکر کيدل

په يو بل آيت کې الله ﷻ د څلو حرامو کارونو تذکره کړې ، الله تعالی فرمايي :

﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾ . (۱)

ترجمه : (اې پيغمبره !) ته دې خلقو ته ووايه : تاسو راشئ چې زه تاسو ته هغه څه اولولم کوم چې ستاسو رب په تاسو باندې حرام کړي دي ، هغه دا چې تاسو د الله تعالی سره هيڅ څيز مه شريکوئ ، او د مور او پلار سره احسان (ښه سلوک) کوئ .

په دې آيتِ مبارکه کې الله ﷻ اول حکم دا وکړو چې د الله ﷻ سره څوک مه شريکوئ (نه په ذات کې او نه په صفاتو کې) ، او دويم الله ﷻ دا بيانول غوارې چې د والدينو نافرماني مه کوئ . ځکه په آيت کې اصل مقصود د حرامو څيزونو بيان کول دي ، او دا د نهي او منعې په عنوان سره ذکر کول په کار وو ، خو ليکن بعضې شيان په ايجابي دول د امر په صيغې سره ذکر شوي لکه د والدينو سره بدسلوکي کولو نه ممانعت په حکيمانه انداز کې داسې بيان شوی چې د والدينو سره احسان کوئ .

او په دې کې حکمت دا دی چې په دې کې اشاره ده دې خبرې ته چې د والدينو په باره کې صرف دومره کافي نه ده چې د دوی نافرماني مه کوئ ، بلکه د دوی سره ښه سلوک او راضي کول هم فرض دي . (۲)

نو په دې آيتِ مبارکه کې والدينو ته ضرر او تکليف رسول د شرک نه پس دويم نمبر غټ جُرم تاکل شوی .

په يو بل آيت کې د والدينو سره احسان او فرمانبرداري د الله ﷻ د عبادت پسې روستو متصلا ذکر شوي ، الله تعالی فرمايي :

---

(۱) الانعام آيت ۱۵۱ .

(۲) معارف القرآن الانعام آيت ۱۵۱ . علامه جار الله زمخشري د دې آيت لاندې ليکي : لَمَّا وَرَدَتْ هٰذِهِ الْأَوَامِرُ مَعَ النَّوَاهِي وَتَقَدَّمَهُنَّ جَمِيعًا فِعْلُ التَّحْرِيْمِ وَاشْتَرَكْنَ فِي الدُّخُولِ تَحْتَ حُكْمِهِ . عُلِمَ أَنَّ التَّحْرِيْمَ رَاجِعٌ إِلَى أَضْدَادِهَا وَهِيَ الْإِسَاءَةُ إِلَى الْوَالِدَيْنِ ... الکشاف ج۲ ص ۷۵ الانعام آيت ۱۵۱ .

﴿ وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ﴾. (۱)

ترجمه: او ستا رب دا حکم کړی چې بې د هغه (الله ﷻ) نه د بل هیچا عبادت مه کوئ، او د مور او پلار سره احسان (ښیګړه او ښه سلوک) کوئ.

همدغه شان په یو آیت کې د الله ﷻ د شکرېې سره د والدینو د شکرې ذکر هم راغلې، الله تعالی فرمايي:

﴿ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ﴾. (۲)

ترجمه: (اې بنده!) ته زما شکریه اداء کوه او د خپل مور او پلار شکریه اداء کوه.

ددې آیتونو نه معلومه شوه چې د والدینو فرمانبرداري او راضي کول په انسان باندې لازم او ضروري دي، او د دوی نافرماني ګناه کبیره ده.

د والدينو نافرماني حرامه ده

نبي علیه السلام فرمايي:

إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمَّهَاتِ. (۳)

بیشکه الله تعالی په تاسو باندې د میندو (او پلارانو) نافرماني حرامه کړې.

د والدينو نافرماني ګناه کبيره ده

یو کرت نبي کریم ﷺ صحابه کرامو ته وفرمایل:

أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟ ثَلَاثًا. قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: اَلْإِشْرَاكُ بِاللهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَكَانَ مُتَّكِئًا فَجَلَسَ فَقَالَ: أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ. فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ. (۴)

---

(۱) الإسراء آیت ۲۳.

(۲) سورة لقمان آیت ۱۴.

(۳) اخرجه البخاري ۲۲۷۷، ومسلم ۵۹۳، مشکوة کتاب البرّ والصلة الفصل الاول حدیث ۵.

(۴) متفق علیه، رياض الصالحين باب برّ الوالدين وصلة الارحام حديث ۳۳۵، ترمذي من حديث ابي بكرة. په یو روایت کې داسې ذکر دي: أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ اَلْإِشْرَاكُ بِاللهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ ..... رواه البخاري، نزهة الناظرين ..... ص ۱۳۹.

Scanned with CamScanner

آيا زه تاسو ته د کبيره ګناهونو باره کې خبر درنکړم؟ دا خبره يې درې ځلې وفرمايله. موږ ورته وويل چې هو، اې د الله ﷺ رسوله (خبر راکړئ): نو نبي عليه السلام وفرمايل: د الله ﷻ سره شريک جوړول، او د والدينو نافرماني کول، پيغمبر ﷺ تکيه وهلې وه نو راکيناست، او وې فرمايل: خبردار! دروغ ويل او د دروغو ګواهي ورکول (دا هم په کبيره ګناهونو کې داخل دي). پيغمبر ﷺ دا اخيري خبره (أَلَا وَقَوْلُ الزُّوْرِ وَشَهَادَةُ الزُّوْرِ) پر له پسې کوله، تر دې چې موږ وويل: کاش چې دوی چُپ شي (ځکه دوی ته په بار بار ويلو کې تکليف دی).

د والدينو سره احسان نه کوونکي، ته د نبي ﷺ خبرې

حضرت ابو هريرة رضي الله عنه د نبي کريم ﷺ دا حديث مبارک نقل کوي چې پيغمبر ﷺ فرمايلي: رَغِمَ أَنْفُ، رَغِمَ أَنْفُ، رَغِمَ أَنْفُ. قِيْلَ: مَنْ يَا رَسُوْلَ اللهِ؟ قَالَ: مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَيْهِمَا فَلَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ.[1]

د هغه سړي پوزه دې په خاورو ککړه شي (يعنې ذليل او خوار دې شي)، بيا دې د هغه پوزه په خاورو ککړه شي، او بيا دې د هغه پوزه په خاورو ککړه شي (نبي کريم ﷺ درې کرته دا خبرې وکړې) نو پوښتنه ورته وشوه: (اې د الله رسوله!) دا سړی څوک دی؟ (چې د هغه په حق کې دا خبرې اوشوې؟) رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: دا هغه کس دی چې هغه خپل والدين دواړه يا يو د بوډاوالي په حالت کې بيا مومي او بيا جنت ته داخل نه شي (يعنې د هغوی د خدمت په وجه جنت ته داخل نه شي. ځکه د والدينو خدمت د جنت تللو ذريعه ده).

فايده: پيغمبر عليه السلام چې درې پيرې خبرې وکړې نو دا ځکه چې کوم کس مور او پلار دواړه يا يو د بوډا والي په حالت کې ومومي نو دده د پاره جنت ګټل ډير آسان دي.

---

(۱) مسلم کتاب البرّ والصلة والآداب، باب رغم انف من ادرک ابويه او احدهما عند الکبر فلم يدخل الجنة ۶۳۷۰\۹، ترمذي الدعوات باب قول رسول الله ﷺ رغم انف رجل ۳۸۳۵. په يو روايت کې داسې الفاظ دي: رَغِمَ أَنْفُهُ. رَغِمَ أَنْفُهُ. رَغِمَ أَنْفُهُ قِيْلَ... مسلم شريف.

نو اوس چې يو کس د دوی خدمت او نه کړي او ځان د جنت تللو مستحق جوړ نه کړي نو يقيني چې دا ډير بدبخت انسان دی ، نو ځکه رسول الله ﷺ د ده باره کې د ذلت او رسوايي خبرې وکړې . (۱)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم په يو موقع وفرمايل : مَلْعُوْنٌ مَنْ عَقَّ وَالِدَيْهِ . (۲)
د الله ﷻ د طرفه لعنت ليږل شوی په هغه چا چې د والدينو نافرماني کوي .

د حضرت جبرائيل عليه السلام خبرې او د نبي عليه السلام پرې آمين ويل

د حضرت کعب بن عجرة رضي الله عنه په حديث کې ذکر دي (کوم چې اوږد حديث دی) چې نبي اکرم ﷺ وفرمايل ..... کله چې ما د ممبر په دريمه پوړۍ قدم کيښود نو حضرت جبريل عليه السلام دا خبرې وکړې : بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ أَوْ أَحَدَهُمَا فَلَمْ يُدْخِلاهُ الْجَنَّةَ .
هلاک دې شي هغه کس چا چې خپل مور او پلار دواړه يا يو د بوډا والي په حالت کې اومنده ، او هغوی دې جنت ته داخل نه کړي .(يعنی د هغوی خدمت او نه کړي چې جنت ته پرې داخل شي). فَقُلْتُ آمِيْن . نو ما د هغوی په خبرو باندې آمين وويل . (۳)

---

(۱) تکمله فتح الملهم ج۵ ص۱۷۲ باب رغم انف من ادرک ابويه او احدهما ... ، معارف القرآن الانعام آيت ۱۵۱ .

(۲) رواه الطبراني والحاكم و قال صحيح الاسناد ، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۲۲۵ . په يو بل روايت کې دا سې الفاظ دي : لَعَنَ اللهُ مَنْ سَبَّ وَالِدَيْهِ . رواه ابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۲۲۹ .

(۳) هذا الحديث اخرجه الحاكم وابن حبان والطبراني عن كعب بن عجرة ورجاله ثقات . عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ : " أَحْضُرُوا الْمِنْبَرَ " فَحَضَرْنَا . فَلَمَّا ارْتَقَىٰ دَرَجَةً قَالَ : " آمِيْن " فَلَمَّا ارْتَقَىٰ الدَّرَجَةَ الثَّانِيَةَ قَالَ : " آمِيْن " فَلَمَّا ارْتَقَىٰ الدَّرَجَةَ الثَّالِثَةَ قَالَ : " آمِيْن " فَلَمَّا نَزَلَ عَنِ الْمِنْبَرِ قُلْنَا : يَا رَسُوْلَ اللهِ ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ ؟ قَالَ : إِنَّ جِبْرِيْلَ عَرَضَ لِيْ فَقَالَ : بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ . فَقُلْتُ : " آمِيْن " فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّانِيَةَ قَالَ : بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ . فَقُلْتُ " آمِيْن " فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّالِثَةَ قَالَ : بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ عِنْدَهُ أَوْ أَحَدَهُمَا فَلَمْ يُدْخِلاهُ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ : " آمِيْن " . الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۳۰ الترغيب في اكثار الصلاة على النبي ﷺ ، حديث نمبر ۳۳ ، ورواه الحاكم في المستدرك ج۴ ص۱۷۰ رقم : ۷۲۵۶ ، وقال هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه ووافقه الذهبي والبخاري في برالوالدين ، وابن حبان في صحيحه ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ج۱۰ ص ۱۶۶ وعزاه للطبراني .

مور او پلار ته کنځل کول ګناه کبيره ده

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مِنَ الْكَبَائِرِ شَتْمُ الرَّجُلِ وَالِدَيْهِ . قَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! وَهَلْ يَشْتِمُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ ؟ قَالَ نَعَمْ . يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ فَيَسُبُّ أُمَّهُ . (۱)

د کبيره ګناهونو نه يوه کبيره ګناه دا ده چې سړې خپل مور او پلار ته کنځل کوي ، صحابه کرامو عرض وکړو : يا رسول الله ! آيا يو سړې خپل مور او پلار ته هم کنځل کوي ؟ نبي ﷺ ورته وفرمايل : آو ، چې کله دې د بل چا پلار ته کنځل کوي نو هغه دده پلار ته کنځل کوي ، او چې کله دې د بل چا مور ته کنځل کوي نو هغه هم بيا دده مور ته کنځل کوي . (نو دا سړې سبب جوړ شو خپل مور او پلار ته د کنځل کولو د پاره ، ځکه که ده د هغه مور او پلار ته کنځل نه وې کړې نو هغه به هم ده ته نه کولې) .

نن صبا خو داسې بدبخته خلق شته چې نيغ په نيغه خپل مور او پلار ته کنځل کوي ، نو په داسې سړي باندې لعنت ليږل شوې دی .

د والدينو په نافرمان لعنت

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

لَعَنَ اللهُ مَنْ سَبَّ أَبَاهُ ، لَعَنَ اللهُ مَنْ سَبَّ أُمَّهُ . (۲)

الله ﷻ لعنت ليږلي په هغه چا باندې چې خپل پلار ته کنځل کوي ، او لعنت ليږلي الله ﷻ په هغه چا باندې څوک چې خپل مور ته کنځل کوي .

په يو حديث کې راځي :

مَلْعُونٌ مَنْ عَقَّ وَالِدَيْهِ . (۳)

لعنتي دی څوک چې د مور او پلار نافرماني کوي .

(۱) اخرجه البخاري ۵۶۲۸ ، ومسلم ۹۰ ، مشکوة باب البر والصلة الفصل الاول حديث ۶ .
(۲) رواه ابن حبان في صحيحه من حديث ابن عباس ، الکبائر للامام الحافظ الذهبي الکبيرة الثامنة عقوق الوالدين ص ۳۵ .
(۳) رواه الطبراني في الاوسط والحاکم ، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۹۶ .

د مور د نافرمانۍ په وجه په عذاب قبر کښې مبتلاء کېدل

حضرت عوام بن حوشب ﷫ خپله واقعه بيانوي چې يو پيره (ما په ايران، نيشاپور ښار کې سفر کولو نو) زه يو کلي ته ورسيدم، په هغه کلي کې يو طرفته مقبره وه (هلته په ځمان کې مې د ماز يګر لمونځ وکړو) د لمانځه نه پس ما اوکتل چې په دې مقبره کې يو قبر وشليده (يعنې څيرې شو) او د هغې نه يو کس را ووت چې سَر يې د خر ؤ، او نور بدن يې د انسان ؤ، ده د خَر غوندې يو درې آوازونه وکړه، بيا ورپاندې قبر واپس وربند شو (زه ډير حيران شوم چې دا څه معامله ده؟) نا څاپه مې هلته يوه بوډۍ وليده چې وړيښتان يې کمځې کول، ما ته دې بوډۍ وويل: (اې فلانکيه!) ته دا پورې ښځه ګورې؟ ما ورته وويل چې: په دې څه شوي (او څه خبره ده؟) دې بوډۍ راته وويل چې: هغه ښځه د دې قبر والا مور ده. ما ورته وويل چې د دې څه واقعه ده؟ (هغه خو راته بيان کړه)، نو دې بوډۍ وويل: دا دقبر واله کس د شرابو عادي ؤ، کله به چې کورته راغې نو دې مور به ورته وويل: اې بچيه! د الله ﷻ نه اويريږه ترڅو پورې به ته دا شراب څکې. نو ده ورته په جواب کې وويل: "ته خو داسې بريګې (آواز کوې) لکه خَر چې بريګي" نو دا کس د ماز يګر نه پس وفات شو. نو اوس ده ته الله ﷻ دا سزا ورکړې چې په هره ورځ د ماز يګر لمانځه نه پس دده قبر وشليږي، د خر غوندې درې آوازونه وکړي، او بيا دوباره ورباندې قبر بند شي. (۱)

---

(۱) وَعَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ ﷫ قَالَ: نَزَلْتُ مَرَّةً حَيًّا، وَإِلَى جَانِبِ ذَلِكَ الْحَيِّ مَقْبَرَةٌ، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ الْعَصْرِ انْشَقَّ مِنْهَا قَبْرٌ فَخَرَجَ رَجُلٌ رَأْسُهُ رَأْسُ الْحِمَارِ وَجَسَدُهُ جَسَدُ إِنْسَانٍ فَنَهَقَ ثَلَاثَ نَهَقَاتٍ، ثُمَّ انْطَبَقَ عَلَيْهِ الْقَبْرُ. فَإِذَا عَجُوزٌ تَغْزِلُ شَعْرًا أَوْ صُوفًا. فَقَالَتِ امْرَأَةٌ: تَرَى تِلْكَ الْعَجُوزَ؟ قُلْتُ: مَا لَهَا؟ قَالَتْ: تِلْكَ أُمُّ هَذَا، قُلْتُ: وَمَا كَانَ قِصَّتُهُ؟ قَالَتْ: كَانَ يَشْرَبُ الْخَمْرَ فَإِذَا رَاحَ تَقُولُ لَهُ أُمُّهُ: يَا بُنَيَّ اتَّقِ اللهَ إِلَى مَتَى تَشْرَبُ هَذِهِ الْخَمْرَ؟ فَيَقُولُ لَهَا: إِنَّمَا أَنْتِ تَنْهَقِينَ كَمَا يَنْهَقُ الْحِمَارُ. قَالَتْ: فَمَاتَ بَعْدَ الْعَصْرِ. قَالَتْ: فَهُوَ يَنْشَقُّ عَنْهُ الْقَبْرُ بَعْدَ الْعَصْرِ كُلَّ يَوْمٍ، فَيَنْهَقُ ثَلَاثَ نَهَقَاتٍ، ثُمَّ يَنْطَبِقُ عَلَيْهِ الْقَبْرُ. رواه الاصبهاني ج۲ ص ۲۲٦ كتاب البر والصلة، الترهيب من عقوق الوالدين، وَقَالَ الْأَصْبَهَانِيُّ حَدَّثَ أَبُو الْعَبَّاسِ الْأَصَمُّ بِنَيْسَابُورَ بِمَشْهَدٍ مِنَ الْحُفَّاظِ فَلَمْ يُنْكِرُوهُ؛ نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۲۹۳ الباب الثاني عشر في بر الوالدين وصلة الارحام.

د مور او پلار نافرمان به جنت ته نه داخليږي

د والدينو نافرماني دومره خطرناکه ګناه ده چې دديې په وجه انسان د جنت نه هم محرومه کيږي، پيغمبر عليه السلام فرمايي:

لَايَدۡخُلُ الۡجَنَّةَ مَنَّانٌ وَلَاعَاقٌّ وَلَامُدۡمِنُ خَمۡرٍ .(۱)

جنت ته به هغه سړی نه داخليږي څوک چې د چا سره نيکي کولو نه روستو په هغه باندې احسان زباتي، او نه به هغه سړی جنت ته داخليږي څوک چې د مور او پلار نافرماني کوونکې وي، او نه هغه کس چې شراب څکي (او بغير د توبې مړ شي).

يعنې د سزا خوړلو نه بغير به بې حسابه جنت ته نه داخليږي، بلکه اول به ددې نافرمانۍ جزا په جهنم کې خوري او بيا به روستو جنت ته داخليږي.

په يو حديث کې ددينه هم سخت وعيد ذکر دی، نبي عليه السلام فرمايي:

وَإِيَّاكُمۡ وَعُقُوۡقَ الۡوَالِدَيۡنِ فَإِنَّ رِيۡحَ الۡجَنَّةِ تُوۡجَدُ مِنۡ مَسِيۡرَةِ أَلۡفِ عَامٍ وَاللهِ لَايَجِدُهَا عَاقٌّ وَلَاقَاطِعُ رَحِمٍ .... (۲)

تاسو د مور او پلار نافرمانۍ نه ځان اوساتئ، ځکه د جنت بُوي د زر (۱۰۰۰) کاله په مسافت لرې محسوسولې شي خو قسَم په الله چې د مور او پلار نافرمان او خپلولي کټ کوونکې کس به دا محسوسه نه کړي.

په يو حديث کې دي: أَرۡبَعٌ حَقٌّ عَلَى اللهِ أَنۡ لَايُدۡخِلَهُمُ الۡجَنَّةَ وَلَايُذِيۡقَهُمۡ نَعِيۡمَهَا: مُدۡمِنُ الۡخَمۡرِ. وَآكِلُ الرِّبَا. وَآكِلُ مَالَ الۡيَتِيۡمِ بِغَيۡرِ حَقٍّ. وَالۡعَاقُّ لِوَالِدَيۡهِ. (۳)

---

(۱) اخرجه احمد (۲۰۳\۱۲، ۴۳۱\۱۶) رواه النسائي والدارمي، مشكوة باب البر والصلة الفصل الثاني حديث ۲۳.

(۲) رواه الطبراني في الاوسط، الترغيب والترهيب ص ۲۲۵. په يو روايت کې داسې الفاظ دي، نبي ﷺ فرمايي: إِنَّ الۡجَنَّةَ يُوۡجَدُ رِيۡحُهَا مِنۡ مَسِيۡرَةِ خَمۡسِمِائَةِ عَامٍ وَلَايَجِدُ رِيۡحَهَا عَاقٌّ وَلَا قَاطِعُ رَحِمٍ. اخرجه الطبراني في الصغير من حديث ابي هريرة، وهي في الاوسط من حديث جابر الا انه قال: "من مسيرة الف عام". احياء العلوم ج۲ ص ۲۹۱ كتاب آداب الالفة والاخوة.

(۳) رواه الحاكم، وقال صحيح الاسناد، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲۲۳ كتاب البرّ والصلة وغيرهما الترغيب في بر الوالدين وصلتهما.

څلور کسان داسې دي چې په الله ﷻ باندې دا حق دي چې دوی به جنت ته نه داخلوي او نه به په دوی د جنت نعمتونه وڅکي، يو هغه کس چې هميشه شراب څکي، دويم سُود خور، دريم په ناحقه د يتيم مال خوړونکې، او څلورم د مور او پلار نافرمان.

د والدينو نافرماني کوونکي ته په دُنيا کې سزا

د مور او پلار نافرماني داسې گناه ده چې دد ې سزا الله ﷻ انسان ته د آخرت سره سره په دُنيا کې هم ورکوي. پيغمبر عليه السلام فرمايي:

كُلُّ الذُّنُوبِ يُؤَخِّرُ اللهُ مِنْهَا مَا شَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا عُقُوقَ الْوَالِدَيْنِ فَإِنَّ اللهَ يُعَجِّلُهُ لِصَاحِبِهِ فِي الْحَيَاةِ قَبْلَ الْمَمَاتِ. (۱)

الله ﷻ چې او غواړي نو د ټولو گناهونو سزا آخرت ته روستو کوي، مگر د مور او پلار د نافرمانۍ سزا داسې ده چې الله رب العزت په دُنيا کې هم دې انسان ته د مرگ نه وړاندې ډېر زر دد ې سزا ورکوي (او په آخرت کې خو به هسې هم دد ې سزا ورکول کيږي).

د والدينو په نافرمانۍ کولو سره د خپل اولاد نافرمانه کيدل

دا خبره أَظْهَرُ مِنَ الشَّمْسِ ده چې په دُنيا کې چا هم د خپلو والدينو تابعداري او فرمانبرداري کړې نو الله ﷻ ده ته هم داسې اولاد ورکړې چې دده قدر او عزت کوي، لکه حديث کې راځي:

بِرُّوا آبَاءَكُمْ تَبَرَّكُمْ أَبْنَاءُكُمْ. (۲)

تاسو د خپلو پلارانو سره احسان کوئ نو ستاسو بچي به تاسو سره احسان کوي.

---

(۱) رواه الحاكم والاصبهاني كلاهما من طريق بكار بن عبدالعزيز وقال الحاكم صحيح الاسناد، الترغيب والترهيب ج۲ حديث ۲۱۸۵/۵. د مشكوة شريف په حديث کې داسې الفاظ دي: كُلُّ الذُّنُوبِ يَغْفِرُ اللهُ مِنْهَا مَا شَاءَ إِلَّا عُقُوقَ الْوَالِدَيْنِ فَإِنَّهُ يُعَجِّلُ لِصَاحِبِهِ فِي الْحَيَوةِ قَبْلَ الْمَمَاتِ. مشكوة الفصل الثالث حديث ۳۵ باب البر والصلة. الله ﷻ چې او غواړي نو (د شرک نه علاوه) ټول گناهونه بښي مگر د مور او پلار د نافرمانۍ گناه نه بښي، بلکه ده ته په دُنيا کې د مرگ نه مخکښې هم سزا ورکوي.

(۲) رواه الحاكم ۱۵۴/۴ والسيوطي في الدر ۱۷۰/۴ والمنذري ۲۹۲،۲۱۷/۳، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۲۷ ابواب البر والصلة.

Scanned with CamScanner

او چا چې هم په دُنیا کې خپل مور او پلار ته نقصان رسولې نو الله رب العزت په دُنیا کې هم ده ته دا سزا ورکړې چې دده خپل بچي يې دده نافرمان گرځولي .

د حضرت وهب بن منبه رحمه الله نه روايت دی چې الله ﷻ حضرت موسی ؑ ته وفرمايل :

يَامُوسَى وَقِّرْ وَالِدَيْكَ فَإِنَّهُ مَنْ وَقَّرَ وَالِدَيْهِ مَدَدْتُ فِي عُمرِهِ وَوَهَبْتُ لَهُ وَلَدًا يَبَرُّهُ . وَمَنْ عَقَّ وَالِدَيْهِ قَصَرْتُ عُمرَهُ وَوَهَبْتُ لَهُ وَلَدًا يَعقُّهُ . (١)

اې موسی ! ته د خپل مور او پلار عزت کوه ، ځکه څوک چې د مور او پلار عزت کوي نو زه به دده عمر اوږد کړم (يعنی برکت به ورته په کې واچوم) ، او ده ته به داسې بچې ورکړم چې دده سره به احسان کوي ، او څوک چې د مور او پلار نافرماني کوي نو زه به دده عمر لنډ کړم ، او ده ته به داسې بچې ورکړم چې دده نافرماني به کوي .

څنګه چې د والدينو سره څنګه سلوک وکړي هماغه شان به خپل بچي ور سره کوي

۱ . يو مشهور عالم د يو کس متعلق واقعه بيانوي چې کله دده مور وفات کيده نو ده د خپلې مور سره ډيره بد اخلاقي وکړه ، هيڅ علاج يې ددې اونه کړو او ډيرې سختې سپورې خبرې به يې ورته کولې . دا مور يې په ځانله کوټه کې پرته وه ، او په دې حالت کې وفات شوه

دا عالم وايي زما دا يقين ؤ چې يو سړې د خپل مور او پلار سره څنګه سلوک وکړي نو هماغه شان به ور سره خپل بچي هم کوي . نو زه په دې انتظار ووم چې آخر دده بچي به دده سره څنګه سلوک کوي ؟

نو پوره ديرش کاله پس دا سړې سخت بيمار شو ، دده درې ځامن وو ، خو په درې واړو کې هيڅوک هم ده ته نه رانزدې کيدو ، او نه يې دده علاج کولو ، ځامنو به ده ته هم سختې سپورې خبرې کولې او دده بې عزتي به يې کوله ، دې ځانله په کور کې پروت ؤ ، يوه ورځ سهر چې د کلي والد خلق راغله نو وې کته چې په ده باندې ميږيان راټول شوي او چيچي يې ، په همدې حالت کې دده نه شپې ځانله ساه اوتې وه .

(١) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية من الانبياء والصالحين الباب الثاني عشر في بر الوالدين وصلة الارحام ٣٩٣ .

ما وویل چې: واقعي د والدینو سره دې څنګه سلوک وکړو هماغه شان سلوک به درسره خپل بچي هم کوي. (۱)

۲. اصمعي وايي چې یو صحرايي سړي راته وویل: زه ددې معلومولو دپاره د خپل ښار نه راووتم چې دا معلومه کړم چې د والدینو نافرماني کوونکو کسانو کې د ټولو نه بدترین کس کوم یو دی، او د والدینو سره احسان کوونکو خلقو کې د ټولو نه بهترین کس کوم یو دی. نو سفر مې کولو، داسې یو ځای ته اورسیدم چې هلته مې په سَره غَرمه کې یو بوډا سړې ولیده چې په غاړه یې یوه لویه بوکه ده، او په هغې یې د کوهي نه اُوبه راویستې، دومره دروند او د مشقت واله کاریې کولو چې تکړه او ښې هم هاغه شان کار نشي کولې، او ددې بوډا شاته یو ځوان ولاړ ؤ، چې دا بوډا یې سخت وهلو، د ډیرو وهلو په وجه دده ملا زخمي شوې وه.

ما ورته وویل: د خداې نه اوویریږه، ددې سپین ګیري نه دومره دروند د مشقت واله کار هم اخلې او وهې یې هم. خو دا راته ووایه چې دا څوک دی؟

راته وې ویل: دا مې پلار دی. ما ورته وویل: الله ﷻ دې تاته خیر درنکړي، د خپل پلار سره چا دا کار کړې؟ هغه راته وویل: چپ شه. دا کار څکه ورسره کوم چې ده د خپل پلار سره هم دا کار کړې ؤ، او هغه بیا د خپل پلار سره هم کړې ؤ.

دا صحرايي وايي چې: زه دده نه مخکې روان شوم، بیا مې داسې یو ځوان ولیده چې په غاړه کې یې ټوکرۍ اچولې وه، په هغې کې یو زوړ سړې ؤ، دې ځوان به د څه لږ مزَل کولو نه روستو دا ټوکرۍ راښکته کړه، او د مارغانو د بچو غوندې په احتیاط به یې ورله خوراک ورکولو. ما ورنه پوښتنه وکړه چې دا څوک دی؟ او دا ته څه شی ورکوې؟

ده راته وویل: دا مې پلار دی، د ډیر بوډا والي د وجې کمزورې شوی، زه یې وخت په وخت ګورم او خوراک ورکوم.

دا صحرايي وايي: ماته معلومه شوه چې دا اول کس د والدینو نافرماني کوونکو کسانو کې بدترین کس دی، او دا دویم کس د والدینو سره احسان کوونکو خلقو کې بهترین کس دی.

---

(۱) ناقابل یقین سچے واقعات ص ۱۰۰.

په دنيا کې په سزا رسيدل

يو ډير معتمد عالم د خپلو سترګو ليدلې حال بيانوي چې : يوه ورځ زه د جمات نه را ووتم، نو په لاره کې يو سړي خپل پلار راغورځولې ؤ، او د پاسه پرې ناست ؤ، وهلو يې او همدا يوه خبره يې ورته کوله چې " ارمان پلار مې يې ګني ډير غټ ډکه سړې يې " . دا عالم وايي : ما ورته دا څوي پاڅول، دا سړې مې خپلې کمرې ته راوست، مخ او لاسونه يې زخمي وو، ماته يې وويل : مولانا صاحب ! دا زما څومره بدبخته څوي دی، ګوره د ماسره يې څومره غټ زياتې وکړو، ما ورته وويل : يقيني ده چې د تاسره يې ډير زياتې وکړو، خو دا راته ووايه : چې ډير کلونه مخکې تا په همدغه ځای کې خپل پلار راغورځولې ؤ کوم ځای چې ته نن خپل څوي راغورځولې وې، هغه دې وهلو او همدا يوه خبره به دې ورته کوله " ارمان پلار مې يې ګني ډير غټ ډکه سړې يې " او هغه له دې هم مخ او لاسونه زخمي کړي وو .

دا عالم وايي چې کله ما دا ته دا خبره وکړه نو سخت ملامته شو او نور يې هيڅ غږ او نه کړو نو دې کس چې د خپل پلار سره مخکې کوم عمل کړې ؤ هماغه شان عمل ورسره خپل څوي هم وکړو .

محترمو ! که چيرته زه په دې خبره قسم وکړم نو هم حانث به نه شم چې په دنيا کې يو کس د خپل مور او پلار سره هر څنګه سلوک وکړي نو هماغه شان سلوک به ورسره خپل بچي هم کوي.

نو که چيرته يو سړې غواړي چې صبا دې زما بچي د ماسره ښه سلوک وکړي نو دې دی نن د خپلو والدينو سره ښه سلوک کوي .

د مور او پلار خيرې ډيرې زر قبليږي

قدرمنو ! لکه څرنګ چې د والدينو دُعاګانې زر قبليږي نو دغه شان د دوی خيرې هم زر قبليږي. نبي ﷺ فرمايي :

ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ لَا شَكَّ فِيْ إِجَابَتِهِنَّ: دَعْوَةُ الْمَظْلُوْمِ ، وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ ، وَدَعْوَةُ الْوَالِدِ عَلَى الْوَلَدِ (۱)

درې ښيرې داسې دي چې د هغې په قبليدو کې هيڅ شک نشته : د مظلوم ښيرې ، د مسافر ښيرې او د پلار د ځوي په باره کې ښيرې .

د جُريج واقعه مخکې (" د مور او پلار د حقوقو اهميت " په موضوع کې) په تفصيل سره تيره شوې : چې درې ورځې ورته مور راغله ، آواز به يې ورته وکړو خو دې به چونکه په دغه وخت په نفلي لمانځه ولاړ ؤ ، جواب به يې ورنه کړو ، مور به يې لاړه او دې به د لمانځه نه روستو هم ورنه رغې ، نو مور ورته ښيرې وکړې :

اَللّٰهُمَّ ! لَا تُمِتْهُ حَتّٰى يَنْظُرَ إِلٰى وُجُوْهِ الْمُوْمِسَاتِ . يا الله ! زه تاته دا سوال کوم چې دې تر هغې وخته پورې مه وفات کوه تر څو چې دې ده ته د زِناکارو ښځو مخونه نه وي ښودلي (يعنی د زِنا په تهمت يې بدنام کړه) او همدغه شان بيا اوشو . (او دا واقعه ده ، تفصيل يې په صفحه ۱۴ کې اوګوره .

د مور د خبرو په وجه ذليل کيدل

مولانا عبدالشکور دين پوري رحمه الله وايي چې : يو کرت زه د ګوجرانوالې په بازار تيريدم ، ناڅاپه د سړک په غاړه په يو سوالګري مې نظر ولږيده ، هغه چې زه وليدم ، نو ماته يې آواز وکړو ، چونکه په ما تادي وه ، تيز روان ووم ، نو څه غږ مې او نه کړو ، هغه دوباره تيز آواز راکړو چې مولانا صاحب ! د خداې د پاره زما خبره واوره ، زه سوالګرې نه يم ، صرف زما خبره واوره او دُعا راته وکړه .

مولانا صاحب ويل چې : زه ورا وګرځيدم ، نو هغه راته خپله واقعه بيان کړه : چې زه ډير غټ مالدار ووم ، خپله زمکه ، خپله بنګله ، ګاډي او ډير مال و دولت راسره ؤ ، عيش و عشرت به مې کولو ، د شرابو او نورو نَشو عادي ووم ، د غلطو خلقو په مجلس کې به شپه او ورځ ناست ووم ، هميشه به کور ته ناوخته راتلم ، د ملګرو سره به د شرابو په محفلونو کې مصروف ووم ، کله به چې کورته راغلم نو د کور ټول خلق به اُوده وو خو صرف زما مور به

(۱) رواه الترمذي كتاب البر باب ۷ ، ورواه ابوداؤد بتقديم وتاخير ، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۳۰ الترهيب من الظلم و دعاء المظلوم وخذله ....

Scanned with CamScanner

ماته په انتظار ناسته وه، چې را به غلم نو ماته به يې وويل: بچيه! ناوخته مه راځه، ځکه زه ستا د لاسه بې آرامه يم، ستا انتظار کوم.

يوه شپه مې د ملګرو سره شراب څکلي وو، ډير ناوخته کورته راغلم، چې کله کورته راورسيدم نو مور مې هماغه شان راته په انتظار ناسته وه، نو د ډيرې غصې نه يې راله يوه څپيړه راکړه. زه هم د نشې په حالت کې ووم، ما هم مور په څپلې باندې په سَر ووهله، نو د هغې د خولې نه صرف دا يو جمله را اووته چې "بچيه! خداې ﷻ دې په وجود باندې چينجي ولږوه" څه وخت پس زما دا مور وفات شوه، يو څو ورځې روستو زما په خپه باندې يوه دانه را اوختله او هغه دومره خرابه شوه چې په هغه زخم کې چينجي اوشو، د پاکستان مشهورو ډاکټرانو او حکيمانو نه مې علاج وکړو خو هيڅ فايده يې او نه کړه. آخر دا چې څه زمکه مې خرڅه کړه او لندن ته د علاج د پاره لاړم، هلته مې ډير وخت علاج کولو، دلته مې چې څومره ځمکې، بنګلې او موټرې وې هغه مې ټول د دې علاج د پاره خرڅ کړه، او په لندن کې مې په دې خپه باندې خرچ کړه، د لندن ډاکټرانو زما ډير وخت علاج وکړو، خو آخر دا چې هغوی راته جواب راکړو چې دا يو لاَعلاجه مرض دی ددې د ښه کيدو څه صورت نشته. دې وايي چې واپس د هغه ځاى نه دلته پاکستان ته راغلم. اوس مې نه دلته څه کور شته، نه مې زمکه شته او نه ګاډي، بلکه د خپلې خيټې ساتلو د پاره سوال کوم، او ورځ په ورځ مې په زخم کې چينجي نور هم زياتيږي.

نو اې مولانا صاحب! د مور خيرو وهلې يم ته راته دُعا وکړه که الله ﷻ راته شفاء راکړي نو ډيره به ښه وي. (۱)

د مور د وهلو په وجه خطرناک مرض

يو مشر ډاکټر د خپلو سترګو ليدلې حال بيانوي چې د ما سره په خپل وارډ کې د څلويښتو کالو په دوران کې مختلف مريضان راغلي، او مختلف قسمه خلق زما د وړاندې وفات شوي، خو د يو ځوان د زنکدن حالت ما ليدلې چې په دې څلويښت کاله ډاکټرۍ کې ما دومره خطرناک مرګ د هيچا نه دی ليدلې.

(۱) عبرت انګيز واقعات ص ۱۵۷.

کله چې دا ځوان زما هسپتال ته راوړې شو ، نو دده ګردې خرابې شوې وې ، درې ورځې يې زنکدن ؤ او په دې حالت کې به دده ځوله د ډير تکليف نه تکه شنه شوه ، سترګې به يې را ووتې ، او د ځولې نه يې داسې خطرناکې زمبارې راوتې لکه چا چې په مرۍ کې ټينګ نيولې وي ، د مرګ نه يو څو ورځې مخکې يې دا چغې دومره زياتې شوې چې په هغه وارډ کې نور څومره مريضان وو هغه ټول دده د چغو او سُورو د لاسه اوتختيده . آخر دا چې دې ځانله يوې کمرې ته وې وړې شو ، ددې د پاره چې دده آواز کم شي ، خو ليکن آوازيې نور هم همداسې تيزيده .

ډاکټر وايي چې ددې هلک پلار راته ووېل : ډاکټر صاحب ! زه چې د خپل بچي دې حالت ته ګورم نو نه يې شم برداشت کولې ، زما درته اجازت دی ده ته د زَهر وستن ووهه (ډاکټر صاحب ووېل چې ما ورته ووېل : زه خو دا کار نه کوم) . ما دده د پلار نه پوښتنه وکړه چې آيا دې ستا ځوي خو په خپل ژوند کې څه خاص ګناه نه کوله چې اوس د هغې په وجه په دومره سخت تکليف کې دی ؟ هغه راته فوراً ووېل چې ده به د خپلې ښځې په سَر د مور سخته بې عزتي کوله هغه به يې وهله او هر وخت به يې په مرۍ کې نيوه ، ما به دې ډير منع کولو خو نه به منع کيدو . اوس يې نتيجه دا شوه چې په ډير سخت تکليف کې ګرفتار دی او داسې خطرناک آوازونه کوي لکه چا چې دې په مرۍ کې نيولې وي .(۱)

د عاقُ الوالدين نيک اعمال نه قبليږي

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

ثَلَاثَةٌ لَا يَقْبَلُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُمْ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا عَاقٌّ ، وَلَا مَنَّانٌ ، وَمُكَذِّبٌ بِقَدَرٍ .(۲)

درې کسان داسې دي چې الله تعالى د دوی نه فرض قبلوي او نه نفل ، يو په کې د مور او پلار نافرمانه ، دويم احسان زباتونکې او دريم د تقدير تکذيب کوونکې .

(۱) نالايق بچي سچې واقعات ص ۱۰۵ .

(۲) رواه ابن ابي عاصم في كتاب السنة باسناد حسن ، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۲۲۴ كتاب البرّ والصلة وغيرهما الترغيب في برّ الوالدين وصلتهما .

Scanned with CamScanner

په يو بل حديث کې دي :

ثَلَاثَةٌ لَا يَنْفَعُ مَعَهُنَّ عَمَلٌ : اَلشِّرْكُ بِاللهِ ، وَعُقُوْقُ الْوَالِدَيْنِ ، وَالْفِرَارُ مِنَ الزَّحْفِ . (۱)

درې کارونه داسې دي چې د هغې د کولو په وجه د انسان نيک اعمال نه قبليږي ، يو د الله ﷻ سره شرک کول ، دويم د مور او پلار نافرماني کول ، او دريم د ميدان جنګ (جهاد) نه تيخته کول .

دوالدينو د شکريې اداء کولو نه بغير د الله ﷻ شکريه قبوله نه ده

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما وايي چې : (په قرآن مجيد کې) درې آيتونه داسې نازل شوي چې په هغې کې دوه شيان هر ځای يو ځای ذکر دي نو که چيرته يو انسان په دې کې يو کار کوي خو بل نه کوي نو هغه اول کاريې هم الله ﷻ ته قبول نه دی .

اول : الله تعالی فرمايي : ﴿ أَطِيعُوا اللهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ﴾ . (۲)

ترجمه : تاسو تابعداري د الله ﷻ کوئ او تابعداري د رسول " محمد " ﷺ کوئ .

نو اوس که څوک د الله تعالی اطاعت کوي خو د پيغمبر ﷺ اطاعت نه کوي نو د ده دغه د الله ﷻ اطاعت هم قبول نه دی (لکه نن صبا يهود او نصاری الله ﷻ مني خو زمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم نه مني نو ځکه مسلمانان نه دي ، بلکه کافر دي) .

دويم : الله تعالی فرمايي : ﴿ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ﴾ . (۳)

ترجمه : تاسو لمونځ قائموئ او زکوة ورکوئ .

اوس که يو کس لمونځ کوي خو زکوة نه ورکوي نو دا لمونځ يې هم الله ﷻ ته قبول نه دی

دريم : الله تعالی فرمايي :

﴿ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ﴾ . (۴)

---

(۱) رواه الطبراني في الكبير ، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۲۲۲ .

(۲) سورة النساء ۹۵ ، سورة النور ۵۴ ، سورة محمد ۳۳ ، ددې نه علاوه هم بې شماره ځايونو کې راغلي .

(۳) سورة البقرة آيت ۴۳ ، ۸۳ ، ۱۱۰ ، سورة النساء ۷۷ ، سورة النور آيت ۵۶ ، سورة المزمل آيت ۲۰ .

(۴) سورة لقمان آيت ۱۴

(اې بنده !) زما شکريه اداء کوه او د خپل مور او پلار شکريه اداء کوه .

نو اوس که يو کس د الله ﷻ شکريه اداء کوي خو د خپل مور او پلار شکريه نه اداء کوي نو دغه د الله ﷻ شکريه اداء کول يې هم قبول نه دي .

ځکه په دې درې آيتونو کې دا دوه خبرې (اکثره) يو ځای ذکر دي نو يوه عملي کول او بله نه عملي کول ، په دې سره دا اوله هم قبوله نه ده ، بلکه دا دواړه عملي کول لازمي دي .

لهذا د الله ﷻ د شکرې سره ، سره د خپلو والدينو شکريه اداء کول هم ضروري دي . (۱)

ځکه خو نبي عليه السلام فرمايي :

رِضَا اللهِ فِيْ رِضَا الْوَالِدَيْنِ ، وَسَخَطُ اللهِ فِيْ سَخَطِ الْوَالِدَيْنِ . (۲)

د الله ﷻ رضا او خوشحالي د والدينو په رضا او خوشحالۍ کې ده ، او د الله ﷻ ناراضګي او خفګان د والدينو په ناراضګۍ او خفګان کې ده .

---

(۱) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما : ثَلَاثُ آيَاتٍ نَزَلَتْ مَقْرُوْنَةً بِثَلَاثٍ لَا تُقْبَلُ مِنْهَا وَاحِدَةٌ بِغَيْرِ قَرِيْنَتِهَا . (احداها) قوله تعالى : ﴿ أَطِيْعُوا اللهَ وَأَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ﴾ . فَمَنْ أَطَاعَ اللهَ وَلَمْ يُطِعِ الرَّسُوْلَ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ . (الثانية) قوله تعالى : ﴿ وَأَقِيْمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ﴾ فَمَنْ صَلَّى وَلَمْ يُزَكِّ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ . (الثالثة) قوله تعالى : ﴿ أَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ ﴾ فَمَنْ شَكَرَ اللهَ وَلَمْ يَشْكُرْ لِوَالِدَيْهِ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ . الكبائر للحافظ الذهبي ، الكبيرة الثامنة عقوق الوالدين ص ۴۲ .

(۲) رواه الترمذي من حديث عبدالله بن عمرو بن العاص ، وابن حبان والحاكم وقال صحيح الاسناد على شرط مسلم ، مذاري ، الكبائر ص ۴۵ .

د والدينو د نافرمانۍ أسباب

په قرآن کريم او احاديثو کې د والدينو حقوق ډير په تاکيد سره بيان شوي ، او س دا څه وجه ده چې بيا هم ځوي د خپل مور او پلار د حقوقو لحاظ نه ساتي ؟ نو ددې دپاره ضرور څه اسباب شته چې د هغې په وجه ځوي د خپلو والدينو د حقوقو لحاظ نه ساتي ، هغه اسباب په لاندې ډول دي :

۱. د بچو صحيح تربيت نه کول

اول غټ سبب د والدينو د نافرمانۍ دا دی چې کله والدين اول د خپل بچي تربيت په اسلامي طريقې سره او نه کړي او دوی ته اسلامي تعليمات او نه ښايي نو دې به څنګه د والدينو حقوق اوپيژني ؟ دې به خامخا د چرسيانو ، پُوډريانو او بې دينه خلقو سره کيني ، نو چې کله د هغوی اخلاق په کې راشي نو دې بيا کله د خپلو والدينو حقوق پيژني ؟

۲ . د بچي د بې دينه خلقو سره ناسته پاسته

دويم غټ سبب دا دی چې کله د يو بچي ناسته پاسته د بې دينه او غلطو خلقو سره وي ، نو خامخا په ده کې هم د هغوی اخلاق پيدا کيږي ، او بيا به دې هم د هغوی غوندې د خپلو والدينو د حقوقو لحاظ نه ساتي . بيا خاصکر هغه بچي چې د کمزوري دماغو واله وي نو هغه خو د نورو په نسبت بيا ډير زر متأثره کيږي .

لهذا دا د والدينو ذمه واري ده چې دوی د خپل بچي پوره نګراني وکړي چې دده ناسته د کومو خلقو سره ده ؟ نبي عليه السلام هم فرمايي :

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ . (۱)

په تاسو کې هر يو ذمه وار دی ، او د هر يو نه به د خپلو ماتحتو خلقو باره کې پوښتنه کولې شي

او بل د ملګري نه خو سړی ډير زَر اثر قبلوي ، ځکه په انسان کې د اِنفعال (يعنی د بل نه د اثر قبلولو) ماده پرته ده ، د بل کس نه خامخا اَثر قبلوي .

---

(۱) اخرجه البخاري (۸۹۳ ، ۲۴۰۹ ، ۲۵۵۴ ، ۲۵۵۸ ، ۵۱۸۸ ، ۵۲۰۰ ، ۷۱۳۸) ، ومسلم (۱۸۲۹) . قال العلماء : الراعي الحافظ المؤتمن الملتزم صلاح ما قام عليه وهو ما تحت نظره . نزهة الناظرين ..... ص ۲۹۵

نبي عليه السلام فرمايي :

اَلْمَرْءُ عَلَىٰ دِيْنِ خَلِيْلِهٖ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلْ . (۱)

انسان د خپل دوست طورو طريقې اختياروي ، لهذا په تاسو کې هر کس ته دا کتل په کار دي چې دې د چا سره دوستي کوي .

۳ . انټرنيټ ، ډش ، ټيوي او فحش فيلمونه کتل

کله چې والدين د خپلو بچو نه بې پرواه شي او دوی د وړوکوالي نه د انټرنيټ ، ډش او ټيوي په فحش او گنده فيلمونو کتلو باندې راواوړي ، يا هغه رسالې گوري کومې چې په جنسي واقعاتو يا شهوت راپاروونکو قصو باندې مشتمل وي نو په دې سره د دې بچې ذهن خراب شي ، په ده کې د غير مسلمه او بې دينه خلقو سره مينه پيدا شي ، عيش پرستي ، آزادي او بې ادبي په کې راشي ، بيا په پټو سترگو د دې بې دينه خلقو تقليد کوي . نو دې بيا کله د خپلو والدينو د حقوقو لحاظ ساتي ؟

٤ . د والدينو بد اخلاقي د بچو سره

کله چې مور او پلار د خپلو بچو سره بَد اَخلاقي کوي ، هر وخت يې په معمولي معمولي خبره باندې وهي ، رټي ، او په کور کې دده سپکاوې کوي ، يا په کور کې دده د ژوند ضروري حوائج او شوقونه ، نه پوره کيږي نو آخر دا بچې په کور کې دومره تنگ شي چې يا خو د مور او پلار سره جگړې ته تيار شي او يا ددې کور نه اوتختي . نو بهر بيا دې بې دينه خلقو ته موقع په لاس ورشي ، دې په خپل گرفت کې راولي ، نو د هغوی د غلط مجلس او غلطو اخلاقو د وجې نه دده ذهن هم خراب شي ، او بيا دده نه د معاشرې يو غټ مجرم او بَدمعاش سړې جوړ شي . نو دې بيا کله د خپلو والدينو حقوق پيژني ؟

لهذا والدينو ته په کار دي چې د خپلو بچو سره د خوش اخلاقۍ معامله وکړي او د ژوند ضروري حوائج يې په کور کې پوره کړي ، ددې د پاره چې بهر بې دينه خلقو ته دده د گمراه کولو موقع په لاس ورنه شي .

---

(۱) مسند احمد .

۵ . د ضرورت نه زیاتې د بچي تقاضې (نخرې) برداشت کول

کله چې مور او پلار د بچي سره دومره مینه شروع کړي چې دده هرې تقاضې (نخرې) برداشت کوي، که دا بچې يې چاته کنځل کوي، یا هغه ته بَد رد وايي، یا د شریعت خلاف کارونه کوي او دوی ورته هیڅ هم نه وايي نو په دې سره ددې بچي اخلاق خرابیږي صبا به خامخا همدا بچې دې خپل مور او پلار ته هم کنځل کوي او د دوی نافرماني به هم کوي.

لهذا والدينو ته په کار دي چې د بچو تربيت د اسلامي اصولو موافق وکړي او د دوی سره په مینه او محبت کې هم د اعتدال نه کار واخلي.

د عبرت نه ډک نصیحت

اې د غفلت په خوب اوده او د ځوانۍ په نشه مست انسانه! تاچیرته په دې خپل گریوان کې دا سوچ کړې چې ددې والدينو په ما باندې څومره حقوق دي؟ او دوی د ما سره څومره تکليفونه برداشت کړي؟

دې مور خو ته نهه میاشتې په خپله خیټه کې ډیر په تکليف گرځولې يې، چې ستا د لاسه به دې عاجزې نه صحيح تلل کولې شو، نه صحيح څملاستې شوه، او نه يې زړه وَر هر قسمه خوراک کولې شو، بلکه همیشه به يې ستا د لاسه ډير په احتياط ژوند تیرول، چې چیرته تاته نقصان اونه رسي، دغه نهه میاشتې خو په دې عاجزې باندې د نهه کالو نه هم زیاتې اوږدې تیرې شوې.

بیا د پیدائش په وخت يې څومره تکليفونه برداشت کړي. بیا يې څومره په احتياط سره د خپل بدن په اَعلی جُزء (شودو) سره ستا پرورش کړې.

خپله غیگه يې ستا د پاره زانگو گرځولې وه، ستا د مریضتیا په وجه دې شپه او ورځ په خپل ځان باندې خوب حرام کړې ؤ، تر هغې وخته پورې يې زړه نه قراریده ترڅو چې به ته روغ شوې نه وې، په خپله به يې وګړه برداشت کوله خو ته يې موړ کړې يې، په خپله به يې تَنده برداشت کوله خو ته يې سیراب کړې يې، ستا گندگي به يې ډیر په مینه او خوشحالۍ سره صفا کوله، ستا په لیدو به يې سترگې نه مړیدې، او د تا نه يې ډیر امیدونه لرل.

دغې پلار خو هم ستا په تربيت او كفالت كې ډير مشقتونه برداشت كړي ، خپل لاسونه يې تناكې كړي خو ستا د صحت او تربيت لحاظ يې ساتلې ، خپل وجود يې زړې زړې كړې خو ته يې په مشقت كې نه يې اچولې ، ستا د هره ورځ په ترقۍ او غټيدو سره به دده ستركې يخيدې او د تا پورې ډير اميدونه تړلي وو .

خو افسوس صد افسوس چې تا هغه شان حقوق د دوى اداء نه كړه ، تا ددوى د زړه په اميدونو باندې خاورې واړولې ، تا د دوى ټول هغه تكليفونه او احسانات هير كړه كوم چې دوى د تاسره برداشت كړي وو .

كله چې دوى نن تاته محتاج شو نو تا دوى ته ډير په سپک نظر او كته ، خپل ځان دې مور كړو خو دوى دې اوږې پريښوده ، تا خپل بچي او بې بې ته په دوى باندې ترجيح وركړه ، تا د خپلې ښځې په سَر د دوى بې عزتي وكړه ، ستا د لاسه د دوى ستركې د ژړا نه اوچې نه شوې

حالانكه خپل خالق الله ﷻ ته د دوى د وړاندې د اُف ويلو نه هم منع كړې يې ، د دوى د خدمت باره كې يې درته ډير تاكيدونه كړي . خپل پيغمبر محمّدؐ رسول الله صلى الله عليه وسلم درته د دوى بې شميره حقوق بيان كړي : جنت يې د دوى د قدمونو لاندې كرځولې ، د نفلي حج ، عمرې او جهاد ثواب يې د دوى په خدمت مقرر كړې .

ليكن اې بې وفا او احسان فراموش انسانه ! تا دا هر څه هير كړه ، شاته دې او غورځول ، او د دوى وجود درته يو بوج معلوم شو ، حالانكه كه د ددوى خدمت د ې وكړو نو دا ستا دپاره د جنت تللو ذريعه ده ، او كه د دوى نافرماني دې وكړه نو الله ﷻ به دې جهنم ته اوغورځوي او د جنت بُوى به دِرباندې حرام كړي .

خلاصه

خلاصه دا چې مور او پلار د انسان دپاره جنت هم دى او جهنم هم . كه چيرته د دوى خدمت وكړي او دوى خوشحاله وساتي نو دا د انسان د پاره د جنت تللو سبب دى ، او كه د دوى خدمت او نه كړي او دوى خفه كړي يا د دوى بې عزتي وكړي نو دا دده د پاره په دُنيا او آخرت دواړو كې د رسوائي او د جهنم تللو سبب دى .

Scanned with CamScanner

لهذا که د چا والدين ژوندي وي نو دا دې د الله ﷻ يو لوي نعمت اوګڼي ، د دوی خدمت دې وکړي ،او د دوی د وړاندې دې داسې خبرې نه کوي چې د دوی د خفګان سبب ګرځي .

الله تبارک وتعالى دې زمونږ په زړونو کې د خپلو والدينو قدر واچوي او د هغوی د خدمت توفيق دې راته نصيبه کړي .

او که د چا والدين وفات شوي وي نو الله ﷻ دې د هغوی قبرونه د انواراتو نه ډک اوګرځوي او قبرونه دې د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه اوګرځوي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْن

فقهي مسائل

د والدينو د نافرمانۍ متعلق ضروري فقهي مسائل ستاسو د وړاندې ذکر کوم.

د والدينو نافرماني کوونکې سخت گناهگار دی

په جائز امورو کې د والدينو نافرماني کوونکې سخت گناهگار دی ، ځکه نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمَّهَاتِ . (۱)

بيشکه الله تعالی په تاسو باندې د ميندو (او پلارانو) نافرماني حرامه کړې ده.

په بل حديث کې ذکر دي:

... وَمَنْ أَصْبَحَ عَاصِيًا لِلّٰهِ فِيْ وَالِدَيْهِ أَصْبَحَ لَهُ بَابَانِ مَفْتُوْحَانِ مِنَ النَّارِ وَإِنْ كَانَ وَاحِدًا فَوَاحِدًا ...... (۲)، (۳)

او څوک چې په داسې حالت کې صبا کړي چې هغه د مور او پلار په حق کې د الله تعالی نافرماني کوونکې وي (يعنی د والدينو د حکم نه منلو سره د الله تعالی نافرماني کوي) نو هغه داسې حالت کې صبا کړو چې دده د پاره د جهنم دوه دروازې خلاصې وي ، او که والدينو کې يې يو ژوندې وي او دې د هغه نافرماني کوي نو دده د پاره د جهنم يوه دروازه خلاصه وي.

که جهاد فرضِ کفايي وُ نو بيا د والدينو نه اجازت اخيستل واجب دي

کله چې جهاد فرضِ عين نه وي ، بلکه فرضِ کفايي وي نو بيا جهاد ته تللو نه مخکې د والدينو نه اجازت اخيستل واجب دي.

---

(۱) اخرجه البخاري ۲۲۷۷ ، ومسلم ۵۹۳ ، مشكوة كتاب البرّ والصلة الفصل الاول حديث ٥ .

(۲) ، (۳) مشكوة حديث ۲۳ ص ۴۲۱ كتاب البر والصلة الفصل الثالث . فتاوى محموديه ج۲۹ ص ۹۳ والدين وغيره کے حقوق

Scanned with CamScanner

البته که جهاد فرضِ عین وُ ، او کافرانو د مسلمانانو په علاقه حمله کړې وه نو بیا د والدینو نه اجازت اخیستل ضروري نه دي ، اوس که والدین دې منع کوي نو هغوی ګناهګار دي ۰ (۱)

البته ابن حزم رحمه الله ذکر کړي که دده په تللو سره دده والدین ضایع کیدل نو بیا دده نه فرض ساقط دی ۰ (۲)

همدا مسئله مفتي محمد شفیع رحمه الله هم ذکر کړی چې ترڅو جهاد فرضِ عین نه وي ، بلکه د فرضِ کفایي په درجه کې وي نو د والدینو د اجازت نه بغیر په دې کې شریکیدل جائز نه دي ۰ (۳) . لکه په بخاري شریف کې ذکر دي :

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ . فَقَالَ : أَحَيٌّ وَالِدَاكَ ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ . (۴)

---

(۱) قَالَ الْعَيْنِيُّ : " قَالَ أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْهُمُ الْأَوْزَاعِي . وَالثَّوْرِي وَمَالِكُ وَالشَّافِعِي وَأَحْمَد : إِنَّهُ لَا يَخْرُجُ إِلَى الْغَزْوِ إِلَّا بِإِذْنِ وَالِدَيْهِ مَا لَمْ يَقَعْ ضَرُورَةٌ وَ قُوَّةُ الْعَدُوِّ . فَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ تَعَيَّنَ الْفَرْضُ عَلَى الْجَمِيعِ وَ زَوَالُ الْاِخْتِيَارِ وَوَجَبَ الْجِهَادُ عَلَى الْكُلِّ فَلَا حَاجَةَ إِلَى الْإِذْنِ مِنْ وَالِدٍ وَسَيِّدٍ . عمدة القاري ۱۷ ۳۰ . وَعَنِ الْمُنْذِرِي هَذَا فِي التَّطَوُّعِ . أَمَّا إِذَا وَجَبَ عَلَيْهِ فَلَا حَاجَةَ إِلَى إِذْنِهِمَا وَإِنْ مَنَعَاهُ عَصَاهُمَا . وَالْحَاصِلُ أَنَّ اِسْتِئْذَانَ الْأَبَوَيْنِ لِلْجِهَادِ وَاجِبٌ إِلَّا إِذَا صَارَ الْجِهَادُ فَرْضَ عَيْنٍ بِالنَّفِيرِ الْعَامِ . قَالَ ابْنُ هَمَّامٍ فِي فَتْحِ الْقَدِيرِ : هَذَا (أَي كَوْنُ الْجِهَادِ فَرْضَ كِفَايَةٍ) إِذَا لَمْ يَكُنِ النَّفِيرُ عَامًا . فَإِنْ كَانَ . بِأَنْ هَجَمُوا عَلَى بَلْدَةٍ مِنْ بِلَادِ الْمُسْلِمِينَ فَيَصِيرُ مِنْ فُرُوضِ الْأَعْيَانِ سَوَاءٌ كَانَ الْمُسْتَنْفِرُ عَدْلًا أَوْ فَاسِقًا فَيَجِبُ عَلَى جَمِيعِ أَهْلِ تِلْكَ الْبَلْدَةِ النَّفْرُ ، وَكَذَا مَنْ يَقْرُبُ مِنْهُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ بِأَهْلِهَا كِفَايَةٌ ، وَكَذَا مَنْ يَقْرُبُ مِمَّنْ يَقْرُبُ ..... فتح القدير لابن همام ۵\ ۱۹۱ ، تکملة فتح الملهم ج۵ ص ۱۶۷ .

(۲) قَالَ ابْنُ حَزْمٍ فِي مَرَاتِبِ الْإِجْمَاعِ : إِنْ كَانَ أَبَوَاهُ يَضِيعَانِ بِخُرُوجِهِ فَفَرْضُهُ سَاقِطٌ عَنْهُ إِجْمَاعًا . تکملة فتح الملهم ج۵ ص ۱۶۷

(۳) معارف القرآن سورة بني اسرائیل آیت ۲۳ .

(۴) هذا الحديث اخرجه البخاري في الجهاد ، باب الجهاد باذن الابوين ۳۰۰۴ ، وفي الادب باب لايجاهد الا باذن الابوين ۵۹۷۲ ، ومسلم كتاب البر والصلة والآداب باب برّالوالدين وانهما احق به ۱۶۴۹۲\ ۵(۲۵۴۹) ، واخرجه ابوداود في الجهاد باب في الرجل يغزو وابواه كارهان ۲۵۳۰ ، والترمذي في الجهاد باب فيمن خرج في الغزو وترك ابويه ۱۶۷۱ ، والنسائي في الجهاد باب الرخصة في التخلف لمن له والدان ۳۱۰۳ ، وفي البيعة باب البيعة على الهجرة ۴۱۶۳ ، وابن ماجه في الجهاد باب الرجل يغزو وله ابوان ۲۸۰۹ .

يو كس د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شو، او د دوى نه يې په جهاد كې د شامليدو اجازت او غوښتو، نبي عليه السلام ورته پوښتنه وكړه: آيا ستا مور او پلار ژوندي دي؟ هغه ورته وويل چې هو. (دواړه ژوندي دي) پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل:

فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ. هم د دې مور او پلار د خدمت كولو جهاد كوه.

يعنى د دوى خدمت كوه داستا د پاره جهاد دى، الله ﷻ به درته د دې خدمت په وجه د جهاد ثواب دركوي.

د ابوداؤد شريف په روايت كې ورسره څه نوره اضافه هم ذكر ده، چې يو كس نبي عليه السلام ته راغي او ورته وې ويل:

جِئْتُ أُبَايِعُكَ عَلَى الْهِجْرَةِ وَتَرَكْتُ أَبَوَيَّ يَبْكِيَانِ، فَقَالَ: إِرْجِعْ إِلَيْهِمَا فَأَضْحِكْهُمَا كَمَا أَبْكَيْتَهُمَا. (۱)

(اې د الله ﷺ رسوله!) زه راغلې يم او تاسو سره په هجرت باندې بيعت كوم (يعنى زه هم درسره هجرت او جهاد كوم) او ما خپل مور او پلار ژړيدونكي پريخي دي، نبي عليه السلام ورته وفرمايل چې: واپس لاړ شه هغوى اوخندوه (يعنى راضي يې كړه او داسې يې اوخندوه) څنګه چې تا په ژړا پريخي وو.

يعنى دوى خوشحاله كړه چې ستاسو د اجازت نه بغير به جهاد له نه ځم. (قرطبى)

په ګناه (او معصيت) كې د والدينو فرمانبر داري نشته

په دې باندې د ټولو علماؤ اتفاق دى چې د والدينو تابعداري صرف په جائز امور كې ضروري ده، په ناروا او د ګناه په كارونو كې د هيڅا تابعداري نشته، تر دې چې په دې كې د مور او پلار خبره منل هم ضروري نه ده.

(۱) اخرجه ابوداؤد فى الجهاد ۲۵۲۸، وابن ماجه ۲۷۸۲، وابن حبان، الترغيب والترهيب كتاب البر والمعاملة الحسنة ۵ ۲۱۶۲.

Scanned with CamScanner

الله تعالى فرمايي :

﴿ وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ﴾ . (۱)

ترجمه : او كه چيرته دوى كوشش كوي په تا باندې چې د ما سره داسې شى شريك مقرر كړه چې تا ته په هغې باندې علم نه وي نو د دوى خبره مه منه ، او د دوى سره په دُنيا كې په ښې طريقې سره تعلق ساته (او ښه سلوك ورسره كوه) .

او حديث كې هم راځي :

لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ . (۲)

دخالق (الله ﷻ) په نافرمانۍ كې د چا مخلوق فرمانبرداري جائز نه ده .

ملا علي قاري رحمه الله ليكلي :

لَا طَاعَةَ : " أَيْ لِأَحَدٍ مِنَ الْإِمَامِ وَغَيْرِهِ كَالْوَالِدِ وَالشَّيْخِ " فِي مَعْصِيَةٍ . (۳)

د ګناه په كار كې د هيچا تابعداري نشته نه د يو امام ، نه د پلار ، او نه د شيخ .

كه والدين د دماغو نه كمزوري وي د هغوى د خبرې حيثيت

صاحب د روح المعاني علامه آلوسي رحمه الله ليكلي : كه چيرته د يو سړي والدين د دماغو نه كمزوري وي ، تر دې چې د حماقت په درجه كې وي ، نو كه چيرته دوى د خپل ضُعفِ عقل او كمزورې رأې په وجه دې بچي ته د يو داسې شي په باره كې حكم كوي چې د عقل خاوندان دا كار ښه نه ګڼي ، او د دې كار په نه كولو سره دې والدينو ته څه تكليف هم نه رسي ، نو كه چيرته دا بچې د دوى مخالفت وكړي او دا كار او نه كړي نو په دې سره دې عَاقّ الوالدين (د مور او پلار نافرمانه) نه ګرځي . (۴)

(۱) سورة لقمان آيت ۱۵ .
(۲) مشكوة شريف ص ۳۲۱ كتاب الامارة الفصل الثاني .
(۳) مرقاة شرح مشكوة ج۴ ص ۱۱۸ كتاب الامارة والقضاء الفصل الاول ، درمختار على الشامي ج۹ ص ۵۹ ، ۵۸۳ كتاب الحظر والاباحة فصل في البيع ، فتاوى محموديه ج ۲۹ ص ۱۰۰ والدين كے حقوق .
(۴) روح المعاني ج۸ ص ۹۸ الاسراء الاية ۲۴ مع الاختصار .

د خلافِ شرعَ کار کوونکي (یعنی فاسِق) پلار سره معامله

که چیرته د یو سړي پلار په خلافِ شرعَ کارونو کې مبتلاء وي نو بچي ته اوس هم د دوی آدب او احترام په کار دی، خو کوشش به دا کوي چې دوی ته په ښې طریقې سره نصیحت وکړي او د الله ﷻ د عذاب نه دې وویروي، یا دې د یو بل نیک سړي په ذریعه ورته نصیحت وکړي، یا دې داسې مجلس ته ولیږلې شي چیرته چې د دیني مسائلو تذکره کولې شي، یا دې ورله دیو نیک بزرګ سره تعلق پیدا کړي چې د هغه د صُحبت او هدایت په وجه ورنه دا خراب عادتونه ختم شي، او یا دې دداسې تبلیغي جماعت سره ولیږلې شي کوم چې د خپلو اصولو پابند وي او په صحیح طریقې سره کار کوي.

او که تعلیم یافته وي نو د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله یا د نورو بزرګانو اِصلاحي کتابونه دې د مطالعې د پاره ورکړې شي، او که تعلیم یافته نه وي نو دا ته دې دا واورولې شي، دده د اصلاح د پاره دې دُعاګانې غواړي، امید شته چې الله ﷻ دده اصلاح وکړي.

اوس که چیرته اصلاح یې اوشوه نو ډیره ښه ده، او که اصلاح یې او نه شوه نو بیا به هم دده بې آدبي نه شي کولې، او نه به ورسره تعلق پرېښودلې شي، بلکه د ده د پاره به استغفار او د اصلاح دعاګانې کولې شي او د ده د خوشحالولو کوشش به هر وخت کولې شي.(۱)

د والدینو خپل مینځي اختلاف په وخت کې د بچي کردار

که چیرته د یو سړي د خپلو والدینو په مینځ کې سخت اختلاف وي: پلار چې کله بچي ته یو حکم وکړي نو مور ورته ددې متضاد د بلې خبرې حکم کوي، اوس که چیرته بچې د پلار خبره مني نو مور یې خفه کیږي، او که د مور خبره مني نو په پلار یې خفه کیږي.

---

(۱) نَعَمْ فَإِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ فِيْهِ مَنْفَعَةٌ مِنْ أَمْرِهِ وَنَهَاهُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْأَبُ وَالْأُمُّ أَحَقُّ بِأَنْ يَنْفَعَ لَهُمَا لٰكِنْ يَنْبَغِيْ أَنْ لَا يَعْنُفَ عَلَى الْوَالِدَيْنِ فَإِنْ قَبِلَا فَبِهَا. وَإِلَّا سَكَتَ وَاشْتَغَلَ بِالْإِسْتِغْفَارِ لَهُمَا. نفع المفتي والسائل ص ۱۰۷ باب ما یتعلق بطاعة الوالدین، شامي ج ۳ ص ۸۷ باب التعزیر مطلب في تعزیرات المتهم، فتاوی محمودیه ج ۲۹ ص ۱۱۲، ۱۱۳.

Scanned with CamScanner

نو په دې صورت کې به بچي اول خو دا کوشش کوي چې دواړو په څه طريقه راضي او خوشحاله وساتي ، او که بيا اونشوه نو طريقه يې داده چې په تعظيم او احترام کې به د پلار حقوقو ته ترجيح ورکوي ، او په خدمت او مالي امداد کې په مور ته ترجيح ورکوي . (۱)

که د چانه والدين خفه وفات شوي وي د هغې صورت

که د چانه والدين خَفه وفات شوي وي او اوس دې په هغه تير کار باندې پښيمانه وي نو د دې صورت دادی چې د هغوی د پاره دې مسلسل دُعاګانې غواړي او د هغوی پسې دې د نيکو اعمالو ثوابونه بخي لکه : د قرآن مجيد دتلاوت ثواب ، د نوافلو ثواب ، د صدقو ثواب ، د نفلي حج ثواب ، د درود شريف او تسبيحاتو ثواب ، د هغوی د پاره دېر استغفار ويل ، او د دېنه علاوه د هر بدني او مالي عبادت ثواب دې ورپسې بخي .

إِنْ شَاءَ اللّٰه په دې سره به الله ﷻ د هغوی روح خوشحاله کړي ، او دې انسان ته به الله ﷻ د تيرې خطايي ببنښه هم وکړي او دې به الله ﷻ د والدينو په فرمانبردارو کې شمار کړي . (۲)

---

(۱) إِذَا تَعَذَّرَ عَلَيْهِ جَمْعُ مُرَاعَاةِ حَقِّ الْوَالِدَيْنِ بِأَنْ يَتَأَذَّى أَحَدُهُمَا بِمُرَاعَاةِ الْآخَرِ يُرَجِّحُ حَقَّ الْأَبِ فِيمَا يَرْجِعُ إِلَى التَّعْظِيمِ وَالْإِحْتِرَامِ وَحَقَّ الْأُمِّ فِيمَا يَرْجِعُ إِلَى الْخِدْمَةِ وَالْإِنْعَامِ .... عالمكيري ج۵ ص ۳۶۵ كتاب الكراهية الباب السادس والعشرون في الرجل يخرج الى السفر.. ، نفع المفتي والسائل ص ۱۲۰ مايتعلق بطاعة الوالدين . إِنَّ بِرَّ الْأُمِّ مُقَدَّمٌ عَلَى بِرِّ الْأَبِ وَحَقُّ الْأَبِ مُقَدَّمٌ فِي الطَّاعَةِ وَحُسْنِ الْمُتَابَعَةِ لِرَأْيِهِ وَالنُّفُوذِ لِأَمْرِهِ وَقُبُولِ الْأَدَبِ مِنْهُ . مرقاة شرح مشكوة ج۴ ص ۶۶۵ باب البرّ والصلة الفصل الاول ، فتاوی محموديه ج ۲۹ ص ۱۲۶، ۱۲۷ والدين وغيره کے حقوق

(۲) فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۱۰۹ ، آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۸ ص ۵۷۵ ، مظاهر حق شرح مشکوة ج۸ ص ۷۹ باب البر والصلة .

د نيکو اعمالو ثواب د مړي پسې رسي : صَرَّحَ عُلَمَاؤُنَا فِي بَابِ الْحَجِّ عَنِ الْغَيْرِ بِأَنَّ لِلْإِنْسَانِ أَنْ يَجْعَلَ ثَوَابَ عَمَلِهِ لِغَيْرِهِ صَلَوٰةً أَوْ صَوْمًا أَوْ صَدَقَةً أَوْ غَيْرَهَا . شامي ج۳ ص ۱۵۱ باب صلاة الجنازة مطلب في القراءة للميت واهداء ثوابها له . عالمكيري ج۱ ص ۲۵۷ الباب الرابع عشر في الحج عن الغير ط كوئته ، هداية ج۱ ص ۲۹۶ باب الحج عن الغير .

Scanned with CamScanner

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

إِنَّ الْعَبْدَ لَيَمُوتُ وَالِدَاهُ أَوْ أَحَدُهُمَا وَإِنَّهُ لَهُمَا لَعَاقٌّ فَلَا يَزَالُ يَدْعُو لَهُمَا وَيَسْتَغْفِرُ لَهُمَا حَتَّى يَكْتُبَهُ اللهُ بَارًّا. (۱)

کله چې د يو کس مور او پلار دواړه يا يو وفات شي، او دې د هغوی نافرمانه وو (يعنې د هغوی فرمانبرداري يې نه وه کړې او اوس دې په هغه تير کار پښيمانه دی نو که چيرته) دې اوس د هغوی د پاره هميشه دُعا او استغفار غواړي نو الله ﷻ به دې د نيکو کارو (او د والدينو د فرمانبردارو) نه اوليکي.

ځکه د انسان ژوند خو صرف تر مرګه پورې محدود نه دی، بلکه د مرګ په وجه خو صرف د يو ژوند نه بل ژوند طرفته نقل کيدل دي. (۲)

نو مور او پلار لکه څرنګې چې په دُنيا کې د بچي د خدمت محتاج وي، نو دغه شان د مرګ نه پس هم دوی د خپل مغفرت او درجاتو اوچتولو د پاره د خپل بچي د دُعاؤ او استغفار محتاج وي، او دا د قبر احتياج د دُنيا د احتياج زيات دی، ځکه که چيرته په دُنيا کې يو بدبخته بچي د والدينو خدمت او نه کړي نو بيا يې هم مور او پلار د بل چا نه خپل خدمت اخيستې شي، يا په خپله هم څه ناڅه خپل حوائج پوره کولې شي.

خو چې کله والدين ګناهګار وي او وفات شي نو دلته بيا دوی د مغفرت او بښنې زيات محتاج شي، ځکه دلته د دوی بل هيڅ شی په کار نه راځي، نو په دې وخت کې که يو بچي د دوی د پاره دُعاګانې غواړي، د دوی د پاره استغفار وايي او د دوی پسې د نفلي لمونځونو، روژو، صدقاتو او نورو نيکو اعمالو ثواب بخي، او په دې سره الله ﷻ د دې ګناهګارو والدينو مغفرت وکړي، نو خامخا به دا مور او پلار د دې بچي نه راضي کيږي.

(۱) مشکوة باب البر والصلة ج۲ حديث ۳۲.

(۲) قَالَ الْعُلَمَاءُ: اَلْمَوْتُ لَيْسَ بِعَدَمٍ مَحْضٍ وَلَا فَنَاءٍ صِرْفٍ، وَإِنَّمَا هُوَ إِنْقِطَاعُ تَعَلُّقِ الرُّوْحِ بِالْبَدَنِ وَمُفَارَقَةٌ وَحَيْلُوْلَةٌ بَيْنَهُمَا، وَتَبَدُّلُ حَالٍ، وَاِنْتِقَالٌ مِنْ دَارٍ إِلَى دَارٍ. شرح الصدور باب فضل الموت للسيوطي ص ۱۱۲ ط المكتبة العلمية بيروت، آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۸ ص ۵۷۷.

Scanned with CamScanner

او د والدینو د راضي کېدو په وجه الله ﷻ دغه بچي فرمانبرداره لیکي، ځکه د الله ﷻ رضا د والدینو په رضا کې ده. (۱)

معلومه شوه چې د یو کس نه د مور او پلار په خدمت کې غفلت شوې وي، دوی ورنه خفه وفات شوي وي، او اوس دا بچې په خپل تیر کار پښېمانه وي نو که چیرته دې د هغوی د پاره مسلسل دُعاګانې او استغفار غواړي او د هغوی پسې د نیکو اعمالو ثواب بښي امید شته چې الله ﷻ د ده تیره خطاء معاف کړي او دې د والدینو د فرمانبردارو نه او لیکي.

(۱) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۸ ص ۵۷۷ والدین اور اولاد کے تعلقات.

Scanned with CamScanner

د عقوق الوالدين متعلق نور بهترين واقعات:

د "عقوق الوالدين" موضوع متعلق مې نور بهترين واقعات ذکر کړي چې په اوريدو سره يې د انسان په زړه کې د خپلو والدينو قدر وعزت پيدا کيږي، د هغوی د نافرمانۍ نه د بچ کيدو، او د هغوی د خدمت توفيق ورته نصيبه کيږي.

يوه عبرتناکه واقعه

علامه ذهبي رحمه الله په خپل کتاب "الکبائر" کې يوه واقعه رانقل کړې (۱)

چې يو ځوان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په زمانه کې وُ، نوم يې علقمه وُ، د الله ﷻ په عبادت، لمونځ، روژو کې به يې ښه محنت کولو او صدقې به يې هم ډيرې ورکولې. دې بيمار شو او دا بيماري يې ډيره سخته شوه، نو د ده بي بي د نبي ﷺ په خدمت کې حاضره شوه او عرض يې وکړو چې اې د الله رسوله! زما خاوند علقمه د ژنکدن په حالت کې دی، زما اراده ده چې زه تاسو د هغوی د احوالو نه خبر کړم، نبي عليه السلام حضرت بلال حضرت عمار او حضرت صهيب رضی الله عنهم ته حکم وکړو چې تاسو لاړ شئ او هغه ته د کلمه شهادت تلقين وکړئ. کله چې دوی هلته ورغله، نو د هغه آخيري وخت وُ، دوی ورته د کلمې تلقين کولو خو دده ژبه په دې نه چليده (يعنی کلمه شهادت يې نه شوه ويلې) نو دوی رسول الله ﷺ پسې خبر ورا وليږلو چې دې خو کلمه شهادت نه شي ويلې.

نبي عليه السلام پوښتنه وکړه چې آيا دده په والدينو کې څوک ژوندي دي؟ خلقو ورته وويل (چې پلار يې وفات شوې خو) بوډۍ مور يې ژوندۍ ده. نبي کريم ﷺ دده پسې

---

(۱) دا واقعه اګر چې علامه ابن جوزي رحمه الله په "الموضوعات" کې ذکر کړې. البته امام سيوطي رحمه الله په مختلفو طريقو سره رانقل کړې، همدارنګې دا واقعه ذکر ده په: شعب الايمان للبيهقي ۷۵۰۸ ج ۲۹۱۱۰، الخصائص الکبری ۲۰۹۱۲، جمع الوسائل ۳۹۷۱۱، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۲۲۶، تنبيه الغافلين ص ۸۱، الکبائر للذهبي ص ۵۰ الکبيرة الثامنة عقوق الوالدين، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۳۹۲ الباب الثاني عشر في بر الوالدين. (خُذْ مَا صَفَا وَدَعْ مَا كَدَرَ).

یو کس اولیږل ، او دې کس ته یې وویل چې : دې مورته یې ووایه : که ته راتلې شې نو نبي ﷺ ته راشه ، او که نه شې راتلې نو ته همدلته اوسه ، نبي ﷺ به دلته تا ته راشي .

کله چې هغه کس دې بوډۍ ته راغي ، او د پیغمبر ﷺ خبره یې ورته وکړه نو دې وویل : ''زما مور او پلار دې د نبي ﷺ نه قربان شي ، زه د دوی مجلس ته ورځم '' دې خپله امسا راواخیسته ، او د پیغمبر ﷺ مجلس ته حاضره شوه ، نبي ﷺ ورته وفرمایل : ریښتیا ووایه ځکه که ته دروغ ووایې نو ما ته د الله ﷻ د طرفه وحې راځي .

كَيْفَ كَانَ حَالُ وَلَدِكِ عَلْقَمَةَ ؟ ستا د بچي علقمه څنګه حال وو (یعنی دا څنګه سړی وو ؟)

دې ورته وویل : يَارَسُوْلَ اللهِ ! كَثِيْرَ الصَّلَاةِ ، كَثِيْرَ الصِّيَامِ ، كَثِيْرَ الصَّدَقَةِ .

اې د الله رسوله ! ډیر لمونځ ګزاروو ، ډیرې روژې یې نیوې او ډیره صدقې یې ورکولې .

پیغمبر ﷺ ورته دوباره پوښتنه وکړه چې د تا سره یې رَویه څنګه وه ؟ دې ورته وویل چې زه خو ورنه سخته خفه یم . نبي ﷺ ورنه پوښتنه وکړه : ولې ؟ دې ورته وویل :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! كَانَ يُؤْثِرُ عَلَيَّ زَوْجَتَهُ وَيَعْصِيْنِيْ . اې د الله رسوله ! دهٔ به خپلې ښځې ته په ما باندې ترجیح ورکوله او زما نافرماني به یې کوله .

نبي ﷺ وفرمایل : إِنَّ سَخَطَ أُمِّ عَلْقَمَةَ حَجَبَ لِسَانَ عَلْقَمَةَ عَنِ الشَّهَادَةِ . د علقمه د مور ناراضتیا (او خفګان) دده ژبه د کلمه شهادت نه بنده کړې ده .

بیا نبي ﷺ حضرت بلال ﷺ ته حکم وکړو چې لاړ شه او ماله ډیر لرګي راجمع کړه (دا رسول الله ﷺ یو نفسیاتي تدبیر جوړ کړو چې په څه طریقې سره دا مور ده ته معافي وکړي) دې بوډۍ ورنه پوښتنه وکړه : اې د الله رسوله ! په دې لرګو څه کوې ؟ پیغمبر ﷺ ورته وفرمایل چې : ستا د وړاندې علقمه په دې اور کې سوزوم ، هغې ورته وویل : اې د الله رسوله ! دا زما بچې دی ، تا سو چې زما د وړاندې دا سوزوی ، نو زه به دا څنګه برداشت کړې شم ؟ نبي ﷺ ورته وفرمایل :

Scanned with CamScanner

يَا أُمَّ عَلْقَمَةَ ! عَذَابُ اللهِ أَشَدُّ وَأَبْقَى . فَإِنْ سَرَّكِ أَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُ فَارْضِيْ عَنْهُ . فَوَالَّذِيْ نَفْسِيْ بِيَدِهِ لَايَنْفَعُ عَلْقَمَةَ بِصَلَاتِهِ وَلَا بِصِيَامِهِ وَلَا بِصَدَقَتِهِ مَا دُمْتِ عَلَيْهِ سَاخِطَةً .

اې د علقمه مورې ! د الله ﷻ عذاب خو د دينه هم ډير سخت او باقي پاتې كيدونكې دى ، كه چيرته ته په دې خوشحاليږې چې الله ﷻ دې ته ببښنه وكړي نو ته دده نه راضي شه ، ځكه زما دې په هغه ذات قسم وي د چا په قبضه كې چې زما ساه ده تر څو پورې چې ته دده نه خفه يې تر هغې وخته پورې به علقمه ته لمونځ ، روژه ، او صدقه هيڅ فائده ورنه كړي .

(كله چې بوډۍ دا خبرې واوريدې) نو وې ويل : اې د الله رسوله ! زه الله ﷻ ، فرشتې او دا حاضر مسلمانان ټول ګواه كوم چې زه دې خپل بچي علقمه نه راضي يم .

نبي عليه السلام حضرت بلال ﷺ ته وفرمايل : اې بلال ! ته ورشه او علقمه او ګوره چې لَا إِلٰهَ إِلَّا الله ويلې شي او كه نه ؟ ځكه كيدې شي د علقمه مور دا معافي د زړه نه نه وي كړي ، بلكه د مانه يې د حياء په وجه كړي وي .

كله چې حضرت بلال ﷺ ورغې نو دكور د ننه نه يې د علقمه د خولې نه كلمه واوريده ، دې چې دننه ورغې نو خلقو ته يې وويل : اې خلقو ! د علقمه د مور د خفګان په وجه دده په ژبه كلمه نه جاري كيده ، او س يې چې مور ورنه راضي شوه نو په ژبه يې كلمه جاري شوه .

بيا علقمه په هم دغه ورځ وفات شو ، نبي عليه السلام ده ته راغې ، دده د غُسل او كفن وركولو حكم يې وكړو ، لمونځ د جنازې يې ورباندې وكړو ، د دفن كولو په وخت نبي كريم صلى الله عليه وسلم دده د قبر څنګ كې اودريده او وې فرمايل :

يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِيْنَ وَالْأَنْصَارِ مَنْ فَضَّلَ زَوْجَتَهُ عَلَى أُمِّهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِيْنَ لَايَقْبَلُ اللهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا إِلَّا أَنْ يَتُوْبَ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيُحْسِنَ إِلَيْهَا وَيَطْلُبَ رِضَاهَا فَرِضَى اللهِ فِيْ رِضَاهَا وَسَخَطُ اللهِ فِيْ سَخَطِهَا .(۱)

(۱) الكبائر للذهبي ص ۵۵ الكبيرة الثامنة عقوق الوالدين ، شعب الايمان للبيهقي ۷۵۰۸ ج ۲۹۱۰۰ ، الجمامع الكبرى ۲۰۹۱۲ ، جمع الوسائل ۳۹۷۱۱ ، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۲۲۹ ، تنبيه الغافلين ص ۸۱ ، نزهة الناظرين في الاحاديث والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۳۹۲ الباب الثاني عشر في بر الوالدين

اې د مهاجرينو او انصارو ډلې ! څوک چې خپلې ښځې ته په مور باندې ترجيح ورکړي نو په هغه باندې د الله ﷻ، فرښتو او ټولو خلقو لعنت دی. الله ﷻ نه خو دده فرضي عبادت قبلوي او نه نفلي. تر دې چې دې الله ﷻ ته توبه او باسي او د خپلې مور سره احسان وکړي او داراضي کړي (نو بيا به يې فرضي او نفلي عبادات قبول شي). ځکه د الله ﷻ رضا او خوشحالي د مور په رضا او خوشحالی کې ده او د الله ﷻ خفګان د مور په خفګان کې دی.

د مور په بې عزتۍ سره خطرناک مرګ

علماو يوه واقعه رانقل کړې چې د باندې (اطرافو) نه يو ځوان هسپتال ته راوړې شو، ده ته دا بيماري وه چې يو څو منټه پس به ده دا چغې وهلې : " د خدای د پاره ما په مرې کې مه نيسه " ډاکټرانو ويل چې دا خو نفسياتي مريض دی. ددې هلک پلار هم دلته ولاړ ؤ هغه ورته وويل : دا څه نفسياتي مريض نه دی بلکه ده ته خپل عمل رامخې ته کيږي، دا د هغې جزاء ده.

ډاکټرانو ورته وويل چې : هغه څنګه ؟ ده ورته وويل چې دې به د بې دينه خلقو سره کيناسته نو کور ته به چې راغې، مور به ورته نصيحت کولو : بچيه ! د بې دينه خلقو سره مه کينه، بلکه د نيکانو خلقو سره کينه.

ده به مور ته په غصه کې وويل : " چپ شه ګني په مرې کې دې نيسم ". مور غريبه به يې د ويرې نه چپ شوه. بله ورځ به ورته مور بيا نصيحت کولو ده به بيا هم هغه خبره ورته کوله چې " چپ شه ګني په مرې کې دې نيسم " ټول عُمر يې مور ته هغه دا دهمکي ورکوله چې : " چپ شه ګني په مرې کې دې نيسم ".

او س الله دې په دا سې بيمارۍ کې مبتلاء کړې چې په خپله چغې وهي : " د خدای د پاره ما په مرې کې مه نيسه " نو دا دده هغه خپل عمل دی چې ورته رامخې ته کيږي.(۱)

---

(۱) خطبات فقير ج۱۹ ص ۱۰۲ .

د والدينو سره چې کوم عمل وکړې بچې به در سره هماغه عمل کوي

۱. يوه مشهوره واقعه ده چې يو سړي خپل پلار په څادر کې تاو کړې وُ، شاته يې اچولې وُ، او په يو کوهي کې د غورځولو د پاره يې روان کړې وُ، کله چې هغه کوهي ته اورسيده، نو د کوهي په غاړه يې دا پلار اودرول، قريبه وه چې ورغورځولې يې وې، نو د پلار په سترګو کې يې اوښکې راغلې او ورته وې ويل: بچيه! ما دې کوهي ته مه غورځوه بلکه چيرته بل کوهي ته مې اوغورځوه، ځکه چې ما په دې کوهي کې خپل پلار هم غورځولې وُ (ما ته حياء راځي) نو ځکه ته ما بل کوهي ته اوغورځوه.

دا خبره چې دې ځوي واوريده نو په سوچ کې شو چې ده چونکه د خپل پلار سره دا عمل کړې وُ نو ده سره هم دادې کيدونکې دي. اوس که چيرته زه دې کوهي ته اوغورځوم نو صبا به ما هم خپل بچي کوهي ته غورځوي. نو پلار يې واپس په ډير ادب او احترام سره کورته راروان کړو.

لهذا بچو ته دا سوچ په کار دی چې نن زه د خپلو والدينو سره کوم عمل وکړم صبا به دا زما بچي د ما سره هم هماغه شان عمل کوي.(۱)

۲. همدغه شان يوه بله واقعه هم نقل ده چې يو کس خپل پلار له په مرۍ کې څادر اچولې وُ او په کور کې يې راښکوده، دې پلار ورته وويل: بچيه! دې پورې ونې پورې مې راکاږه، اخوا مې مه راکاږه ګني ظالم به شې.

دې ځوي ورته وويل چې: ددې ونې پورې راښکودل ولې څه ظلم نه دی؟ پلار ورته وويل چې: ددې اَونې پورې ما خپل پلار راښکلې وُ، نو الله ﷻ د هغې سزا دادې راکړه، خو اخوا ما نه وُ راښکلې نو ځکه به ته ظلم کوونکې جوړ شې.

واقعه:

امام قرطبي رحمه الله په خپل متصل سَند سره د حضرت جابر ﷺ نه روايت نقل کړې (دا روايت علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير روح المعاني کې او مفتي شفيع رحمه الله په معارف القرآن کې هم رانقل کړې).

(۱) ایک ہزار بِر للبر والعات ص ۱۱۶.

چې یو سړي نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته راغي او وې ویل:

يَا رَسُوْلَ الله! إِنَّ أَبِي أَخَذَ مَالِيْ. اې د الله رسوله! بیشکه زما پلار د ماته زما مال اخیستې دی. نبي ﷺ دې کس ته وفرمایل:

فَأْتِنِيْ بِأَبِيْكَ. ته ورشه او ماته دې خپل پلار راوله.

(کله چې هغه کس لاړو) نو په دې وخت کې حضرت جبرایل ﷺ راغې او وې فرمایل:

إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقْرَئُكَ السَّلَامُ وَيَقُوْلُ لَكَ: إِذَا جَاءَكَ الشَّيْخُ فَاسْأَلْهُ عَنْ شَيْءٍ قَالَهُ فِيْ نَفْسِهِ مَا سَمِعَتْهُ أُذُنَاهُ.

الله ﷻ په تاسو سلام وایي، او دا وایي چې کله درته هغه شیخ (ددې کس پلار) راشي نو د هغه خبرو په باره کې ورته پوښتنه وکړه کومې چې دده په زړه کې تیرې شوي خو دده غوږونو هم نه دي اوریدلي.

هر کله چې يې دغه پلار راورسیده نو نبي علیه السلام ورته وفرمایل: ستا ځوي خو تاته شکایت کوي چې مال يې رانه اخیستې، آیا ته رښتیا دده د مال اخیستلو اراده لرې؟ ده ورته وویل: اې د الله رسوله! تاسو په خپله دهغه نه پوښتنه وکړئ، زه خو دا مال صرف دده په یوې ترور (د پلار خور)، بلې ترور (د مور خور)، او خپل ځان باندې خرچ کوم (بل چیرته خو مې نه دې وړې). نبي علیه السلام ورته وفرمایل:

إِيْهِ دَعْنَا مِنْ هَذَا أَخْبِرْنِيْ عَنْ شَيْءٍ قُلْتَهُ فِيْ نَفْسِكَ مَا سَمِعَتْهُ أُذُنَاكَ.

دا پریږده، بس ماته پته اولګیده، خو هغه خبرې راته ووایه کومې چې تا په زړه کې جوړې کړې، او ستا غوږونو هم نه دي اوریدلي.

هغه وویل: اې د الله رسوله! په الله ﷻ قسم چې په هره معامله کې الله ﷻ زمونږ په تاسو باندې ایمان او یقین زیاتوي (ځکه کومې خبرې چې زما غوږونو نه دي اوریدلي د هغې هم الله ﷻ تاسو ته خبر درکړی).

بیا دې سړي وویل: دا حقیقت دی چې ما څه شعرونه په زړه کې ویلي وو چې هغه زما غوږونو هم نه دي اوریدلي. نبي ﷺ ورته وفرمایل:

قُلْ وَأَنَا أَسْمَعُ . ته هغه اشعار روایه چې زه یې واورم. نو هغه دا اشعار شروع کړه.

غَذَوْتُكَ مَوْلُودًا وَمُنْتُكَ يَافِعًا • تُعَلُّ بِمَا أَجْنِي عَلَيْكَ وَتُنْهَلُ

(اې ځویه!) ما تاته په وړوکوالي کې غذا درکړه، او د ځوانیدو نه پس مې هم ستا ذمه واري واخیسته، ستا ټول خوراک او څکاک زما د ګټې نه و.

إِذَا لَيْلَةٌ ضَافَتْكَ بِالسُّقْمِ لَمْ أَبِتْ • بِسُقْمِكَ إِلَّا سَاهِرًا أَتَمَلْمَلُ

کله به چې د شپې درباندې څه بیماري راغله نو ستا د بیمارۍ په وجه به زه ټوله شپه ویښ ووم، او په ناقرارۍ به مې شپه تیروله.

كَأَنِّي أَنَا الْمَطْرُوقُ دُونَكَ بِالَّذِي • طُرِقْتَ بِهِ دُونِي فَعَيْنِي تَهْمُلُ

ګویا چې ستا په ځای زه بیمار یم، ته نه یې، او ددې د وجې به زه ټوله شپه ژړیدم.

تَخَافُ الرَّدَى نَفْسِي عَلَيْكَ وَإِنَّهَا • لَتَعْلَمُ أَنَّ الْمَوْتَ وَقْتٌ مُؤَجَّلُ

زما زړه به ستا د هلاکت (او مرګ) د وجې یریدو، حالانکه زه پوهیدم چې د مرګ یوه ورځ ټاکل شوې ده (د هغې نه نه مخکې کیږي، او نه روستو کیږي).

فَلَمَّا بَلَغْتَ السِّنَّ وَالْغَايَةَ الَّتِي • إِلَيْهَا مَدَى مَا كُنْتُ فِيكَ أُؤَمِّلُ

بیا کله چې ته اورسیدې هغه عُمر او هغه حَد ته د کوم چې ما د تا نه آرزو لرله.

جَعَلْتَ جَزَائِي غِلْظَةً وَفَظَاظَةً • كَأَنَّكَ أَنْتَ الْمُنْعِمُ الْمُتَفَضِّلُ

نو تا ماله د هغې په بدله کې سختي او سخت کلامي راکړه، (داسې معلومیږي) ګویا چې تا په ما باندې احسان کړې (او ما درباندې هیڅ احسان نه دې کړې).

فَلَيْتَكَ إِذْ لَمْ تَرْعَ حَقَّ أُبُوَّتِي • فَعَلْتَ كَمَا الْجَارُ الْمُصَاقِبُ يَفْعَلُ

کاش، چې کله تا زما د پلار ولۍ حق نه شو اداء کولې نو (کم از کم) د ومره خو به دې اسره کړې وې لکه څنګه چې یو شریف ګاونډي د چا سره کوي.

فَأَوْلَيْتَنِي حَقَّ الْجِوَارِ وَلَمْ تَكُنْ • عَلَيَّ بِمَالٍ دُونَ مَالِكَ تَبْخَلُ

دومره خو به دې کړې وې چې د یو ګاونډي هومره حق خو به دې راکړې وی، او هم زما په مال کې خو به دې د ما سره بُخل نه کولې.

رسول الله ﷺ ددې اشعارو اوريدو نه روستو ددې ځوي ګريوان ونيوه او وې فرمايل :

أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ . ته او ستا مال ستا د پلار دی .(۱)

ددې نه پته ولږيده چې که چيرته والدين محتاج وي او د خوراک څه بله ذريعه يې نه وي نو د بچي د مال نه خوراک کولې شي ، خو ددې دا مطلب نه دی چې ګني بچې هر څه کټي هغه ټول دده د مور او پلار دي .

حضرت ابوبکر صديق ﷺ ددې أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ مطلب بيانوي :

إِنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ النَّفَقَةَ .(۲) د دينه مراد نان نفقه ده .

د حاکم په روايت کې دا هم شته چې که والدين محتاج وو نو د بچي د مال نه نفقه اخيستې شي :

إِنَّ أَوْلَادَكُمْ هِبَةُ اللهِ تَعَالَى لَكُمْ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ فَهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ لَكُمْ إِذَا احْتَجْتُمْ إِلَيْهَا .(۳)

بيشکه ستاسو اولاد د الله ﷻ ورکړه ده چاته چې اوغواړي جنيکې ورکوي ، او چاته چې اوغواړي هلکان ورکوي ، نو دغه اولاد او د هغوی مال ستاسو د پاره دی خو کله چې ستاسو ورته ضرورت وي (او محتاجه يې) .

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ددې حديث په تشريح کې ليکي چې ددې حديث د آخيري قيد (إِذَا احْتَجْتُمْ إِلَيْهَا) نه هم معلومه شوه چې کله والدين محتاج وي نو بيا د بچي مال استعمالولې شي .

---

(۱) قرطبي ج۱۵ ص ۲۱۵ ، روح المعاني ج۱۵ ص ۷٦ ، معارف القرآن پ ۱۵ سورة بني اسرائيل آيت ۲۳ ، اخرجه الطبراني في الصغير ۹۴۷ من حديث جابر ، وقال المجمع ۶۷۷۰ رواه في الصغير والاوسط ، وفيه من لم اعرفه والمنكدر بن محمد ضعيف ، والحديث بهذا التمام منكر . فوټ : دا د عربي شعرونه د ادب په مشهور کتاب "حماسه" کې هم شته خو دا اشعار يې اميه بن ابي الصلت ته منسوب کړي ، بعضي وايي چې دا د عبد الاعلى شعرونه دي ، بعضو ددې شعرونو نسبت ابو العباس عمى ته کړي . معارف القرآن سورة بني اسرائيل آيت ۲۳ بحواله حاشيه قرطبي .

(۲) رواه البيهقي كذا في تاريخ الخلفاء ص ۶۵ ، د جنت کالي ص ۸۵۸ .

(۳) كنز العمال ج۸ ث ۲۸۳ عن الحاكم وغيره ، د جنت کالي ص ۸۵۸ .

او که والدين په خپله مالداروي نو بيا د بچي مال بلا ضرورته نشي استعمالولی.

فقهي مسئله

امام محمد رحمه الله وايي:

أَخْبَرَنَا أَبُوْحَنِيْفَةَ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيْمَ قَالَ: لَيْسَ لِلْأَبِ مِنْ مَالِ إِبْنِهِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَحْتَاجَ إِلَيْهِ مِنْ طَعَامٍ أَوْ شَرَابٍ أَوْ كِسْوَةٍ. قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهِ نَأْخُذُ وَهُوَ قَوْلُ أَبِيْ حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللهُ.

امام محمد د امام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت کوي، هغه د حماد نه، هغه د ابراهيم نه: چې پلار لره د خوي په مال کې هيڅ حق نشته، خو هله چې د خوراک، څکاک او د جامو حاجت مند وي (نو بيا د خوي مال استعمالولی شي). امام محمد رحمه الله وايي: چې همدا قول د امام ابوحنيفه رحمه الله دی او په دې باندې مونږ عمل کوو.

امام محمد رحمه الله تر دې ليکلي دي چې که بلا ضرورته پلار د خوي مال استعمالوي نو دا به په ده باندې قرض وي:

قَالَ مُحَمَّدٌ: لَابَأْسَ بِهِ إِذَا كَانَ مُحْتَاجًا أَنْ يَأْكُلَ مِنْ مَالِ إِبْنِهِ بِالْمَعْرُوْفِ فَإِنْ كَانَ غَنِيًّا فَأَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا فَهُوَ دَيْنٌ عَلَيْهِ وَهُوَ قَوْلُ أَبِيْ حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللهُ.

کله چې پلار محتاج وي نو د خوي د مال نه د ده د پاره د ضرورت مطابق خوراک څه بديت نه لري، خو که پلار يې مالدار وي او بلا ضرورته د خپل خوي مال خوري نو دا په ده قرض دی، او همدا قول د امام ابوحنيفه رحمه الله هم دی. (۱)

د والدينو حوصله او برداشت د بچو په نسبت زيات وي

قدرمنو! انسان ته دا سوچ په کار دی چې که زه نن د خپلو والدينو سره تکليف برداشت کوم، د دوی خدمت کوم، او د بودا والي په وجه د دوی ګډې وډې خبرې زغمم، نو د غه شان دوی هم زما خدمت کړی او دوی هم د ما سره ډير تکليفونه برداشت کړي.

د دې په باره کې درته يوه مشهوره واقعه بيانوم کومه چې مولاناې روم رحمه الله نقل کړې: چې يو کس د خپل بوډا پلار سره په کور کې په انګړ کې ناست و، په دې کې يو کارغه

(۱) کتاب الآثار لامام محمد رحمه الله ص ۱۵۴، د جنت کالي ص ۸۵۸.

راغي او مخامخ په ديوال کيناست. دې پلار ددې ځوي ته پوښتنه وکړه: بچيه! دا پورې تور په ديوال څه شي دی؟ ده ورته وويل: پلاره دا کارغه دی، يو منټ پس بيا دې پلار پوښتنه وکړه: بچيه! دا پورې تور په ديوال څه شی دی؟ ده ورته وويل: پلاره کارغه دی. څه وخت پس بيا ورنه پلار پوښتنه وکړه نو دې ځوي ورته په سخته لهجه کې ووېل: روند خو نه يې کارغه دی. څه وخت پس بيا ورنه پلار پوښتنه وکړه چې بچيه! دا پورې تور په ديوال څه شی دی؟ نو دا ځوي سخت غصه شو او ډيره سخته لهجه کې يې ورته ووېل چې يو خو ته د سره پوهيږې نه څو ځلې مې درته ووېل چې دا کارغه دی.

دې پلار ورته ووېل: بچيه! دا کارغه چې څنګه دلته کيناست، نو ما او پيژنده، خو ما ته ستا د وړوکوالي يوه واقعه رايادة شوه، چې کله ته وړوکی وې او د ما سره دلته ناست وې، نو همدغه شان يو کارغه راغی او په دې مخامخ ديوال کيناست، تا د ما نه پوښتنه وکړه چې پلاره! دا پورې مخامخ په ديوال څه شی دی؟ ما درته جواب درکړو: بچيه! دا کارغه دی، او د ډيرې مينې نه مې ستا خوله بښکل (چَپ) کړه، تا بيا پوښتنه وکړه، ما بيا همدغه شان په مينه جواب درکړو، تا د ما نه په هغه لږ وخت کې پنځه ويشت (۲۵) کرتې پوښتنه وکړه او ما په هره پيره پوره جواب درکړی چې بچيه! دا کارغه دی او په هره پيره مې ستا خوله د ډيرې مينې نه بښکل کړې. خو نن چې ما د تا نه صرف څلور پيرې پوښتنه وکړه نو ته دومره سخت غصه شوی او دومره غلطه لهجه دې استعمال کړه. حالانکه ما ته معلومه وه چې دا کارغه دی خو صرف ستا رَوَيه او اخلاق مې کته، چې په تا کې څومره برداشت دی، په دې اوريدو سره يې ځوي سخت ملامته شو. (۱)

(۱) په بعضې کتابونو کې دا واقعه داسې ذکر ده چې کله دې بچي ورته په څلورم کرت په سخته لهجه کې جواب ورکړو، نو بيا دا ځوي پاڅيد او کمرې ته ننوت، هلته په کمره کې يې څه شی تلاش کولو، په دې کې ده يوه زړه د پلار ډائري پيدا کړه (په کومه کې چې ده د پلار د هرې ورځې حالت ليکلې ؤ) ده هغه را اخلاصه کړه، ده کتله، په هغې کې په يوه صفحه کې ده د پلار ليکلي ؤ چې نن ورځ د ما سره په آنګړ کې زما وړوکی ځوي ناست ؤ، او په دې کې په مخامخ ديوال يو کارغه کيناست، د ما نه ځوي پوښتنه وکړه چې پلاره! دا مخامخ په ديوال څه شی دی؟ ما د ډيرې مينې نه ده د ځوله بښکل کړه او جواب مې ورکړو چې بچيه! دا خو کارغه دی، ده د ما نه پنځه ويشت کرته پوښتنه وکړه او ما په هره پيره د ده ځوله بښکل کړه او صحيح جواب مې ورکړو. دې ځوي چې دا خبره او کته نو سخت ملامته شو چې کله زه وړوکی ووم نو ما د پلار نه پنځه ويشت کرته پوښتنه کړې وه او هغه په مينه جواب راکړی او نن ده د ما نه صرف څلور کرته پوښتنه وکړه او زه دومره سخت غصه شوم.

د مور د اجازت نه بغير حج ته د تلونکي کس سزا

علماو د يو کس واقعه رانقل کړې چې ډير نيک سړی ؤ، ده يو کرت د حج د تللو اراده وکړه. مور ورته وويل: بچيه! زما د خدمت بل څوک نشته، ماته تکليف دی، ته اوس مه ځه، بل کال به لاړ شې. ده د مور خبره اونه منله او بغير د اجازت نه حج ته روان شو، سفر يې کولو، يوه شپه دې يو جمات ته د تللو کولو د پاره ورننوت، د خدای شان ګوره چې د دې جمات سره نږدې يو کور ته غل د غلا د پاره ننوت.

کله چې ورباندې د کور واله خلق راويښ شو نو دې غل د جمات په طرف رامنډه کړه، خلقو هم ده پسې رامنډې وهلې، غل په يوه دروازه جمات ته راننوت، او په دويمه دروازه اخوا اووت، او لاړ او تختيده.

خلق چې جمات ته را ورسيده نو په دې جمات کې يې دغه نيک کس وليده چې په لمانځه ولاړ دی، خلقو همدا راټينګ کړو او ورته وې ويل چې غلا دې هم وکړه او اوس دې راته د ځان نه بزرګ هم جوړ کړې؟ ټينګ يې ونيوه، سخت يې ووهل، ده چې هر څومره عذرونه ورته پيش کړه خو هغوی اونه منل، او ورته ويل يې: ته هسې بانې جوړوې.

د وخت بادشاه ته يې بوتلو، هغه حکم وکړو چې لاس او خپې د واړه ورنه پرې کړئ، په خرې سور کړئ، په بازار کې يې اوګرځوئ او دا چغه ورسره وهئ.

هَذَا جَزَاءُ السَّارِقِ. دا د غل سزا ده.

دوی همدا کار ورسره وکړو، لاس، خپې يې ورنه غوځ کړه، په خرې يې سور کړو، بازار کې يې ګرځول او دا چغه به يې ورسره وهله: هَذَا جَزَاءُ السَّارِقِ. دا د غل سزا ده. ده دې خلقو ته وويل: دا مه وايئ، بلکه دا وايئ: هَذَا جَزَاءُ مَنْ قَصَدَ طَوَافَ مَكَّةَ بِلَا إِذْنِ أُمِّهِ. دا د هغه چا سزا ده څوک چې د مور د اجازت نه بغير حج ته ځي.

خلقو چې دا خبره واوريده نو ورته متوجه شو، ده ورته قسم وکړو چې زه غل نه يم، بلکه حج ته روان ووم، خو چونکه زما مور زما د خدمت محتاجه وه، بل څوک يې د خدمت نه وو زه د هغې د اجازت نه بغير د حج د پاره راروان شوې يم، او دا د هغې سزا ده. خلقو ورنه معافي اوغوښته، او دوباره يې خپل کور ته ورا اورسول......... (۱)

(۱) درة الناصحين ص ۲۹۵ ذم عاق الوالدين وفضيلة برهما.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ﴾. آل عمران آیت ۱۸۵.

﴿ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ﴾. القصص آیت ۸۸.

د مرګ بیان

تالیف :

اَبُو الشَّمْس مولانا نُورُ الْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی ، مردان

Scanned with CamScanner

نوټ :

د " مرګ بيان " موضوع مې په درې (۳) غټو عنواناتو تقسيم کړې :

۱. د مرګ راتلل يقيني دي .... صفحه : ۱۰۸

۲. د مرګ سختي او تکليفونه .... صفحه : ۱۳۸

۳. د آخرې خاتمې ښه کيدو دعا په کار ده .... صفحه : ۱۶۵

په آخر کې د مرګ متعلق ضروري فقهي مسائل هم په تفصيل سره ذکر دي .

تاسو کولې شئ چې هره موضوع ځانله ځانله بيان کړئ ، او که ځانله ځانله يې نه بيانوئ نو په درې وارو موضوع ګانو کې داسې ربط موجود دی چې که وخت زيات وي نو په يو مجلس کې هم ټول تقرير کولې شئ .

ابوالشمس عفي عنه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د مرګ بيان :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ . وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى خَاتَمِ الْأَنْبِيَآءِ وَأَشْرَفِ الْمُرْسَلِيْنَ ، وَعَلٰى آلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ .

اَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُوْرَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ﴾ (۱)

وَقَالَ فِي موضعٍ آخر : ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ، لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾ (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اَلْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ . (۳)

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : " أَكْثِرُوْا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ " يَعْنِي الْمَوْتَ . (۴)

يَا صَاحِبِيْ لَا تَغْتَرِرْ بِتَنَعُّمٍ * فَالْعُمْرُ يَنْفَدُ وَالنَّعِيْمُ يَزُوْلُ

وَإِذَا حَمَلْتَ إِلَى الْقُبُوْرِ جَنَازَةً * فَاعْلَمْ بِأَنَّكَ بَعْدَهَا مَحْمُوْلُ

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزت منډو مسلمانانو ورونو ! په مخ د زمکه چې څومره انسانان دي هغه ټول په دې متفق دي چې مرګ داسې يو حقيقت دى چې هيڅوک هم ددېنه نشي خلاصيدى ، بلکه هر ذي روح به خامخا يو ورځ د مرګ دا پيالې څکي .

(۱) آل عمران آيت ۱۸۵.

(۲) القصص آيت ۸۸ .

(۳) ترمذي باب صفة القيامة باب ۱۳٦ ، كذا ذكره الزبيدي في الاتحاف ۹ / ۱۱٦ .

(۴) اخرجه الترمذي في القيامة باب ٦۲ ، (۲۳۰۷) والزهد باب ۴ ، وابن ماجه في الزهد باب ۳۱ ، والنسائي ۴ / ۱۲ ، ورواه الطبراني في الاوسط باسناد حسن وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۱۷ الترغيب في ذكر الموت...

د مرګ نه هيڅوک هم انکار نه کوي

محترمو ! تاسو ته به په مخلوقاتو کې ډير داسې خلق په نظر راشي کوم چې د قرآن کريم نه انکار کوي، د پيغمبر ﷺ نه انکار کوي، د قيامت نه انکار کوي، د جنت او جهنم نه انکار کوي، تر دې چې د الله ﷻ د ذات نه هم انکار کوونکي شته . خو تر ننه پورې هيڅوک داسې پيدا نه شو چې د مرګ نه يې انکار کړې وي، يا يې په مرګ کې اختلاف کړې وي، بلکه هر کس دا مني چې څوک هم دې دُنيا ته راغلې خامخا به يو ورځ د دې نه ځي، د مرګ خولې ته به ورځي. او د دې مشاهَده هر انسان روزانه په خپلو سترګو باندې هم کوي.

هيڅوک هم د مرګ نه نشي خلاصيدی

الله رب العزت فرمايي: ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ﴾. (۱)

ترجمه: هر يو نفس څکونکې د مرګ دی. (که هغه انسانان وي، پيريان وي، او که فرشتې وي ټول به وفات کيږي).

حافظ ابن کثير رحمه الله د دې آيت د لاندې ليکلي:

وَهٰذِهِ الْآيَةُ فِيهَا تَعْزِيَةٌ لِجَمِيعِ النَّاسِ فَإِنَّهُ لَا يَبْقَىٰ أَحَدٌ عَلَىٰ وَجْهِ الْأَرْضِ حَتَّىٰ يَمُوتَ. (۲)

په دې آيت کې ټولو خلقو ته تسلي ده، ځکه په مخ د زمکه به هيڅوک هم نه پاتې کيږي تر دې چې ټول به وفات کيږي.

بل ځای الله ﷻ فرمايي: ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ (۳)

ترجمه: هر شی هلاکيدونکې (او فناء کيدونکې) دی مګر ذات د الله ﷻ به باقي وي.

په سورة رحمن کې الله رب العزت فرمايي:

﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ، وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾. (۴)

---

(۱) آل عمران آيت ۱۸۵.

(۲) ابن کثير ج۲ ص۱۵۸.

(۳) القصص آيت ۸۸.

(۴) الرحمن آيت ۲۶، ۲۷.

ترجمه : هر څوک چې په دې ځمکه (آباد) دي هغه ټول فناء کېدونکي دي او صرف ستا د رب ذات به باقي پاتې وي کوم چې د لوي شان او عظمت خاوند دی .

نيته چې کله او چيرته پوره وي په هماغه وخت او هماغه ځای کې وفات کيدل

قدرمنو ! د انسان نيته چې کله هم پوره شي ، په کوم ځای کې هم پوره شي ، او د څه شي نه هم پوره شي ټيک په هماغه وخت ، په هماغه ځای او د هماغه شي نه به ورته مرګ راځي .

الله ﷻ فرمايي :

﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : او د هرې ډلې (او قوم) د پاره يو وخت مقرر دی ، پس کله چې د دوی نيته راشي نو نه يو ساعت روستو کيږي او نه رامخکې کيږي .

په سورة منافقون کې الله ﷻ فرمايي :

﴿ وَلَن يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾ . (۲)

ترجمه : او الله تعالى هيڅ يو نفس ته هرګز مهلت نه ورکوي کله چې نيته يې راشي ، او الله تعالى خبر دار دی د هغه څه نه چې تاسو يې کوی .

بل ځای الله ﷻ فرمايي : ﴿ أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ﴾ (۳)

ترجمه : کوم ځای چې يئ تاسو مرګ به تاسو بيا مومي اګر چې تاسو په مضبوطو قلاګانو کې يئ .

نبي عليه السلام فرمايي : " إِذَا قَضَى اللهُ لِعَبْدٍ أَنْ يَمُوتَ بِأَرْضٍ جَعَلَ لَهُ إِلَيْهَا حَاجَةً " أَوْ قَالَ " بِهَا حَاجَةً " . (۴)

---

(۱) الاعراف آيت ۳۴ .

(۲) المنافقون آيت ۱۱ .

(۳) النساء آيت ۷۸

(۴) اخرجه الترمذي ۲۱۴۶ ، واحمد ۲۲۷ .

کله چې الله ﷻ د يو بنده په باره کې دا فيصله وکړي چې دا دې په فلاني زمکه کې وفات شي نو ددې کس په هغه ځای کې ضرورت پيدا کړي (دې هلته لاړ شي او هلته وفات شي).

حضرت سليمان ﷺ سره ناست کس ته د ملک الموت په حيرانتيا سره کتل

ابن ابي شيبه په روايت د خيثمه سره يوه واقعه رانقل کړې ، دا واقعه تفسير مدارک واله د آيت : ﴿ وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوْتُ ﴾ لاندې هم ذکر کړې ، همدارنګې ابن جوزي رحمه الله هم په خپل کتاب " بُستان الواعظين " کې رانقل کړې چې :

ملک الموت به د حضرت سليمان ﷺ مجلس ته راتلو ، يوه ورځ چې دې راغې نو د حضرت سليمان ﷺ سره يو کس (په شام کې) ناست وُ ، خبرې يې ورسره کولې ، ملک الموت دغه کس ته په ډير نا آشنا او حيرانتيا انداز کې کتل ، کله چې ملک الموت لاړ ، دې سړي د حضرت سليمان ﷺ نه پوښتنه وکړه :

يَا نَبِيَّ اللهِ مَنْ هٰذَا الدَّاخِلُ عَلَيْكَ آنِفًا ؟ اې د الله رسوله ! دا اوس چې تاته کوم کس راغلې وُ دا څوک وُ ؟ حضرت سليمان ﷺ ورته ووېل : دا خو ملک الموت وُ ، دې سړي ووېل : ده خو ماته په ډير نا آشنا انداز کې راکته ، ما سره دا ډېره ده چې هدسې نه زما روح واخلي ، نو ته دا خدمت وکړه : هوا ته حکم وکړه چې ما اوس في الحال د هند آخري أطرافو ته اورسوي ، حضرت سليمان ﷺ هوا ته حکم وکړو ، هوا دې هماغه ځای ته اورسول .

يو څو ورځې روستو ملک الموت بيا د حضرت سليمان ﷺ مجلس ته حاضر شو ، ده ورنه پوښتنه وکړه :

وَ جَلَسْتَ عِنْدِيْ مُنْذُ أَيَّامٍ رَجُلًا فَنَظَرْتَ إِلَيْهِ نَظَرًا مُنْكَرًا ؟

يو څو ورځې مخکې چې د ما سره يو کس ناست وُ تا هغه ته په ډير نا آشنا انداز کته ، دا ولې ؟ ملک الموت ورته ووېل :

كُنْتُ أَعْجَبُ مِنْهُ، أُمِرْتُ بِقَبْضِ رُوحِهِ فِي ذَٰلِكَ الْيَوْمِ بِجَزَائِرِ الْهِنْدِ وَهُوَ عِنْدَكَ بِالشَّامِ.

ما تعجب كولو چې ما ته خو ددې كس د روح قبض كولو باره كې دا حكم شوی چې دده روح د هند په جزائرو كې واخله حالانكه دې دلته د تاسره په شام كې ناست ؤ (نو ځكه مې ورته په ډير تعجب سره كتل).

خو چې كله زه هماغه ځای ته ورسيدم كوم ځای چې دده نيته پوره وه نو ما دې هلته اوموندو، هوا هلته رسولی ؤ، نو په هماغه ځای كې مې ورنه روح واخيست. (۱)

د مرګ نه تيختنه نشته:

الله تعالى فرمايي:

﴿قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾. (۲)

ترجمه: اې پيغمبره ته دوی ته ووايه چې بيشكه تاسو د كوم مرګ نه تختئ هغه ضرور تاسو سره ملاقي كيدونكې دی (تاسو رانيسي). بيا به تاسو هغه ذات طرفته واپس كيږئ (او هغه ته به ورانديې كيږئ) كوم چې ستاسو په پټ او ښكاره عملونو باندې پوهه دی، نو دغه الله ﷻ به تاسو ته د هغه عملونو په باره كې خبر دركړي كوم چې تاسو (په دنيا) كې كول.

يو شاعر وايي: إِذَا مَا حَمَامُ الْمَرْءِ كَانَ بِبَلْدَةٍ * دَعَتْهُ إِلَيْهَا حَاجَةٌ فَيَطِيرُ

كله چې د انسان د مرګ نيته په يو ښار كې پوره شي، نو هلته يې څه حاجت پيدا شي او ورشي، (بيا په هماغه ځای كې وفات شي).

الله ﷻ فرمايي: ﴿قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ﴾. (۳)

ترجمه: اې پيغمبره ته دوی ته ووايه كه چيرته تاسو د مرګ يا قتل نه تختئ نو دا تيختنه به تاسو ته هيڅ فايده درنه كړي.

---

(۱) ابن ابي شيبه، تفسير مدارك سورة لقمان آيت ۳۴، بستان الواعظين لابن جوزي رحمه الله ص ۱۲۳، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۲۲، شرح الصدور ص ۶۶ ط مكتبه فاروقيه.

(۲) الجمعة آيت ۸.

(۳) الاحزاب آيت ۱۶.

د بَس د پاسه د زهريله مار چيچلو په وجه وفات کيدل

مشهوره واقعه ده چي د کوټټي نه د مسافرو يو بَس ''صادق آباد'' ته راروان ؤ ، د دې بَس په پاس چَت باندې څلور کسان ناست ؤ ، په دې لاره کې نا څاپه د دې پاسه ناست خلقو چغې او سورې جورې کړې ، کله چې دراثيوَر بَس اُودرول ، او خلق پاس ور اوختل نو وې کته چې څلور واړه کسان مړه شوي وو ، خلق حيران شو ، آخر يې يو زهريله مار پيدا کړو ، دا مار چيرته شاهين مارغه په يوه دَشته کې نيولې ؤ ، په هوا کې يې روان کړې ؤ ، په لاره کې ورنه رااوغورځيده ، او د بَس د پاسه په دې مسافرو راپريوت ، دې زهريله مار دا څلور واړه کسان اوچيچل ، او په هماغه ځای وفات شول ، خلقو بيا دا مار مړ کړو . (۱)

انسان د خاورې نه پيدا دی

الله رب العزت فرمايي :

﴿ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴾ . (۲)

ترجمه : مونږ تاسو د دې زمکې نه پيدا کړي يئ ، او ديته به مونږ تاسو (د مرګ نه پس) دوباره راولو ، او د همدې زمکې نه به مو يو ځل بيا (د قيامت په ورځ) رااوباسو .

د آيت تحقيق :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير کبير) کې د همدې آيت د لاندې ليکي چې دلته الله ﷻ فرمايي : ما تاسو د خاورې نه پيدا کړي يئ ، حالانکه د نورو آيتونو نه معلوميږي چې انسان د مني نه پيدا دی (۳) ، نو په ظاهره تضاد معلوميږي .

---

(۱) موت اور قبر کے حیران کن واقعات اور جدید تحقیقات ص ۷۷ .

(۲) سوره طه آيت ۵۵ .

(۳) لکه الله تعالی فرمايي : فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ، خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ ، يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ . سورة الطارق آيت ۵،۶،۷ . وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا . الفرقان آيت ۵۴ . وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ . النور آيت ۴۵ .

جواب: ددې یو جواب دادی چې کله زمونږ أصل حضرت آدم علیه السلام د خاورې نه پیدا دی لکه الله تعالی فرمايي: ﴿ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ . (۱) ﴾ نو ګویا چې مونږ ټول د خاورې نه پیدا یو .

یا دویم جواب دادی چې هر انسان د مَني نه پیدا شوی، او مَني د غِذا نه پیدا شوی او غذا د خاورې او أوبو نه پیدا شوی . معلومه شوه چې انسان هم اصلاً د خاورې نه پیدا شوی .(۲)

د عطاء خراساني رحمه الله قول

عطاء خراساني رحمه الله وايي: کله چې نُطفه په رحم کې ځای ونیسي نو ددې نطفې نه د پیداکیدونکي انسان په پیدا کولو باندې چې کومه فرښته مقرر وي هغه لاړه شي او د هغه ځای نه خاوره راوړي په کوم ځای کې چې به دې دفن کیږي، دغه خاوره ددې مَني سره ګډه کړي نو ددې نه انسان پیدا شي . ځکه خو الله تعالی فرمايي:

---

(۱) آل عمران آیت ۵۹ .

(۲) **د امام رازي رحمه الله تحقیق**: وَالْجَوَابُ مِنْ وَجْهَيْنِ: الْأَوَّلُ: أَنَّهُ لَمَّا خُلِقَ أَصْلُنَا وَهُوَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنَ التُّرَابِ عَلَى مَا قَالَ: ﴿ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ﴾ لَاجَرَمَ أُطْلِقَ ذَلِكَ عَلَيْنَا . اَلثَّانِي: أَنَّ تَوَلُّدَ الْإِنْسَانِ إِنَّمَا هُوَ مِنَ النُّطْفَةِ وَدَمِ الطَّمْثِ، وَهُمَا يَتَوَلَّدَانِ مِنَ الْأَغْذِيَةِ، وَالْغِذَاءُ إِمَّا حَيَوَانِيٌّ أَوْ نَبَاتِيٌّ، وَالْحَيَوَانِيُّ يَنْتَهِي إِلَى النَّبَاتِ، وَالنَّبَاتُ إِنَّمَا يَحْدُثُ مِنِ امْتِزَاجِ الْمَاءِ وَالتُّرَابِ، فَصَحَّ أَنَّهُ تَعَالَى خَلَقَنَا مِنْهَا، وَذَلِكَ لَا يُنَافِي كَوْنَنَا مَخْلُوقِينَ مِنَ النُّطْفَةِ . تفسير كبير ج۸ ص ۶۲ سوره طه آیت ۵۵ .

د علامه قرطبي رحمه الله تحقیق: علامه قرطبي رحمه الله لیکي: ﴿ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ ﴾ يَعْنِي آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِأَنَّهُ خُلِقَ مِنَ الْأَرْضِ . قاله ابو اسحاق الزجاج وغيره . وَقِيلَ: كُلُّ نُطْفَةٍ مَخْلُوقَةٌ مِنَ التُّرَابِ . عَلَى هَذَا يَدُلُّ ظَاهِرُ الْقُرْآنِ . قرطبي ج۱۱ ص ۱۹۱ سوره طه آیت ۵۵ .

د قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله تحقیق: قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله لیکي: ﴿ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ ﴾ يَعْنِي خَلَقْنَا مِنْ تُرَابِ الْأَرْضِ أَبَاكُمْ "آدَمَ" وَمَوَادَّ أَبْدَانِكُمْ . فَإِنَّ النُّطْفَةَ يَتَوَلَّدُ مِنَ الْأَغْذِيَةِ وَهِيَ تُخْلَقُ مِنَ الْأَرْضِ . تفسير مظهري ج۶ ص ۱۳۶ سوره طه آیت ۵۵ .

﴿ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴾ . (۱)، (۲).

زمکې ته واپس راتلل :

حدیث کې راځي :

لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اِشْتَكَتِ الْأَرْضُ إِلَىٰ رَبِّهَا لِمَا أُخِذَ مِنْهَا فَوَعَدَهَا أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهَا مَا أُخِذَ فَمَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا يُدْفَنُ فِي التُّرْبَةِ الَّتِي خُلِقَ مِنْهَا . (۳)

کله چې الله ﷻ حضرت آدم علیه السلام د زمکې نه پیدا کړو نو زمکې خپل رب ته شکایت وکړو ، نو الله ﷻ ورسره وعده وکړه چې څه دد ینه اخیستل شوي هغه به ورته واپس کوي . نو اوس چې هر انسان وفات کیږي نو په هماغه خاوره (ځای) کې به دفن کیږي د کوم ځای نه چې پیدا شوی .

حضرت ابوهریرة رضي الله عنه فرمایي : یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم د مدینې منورې په اطرافو کې ګرځیده نو وې لیده چې خلقو یو قبر کنیستو ، پوښتنه یې وکړه : دا قبر د چا دی ؟ خلقو ورته وویل : داد حَبَشو یو کس دی د هغه د پاره قبر کنیستې شي . نبي علیه السلام اوفرمایل :

لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ سِيقَ مِنْ أَرْضِهِ وَسَمَائِهِ حَتَّىٰ دُفِنَ فِي الْأَرْضِ الَّتِي خُلِقَ مِنْهَا . (۴)

---

(۱) سوره طه آیت ۵۵.

(۲) قَالَ الْعَطَاءُ الْخُرَاسَانِيُّ : إِذَا وَقَعَتِ النُّطْفَةُ فِي الرَّحِمِ انْطَلَقَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِالرَّحِمِ فَأَخَذَ مِنْ تُرَابِ الْمَكَانِ الَّذِي يُدْفَنُ فِيهِ فَيَذُرُّهُ عَلَى النُّطْفَةِ . فَيَخْلُقُ اللّٰهُ النَّسَمَةَ مِنَ النُّطْفَةِ وَمِنَ التُّرَابِ . فَذٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَىٰ : ﴿ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ .. ﴾ . قرطبي ج۱۱ ص ۱۹۱ سوره طه آیت ۵۵ ، مظهري ج۶ ص ۱۴۶ سوره طه آیت ۵۵ ، معارف القرآن سورة طه آیت ۵۵ .

(۳) تفسیر مظهري ج۲ ص ۱۸۹ ، نزهة الناظرین ... کتاب ذکر الموت وما یتعلق به ص ۶۱۷ .

(۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ : خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَطُوفُ بِبَعْضِ نَوَاحِي الْمَدِينَةِ وَإِذَا بِقَبْرٍ يُحْفَرُ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ فَقَالَ : لِمَنْ هٰذَا ؟ فَقِيلَ لِرَجُلٍ مِنَ الْحَبَشَةِ فَقَالَ : لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ سِيقَ مِنْ أَرْضِهِ وَسَمَائِهِ حَتَّىٰ دُفِنَ فِي الْأَرْضِ الَّتِي خُلِقَ مِنْهَا . روی الترمذي الحکیم في نوادر الاصول ، نزهة الناظرین ..... ص ۶۱۷ .

نشته دی لایق د عبادت مګر یو الله ﷻ دی ، دا کس د خپل ځای نه راوستي شو او په هغه ځای کې دفن کړي شو د کوم ځای نه چې پیدا شوې وُ .

د مرګ وخت هیچا ته معلوم نه دی

قدرمنو ! انسان ته په کار دي چې دا ژوند غنیمت وګڼي او په دې کې د آخرت د پاره توښه تیاره کړي ځکه په دې خبره خو د ټولو اتفاق دی چې هیچا ته دا پته نشته چې زه به کله وفات کیږم ؟ صبا به وفات کیږم ؟ یا میاښت پس ؟ یا کال پس ؟

سائنس اګر چې دیره ترقي کړې خو تر اوسه یې دا معلومه نه کړه : چې انسان به کله وفات کیږي ؟ الله تعالی فرمایي :

﴿ وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوْتُ إِنَّ اللهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ ﴾ . (۱)

ترجمه : او نه پوهیږي هیڅ کس چې په کومه زمکه به مړ کیږي ، بیشکه الله ﷻ پوهه او خبردار دی .(یعنی هیچا ته دا معلومه نه ده چې زه به په کوم ځای کې مړ کیږم ، البته الله ﷻ ته هر څه معلوم دي او په هر څه خبردار دی) .

حضرت داؤد ﷺ او ملک الموت

روایاتو کې راځي چې ملک الموت حضرت داؤد علیه السلام ته راغې ، نو ده ورنه پوښتنه وکړه : مَنْ أَنْتَ ؟ ته څوک یې ؟ ملک الموت ورته ووېل :

مَنْ لَايَهَابُ الْمُلُوْكَ وَلَايَمْنَعُ مِنَ الْقُصُوْرِ وَلَايَقْبَلُ الرِّشَا. زه هغه څوک یم څوک چې د بادشاهانو نه نه ویریږي ، محلات یې نه شي رامنعه کولې او رشوت نه قبلوي .

حضرت داؤد علیه السلام ورته ووېل : بیا خو ته ملک الموت یې ، او ما خو تیارې نه دی کړی ، ملک الموت ورته ووېل : اې داؤده ! ستا فلانی ملګري او فلانې ګاونډي څه شو؟ ده ورته ووېل : هغه خو وفات شوي . ملک الموت ورته ووېل :

---

(۱) سورة لقمان آیت ۳۴ .

Scanned with CamScanner

مَاكَانَ لَكَ فِيْ هَؤُلَاءِ عِبْرَةٌ تَسْتَعِدُّ. (۱)

آيا ستا د پاره په دې خلقو عبرت نه وُ چې تا تيارې كړې وى ؟

دامام مالک رحمه الله خُوب ليدل

امام مالک رحمه الله اولس (۱۷) کاله په مدينه منوره کې دَرس کړې وُ ، يو ځل يې خوب وليد ، د پيغمبر عليه السلام سره يې ملاقات اوشو ، ده ورته پوښتنه وکړه : اې د الله رسوله ! مرګ به کله راځي ؟ (او زه به کله وفات کيږم ؟) نبي کريم صلى الله عليه وسلم ورته د لاس په پنځو ګُتو اشاره وکړه . امام مالک رحمه الله پوهه نه شو چې د دې نه پنځه ورځې مراد دي ، که پنځه مياشتې مراد دي ، او که پنځه کاله مراد دي ؟

دده په زمانه کې مشهور تابعي ابن سيرين رحمه الله خبر شو ، هغه ورته وويل چې : د پيغمبر عليه السلام د پنځو ګُتو نه مراد اشاره ده د سوره لقمان هغه آيت ته په کوم کې چې الله ﷻ فرمايي چې ماد پنځو شيانو علم بل چاته نه دى ورکړى . الله تعالى فرمايي :

﴿ إِنَّ اللهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾ . (۲)

ترجمه : بيشکه هم الله تعالى ته د قيامت عِلم دى ، او هم هغه باران وروي ، او هم هغه پوهيږي په هغه څه باندې چې په خيټو د حاملو ښځو کې دي ، او هيچا ته معلومه نه ده چې صبا به څه کوي ؟ او هيچاته معلومه نه ده چې په کوم ځاى کې به مړ کيږي ، بيشکه الله تعالى (په هر شي باندې) پوهه او خبردار دى .

---

(۱) وَرُوِيَ أَنَّ مَلَكَ الْمَوْتِ دَخَلَ عَلَى دَاوُدَ عليه السلام فَقَالَ : مَنْ أَنْتَ ؟ فَقَالَ : مَنْ لَا يَهَابُ الْمُلُوكَ وَلَا يَمْتَنِعُ مِنَ الْقُصُورِ وَلَا يَقْبَلُ الرِّشَا . قَالَ : فَإِذًا أَنْتَ مَلَكُ الْمَوْتِ وَلَمْ أَسْتَعِدَّ بَعْدُ . قَالَ : يَادَاوُدُ ! أَيْنَ فُلَانٌ قَرِيبُكَ ؟ أَيْنَ فُلَانٌ جَارُكَ ؟ قَالَ : مَاتَ . قَالَ : مَاكَانَ لَكَ فِيْ هَؤُلَاءِ عِبْرَةٌ تَسْتَعِدُّ . نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۱۹ كتاب الموت وما يتعلق به .

(۲) سورة لقمان آيت ۳۴ .

Scanned with CamScanner

د مرګ نه مخکې تیاري

قدرمنو ! که مونږ اوګورو په دُنیا کې چې څوک د دوه یا درې ورځو د پاره معمولي سفر کوي نو هم د مخکې نه پوره تیاري نیسي او د سفر د پارهِ توښه برابروي .

اوس چې یو انسان د آخرت په دې دومره اوږد سفر ځي چې د هغې د پاره د سره څه اِنتهاء نشته نو ددې د پاره خو په طریقِ اولی تیارې په کار دی .

او دا دُنیا خو د همدې د پاره ده چې په دې کې انسان د آخرت د پاره څه د نیکو اعمالو توښه تیاره کړي .

اَلدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ . (۱)

دُنیا د آخرت د پاره د کرَوندې ځای دی .

نعمت الدُّنْيَا مَطِيَّةُ الْآخِرَةِ . (۲)

ښه ده دا دُنیا چې دا توښه ده د آخرت د پاره .

د پُښتو متَل دی : ښه ده ، ښه ده دا دُنیا ، چې توښه ده د عُقبیٰ .

د آخرت د پاره تیاري کوونکې کس عقل مند دی

کوم کس چې په دُنیا کې د آخرت د پاره تیاري کوي داسې کس ته رسول الله ﷺ عقل مند ویلې : حدیث کې راځي :

اَلْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ . (۳)

هوښیار کس هغه دی چې خپل نفس قابو کړي او د خواهشاتو نه یې اوساتي ، او د مرګ نه پس ژوند د پاره تیارې وکړي .

---

(۱) مفيد الطالبين .

(۲)

(۳) ترمذي باب صفة القيامة ص ۱۳٦ .

د آخرت نه غافله کس کم عقل دی

او کوم کس چې د آخرت نه غافله وي ، ټول عُمر په فضولياتو او ناجائزو کارونو کې تیروي ، او د آخرت د پاره هيڅ تياري اونه کړي نو واقعي دا سړې کم عقل او بې وقوف دی .

د بهلول دانا رح د عبرت نه ډکه واقعه

د هارون رشيد بادشاه په زمانه کې يو بزرګ تير شوی "بهلول مجذوب رح" . دې اګر چې مجذوب ؤ خو د حکمت نه ډکې خبرې به يې کولې ، هارون رشيد بادشاه به د ده سره ټوقې کولې ، او دربانچيانو ته يې حکم کړې ؤ چې کله هم دا بزرګ ماله د ملاقات د پاره راځي نو تاسو يې مه منعه کوئ ، نو دې به هم زړه وَر تلو راتلو .

يوه ورځ دې د هارون رشيد بادشاه دربار ته راغې ، د هارون رشيد سره په لاس کې آمسا وه ، ده ته يې په ټوقو کې وويل : بهلوله ! زه تاته دا آمسا د امانت په طور درکوم ، او په دُنيا کې چې تاته د ځپل ځان نه علاوه بل څوک ډير کم عقل او بې وقوف ملاؤ شو نو هغه ته دا آمسا د هديې په طور ورکړه . ده آمسا ورنه واخيسته ، او ورته وې ويل : ډيره ښه ده .

د بادشاه مقصد دا ؤ چې ده ته يې په ټوقو کې ويل : چې ته د ټولو نه ډير بې وقوف يې .

بهلول لاړ ، څو کاله پس بهلول ته پته ولږيده چې هارون رشيد سخت بيمار دی ، په کټ کې پروت دی ، حکيمان يې علاج کوي خو څه فائده وَرته نه ورکوي ، دې د هغه پوښتنې ته ورغې ، کله چې وَر اورسيده نو پوښتنه يې ورنه وکړه :

اې اميرالمؤمنين ! څنګه يې ؟ هارون رشيد ورته وويل : بهلوله ! په ډير اوږد سفر روان يم . ده ورته وويل : چيرته ؟ هغه جواب ورکړو : د آخرت په سفر باندې . بهلول ورته وويل : څو ورځې پس به بيا راځې ؟ هغه ورته وويل : د دې نه څوک واپس نه راځي .

بهلول بيا ورته وويل : تا د دې دومره اوږد سفر د پاره څه تياري کړی ؟ څومره فوجيان ، لښکرې او بادي ګارډ دې مخکې ليږلي ؟ هارون رشيد ورته وويل : بهلوله ! ګوره ته اوس هم د بې وقوفه خلقو خبرې کوی ، د آخرت په سفر کې څوک لښکرې او فوجيان مخکې نه ليږي ، هلته هر کس ځانله ځانله ځي .

بهلول ورته وويل : بادشاه سلامت ! د ماسره ستا يو امانت امسا ده ، تا ماته ويلي وو چې د تانه بل څوک ډير کم عقل او بې وقوف پيدا شي نو دا امسا هغه ته ورکړه ، خو ماته په ټولو خلقو کې د تانه غټ کم عقل او بې وقوف پيدا نه شو ، ځکه ما به ته مخکې ليدې چې کله به دې د دوه يا درې ورځو معمولي سفر کولو نو يوه مياشت مخکې به دې تيارې کولو او د خوراک څښاک سامان ، خيمې ، لښکرې او بادې ګارډ به دې مخکې ليږل ، اوس چې ته به دې دومره اوږد سفر روان يې چې د سره يې څه انتهاء نشته ، او دوباره بيا ورته راتګ هم نشته خو ليکن تا بيا هم د دې سفر دپاره هيڅ تيارې نه دې کړې ، معلوميږي چې په ټولو خلقو کې غټ کم عقل او بې وقوف همدا ته يې .

هارون رشيد چې دا خبره واوريده نو په ژړا شو او وې ويل : بهلوله ! تا رېښتيا وويل ، اګر چې مونږ به ته مخکې بې وقوف ګنړلې ليکن حقيقت دا دی چې تا ډيره د حکمت خبره وکړه ، واقعي ما خپل وخت ضائع کړی او د آخرت د پاره مې هيڅ تيارې نه دی کړې .

ځکه خو نبي عليه السلام فرمايي : اَلْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ . (۱)

هوښيار کس هغه دی چې خپل نفس قابو کړي او د خواهشاتو نه يې اوساتي ، او د مرګ نه پس ژوند د پاره تيارې وکړي .

عُمر د انسان قيمتي سرمايه ده

که يو انسان په دُنيا کې عبث وخت تيروي او د آخرت د پاره د نيکو اعمالو توښه نه تياروي نو په دې سره دده قيمتي سَرمايه " عُمر " هسې ضائع کيږي .

واقعه : يو بزرګ وايي چې زما د هدايت سبب يو د واورې (برَف) خرڅوونکې جوړ شوې وو ، خلقو ورته وويل : هغه څنګه ؟ ده ورته واقعه بيان کړه چې يو ورځ د اُورې په موسم کې زه په بازار کې تيريدم ، يو سړې واوره خرڅوله ، چونکه په دې ورځ باندې باران شوې وو ، موسم يخ وو ، خلقو واوره نه اخيسته ، ده خو لږ وخت انتظار وکړو خو هيڅوا هم ورنه واوره وانه خيسته . آخر ده په اوچت آواز سره وويل :

(۱) ترمذي باب صفة القيامة ص ۱۳٦ .

اې خلقو په هغه چا باندې رحم وکړئ چې د چا سَرمايه وِيلي کيږي . (يعني د ما نه دا واوره واخلئ ، دا خو زما ټوله سرمايه ده ، او دا هسې وِيلي کيږي) .

دا بزرګ وايي چې کله ما ددې کس دې خبرې ته سوچ وکړو نو د ماسره دا اِحساس پيدا شو چې کله دده سره د خپلې سَرمايې وِيلې کيدو دومره فکر دی نو په کار داده چې زه خو هم ددې خپلې سَرمايې " عُمر " فکر وکړم ، زما عُمر خو هم هسې په فضول کارونو کې ختميږي ، نو د هماغه وخت نه پس مې عبادت شروع کړو . (۱)

د مرګ نه مخکې د ځان سره حساب کول

محترمو ! کله چې د مرګ نه اِنکار نه شي کيدی ، نو بيا خو په کار ده چې انسان د هغې د پاره تيارې وکړي او د خپل ځان سره حساب وکړي ، رسول الله ﷺ فرمايي :

مُوْتُوْا قَبْلَ أَنْ تَمُوْتُوْا وَحَاسِبُوْا قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوْا . (۲)

د حديث لفظي ترجمه داده چې تاسو د مرګ نه مخکې مړه شئ ، او د قيامت په ورځ چې کله د تاسو سره حساب کولې شي د هغې نه مخکې د خپل ځان سره حساب وکړئ .

علماؤ د مرګ نه مخکې د مړه کيدو دوه مطلبه بيان کړي :

۱ . ستاسو په زړونو کې چې کوم ناجائز نفساني خواهشات دي ، يا د ګناه کولو چې کوم غلط خيالات دي دا مړه او ختم کړئ .

۲ . کله کله د ځان سره دا سوچ کوئ چې يوه ورځ به زه هم ددې دُنيا نه خالي لاسونه ځم ، نه به راسره دا مال و دولت وي ، نه به دا کورونه او بنګلې وي او نه به دا دوستان وي ، بلکه يوازې به ځم . نو په دې سوچ کولو سره به انسان د ډيرو ظلمونو او ګناهونه بچ شي .

خو افسوس دا چې نن مونږ د خپل يو ورور مسلمان جنازه په خپلو اُوږو باندې ويسو ، په قبر کې يې کيدو ، خاورې وربانديې راواړوو خو بيا هم د دُنيا په محبت او د ځوانۍ په نَشه کې دومره مست يو چې هيڅ سوچ مو ديته نه ځي چې زه به هم يوه ورځ خالي لاسونه ددې دُنيا نه روان يم .

---

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۲۹۴ .

(۲) کشف الخفاء ۲:۲:۲:۴ .

Scanned with CamScanner

د يو ماشوم په زړه کې د آخرت فکر او د جهنم نه يَره

بهلول دانا وايي چې يوه ورځ زه په لاره روان وم ، په لاره کې څو ماشومانو لوبې کولې ، او داسې په لږه فاصله کې آخوا يو بل ماشوم غلې ناست ؤ ، ما چې ورته اوکتـه نو ډير هوښيار معلوميده ، ما زړه کې وويل : ددې ماشوم نه پوښتنه کوم چې دې ولې ددې نورو سره لوبې نه کوي ؟ نو ورنژدې شوم ، پوښتنه مې ورته وکړه :

بچيه ! ته دې نورو ماشومانو سره ولې لوبې نه کوي ؟ ده راته وويل : اې بهلوله ! مونږ خو څه د لوبو او ټوقو د پاره نه يو پيدا شوي . الله تعالى فرمايي:

﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ .(۱)

ترجمه : آيا ستاسو دا خيال ؤ چې مونږ تاسو بې فائدې پيدا کړي يئ ؟ او دا چې تاسو به مونږ طرفته نه راګرځئ ؟ (بلکه تاسو د يو مقصد د پاره پيدا يئ او دوباره به ما طرفته راګرځئ) .

بهلول وائي : زه حيران شوم چې دومره کشر ماشوم او دومره د هوښيار تيا خبره يې وکړه زه پوهه شوم چې دا ډير هوښيار هلک دی ، ما ورته وويل : بچيه ! لږ نصيحت راته وکړه ، هغه راته يو څو اشعار وويل چې د هغې مطلب دا ؤ :

اې مسافره ! ستا سفر ډير اوږد دی ، د سفر تياري وکړه .

کله چې دې ماشوم دا خبره وکړه نو په ژړا شو ، څه وخت پس يې چې طبعيت لږ رابنه شو نو ما ورته وويل : بچيه ! ستا خو عُمر هم ډير کم دی نو ته د جهنم نه دومره ولې يريږې ؟ هغه راته وويل : بهلوله ! زه په کور کې خپله مور هره ورځ ګورم چې کله اُور بَلوي نو اول په دې درو ورو لرګو باندې اُور بَل کړي ، کله چې اُور ښه ګرم شي نو بيا پرې دا غټ غټ لرګي کيدي ، نو د ما سره دا يَره ده چې هسې نه د قيامت په ورځ الله ﷻ په دې ورو ورو هلکانو باندې د جهنم اُور بل کړي او بيا دا غټ کسان ور واچوي نو ځکه د جهنم د اُور نه ډير يَريږم .

بهلول وايي چې : کله ما دا خبره واوريده ، نو زه بې هوشه شوم ، څه وخت پس چې په هوش کې راغلم نو دا هلک رانه تللې ؤ .

---

(۱) المؤمنون آيت ۱۱۵ .

فائده: قدرمنو ! مونږ تول له ورځ د الله ﷻ نافرماني کوو خو بیا مو هم په زړه کې د الله ﷻ د عذاب او د جهنم نه یره نه وي او نه راسره د آخرت فکر وي، او دا ماشوم اګر چې مکلف نه ؤ لیکن بیا یې هم په زړه کې د جهنم نه دیره یره وه او د آخرت غم ورسره ؤ.

مرګ په هیڅ شي نه رامنعه کیږي

حسن بصري رحمه الله اول د جواهراتو تجارت کولو، یو کرت روم ته لاړ، هلته یې د یو وزیر سره ملاقات اوشو، وزیر ورته وویل: نن مونږ یو ځای ته ځو که ته راسره لاړ شې نو هم دیره به ښه وي، دې راضي شو ورسره لاړ، د څه مزل کولو نه روستو یې داسې قیمتي ښکلې خیمه ولیده، د ټولو نه مخکې دې خیمې ته یو مُسلّح فوج راغې او ددې خیمې نه ګیر چاپیره تاؤ راتاؤ شو، بیا لاړ، ددې پسې بیا تکړه تکړه د حکیمانو یوه ډله راغله دوی هم څه وخت وو بیا دوی هم لاړه، دریم نمبر کې د فلاسفه ؤ او هوښیارانو یوه ډله راغله ددې خیمې نه تاؤ راتاؤ شوه بیا هغه هم لاړ، په څلورم نمبر کې بې شماره داسې ښکلې او حَسینې ځوانې ښځې راغلې چې د هرې ښځې سره دیر زیات سره زَر، سپین زَر او جواهرات وو دوی هم ددې خیمې نه تاؤ راتاؤ شوې بیا دوی هم لاړې.

ددې نه روستو په آخر کې د روم بادشاه او وزیران راغله، دې خیمې ته ننوته، څه وخت پس دوی هم ددې خیمې نه را ووت.

حسن بصري رحمه الله چې دا ټول هر څه ولیده نو حیران شو چې دا څه معامله ده؟ آخر ددې وزیر ملګري نه یې پوښتنه وکړه: دا څه تماشه وه؟ زه خو په دې پوهه نه شوم. وزیر ورته وویل چې ددې قیصر روم یو دیر ښکلې حَسین وجمیل صرف یو ځوي ؤ، څه وخت مخکې هغه وفات شو، په دې خیمه کې د هغه قبر دی، مونږ څه وخت پس راځو، او دا بادشاه دې خپل ځوي ته دا ویل غواړي:

اې بچیه! که چیرته ستا په ژوندي کولو کې زمونږ څه وَس رسیدې نو دا دی ټول مُسلّح فوجونه، حکیمان، داکټران، فلاسفه، هوښیاران، بزرګان، ښکلې ښځې، سره زر او سپین زَر ټول مو ستا د وړاندې حاضر کړه خو لیکن ستا د مرګ او ژوند معامله د داسې ذات سره ده چې د هغه په مقابله کې دا ټول کائنات هیڅ شی نه دی.

کله چې حسن بصري رحمه الله دا خبره واوريده نو دومره اثر يې ورباندې وکړو چې خپل د جواهراتو کاروبار يې پريښود او واپس بصرې ته راغی ، دلته يې چې څومره جواهرات وو هغه ټول يې په غريبانانو باندې تقسيم کړه ، د الله ﷻ عبادت يې شروع کړو او د اويا (۷۰) کاله پورې يې داسې عبادت وکړو چې د خپلې زمانې د ټولو بزرګانو نه په عبادت کې وړاندې شو. (۱)

د حضرت داؤد ﷺ د وفات واقعه :

په مسند امام احمد کې ذکر دي ، رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي چې حضرت داؤد ﷺ ډير غيرت مند ؤ ، کله به چې د کور نه بهر وتو نو دروازې به يې بندې کړې ، بيا به هيچا ته د دننه تللو اجازت نه ؤ ، يو ځل حضرت داؤد ﷺ بهر ووت ، دروازې يې بندې کړې ، لږ ساعت پس دده بي بي د کور په مينځ کې يو کس وليد ، ډيره حيرانه شوه ، نورو ته يې هم اوخوده ، دوی په خپل مينځ کې خبرې کولې چې دا سړی د کوم ځای نه راغی ، دروازې هم بندې دي ، نو په کومه لار راغی ؟ په خدای قسم که حضرت داؤد عليه السلام دا اوګوري نو زمونږ به سخته رسوايي اوشي .

دوی دا خبرې کولې چې په دې کې حضرت داؤد ﷺ راننوت ، هغه چې دا کس وليده نو پوښتنه يې ورنه وکړه : مَنْ أَنْتَ؟ ته څوک يې ؟ ده ورته ووېل :

أَنَا الَّذِيْ لَا أُهَابُ الْمُلُوْكَ ، وَلَا أُمنع مِنَ الْحُجَّابِ .

زه هغه کس يم چې د بادشاهانو نه نه ويريږم ، او ما هيڅوک نشي منعه کولې ، بندې دروازې هم ما نشي منعه کولې ، او د هيچا پرواه هم نه ساتم .

حضرت داؤد ﷺ ورباندې پوهه شو ، او ورته وې ويل : مَرْحَبًا (په خير راغلې) ، مَرْحَبًا (په خير راغلې) ته خو ملک الموت يې . ملک الموت په همدغه وخت دده روح قبض کړو. (۲)

---

(۱) النبر المسبوک ، للدائے ممبر ومحراب ج۱ ص ۲۸۶ .

(۲) اخرجه احمد ج۲ ص ۴۱۹ ، ملک الموت والانبياء ص ۵۲ ، تفسير ابن کثير ج۴ ص ۶۳ .

ډاکټرانو يو سيکنډ ژوند ورنه کړو

" ملکة الزبتهه اول " ته چې کله مرګ راغې نو وې ويل : کوم ډاکټر چې زما علاج وکړي او مرګ نه مې بچ کړي نو د هر يو منټ په عوض به يو يو لک روپۍ ورکوم ، د يورپ چې څومره ډاکټرانو ټولو پوره کوشش وکړو خو هيڅ هم ديته يو سيکنډ ژوند ورنه کړې شو .(۱)

د مرګ د پنجې نه هيڅوک نه شي خلاصيدی

معززو ساسيز ! د مرګ د پنجې نه نه عالِم خلاص دی نه جاهِل ، نه مالدار او نه غريب ، نه مسلمان او نه کافر ، نه د فرعون غوندې متکبِر او نه د حضرت موسی عليه السلام غوندې کليمُ الله ، نه د نمرود غوندې سرکشه او نه د حضرت ابراهيم عليه السلام غوندې خليل الله نه د افلاطون او ارسطو غوندې حکيمان او نه د ابوجهل او ابولهب غوندې بې عقله ، او نه د حضرت عمر او حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنهما غوندې جليلُ القدر صحابه ، تر دې چې د دواړو جهانو سردار محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم غوندې عظيم پيغمبر هم د مرګ نه خلاص نه شو . يو شاعر وايي :

لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَدُوْمُ لِوَاحِدٍ • لَكَانَ رَسُوْلُ اللهِ فِيْهَا مُخَلَّدًا

که چيرته په دُنيا کې يو کس هميشه پاتې کيدې شوی نو رسول الله صلی الله عليه وسلم به په کې هميشه پاتې و .

پته ولږيده چې د مرګ نه هيڅوک هم په هيڅ حيله نشي خلاصيدې ، تر دې چې که چيرته د حِکمت په وجه انسان د مرګ نه خلاصيدې شوې نو لقمان حکيم به د مرګ نه خلاص شوې وُ ، که چيرته د مال و دولت په وجه څوک د مرګ نه خلاصيدې شوې نو قارون به د مرګ نه بچ شوې وُ ، که چيرته د حکومت او دَبدبې په وجه څوک د مرګ نه بچ کيدې شوې نو فرعون به د مرګ نه بچ شوې وُ ، که چيرته د حُسن و جمال په وجه څوک د مرګ نه بچ کيدې شوې نو حضرت يوسف عليه السلام به د مرګ نه بچ شوې وُ ، که چيرته په بزرګۍ څوک د مرګ نه بچ کيدې

(۱) ندائے منبر و محراب ج۱ ص ۳۸۸ .

شوي نو د جنيد بغدادي غوندې بزرگان به د مرگ نه بچ شوي وو ، حتّی چې که د پیغمبرۍ په وجه څوک د مرگ نه بچ کيدې شوي نو سردارِ دوجهان محمّد رسولُ الله صلى الله عليه وسلم به د مرگ نه بچ شوې وُ .

معلومه شوه چې په هيڅ صورت انسان د مرگ نه نشي بچ کيدې . يو شاعر وايي :

اَلْمَوْتُ قَدَحٌ كُلُّ النَّاسِ شَارِبُوْهَا • وَالْقَبْرُ بَابٌ كُلُّ النَّاسِ دَاخِلُوْهَا

مرگ داسې پياله ده چې هر کس به يې څکي ، او قبر داسې دروازه ده چې هر کس به پرې داخليږي .

د حضرت عزرائيل ﷺ وفات کيدل

تردې چې د مرگ فرښته "حضرت عزرائيل ﷺ" به هم د مرگ د پَنجې نه نه خلاصيږي په مسند ابويعلى کې يو اوږد حديث دی ، او هم دغه شان مضمون په تفسير مظهري کې هم ذکر دی : چې کله ټول خلق وفات شي نو ملک الموت به الله ﷻ ته عرض وکړي :

اې الله ! د آسمان او زمکې ټول مخلوق وفات شو بغير د هغه خلقو نه د کومو اراده چې تاسو نه کړې . الله ﷻ به (سره د عِلمه) ورنه پوښتنه وکړي : مَنْ بَقِيَ؟ څوک باقي پاتې دي ؟ ملک الموت به جواب ورکړي : صرف ستاسو ذات باقي دی "چې تاسو ته څو د سره مرگ نه راځي" د عرش اوچتوونکې فرښتې ، جبرائيل ، ميکائيل او زه پاتې يم .

الله ﷻ به ورته اوفرمايي : جبرائيل او ميکائيل دې هم وفات شي . بيا به حضرت جبرائيل ﷺ او ميکائيل ﷺ هم وفات شي . ددې نه پس به ملک الموت بيا راشي ، او عرض به وکړي :

اې الله ! جبرائيل او ميکائيل هم وفات شو ، اوس صرف زه او د عرش اوچتوونکې فرښتې باقي پاتې دي ، الله ﷻ به حکم وکړي زما د عرش اوچتوونکې فرښتې دې هم وفات شي ، دا به هم وفات شي . بيا به ملک الموت الله ﷻ ته راشي او عرض به وکړي :

اې الله ! د عرش اوچتوونکې فرښتې هم وفات شوې . الله ﷻ به (سره د عِلمه) ورنه پوښتنه وکړي : مَنْ بَقِيَ؟ څوک باقي پاتې دي ؟ ملک الموت به ورته عرض وکړي :

اې الله ! صرف ته پاتې يې چې تا ته خو هيڅ کله مرګ نه راځي ، او زه پاتې يم . الله تعالی به اوفرمايي : ته هم زما په مخلوقاتو کې يو مخلوق يې ، ته چې د څه کار د پاره پيدا شوې وې تا هغه وکړو ، اوس ته هم مړ شه ، ملک الموت به هم وفات شي .

کله چې د الله ﷻ نه علاوه هيڅوک باقي پاتې نه شي "کوم چې يو اځې او بې مثله دی ، نه خو دده اولاد شته ، نه د چا نه پيدا دی او نه دده نه څوک پيدا دي ، او نه دده همسر شته ، د آزل نه ؤ او تر آبده پورې به وي " نو د غه ذات به دا زمکه او آسمان د کتاب غوندې راغونډ کړي ، درې کرتې به يې د غسې راغونډ او خور کړي ، بيا به درې پيرې اوفرمايي :

همدا زه زبردست او غالبه يم . بيا به اعلان وکړي : لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ؟ نن ورځ د چا حکومت دی ؟ هر طرفته به خاموشي وي ، جواب ورکوونکې به هيڅوک نه وي .

الله ﷻ به په خپله اوفرمايي : لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ .صرف د الله ﷻ حکومت دی چې يو اځې او غالبه دې .(۱)

د يو کِشتي بَان عجيبه جواب :

يو سړي د خپل کِشتي بَان دوست نه پوښتنه وکړه چې دا راته ووايه : ستا پلار چيرته وفات شوی ؟ ده ورته ووېل : په درياب کې ډوب شوی ، بيا يې ورنه پوښتنه وکړه : ستا نيکه چيرته وفات شوی ؟ ده ورته ووېل : دا کِشتي بَاني زمونږ د نيکونو نه کسَب راروان دی زما ټول نيکونه په همدې اُوبو کې ډوب شوي .

---

(۱) ندائے منبر ومحراب ج۱ ص ۲۹۲ . په تفسير مظهري کې دا مضمون په دې انداز ذکر دی : اخرج البيهقي عن انس ﷺ في قوله تعالى ﴿ونفخ في الصور . الاية﴾ فكان ممن استثنى الله ثلاثة : جبرئيل و ميكائيل وملك الموت . فيقول الله (وهو اعلم) يا ملك الموت مَنْ بَقِيَ ؟ فيقول : وَجْهُكَ الْبَاقِي الكريم ، وعبدك جبرئيل وميكائيل وملك الموت فيقول : توف نفس ميكائيل . ثم يقول (وهو اعلم) يا ملك الموت ! من بقي ؟ فيقول : وجهك الباقي الكريم وعبدك جبرئيل وملك الموت . فيقول توف نفس جبرئيل . ثم يقول (وهو اعلم) يا ملك الموت ! من بقي ؟ فيقول : بقي وجهك الباقي الكريم وعبدك ملك الموت وهو ميت . فيقول : مت . ثم ينادي انا بدأت الخلق ثم اعيده أين الجبارون المتكبرون ثم ينادي : لمن الملك اليوم ؟ فلا يجيبه احد . فيقول : لله الواحد القهار ... تفسير مظهري ج۸ ص ۲۴۹ سورة المومن آيت ۱۶ .

دې سړي ورته وويل : د تا سره ډېره نشته چې ته به هم د هغوی غوندې په دې اوبو کې ډوب شی ؟ نو کِشتي باني ولې کوی ؟ کِشتي بَان ورته وويل : د مرګ نه ويرېږم خو د مرګ نه خو خلاصيدې هم نشته .

کِشتي بَان ورته نا اشنا پوښتنه وکړه : اوس ته راته دا ووايه چې ستا پلار چيرته وفات شوی ؟ ده ورته جواب ورکړو : په کور کې . بيا يې ورنه پوښتنه وکړه : نيکه دې چيرته وفات شوی ؟ ده جواب ورکړو : زما ټول نيکونه په کور کې وفات شوي .

دې کِشتي بَان ورته وويل : ته يريږې نه ، چې هسې نه په همدې کور کې ته هم وفات شې؟ نو بيا ولې په دې کور کې اوسيږې ؟ (۱)

د مرګ علاج د هيچا سره نشته

يورپي ډاکټرانو د صحت د حفاظت د پاره بې شماره طريقې او وسائل راويستلي او ډير طبّي تحقيقات يې کړي ، خو د دې ټولو خبرو باوجود تر اوسه داسې ډاکټر او سائنس دان پيدا نه شو چې دا ووايي : ما د مرګ علاج راويستلې .

بلکه ډير کرته داسې اوشي چې کوم ډاکټر او حکيم په کوم مرض کې مهارت حاصل کړې وي اکثر دغه ډاکټر او حکيم د همدغه مرض نه مر شي .

ارسطاليس د '' سِل '' په بيماری کې ډير مهارت لرل ، افلاطون په '' فالج '' کې ، لقمان په '' سرسام '' ، او جالينوس د معدې په بيماری کې پوره مهارت لرل . خو دوی ټول د همدغه بيماری د وجې وفات شوي په کومه کې چې يې مهارت لرل . د عربي يو شعر دی :

بِسِلٍّ مَاتَ اَرَسْطَالِيْس وَاَفْلَاطُوْن بِاَفلِيج • وَلُقْمَان بِسرسام وجالينوس مبطونا

دُنيا مسافر خانه ده :

حقيقت دا دی چې دُنيا د هميشه باقي پاتې کيدو ځای نه دی بلکه دا يو مسافر خانه ده چې په دې کې انسان د آخرت د پاره څه توښه تياره وي .

(۱) خطبات منبر ومحراب ج۱ ص ۳۸٦ .

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وايي:

أَخَذَ رَسُوْلُ اللهِ بِمَنْكِبِيْ فَقَالَ: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيْبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيْلٍ .(۱)

رسول الله صلى الله عليه وسلم زما اوګه (د مُنْكِب كولو) د پاره ونيوه او وي فرمايل: ته په دُنيا كې داسې اوسه ګويا چې ته مسافر يې، بلكه لاره وُونې (په لاره تلونكې) يې.

يعنى لكه څرنګ چې يو مسافر او اَجنَبي كس د پرَدي وطن سره زړه نه تړي او هغه خپل دائمي وطن نه ګڼي دغه شان ته هم دې دُنيا ته ډير مه مائله كيږه او دا خپل دائمي كور مه ګڼه

بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم د زياتې مبالغې د پاره اوفرمايل چې ته په دُنيا كې يو لاره وُونې (راه ګير) په شان اُوسه. لكه څرنګ چې يو كس په لاره روان وي نو كه په دې لاره كې هرقِسم ښكلي ښكلي مَناظِر، يَخ سورې او چينې وي نو دې كه هلته كيني نو د يو څو منټو د پاره كيني، دوباره ورته راروانيږي او خپل منزلِ مقصود ته ځان رسوي، نو دغه شان د انسان منزلِ مقصود هم آخرت دى، په دې دُنيا كې خو دې عارضي د آخرت د پاره توښې تيارولو د پاره راغلې.

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما به خلقو ته ويل:

إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ .(۲)

كله چې ته ماښام كړې نو د صبا انتظار مه كوه او چې كله ته صبا كړې نو د ماښام انتظار مه كوه، او د خپل صحت په زمانه كې د مرض د زمانې د پاره توښه واخله، او په خپل ژوند

(۱) رواه البخاري في الرقاق باب ۳، والترمذي في الزهد باب ۲۵، مشكوة باب تمنّى الموت و ذكره حديث ٦.

(۲) رواه البخاري في الرقاق باب ۳، والترمذي في الزهد باب ۲۵، مشكوة باب تمنّى الموت و ذكره حديث ٦. په بعضو رواياتو كې دا پاس الفاظ د پيغمبر عليه السلام نه نقل شوي: لكه د ترمذي شريف حديث دى، حضرت ابن عمر رضي الله عنهما فرمايي: أَخَذَ رَسُوْلُ اللهِ بِبَعْضِ جَسَدِيْ فَقَالَ: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيْبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيْلٍ وَعُدَّ نَفْسَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُوْرِ. وَقَالَ لِيْ: يَاابْنَ عُمَرَ! إِذَا أَصْبَحْتَ لَاتُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِالْمَسَاءِ، وَإِذَا أَمْسَيْتَ فَلَاتُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِالصَّبَاحِ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ قَبْلَ سَقَمِكَ وَمِنْ حَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ فَإِنَّكَ لَاتَدْرِيْ يَاعَبْدَاللهِ مَااسْمُكَ غَدًا. رواه الترمذي، والبيهقي، الترغيب والترهيب ج ۲ الترغيب في ذكر الموت وقصر الامل... ۱۷/ ۲۹۸٦.

Scanned with CamScanner

کې د مرګ د پاره توښه تیاره کړه ، (یعنې خپل صحت او ژوند غنیمت وګڼره ، او په دې کې نیک اعمال کوه چې بیا د مرض په حالت او د مرګ نه روستو هم د دې ثواب د رَسي (۱)) .

یو شاعر وایي :

غنیمتے شمر اے شمع وصل پروانه * که این معامله تا صبح دم نه خواهد ماند

غنیمت دان جوانا دولت حسن جوانی را * نه پنداري که ایام جواني جاودان باشد

د ابراهیم بن ادهم رحمه الله کور ته یو اَجنبي کس راتلل

د بلخ بادشاه ابراهیم بن ادهم رحمه الله په شاهي تخت ناست ؤ ، دربار لږېدلې ؤ ، ناڅاپه یو نا آشنا مسافر دربار ته راننوت ، او څلور طرفه یې کتل ، خلقو ورنه پوښتنه وکړه : چې څه ګورې ؟ هغه جواب ورکړو : چې دا " سَرای " زما خوښه نه شوه .

ابراهیم بن ادهم رحمه الله چې دا خبره واورېده نو ورته وې ویل : دا خو سرای نه ده بلکه دا خو زما محل دی . دې نا آشنا کس ورنه پوښتنه وکړه : د تا نه مخکې په دې محل کې څوک ؤ ؟ ده ورته وویل : زما پلار . هغه بیا ورنه پوښتنه وکړه : د هغه نه مخکې څوک ؤ ؟ ده ورته وویل : زما نیکه . هغه په دریم ځل پوښتنه وکړه : ستا د نیکه نه مخکې په دې ځای کې څوک ؤ ؟ ده ورته وویل : زما غور نیکه .

دې مسافر ورته وویل : د همدې د وجې خو زه دېته سرای وایم چې په دې کې هیڅوک هم مستقل نه دی اوسېدلې ، خو چې څوک هم راشلې یو څو ورځې پاتې شوی او بیا ورنه تللې ، اې ابراهیم بن ادهم ! یوه ورځ به ته هم د دې مسافر خانې نه لاړ شې . (۲)

علماء لیکي چې دا دُنیا یو پُل دی او څوک چې د پُل د پاسه آبادي جوړوي هغه خپل وخت ضائع کوي او د خپل انجام نه ناخبره دی ، بلکه هوښیار هغه کس دی چې په دُنیا کې دومره مشغول شي څومره چې دده ضرورت وي ، د ضرورت نه زیات مشغولېدل او جَمعه کول د انسان د پاره زهرِ قاتل دي .

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة ج۲ ص ۹۲ .
(۲) ندائے منبر ومحراب ج۱ ص ۳۹۸ .

د ماشوم په خي غوږ کې آذان او ګس غوږ کې د اقامت وجه

په دُنيا کې انسان د ډير مختصر وخت د پاره راغلې ، تاسو ديته سوچ وکړئ چې کله د ير مسلمان بچې پيدا شي نو په خي غوږ کې ورته آذان او ګس غوږ کې ورته اِقامت کولې شي . دا چونکه يو سنت عمل دی ، ډيرې فائدې دي په کې ، ماشوم هم د ډيرو مرضونو نه محفوظ وي . علامه ابن قيم رحمه الله ددې ډير حکمتونه ذکر کړي ، يو حکمت په کې دادی : چې آذان او اِقامت دواړه د جُمعې د لمانځه نه مخکې وي ، او بيا د اقامت او جُمعې په مينځ کې ډيره لږه وقفه وي ، نو کله چې د ماشوم په خي غوږ کې آذان او ګس غوږ کې اِقامت اوشي نو دې ماشوم ته دا خودلې شي چې ستا اوسيدل په دې دُنيا کې ډير کم دي ، ځکه ستا د پاره آذان هم اوشو او اقامت هم اوشو صرف په تا باندې د جنازې لمونځ پاتې دی ، نو ته خپل ژوند کې د آخرت د پاره تياري وکړه .

دغه وجه ده چې کله په مړي باندې د جنازې لمونځ کولې شي نو ده ته آذان او اقامت نه شي کولې . ځکه چې دا خو مخکې شوي دي .(۱)

آئے ہوتی آذان گئے ہوتی نماز * بس اتنی دیر کا جھگڑا ہے زندگی کیا ہے

په ټوله دُنيا کې په يوه ګهنټه کې اَتلس زره کسان وفات کيږي

محترمو ! په ټوله دُنيا کې په يوه ګهنټه کې تقريبا شپږ ويشت زره (۲۶۰۰۰) کسان پيدا کيږي ، او اتلس زره (۱۸۰۰۰) کسان وفات کيږي ، ګويا په شوا روز کې په ټوله دُنيا کې تقريبًا څلور نيم لکه (۴۵۰۰۰۰) کسان وفات کيږي .

او س هيڅ پته نه لږي چې ددې آينده څلوريشت (۲۴) ګهنټو د پاره د مړو کوم فهرست تيارولې شي آيا په دې کې خو دده نوم نشته ؟

هيڅ پته نه لږي چې دده د کفن د پاره کومه کپړه استعماليږي آيا هغه خو بازار ته نه ده راغلې ؟

هيڅ پته نه لږي چې دده د مرګ اَسباب دده کورته رارسيدلي وي خو دې بيا هم د غفلت په خوب اُوده دی ، د مرګ او آخرت نه غافله دی .

---

(۱) ندائے منبر ومحراب ج۱ ص ۳۹۸ .

د دُنيا د محبت په وجه د مرګ نه غافل کيدل

قدرمنو ! کله چې د انسان په زړه کې د دُنيا محبت داسې ورننوځي چې دې بيا د جائز او ناجائز، حلال او حرام پرواه نه کوي، او پړده او ږده اميدونه يې پيدا شي نو په دې سره دې د مرګ، قبر، حشر و نشر او د آخرت د ورځې د حساب و کتاب نه غافله کيږي، او د همدې غفلت په دوران کې اکثره ورته مرګ راشي چې بيا د افسوس او ندامت لاسونه مروړي او هيڅ فايده ورته نه ورکوي.

د غافل انسان د ژوند يو بهترين مثال:

امام غزالي رحمه الله ذکر کړي چې حضرت عيسى عليه السلام د دُنيا او هغه کس چې د آخرت نه غافله وي يو مثال پيش کړی چې يو سړی په ځنګل کې روان وي، ده وليده چې شاته ده پسې يو زمرې راروان دی، ده ورته منډې کړی، زمري هم ده پسې شاته رامنډې وهلې، آخر دا چې ستړې شو، مخې ته يې يو هلويه کنده وليده، ده سوچ وکړو چې په دې کې به پناه واخلم، خو چې وې کته نو په هغې کې لاندې يو هلويه اژدها پَرته وه، دې هم حيران شو چې د شاته نه زمرې دی او مخې ته د اژدها خطر دی.

ده دې کندې په غاړه يوه وَنه وليده، دې هغې ته وراوخت، کله يې چې لاندې د وَنې ببيخ ته اوکته نو يوه سپينه او يوه توره مږه يې وليده چې د دې وَنې جرړې کټ کوي، ده سره ډيره يَره شوه چې که چيرته دغه توره او سپينه مږه د اُونې جرړې کټ کړې او لاندې ولويږم نو د زمري او اژدها خوراک به جوړ شم.

ناڅاپه يې په اُونه کې پاس د شهدو مچو په ګبين باندې نظر ولږيده، دې هغې ته وراوخت، او د هغې نه د خوږو شهدو په حاصلولو او خوړلو کې مصروفه شو، د زمري يَره، د اژدها يره، او د دې جرړو کټ کيدو يَره يې د زړه نه ووته او مکمل غافل شو.

آخر دا چې دې سپينې او تورې مږې د اُونې دا جرړې کټ کړی او ناڅاپه دا سړی رااوغورځيده، لاندې زمري اونيوه، وې شلول او دې غټې کندې ته يې وراوغورځول، چې لاندې د اژدها خولې ته ورغې.

قدرمنو ! همدغه شان ددې ځنګل نه مراد دا دُنيا ده ، د زمري نه مراد مرګ دی چې دده پسې شاته راروان دی ، دا غټه کنده قبر دی او په کنده کې اژدها د انسان بَد اعمال دي چې په قبر کې به يې چيچي ، دا اونه دده عُمر دی ، او دا دوه مږي ''يوه توره او بله سپينه'' شپه او ورځ دي چې د شپې او ورځې په تيريدو سره د انسان عُمر ختميږي ، او دا د شهدو مچو خوږ ګبين د دُنيا لذتونه او خواهشات دي .

نو انسان چې کله د دُنيا په لذتونو او خوندونو کې مصروفه وي دده نه مرګ ، قبر او د قبر اژدها ګانې هيرې وي ، د شپه او ورځ په تيريدلو سره آخر دده عُمر ختم شي او د همدې غفلت په حالت کې ورته مرګ راشي نو بيا هميشه د افسوس او ندامت لاسونه مروړي خو هيڅ شی ورته په ګوتو نه ورځي .(۱)

د دُنيا ژوند غنيمت وګڼړه

انسان ته په کار دي چې د دُنيا ژوند غنيمت وګڼړي او په دې کې د آخرت د پاره د نيکو اعمالو ذخيره تياره کړي ، ځکه که ده ته د غفلت په حالت کې مرګ راشي او د نيکو اعمالو هيڅ ذخيره ورسره نه وي نو بيا به صرف افسوس او ندامت بنکاره کوي خو هيڅ نتيجه به پرې مرتب نه وي .

يو بهترين مثال :

علماؤ د پوهې د پاره د دُنيا د ژوند يو بهترين مثال ورکړې چې د يو بادشاه ډير غټ او اوږد باغ ؤ ، ددې باغ ډيرې حصې وی ، په هره حصه کې بنکلي ګلان او ميوې وی ، بادشاه يو کس ته ټوکرۍ ورکړه او ورته وی ويل :

لاړ شه او ددې باغ نه بنکلي ګلان او ميوې په دې ټوکرۍ کې راوړه ، ځکه زه په دې د تانه ډير خوشحاليږم او بهترين انعام به درکوم .

خو ګوره خبردار ! زما يو شرط دی چې ته د باغ په کومه يوه حصه يو کرت تير شې نو دوباره به بيا په هماغه حصه نه راګرځې ، بلکه د مخکې راتلونکې حصې نه به ګلان او ميوې راشوکوې .

---

(۱) لقاءات مصر ومحراب ج۱ ص ۴۱۶ ، نزهة المجالس ج۲ ص ۲۸ باب الزهد والقناعة والتوكل .

کله چې دې سړي ټوکرۍ واخيسته او دې باغ ته داخل شو ، نو وې ليده چې په دې اوله حصه کې ډير بهترين ګلان او ميوې دي ، په زړه کې يې سوچ وکړو چې دا دينه ګلان او ميوې را اوشوکوم ، او په دې ټوکرۍ کې ځانله ذخيره جمع کړم ، خو بيا يې د ځان سره ووېل : چې مخکې خو د باغ ډيره حصه پاتې ده د هغې نه به يې را اوشوکوم ، کله چې مخکې لاړ ، نو په دويمه حصه کې هم بهترين ګلان او ميوې وې زړه کې يې سوچ وکړو چې د دې حصې نه به يې را اوشوکوم خو بيا يې ځان سره ووېل : مخکې خو لا ډير باغ پاتې دی هلته به يې را اُوشوکوم .

همدغه شان مخکې تللو ، او زړه کې به يې وېل چې مخکې به يې را اُوشوکوم ، ناڅاپه د باغ آخر ته ورسيده نو په هغه آخِرې حصه کې نه ګلان ؤ او نه ميوې : ده چې اُوکتل نو ډير خفه شو چې دلته خو هيڅ شی نشته ، ما خو په ټوکرۍ کې هيڅ نه دي را اوړي ، ډير يې وژړل ، او افسوس يې وکړو خو هيڅ نتيجه ورته په لاس ورنغله ، ځکه د ده سره دا شرط لږيدلې ؤ چې دوباره به د ګلانو راشوکول پسې نه ورګرځي .

قدرمنو ! دغه شان د دُنيا د ژوند مثال هم دی چې د ده د ژوند هره ورځ او هره شپه د باغ يوه حصه ده او په دې کې د ځان د پاره ميوې او ګلان يعنې نيک اعمال په عمل نامه کې جمع کولې شي ، خو ليکن انسان دا سوچ کوي چې صبا به نيک اعمال وکړم ، په صبا بيا دا سوچ کوي چې بله ورځ به يې وکړم ، آخر دا چې ناڅاپه د ده د مرګ نيټه پوره شي ، او دا خو داسې وخت وي الله تعالى فرمايي :

﴿ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : کله چې د دوی نيټه راشي نو نه يو ساعت روستو کيږي او نه را مخکې کيږي .

نو په دې حالت کې چونکه د ده سره د نيکو اعمالو ذخيره نه وي ، دې که هر څومره افسوس او غم وکړي هيڅ نتيجه ورباندې مرتب نه وي او نه ده ته بيا دا مهلت ورکولې شي چې په دې کې نيک اعمال وکړي . (۲)

(۱) الاعراف آيت ۳۴ .

(۲) اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۲ ص ۲۸۱ .

د دُنیا ژوند او راحت فاني دی

قدرمنو ! د دُنیا ژوند او راحتونه فاني دي ، او د آخرت ژوند او راحتونه دائمي دي ، لهذا عاقل ته په کار دي چې د دې فاني ژوند یو څو ورځې تکلیفونه د آبدي ژوند بنه کولو د پاره برداشت کړي .

ځکه که د یو چا محبوبه وي او هغه ده ته ووایي چې ته صرف نن شپه تکلیف برداشت کړه زه به بیا تا ته د زرهاؤ شپو عیش و عشرت درکړم ، او که ته صرف د نن شپې آرام وراحت غواړې نو ما به بیا هیڅ کله او نه ګورې .

نو که دا کس هر څومره پوخ عاشق وي او د جدائي نه ورته بنه ډیر تکلیف وي خو دې به بیا هم دا یوه شپه تکلیف ډیر په خوشحالۍ سره برداشت کوي ، ځکه ده ته دا پته ده چې که صرف نن شپه تکلیف برداشت کړم نو بیا به د زرهاؤ شپو خوَند اخلم .

دغه شان د دُنیا ژوند د آخرت په مقابله کې هیڅ شی نه دی ، نو که یو سړی د دُنیا تکلیفونه برداشت کړي ، په دې کې د الله ﷻ عبادت وکړي نو د آخرت دائمي ژوند به یې بیا د خوشحالۍ او راحت وي ، او که دې دلته د عارضي ژوند په بنه کولو کې مصروفه شي او د آخرت نه بالکل غافله شي نو بیا به دده د آخرت دائمي ژوند خراب وي .

د دُنیا ژوند د آخرت په مقابله د یو سیکنډ حیثیت هم نه لري

محترمو ! د دُنیا ژوند د آخرت په مقابله کې د یو سیکنډ حیثیت هم نه لري ، ځکه چې د انسان د مرګ نه روستو په ده باندې درې دَورونه راځي :

۱ : د عالَمِ برزَخ دوَر . ۲ : د عالَمِ حشر دوَر . ۳ : د عالَمِ جنت یا عالَمِ جهنم دوَر .

دا هر یو دوَر دومره اُوږد دی چې ددې په مقابله کې د دُنیا آوږیا ، آتیا کاله هیڅ شی نه دی ددې هر دور د اُوږد والي په باره کې درته څه تفصیل بیانوم :

د عالَمِ برزَخ اوږد والی : د عالَمِ برزخ دوَر د وفات کیدو نه شروع کیږي او د قیامت تائیدو پورې وي ، دا دومره اُوږد دوَر دی چې ددې د وړاندې د دنیا ژوند هیڅ حیثیت نه لري .

Scanned with CamScanner

مثلاً یو کس د حضرت آدم علیه السلام په زمانه کې وفات شوی ، د هغې نه راپه دیخوا په زرهاؤ کلونه تیر شوي او هیڅ پته نه لري چې قیامت به کله قائمیږي . نو دغه کس تر اوسه پورې په عالم برزخ کې روان دی ، نو دهغه عُمر ددې اوږد ژوند په مقابله کې ډیر کم دی .

د عالم حشر اوږد والې : دویم دوَر به په انسان باندې د عالم حشر تیریږي ، دا دوَر د عالم دوباره را ژوندي کیدو نه شروع کیږي او تر د حساب وکتاب ختمیدو پورې به جاري وي . ددې دوَر اوږد والې قرآن کریم په خپله بیانوي :

﴿..... فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴾ (۱)

ترجمه : ..... په داسې ورځ کې چې د هغې مقدار پنځوس زره (۵۰۰۰۰) کاله دی .

کله چې ددې دوَر یوه ورځ پنځوس زره (۵۰۰۰۰) کاله ده ، نو هیڅ پته نه لري چې په دې کې به څومره وخت تیر شي (خو دا دویم دوَر به په مومن باندې دومره لنډ تیر شي لکه د ماسپخین او مازیګر په مینځ کې وخت) .

د دریم دور اوږدوالې : دریم دوَر په انسان باندې د عالم جنت او یا عالم جهنم دی ، دا دوَر د حساب و کتاب ختمیدو نه روستو شروع کیږي ، دا دومره اوږد دی چې ددې ابتداء شته خو انتهاء یې نشته .

څکه حدیث کې راځي چې کله جنتیان جنت ته لاړ شي او جهنمیان جهنم ته لاړ شي نو مرګ به د جنت او جهنم په مینځ کې د ګډ په شکل باندې ذبح کړې شي .

نو بیا خو ددې ژوند هیڅ حَد نه دې معلوم بلکه دا دایمي ژوند دی .

د آخرت د ژوند مثال : علماؤ د پوهې د پاره یو مثال ورکړې چې که د زمکې او آسمان دا مینځنۍ غونډه حصه د اوړي د دانو نه ډکه کړې شي (دا وړو کې دانې دي) ، او یو مرغی هر زَر (۱۰۰۰) کاله پس راځي او ددېنه یوه دانه په مخوکه کې اخلي او چیرته بل ځای کې یې اچوي ، نو آخر داسې یو وخت به راشي چې د زمکې او آسمان دا مینځ به مکمل

(۱) سورة المعارج آیت ۴

د اوري د دانو نه خالي شي ، خو لیکن د آخرت دومره اوږد ژوند دی چې دا هیڅ کله نه ختمیږي .

د درې واړو دورونو په نسبت د دُنیا ژوند : کله چې د هر دَور اوږد والی معلوم شو نو اوس چې دا درې (۳) واړه دَورُونه رایو ځای کړی او ددې د وړاندې د دُنیا ژوند اوګوری نو د یو سیکنډ حیثیت هم نه لري .

د مجرمانو په باره کې راځي چې الله ﷻ به ورته پوښتنه وکړي :

﴿ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴾ . (۱)

ترجمه : تاسو په زمکه د کلونو په حساب څومره پاتې شوي يئ ؟

دوی به ورته وايي : ﴿ لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : مونږ (په دُنیا کې) یوه ورځ یا د ورځې څه بعضې حصه پاتې شوي یو ، د شمار کوونکو (فرښتو) نه پوښتنه وکړه .

الله تعالی به ورته وايي : ﴿ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ . (۳)

ترجمه : په دُنیا کې خو تاسو ډیره لږه موده پاتې شوي یئ ، خو کاش چې تاسو پوهیدی .

پنځه شیان غنیمت ګڼل په کار دي

لهذا انسان ته په کار دي چې دا خپل قیمتي ژوند غنیمت وګڼي او ددې نه فائده واخلي ، رسول الله ﷺ یو کس ته نصیحت کولو او ورته وې فرمایل :

إِغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ : شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقْمِكَ ، وَغِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ ، وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ . (۴)

---

(۱) سورة المؤمنون آیت ۱۱۲ .

(۲) سورة المؤمنون آیت ۱۱۳ .

(۳) سورة المؤمنون آیت ۱۱۴ .

(۴) رواه الحاكم وقال : صحيح على شرطهما ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۲۵ الترهيب في ذكر الموت .

پنځه خبرې د پنځو نه مخکې غنيمت وګڼه : ځواني د بوډاوالي نه مخکې ، صحت د بيمارۍ نه مخکې ، مالداري د فقر نه مخکې ، فارغ وخت د مشغولتيا نه مخکې ، او ژوند د مرګ نه مخکې .

په دې حديث کې نبي عليه السلام هغه پنځه شيان ذکر کړه چې د هغې په نشه کې انسان دومره مست دی چې د آخرت نه غافله دی ، حالانکه دا شيان عارضي دي ، د دې نه فايده اخيستل په کار دي ، آخرت طرفته متوجه کيدل په کار دي .

او ځېل قيمتي وخت ، قيمتي عُمر ، او قيمتي ځواني په فضول کارونو کې خرچ کول نه دي په کار .

د قيمتي وخت په ضائع کيدو سزا

د هارون رشيد په زمانه کې يو کس دده دربار ته حاضر شو ، او په دربار کې يې د يو حيرت انګيز کمال ښکاره کولو اجازت اوغوښتو ، هارون رشيد ورته اجازت ورکړو .

ده په دربار کې د ګنډلو غټه ستن په يو ځای کې اودروله ، بيا يې لس (۱۰) نورې ورې ستنې راواخيستې او ددې غټې ستنې نه په څه فاصله کې اودريده ، او په داسې کمال سره يې دا ولاړه ستن اوويشته چې د هغې په سورۍ کې يې دا ورې لس واړه ستنې په داسې انداز اخوا وويستې چې دا غټه ستن د سره او نه خوځيده .

کله چې حاضرينو او هارون رشيد دده دا کمال وليده نو ډير حيران شو . هارون رشيد حکم وکړو چې دې کس ته لس ديناره اِنعام ورکړئ ، خو لس کوړې يې هم ووهئ .

حاضرين حيران شو چې دا لس ديناره خو دده د کمال ښکاره کولو انعام شو ، خو دا کوړې د څه شي سزا ده ؟

د هارون رشيد نه يې پوښتنه وکړه ، هغه ورته وويل : دا لس ديناره خو دده د ذهانت او کمال اِنعام دی ، ليکن دا لس کوړې دده سزا ده چې ده دا ځېل قيمتي خُداداد صلاحيت او قيمتي وخت په داسې کار کې لږولې چې په دې کې نه د دُنيا فايده شته او نه آخرت .

د مرګ سختي

قدرمنو! د مرګ داسې سختي دي چې د هغې پوره بيان نشي کيدی، ددې سختير اندازه صرف هغه چاته کيدې شي په چاباندې چې دا حالت راشي. الله ﷻ د انسان د خبردار کولو د پاره فرمايي: ﴿ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴾.(۱)

ترجمه: او راغله بې هوشي (سختي) د مرګ په حقه سره، دا هغه شی دی چې ددې نه به تا ډډه کوله (او تيري، تختيدې به).

د نبي کريم ﷺ حالت

د بخاري شريف حديث دی، په خپله د رسول الله ﷺ په باره کې حضرت عائشه رضي الله عنها وايي:

كَانَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ رَكْوَةٌ أَوْ علبَةٌ فِيْهَا مَاءٌ فَجَعَلَ يُدْخِلُ يَدَيْهِ فِي الْمَاءِ فَيَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ وَيَقُوْلُ: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ".(۲)

د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وفات په وخت د دوی مخې ته يو لوخې ؤ په هغې کې اوبه وی، نبي عليه السلام به په دې لوخې کې دواړه لاسونه ښکته کول او بيا به يې په مخ رابنکل او دا به يې فرمايل: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ"

نشته دې لائق د عبادت مګر يو الله دی، بيشکه د مرګ ډيرې سختې دي.

د ترمذي شريف په روايت کې داسې الفاظ دي چې پيغمبر عليه السلام به فرمايل:

(۱) سورة ق آيت ۱۹.

(۲) أخرجه البخاري (۶/ ۱۶)، نزهة الناظرين في الأخبار والآثار المروية عن الأنبياء والصالحين ص ۶۲۳

Scanned with CamScanner

اَللّٰهُمَّ اَعِنِّيْ عَلٰى غَمَرَاتِ الْمَوْتِ او سَكَرَاتِ الْمَوْتِ . (۱)

اې الله ! د مرګ سختۍ لرې کولو کې زما مدد وکړه ، یا به یې دا فرمایل : یا الله ! د مرګ شدت لرې کولو کې زما مدد وکړه .

او نبي علیه السلام به مسلسل دا دُعا غوښته : اَللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيَّ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ . (۲)

اې الله ! په ما باندې د مرګ سختۍ آسانې کړې .

د پیغمبر علیه السلام نه د مرګ د سختیو باره کې پوښتنه وشوه نو نبي ﷺ ورته اوفرمایل :

إِنَّ أَهْوَنَ الْمَوْتِ بِمَنْزِلَةِ حَسَكَةٍ فِيْ صُوْفٍ فَهَلْ تَخْرُجُ الْحَسَكَةُ مِنَ الصُّوْفِ إِلَّا مَعَهَا صُوْفٌ (۳)

بیشکه آسان مرګ په شان د هغه ازغي دارې څانګې دی چې په مالوچو کې وي ، نو دغه ازغي داره څانګه چې د مالوچو نه راویستلې شي نو ددې سره خامخا مالوچ را اوځي .

یو کرَت رسول الله صلی الله علیه وسلم د مرګ او د مرګ د سختیو تذکره وکړه نو وې فرمایل :

هُوَ اَشَدُّ مِنْ ثَلَاثِ مِائَةِ ضَرْبَةٍ بِالسَّيْفِ . (۴)

د مرګ سختۍ د تورې د درې سوه (۳۰۰) ګوزارونو نه هم سختې دي .

---

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ وَهُوَ بِالْمَوْتِ عِنْدَهُ قَدَحٌ فِيْهِ مَاءٌ وَهُوَ يُدْخِلُ يَدَهُ فِي الْقَدَحِ ثُمَّ يَمْسَحُ وَجْهَهُ بِالْمَاءِ ثُمَّ يَقُوْلُ: اَللّٰهُمَّ اَعِنِّيْ عَلٰى غَمَرَاتِ الْمَوْتِ او سَكَرَاتِ الْمَوْتِ . رواه الترمذي ، رياض الصالحين باب ما يقوله من ايس من حياته حديث ۹۱۰ . په يو روايت کې دا سې الفاظ ذکر دي: اَللّٰهُمَّ اَعِنِّيْ عَلَيَّ مُنْكَرَاتِ الْمَوْتِ او سَكَرَاتِ الْمَوْتِ . اې الله ! د مرګ سختۍ لرې کولو کې زما مدد وکړه ، یا به یې دا ویل : یا الله ! د مرګ شدت لرې کولو کې زما مدد وکړه . رواه الترمذي وابن ماجه ، مشکوة كتاب الجنائز باب عيادة المريض وثواب المرض حديث ۴۲ .

(۲) وَيَقُوْلُ مَرَّةً بَعْدَ مَرَّةٍ : اَللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيَّ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ . اخرجه الامام احمد في مسنده (۶/ ۴۶) ، والترمذي ۹۷۸ بنحوه ، بستان الواعظين لابن جوزي رحمه الله ص ۱۱۸ سكرات الموت .

(۳) اخرجه الزبيدي في الاتحاف (۱۰/ ۲۶۰) ، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۲۳ .

(۴) اخرجه ابن المبارك في الزهد ۶۲۰ ، بستان الواعظين ص ۱۳۱ شدة الموت .

د حضرت ابراهيم عليه السلام حالت :

حضرت ابراهيم عليه السلام چې كله وفات شو نو الله جل جلاله ورته او فرمايل :

كَيْفَ وَجَدْتَ الْمَوْتَ يَا خَلِيلِيْ ؟ اې زما خليله ! تا مرګ څنګه او مونده ؟

ده ورته جواب وركړو : كَسَفُّوْدٍ جُعِلَ فِيْ صُوْفٍ رَطْبٍ ثُمَّ جُذِبَ . د داسې (ګرم كنده دار) سيخ په شان چې په لمدو مالوچو كې كېښودې شي او بيا راښكلې شي .

الله جل جلاله ورته او فرمايل : أَمَا اِنَّا قَدْ هَوَّنَّا عَلَيْكَ . حالانكه مونږ خو دا ستا د پاره آسان كړې وُ . (۱)

د حضرت موسى عليه السلام حالت :

د حضرت موسى عليه السلام باره كې نقل دي چې كله دې وفات شو نو الله جل جلاله ورته پوښتنه وكړه : كَيْفَ وَجَدْتَ الْمَوْتَ ؟ مرګ دې څنګه او مونده ؟ ده ورته وويل :

وَجَدْتُ نَفْسِيْ كَالْعُصْفُوْرِ حِيْنَ يقلى عَلَى الْمقلى لَا يَمُوْتُ فَيَسْتَرِيْحَ وَلَا يَنْجُوْ فَيَطِيْرَ . (۲)

ما خپل ځان داسې او موندو لكه ژوندې مرغۍ چې په اُور باندې داسې وريته كړې شي چې هغه نه مړه شي چې آرام او مومي او نه نجات مومي چې والوځي .

په بعضو رواياتو كې دا نقل دي چې حضرت موسى عليه السلام ورته وويل :

وَجَدْتُ نَفْسِيْ كَشَاةٍ تُسْلَخُ بِيَدِ الْقَصَّابِ . (۳)

ما خپل ځان داسې او مونده لكه د ژوندۍ چيلۍ نه چې د قصاب په لاس څرمن ويستلې شي .

(۱) نزهة الناظرين فى الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۲۳ .

(۲) نزهة الناظرين فى الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۲۳ ، بستان الواعظين ص ۱۱۸ موسى وموعظته ، التذكرة فى احوال الموتى وامور الآخرة ص ۳۱ .

(۳) نزهة الناظرين فى الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۲۳ ، بستان الواعظين ص ۱۱۸ موسى وموعظته ، التذكرة فى احوال الموتى وامور الآخرة ص ۳۱ .

Scanned with CamScanner

د کعب الاحبار ؓ نه د مرګ په باره کې پوښتنه

حضرت عمر بن الخطاب ﷜ يو کرت کعب الاحبار رحمه الله ته وويل چې : د مرګ په باره کې خو راته څه بيان وکړه ، هغه جواب ورکړو : اې امير المؤمنين ! مرګ داسې شی وګڼړه ګويا چې يوه ازغي داره څانګه د انسان په خيټه کې داخله کړې شي ، تر دې چې دغه ازغي د انسان په هر هر رګ او بند کې ننوځي ، بيا يو طاقتور سړې دغه څانګه په سختۍ سره راکاږي چې په دې سره دده رګونه هم کټ شي .

په دې سره چې څومره تکليف دې سړي ته رسي ددې نه څو چنده زيات تکليف انسان ته د مرګ په وخت رسي . (۲)

د حضرت عمرو بن العاص ﷜ حالت :

د حضرت عمرو بن العاص ﷜ په حالاتو کې ذکر دي چې کله دده د زنکدن حالت شروع شو نو ځوي ورته وويل : پلاره ! تا به مخکې ويل چې : کاش ، ماته داسې عقل مند سړې ملاؤ شي چې ماته د مرګ د وخت حالات بيان کړي ، او تا به ويل : تعجب دی په هغه انسان چې په هوش کې د اوسيدو باوجود د مرګ په وخت په خپل ځان باندې تيريدونکي حالات نشي بيانولې ، نو اې پلاره ! ته خو اوس دې حالت د زنکدن ته رسيدلې يې نو تاسو بيان وکړئ چې د مرګ حالت څنګه محسوسوئ ؟

حضرت عمرو بن العاص ﷜ ورته وويل : اې بچيه ! حقيقت دا دی چې د مرګ حالت بيانول د الفاظو د احاطې نه بهر دي ، خو ليکن بيا به هم زه تاسو په اشاره پوهه کړم :

زه په دې وخت کې دا محسوسوم ګويا چې زما په څټ باندې د "رضوی" په نوم باندې يو غر ايښودې شي ، زه داسې محسوسوم ګويا چې زما په خيټه کې يو ازغي داره څانګه ده

---

(۱) رُوِيَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﷜ قَالَ لِكَعْبٍ : يَا كَعْبُ حَدِّثْنَا عَنِ الْمَوْتِ فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! هُوَ غُصْنٌ كَثِيرُ الشَّوْكِ أُدْخِلَ فِي جَوْفِ رَجُلٍ حَتَّى إِذَا أَخَذَتْ كُلُّ شَوْكَةٍ بِعِرْقٍ ثُمَّ جَذَبَهُ رَجُلٌ شَدِيدُ الْجَذْبِ فَقَطَعَ مَا قَطَعَ وَأَبْقَى مَا أَبْقَى . بستان الواعظين لابن جوزي آلام الموت ص ۱۱۸ ، شرح الصدور ص ۶۴ .

(او هغه راښکودې شي) ، ماته د ساه په اخيستو کې دومره تنګي او تکليف دی ګويا چې زما روح د ستنې د سوري نه اوځي .(۱)

يو حديث کې راځي : د مرګ فرښته چې کله روح اوباسي نو د دې تکليف د تورې د زرو (۱۰۰۰) ګوزارو نه هم زيات سخت دی ، او د مرګ په وخت کې د مؤمن په رګ رګ کې د تکليف احساس کيږي .(۲)

يو شاعر وايي :

لِلْمَوْتِ فَاعْمَلْ بِجِدٍّ أَيُّهَا الرَّجُلُ • وَاعْلَمْ بِأَنَّكَ مِنْ دُنْيَاكَ مُرْتَحِلُ

إِلَى مَتَى أَنْتَ فِي لَهْوٍ وَفِي لَعِبٍ • تُمْسِيْ وَتُصْبِحُ فِي اللَّذَّاتِ مُشْتَغِلُ

فَاعْمَلْ لِنَفْسِكَ يَا مِسْكِيْنُ فِيْ مَهَلٍ • مَادَامَ يَنْفَعُكَ التِّذْكَارُ وَالْعَمَلُ .(۳)

څلور زره کاله پس د مرګ سختي محسوسول

حضرت عيسى عليه السلام به د الله ﷻ په حکم سره مړي ژوندي کول ، يوه ورځ ورته بعضو کافرانو وويل : ته خو هغه مړي را ژوندي کوې کوم چې تازه مړه شوي وي ، څه پته لږي ؟ کيدې شي چې دا کس د سره مړ شوې نه وي ، لهذا ته موږ ته هغه مړي راژوندې کړه کوم چې په اوله زمانه کې مړ شوې وي .

حضرت عيسى عليه السلام ورته اوفرمايل : تاسو يو کس خوښ کړئ زه به هغه د الله ﷻ په حکم سره راژوندې کړم ، دوی ورته سام بن نوح اوخوده چې دا راژوندې کړه .

---

(۱) شرح الصدور ص ۶۳ . رُوِيَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ لِابْنِهِ عِنْدَ الْمَوْتِ : لَيْتَنِيْ الْقِي رَجُلًا عَاقِلًا عِنْدَ نُزُوْلِ الْمَوْتِ يُخْبِرُنِيْ بِمَا يَجِدُ . فَقَالَ لَهُ ابْنُهُ : قَدْ نَزَلَ بِكَ الْمَوْتُ فَصِفْ لِيَ الَّذِيْ تَجِدُ . فَقَالَ لِيْ : يَا بُنَيَّ ! كَأَنَّ جَنْبِيْ فِي تحت وَكَأَنَّ غُصْنَ شَوْكٍ يَخْرُجُ مِنْ قَدَمِيْ إِلَى هَامَتِيْ . وَكَأَنِّيْ أَتَنَفَّسُ مِنْ سَمِّ إِبْرَةٍ . ثُمَّ مَدَّ يَدَهُ وَقَالَ : اَللّٰهُمَّ لا قوي فَانْتَصِرْ ، ولا بريء فَأَعْتَذِرْ . اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ مُقِرٌّ مُذْنِبٌ مُسْتَغْفِرٌ . ثُمَّ مَاتَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ . بستان الواعظين لابن جوزي ص ۱۲۴ عمرو بن العاص رضي الله عنه .

(۲) وَفِيْ بَعْضِ الْأَخْبَارِ : لِلْمَوْتِ ثَلَاثَةُ آلَافِ سكرة . كُلُّ سكرةٍ مِنْهَا أَشَدُّ مِنْ أَلْفِ ضَرْبَةٍ بِالسَّيْفِ . بستان الواعظين ص ۱۲۰ سكرات الموت .

(۳) بستان الواعظين ص ۱۲۴ سكرات الموت .

Scanned with CamScanner

نو حضرت عیسی علیه السلام د ده قبر ته راغي، او لیې دوه رکعته لمونځ وکړو او د الله جل جلاله نه یې د دې مړي راژوندي کولو دُعا او غوښته، الله جل جلاله د ده دُعا قبوله کړه، او سام بن نوح یې راژوندي کړو، دوی چې ولیده نو د ده د سَر او ګیرې ویښتان سپین شوي وو، پوښتنه یې ورنه وکړه چې ستاسو په زمانه کې خو د ویښتانو سپینېدل نه ؤ نو ستا دا ویښتان څنګه سپین شوي؟ ده ورته وویل:

سَمِعْتُ النِّدَاءَ فَظَنَنْتُ أَنَّ الْقِيَامَةَ قَدْ قَامَتْ فَشَابَ شَعْرُ رَأْسِي وَلِحْيَتِي.

ما چې دا آواز واورېده نو ما ګمان وکړو چې ګني قیامت قائم شو نو د یرې د لاسه مې د سَر او ګیرې ویښتان سپین شو.

دوی ورنه پوښتنه وکړه: ستا د وفات کېدو څومره زمانه اوشوه؟ هغه ورته وویل:

مُنْذُ أَرْبَعَةِ آلَافِ سَنَةٍ وَمَا ذَهَبَتْ عَنِّي سَكَرَاتُ الْمَوْتِ. (۱)

څلور زره کاله مې اوشو خو تر اوسه پورې د ما نه د مرګ د سختیو اثرات نه دي ختم شوي.

ملک الموت کافر ته په بَد او مؤمن ته په ښه شکل راځي

په روایاتو کې راځي (۲) چې حضرت ابراهیم علیه السلام ملک الموت ته وویل: آیا ته دا کولی شې چې ماته په هغه شکل و صورت کې ځان اوښائې په کوم کې چې ته د فاجر روح قبض کوې؟ ملک الموت ورته وویل: ته به د دې طاقت او نه لرې. ده ورته وویل: طاقت

(۱) تنبیه الغافلین باب هول الموت وشدته ص ۱۴ ط دار الفکر بیروت.

(۲) رُوِيَ أَنَّ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام قَالَ لِمَلَكِ الْمَوْتِ: هَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُرِيَنِي الصُّورَةَ الَّتِي تَقْبِضُ فِيهَا رُوحَ الْفَاجِرِ؟ قَالَ: لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. قَالَ: بَلَى. قَالَ: فَأَعْرِضْ عَنِّي. فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَالْتَفَتَ فَإِذَا هُوَ بِرَجُلٍ أَسْوَدَ قَائِمِ الشَّعْرِ مُنْتِنِ الرِّيحِ يَخْرُجُ مِنْ فِيهِ وَمَنَاخِرِهِ لَهِيبُ الدُّخَانِ وَالنَّارِ فَغُشِيَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ ثُمَّ أَفَاقَ وَقَدْ عَادَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلَى صُورَتِهِ الْأُولَى فَقَالَ: يَا مَلَكَ الْمَوْتِ لَوْ لَمْ يَلْقَ الْفَاجِرُ عِنْدَ مَوْتِهِ إِلَّا صُورَةَ وَجْهِكَ لَكَانَ حَسْبُهُ. وَقَالَ: هَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُرِيَنِي الصُّورَةَ الَّتِي تَقْبِضُ فِيهَا رُوحَ الْمُؤْمِنِ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَأَعْرِضْ عَنِّي. فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ الْتَفَتَ فَإِذَا هُوَ بِشَابٍّ فَذَكَرَ مِنْ حُسْنِ وَجْهِهِ وَحُسْنِ ثِيَابِهِ وَطِيبِ رِيحِهِ فَقَالَ: يَا مَلَكَ الْمَوْتِ! لَوْ لَمْ يَلْقَ الْمُؤْمِنُ عِنْدَ الْمَوْتِ إِلَّا صُورَتَكَ كَانَ حَسْبُهُ. نزهة الناظرين فی الاخبار والآثار المرویة عن الانبیاء والصالحین ص ۶۲۴.

لرلي شم. ملک الموت ورته وويل: ته مخ واړوه، نو چې مخ يې واړو او واپس يې ده ته کته نو وې ليده چې يو تک تور سړی دی، ويښته ورباندې ولاړ دي، سخته بدبويي ورنه ي، د خولې نه يې د اور لمبې را اوځي. کله چې ابراهيم عليه السلام دا اوکتل نو بې هوشه شو، کله چې په هوش کې راغی نو ملک الموت خپل اولني صورت کې ولاړ ؤ، ده ورته وويل:

اې ملک الموت! که چيرته فاجر سړی د مرګ په وخت صرف ستا دا مخ اوګوري نو هم دده د پاره دا جزاء کافي ده.

بيا ابراهيم عليه السلام ورته وويل: آيا ته دا کولی شې چې په هغه صورت کې راته ځان اوښائې په کوم صورت کې چې ته د مؤمن روح قبض کوې؟ ده ورته وويل: آو. خو مخ واړوه، نو ابراهيم عليه السلام چې مخ واړول او بيا يې ده ته اوکتل نو يو ډير د ښکلي مخ او ښائسته لباس واله ځوان ؤ، او بهترينه خوشبوی ورنه تلله.

ابراهيم عليه السلام ورته وويل: اې ملک الموت! که چيرته مؤمن د مرګ په وخت صرف ستا دا ښکلې صورت اوګوري نو دده د پاره دا هم کافي دی.

د يوې غلط فهمۍ ازاله. او د اعتراض جواب

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي چې: د مومن روح په آسانۍ سره ووځي لکه حديث کې راځي: فَتَخْرُجُ تَسِيْلُ كَمَا تَسِيْلُ الْقَطْرَةُ مِنَ السِّقَاءِ. (۱)

دا روح دده د بدن نه داسې (په اسانۍ او سهولت سره) را اوځي لکه څنګه چې د مشک نه د اوبو يوه قطره رابهيږي.

او د کافر روح په ډيرې سختۍ سره اوځي: كَمَا يُنْتَزَعُ السَّفُّوْدُ مِنَ الصُّوْفِ الْمَبْلُوْلِ. (۲)

لکه څرنګ چې د لمدې ورۍ نه کنډه دار سيخ په سختۍ سره راويستلې شي.

خو کله بل طرفته اوګورو نو په مومنانو او نيکانو باندې د مرګ سختۍ زياتې وي، تردې پورې چې حضرت عائشه رضی الله عنها د پيغمبر عليه السلام باره کې وايي:

---

(۱) مشکوة باب تمنی الموت و ذکره حديث ۱۵.

(۲) مشکوة باب تمنی الموت و ذکره حديث ۱۵.

كَانَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ رَكْوَةٌ أَوْ عُلْبَةٌ فِيْهَا مَاءٌ فَجَعَلَ يُدْخِلُ يَدَيْهِ فِي الْمَاءِ فَيَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ وَيَقُوْلُ: " لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَات ". (١)

د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وفات په وخت د دوى مخې ته يو لوخې وُ په هغې كې أوبه وى ، نبي عليه السلام به په دې لوخې كې دواړه لاسونه ښكته كول او بيا به يې په مخ راښكل او دا به يې فرمايل : " لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ "

نشته دې لائق د عبادت مګر يو الله دى ، بيشكه د مرګ ډيرې سختۍ دي .

د ترمذي شريف په حديث كې دا سې الفاظ دي چې پيغمبر عليه السلام به فرمايل :

اَللّٰهُمَّ أَعِنِّيْ عَلٰى غَمَرَاتِ الْمَوْتِ او سَكَرَاتِ الْمَوْتِ . (٢)

اې الله ! د مرګ سختۍ لرې كولو كې زما مدد وكړه ، يا به يې دا فرمايل : يا الله ! د مرګ شدت لرې كولو كې زما مدد وكړه .

او نبي عليه السلام به مسلسل دا دُعا غوښته : اَللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيَّ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ . (٣)

اې الله ! په ما باندې د مرګ سختۍ آسانې كړې .

دغه شان د نورو پيغمبرانو باره كې هم ذكر دي چې په دوى باندې د مرګ سختې راغلې وه .

اوس په دې دواړه قسمه روايتونو كې تضاد معلوميږي . خو ليكن حقيقت كې هيڅ تضاد نشته ، ځكه چيرته چې په نيكانو باندې د مرګ د سختيو ذكر دى نو د هغې نه مراد د روح وتلو نه مخكې د بيمارۍ سختې او تكليف مراد دى ، او دا په نيكانو باندې كله د ګناهونو معاف كولو ، او كله د درجو اوچتولو د پاره راځي ، او چيرته چې ذكر دي چې د

(١) اخرجه البخاري (٦/ ١٦) ، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ٦٢٤ .

(٢) رواه الترمذي ، رياض الصالحين باب ما يقوله من ايس من حياته حديث ٩١٠ .

(٣) وَيَقُوْلُ مَرَّةً بَعْدَ مَرَّةٍ : اَللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيَّ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ . اخرجه الامام احمد في مسنده (٦/ ٤٦) ، والترمذي ٩٧٨ بنحوه ، بستان الواعظين لابن جوزي رحمه الله ص ١١٨ سكرات الموت .

Scanned with CamScanner

مومن روح په اساني سره اوځي نو ددېنه مراد عينِ د روح وتلو خالت دی يعنی د عينِ روح وتلو په وخت کې په مومن باندې آساني وي . (۱)

بلکه ډير کرته داسې اوشي چې کافر د څه خير کارونه کړي وي نو ددې بدله په دُنيا کې خلاصولو د پاره د مرګ نه مخکې د مرګ سختي په ده باندې آسانه کړي ، البته د روح وتلو په وخت کې په ده باندې ډيره سختي وي . (۲)

همدغه شان مضمون حضرت زيد بن اسلم د خپل پلار نه هم نقل کړی : چې کله مومن د خپل عمل په وجه غټو درجو ته نشي رسيدې نو په ده باندې د مرګ سختي راوستې شي ، ددې د پاره چې په دې سختي او تکليف سره دې د جنت اوچتو مرتبو ته اورسي .

او کله چې کافر د څه خير کار کړې وي او ده ته په دُنيا کې ددې بدله نه وي ورکړې شوي نو د مرګ په وخت په ده باندې آساني کولې شي ، ددې دپاره چې ددې نيک کار بدله ورته په دُنيا کې ورپوره کړې شي او بيا جهنم ته لاړ شي . (۳)

مرګ د مؤمن د پاره تحفه ده

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

تُحْفَةُ الْمُؤْمِنِ الْمَوْتُ . (۴) د مومن تحفه مرګ دی .

ځکه د مرګ په وجه انسان ته د الله ﷻ ملاقات او د آخرت اوچتې درجې نصيبه کيږي .

---

(۱) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ إِنَّ نَفْسَ الْمُؤْمِنِ تَخْرُجُ رَشْحًا وَإِنَّ نَفْسَ الْكَافِرِ تُسَلُّ كَمَا تُسَلُّ نَفْسُ الْحِمَارِ ، وَإِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَعْمَلُ الْخَطِيْئَةَ فَيُشَدَّدُ عَلَيْهِ عِنْدَ الْمَوْتِ لِيُكَفِّرَ بِهَا .... التذكره للقرطبي ص ۱۹ باب منه في خروج نفس المؤمن والكافر . شرح الصدور ص ۲۸ باب من دنا اجله وكيفية الموت وشدته . آپ کے مسائل اور ان کا حل ج ۴ ص ۲۶۶ .

(۲) مظاهر حق ج ۲ ص ۱۲۵ .

(۳) عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيْهِ قَالَ : إِذَا بَقِيَ عَلَى الْمُؤْمِنِ مِنْ دَرَجَاتِهِ شَيْءٌ لَمْ يَبْلُغْهَا بِعَمَلِهِ شُدِّدَ عَلَيْهِ الْمَوْتُ لِيَبْلُغَ بِسَكَرَاتِ الْمَوْتِ وَكُرَبِهِ دَرَجَتَهُ فِي الْجَنَّةِ ، وَإِذَا كَانَ لِلْكَافِرِ مَعْرُوْفٌ لَمْ يُجْزَ بِهِ فِي الدُّنْيَا هُوِّنَ عَلَيْهِ فِي الْمَوْتِ لِيَسْتَكْمِلَ ثَوَابَ مَعْرُوْفِهِ فَيَصِيْرَ إِلَى النَّارِ . نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۲۴ كتاب ذكر الموت وما يتعلق به .

(۴) رواه البيهقي في شعب الايمان ، مشكوة باب تمني الموت وذكره حديث ۱۱ .

Scanned with CamScanner

د مومن مثال

نبي ﷺ فرمايي : د مومن مثال په دُنيا کې داسې دی لکه د ماشوم مثال د مور په خېټه کې. کله چې دا ماشوم د مور د خېټې نه را ووځي نو اوژاړي ، ځکه دې د هغه خپل زوړ ځای پسې خفه وي ، خو کله چې دا رڼا اوګوري او د مور شوده (پی) اوڅکي نو (خوشحاله شي) بيا دوباره د مور خېټې ته تلل نه خوښوي .

دغه شان مومن بنده اول مرګ نه څه ويرېږي خو کله چې وفات شي او هلته نعمتونه او خپل مقام جنت کې اوګوري نو دې هم بيا دُنيا ته واپس راتلل نه غواړي . (۱)

د مرګ په وجه مومن ته د دُنيا دتکليفونو نه راحت نصيبه کيږي

کله چې يو مومن وفات شي نو په دې سره دې د دُنيا دتکليفونو او مشقتونو نه نجات مومي . حضرت ابوقتادة ﷺ وايي :

إِنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ مُرَّ عَلَيْهِ بِجَنَازَةٍ فَقَالَ : مُسْتَرِيْحٌ أَوْ مُسْتَرَاحٌ مِنْهُ . فَقَالُوْا : يَارَسُوْلَ اللهِ ! مَالْمُسْتَرِيْحُ وَالْمُسْتَرَاحُ مِنْهُ ؟ فَقَالَ : اَلْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ يَسْتَرِيْحُ مِنْ نَصَبِ الدُّنْيَا وَأَذَاهَا إِلَى رَحْمَةِ اللهِ ، وَالْعَبْدُ الْفَاجِرُ يَسْتَرِيْحُ مِنْهُ الْعِبَادُ وَالْبِلَادُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ . (۲)

يو ځل د رسول الله ﷺ د وړاندې يو جنازه تيره شوه نو پيغمبر ﷺ اوفرمايل : يا دا راحت موندونکې دی او يا د ده نه نورو خلقو ته راحت حاصل شو ، صحابه کرامو عرض وکړو : اې د الله رسوله ! راحت موندونکې ، او هغه کس چې نور خلق د ده نه راحت مومي دا څوک دي ؟ نبي عليه السلام ورته اوفرمايل : مومن بنده د خپل مرګ په ذريعه د دُنيا د غم او تکليف نه راحت مومي او د الله ﷻ رحمت طرفته ځي .

او د فاجر (ګناهګار) سړي د مرګ په وجه د ده د شر او فساد نه نور بندګان ، ښهرونه ، ونې او چارپيان ټول راحت مومي .

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۴۱ كتاب ذكر الموت وما يتعلق به .
(۲) متفق عليه ، مشكوة باب تمنى الموت وذكره حديث ۵ .

يعنی مومن ته چې په دُنيا کې کوم تکليفونه، مصيبتونه وي نو دې د مرگ په وجه د هغې نه نجات او مومې نو دا مرگ دده د پاره راحت شي.

او د فاجر وظالم د ظلم او فساد په وجه چونکه په غونډ عالَم کې فساد خوريږي، بارانونه بند وي، او خلقو ته دده نه ضرر او تکليف وي، کله چې دې مړ شي نو ټولو ته دده نه راحت ملاوّ شي.

د جنازې وړلو په وخت د نيک او بَد سړي آوازونه:

رسول الله ﷺ فرمايي:

إِذَا وُضِعَتِ الْجَنَازَةُ فَاحْتَمَلَهَا الرِّجَالُ عَلَى أَعْنَاقِهِمْ فَإِنْ كَانَتْ صَالِحَةً قَالَتْ قَدِّمُونِي. وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ صَالِحَةٍ قَالَتْ لِأَهْلِهَا: يَا وَيْلَهَا أَيْنَ تَذْهَبُونَ بِهَا. يَسْمَعُ صَوْتَهَا كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا الْإِنْسَانَ. وَلَوْ سَمِعَ الْإِنْسَانُ لَصَعِقَ. (۲)

کله چې جنازه تياره کړې شي او خلق يې په خپلو اوږو باندې کيږدي (او قبرستان ته يې روانه کړي وي) نو که دا جنازه د نيک سړي وي نو دې خلقو ته وايي: ما خپل منزل ته زر اورسوئ، او که دا جنازه د بَدبخت سړي وي نو دې خلقو ته وايي: هاى افسوس، تاسو ما چيرته وړئ؟ نبي عليه السلام فرمايي: د جنازې دا آواز د انسان نه علاوه هر شي آوري، که انسان هم دا واوري نو بيهوشه به شي.

(۲) بخاري باب قول الميت وهو على الجنازة قدّموني باب ۱۲۳۷/۸۳۵، باب ۱۲۹۷/۸۷۳، مشكوة باب المشي بالجنازة والصلوة عليها حديث ۲.

د مومن او کافر روح وتلو بيان:

حضرت ابو هريرة ﷺ وايي چې رسول الله ﷺ او فرمايل: کوم سړي چې قريب الموت وي هغه ته فرښتې راشي نو که دا کس نيک وي دوه ته د رحمت فرښتې وايي:

أَخْرُجِيْ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الطَّيِّبِ اُخْرُجِيْ حَمِيْدَةً وَأَبْشِرِيْ بِرَوْحٍ وَرَيْحَانٍ وَرَبٍّ غَيْرِ غَضْبَانَ.

اې پاکه روحه! چې په پاک بدن کې يې ددې جسم نه په داسې حالت کې را او ځه چې (د الله ﷻ او مخلوق په نزد) ستا تعريف کړې شوې دی، تا ته دې خوشخبري وي د دائمي آرام وراحت، د جنت د پاکيزه رزق، او د الله ﷻ سره د ملاقات چې هغه په تا باندې غضبناک نه دی (بلکه د تا نه خوشحاله دی).

فرښتې به دې قريب الموت ته بار بار دا خبره کوي تر دې چې دا روح (په ډير خوشحالۍ سره) ددۀ د بدن نه را اوځي. بيا فرښتې دا آسمان طرفته وړي.

(په بعضو رواياتو کې دي چې ددې روح نه د مشکو په شان خوشبوی ځي (۱)).

د آسمان دروازې دده د پاره خلاصې شي، د آسمان دَربانچي پوښتنه وکړي: مَنْ هٰذَا؟ دا څوک دی؟ فرښتې ورته ووايي: داد فلانکي سړي روح دی (دده نوم او نسب ورته ذکر کړي)، د هغوی د طرفه ورته وويل شي:

مَرْحَبًا بِالنَّفْسِ الطَّيِّبَةِ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الطَّيِّبِ اُدْخُلِيْ حَمِيْدَةً وَأَبْشِرِيْ بِرَوْحٍ وَرَيْحَانٍ وَرَبٍّ غَيْرِ غَضْبَانَ.

دې پاک روح ته دې مرحبا (او آفرين) وي چې په پاک بدن کې وُ، او اې پاکه روحه! ته په آسمان کې په داسې حالت کې داخل شه چې ستا تعريف شوې، او تا ته دې خوشخبري وي د راحت، د جنت د پاکيزه رزق او د پروردګار سره د ملاقات چې په تا باندې غضبناک نه دی

(۱) مشكوة باب تمنى الموت وذكره حديث ۱۳.

دې روح ته به مسلسل دا خبره کولې شي تردې چې هغه آسمان (عرش) ته اورسي کوم ځای چې د الله ﷻ خاص رحمت موجود وي.

او کله چې يو بد کار کافر سړی مر کيږي نو ملک الموت ورته وايي:

أَخْرُجِيْ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيْثَةُ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الْخَبِيْثِ اُخْرُجِيْ ذَمِيْمَةً وَّأَبْشِرِيْ بِحَمِيْمٍ وَّغَسَّاقٍ وَّاٰخَرَ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٍ.

اې خبيثه روحه چې په دې خبيث (ناپاکه) بدن کې وې ددې بدن نه را او ځه په داسې حال کې چې ستا بدې بيان کړې شوی، او ته دګرمو اېشيدلو اوبو، د ټو (پيپ) او نور قسما قسم عذابونو زيرې قبول کړه (چې تاته به دا عذابونه درکولې شي).

دې بدبخت قريب الموت کس ته به بار بار دا خبره کولې شي تر دې چې دا روح دده د بدن نه (په ډير تکليف سره) راووځي.

(په بعضو رواياتو کې راځي چې ددې روح نه به د مردارې په شان بدبويي ځي (۱))

بيا به دا آسمان طرفته وې ورل شي (ددې د پاره چې ذلت او رسوايي په ده ظاهره کړې شي). هر کله چې دده د پاره د آسمان دروازې خلاصې کړې شي، دربانچې به پوښتنه وکړي: مَنْ هٰذَا؟ دا څوک دی؟

فرښتې به جواب ورکړي: دا فلانکې کس دی، نو ورته اوبه ويلې شي:

لَا مَرْحَبًا بِالنَّفْسِ الْخَبِيْثَةِ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الْخَبِيْثِ اِرْجِعِيْ ذَمِيْمَةً فَإِنَّهَا لَا تُفْتَحُ لَكَ أَبْوَابُ السَّمَآءِ.

ددې خبيث روح د پاره دې مرحبا نه وي (بلکه په ده دې لعنت وي) کوم چې په خبيث جسم کې وُ (اې خبيث روحه!) واپس لاړ شه په داسې حال کې چې ستا بدې بيان شوی دی، ستا د پاره د آسمان دروازې نشي خلاصيدی.

---

(۱) مشکوة باب تمنی الموت وذکره حديث ۱۴.

نو دغه روح به د آسمان نه را وويشتلې شي او د هغه قبر طرفته به راشي . (۱)

فائده : معلومه شوه چې د کافر روح د آسمان نه راشړلې شي او هميشه د پاره په أسفل السّافلين کې قيد کولې شي ، البته د مومن روح ته آزادي وي په آسمانونو او ځمکه کې چې چيرته او غواړي نو سيل کوي ، د جنت ميوې خوري ، د عرش لاندې قنديلونو طرفته ځي او په قبر کې د خپل جسم سره يې هم تعلق وي . (۲)

د مومن روح په ډير عزت او آسانۍ سره اوځي

په مشکوٰة شريف کې اوږد حديث دی په کوم کې چې د مومن او کافر د روح وتلو تفصيل بيان شوی . نبي عليه السلام فرمايي :

کله چې د مومن بنده تعلق د دُنيا نه کټ کيږي او آخرت طرفته متوجه کيږي (يعنې قريب الموت شي) نو هغه ته د آسمان نه داسې روښانه مخ واله فرښتې راښکته شي (او مخونه يې داسې ځليږي) ګويا چې د دوی مخونه لکه د نمر دي ، دوی سره د جنت (د وريښمو) کفن او د جنت خوشبوی وي ، تر دې چې دوی (د کمالِ أدب او روح وتلو په انتظار کې) د دې مومن نه په دومره فاصله کې کيني څومره چې دده نظر رسي .

بيا ملک الموت رانژدې شي تر دې چې دده سَر ته نژدې کيني او ورته وايي :

---

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اَلْمَيِّتُ تَحْضُرُهُ الْمَلَائِكَةُ فَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ صَالِحًا قَالُوْا "اُخْرُجِيْ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الطَّيِّبِ اُخْرُجِيْ حَمِيْدَةً وَأَبْشِرِيْ بِرَوْحٍ وَرَيْحَانٍ وَرَبٍّ غَيْرِ غَضْبَانَ" فَلَا تَزَالُ يُقَالُ لَهَا ذٰلِكَ حَتّٰى تَخْرُجَ ثُمَّ يُعْرَجُ بِهَا إِلَى السَّمَاءِ فَيُفْتَحُ لَهَا فَيُقَالُ مَنْ هٰذَا؟ فَيَقُوْلُوْنَ فُلَانٌ فَيُقَالُ مَرْحَبًا بِالنَّفْسِ الطَّيِّبَةِ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الطَّيِّبِ اُدْخُلِيْ حَمِيْدَةً وَأَبْشِرِيْ بِرَوْحٍ وَرَيْحَانٍ وَرَبٍّ غَيْرِ غَضْبَانَ فَلَا تَزَالُ يُقَالُ لَهَا ذٰلِكَ حَتّٰى تَنْتَهِيَ إِلَى السَّمَاءِ الَّتِيْ فِيْهَا اللهُ فَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ السَّوْءِ قَالَ : اُخْرُجِيْ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيْثَةُ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الْخَبِيْثِ اُخْرُجِيْ ذَمِيْمَةً وَأَبْشِرِيْ بِحَمِيْمٍ وَغَسَّاقٍ وَآخَرَ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ فَلَا تَزَالُ يُقَالُ لَهَا ذٰلِكَ حَتّٰى تَخْرُجَ ثُمَّ يُعْرَجُ إِلَى السَّمَاءِ فَيُفْتَحُ لَهَا فَيُقَالُ مَنْ هٰذَا؟ فَيُقَالُ فُلَانٌ فَيُقَالُ لَا مَرْحَبًا بِالنَّفْسِ الْخَبِيْثَةِ كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الْخَبِيْثِ اِرْجِعِيْ ذَمِيْمَةً فَإِنَّهَا لَا تُفْتَحُ لَكِ أَبْوَابُ السَّمَاءِ فَتُرْسَلُ مِنَ السَّمَاءِ ثُمَّ تَصِيْرُ إِلَى الْقَبْرِ . رواه ابن ماجه ، مشکوٰة باب تمني الموت وذکره حديث ۱۲ .

(۲) مظاهر حق شرح مشکوٰة ج ۲ ص ۱۱۳ .

أَيَّتُهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ ! أُخْرُجِيْ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِنَ اللهِ وَرِضْوَانٍ .

اې پاکه روحه ! ته د الله ﷻ مغفرت او د الله ﷻ رضا حاصلولو د پاره ددې جسم نه راووځه . نبي علیه السلام اوفرمایل : فَتَخْرُجُ تَسِيْلُ كَمَا تَسِيْلُ الْقَطْرَةُ مِنَ السِّقَاءِ . (۱)

دا روح دده د بدن نه داسې (په اسانۍ او سهولت سره) را اوځي لکه څنګه چې د مشک نه د اوبو یوه قطره رابهیږي .

نو ملک الموت دا روح راواخلي ، بیا نورې فرښتې د ډیر شوق د وجې نه دغه روح د ملک الموت د لاس نه سمدستي واخلي او هغه جنتي کفن او خوشبوۍ کې یې کیږدي کوم چې دوی د ځان سره راوړې وي ، او ددې روح نه داسې بهترینه خوشبوئي ځي لکه په مخ د زمکه چې د ټولو نه بهترین مشک وي .

رسول الله ﷺ فرمايي چې : دا فرښتې دا روح پورته روان کړي ، نو دوی چې (د آسمان او زمکې په مینځ کې) د فرښتو په کوم ټولي باندې تیریږي هغوی ورنه پوښتنه کوي :

مَاهٰذَا الرُّوْحُ الطَّيِّبُ ؟ دا پاک روح د چا دی ؟ دوی ورته جواب ورکړي : دا د فلان بن فلان روح دی . دا فرښتې ددې کس هغه بهترین نوم ، لقب او اوصاف ذکر کړي په کومو سره چې به د دُنيا والهٔ خلقو دې یادولو .

(تر د آسمانه پورې هره ډله د فرښتو دغه پوښتنه کوي او دوی ورته دغه جواب ورکوي) تردې چې فرښتې دا روح آسمانِ دُنيا (رومبي آسمان) ته اورسوي ، دده د پاره دآسمان دروازې خلاصې شي ، د هر آسمان فرښتې (دده د اعزاز و اکرام د پاره) دده سره د راتلونکي آسمان پورې ځي ، تردې چې (په ډیر عزت سره) اووم آسمان ته دا روح اورسولې شي ، نو الله رب العزت فرښتو ته فرمايي :

(اې فرښتو !) ددې بنده عملنامه علّيين کې کیږدئ (علّيين په اووم آسمان کې یو ځای دی چې په دې کې د نیکانو عمل نامې پرتې وي) او دا روح زمکې (بدن) طرفته واپس ویسئ (ددې د پاره چې په قبر کې ورنه سوال وجواب اوشي) ځکه بیشکه ما جسمونه د

(۱) مشکٰوة باب تمنی الموت و ذکره حدیث ۱۵ .

زمکې پيدا کړي او دې زمکې ته به يې واپس ليږم ، او بيا به يې د همدې زمکې نه دوباره (د قيامت په ورځ) را اوباسم .

نبي کريم صلی الله عليه وسلم اوفرمايل : چې دده روح بدن ته واپس راوړې شي ... (۱)

د کافر روح په ډېر سختئ سره اوځي

بيا نبي کريم ﷺ اوفرمايل چې کله د کافر بنده تعلق د دُنيا نه په کټ کيدو شي ، او آخرت طرفته متوجه شي (يعنې د مرګ وخت يې نزدې شي) نو ده ته د آسمان نه (د عذاب) تورمخې فرښتې راشي ، د هغوی سره ټاټ وي ، ددې کافر نه په دومره اندازه کې کيني څومره چې دده نظر رسي ، بيا ملک الموت ده ته راشي ، دده سره نزدې کيني او ورته وايي :

أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ أُخْرُجِي إِلَى سَخَطٍ مِنَ اللهِ .

اې خبيث روحه ! د الله ﷻ د طرفه په عذاب کې مبتلاء کيدو د پاره ددې جسم نه را اوځه

نبي عليه السلام اوفرمايل : د کافر روح دې اوريدو سره (د الله ﷻ د عذاب د يَرې) دده په جسم کې خورشي (او پټ شي) نو ملک الموت دا دومره په سختئ او زور سره بهر

---

(۱) نبي عليه السلام فرمايي : إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي إِنْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ فِي الْآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مَلَائِكَةٌ مِنَ السَّمَاءِ بِيضُ الْوُجُوهِ كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الشَّمْسُ مَعَهُمْ كَفَنٌ مِنْ أَكْفَانِ الْجَنَّةِ وَحَنُوطٌ مِنْ حَنُوطِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَجْلِسُوا مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ : أَيَّتُهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ ! أُخْرُجِي إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنَ اللهِ وَرِضْوَانٍ ، قَالَ فَتَخْرُجُ تَسِيلُ كَمَا تَسِيلُ الْقَطْرَةُ مِنَ السِّقَاءِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدَعُوهَا فِي يَدِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ حَتَّى يَأْخُذُوهَا فَيَجْعَلُوهَا فِي ذَلِكَ الْكَفَنِ وَفِي ذَلِكَ الْحَنُوطِ وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَطْيَبِ نَفْحَةِ مِسْكٍ وُجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ قَالَ : فَيَصْعَدُونَ بِهَا فَلَا يَمُرُّونَ يَعْنِي بِهَا عَلَى مَلَإٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا : مَا هَذَا الرُّوحُ الطَّيِّبُ ؟ فَيَقُولُونَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ بِأَحْسَنِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانُوا يُسَمُّونَهُ بِهَا فِي الدُّنْيَا حَتَّى يَنْتَهُوا بِهَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْتَفْتِحُونَ لَهُ فَيُفْتَحُ لَهُمْ فَيُشَيِّعُهُ مِنْ كُلِّ سَمَاءٍ مُقَرَّبُوهَا إِلَى السَّمَاءِ الَّتِي تَلِيهَا حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَيَقُولُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ : أُكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلِّيِّينَ وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ وَفِيهَا أُعِيدُهُمْ وَمِنْهَا أُخْرِجُهُمْ تَارَةً أُخْرَى ، قَالَ : فَيُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ ... مشکوة باب تمنی الموت و ذکره حديث ۱۵ .

Scanned with CamScanner

راوباسي : كَمَا يُنْتَزَعُ السَّفُّوْدُ مِنَ الصُّوْفِ الْمَبْلُوْلِ . څنګه چې د لمده وړۍ نه ګنډه دار ګرم سيخ په ډيرې سختۍ راويستلې شي .

نو ملک الموت دا روح ونيسي ، د سترګو په رپ کې ډير په جلتۍ سره نورې فرښتې ورنه دا روح واخلي او په هغه ټاټ کې يې راټول کړي ، په زمکه د بدترينې مردارې په شان بدبوئي ددې روح نه څي .

فرښتې دا روح آسمان طرفته روان کړي ، هر کله چې دوی د (آسمان او زمکې په مينځ کې د) فرښتو په کوم ټولي باندې تيريږي نو هغوی ورنه پوښتنه کوي :

مَا هَذَا الرُّوْحُ الْخَبِيْثُ ؟ دا ناكاره روح د چا دی ؟

دا روح وړونکې فرښتې ورته جواب ورکوي : دا د فلان بن فلان سړي روح دی ، فرښتې دده هغه بدترين نوم او اوصاف ذکر کړي په کوم سره به چې دې په دُنيا کې بللې شو ، تردې چې دا روح آسمان دُنيا ته اورسولې شي ، دده د پاره د آسمان دروازې خلاصولو د پاره وويلې شي خو دده د پاره دروازه خلاصه نه شي .

بيا رسول الله ﷺ (د استدلال په طور) دا آيت اولوستو :

﴿لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَآءِ وَلَا يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِيْ سَمِّ الْخِيَاطِ ...﴾ ...(۱)

ترجمه : نه به شي کلاوولې دوی ته دروازې د آسمان ، او نه به دوی جنت ته داخل شي تر دی چې اُوښ د ستنې په سوري کې تير شي . (يعنی هيڅ کله به دوی جنت ته داخل نشي) .

بيا الله ﷻ فرښتو ته اوفرمايې : اې فرښتو ! دده عملنامه په سجّين کې کيدئ (سجّين د اوومې زمکې لاندې د دوزخ د يو ژور ځای نوم دی چيرته چې د جهنميانو عمل نامې ايښودلې شي) نو دده روح د برَه نه را اوغورځولې شي ، بيا نبي کريم صلی الله عليه وسلم (د استدلال په طور) دا آيت ولوستو :

(۱) سورة الأعراف آيت ۴۱ .

Scanned with CamScanner

﴿ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾(۱)

ترجمه: او څوک چې د الله ﷻ سره شریک مقرر کړي نو (هغه داسې دی) ګویا هغه د آسمان نه راپریوتلو، پس اوتختوي ده لره مارغان، یا اوغورځوي ده لره هوا په یو لرې ځای کې. (یعنی شیطان دې ګمراه کړي او د الله ﷻ د رحمت نه لرې شي).

رسول الله ﷺ اوفرمایل: بیا د ده روح د ده بدن ته واپس راوړې شي. (۲)

د مومن په روح فرښتې رحمت لیږي

په یو روایت کې داسې الفاظ دي: نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

کله چې د مومن روح د ده د بدن نه اوځي نو هره فرښته کومه چې د آسمان او زمکې په مینځ کې ده یا په آسمان کې ده دا ټولې په ده باندې رحمت لیږي، ده ته د آسمان دروازه پرانستلې شي، او د هر آسمان فرښتې د الله ﷻ نه دا دُعا کوي چې ددې مومن روح دې زمونږ د طرفه آسمان ته وې ورل شي (ددې د پاره چې مونږ د ده سره د تللو شرف حاصل کړو)

---

(۱) سورة الحج آیت ۳۱.

(۲) نبي علیه السلام فرمایي: إِنَّ الْعَبْدَ الْكَافِرَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ مِنَ الْآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ مَلَائِكَةٌ سُودُ الْوُجُوهِ مَعَهُمُ الْمُسُوحُ فَيَجْلِسُونَ مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ: أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ اخْرُجِي إِلَى سَخَطٍ مِنَ اللَّهِ. قَالَ فَتَفَرَّقُ فِي جَسَدِهِ. فَيَنْتَزِعُهَا كَمَا يُنْتَزَعُ السَّفُّودُ مِنَ الصُّوفِ الْمَبْلُولِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدَعُوهَا فِي يَدِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ حَتَّى يَجْعَلُوهَا فِي تِلْكَ الْمُسُوحِ وَتَخْرُجُ مِنْهَا كَأَنْتَنِ رِيحِ جِيفَةٍ وُجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ فَيَصْعَدُونَ بِهَا فَلَا يَمُرُّونَ بِهَا عَلَى مَلَإٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا: مَا هَذَا الرُّوحُ الْخَبِيثُ؟ فَيَقُولُونَ: فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ بِأَقْبَحِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانَ يُسَمَّى بِهَا فِي الدُّنْيَا حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُسْتَفْتَحُ لَهُ فَلَا يُفْتَحُ لَهُ. ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ﴿ لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ... ﴾ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: اكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سِجِّينٍ فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى فَتُطْرَحُ رُوحُهُ طَرْحًا. ثُمَّ قَرَأَ: ﴿ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾ فَيُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ.... مشکوة باب تمنی الموت وذکره حدیث ۱۵.

او د کافر روح دده د بدن نه د رګونو (او سختيو) سره ويستلې شي ، نو د زمکې او آسمان ټولې فرښتې ، او هغه فرښتې چې په رومبي آسمان کې دي دا ټولې په ده باندې لعنت وايي ، د ده د پاره د آسمان دروازې بندولې شي ، او د رومبي آسمان دروازو واله ټولې فرښتې د الله جل جلاله نه دا سوال کوي چې ددې کافر روح دې زمونږ د طرفه اونه خيجولې شي .(۱)

مومن د روح وتلو په تکليف نه پوهيږي

په مومن باندې د روح وتلو نه مخکې بيماري سخته وي د ګناهونو معاف کولو يا درجې اوچتولو د پاره ، خو د روح وتل په مومن باندې ډير آسان وي ، حديث کې راځي :

فَتَخْرُجُ تَسِيْلُ كَمَا تَسِيْلُ الْقَطْرَةُ مِنَ السِّقَاءِ .(۲)

دا روح دده د بدن نه داسې (په اسانۍ او سهولت سره) را اوځي لکه څنګه چې د مُشک نه د اُوبو يوه قطره رابهيږي .

او په يو حديث کې ذکر دي :

يَخْرُجُ رُوْحُ الْمُؤْمِنِ مِنْ جَسَدِهِ كَمَا يَخْرُجُ الشَّعْرُ مِنَ الْعَجِيْنِ .

د مومن روح دده د بدن نه داسې اوځي لکه ويښته چې د اُوړو نه څومره په آسانۍ سره اوځي

---

(۱) نبي عليه السلام فرمايي : إِذَا خَرَجَ رُوْحُهُ صَلَّى عَلَيْهِ كُلُّ مَلَكٍ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ وَكُلُّ مَلَكٍ فِي السَّمَآءِ وَفُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَآءِ ، لَيْسَ مِنْ أَهْلِ بَابٍ إِلَّا وَهُمْ يَدْعُوْنَ اللهَ أَنْ يُعْرَجَ بِرُوْحِهِ مِنْ قِبَلِهِمْ . وَتُنْزَعُ نَفْسُهُ يَعْنِي الْكَافِرَ مَعَ الْعُرُوْقِ فَيَلْعَنُهُ كُلُّ مَلَكٍ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ وَكُلُّ مَلَكٍ فِي السَّمَآءِ . وَتُغْلَقُ أَبْوَابُ السَّمَآءِ لَيْسَ مِنْ أَهْلِ إِلَّا وَهُمْ يَدْعُوْنَ اللهَ أَنْ لَا يُعْرَجَ رُوْحُهُ مِنْ قِبَلِهِمْ . رواه احمد ، مشکوة باب تمنى الموت و ذکره حديث ۱۵ . په يو حديث کې ذکر دي ، نبي عليه السلام فرمايي : إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا احْتُضِرَ أَتَتْهُ الْمَلَائِكَةُ بِحَرِيْرَةٍ فِيْهَا مِسْكٌ وَضَبَائِرُ الرَّيْحَانِ فَتُسَلُّ رُوْحُهُ كَمَا تُسَلُّ الشَّعْرَةُ مِنَ الْعَجِيْنِ . وَيُقَالُ لَهَا : أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ! أُخْرُجِيْ رَاضِيَةً مَرْضِيًّا عَنْكِ إِلَى رَوْحِ اللهِ وَكَرَامَتِهِ . فَإِذَا أُخْرِجَتْ رُوْحُهُ وُضِعَتْ عَلَى ذٰلِكَ الْمِسْكِ وَالرَّيْحَانِ وَطُوِيَتْ عَلَيْهَا الْحَرِيْرَةُ وَبُعِثَ بِهَا إِلَى عِلِّيِّيْنَ ... اخرجه ابن ابي الدنيا مع اختلاف والبزار بلفظ المصنف ، احياء العلوم ج ۴ ص ۶۶۴ کتاب ذکر الموت ومابعده .

(۲) مشکوة باب تمنى الموت و ذکره حديث ۱۵ .

د مومن روح په آسانۍ سره وتل د قرآن کريم نه معلول :

يو عالِم دا سوچ کولو چې الله ﷻ خو په قرآن کريم کې فرمايلي :

﴿ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴾ .(۱)

ترجمه : اُوچ او لُوند هر څه په روښانه کتاب کې موجود دي .

نو آيا په قرآن مجيد کې به داسې يو آيت وي چې په هغې سره د رسول الله ﷺ ددې حديث : " يَخْرُجُ رُوحُ الْمُؤْمِنِ مِنْ جَسَدِهِ كَمَا يَخْرُجُ الشَّعْرُ مِنَ الْعَجِينِ " مضمون او معنی قوي شي ؟ نو ده د سَر نه قرآن مجيد شروع کړو ، تر آخره پورې يې ختم کړو خو داسې مضمون يې په کې پيدا نه کړو . (يعنی دده دماغ ورته اونه رسيده) .

د شپې يې خُوب وليده ، په خوب کې يې د پيغمبر ﷺ سره ملاقات اوشو ، ده دنبي ﷺ نه پوښتنه وکړه : اې د الله رسوله ! ما خو غونډ قرآن مجيد اوکته خو داسې مضمون مې په کې پيدا نه کړو چې ددې حديث معنی وربانديې قوي شي ، نو رسول الله ﷺ ورته اوفرمايل :

اُطْلُبْهُ فِي سُوْرَةِ يُوْسُفَ . په سورة يوسف کې دا مضمون اوګوره .

نو دې چې د خوب نه راپاڅيد ، سورة يوسف يې شروع کړو ، کله چې دې آيت ته را اورسيده :

﴿ وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ﴾ .(۲)

کله چې هغه ښځو د حضرت يوسف ﷺ حُسن وليده او دده په کتو کې مشغوله شوی نو د فروټو په ځای يې خپل لاسونه پريکړه خو د پريکيدو په درد باندې پوهه نه شوی (ځکه دحضرت يوسف ﷺ حُسن ته يې کته) .

---

(۱) سورة الانعام آيت ۵۹ .

(۲) سورة يوسف آيت ۳۱ .

نو دغه شان کله چې د مومن روح اوځي او دې د ښکلي مخ واله فرښتې، په جنت کې خپل مقام، د جنت نعمتونه، ښکلې او ښکلې حورې اوګورې، او دې هم د هغې په حُسن او ښکلا کې مشغوله شي نو دې هم د روح وتو په تکليف نه پوهيږي. (۱)

نو دا ته معلومه شوه چې د هغه حديث مضمون په دې آيت کې ذکر دی.

د وفات کيدو نه پس د مومن د روح ځای

رسول الله ﷺ فرمايي:

إِنَّ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِيْنَ فِيْ طَيْرٍ خُضْرٍ تَعْلُقُ بِشَجَرِ الْجَنَّةِ. (۲)

بيشکه (په عالَم برزخ کې) د مومنانو روحونه د شنو مارغانو په قالب کې وي.

په يو بل حديث کې ذکر دي:

إِنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَيْرٌ تَعْلُقُ فِيْ شَجَرِ الْجَنَّةِ حَتّٰى يَرْجِعَهُ اللّٰهُ فِيْ جَسَدِهِ يَوْمَ يَبْعَثُهُ. (۳)

بيشکه (په عالَم برزخ کې) د مومن روح (دده د عزت د پاره) د مارغه په قالب کې وي چې د جنت د ونو ميوې خوري، تر دې چې د قيامت په ورځ کله چې الله ﷻ هغه را اوچت کړي نو دې به خپل بدن ته واپس اوليږي.

په يو روايت کې ورسره دا سې الفاظ هم شته چې د مومنينو روحونه به د شنو مارغانو په قالب کې وي چې په جنت کې به ګرځي، د جنت ميوې به خوري، د جنت اُوبه به څکي او د عرش د لاندې د سرو زرو په قنديلونو کې به يې خپل د اوسيدو ځای جوړ کړې وي. (۴)

(نوټ: د دې مسئلې څه تشريح په صفحه ۱۹۴ کې هم ذکر ده)

---

(۱) شرح شرعة الاسلام، درّة الناصحين ص ۱۷۵ مجلس في بيان شدة الموت.
(۲) مشكوة باب تمنّي الموت و ذكره حديث ۲۱.
(۳) رواه مالك والنسائي والبيهقي في كتاب البعث والنشور، مشكوة باب تمني الموت و ذكره حديث ۱۷.
(۴) مظاهر حق شرح مشكوة ج ۲ ص ۱۲۷

Scanned with CamScanner

مومن ته د مرګ په وخت د فرښتو زیرې

الله رب العزت فرمايي:

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ . نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ . نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ﴾ .(۱)،(۲)

ترجمه: بيشکه کومو خلقو چې دا اقرار وکړو چې زمونږ رب يو الله دی او بيا په دې باندې قائم پاتې شو نو په هغوی به (د رحمت) فرښتې (اول د مرګ په وخت، بيا په قبر کې او بيا په قيامت کې (۳)) راکوزيږي، او ورته وايي به: تاسو مه ويريږئ، او مه غمجن

---

(۱) سورة فصلت (حم السجده) آيت ۳۰ تا ۳۲.

(۲) ﴿ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾: فِيهِ ثَلَاثَةُ أَقْوَالٍ. أَحَدُهَا: اِسْتَقَامُوا عَلَى التَّوْحِيدِ. قاله ابوبکر الصديق ومجاهد. وَالثَّانِي: عَلَى طَاعَةِ اللهِ، وَأَدَاءِ فَرَائِضِهِ. قاله ابن عباس والحسن وقتادة. وَالثَّالِثُ: عَلَى الْإِخْلَاصِ وَالْعَمَلِ إِلَى الْمَوْتِ. قاله ابو العالية والسدي.

"تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ": وَفِي وَقْتِ نُزُولِهَا عَلَيْهِمْ قَوْلَانِ: أَحَدُهُمَا: عِنْدَ الْمَوْتِ. قاله ابن عباس ومجاهد. اَلثَّانِي: تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمْ إِذَا قَامُوا مِنَ الْقُبُورِ. قاله قتادة. زاد المسير في علم التفسير ج۴ ص ۵۱ سورة حم السجدة آيت ۳۰.

وَقَالَ ابْنُ كَثِيرٍ رحمه الله فِي تَفْسِيرِهِ: قَالَ زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ: يُبَشِّرُونَهُ عِنْدَ مَوْتِهِ وَفِي قَبْرِهِ وَحِينَ يُبْعَثُ، وَهَذَا الْقَوْلُ يَجْمَعُ الْأَقْوَالَ كُلَّهَا، وَهُوَ حَسَنٌ جِدًّا، وَهُوَ الْوَاقِعُ. ابن كثير ج۴/ ۱۱۷.

﴿أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا﴾: أَيْ لَا تَخَافُوا الْمَوْتَ. وَلَا تَحْزَنُوا عَلَى أَوْلَادِكُمْ. قاله مجاهد. ـ او ـ لَا تَخَافُوا: مَا أَمَامَكُمْ. وَلَا تَحْزَنُوا عَلَى مَا خَلْفَكُمْ. قاله عكرمة والسدي. زاد المسير في علم التفسير ج۴ ص ۵۱.

﴿نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ﴾: أَيْ أَنْصَارُكُمْ وَأَحِبَّاءُكُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. وَقَالَ السُّدِّيُّ تَقُولُ الْمَلَائِكَةُ نَحْنُ الْحَفَظَةُ الَّذِينَ كُنَّا مَعَكُمْ فِي الدُّنْيَا وَنَحْنُ أَوْلِيَاءُكُمْ فِي الْآخِرَةِ. يَقُولُونَ لَا نُفَارِقُكُمْ حَتَّى تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ.

﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ﴾: مِنَ الْكَرَامَاتِ وَاللَّذَّاتِ. نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۴۱.

(۳) تفسير درمنثور، معارف القرآن.

کيږئ ، او د هغه جنت زيري واورئ د کوم چې تاسو سره وعده شوې وه ، موږ (فرښتې) په دُنيا کې هم ستاسو دوستان وو ، او په آخرت کې به هم يو ، او چې څه (لذتونه او عزتونه) مو زړه غواړي هغه به درته په جنت کې حاضر وي ، او ستاسو د پاره به په جنت کې هر هغه څه موجود وي چې تاسو يې غواړئ ، دا (نعمتونه وغيره ستاسو د پاره) د ښښونکي او مهربان رب د طرف نه ميلمستيا ده .

د مرګ يادولو فائده

قدرمنو ! که يو طرفته او ګورو نو د مرګ په يقيني والي د هر چا علم شته خو که بل طرفته او ګورو نو په خلقو کې د مرګ نه دومره غفلت او بې توَجُهي موجوده ده چې هيڅ څوک هم ددې ذکر نه خوښوي ، تر دې چې د خوشحالۍ په يو پروګرام کې که څوک د مرګ تذکره وکړي نو خلق پرې خفه کيږي .

حالانکه دا غفلت او بې پرواهي د ايماني تقاضو خلاف ده ، ځکه مومن ته خو هر وخت مرګ يادول په کار دي ، د قرآن په سوونو آيتونو کې د مرګ ، حشر نشر او د جنت او جهنم تفصيل مذکور دی .

دغه وجه ده چې رسول الله ﷺ هم خپل امت ته د مرګ د ياد ساتلو حکم کړې دی ، نبي عليه السلام فرمايي :

" أَكْثِرُوْا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ " يَعْنِيْ الْمَوْتَ . (۱)

تاسو دلذتونو ماتوونکې څيز يعنی مرګ ډير يادوئ .

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمايي : يو کرت د پيغمبر ﷺ نه پوښتنه اوشوه :

أَيُّ الْمُؤْمِنِيْنَ أَكْيَسُ ؟ په مومنانو کې د ټولو نه ډير هوښيار (او عقل مند) څوک دی ؟
نبي عليه السلام جواب ورکړو :

(۱) رواه ابن ماجه والترمذي وحسنه (۲۳۰۷) والنسائي ۴ / ۱۲) ورواه الطبراني في الاوسط باسناد حسن وابن حبان في صحيحه ، مشكوة باب تمنى الموت وذكره حديث ۹ .

أَكْثَرُهُمْ لِلْمَوْتِ ذِكْرًا وَأَحْسَنُهُمْ لِمَا بَعْدَهُ إِسْتِعْدَادًا أُولَئِكَ الْأَكْيَاسُ . (۱)

په دوی کې چې څوک مرګ ډېر يادوي او د مرګ نه روستو ژوند د پاره چې څوک ډېر تياري کوي نو دغه خلق د ټولو نه زيات عقل مند دي .

ځکه د مرګ په يادولو سره د نفس اصلاح ډېره زر کيږي ، زړه يې نرميږي ، آخرت طرفته متوجه کيږي او په نيکو اعمالو ورته توفيق هم ملاويږي . حديث کې راځي :

مَا أَكْثَرَ رَجُلٌ اَلْمَوْتَ إِلَّا زَادَ ذَلِكَ فِيْ عَمَلِهِ . (۲)

کوم سړی چې مرګ ډېر يادوي نو په دې سره ده ته د نيکو اعمالو توفيق ملاويږي .

د مرګ په يادولو سره درې اعزازه

علامه سيوطي رحمه الله د بعضې علماؤ نه نقل کړي : څوک چې مرګ يادوي هغه ته به الله ﷻ د درې خبرو اعزاز او توفيق ورکوي :

۱ . تَعْجِيْلُ التَّوْبَةِ : يعنې د ده نه چې څه ګناه اوشي نو زر ورنه توبه اوباسي ، ځکه يريږي چې هسې نه بې توبې مړ شم .

۲ . قَنَاعَةُ الْقَلْبِ : يعنې زړه يې مطمئن وي ، په حرص او طمعه کې نه مبتلاء کيږي ، چې څه ورته ملاؤ شي په هغې صبر کوي ، او په دې سره ده ته طبعي سکون او د زړه راحت هم ملاويږي ، ځکه ده ته پته وي چې دا لږ ژوند دی په هر حالت کې تيريږي .

۳ . نَشَاطُ الْعِبَادَةِ : يعنې عبادت په پوره اطمينان او سکون سره کوي ، ځکه ده ته دا خطره وي چې هسې نه دا مې آخيري عبادت وي ، نو په ډېر اطمينان او خوند سره يې کوي .

د مرګ هيرولو نقصانات :

او چا ته چې مرګ نه وي ياد نو هغه به په درې عذاب او محروميو کې مبتلاء کيږي :

---

(۱) رواه ابن ماجه ۴۲۴ ، و رواه البيهقي في الزهد ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۱۹ الترغيب في ذكر الموت وقصر الامل ، شرح الصدور ۴۳

(۲) اخرجه ابن ابي شيبه في مصنفه (۳۵۶۷۶) والهيثمي في مجمع الزوائد (۱۰/۳۱۰) .

Scanned with CamScanner

۱. تَسْوِيْفُ التَّوْبَةِ: په توبه کې ټال مټول او تاخیر کول، ځکه دده نه مرګ هېر وي نو توبه نه اوباسي، ډير کرته په همدې حالت کې بې توبې مړ شي.

۲. تَرْكُ الرِّضَا بِالْكَفَافِ: يعنې د ضرورت مطابق روزۍ باندې نه راضي کيږي، بلکه هميشه د هَلْ مِنْ مَزِيْدٍ؟ په فکر کې وي، حرص او لالچ يې زيات وي.

۳. اَلتَّكَاسُلُ فِي الْعِبَادَةِ: په عبادت کې سستي کول او چُستي ختميدل. يعنې اول خو د اسې عبادت نه کوي او که کوي يې نو په طبيعت يې ډير دروند وي ځکه دده نه مرګ او د الله ﷻ د وړاندې حضور نه وي ياد. (۱)

مرګ بهترين واعظ دی

دغه وجه ده چې مرګ د انسان د پاره بهترين واعظ دی. رسول الله ﷺ فرمايي:

كَفَىٰ بِالْمَوْتِ وَاعِظًا. (۲)

کافي دی مرګ د وعظ د پاره.

حضرت عمر رضي الله عنه ځانته د مرګ رايادولو دپاره يو کس مقرر کړی ؤ

حضرت عمر رضي الله عنه جليل القدر صحابي دی خو باوجود د دينه دده ځان دپاره يو کس مقرر کړی ؤ، او هغه ته يې ويلي ؤ چې ته ماته هر وخت مرګ رايادوه، نو هغه به دده ته په هر مجلس او هره موقع کې مرګ رايادول. يوه ورځ حضرت عمر رضي الله عنه دده ته وويل:

---

(۱) وَقَالَ الدَّقَّاقُ: مَنْ أَكْثَرَ مِنْ ذِكْرِ الْمَوْتِ أُكْرِمَ بِثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ: تَعْجِيْلُ التَّوْبَةِ، وَقَنَاعَةُ الْقَلْبِ، وَنَشَاطُ الْعِبَادَةِ. وَمَنْ نَسِيَ الْمَوْتَ عُوْقِبَ بِثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ: تَسْوِيْفُ التَّوْبَةِ، وَتَرْكُ الرِّضَا بِالْكَفَافِ، وَالتَّكَاسُلُ بِالْعِبَادَةِ. نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۹۱۹ كتاب ذكر الموت وما يتعلق به، شرح الصدور ص ۲، التذكرة للقرطبي.

(۲) اخرجه العجلوني في كشف الخفاء (۱۹۳۳)، والقضاعي في مسند الشهاب ۱۴۱۰، والهيثمي في مجمع الزوائد (۱۰/ ۳۰۸) وذكره السيوطي في الدر المنثور (۴/ ۲۴۰)، ورواه الطبراني، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۲۰، الترغيب في ذكر الموت وقصر الامل...

تاته اوس اجازت دی که چیرته بل کار کوې نو کوه یې. هغه ورته پوښتنه وکړه: ایا اوس تاته د مرګ رایادولو ضرورت نشته؟ ده خپلې ګیرې مبارکې ته اشاره وکړه په کومه کې چې سپین ویښتان پیدا شوي ؤ او ورته وې ویل:

دا سپین ویښتان ماته اوس د مرګ رایادولو دپاره کافي دي، زه چې کله دې ته ګورم نو مرګ رایادیږي (نو ځکه ماته اوس ستا د مرګ رایادولو ضرورت نشته). (۱)

د عمر بن عبدالعزیز رحمه الله معمول

د حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله معمول دا ؤ چې هغه به علماء راجمعه کړه، د مرګ، قیامت او آخرت تذکرې به یې کولې، او د دغه احوالو نه د متأثره کیدو په وجه به یې داسې په چغو چغو ژړل ګویا چې د هغه په مخکې کومه جنازه ایښودل شوی. (۲)

د مرګ یادوونکي کس حشر د شهیدانو سره

یو کرت د نبي کریم ﷺ نه پوښتنه وشوه:

هَلْ يُحْشَرُ مَعَ الشُّهَدَاءِ أَحَدٌ؟ آیا د شهیدانو سره به د چا حشر کیږي؟

نبي ﷺ ورته او فرمایل: نَعَمْ مَنْ يَذْكُرُ الْمَوْتَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ عِشْرِيْنَ مَرَّةً. (۳)

آو، څوک چې په شوا روز کې شل (۲۰) کرته مرګ یادوي.

د مرګ په یادولو سره د زړه نه زنګ لرې کیږي

رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرامو ته او فرمایل: لکه څرنګ چې اوسپنه زنګ نیسي نو دغه شان زړه هم (د ګناهونو په وجه) زنګ نیسي. صحابه کرامو پوښتنه وکړه:

وَمَا جِلَاءُهَا يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ؟ اې د الله ﷻ رسوله! ددې د صفا کوله طریقه څه ده؟

---

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۲۸۳.

(۲) وَكَانَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيْزِ كُلَّ لَيْلَةٍ يَجْمَعُ الْفُقَهَاءَ فَيَتَذَاكَرُوْنَ الْمَوْتَ وَالْقِيَامَةَ ثُمَّ يَبْكُوْنَ حَتّٰى كَأَنَّ بَيْنَ أَيْدِيْهِمْ جَنَازَةً. نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۱۹ كتاب ذكر الموت وما يتعلق به، التذكرة ص ۱۰.

(۳) اتحاف السادة المتقين ج ۱۰ / ۲۲۹، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۱۸.

Scanned with CamScanner

نبي عليه السلام ورته او فرمايل: كَثْرَةُ ذِكْرِ الْمَوْتِ، وَتِلَاوَةُ الْقُرْآنِ. د مرګ ډير يادول او دقرآن مجيد تلاوت كول (په دې سره د زړه زنګ صفا كيږي) . (۱)

د مرګ يادولو طريقه :

د مرګ يادولو طريقه دا ده چې سړې ځانله په تنهايي کې دا سوچ وکړي چې د حضرت آدم عليه السلام نه نيولې تر او سه پورې چې څومره انسانان راغلي ټول د دې فاني دُنيا نه تللي ، دغه شان به زه هم يو ځل د دې دُنيا نه ځم .

د مرګ ، قبر او حشر باره کې چې څومره آيتونه راغلي دي د هغې بار بار مطالعه كول ، او په دې موضوع چې څومره كتابونه ليكل شوي د هغې مطالعه كول .

همدا رنګې مقبرې ته د مرګ رايادولو د پاره تلل ، لكه حديث کې راځي ، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُزَهِّدُ فِي الدُّنْيَا وَتُذَكِّرُ الْآخِرَةَ . (۲)

ما تاسو د زيارتونو نه منع كړي وئ ، اوس تاسو د قبرونو زيارتونه كوئ ، ځكه د قبرونو زيارت د دُنيا نه بې رغبتي او د آخرت فكر پيدا كوي .

په دې طريقې سره به انسان ته خپل مرګ رامخې ته كيږي او آخرت طرفته به يې توجّه پيدا كيږي .

---

(۱)

(۲) رواه ابن ماجه باسناد صحيح . الترغيب والترهيب ج۲ (۳/۳۲۰۲) . په ابوداود شريف حديث کې دا حديث په دې الفاظو ذكر دى: نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا فَإِنَّ فِي زِيَارَتِهَا تَذْكِرَةً . ابوداود باب في زيارة القبور باب ٦٢٢ حديث ١٢٥٨ . ما تاسو محكم قبرونو ته د تللو نه منع كولى ، اوس تاسو زيارتونو ته ځي ، ځكه د قبرونو په زيارت سره انسان ته آخرت رايادېږي .

Scanned with CamScanner

د آخري خاتمې ښه کېدو دُعا په کار ده

قدرمنو ! انسان ته هيڅ کله په خپلو اعمالو باندې غاوره کېدل نه دي په کار ، بلکه هميشه په زړه کې د الله ﷻ نه ېره په کار ده ، او د آخري خاتمې ښه کېدو دُعا په کار ده ، ځکه اصل اعتبار آخري خاتمې ته دی . نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيمِ .(۱) د عملونو د قبوليت دارو مدار په اخيري انجام دی .

په يو بل حديث کې راځي :

إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ الزَّمَانَ الطَّوِيلَ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ ثُمَّ يُخْتَمُ لَهُ عَمَلُهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ الزَّمَانَ الطَّوِيلَ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ ثُمَّ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ .(۲)

بيشکه يو انسان به د اوږدې زمانې پورې د جنتيانو عمل کوي مګر خاتمه به يې د جهنميانو په عمل اوشي ، او کله يو انسان به د اوږدې زمانې پورې د جهنميانو عمل کوي مګر خاتمه به يې د جنتيانو په عمل باندې اوشي .

دغه وجه ده چې نبي کريم ﷺ به هم په دين او طاعت باندې د استقامت دُعا کوله .

حضرت عائشه رضی الله عنها وايي چې(۳) : رسول الله ﷺ به هميشه دا دُعا کوله :

يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى طَاعَتِكَ .

اې الله ! زما زړه په خپل اطاعت باندې کلک کړې .

حضرت عائشه رضی الله عنها وايي : ما ورنه پوښتنه وکړه : اې د الله رسوله ! تاسو دا دُعا ولې ډيره کوئ ؟ آيا تاسو ته د څه خبرې خطره ده ؟

---

(۱) بخاري شريف ۲ / ۹۸۷ .

(۲) مسلم شريف ۲ / ۳۳۴ .

(۳) قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ : " يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى طَاعَتِكَ " فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّكَ تُكْثِرُ أَنْ تَدْعُوَا بِهَذَا الدُّعَاءِ ، فَهَلْ تَخْشَى ؟ قَالَ : وَمَا يُؤْمِنُنِي يَا عَائِشَةُ وَقُلُوبُ الْعِبَادِ بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الْجَبَّارِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُقَلِّبَ قَلْبَ عَبْدِهِ قَلَّبَهُ . اخرجه الترمذي (۲۱۴) نزهة الناظرين ... كتاب الرجاء والخوف ص ۵۵۹ ، التذكرة في احوال الموتى والاخرة ص ۴۲ .

Scanned with CamScanner

نبي عليه السلام اوفرمايل : اې عائشې ! زه په خپل ځان څنګه مطمئن شم چې کلدر ټولو انسانانو زړونه د الله تعالى د دوه ګوتو په مينځ کې دي (كَمَا يَلِيْقُ بِشَانِهِ)، هغه چې کله هم اوغواړي او د چا زړه هم اوغواړي نو په اړولو يې قادر دی.

لهذا انسان ته هميشه د آخيرې خاتمې بنه کيدو دُعا په کار ده.

د مرګ په وخت د شيطان دهوکه کولو کوشش

وجه داده چې د انسان آزلي دشمن " شيطان " هميشه دا کوشش کوي چې په څه طريقې سره انسان ګمراه کړي او ددې عظيم نعمت " ايمان " نه يې محرومه کړي.

حديث کې راځي :

أُحْضُرُوْا مَوْتَاكُمْ وَلَقِّنُوْا لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَبَشِّرُوْهُمْ بِالْجَنَّةِ فَإِنَّ الْحَلِيْمَ الْعَلِيْمَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ يَتَحَيَّرُ عِنْدَ ذٰلِكَ الْمَصْرَعِ فَإِنَّ إِبْلِيْسَ عَدُوَّاللهِ أَقْرَبُ مَا يَكُوْنُ مِنَ الْعَبْدِ فِيْ ذٰلِكَ الْمَوْطِنِ. (۱)

کوم انسان چې قريب الموت وي هغه ته حاضريږئ او هغه ته د کلِمې طيبې " لا اله الا الله " تلقين ورکوئ، او د جنت زيرې ورکوئ، ځکه په دغه هيبت ناک وخت کې عقل مند سړي او عقل مندې ښځې هم حيرانيږي (او حواس د لاسه ورکوي) او شيطان په دغه وخت کې انسان ته ډير رانزدې کيږي (او دده د ګمراه کولو کوشش کوي).

د خلقو غلط فهمي او غفلت

قدرمنو ! ډير خلق په دې غلط فهمۍ کې پراته دي او وايي چې : " زه په خپله مسلمان يم، د مسلمان په کور کې پيدا يم، کلِمه مې ويلې، لمونځ کوم او نور عبادات کوم نو زما تلل خو جنت ته يقيني دي، او که د څه ګناهونو په وجه جهنم ته لاړ هم شم نو د څه سزا خوړلو نه روستو به آخر هم د جهنم نه راووځم او جنت ته به داخليږم، ځکه مسلمان آخر هم د کليمې ويلو په وجه جنت ته داخليږي. لهذا که زه څه ډير عبادت نه کوم نو خير دی، او س به خپلې مزې اوکړم ".

(۱) اخرجه ابوداؤد (۳۱۱۷) والنسائي (۱/۲۵۹)، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۲۵.

Scanned with CamScanner

محترمو ! دا خبره صحیح ده چې مومن به آخر هم د جهنم نه را اوځي او جنت ته به داخلیږي ، خو دا اِطمینان او ګرَنټي او س څوک چاته ورکوي چې یو کس نن مسلمان دی نو ګنې صبا دې هم دې یقیني مسلمان وي ؟ یا دې دده آخیري خاتمه یقیني په ایمان سره وي ؟ ځکه شیطان همیشه په دې کوشش کې وي چې که ګله هم دا مسلمان غافله شي دده نه ایمان سَلب کړي .

دغه وجه ده چې ډیر واقعات داسې موجود دي چې د مرګ په وجه د ډیرو خلقو حالات د بعضو ګناهونو په وجه داسې خراب شوي چې آخیره خاتمه یې په ایمان نه ده نصیب شوی .

ددې په باره کې درته یو څو د عبرت نه ډک واقعات ذکر کوم :

۱ . د کاتبِ وحي آخِري انجام :

حضرت انس ﷜ وایي چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو کاتِب ؤ چې وحي به یې لیکله ، بیا هغه روستو مرتد شو ، او کافرانو ته لاړ ، نبي کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمایل: د الله ﷻ زمکه به دې هیڅ کله قبول نه کړي .

حضرت ابو طلحه ﷜ فرمایي : دې چې چیرته مړ شوې ؤ ، نو زه هلته د تحقیق د پاره لاړم، ما اولیده چې دې د قبر نه بهر پروت ؤ . ما دخلقو نه پوښتنه وکړه چې دا ولې دقبر نه بهر پروت دی ؟ هغوی راته ووېل چې مونږ څو پیرې دې په قبر کې دفن کړو خو هره پیره قبر دې بهر راغورځوي ، آخر مونږ تنګ شو او همداسې مو پریښود .(۱)

قدرمنو ! سوچ په کار دی چې دې کاتب وحي ؤ (کوم آیتونه چې به نازل شو هغه به یې لیکل) خو لیکن تر آخر عُمره پورې یې ایمان د ځان سره محفوظ اونه ساتل . دغه وجه ده چې شریعت انسان ته د استقامت دُعا تلقین کوي ، قرآن کریم هم همدا دُعا ښودلې

﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴾ .(۲)

(۱) بخاري كتاب المناقب باب علامات النبوّة في الاسلام حديث ۸۲۱ ، مسلم ج۲ ص ۳۷۰ ، دلائل النبوّة ج۶ ص ۲۴۵

نوټ : دا حدیث پوره په تفصیل سره روستو د " د قبر ثوابونه او عذابونه " کې د " عذابِ قبر اسباب " عنوان لاندې په صفحه ۳۴۵ په تفصیل ذکر دی .

(۲) سورة آل عمران آیت ۷ .

ترجمه: اې ربه زموږه! زموږ د هدايت نه پس زموږ زړونه مه کږوه، او موږ ته د خپل طرف نه رحمت راکړه، بيشکه هم ته ډير ورکوونکې ذات يې.

د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نه هم د استقامت دُعا نقل ده:

يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ.

اې د زړونو اړوونکيه! ته زموږ زړونه په دين باندې مضبوط اوساته.

۲. په غزوه حُنين کې د يو کس خودکشي کول

حضرت ابوهريرة ﷺ فرمايي چې په غزوه حنين کې چې کوم خلق په جهاد کې شريک وو، په هغې کسانو کې د يو کس په باره کې نبي کريم ﷺ اوفرمايل:

هُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. دې جهنمي دی.

کله چې جنګ شروع شو نو دغه کس د مسلمانانو د طرف نه د کافرانو سره سخت اوجنګيده، تردې چې سخت زخمي شو.

په دې کې يو کس رسول الله ﷺ ته راغې او ورته وې فرمايل: اې د الله ﷻ رسوله! د کوم کس په باره کې چې تاسو د جهنمي کيدو خبر ورکړې وُ هغه خو د کافرانو سره سخت اوجنګيده، تر دې چې سخت زخمي شو، نبي عليه السلام ورته اوفرمايل: ياد لره، دا جهنمي دی.

راوي د حديث وايي: نږدې وه چې بعضې خلق په شک کې غورځيدلي وی، ځکه چې هغه کس څنګه جهنمي کيدې شي کوم چې ښه جهاد وکړو او سخت زخمي شو؟

څه وخت پس اطلاع راغله چې دغه کس د زخمونو درد او تکليف برداشت نه کړې شو، د خپل ترکش نه يې غشې را وويست، په خپله سينه کې يې اوټومبل او خودکشي يې وکړه.

دا چې خلقو وليده نو پيغمبر عليه السلام ته ډير و خلقو رامنډه کړه او ورته وې ويل: اې د الله رسوله! ستاسو خبره الله ﷻ رېښتيا کړه، تاسو چې د کوم کس د جهنمي کيدو خبر ورکړې؛ هغه خو خودکشي وکړه او خپل ځان يې په زوره هلاک کړو.

نبي عليه السلام اوفرمايل: زه دا ګواهي ورکوم چې زه د الله ﷻ بنده او د هغه رسول يم

Scanned with CamScanner

بيا يې حضرت بلال ﷺ ته او فرمايل : اې بلاله ! پاځه ، او په خلقو کې دا اعلان وکړه :
لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ . جنت ته به صرف مومن داخليږي . او بيا يې او فرمايل :
إِنَّ اللهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّيْنَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ .
بېشکه الله ﷻ د دې دين مدد او تائيد په يو فاجر او نافرمانه کس باندې هم کوي . (۱)

۳ . د مرګ په وخت د قرآن کريم نه انکار

په مړي کې يو بزرګ تير شوی " حافظ غلام محمد صاحب " ده په مدينه منوره کې ديرش (۳۰) کاله د قرآن کريم دَرس کړی ، آخر دا چې هم هلته وفات شو او په جنّتُ البقيع کې دفن شو .

دې يوه واقعه بيانوي چې دلته په حرم شريف کې يو مؤذِن ؤ ، څلوېښت (۴۰) کاله يې آذانونه کړي وو ، خو چې کله يې د مرګ وخت رانزدې شو ، نو قرآن کريم يې راوغوښت ، خپلې مخې ته يې کيښود او په غصه کې يې وويل : زه دا نه منم او زه دا نه تسليموم .
د دې خبرې کولو نه روستو په همدې حالت کې وفات شو . (نَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ هَذَا) . (۲)

۴ . د بلعم بن باعوراء آخري انجام

مفسرينو د آيت : ﴿ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِيْ آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِيْنَ ﴾ . (۳) دلاندې د بلعم بن باعوراء واقعه بيان کړې :
بلعم بن باعوراء د بني اسرائيلو ډير لوي عالم ؤ ، او د ډيرو کتابونو عِلم ورسره ؤ ، تردې چې اسمِ اعظم ورته ياد ؤ ، د دې په برکت به د ده هره دُعا قبليده ، (يعنی مُستجاب الدعوات ؤ)

(۱)
(۲) صدائے منبر ج۳ ص ۶۲ .
(۳) سورة الأعراف آيت ۱۷۵ .

Scanned with CamScanner

کله چې فرعون او دده لښکر غرق شو، او مصر فتحه شو ، نو الله ﷻ حضرت موسی علیه السلام ته حکم وکړو چې د جبّارین قوم سره جهاد وکړه ، نو حضرت موسی علیه السلام جبّارینو ته ورغي ، هغوی سره سخته یَره پیدا شوه چې کله فرعون او دهغه لښکر ده ته ټینګ نه شو نو مونږ به یې څنګه مقابله وکړو.

نو دوی بلعم بن باعوری ته راغله او ورته وی ویل چې : ته خو مستجاب الدّعوات یې ، حضرت موسی علیه السلام ته خیرې وکړه چې د مونږ نه یې مخه واوړي . ده ورته وویل :

زه دا کار هیڅ کله نه شم کولې ، ځکه هغه خو د الله ﷻ پیغمبر دی د هغه سره فرښتې وي، او که داسې مې وکړه نو دین او دُنیا دواړه به مې تباه شي.

کله چې قوم یې ډیر ټینګار وکړو نو ده ورته وویل : صبر وکړئ زه دا معلوموم چې دا کار زما د پاره صحیح دی او که نه ؟ د خپلې طریقې مطابق یې استخاره یا بل عمل وکړو ، په خوب کې ورته اوخودلې شو چې هیچرې دا کار اونه کړی.

ده خپل قوم ته وویل چې : زه ددې کار کولو نه منعه شوې یم. آخر دا چې قوم ده ته څه غټه ډالۍ ور وړاندې کړه ، چې په حقیقت کې دا رشوت ؤ.

په بعضو روایاتو کې راځي چې دده کور واله ته دې قوم ډالۍ ورکړه ، بیا دې ښځې دا خپل خاوند مجبور کړو.

آخر دا چې بلعم بن باعوراء د مال و دولت ، او د ښځې د محبت په وجه دې ته آماده شو چې حضرت موسی علیه السلام او دده قوم ته خیرې وکړي.

کله یې چې لاسونه د خیرو د پاره اوچت کړه نو د الله ﷻ د قدرت عجیبه ننداره ښکاره شوه چې کومې خیرې یې د حضرت موسی علیه السلام باره کې کول غوښتې هغه خیرې یې د خپل قوم باره کې وکړی ، قوم چغې کړې او ورته وې ویل: دا ته څه کوی ؟ ته خو مونږ ته خیرې کوی.

ده ورته وویل : زه اوس په دې کې بې اختیاره یم ، هغوی ته په خیرو مې ژبه نه چلیږي .
نتیجه یې دا شوه چې خپل قوم جبارین ټول تباه شو ، او ده ته دا جزاء ورکړې شوه چې ژبه یې په سینه باندې راځوړنده شوه . د سپي غوندې یې ډیره په تکلیف سره ساه اخیسته .

الله ﷻ فرمايي: ﴿ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ﴾ . (۱)

ترجمه: دده مثال د سپي په شان دی که ته په هغه حمله وکړې (او وې زغلوې) نو هم ژبه رااوباسي (او ډير په تکليف ساه اخلي) او که ته پرې حمله او نه کړې (او وې نه زغلوې) نو هم ژبه رااوباسي (او ډير په تکليف ساه اخلي) . (۲)

۵. د برصيصا آخري انجام

تفسير ابن كثير، مظهري، قرطبي، معارف القرآن او نورو تفاسيرو د آيت " كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ " (۳) د لاندې د بني اسرائيلو ديو بزرګ " برصيصا " واقعه رانقل کړی، دا واقعه اګرچې ډيره اوږده او تفصيلي ده خو زه به يې در ته مختصر ذکر کړم:

په بني اسرائيلو کې يو راهب عبادت ګزار وُ، چې نوم يې برصيصا وُ، هميشه به په خپله عبادت خانه کې داسې په عبادت مصروف وُ چې د ورځې به يې روژه وه او هيڅ کله به دعبادت خانې نه نه راوتَ، په دغه شان يې اويا (۷۰) کاله عبادت وکړو، شيطان لعين ددهٔ د ګمراه کولو پسې ولږيده، نو په انساني شکل کې راغې او ددې برصيصا د عبادت خانې سره نزدې يې مصنوعي عبادت شروع کړو، شيطان ډير وخت دغه مصنوعي عبادت وکړو، تر دې چې ددې راهب ورباندې هم اعتماد پيدا شو .

څه وخت پس چې دا شيطان ددې ځای نه تللو نو دې برصيصا ته يې يو څه دَمونه او خودل چې په دې باندې خلق دَموه، هغوی به ښه کيږي .

دې شيطان به په چا باندې آثر وکړو او بيا به يې ورته دا راهب او خوده چې ده له يې بوزئ دې به يې دَم کړي نو ښه به شي، هغوی به هم دغه شان وکړه، چې کله به دې راهب ورباندې دغه دَم ووېل نو هغه به ښه شو، ځکه دې شيطان به ورنه خپل آثر لرې کړو، ډير وخت دا سلسله روانه وه .

(۱) سورة الأعراف آيت ۱۷٦ .
(۲) معارف القرآن سورة الأعراف آيت ۱۷٦ .
(۳) سورة حشر آيت ۱٦ .

آخر دا چې دې شيطان د يو سردار په يوه بښکلې لور باندې خپل آثر وکړو ، بيا يې د دَم د پاره ورته دا راهب اوښوده ، راهب چې دَم کړه نو هغه جينۍ ښه شوه . څه وخت پس دغه سردار او دده ځامن چيرته په لرې سفر تله ، نو دا جينۍ يې دې راهب ته پرېښوده .

_ دا واقعه ډيره اوږده ده خو زه يې درته رالنډوم _ شيطان دده دې راهب په زړه کې د دې جنيۍ وسوسې ورواچولې ......آخر دا چې دې راهب دې جينۍ سره زِنا وکړه ، د هغې نه دا حامِله شوه ، شيطان ده ته دا وسوسه ورواچوله که دا جينۍ ژوندۍ پاتې شي او خپلو ورونو ته حال ووايي نو په دې کې زما بدنامي ده ، نو ده دا جينۍ قتل کړه ، او په يو ځای کې يې دفن کړه .

شيطان دا رونه په دې واقعې باندې خبر کړه ، هغوی چې تحقيق وکړو يقيني ده دا کار کړې ؤ ، د وخت قاضي ورباندې د پانسي (اِعدام) کولو حکم وکړو ، کله چې دې يې د سُولۍ په تخت باندې کينولو او دده مرۍ ته يې پړې واچول ، څه لږ وخت پاتې ؤ ، نو شيطان ورته رامخې ته شو ، او ورته وې ويل چې : زه خو هماغه کس يم چې تا ته مې دَم خودلې ؤ ، او دا ټول کارونه تا زما په وسوسه اچولو باندې کړي دي ، اوس تا زه ددې سولۍ نه هم خلاصولې شم خو ته صرف يو کار وکړه چې ماته سجده وکړه نو زه به دې ددې نه خلاص کړم ددې برصيصا ورباندې يقين راغې چې کيدې شي دا ما خلاص کړي نو دې شيطان ته يې سجده وکړه ، شيطان ورته ووېل : إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ .

ترجمه : بيشکه زه د تا نه بيزاره يم ، ځکه زه د الله ﷻ ويريږم کوم چې د ټولو جهانونو رب دی .

دده هم د سولۍ وخت پوره ؤ ، دې يې په سولۍ کړو او د دُنيا بې ايمانه د کُفر په حالت کې لاړ .(۱)

(۱) تفسير قرطبي ۹۳/۱۸ ، تفسير ابن کثير ج۶ ص ۱۷۶ سورة حشر آيت ۱۶ ، تفسير مظهري سورة حشر آيت ۱۶ ، البداية والنهاية ۱۶۲/۲ ، تلبيس ابليس ص ۳۳ ، معارف القرآن سورة حشر آيت ۱۶ .

٦ . د غلط نظر استعمالولو په وجه آخره خاتمه خرابيدل :

په مصر کې يو کس وُ ، د ډير وخت نه په جُمات کې اوسيده ، په جُمات کې به يې آذانونه کول ، او په جَمعې سره به يې لمونځونه کول ، يوه ورځ د آذان د پاره د جُمات مُنارې ته اوخت ، د جمات سره نزدې د يو عيسائي کور وُ ، د عيسائي په لور باندې دده نظر ولږيده ، د هغې حُسن او ښائست په ده دومره اثر وکړو چې آذان يې په ځای پريښود او نيغ دده عيسائي کور ته لاړ ، هغه جينۍ ورنه پوښتنه وکړه :

څه خبره ده ؟ زما کورته څنګه راغلې يې ؟ ده ورته ووئيل : ستا ښائست په ما ډير اَثر وکړو لهذا زه ستا خپلولو د پاره راغلې يم .

هغې ورته ووئيل : ته مسلمان يې او زه عيسائي مذهب واله يم نو څنګه به زما او ستا نکاح اوشي ؟ ما پلار تاته هيڅ کله نه درکوي .

دې سړي ورته ووئيل : زه هم عيسايي مذهب قبلوم ، نو دې سړي صرف ددې يوې جينۍ د نکاح د پاره اسلام پريښود او عيسايي مذهب يې قبول کړو .

تراوسه يې نکاح نه وه شوې ، دا سړی په دې کور کې وُ ، په هغه ورځ باندې دا سړی ددې عيسائي په کور کې پاس چت ته ختو نو خپه يې اوخويده ، لاندې را اوغورځيده ، څټ يې مات شو او په هماغه ځای کافر مړ شو . دين هم ورنه لاړ او د جينۍ سره يې نکاح هم اونه شوه . (۱)

۷ . نيکانو خلقو ته په تکليف رسولو سره آخِره خاتمه خرابيدل

علامه ابن حجر هيثمي رحمه الله په " فتاوی حديثيه " کې ليکلي چې د ابن السقاء په نوم يو کس وُ کوم چې په اسلامي علومو او عقائدو کې پوره مهارت لرلو ، او د باطلو فرقو سره د بحث او مناظرو ملکه ورته حاصله وه ، د خپل عِلمي صلاحيت په وجه ورته دومره غټ مقام ملاؤ شوې وُ چې د بادشاهِ وقت او خليفة المسلمين ډير نزدې کسانو کې وُ ، د خليفه وړباندې ډير اعتماد وُ ، تردې چې د روم بادشاه په دربار کې يې خپل سفير مقرر کړو ، کله چې دې د روم بادشاه ته ورغې نو هغه دده داعزاز د پاره د لويو لويو امراؤ او د عيسائي

---

(۱) التذكرة ص ۴۳ ، اهل دل كے تڑپا دينے والے واقعات ج ۲ ص ۱۷۱ .

مذهب د پیشوایانو او پادریانو یو عظیم مجلس منعقد کړو، په دې مجلس کې ابن السقاء د عقائدو په موضوع باندې داسې مُدَلّل بیان وکړو چې د مجلس ټول حاضرین حیران پاتې شو او هیچا ددې جواب ورنکړې شو.

عیسائي بادشاه چې د ابن السقاء قابلیت او د خپلو پادریانو کمزوري ولیده نو سخت خفه شو. آخر ده داسې یو تدبیر وکړو چې په شیش محل کې یې ده ته ځانله خپله حسینه او ښکلې لور ور ورواندې کړه، ده چې د هغې حُسن او جَمال ولیده نو ډیر متأثره شو، او د بادشاه نه یې د هغې سره د نکاح کولو درخواست وکړو، بادشاه داشرط او لږولو چې که ته عیسائي مذهب قبلوې نو دا درته په نکاح درکوم.

دې ابن السقاء (کوم چې د باد شاه په دربار کې ټول عیسائي پادریان لاجوابه کړي ؤ، ده) صرف د یوې جینۍ د نکاح په خاطر خپل بهترین مذهب ''اسلام'' پرېښود او عیسائي مذهب یې قبول کړو او مرتد شو. (أَعَاذَنَا اللّٰهُ مِنْهُ).

علماء لیکلي چې دې ابن السقاء د طالبۍ په دوران کې د یو لوي بزرګ او وليُ الله په شان کې سخته ګستاخي کړې وه او د هغه د ذلیله کولو اراده یې کړې وه، دې بزرګ ورته په هماغه وخت کې ویلي ؤ چې زه تا په جهنم کې سوزیدونکې وینم. (۱)

۷. د بُهتان لږونکي کس خراب انجام

حضرت سعد بن ابي وقاص رضی الله عنه په لویو مستجابُ الدّعوات صحابه کرامو کې ؤ، د حضرت عمر ﷺ په زمانه کې د کوفې والي او ګورنر ؤ، د کوفې ځنې خلقو حضرت عمر ﷺ ته دده باره کې شکایتونه وې وړه، په هغې کې یو شکایت دا هم ؤ چې دې لمونځ په ښې طریقې سره نه کوي.

حضرت عمر ﷺ دې مدینې منورې ته را اوغوښت، او تحقیق یې ورنه وکړو، ده ورته جواب ورکړو: زه خو دنبي کریم ﷺ د طریقې مطابق لمونځ کوم، یعنی د ماسخوتن اولنې دوه رکعتونه اوږده او آخیري دوه رکعتونه لنډ کوم.

(۱) فتاوی حدیثیه ص ۴۱۵.

حضرت عمر رضي الله عنه ورته وویل : واقعي د تا نه همدا امید ؤ .

بیا حضرت عمر رضي الله عنه څه خلق د نور تحقیق د پاره کوفې ته ولیږل چې هلته جماتونو ته لاړ شي او د حضرت سعد رضي الله عنه باره کې معلومات حاصل کړي .

دوی به چې کوم جُمات کې د ده باره کې پوښتنه کوله خلقو به ورته د حضرت سعد رضي الله عنه ډیر تعریف کولو ، مګر کله چې دا خلق د " بنو عبس " جمات ته اورسیده او هلته یې د خلقو نه پوښتنه وکړه نو په هغوی کې یو کس راپاڅیده (چې نوم یې اسامه او کنیت یې ابوسعده ؤ) او وې ویل : کله چې تاسو قسَم راکړو او تحقیق کوئ نو واورئ :

حضرت سعد رضي الله عنه نه خو جهاد ته ځي ، نه د غنیمت په تقسیم کې انصاف کوي او نه په فیصلو کې عدل کوي .

دې اِلزاماتو اوریدو سره حضرت سعد رضي الله عنه اوفرمایل : قسَم په الله . زه اوس درې خیرې کوم ، او وې ویل :

اې الله ! که ستا دابنده په خپله دعویٰ کې دروغجن وي او د خپل ځان د شهرت او رِیاکارۍ د پاره یې په ما باندې دا اِلزام لږولې وي نو :

۱. د ده عُمر اُوږد کړه . ۲ . د ده فقر وفاقه زیاته کړه . ۳ . او دې په فتنو کې مبتلا کړه .

ددې روایت راوي عبدالملک وايي چې : ددې نه پس ما دغه سړی ولیده چې د ډیربوډا والي په وجه د ده وریځې د ده په سترګو راځوړندې شوې وې ، لیکن هغه به په لاره تلونکو جینکو چیړلو نه نه منعه کیدو . کله به چې خلقو ورنه پوښتنه وکړه چې په دومره بوډا والي کې بیا هم ددې کار نه نه منعه کیږې دا ولې ؟ ده به ورته جواب ورکړو :

شَيْخٌ مَفْتُوْنٌ أَصَابَتْنِيْ دَعْوَةُ سَعْدٍ . په فتنه کې مبتلاء بوډا یم ، ماته د حضرت سعد رضي الله عنه خیرې رارسیدلي . (۱)

---

(۱) بخاري ۱ / ۱۰۴ مجابي الدعوة ۳۵ .

محترمو ! تاسو واوریده چې د ډیرو ښو خلقو د بعضو خرابو اعمالو په وجه آخره خاتمه خرابه شوی . لهذا انسان ته په دې دهوکه کیدل نه دي په کار چې زه که څه نیک اعمال نه کوم نو خیر دی ځکه زه مسلمان یم ، آخر به هم جنت ته داخلیږم .

ځکه دا خبره صحیح ده چې مسلمان آخر هم جنت ته داخلیږي خو دا یقین د هیچا سره نشته چې یو کس نن مسلمان وي ګنې نو هغه دې صبا هم مسلمان وي او د ده آخره خاتمه دې هم په ایمان سره وي .

په نیکانو خلقو باندې د شیطان حمله :

د انسان ازلي دشمن " شیطان " همیشه دا کوشش کوي چې په څه طریقې سره انسان ګمراه کړي ، بیا خاص کر په آخیري وخت کې خو شیطان ډیر زور لږوي چې انسان د ځان سره دا عظیم نعمت " ایمان " وې نه سي . تر دې چې شیطان په آخیري وخت کې د ډیرو نیکانو ګمراه کولو کوشش کړی خو الله ﷻ په خپل فضل سره دوی محفوظ کړي .

ددې په باره کې در ته یو څو مختصر واقعات ذکر کوم :

۱ . د امام رازي رحمه الله آخري وخت

امام رازي رحمه الله یو ډیر لوي جیّد او فلسفي عالِم تیر شوی ، د قرآن کریم یو تفسیر یې لیکلی د " تفسیرِ کبیر " په نوم باندی .

کله چې د ده آخیري وخت شو نو شیطان ور ته رامخې ته شو او ور ته وې ویل : اې امام رازي ! ته خو عالَم آخرت طرفته روان یې ، د الله ﷻ سره به دې ملاقات کیږي ، دا راته ووایه : چې څه شی د ځان سره وړې چې هغه ستا هلته په کار راشي ؟ ده ورته وویل :

زه کلیمه توحید " لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ " د ځان سره وړم ، ځکه الله ﷻ ددې کلیمې ویونکي سره د مغفرت او بښنې وعده کړې .

شیطان ورته وویل : ته خو د توحید قایل یې ، خو د تا سره د الله ﷻ په توحید باندې څه دلیل هم شته او که نه ؟

(امام رازي رحمه الله خو داسې فلسفي عالِم وُ چې ټول عُمر يې د عقايدو په موضوع باندې بحثونه کړي وُ ، دده سره د دلائلو څه کمې وُ).

ده شيطان ته د الله ﷻ په وحدانيت باندې يو عقلي دليل ذکر کړو ، شيطان چې دا واوريده نو ورته وې ويل : ستا په دې دليل باندې خو فلانى اعتراض راځي . لهذا ستا دا دليل ختم شو .

امام رازي رحمه الله د الله ﷻ په وحدانيت باندې دويم دليلِ عقلي بيان کړو ، شيطان په دې باندې هم اعتراض وکړو ، همدغه شان دا سلسله شروع وه ، تر دې چې امام رازي رحمه الله د الله ﷻ په وحدانيت باندې يو سل يو (۱۰۱) دلائلِ عقليه ذکر کړه ، ليکن شيطان به په هريو دليل باندې څه نا څه اعتراض کولو او هغه دليل به يې ختمولو .

اوس د امام رازي رحمه الله آخيري وخت وُ ، ټول دلايل ورسره ختم شو ، حيران شو .

په دې وخت کې الله ﷻ په ده خصوصي فضل وکړو ، دده خپل يو استاذ وُ " شيخ نجم الدين کبریٰ رحمه الله " د هغه صورت ورته رامخې ته شو ، ګويا چې هغه ورته وايي :

اې امام رازي ! دې شيطان ته ووايه چې زه الله ﷻ بغير د څه دليلِ عقلي نه يو منم ، ځکه شيطان خو عقلي دلائل ختموي او اعتراضات ورباندې کوي .

نو امام رازي رحمه الله شيطان ته وويل : زه الله ﷻ بغير د څه عقلي دليل نه منم . په دې جواب اوريدو سره شيطان بې جوابه شو ، او په همدې حالت کې امام رازي رحمه الله وفات شو . (۱)

مولاناى روم رحمه الله وايي :

ګر به اِستدلال کار دين بود * فخر رازي رازدار دين بود

معلومه شوه چې شيطان دا کوشش کوي چې انسان په څه نا څه طريقې سره ګمراه کړي .

خو الله ﷻ خپل نيکان بندګان د شيطان د شَر نه محفوظ ساتي .

(۱) صدائے منبر ج۳ ص ۶۰ ، اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۲ ص ۱۷۷ ، ۱۸۱ .

۲. د امام احمد بن حنبل رحمه الله آخيري حالت

امام احمد بن حنبل رحمه الله چې د مستقل مَسلک امام تير شوی او د ''فتنه خلقِ قرآن'' په موقعه ده د اسلام د پاره سخت تکليفونه برداشت کړي، کله چې دده د وفات وخت رانژدې شو، شاګردان ورسره ناست وو، يو ځل يې د ژبې نه دا کلمات راووتل: لَا بَعْدُ لَا بَعْدُ. او س نه، او س نه. ځوي ورنه پوښتنه وکړه چې تاسو ولې بار بار دا کلمات وايي: لَا بَعْدُ لَا بَعْدُ؟ ده ورته ووېل: چې کله په ما باندې بې هوشي راشي نو شيطان راته رامخې ته شي، خپلې ګوتې په غاښونو چيچي، لاسونه مروړي، او راته وايي:

اې احمده! افسوس دا چې ته رانه بچ شوی او زما درباندې زُور او نه رسيده. نو زه ورته وايم: لَا بَعْدُ. تر څو پورې مې چې په وجود کې ساه وي تر هغه وخته پورې ستا د ګمراهۍ نه نه يم بچ، کله مې چې د وجود نه روح او ځي او ايمان د ځان سره سلامت وړې سَم نو بيا به ستا د ګرفت نه بچ شم.(۱)

۳. د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله آخيري وخت

شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله يو عظيم بزرګ او عالِم تير شوی، دې يو ورځ د ژوند په آخيري وخت کې ځنګل ته د سيل د پاره راووت، ناڅاپه يې په ځنګل کې څه رڼا وليده، دا رڼا ډيره زر د آسمان په غاړو کې خوَره شوه، بيا د دې رڼا نه يو آواز راغی:

اې عبدالقادر! زه ستا رب خبرې کوم، تا د دين د پاره ډير تکليفونه او ډيرې مجاهَدې برداشت کړي، د نن نه پس ما تا ته لمونځ، روژې او نور ټول احکامات معاف کړي، ستا زړه چې څه غواړي هغه کوه، د تا نه به هيڅ تپوس نشي کيدې.

عبدالقادر جيلاني چې دا خبره واوريده نو پوهه شو چې دا خو ابليس دی، فوراً يې ووېل:

---

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص۱۷۷.

Scanned with CamScanner

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ . او وې ويل : اې مردود ابليسه ! ورک شه . الله تعالى خپل پيغمبر ته فرمايي : ﴿ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ﴾ . (۱)

ترجمه : ته د خپل رب عبادت کوه تردې چې تاته يقين (مرګ) راشي .

نو چې کله الله ﷻ نبي ﷺ ته تر آخر عُمره پورې عبادات نه دي معاف کړي اګر چې هغه د دين دپاره ډير زيات مشقتونه برداشت کړي وو ، نو زه څوک يم چې ماته عبادات معاف کړي ؟

شيطان خپل انداز بدل کړو ، او دوباره آواز راغي :

اې عبدالقادر ! ته تن ماته خپل علم بچ کړی ، ځکه د تا نه مخکې اويا (۷۰) آبدال او بزرګان ما په آخيرې عُمر کې ګمراه کړي . خو تن ته رانه ستا علم بچ کړی ، که ته عالِم نه وی نو ته به هم ګمراه شوې وی .

عبدالقادر جيلاني چې دا خبره واوريده نو فوراً يې وويل : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ . او وې ويل : اې ابليسه ! دا ستا دويمه حمله ده ، زه د تا نه خپل علم نه يم بچ کړی ، بلکه زه د تا نه الله ﷻ په خپل فضل وکرم سره بچ کړم . ځکه که دما سره د الله ﷻ توفيق نه وی نو زه به هم په هغه ګمراه شوي کسانو کې شامل ووم . (۲)

قدرمنو ! تاسو وليده چې شيطان په آخري وخت کې کوشش کوي چې انسان په څه ناڅه طريقې سره ګمراه کړي ، الله ﷻ دې مونږ د شيطان د شر نه محفوظ اوساتي . آمين

د خرابې خاتمې اَسباب :

بعضې ګناهونه او اعمال داسې دي چې د هغې په کولو سره د انسان آخره خاتمه خرابيږي لهذا اجمالاً درته هغه آسباب بيانوم ، ددې د پاره چې انسان د هغې نه ځان اوساتي او آخره خاتمه يې خرابه نه شي :

---

(۱) سورة الحجر آيت ۹۹.

(۲) اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۲ ص ۱۸۱ .

۱ . والدینو ته تکلیف رسول

مور او پلار ته تکلیف رسول ګناه کبیره او حرام دي ، او کوم کس چې مور او پلار ته تکلیف رسوي هغه ته الله ﷻ په دې دُنیا کې هم سزا ورکوي ، او اکثر انسان ته په آخیري وخت کې کلیمه هم نه نصیبه کیږي .

د حضرت علقمه رضي الله عنه واقعه

د حضرت علقمه رضي الله عنه (۱) نه چې تر څو پورې مور ناراضه وه نو کلیمه یې نه شوه ویلې ....

نبي ﷺ وفرمایل : إِنَّ سَخَطَ أُمِّ عَلْقَمَةَ حَجَبَ لِسَانَ عَلْقَمَةَ عَنِ الشَّهَادَةِ .

د علقمه د مور ناراضتیا (او خفګان) د ده ژبه د کلمه شهادت نه بنده کړې ده .

خو کله چې مور ورنه راضي شوه نو بیا یې کلیمه په خُله باندې جاري شوه . (۲)

۲ . د اولیاء الله ؤ په شان کې ګستاخي کول

کوم کس چې بِلا وجه اولیاء الله ، علماء ، محدثین ، فقهاء او نیکانو خلقو ته تکلیف رسوي ، د دوی بې ادبي او ګستاخي کوي نو د دغې کس د آخِري خاتمې د خرابېدو سخت خطره ده . حدیث قدسي دی الله تعالی فرمایي :

مَنْ عَادَىٰ لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . (۳)

---

(۱) د حضرت علقمه رضي الله عنه تفصیلي واقعه مخکې په "عقوق الوالدین" موضوع کې په صفحه نمبر په تفصیل سره تیره شوی.

(۲) دا واقعه اګر چې علامه ابن جوزي رحمه الله په "الموضوعات" کې ذکر کړې . البته امام سیوطي رحمه الله په مختلفو طریقو سره رانقل کړې ، همدا رنګې دا واقعه ذکر ده په الکبائر للذهبي ص ٥٥ الکبیرة الثامنة عقوق الوالدین ، شعب الایمان للبیهقي ٧٥٠٨ ج ١٠\٢٩ ، الخصائص الکبری ٢\٢٠٩ ، جمع الوسائل ١\٣٩٧ ، الترغیب والترهیب ج٣ ص ٢٢٦ ، تنبیه الغافلین ص ٨١ ، نزهة الناظرین في الاخبار والآثار المرویة عن الانبیاء والصالحین ص ٣٩٢ الباب الثاني عشر في بر الوالدین . (خُذْ مَا صَفَا وَدَعْ مَا كَدَرَ) .

(۳) بخاري شریف . په یو حدیث کې دا سې الفاظ دي: مَنْ آذَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . اخرجه البخاري ٦١٣٧ .

Scanned with CamScanner

څوک چې زما د يو ولي سره دُښمني کوي زه هغه ته اعلانِ جنګ کوم (هغه دې د ما سره مقابلې ته تيار شي).

ملا علي قاري رحمه الله په مرقات شرحه د مشکوة کې ليکلي: کومو خلقو ته چې الله ﷻ اعلانِ جنګ وکړي نو د دغسې خلقو د آخرې خاتمې خرابيدو سخت خطر دی.

۳. تکبر کول:

په قرآن کريم او احاديثو کې د تکبر سخت مذمت بيان شوی، الله تعالی فرمايي:

﴿ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴾.(۱)

ترجمه: دغه شان الله تعالی د هر متکبر سرکشه بنده په زړه باندې مهر لګوي.

بل ځای الله تعالی فرمايي:

﴿ سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ... ﴾.(۲)

ترجمه: کوم خلق چې په زمکه کې په ناحقه تکبر کوي نو زه به د غه خلق د خپلو آيتونو نه لرې (بيرته) اوساتم.

علماؤ خو تر دې ليکلي چې تکبر داسې يو ګناه ده چې اکثر د انسان د آخرې خاتمې خرابيدو سبب ګرځي.

خلاصه:

د ټوند تقرير خلاصه دا ده چې انسان ته په کار دي چې د دُنيا دا عارضي ژوند غنيمت وګڼړي، په دې کې د آخرت د پاره د نيکو اعمالو ذخيره تياره کړي، مرګ او د مرګ نه روستو ژوند ځانته رامخې ته کړي او هغه اعمال وکړي په کوم چې الله ﷻ راضي کيږي او د انسان د آخرې خاتمې ښه کيدو سبب ګرځي.

---

(۱) سورة مومن (غافر) آيت ۳۵.
(۲) سورة الأعراف آيت ۱۴۶.

او د هغه اعمالو نه ځان اوساتي په کومو سره چې دانسان آخره خاتمهَ خرابیږي . او همیشه د ځان د پاره د آخِرې خاتمې ښه کیدو دُعا په کار ده . الله تبارک و تعالی دې مونږ ټولو ته په دې خبرو دعمل کولو توفیق رانصیبه کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

Scanned with CamScanner

فقهي مسائل :

د مړي سره تړلي ضروري فقهي مسائل مې د معتمدو کتابونو او فتاؤ نه راجمع کړي یو ځو ستاسو د وړاندې ذکر کوم :

۱. په تجهیز او تدفین کې تادي په کار ده :

د مړي په تجهیز ، تکفین ، جنازه او دفن کولو کې تادي په کار ده . ځکه بغیر د څه معقول عذر نه روستو والې کول جائز نه دی ، بلکه علماؤ دې روستو والي ته مکروه ویلي : البته که څه معقول شرعي عذرؤ نو بیا خیر دی .

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمایي :

سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ : إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ فَلَا تَحْبِسُوْهُ وَأَسْرِعُوْا بِهِ إِلَى قَبْرِهِ . (۱)

ما د نبي کریم ﷺ نه اوریدلي دي : کله چې په تاسو کې یو کس وفات شي نو هغه محبوس (قید) مه ساتئ ، بلکه هغه قبر ته زر رسوئ .

یعنی بغیر د څه عذر نه په دفن کولو کې تاخیر مه کوئ .

د مسلم شریف حدیث دی ، نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي :

أَسْرِعُوْا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تُقَدِّمُوْهَا إِلَيْهِ ، وَإِنْ تَكُ غَيْرَ ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُوْنَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ . (۲)

تاسو د جنازې په کولو کې تادي کوئ ځکه که هغه ښه سړې وي نو هغه به ښه ځای ته زر وراورسوئ ، او که ښه نه وي نو تاسو به د خپلو اوږو نه دبدۍ پیټې لرې کړئ (یعنی تادي کول په هر صورت کې غوره دي) .

(۱) رواه البيهقي في شعب الايمان ، والصحيح انه موقوف عليه . مشكوة باب المشي بالجنازة والصلوة عليها حديث ۲۴ .

(۲) مسلم شريف ۱/۳۰۶ .

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي :

فَإِنَّهُ لَا يَنْبَغِيْ لِجِيْفَةِ مُسْلِمٍ أَنْ تُحْبَسَ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ أَهْلِهِ . (۱)

بيشکه د مسلمان مړي د پاره مناسب نه دي چې هغه دې د خپل اهل په مينځ کې ايسار کړې شي.

وجه داده چې اکثر په روستو کولو سره د مړي لاش خرابيدو خطره وي نو بيا خلق د دې مړي نه نفرت کوي او دده سپکاوې کوي ، حالانکه مومن الله ﷻ دير معزز او مکرم پيدا کړی. نو ځکه نبي ﷺ اوفرمايل چې تاسو د مړي په تجهيز ، تکفين او تدفين کې تادي کوئ. (۲)

نبي کريم ﷺ حضرت علي ؓ ته اوفرمايل :

يَا عَلِيُّ ! ثَلَاثٌ لَا تُؤَخِّرْهَا : اَلصَّلٰوةُ إِذَا أَتَتْ . وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ . وَالْأَيِّمُ إِذَا وَجَدْتَ لَهَا كُفُوًا . (۳)

اې علي ! درې شيان مه روستو کوه : د لمانځه وخت چې راشي ، جنازه چې تياره شي ، او د جينۍ لپاره چې کله مناسب کس پيدا شي .

علامه ابن همام رحمه الله ليکلي: چې د مړي په کفن ، دفن کې تادي کول مستحب دي (۴)

په دفن کولو د تعجيل د اهميت اندازه تاسو د دينه لګولې شئ چې فقهاؤ تر دې ليکلي:

فَلَوْ جهزَ الْمَيِّت صَبِيْحَةَ يَوْمِ الْجُمُعَةِ يَكْرَهُ تَاخِيْرُ الصَّلٰوةِ عَلَيْهِ لِيَصَلِّيَ عَلَيْهِ الْجَمْعُ الْعَظِيْمُ

(۱) رواه ابوداؤد ۲/۴۵۰ ، مشكوة باب مايقال عند من حضره الموت حديث ۱۰ .
(۲) مظاهر حق شرح مشكوة ج۳ ص ۱۱۱ .
(۳) مشكوة ص ۶۱ .
(۴) مظاهر حق شرح مشكوة ج۲ ص ۱۹۵ .

Scanned with CamScanner

بَعْدَ صَلٰوةِ الْجُمُعَةِ. (۱)

که يو کس د جُمعي په ورځ سهر مړ شي او د لمانځه نه مخکې خښيدې شي نو صرف د خلقو د ډير والي په خاطر د جُمعي لمانځه نه روستو دده جنازه روستو کول مکروه دي چې ګڼي په دې ډير خلق د جنازې لمونځ وکړي (بلکه د جُمعي لمانځه نه مخکې به يې خښوي).

۲. د جنازې لمونځ فرضِ کفايي دی

د احاديثو نه معلوميږي چې يو مسلمان مړ شي نو په نورو مسلمانانو باندې دده جنازه فرضِ کفايي ده، يعنی د بعضې مسلمانانو په اداء کولو سره د نورو ذمه فارغيږي، البته که ټول مسلمانان په اجتماعي طور سره په ده باندې جنازه اونه کړي نو بيا ټول ګناهګار دي. (۲)

۳. د جنازې د امامت کولو زيات حقدار

د جنازې د لمانځه زيات حقدار د وخت حاکم يا دده نائب دی خو په دې شرط چې په هغه کې د جنازې د امامت کولو صلاحيت موجود وي، که حاکم وقت يا دده نائب نه وي نو بيا ددې علاقې قاضي يا دده نائب زيات حقدار دی، او که دې هم نه وُ نو بيا د محلې امام زيات حقدار دی (خو په دې شرط چې ددې مړي په خپلوانو کې ددې امام نه بهتر څوک نه وي

---

(۱) طحطاوي على المراقي ص۲۹۸ باب احكام الجنائز فصل في حملها ودفنها، الدر مع الشامي ۳: ۱۳٦ باب صلاة الجنازة، بحر الرائق ۲ / ۱۹۱ كتاب الجنائز فصل السلطان احق بصلاته، فتاوى محموديه ج۳ ص۲۰۳.

وَقَالَ عَبْدُاللهِ التُّمُرْتَاشِيُّ: وَكُرِهَ تَأخِيْرُ صَلٰوتِهِ وَدَفْنِهِ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهِ جَمْعٌ عَظِيْمٌ. الدرالمختار على صدر رد المحتار ج۱ ص ۲۳۲ كتاب الجنائز، ومثله في بحر الرائق ج۲ ص ۱۹۱، فتاوى حقانيه ج۲ ص ۳۵۲.

(۲) قَالَ عَلَاءُ الدِّيْنِ الْكَاسَانِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: وَالْإِجْمَاعُ مُنْعَقِدٌ عَلٰى فَرْضِيَّتِهَا أَيْضًا إِلَّا أَنَّهَا فَرْضُ كِفَايَةٍ إِذَا قَامَ بِهِ الْبَعْضُ يَسْقُطُ عَنِ الْبَاقِيْنَ... بدائع الصنائع ج۱ ص ۳۱۱ فصل الكلام في صلوة الجنازة.

وَفِي الْهِنْدِيَّةِ: اَلصَّلٰوةُ عَلَى الْجَنَازَةِ فَرْضُ كِفَايَةٍ إِذَا قَامَ بِهِ الْبَعْضُ وَاحِدًا كَانَ أَوْ جَمَاعَةً ذَكَرًا كَانَ أَوْ أُنْثٰى سَقَطَ عَنِ الْبَاقِيْنَ. وَإِذَا تَرَكَ الْكُلُّ أَثِمُوْا. هكذا في التاتارخانيه ج۱ ص ۱٦۲ الفصل الخامس في الصلوة على الميت، ومثله في البحر الرائق ج۲ ص ۱۷۹ فصل السلطان احق بصلوته، فتاوى حقانيه ج۳ ص ۳۳۳ كتاب الجنائز.

Scanned with CamScanner

ځکه کهٔ د مړي په اولياؤ کې د محلې د امام نه زيات عالم او متقي ؤ نو بيا دده حق مخکې دی(۱) .

او کهٔ د محلې امام هم نهٔ ؤ نو بيا ددې مړي په خپلوانو کې چې څوک ډير نژدې وي هغه ددې امامت حقدار دی . (۲)

نوټ : د محلې امام چې نيک او صالح وي نو د ولي په نسبت دده جنازې ته مخکې کول مستحب دي ، او کهٔ ولي د محلې د امام په نسبت أعلم او متقي ؤ نو بيا حق د ولي مخکې دی . (۳)

٤ . د غائبانه جنازې کولو حکم :

د احنافو او مالکيهؤ په نزد باندې د جنازې په لمانځه کې يو شرط دا دی چې د مړي لاش به مخې ته پروت وي ، دغه وجه ده چې احناف د غائبانه جنازې قائل نه دي . (۴)

---

(۱) البحر الرائق ، بهشتي زيور ، احکام ميت ص ۶۵ .

(۲) لِمَا فِي الْهِنْدِيَّةِ : أَوْلَى النَّاسِ بِالصَّلٰوةِ عَلَيْهِ اَلسُّلْطَانُ إِنْ حَضَرَ فَإِنْ لَمْ يَحْضُرْ فَالْقَاضِيْ ثُمَّ إِمَامُ الْحَيِّ ثُمَّ الْوَلِيُّ . الهندية ج۱ ص ۱۶۳ الفصل الخامس في الصلوة على الميت . وَقَالَ عَلَاءُ الدِّيْنِ الْكَاسَانِيْ : وَرَوَى الْحَسَنُ عَنْ أَبِيْ حَنِيْفَةَ أَنَّ الْإِمَامَ الْأَعْظَمَ أَحَقُّ بِالصَّلٰوةِ إِنْ حَضَرَ . فَإِنْ لَمْ يَحْضُرْ فَأَمِيْرُ الْمِصْرِ وَإِنْ لَمْ يَحْضُرْ فَإِمَامُ الْحَيِّ فَإِنْ لَمْ يَحْضُرْ فَالْأَقْرَبُ مِنْ ذَوِيْ قَرَابَتِهٖ وَهٰذَا هُوَ حَاصِلُ الْمَذْهَبِ عِنْدَنَا . بدائع الصنائع ج۱ ص ۳۱۷ ، ومثله في كبيري ص ۵۸۴ باب الجنائز ، فتاوى حقانيه ج۳ ص ۴۳۵ كتاب الجنائز .

(۳) وَتَقْدِيْمُ إِمَامِ الْحَيِّ مَنْدُوْبٌ فَقَطْ بِشَرْطِ أَنْ يَكُوْنَ أَفْضَلُ مِنَ الْوَلِيِّ وَإِلَّا فَالْوَلِيُّ أَحَقُّ . الدر المختار على الشامي حماشيه ج۱ ص ۵۹۰ باب صلوة الجنائز مطلب في بيان من هو احق بالصلوة على الميت . طحطاوي على المراقي ص ۴۸۵ احكام الجنائز ، سكب الانهر على هامش مجمع الانهر ۱ / ۲۶۹ باب صلاة الجنائز ، فتاوى محموديه ج۱۳ ص ۱۹۸ ، كفاية المفتي ج۴ ص ۹۴ .

(۴) قَالَ عَلَاءُ الدِّيْنِ الْحَصْكَفِيْ : وَشَرْطُهَا أَيْضًا حُضُوْرُهٗ ، وَوَضْعُهٗ ، وَكَوْنُهٗ هُوَ أَوْ أَكْثَرُهٗ أَمَامَ الْمُصَلِّيْ ..... الدر المختار على صدر رد المحتار ج۲ ص ۲۰۸ باب الجنائز مطلب في صلوة الجنازة .

وَفِي الْهِنْدِيَّةِ : وَمِنَ الشُّرُوْطِ حُضُوْرُ الْمَيِّتِ وَوَضْعُهٗ وَكَوْنُهٗ أَمَامَ الْمُصَلِّيْ فَلَا تَصِحُّ عَلَى غَائِبٍ وَلَا عَلَى مَحْمُوْلٍ عَلَى دَابَّةٍ وَلَا عَلَى مَوْضُوْعٍ . الفتاوى الهندية ج۱ ص ۱۶۴ الفصل الخامس في الصلوة على الميت ، ومثله في البحر الرائق ج۲ ص ۱۷۹ فصل السلطان احق بصلوته ، فتاوى حقانيه ج۳ ص ۴۲۲ كتاب الجنائز .

او کوم خلق چې د يو ليډر يا د يو مشر کس په وفات کيدو سره په مختلفو ځايونو کې غائبانه جنازه کوي نو دا يو سياسي حربه ده ، د دې د مسلک او مذهب سره هيڅ تعلق نشته ، دا صرف د عوامو خوشحالولو د پاره کوي . لهذا په دې کې شرکت نه دی په کار .

البته د شوافعو او حنابله وُ په نزد غائبانه جنازه جائز ده ، او هغوی په دليل کې د بخاري شريف حديث پيش کوي چې نبي عليه السلام په نجاشي بادشاه باندې غائبانه جنازه کړې وه .

ليکن حقيقت دا دی چې پيغمبر ﷺ د نجاشي نه علاوه د بل هيچا غائبانه جنازه نده کړې ، حالانکه نبي عليه السلام ته به د دوی د مرګ خبر په وخت رسيدلې وُ ، لکه په بخاري کې ذکر دي چې کله حضرت زيد ، حضرت جعفر ، او ابن رواحه رضی الله عنهم په غزوه موته کې شهيدان شو نو نبي ﷺ ورباندې په هماغه وخت خبر وُ . (۱)

نو چې کله غائبانه جنازه په هر چا جائز وه نو بيا يې په دوی باندې غائبانه جنازه ولې نه کوله ؟ دغه شان د دوی نه علاوه نور ډير صحابه کرام او قاريان شهيدان شوي حالانکه نبي ﷺ به ورباندې خبر وُ او په دوی يې د جنازې کولو حرص هم وُ خو ليکن بيا يې هم په دوی غايبانه جنازه نه ده کړې .

پاتې شوه د نجاشي د جنازې خبره نو امام واقدي د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما په حواله ذکر کړي چې د نجاشي لاش نبي عليه السلام ته حاضر شوې وُ او د مخې نه حِجاب او پردې پورته شوې وی ، يا دا د نجاشي خصوصيت وُ . (۲)

---

(۱) بخاري ۱ : ۱۶۷ باب الرجل ينعى الى اهل الميت بنفسه .

(۲) وَفِي الْمِنْهَاجِ : وَالْجَوَابُ عَنْ حَدِيْثِ الصَّلٰوةِ عَلَى النَّجَاشِيِّ أَنَّهُ رفع الحِجَاب كَمَا ذَكَرَهُ الْوَاقِدِيُّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما . ورواه ابو عوانه و ابن حبان في صحيحه عن عمران بن حصين . منهاج السنن شرح جامع السنن ج۴ ص ۲۱۷ باب صلوة النبي على النجاشي .

مِنْ جُمْلَةِ ذٰلِكَ أَنَّهُ تُوُفِّيَ خَلْقٌ كَثِيْرٌ مِنْ أَصْحَابِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من اعزهم عليه القراء وَلَمْ يُنْقَلْ عَنْهُ أَنَّهُ صَلَّى عَلَيْهِمْ مَعَ حِرْصِهِ عَلَى ذٰلِكَ . الدرالمختار مع رد المحتار ۱ : ۶۴ باب صلوة الجنائز ، فتاوى محموديه ج۳ ص ۲۵۲ .

٥. په مړي باندې باربار جنازه کول ناجائز دي

که چیرته په یو مسلمان باندې د ولي په موجودګۍ کې یو کرّت جنازه اوشوه نو دوباره په ده باندې جنازه نشته، ځکه په یو ځل جنازه کولو سره فرض ساقط شو، لهذا تکرار په جنازه کې جائز نه دی. (۱)

٦. په اختر کې دوباره تعزیت او تکرار د تعزیت مکروه دی

د درې (۳) ورځو نه پس تعزیت مکروه دی، البته که یو کس په موقعه موجود نه وي بلکه مسافر وي او دې څه وخت پس راشي نو ده ته اجازت شته. خو په اختر کې د مړي کورته د تعزیت د پاره جمعه کیدل مکروه دي.

دغه شان چې یو کس یو ځل تعزیت وکړي نو ده د پاره دوباره تعزیت کول هم مکروه دي. (۲)

---

(۱) وَلَا يُصَلَّى عَلَى مَيِّتٍ إِلَّا مَرَّةً وَاحِدَةً وَالتَّنَفُّلُ بِصَلَاةِ الْجَنَازَةِ غَيْرُ مَشْرُوعٍ، وَقَدْ عَلَيْهِ تَعَامُلُ السَّلَفِ الصَّالِحُوْنَ. فتاوى عالمگيري ج١ ص١٦٣ الفصل الخامس في الصلوة على الميت. وَقَالَ الْكَاسَانِيُّ: وَلَنَا مَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ فَلَمَّا فَرَغَ جَاءَ عُمَرُ وَمَعَهُ قَوْمٌ فَأَرَادَ أَنْ يُصَلِّيَ ثَانِيًا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: اَلصَّلٰوةُ عَلَى الْجَنَازَةِ لَا تُعَادُ وَلٰكِنْ اُدْعُ لِلْمَيِّتِ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ. وَهٰذَا نَصٌّ فِي الْبَابِ. وَرُوِيَ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَابْنَ عُمَرَ فَاتَتْهُمَا صَلٰوةٌ عَلَى جَنَازَةٍ، فَلَمَّا حَضَرَا مَا زَادَا عَلَى الْاِسْتِغْفَارِ لَهُ. بدائع الصنائع ١ ٣١٧ كيفية الصلوة على الجنازة، فتاوى فريديه ج٣ ص٢٣٠. وَقَالَ الْعَلَّامَةُ الْمَرْغِيْنَانِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: وَإِنْ صَلَّى غَيْرُ الْوَلِيِّ أَوِ السُّلْطَانِ أَعَادَ الْوَلِيُّ ـ يَعْنِيْ إِنْ شَاءَ ـ لِمَا ذَكَرْنَا أَنَّ الْحَقَّ لِلْأَوْلِيَاءِ ـ وَإِنْ صَلَّى الْوَلِيُّ لَمْ يَجُزْ لِأَحَدٍ أَنْ يُصَلِّيَ بَعْدَهُ لِأَنَّ الْفَرْضَ يَتَأَدَّى بِالْأَوَّلِ وَالتَّنَفُّلُ بِهَا غَيْرُ مَشْرُوْعٍ. الهداية ج١ ص١٦٢ كتاب الجنائز. قَالَ الْعَلَّامَةُ الْحَصْكَفِيُّ: لِأَنَّ تَكْرَارَهَا غَيْرُ مَشْرُوْعٍ. الدر المختار على صدر رد المحتار ج٢ ص٢٢٣ كتاب الجنائز، فتاوى حقانيه ج٣ ص٢٧٠ كتاب الجنائز.

(۲) قَالَ فِي الدُّرِّ الْمُخْتَارِ: وَتُكْرَهُ بَعْدَهَا إِلَّا لِغَائِبٍ، وَتُكْرَهُ التَّعْزِيَةُ ثَانِيًا. وفي رد المحتار ١ ٨٤٢ قوله ... لِأَنَّهَا تُجَدِّدُ الْحُزْنَ...... الدر المختار على هامش رد المحتار ١ ٦٦٥ باب صلاة الجنائز مطلب في زيارة القبور، فتاوى فريديه ج٣ ص٢٩٣.

Scanned with CamScanner

بلکه علماؤ د اختر په ورځ دوباره تعزيت ته رسمِ قبيحه او بدعتِ سيئه ويلي دی. (۱)

په فتاوی دارالعلوم ديوبند کې خو تر دې پورې ذکر دي چې يو کس په اول ځل باندې د خط په ذريعه تعزيت وکړي نو دده د پاره دوباره بالمشافه (مخامخ) تعزيت مکروهه دی. (۲)

اين عام است که اولاً بکتابت و ثانيًا بالمشافه باشد. يا بر عکس. (۳)

۷. د څپلو سره دجنازې کولو حکم

که چيرته د جنازه کوونکي څپلې پاکې او صفا وي نو بيا د څپلو سره جنازه کول صحيح دي او که څپلې يې ګنده وي نو بيا په دې څپلو کې د جنازې يا بل لمونځ کول ناجائز دي. (۴)

مفتي عبدالرحيم لاجپوري رحمه الله ليکلي:

جوتياں پهن کر، يا جوتياں نکال کر اس پر پاؤں رکھ کر نماز جنازه پڑهنے کي صورت ميں جوتيوں کا پاک هونا ضروري هے. جوتياں پاک هوں گي تو نماز هوگي. ناپاک هوگي تو نماز صحيح نهيں هوگي. (۵)

(۱) فتاوی فريديه ج۱ ص ۲۹۸، وفي الهندية: إِذَا عَزَّى أَهْلَ الْمَيِّتِ مَرَّةً فَلَا يَنْبَغِي أَنْ يُعَزِّيَهُ مَرَّةً أُخْرَى. كذا في المضمرات. وَوَقْتُهَا مِنْ حِيْنِ يَمُوْتُ إِلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَيُكْرَهُ بَعْدَهَا إِلَّا أَنْ يَكُوْنَ الْمُعَزِّي أَوِ الْمُعَزَّى إِلَيْهِ غَائِبًا فَلَا بَأْسَ بِهَا. فتاوی هنديه ج۱ ص ۱۶۷ ومما يتصل بذلک مسائل التعزية باب الجنائز، فتاوی فريديه ج۱ ص ۲۹۸.

(۲) وَتُكْرَهُ التَّعْزِيَةُ ثَانِيًا. الدر المختار على هامش رد المحتار باب صلاة الجنائز بعد مطلب كراهية الضيافة ج۱ ص ۸۸۲ ط.س. ج۲ ص ۲۴۱،

(۳) فتاوی دارالعلوم ديوبند ج۵ ص ۲۸۳ ساتويں فصل تعزيت کے بيان ميں.

(۴) قَالَ الْعَلَّامَةُ إِبْنُ نُجَيْمٍ الْمِصْرِيُّ رحمه الله: وَلَوِ افْتَرَشَ نَعْلَيْهِ وَقَامَ عَلَيْهَا جَازَتْ. بِهٰذَا يُعْلَمُ مَا يَفْعَلُ فِيْ زَمَانِنَا مِنَ الْقِيَامِ عَلَى النَّعْلَيْنِ فِيْ صَلٰوةِ الْجَنَازَةِ لٰكِنْ لَا بُدَّ مِنْ طَهَارَةِ النَّعْلَيْنِ. البحر الرائق ج۲ ص ۱۷۹ كتاب الجنائز.

(۵) فتاوی رحيميه ج۱ ص ۳۶۰ كتاب الجنائز، فتاوی حقانيه ج۳ ص ۴۶۴.

Scanned with CamScanner

او که چيرته په جنازګاه کې ګند پروت ؤ خو دده څپلې پاکې وی، ده څپلې او ويستې د پاسه پرې او دريده او جنازه يې وکړه نو صحيح ده څکه دا خو داسې شو لکه په ګنده زمکه چې تخته کيدی او د هغې د پاسه اودريږي. (۱)

او که څپلې يې نه وي ايستې، او د ګند د پاسه ددې څپلو سره اودريده نو بيا يې د جنازې لمونځ نه کيږي. (۲)

۸. که د مرګ په وخت مسلمان کلمه طيبه اونه وايي د هغه حکم

که چيرته يو کس ټول عمر په مسلمانۍ کې تير کړې وي او اوس د مرګيدو په وخت کې ده کليمه طيبه اونه ويله نو اوس به هم دې مسلمان وي او د مسلمانانو معامله به ورسره کولې شي. (۳)

۹. د مومن او ګناهګار د مرګ نښې :

حضرت سلمان فارسي ﷺ وايي : ما د نبي کريم ﷺ نه اوريدلي دي چې د چا د مرګ وخت رانزدې شي نو په هغه کې درې علامې په غور سره ګورئ :

---

(۱) وَلَوِ افْتَرَشَ نَعْلَيْهِ وَقَامَ عَلَيْهَا جَازَ فَلَا يَضُرُّ نَجَاسَةُ مَا تَحْتَهَا, لٰكِنْ لَابُدَّ مِنْ طَهَارَةِ نَعْلَيْهِ مِمَّا يَلِي الرِّجْلَ لَا مَا يَلِي الْأَرْضَ. طحطاوي على المراقي ص ۴۷۹ باب صلوة الجنازة فصل الصلاة عليه، مطبوعه مصر.
عالمګيري ليکلي: وَلَوْ خَلَعَ نَعْلَيْهِ وَقَامَ عَلَيْهِمَا جَازَ سَوَاءٌ كَانَ مَا يَلِي الْأَرْضَ مِنْهُ نَجِسًا أَوْ طَاهِرًا إِذَا كَانَ مَا يَلِي الْقَدَمَ طَاهِرًا. عالمګيري ج۱ ص ۶۲ الباب الثالث في شروط الصلاة الفصل الثاني في طهارة ما يستر به العورة وغيره، فتاوی محموديه ج۱۳ ص ۱۱۰.

(۲) وَلَوْ قَامَ عَلَى النَّجَاسَةِ وَفِي رِجْلَيْهِ نَعْلَانِ أَوْ جَوْرَبَانِ لَمْ تَجُزْ صَلٰوتُهُ, وَلَوْ خَلَعَ نَعْلَيْهِ وَقَامَ عَلَيْهِمَا جَازَ سَوَاءٌ كَانَ مَا يَلِي الْأَرْضَ مِنْهُ نَجِسًا أَوْ طَاهِرًا إِذَا كَانَ مَا يَلِي الْقَدَمَ طَاهِرًا.. عالمګيري ج۱ ص ۶۲ الباب الثالث في شروط الصلاة، طحطاوي على المراقي ص ۴۷۹ باب احكام الجنائز، بحر الرائق ۱ / ۲۶۸ باب شروط الصلاة، فتاوی محموديه ج ۱۳ ص ۱۱۱.

(۳) وَالْمَقْصُوْدُ أَنْ يَمُوْتَ الرَّجُلُ وَلَيْسَ فِيْ قَلْبِهِ إِلَّا اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ. لِأَنَّ الْمَدَارَ عَلَى الْقَلْبِ وَعَمَلُ الْقَلْبِ هُوَ الَّذِيْ يُنْظَرُ فِيْهِ وَتَكُوْنُ النَّجَاةُ بِهِ. التذكرة في احوال الموتى وامور الآخرة ص ۳۵ ط دار الكتب العلمية بيروت، آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۳۱۰.

Scanned with CamScanner

۱. که چيرته دده په تندي خولې وي. ۲. سترګې يې پُر نَم وي (يعنې په سترګو کې يې اوښکې وي). ۳. او د پوزې سُورې يې اوپړسيږي.

نو پوهه شئ چې په ده باندې د الله ﷻ رحمت دی.

او که چيرته: ۱. دده داسې خرارې کولو لکه څوان اوښ چې چا په مرۍ کې نيولې وي او خرارې کوي. ۲. رنګ يې پيکه شي. ۳. د خولې نه يې زګونه اوځي او وَښکي يې د ايرې غوندې (خړ) شي. نو پوهه شئ چې په ده باندې د الله ﷻ عذاب نازل شوی. (۱)

۱۰. د قريب الموت کس سره سلوک

کله چې په يو مريض کې دا لاندېنۍ نښې راښکاره شي:

۱. مخ يې زيړ شي. ۲. ساه زَر زَر اخلي. ۳. پوزه يې کږه شي. ۴. سترګې يې پورته طرفته لاړې شي. ۵. غوږونه يې مراوي شي. ۶. لاس او خپې يې يخې شي. ۷. پښې يې دومره کمزورې شي چې اودريدې نه شي. (۲) ۸. شونډې يې اوچې شي. ۹. د ګيرې ويښتان يې خواره او کلاؤ شي.

نو تاسو پوهه شئ چې ددې مريض د زنکدن حالت شروع دی، دې ستوني ستغ څملوئ، په داسې طريقې سره چې قبله دده ښي طرف راشي او سَر ورله لږ قبلې طرفته واړوئ. (۳)

يا يې خپې قبلې طرفته اوغزوئ، او د سَر لاندې ورته بالخت کيدئ چې مخ يې قبلې طرفته راشي (البته که مريض ته تکليف ؤ نو بيا خير دی په خپل حال يې پريږدئ).

---

(۱) وَرُوِيَ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِرْقَبُوا الْمَيِّتَ عِنْدَ مَوْتِهِ ثَلَاثًا: اِنْ رَشَحَ جَبِيْنُهُ، وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ، وَانْتَشَرَ مِنْخَرَاهُ فَهِيَ رَحْمَةٌ مِّنَ اللّٰهِ نَزَلَتْ بِهِ. وَاِنْ غَطَّ غَطِيْطَ الْبَكْرِ الْمَخْنُوْقِ وَخَمَدَ لَوْنُهُ، وَازْبَدَ شِدْقَاهُ فَهُوَ عَذَابٌ مِّنَ اللّٰهِ تَعَالٰى قَدْ حَلَّ بِهِ. التذكره للقرطبي ص ۱۹ باب المؤمن يموت بعرق الجبين، آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۲۶۶. عَنْ بُرَيْدَةَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: اَلْمُؤْمِنُ يَمُوْتُ بِعَرَقِ الْجَبِيْنِ. رواه الترمذي، مشكوة ص ۱۴۰ ط كراچي.

نوټ: ددې خبرې پوره تفصيل په "ملك الموت والانبياء" ص ۷۲ او ص ۱۳۹ کې پوره په تفصيل سره ذکر دی.

(۲) در مختار وغيره، رساله قبريه.

(۳) حاكم، در مختار مع رد المحتار، رساله قبريه.

او موجود ناست کسانو د پاره دا مستحب دي چې په خپله په اوچت آواز سره کلمه طيبه (لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ الله) او کلِمه شهادت (أَشْهَدُ أَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيْكَ لَهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ) ووايئ.(۱) ددې د پاره چې دا قريب الموت کس هم دا ووايي، او ده د دُنيا نه په رخصتيدو آخري خبره: لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ الله شي.

حديث کې راځي: لَقِّنُوْا مَوْتَاكُمْ "لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ" تاسو خپلو مړو ته تلقين د "لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ" کوئ.(۲)

او چې د کوم کس آخري خبره "لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ" شي نو دا انسان به جنت ته داخليږي.
رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ "لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ" دَخَلَ الْجَنَّةَ.(۳) د چا چې د دُنيا نه په رخصتيدو آخري خبره "لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ" شي نو هغه به جنت ته داخليږي.

خبرداري: قريب الموت ته به هيڅ کله د کلمه شهادت ويلو حکم نه کوئ بلکه د هغه وړاندې به يې په خپله په اُوچت آواز سره وايئ، ځکه په هغه باندې دا وخت سخت تکليف وي، په هوش کې نه وي، هسې نه چې د خُلې نه څه ګوډ وډ خبرې راوباسي. او يا ترې انکار وکړي.

نوټ: چې کله ده يو کرَت کلمه شهادت وويله، نو بيا باربار دا کوشش مه کوئ چې ددې د مرګه پورې کلمه شهادت جاري اوساتي.(۴)

---

(۱) درمختار، رساله قبريه.

(۲) مشکوة باب مايقال عند من حضره الموت ص ۱۴۰. فقهاؤ هم ليکلي: وَيُلَقَّنُ بِذِكْرِ الشَّهَادَتَيْنِ لِقَوْلِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقِّنُوْا مَوْتَاكُمْ "لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ". شامي ج۲ ص ۱۹۰ ط. کراچي، حلبي کبيري ص ۵۷۶، مجمع الانهر ج۱ ص ۲۶۳، فتاوی محموديه ج۱۳ ص ۲۶۹.

(۳) رواه ابوداؤد ۳۱۱۶، واحمد ۲۳۳/۵، ۲۴۱، والهيثمي في المجمع ۳۲۳ والحاکم ۱/ ۳۵۱، مشکوة باب مايقال عند من حضره الموت حديث ۶.

(۴) درمختار، بهشتي زيور، مسافر آخرت، احکام ميت لمولانا محمد عبدالحي رحمه الله ص ۲۰، رساله قبريه ص ۳.

د سورة يٰسين په لوستو د مرګ سختي آسانيږي

قريب الموت ته سورة يٰسين تلاوت كول مستحب دي ، ځكه په دې سره په ده باندې د زنكدن سختي آسانيږي . رسول الله ﷺ فرمايي :

مَا مِنْ مَيِّتٍ يُقْرَأُ عِنْدَ رَأْسِهِ يٰسٓ اِلَّا هَوَّنَ اللّٰهُ عَلَيْهِ .(۱)

د كوم وفات كيدونكي كس سَر ته چې سورة ياسين اولوستې شي نو الله ﷻ په ده باندې آساني راولي .

په يو بل حديث كې راځي : اِقْرَءُوْ سُوْرَةَ يٰسٓ عَلٰى مَوْتَاكُمْ .(۲)

تاسو قريب الموت ته سورة ياسين وايئ .

تنبيه : كه د زنكدن په حالت كې خداى مه كړه د مريض د خُلې نه څه كفري خبره اووځي نو په خلقو كې دا خبره مه خوروئ ، بلكه دا خيال كوئ چې د زنكدن د سختيو په وجه يې عقل په ځاى نه دى ، او د الله ﷻ نه د ده د پاره د بښنې دُعا غواړئ .(۳)

كله چې دا كس وفات شي نو په پَلنه كپړه ورله ژَنه په داسې طريقه اوتړئ چې د كپړې غوټه پاس په سَر راشي ، سترګې ورله پټې كړئ ، او د سترګو بندوونكې دې دا ووايي :

بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ رَسُوْلِ اللّٰهِ .(۴)

بيا د مړي لاس او خپې سَم كړئ ، د خپو غټې ګوتې يو ځاى په كپړه اوتړئ ، په خيټه ورله يو دروند شى كيدئ چې خيټه يې اونه پړسيږي ، په كټ كې يې واچوئ او د پاسه پرې سپين څادر خور كړئ .(۵)

بيا د مړي په تجهيز ، تكفين ، او ښخولو كې تادي كوئ .

---

(۱) شرح الصدور ص ۶۹ .

(۲) رواه احمد و ابوداؤد وابن ماجه ، مشكوة باب ما يقال عند من حضره الموت حديث ۶ .

(۳) بهشتي زيور ، احكام ميت ص ۲۱ .

(۴) شرح الصدور ص ۷۴ .

(۵) درمختار ، ۲/ ۸۳ ، بهشتي زيور ، مسافر آخرت ، احكام ميت ص ۲۲

۱۱ . د مرګ حقيقت

عام طور باندې خلق دا خيال کوي چې ګني مرګ د فناء کيدو او ختميدو نوم دی ، او وايي: انسان چې وفات شي بَس مکمل ختم او فناء شي . حالانکه دا خيال غلط دی ځکه مرګ صرف د فناء کيدو نوم نه دی بلکه د مرګ په وجه خو انسان صرف د يو ځای (عالَمِ دُنيا) نه بل ځای (عالَمِ برزخ) طرفته انتقال کوي ، او روح د بدن نه جدا شي ، اصلي انسان خو روح دی کوم چې هيڅ کله ختميږي نه .

البته جسم خو د روح د پاره د سورلۍ حيثيت لري ، که جسم په ظاهره ختم شي نو بيا هم اصلي انسان روح دی دا هيڅ کله نه ختميږي .(۱)

بعضې علماء وايي : د روح او بدن د تعلق نوم حيات (ژوند) دی ، او د تعلق د ختميدو نوم مرګ دی ، مګر د مرګ سره بالکلية تعلق نه ختميږي ، بلکه هغه تعلق ختميږي په کوم چې ددې عالَمِ دُنيا آثار ظاهريږي ، د عالَمِ برزخ د آثارو تعلق ورسره اوس هم قائم وي .(۲)

۱۲ . د وفات کيدو نه پس د روح ځای

د وفات کيدو نه روستو چې د انسان روح په کوم ځای کې پاتې کيږي په دې کې مختلف روايات راغلي ، او د علماو اقوال هم مختلف دي ، مګر د ټولو نصوصو جمعه کولو نه روستو چې کومه خبره معلوميږي هغه داده چې :

(۱) قَالَ الْعُلَمَاءُ : اَلْمَوْتُ لَيْسَ بِعَدَمٍ مَحْضٍ وَلَا فَنَاءٍ صِرْفٍ ، وَإِنَّمَا هُوَ اِنْقِطَاعُ تَعَلُّقِ الرُّوْحِ بِالْبَدَنِ وَمُفَارَقَتُهُ وَحَيْلُوْلَةٌ بَيْنَهُمَا ، وَتَبَدُّلُ حَالٍ إِلَى حَالٍ ، وَانْتِقَالٌ دَارٍ إِلَى دَارٍ . شرح الصدور للسيوطي باب فضل الموت ص ۱۱۲ ط . المكتبة العلمية بيروت ، التذكرة للقرطبي ص ۴ ، ط دار الكتب العلمية بيروت ، آپ کے مسائل اور اُن کا حل ج۸ ص ۵۷۷ اَلْمَوْتُ زَوَالُ الْحَيَاةِ عَمَّنْ اِتَّصَفَ بِهَا . قواعد الفقه ص ۵۱۳ ، آپ کے مسائل اور اُن کا حل ج۲ ص ۴۰۸ .

(۲) مَوْتُ النُّفُوْسِ هُوَ مُفَارَقَتُهَا لِأَجْسَادِهَا وَخُرُوْجُهَا مِنْهَا . شرح العقيدة الطحاوية ص ۴۴۶ ، وفيه ايضا : الرابع : تعلقها به في البرزخ ، فانها وان فارقته وتجردت عنه فانها لم تفارقه فراقا كليا بحيث لايبقى لها اليه التفات . شرح عقيدة الطحاوية ص ۴۵۱ ، آپ کے مسائل اور اُن کا حل ج۲ ص ۴۰۸ .

Scanned with CamScanner

د نیکانو د روحونو ځای علیین دی، لیکن درجات یې مختلف دي. (۱)

او د بدانو د روحونو ځای سجّین دی. (۲)

او د هر روح د خپل جسم سره یو خاص تعلق وي، اوس که دا جسم یې په قبر کې دفن وي، یا په دریاب کې ډوب وي، یا د ځناورو په خیټه کې وي خو بیا هم د دې روح ورسره یو خاص تعلق وي، او د همدې خاص تعلق نوم برزخي ژوند دی. (۳)

بیا خاصکر د مومنانو روحونه خو به ښه خوشحاله وي. رسول الله ﷺ فرمايي:

إِنَّ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِيْنَ فِيْ طَيْرٍ خُضْرٍ تَعْلُقُ بِشَجَرِ الْجَنَّةِ. (۴)

بیشکه (په عالَم برزخ کې) د مومنانو روحونه د شنو مارغانو په قالب کې وي.

په یو بل حدیث کې ذکر دي:

إِنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَيْرٌ تَعْلُقُ فِيْ شَجَرِ الْجَنَّةِ حَتّٰى يَرْجِعَهُ اللهُ فِيْ جَسَدِهٖ يَوْمَ يَبْعَثُهُ. (۵)

بیشکه (په عالَم برزخ کې) د مومن روح (دده د عزت د پاره) د مارغه په قالب کې وي

چې د جنت د ونو میوې خوري، تر دې چې د قیامت په ورځ کله چې الله ﷻ هغه را اوچت کړي نو دې به خپل بدن ته واپس اولیږي.

په یو روایت کې ورسره دا سې الفاظ هم شته چې: مومنینو روحونه به د شنو مارغانو په قالب کې وي چې په جنت کې به ګرځي، د جنت میوې به خوري، د جنت اوبه به څکي او د عرش د لاندې د سرو زرو په قندیلونو کې به یې خپل د اوسیدو ځای جوړ کړی وي. (۶)

---

(۱) علامه قرطبي رحمه الله لیکي: إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ مَرْفُوْعٌ فِيْ عِلِّيِّيْنَ عَلٰى قَدْرِ مَرْتَبَتِهِمْ. وَقَالَ الضَّحَّاكُ ومجاهد وقتادة يَعْنِي السَّمَاءَ السَّابِعَةَ فِيْهَا أَرْوَاحُ الْمُؤْمِنِيْنَ. تفسير قرطبي ج۱۹ ص ۲۶۲ طبع مصر.

(۲) عن ابن عباس رضي الله عنهما: قَالَ: إِنَّ أَرْوَاحَ الْفُجَّارِ وَأَعْمَالَهُمْ لَفِيْ سِجِّيْنٍ. تفسير قرطبي ج۱۹ ص ۲۵۷ طبع مصر.

(۳) آپ کے مسائل اور اُن کا حل ج۲ ص ۳۲۸.

(۴) مشکوة باب تمنّی الموت و ذکره حدیث ۲۱.

(۵) رواه مالک والنسائي والبيهقي في كتاب البعث والنشور، مشکوة باب تمنی الموت و ذکره حدیث ۱۷.

(۶) مظاهر حق شرح مشکوة ج۳ ص ۱۲۷

د مرګ متعلق نور بهترين واقعات:

د ''مرګ بيان'' موضوع متعلق مې نور بهترين واقعات ذکر کړي چې په اوريدو سره يې د انسان په زړه کې آخرت طرفته توجه پيدا کيږي او د نيکو اعمالو توفيق ورته نصيبه کيږي.

د حضرت عبدالله بن عباس ﷺ د وفات نه پس يوه عجيبه مرغۍ راتلل

حضرت سعيد بن جبير رحمه الله وايي: چې کله حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما په طائف کې وفات شو، د جنازې تياريدو نه پس يوه عجيبه مرغۍ راغله چې د هغې په شان مرغۍ چيرته وړاندې نه وه ليدلې شوې، او د جنازې په کالبوت کې ورننوته، خو بيا چا په وتلو اونه ليده، کله چې دې دفن شو، نو د قبر په غاړه يو غيبي آواز دا آيت تلاوت کولو:

﴿ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ . ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً . فَادْخُلِي فِي عِبَادِي . وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴾ . (۱) خو هيڅ پته اونه لږيده چې دا آيت چا تلاوت کړو. (۲)

د بدن نه جدا شوي سَر نورو ته خطاب وکړو

امام حافظ طبراني رحمه الله په کتاب العجائب کې په خپل سند سره د قباث بن رزين ابن ابي هاشم نه د هغه خپله واقعه رانقل کړې، دا قباث بن رزين وايي: زه يو ځل د روم په علاقه کې بَندي (قيدي) شوم، (او د ما سره څه نور کسان هم وو)، د هغه ځاى بادشاه مونږ راواوغوښتو، او خپل دين يې مونږ ته وړاندې کړو چې دا قبول کړئ، او وې ويل چې: هر څوک د قبلولو نه انکار وکړي نو د هغه څټ به په (توره) وهلې شي.

---

(۱) سورة الفجر ۲۷ تا ۳۱.

(۲) عن سعيد بن جبير قال: مَاتَ ابْنُ عَبَّاسٍ بِالطَّائِفِ، فَجَاءَ طَيْرٌ لَمْ يُرَ عَلَىٰ خِلْقَتِهِ فَدَخَلَ نَعْشَهُ ثُمَّ لَمْ يُرَ خَارِجًا مِنْهُ، فَلَمَّا دُفِنَ تُلِيَتْ هَذِهِ الآيَةُ عَلَىٰ شَفِيرِ الْقَبْرِ لَا يُدْرَىٰ مَنْ تَلَاهَا: ﴿ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ . ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً . فَادْخُلِي فِي عِبَادِي . وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴾ . رواه الطبراني عن عبدالله بن احمد عن مروان. تفسير ابن كثير ج۶ ص ۴۵۹ الفجر آيت ۲۷، معارف القرآن الفجر آيت ۲۷، البداية والنهاية ۷۰۸/۱۷.

Scanned with CamScanner

په مونږ کې درې کسان د يرې نه مرتد شو (او د بادشاه دين يې قبول کړو) ، څلورم کس چې پيش شو نو هغه د کفر کولو او د بادشاه دين منلو نه انکار وکړو ، د هغه څټ ... ولې شو او سر يې په نژدې نهر کې اوغورځولې شو ، د هغه سر په اوبو کې ډوب شو ، ... يا د اوبو د پاسه راښکاره شو ، او دې درې (مرتد شوي) کسانو ته يې اوکته ، هر کس ته يې په خپل نوم سره آواز وکړو چې يا فلان ، يا فلان ، يا فلان او بيا يې ورته وويل : الله تعالى په خپل کتاب کې فرمايلي :

﴿ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ . ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً . فَادْخُلِي فِي عِبَادِي . وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴾ . (۱)

ترجمه : اې د اطمينان واله نفسه ! ته خپل رب ته واپس وګرځه ، په داسې حال کې چې ته د هغه نه راضي يې او هغه د تا نه راضي دی ، زما په نيکانو بندګانو کې داخل شه ، او زما په جنت کې داخل شه .

دا سر بيا په اوبو کې ډوب شو ، قريبه وه چې ټول نصارىٰ مسلمانان شوي وی (يعنې په دې ځاى کې موجود اکثرو کافرانو اسلام قبول کړو) . کله چې دا عجيبه واقعه موجود و نصارىٰ ؤ وليده نو د بادشاه تخت اوخوزيده (يعنې حکومت يې کمزورې شو) هغه درې مرتد شوي کسان واپس مسلمانان شو ، دا قباث بن رزين رحمه الله وايي چې : بيا د خليفه ابو جعفر منصور وفد راغې او مونږ ټول يې د قيد نه راخلاص کړو . (۲)

---

(۱) سورة الفجر ۲۷ تا ۳۱ .

(۲) وقد ذكر الحافظ محمد بن المنذر الهروي ـ المعروف بشكر ـ في كتاب العجائب بسنده عن قباث ابن رزين ابي هاشم قال : أسرت في بلاد الروم فجمعنا الملك وعرض علينا دينه على ان من امتنع ضربت عنقه . فارتد ثلاثة . وجاء الرابع فامتنع فضرب عنقه . والقي رأسه في نهر هناك . فرسب في الماء ثم طفا على وجه الماء ونظر الى اولئك الثلاثة فقال : يا فلان ! ويا فلان ! ويا فلان ! يناديهم باسمائهم قال الله تعالى : ﴿ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ . ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً . فَادْخُلِي فِي عِبَادِي . وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴾ ثم غاص في الماء . فكادت النصارى ان يسلموا و وقع سرير الملك ورجع اولئك الثلاثة الى الاسلام . قال : وجاء الوفد من عند الخليفة ابي جعفر المنصور فخلصنا . تفسير ابن كثير ج ٦ ص ۴۵۹ الفجر آيت ۲۷ ، معارف القرآن الفجر آيت ۲۷ .

د يو بادشاه د روح قبض کولو واقعه :

حضرت وهب بن منبه د يو بادشاه واقعه بيانوي چې يو ځل ده د خپل ملک د سيل اراده وکړه ، نو شاهي لباس يې ځان له رااوغوښت ، يوه جوړه ورته راوړې شوه هغه يې خوښه نه شوه ، دويمه يې رااوغوښته هغه يې هم خوښه نه شوه ، دغه شان يې بار بار يوه يوه راغوښته، آخر دا چې يوه جوړه يې پسه کې خوښه شوه (هغه يې واغوسته) .

بيا د سورلۍ دپاره ورته يو آس راوستې شو ، هغه يې خوښ نه شو دا يې واپس کړو، دويم يې رااوغوښت هغه يې هم خوښ نه شو ، بيا ورته دريم...... راوستې شو خو يو يې هم خوښ نه شو .آخر دا چې ټول اسونه ورته حاضر کړې شو ، ده په هغې کې ځانله يو خوښ کړو او په هغه سور شو .

شيطان مردود ده ده غوږونه د تکبّر د هوا نه ډک کړي وو ، دې ډير په ناز ، نخرو او تکبر سره روان شو ، فوجيان او خادمان ورسره پياده روان وو ، منزل يې کولو ، په لاره کې ورته يو کس رامخې ته شو ، کمزوري حالت واله ؤ ، او زړې جامې يې اغوستې وې ، په بادشاه يې سلام واچول ، خو بادشاه ده طرفته د ډير تکبر د وجې نه کتل هم نه غوښتل ، دې کس د بادشاه د آس واګې اونيوې ، بادشاه دې او رټل ، او ورته وې ويل :

د اس واګې پريږده ، په تا کې دا جرأت څنګه پيدا شو چې تا زما د آس واګې اونيوې ؟

دې کس ورته ووييل : زما د تاسره يو کار دی ، بادشاه ورته ووييل : صبر وکړه زه در کوزيږم نو بيا به راته ووايې .

ده په زوره د آس واګې راښکلې او ورته وې ويل : راکوزيږه مه . بس اوس يې درته وايم. بادشاه ورته ووييل : څه وايې؟ ده ورته ووييل : د راز خبره ده په غوږ کې يې درته کومه . بادشاه ورته غوږ ورنزدې کړو ، ده ورته په غوږ کې ووييل : زه ملک الموت يم ، ستا د روح اخيستو دپاره راغلې يم .

د بادشاه رنګ تک زيړ شو ، ژبه يې اونښته ، او وې ويل : دومره مهلت راکړه چې زه خپل کور ته لاړ شم ، د خپل آسباب څه بندوبس وکړم ، او کور واله ؤ سره ووينم .

ملک الموت ورته ووييل : تا ته هيڅ مهلت نشته ، اوس ته هيڅ کله خپل کور او اسباب نه

دا یې وویل او د آس د پاسه یې ورته روح واخیست، پادشاه د لرګي غوندې د آس نه لاندې را اوغورځید.

د یو نیک سړي د روح قبض کولو واقعه:

د بادشاه روح قبض کولو نه روستو ملک الموت د یو غریب سړي روح قبض کولو دپاره لاړ، دا نیک سړې چیرته په سفر روان ؤ، ملک الموت ده ته (په انساني شکل کې) راغې، سلام یې واچول، هغه ورته د سلام جواب ورکړو، ملک الموت ده ته وویل: زه تاته په غوږ کې څه خبره کوم. هغه ورته وویل: وې کړه. ده ورته په غوږ کې وویل:

زه ملک الموت یم. هغه ورته وویل: ډیره ښه ده، ستا راتله دې مبارک وي، تا خو ډیر ناوخته کړو، زما خو ستا د ملاقات ډیر شوق ؤ، ملک الموت ورته وویل: د کوم کار د پاره چې ته د کور نه راوتې یې هغه پوره کړه (بیا به زه ستا روح واخلم).

دې نیک بنده ورته وویل: ماته د الله ﷻ سره ملاقات د ټولو نه محبوب ترین کار ښکاري. ملک الموت ورته وویل: ته چې په کوم حالت باندې وفات کیدل غواړې نو زه به په هماغه حالت باندې ستا روح واخلم. دې نیک کس ورته وویل:

آیا تاته ددې اختیار شته؟ ملک الموت ورته وویل: ماته د الله ﷻ د طرفه دا حکم شوی چې ستا د مرضۍ او خوشحالۍ لحاظ اوساتم. ده ورته وویل: ښه ده، زه اودس کوم، او په لمانځه اودریږم، کله چې سجدې ته لاړ شم نو ته زما روح قبض کړه.

نو همداسې اوشو، کله چې ده لمونځ شروع کړو او سجدې ته لاړ نو ملک الموت دده روح قبض کړو. (۱)

د فریدالدین عطار دوراندې د یو نیک کس وفات کیدل

د مشهور بزرګ "خواجه فرید الدین عطار رحمه الله" اول د عطرو دکان ؤ، عطر به یې خرڅول، په دکان کې یې مختلف قسمه دعطرو بوتلې (شیشې) ایښې وې، یوه ورځ یو فقیر راغې، دې دکان ته راننوت، او په دې دکان کې یې د عطرو دې بوتلو ته کتل راکتل.

(۱) تاقابل یقین سچے واقعات ص ۳۵۹، تفسیر روح البیان ج ص .

فريد الدين عطار ورته پوښتنه وکړه : فقيره ! څه شي گورې ؟ هغه ورته وويل : ته په دُنيا کې دومره ډوب شوې يې حيران ديته يم چې کله ته وفات کيږې نو ستا روح به د دې شيشو نه څنګه را اوځي ؟ (يعني ستا خو د دې سره ډير محبت دی ، د روح وتلو په وخت کې به هرې شيشې ته گورې چې دا رانه پاتې شوه) .

فريد الدين عطار چونکه په ځوانی کې ؤ ، په غصه کې يې ورته وويل : فقيره ! ستا روح چې څنګه اوځي هماغه شان به زما روح هم اوځي .

فقير ورته وويل : ښه ، زما روح خو داسې اوځي : " په دُکان کې څملاست ، کچکول يې د سَر لاندې کيښود ، څادر يې په ځان راواچول ، او کلمه يې وويله لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ " .

فريد الدين عطار رحمه الله چې دې اوخوزول نو وفات شوې ؤ . په دې ليدو سره دده په زړه باندې دومره أثر اوشو چې په هماغه ساعت يې ټول هر څه صدقه کړه ، او د الله ﷻ عبادت يې شروع کړو . دې چې د تَذْكِرَةُ الْاَوْلِيَاء غوندې عظيم کتاب يې اوليکه ، او په بهترينو بزرگانو کې شمار شو [1]

د يو ظالم بادشاه د روح قبض کولو واقعه :

يزيد رقاشي رحمه الله وايي چې : په بني اسرائيلو کې ډير غټ ظالم بادشاه ؤ ، يو کرت دې په شاهي تخت ناست ؤ ، ناڅاپه يې يو ډير خوفناک او بدصورته کس وليده چې دده کورته رادننه شو ، بادشاه چې دې وليده نو سخت اوبريده ، او ورته وې ويل :

اې سړيه ! ته څوک يې ؟ او تاته چا زما کورته د راتلو اجازت درکړی ؟

هغه ورته وويل : ما ته ددې کور مالک اجازت راکړی . او زه خو هغه کس يم چې ما هيڅ پهره دار نشي رامنعه کولې ، او ماته د چانه د اجازت اخيستو ضرورت نشته ، زه خو نه د يو بادشاه د سياست نه يريږم ، نه يو ظالم ما يرولې شي ، او نه زما د گرفت نه څوک بچ کيدې شي

(۱) اهلِ دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۲ ص ۲۸۳ ، تذکرۃ الاولیاء حالات فریدالدین عطار اردو ص ۴۳ .

بادشاه چې دا خبرې واوریدې نو پرمخې راواوغورځیده، اندامونه یې په لړزیدو شو، او وې ویل: بیا خو ته ملک الموت یې؟ هغه ورته وویل: آو.

بادشاه ورته وویل: ستا دې په الله ﷻ قسم وي چې ماته دیوې ورځې مهلت راکړه، ددې د پاره چې زه د ګناهونو نه توبه اوباسم، د الله ﷻ نه معافي اوغواړم، او کوم مال چې مې په خزانه کې جمعه کړی دا خپلو مالکانو ته حواله کړم، ځکه زه د الله ﷻ عذاب نه شم برداشت کولې.

ملک الموت ورته وویل: زه تاته څنګه مهلت درکړم، حالانکه ستا د ژوند ورځې پوره شوي، او ستا وخت ختم دی. بادشاه ورته وویل: ماته د ډیر لږ ساعت د پاره مهلت راکړه.

ملک الموت وویل: دا خو د یو یو ساعت حساب کیږي، دا خو تا ټول په غفلت او لاپرواهۍ کې تیر کړي، تا خپل ټول ساعتونه پوره کړي.

بادشاه وویل: کله چې زه وفات شم نو د ماسره به په قبر کې څوک وي؟ ملک الموت ورته وویل: د تاسره به صرف خپل عمل وي. بادشاه وویل: د ماسره خو څه نیک عمل نشته

ملک الموت ورته وویل: هیڅ خبره نه ده او س ستا ځای جهنم دی، او په تا د الله ﷻ غضب دی. ملک الموت دده روح قبض کړو او د تخت نه پرمخې لاندې راواوغورځیده. (۱)

مال و دولت یې په کار رانغې

یو ډیر مالدار بادشاه ؤ، بې اندازې مال و دولت یې جمعه کړې ؤ، د دُنیا هر نعمت دده سره ؤ، دده ځان د پاره یو ډیر بهترین قیمتي او ښائسته محل جوړ کړو، په دې کې یې دوه غټې مضبوطې دروازې اولږولې، او په دې باندې د خپلې خوښې فوځیان، غلامان، پهره دار او جلادان مقرر کړه. خپلو نوکرانو ته یې حکم وکړو چې بهترین خوراک تیار کړئ، بیا یې ټول خاندان او خپلوان راجمعه کړه چې د خوشحالۍ په دې پروګرام کې شریک شي، دې په خپله په شاهي تخت کیناست، تکیه یې وهلې وه، خپل نفس ته مخاطب شو او وې ویل:

(۱) موت کے سبق آموز واقعات ص ۲۲.

اې نفسه! ما دستا د خوشحالولو د پاره بهترين محل جوړ کړو، خپلوان مې راجمع کړه، ښه ښه خوراکونه مې تيار کړه، نو اې نفسه! ته اوس هميشه په مزو کې اوسه، او فراخه خوراک او خوشحالي کوه.

دا خبرې ده لا خلاصې کړې نه وې چې ناڅاپه خلقو د محل نه بهر يو کس په زرو جامو کې وليد، دې راغې او په دومره زور سره يې دا دروازه ووهله چې د دې په وجه په غونډ محل کې زلزله پيدا شوه، او د بادشاه تخت هم اوخوزيده.

نوکرانو دروازې ته ورمنډې کړې، او ورته وې ويل: دا څه بدتميزه ميلمه يې، صبر وکړه چې مونږ خوراک وکړو او د مونږ نه چې څه پاتې شي هغه پاتې شوې خوراک به تاله درکړو. دې کس ورته ووېل: ورشئ، مالک ته مو ووايئ چې ماله راشي، ځکه زما ورسره ضروري کار دی، نوکرانو ورته ووېل: آخر ته څوک يې چې مونږ تا د خپل مالک سره يو ځای کړو؟ ده ورته ووېل: ورشئ هغه ته صرف همدومره ووايئ چې بهر يو کس دې غواړي، د هغه درسره ضروري کار دی.

کله چې دا نوکران او پهره دار دې بادشاه ته راغله او ده ته يې د هغه کس سوال جواب راوړو، نو بادشاه دې نوکرانو ته غصه شو او ورته وې ويل:

تاسو هغه ولې شړل نه؟ ولې مو سزا نه ورکوله؟ او ولې مو بې عزته کولو نه؟ (د هغه څه حيثيت دی چې د ما سره ملاقات کوي؟)

په دې کې هغه کس دوباره په تيزۍ سره دروازه ووهله، ټولو نوکرانو او فوجيانو اسلحه راواخيسته، او په منډه دروازې ته د مقابلې د پاره ورغله، کله چې دروازې ته وراورسيده نو هغه په تيز آواز سره ووېل:

خبردار! په خپل خپل ځای اودريږئ، زه ملک الموت يم.

په دې اوريدو سره ټول سخت اوبريده، او اندامونه يې په لړزيدو شو. کله چې بادشاه ته ورغې، هغه ورته ووېل: ته زما په عوض کې يو بل څې واخله او ما ته څه مه وايه.

ملک الموت ورته ووېل: زه صرف ستا د روح قبض کولو د پاره راغلې يم، او تا د دغې نعمتونو او مالونو نه جدا کوم، کوم چې تا جَمعه کړي.

بادشاه یخ اوسیلي وکړو ، او وې ویل : په ډې مال دې د الله ﷻ لعنت وي چا چې زه په دهوکه کې اچولې ووم ، زه یې د الله ﷻ د عبادت نه منعه کړې ووم ، زما خو ګمان و چې ګنې ماته به زما دا مال فائده راکړي . خو لیکن نن زما مال زما د پاره د حسرت او افسوس ذریعه وګرځیده ، د مانه پاتې شو او زما د دشمنانو ته په لاس ورغې .

الله ﷻ مال ورته ګویا کړو او ورته وې ویل : اې بادشاه ! ته ولې ما ملامت کوې ؟ بلکه خپل ځان ملامت کړه ، ځکه زه او ته دواړه الله تعالی د زمکې نه پیدا کړي یو ، او زه یې تاته حواله کړې یم د دې د پاره چې ته په ما باندې خپل آخرت جوړ کړې ، ما په فقیرانو تقسیم کړې او د نور د خیر کارونه را باندې وکړې .

لیکن تا زه جمعه کړم او د خپل خواهش موافق دې خرچ کړم ، زما حق دې اداء نه کړو ، شکریه دې اداء نه کړه ، بلکه ناشکري دې وکړه او خپلو دشمنانو ته دې پرېښودم ، نو لعنت او ملامتي په خپل ځان باندې ووایه (په ما باندې یې ولې وایې ؟)

بیا ملک الموت د بادشاه روح د خوراک خوړلو نه مخکې قبض کړو . خوراک هم ورنه پاتې شو ، ټول مال و دولت هم ورنه پاتې شو او په مړیني د تخت نه رالاوغور ځید . (۱)

د مرګ په وخت د څلور فرښتو خطاب

علامه نسفي رحمه الله په زهرة الرياض کې ذکر کړي چې کله دیو بنده مرګ ر انږدې شي نو څلور فرښتې ورته راشي .

اوله فرښته ورته وایي : اَلسَّلَامُ عَلَيْکَ يَا عَبْدَ اللهِ ! قَلَّبْتُ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا فَلَمْ أَجِدْ لَکَ خُطْوَةً تَخْطُوْهَا .

اې د الله بنده ! په تا دې سلام وي ، ما خو د زمکې مشرق او مغرب ټول او کته خو ما ستا داسې دیو قدم ځای پیدا نه کړو چې ته په هغې کې قدم کیدې .

بیا دویمه فرښته ورته وایي : اَلسَّلَامُ عَلَيْکَ يَا عَبْدَ اللهِ ! قَلَّبْتُ أَنْهَارَ الدُّنْيَا فَلَمْ أَجِدْ لَکَ شَرْبَةً .

---

(۱) موت کے سبق آموز واقعات ص ۱۳ .

اې د الله بنده ! په تا دې سلام وي ما خو د دُنيا ټول نهرونه اوکته خو ليکن ما ستا د پاره د اوبو يو ګوټ هم پيدا نه کړو .

بيا دريمه فرښته ورته وايي : اَلسَّلَامُ عَلَيْکَ يَا عَبْدَاللهِ ! قَلَّبْتُ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا فَلَمْ أَجِدْ لَکَ لُقْمَةً فِيْهَا .

اې د الله بنده ! په تا دې سلام وي ما خو د زمکې مشرق او مغرب ټول اوکته ليکن ما ستا د پاره په دې کې د خوراک يوه نوړۍ پيدا نه کړه .

بيا څلورمه فرښته ورته وايي : اَلسَّلَامُ عَلَيْکَ يَا عَبْدَاللهِ ! قَلَّبْتُ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا فَلَمْ أَجِدْ لَکَ فِيْهَا نَفَسًا تَتَنَفَّسُهُ . (۱)

اې د الله بنده ! په تا دې سلام وي ما خو د زمکې مشرقي او مغربي حصې ټولې اوکتې خو ليکن ما ستا د پاره يوه ساه هم پيدا نه کړه چې ته هغه ساه واخلې (بلکه ستا د ژوند ساګانې پوره شوي) .

د مړي محاسن ذکر کول او د بدي بيانولو نه ځان ساتل په کار دي

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

اُذْکُرُوْا مَحَاسِنَ مَوْتَاکُمْ وَکُفُّوْا عَنْ مَسَاوِيْهِمْ . (۲)

تاسو د خپلو مړو نيکۍ ذکر کوئ ، او د هغوی د بدۍ ذکر کولو نه بچ او سيږئ .

وجه داده چې د نيکۍ ذکر کولو په وخت د الله ﷻ رحمت راوريږي ، نو ځکه د مړو نيکيو ذکر کولو حکم شوی ، او دا حکم اِستحبابي دی .

او د مړي بدي نه ذکر کولو حکم وجوبي دی ، يعنې په هر مسلمان دا واجب دي چې د مړ ورور مسلمان بدي بيان نه کړي .

په " حجة الاسلام " کې ليکلي چې د مړو غيبت کول د ژوندو خلقو د غيبت نه ډير د نفرت قابل دی .

---

(۱) النسفي زهرة الرياض ، نزهة المجالس باب في ذکر الموت ص ۸٦ .

(۲) رواه ابوداؤد والترمذي ، مشکوة باب المشي بالجنازة والصلوة عليها حديث ۳۱ .

په ''كتاب الاذهار'' كې خو تر دې پورې ليكل شوي چې كوم كس مړې لامبوي او هغه په دې مړي كې څه ښه علامه اووينې: لكه د مړي مخ روښانه وي يا د مړي نه خوشبوى ځي نو دا د خلقو وړاندې بيانول مستحب دي .

او كه په مړي كې څه خرابه علامه اوګوري لكه : د مړي مخ يا نور بدن تور شوې وي ، يا يې صورت مَسخه شوې وي نو د خلقو د وړاندې ددې ذكر كول حرام دي . ځكه نبي عليه السلام فرمايي :

وَكُفُّوا عَنْ مُسَاوِيْهِمْ . د مړي د بدي بيانولو نه بچ شئ .

يا خاصكر چې په مړي كې يو كار نه وي او په هغه باندې تهمت لږوي نو دا خو ډيره ګناه او حرام كار دى . ددې په باره كې درته يوه واقعه ذكر كوم :

د مړې ښځې د پټون سره د غاسلې ښځې لاس نختل :

علامه زرقاني رحمه الله (په شرح د موطا امام مالک كې) ليكلي چې د مدينې منورې په شاؤ خوا كې يوه ښځه وفات شوه ، ښځو ورته غُسل وركول ، يوې ښځې چې كله ددې ورنون (پټون) وينځلو ، نو نورو ته يې وويل : خورګانو ! تاسو ته پته ده چې دې مړې ښځې د فلانكي كس سره غلط تعلقات ساتل .

د خداى شان ګوره چې دې ځنګه دا خبره وكړه نو په هماغه وخت ددې غاسلې ښځې لاس ددې مړې ښځې د پټون سره اونښته ، دې چې هر څومره زور وكړو خو لاس يې ورنه راجدا نه شو ، څه وخت پس ددې مړي وارثان راغله ، او آوازيې ورته وكړو چې تادي وكړئ ، ناوخته كيږي . دې ښځې ورته وويل : زه خو ستاسو مړې پريږدم خو ستاسو مړې ما نه پريږدي . خلقو چې اوكته نو حيران شو ، شپه تيره شوه خو لاس راجدا نه شو ، صبا ورځ هم تيره شوه خو يا هم لاس راجدا نه شو ، مُشكل پيدا شو ، د مړي وارثان علماؤ ته ورغله ، د يو عالِم نه يې پوښتنه وكړه چې زمونږ يوه ښځه مړه شوى ، بلې ښځې غُسل وركول ، نو د دې غاسِلې لاس د هغې د پټون سره ټينګ نښتې ، ددې سره څه چل وكړو ؟ دې عالِم ورته وويل : د ژوندى ښځې لاس په چاړه باندې غوڅ كړئ .

ددې غاسِلې ښځې خپلواتو وويل : داسې هيڅ كله نشي كيدې ، ځكه په دې سره خو زمونږ ژوندى ښځه معذوره كيږي .

بل عالِم ته راغله ، هغه ورته دا وويل : چې ددې مړې ښځې څه غوښه ددې لاس سره راغوڅه کړئ . ددې مړې ښځې وارثانو وويل : مونږ هم د خپل مړې بې عزتي نه کوو ، لانجه ورنه جوړه شوه ، دري شپې او ورځې تيرې شوی . خو لاس ورنه راجدا نه شو . ټول خلق خبر شو .

خلقو ورته وويل : دا مسئله دلته څوک نشي حل کولې ، بلکه مدينې منورې ته لاړ شئ ، هلته د امام مالک رحمه الله نه پوښتنه وکړئ . (امام مالک رحمه الله په دې وخت کې د قاضيُ القضات په عُهده باندې ؤ) .

کله چې دوی امام مالک رحمه الله ته راغله ، او دا واقعه يې ورته بيان کړه ، ده ورته وويل : زه په خپله هغه ځای ته ځم چې د واقعې د حقيقت نه ځان خبر کړم ، نو دې راغې ، پَرده اوشوه ، امام مالک رحمه الله د پَردې شاته ددې ښځې نه پوښتنه وکړه :

بي بي ! کله چې تا دې ښځې له غُسل ورکول نو آيا تا خو د ځولې نه څه خبره نه وه ايستې؟ هغې ورته وويل : ما دا ويلي ؤ : چې دې مړې ښځې د فلانکي سړي سره غلط تعلق ساتل .

امام مالک رحمه الله ددينه پوښتنه وکړه : د تا سره څلور ګواهان شته؟ دې وويل : نه . بيا يې ورنه پوښتنه وکړه : تا په خپله ليدلې وه؟ دې وويل : نه . امام مالک ورته وويل : آخر تا په دې باندې دا تُهمت ولې لږولې؟ دې ورته وويل : دا ښځه يوه ورځ په دروازه کې ولاړه وه او هغه سړې ددې په دروازه تير شو .

امام مالک رحمه الله ورته وويل : دا خو تا په دې باندې بغير د څه دليل نه تهمت لږولې . د تا سره خو څلور ګواهان هم نشته . لهذا د قرآن کريم حُکم دی :

﴿ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً ﴾(١)

ترجمه : بيشکه کوم خلق چې په پاک دامنو ښځو باندې تُهمت لږوي ، بيا څلور ګواهان را نه ولي ، نو هغوی اتيا (٨٠) دُورې ووهئ .

زه چونکه د وخت قاضي القضات يم . جلاد ته يې حکم وکړو چې دا ژوندی ښځه اتيا (٨٠) دورې ووهه . جلاد چې کله دُورې وهل شروع کړه ، يوه دُوره يې ووهله ، دويمه يې

---

(١) النور آيت ۴ .

ووهله ، دريمه يې ووهله ...... خو لاس نه راجدا کيده ، جلاد همداسې په ډوره وهله ، چې څنګه اتيا (۸۰) ډورې پوره شوې نو لاس په خپله راجدا شو. (۱)

د جنازې کولو اجر :

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَنِ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلِّيَ عَلَيْهَا وَيَفْرُغَ مِنْ دَفْنِهَا فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ ، وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ . (۲)

کوم سړی چې د يو مسلمان جنازې سره د مومن کيدو حيثيت سره او د ثواب طلب کولو په غرض لاړ شي او د جنازې سره وي تر دې چې په هغه د جنازې لمونځ وکړي ، او د هغه د تدفين نه فارغ شي نو دا سړی دوه (۲) قيراطه ثواب حاصلو سره راواپس کيږي ، او هر قيراط (د ثواب په اعتبار سره) د اُحد د غر هومره برابر دی .

او څوک چې صرف د جنازې لمونځ ورباندې وکړي او د هغه د دفن کيدلو نه مخکې راشي (يعنی د هغه په تدفين کې شريک نه شي) نو دې يو قيراط ثواب حاصلولو سره راواپس کيږي .

د دفن کيدو پورې د حصاريدلو اجر

حضرت عامر بن سعد بن ابي وقاص ﷺ يو کرت د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما سره ناست و ، چې په دې کې حضرت خباب ﷺ راغی او وې فرمايل :

اې ابن عمر ! آيا تاسو د حضرت ابو هريرة ﷺ خبره نه ده اوريدلې ؟ هغه وايي چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

(۱) مرت کې تيارې بحواله زرقاني شرح موطاء امام مالک .
(۲) متفق عليه .

Scanned with CamScanner

" مَنْ خَرَجَ مَعَ جَنَازَةٍ مِنْ بَيْتِهَا وَصَلَّى عَلَيْهَا وَاتَّبَعَهَا حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِيرَاطَانِ مِنْ أَجْرٍ كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ ، وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُحُدٍ " (۱)

څوک چې د خپل کور نه د جنازې سره ووځي ، په هغه جنازه وکړي ، او د دفن کيدو پورې ايسار شي هغه ته به دوه قيراطه اجر حاصليږي ، د هر قيراط اجر د أحد د غر هومره دی.

او چې څوک جنازه وکړي ، بيا را واپس شي (او د دفن کيدو پورې ايسار نه شي) هغه ته د أحد د غر هومره اجر حاصليږي (يعنی صرف د يو قيراط ثواب ورته ملاويږي کوم چې په ثواب کې د أحد د غر هومره دی ، حضرت ابن عمر (رضي الله عنه) به چې جنازه وکړه نو راتلو به ، د دفن کيدو پورې به نه حصاريده ، ده چې دا حديث واوريده) نو د تصديق د پاره يې حضرت خباب (رضي الله عنه) حضرت عائشې (رضي الله عنها) ته ورا وليږل ، چې د هغې نه د حضرت ابو هريرة (رضي الله عنه) د قول متعلق پوښتنه وکړي (چې آيا يقيني ده دا قول د نبي ﷺ نه اوريدلی ؟) او حضرت خباب (رضي الله عنه) ته يې ووئيل : چې واپس راشې نو ما ته خبر راکړه چې حضرت عائشې رضی الله عنها څه ووئيل ؟ دلته ابن عمر (رضي الله عنه) د جُمات واړه واړه کانړي په لاس کې يو لپه اچولي وُ ، او اړول راړول يې ، تر دې چې حضرت خباب (رضي الله عنه) واپس راغې ، او وې ويل : حضرت عائشه (رضي الله عنها) وايي چې حضرت ابو هريرة (رضي الله عنه) صحيح ويلي ، (دې اوريدو سره) ابن عمر رضی الله عنهما کانړي د لاس نه په زمکه وويشتل ، او وې ويل :

---

(۱) عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّهُ كَانَ قَاعِدًا عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا إِذْ طَلَعَ خَبَّابٌ صَاحِبُ الْمَقْصُورَةِ فَقَالَ : يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ أَلَا تَسْمَعُ مَا يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ ؟ يَقُولُ إِنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ : " مَنْ خَرَجَ مَعَ جَنَازَةٍ مِنْ بَيْتِهَا وَصَلَّى عَلَيْهَا وَاتَّبَعَهَا حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِيرَاطَانِ مِنْ أَجْرٍ كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ ، وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُحُدٍ " فَأَرْسَلَ ابْنُ عُمَرَ خَبَّابًا إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يَسْأَلُهَا عَنْ قَوْلِ أَبِي هُرَيْرَةَ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَيْهِ فَيُخْبِرُهُ بِمَا قَالَتْ وَأَخَذَ ابْنُ عُمَرَ قَبْضَةً مِنْ حَصَى الْمَسْجِدِ يُقَلِّبُهَا فِي يَدِهِ حَتَّى رَجَعَ ، فَقَالَ : قَالَتْ عَائِشَةُ : صَدَقَ أَبُو هُرَيْرَةَ . فَضَرَبَ ابْنُ عُمَرَ بِالْحَصَى الَّذِي كَانَ فِي يَدِهِ الْأَرْضَ . ثُمَّ قَالَ : لَقَدْ فَرَّطْنَا فِي قَرَارِيطَ كَثِيرَةٍ . رواه مسلم في الجنائز ۵۶ ، وابوداؤد الحديث ۳۱۶۹ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۱۱ ، الترغيب والترهيب ۸ / ۳۶۱۲ .

لَقَدْ فَرَّطْنَا فِيْ قَرَارِيْطَ كَثِيْرَةٍ . مونږ خو بيا د ډيرو قيراطو (اجر و ثواب) په ګټلو کې کوتاهي او کمي کړی .

د يو مسلمان جنازه کول د جنت تللو سبب دی

يو کرت رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته وفرمايل :

مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ صَائِمًا؟ نن د چا روژه ده ؟

حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه ورته وويل : أَنَا . نن زما روژه ده .

نبي عليه السلام بيا پوښتنه وکړه :

مَنْ أَطْعَمَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ مِسْكِيْنًا ؟ نن ورځ په مسکين چا خوراک کړی ؟

حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه وويل : أَنَا . ما په مسکين خوراک کړی .

نبي عليه السلام بيا اوفرمايل : مَنْ عَادَ مِنْكُمُ (الْيَوْمَ) مَرِيْضًا ؟ نن ورځ چا د مريض بيمارپُرسي کړی ؟

ابوبکر صديق رضي الله عنه وويل : أَنَا . ما د مريض بيمارپُرسي کړی .

پيغمبر عليه السلام بيا اوفرمايل : مَنْ تَبِعَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ جَنَازَةً ؟ نن څوک د جنازې سره تللي ؟ او د جنازې لمونځ يې کړی ؟

ابوبکر صديق رضي الله عنه وويل : أَنَا . ما د يو مسلمان جنازه کړی .

رسول الله ﷺ وفرمايل :

مَا اجْتَمَعَتْ هٰذِهِ الْخِصَالُ قَطُّ فِيْ رَجُلٍ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ . (۱)

په چا کې چې هم دا خويونه جمع شي هغه به جنت ته داخليږي .

---

(۱) رواه مسلم في فضائل الصحابه ۱۲ ، والبيهقي ۳ / ۱۸۹ ، والمنذري في الترغيب ۴ / ۳۱۹ ، وابن حبّان ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۱۱ .

د سلو (١٠٠) کسانو په جنازه کې شريکيدو سره د مړي مغفرت :

حضرت عائشه رضى الله عنها فرمايي چې نبي کريم ﷺ فرمايلي :

مَا مِنْ مَيِّتٍ تُصَلِّيْ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِّنَ الْمُسْلِمِيْنَ يَبْلُغُوْنَ مِائَةً كُلُّهُمْ يَشْفَعُوْنَ لَهُ إِلَّا شُفِّعُوْا فِيْهِ (١)

په کوم يو مړي باندې چې د مسلمانانو يوه ډله د جنازې لمونځ وکړي او د دوی تعداد سلو (١٠٠) کسانو ته رسي ، دوی د مړي د پاره شفاعت وکړي (او د مړي د مغفرت دُعا اوغواړي) نو د هغوی شفاعت قبليږي او د مړي مغفرت نصيبه کيږي .

د څلويښتو (٤٠) کسانو په جنازه کې شريکيدو سره د مړي مغفرت :

په يو بل روايت کې د څلويښتو کسانو تذکره ده ، حضرت عبدالله بن عباس رضى الله عنهما وايي :

سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوْتُ فَيَقُوْمُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُوْنَ رَجُلًا لَا يُشْرِكُوْنَ بِاللهِ شَيْئًا إِلَّا شَفَّعَهُمُ اللهُ فِيْهِ . (٢)

ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي : کله چې يو مسلمان مړ شي او د هغه جنازه داسې څلويښت کسان وکړي چې د الله ﷻ سره څوک نه شريکوي ، نو الله ﷻ د دې مړي په حق کې د دې خلقو شفاعت قبلوي (او د دې مړي ببښنه کوي) .

(١) رواه مسلم الجنائز ٥٨ ، والنسائي ٧٥/٤ ، مشكوة باب المشي بالجنازة والصلوة عليها حديث ١٦ .

(٢) رواه مسلم الجنائز ٥٩ ، والبيهقي ٣٨١/٣ ، مشكوة باب المشي بالجنازة والصلوة عليها حديث ١٥ . د ابوداؤد شريف په حديث کې د درې (٣) صفونو ذکر دی . نبي عليه السلام فرمايي : " مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوْتُ فَيُصَلِّيْ عَلَيْهِ ثَلَاثَةُ صُفُوْفٍ مِّنَ الْمُسْلِمِيْنَ إِلَّا أَوْجَبَ " أي إلا وجبت له الجنة . وَكَانَ مَالِكٌ إِذَا اسْتَقَلَّ أَهْلَ الْجَنَازَةِ جَزَّأَهُمْ ثَلَاثَةَ صُفُوْفٍ لِهَذَا الْحَدِيْثِ . رواه ابوداؤد في الجنائز ٣٣ ، وابن ماجه والترمذي وقال حديث حسنٌ ، والمنذري في الترغيب ٣٢٣/٢ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ١١٢ .

جنازې کولو سره د جنازه کوونکو مغفرت کيږي

لکه څرنګې چې د نيکانو خلقو په جنازه کولو سره د مړي مغفرت کيږي نو دغه شان د نيک سړي په جنازه کولو سره هم د جنازه کوونکو خلقو مغفرت کيږي .

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ أَوَّلَ مَا يُجَازَىٰ بِهِ الْعَبْدُ بَعْدَ مَوْتِهِ أَنْ يُغْفَرَ لِجَمِيعِ مَنِ اتَّبَعَ جَنَازَتَهُ .(۱)

مومن ته چې د مرګ نه روستو اول کومه ښه بدله او تحفه ورکولې شي هغه داده چې : چا په ده د جنازې لمونځ کړې وي د هغوى ټولو (واړه) ګناهونه اوبخلې شي .

واقعه

علماو يوه واقعه ليکلې چې : يوه نيکه ښځه وفات شوه ، کله چې دفن شوه ، نو يو غريب سړي سوچ وکړو چې څه به اوس د بل چا نه سوال کوم ، دا کومه ښځه چې نن ښخه شوې ، ددې نه به کفن اوباسم ، او ځان له به يې خرڅ کړم ، نو لاړ ، ددې ښځې قبريې راوسپړل ، کله يې چې ورنه کفن راويسته ، نو دا هغه ښځه ورته الله ﷻ ګويا کړه ، او ورته وايي :

عجيبه ده چې يو جنتي سړي د جنتي ښځې نه کفن اُوباسي ؟

دې سړي ورته وويل : چې ته خو به جنتي يې ، ځکه چې ته نيکه بي بي وى . نو زه په څه شي جنتي شوم ؟ زه خو ګناهګاريم .

هغې ورته وويل : چې کله تاسو په ماباندې جنازه وکړه ، نو ستا په شفاعت او د خپلو نيکو اعمالو په وجه الله ﷻ زه اوبخلم ، او دا احسان يې هم راسره وکړو چې چا هم زما جنازه کړى الله تعالى هغه ټول خلق زما په جنازه کولو سره اوبښل .

فايده : معلومه شوه چې د نيک سړي يا نيکې ښځې په جنازه کولو سره د جنازه کوونکو مغفرت هم کيږي .

(۱) رواه الهيثمي في المجمع ۳/ ۲۹ ، والمنذري في الترغيب ۴/ ۳۴۳ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۱۲ ، كنز العمال ج ۱۵ ص ۱۲۸۳ ، د جنت کالي ص ۸۴۶ .

د نيکانو خلقو په تعريف سره د مړي جنتي کيدل

کله چې متقيان او نيکان خلق د مړي په باره کې د خير ګواهي ورکړي ، او د مړي صفتونه بيان کړي نو دا ددې مړي د جنتي کيدو علامه ده .

او که نيکان او پرهيزګار خلق د يو مړي مذمت بيان کړي نو دا ددې مړي د جهنمي کيدو علامه ده .

۱ . حضرت عمر رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

أَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ أَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ أَدْخَلَهُ اللهُ الْجَنَّةَ . قُلْنَا وَثَلَاثَةٌ قَالَ وَثَلَاثَةٌ . قُلْنَا وَاِثْنَانِ قَالَ : اِثْنَانِ . ثُمَّ لَمْ نَسْأَلْهُ عَنِ الْوَاحِدِ .(۱)

د کوم مسلمان (مړي) په باره کې چې څلور کسان د نيکۍ ګواهي ورکړي نو الله تعالى هغه جنت ته داخلوي ، مونږ نبي عليه السلام ته وويل : که درې کسان دده د ښه والي ګواهي ورکړي ؟ (نو آيا بيا به هم الله جل جلاله دې جنت ته داخلوي ؟) رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : که درې کسان د ده د خير ګواهي ورکړي نو هم الله جل جلاله يې جنت ته داخلوي .

مونږ بيا ورته وويل : که دوه کسان دده د خير ګواهي ورکړي ؟ پيغمبر عليه السلام او فرمايل : که دوه کسان دده باره کې د خير ګواهي ورکړي نو هم الله جل جلاله به دې جنت ته داخلوي .

حضرت عمر رضي الله عنه فرمايي چې مونږ بيا د يو کس په باره کې ورته پوښتنه ونه کړه (چې که يو کس دده باره کې د خير ګواهي ورکړي نو آيا الله جل جلاله به دا مړي جنت ته داخلوي او که نه ؟)

۲ . حضرت انس رضي الله عنه وايي چې صحابه کرام په يوه جنازه تير شو نو دوی ددې مړي تعريف وکړو ، نبي کريم صلى الله عليه وسلم (چې د صحابه کرامو د ژبې نه دده تعريف واوريده نو دده باره کې يې) وفرمايل : وَجَبَتْ . دده د پاره واجب شو .

---

(۱) رواه البخاري ۲ / ۱۲۲ ، والنسائي ۴ /۵۱ ، واحمد ۱ /۲۲ ، ۳۰ ، ۶۴ . مشكوة باب المشي بالجنازة والصلوة عليها حديث ۱۸ .

Scanned with CamScanner

بيا صحابه کرام په يوه دويمه جنازه تير شو نو دوی د هغه بدي بيان کړه ، نبي ﷺ اوفرمايل: وَجَبَتْ . واجب شو.

حضرت عُمر رضي الله عنه ووېل : (اې د الله رسوله !) څه شی واجب شو ؟ پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل : د کوم مړي چې تاسو تعريف وکړو نو د هغه د پاره جنت واجب شو ، او د کوم مړي چې تاسو بدي بيان کړه د هغه د پاره جهنم واجب شو . بيا رسول الله ﷺ اوفرمايل: أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللهِ فِي الْأَرْضِ . تاسو په مخ د زمکه د الله جل جلاله ګواهان يئ .

په يو بل روايت کې ذکر دي چې نبي کريم ﷺ وفرمايل:

اَلْمُؤْمِنُوْنَ شُهَدَاءُ اللهِ فِي الْأَرْضِ . مومنان په مخ د زمکه د الله جل جلاله ګواهان دي .(۱)

يعنی اکثر داسې کيږي چې يو سړي نيک وي نو نيکان بندګان د ده د ښه والي ګواهي ورکوي ، ګويا دا د ده د جنتي کيدو علامه ده . او چې يو سړي بَد وي نو نيکان بندګان د ده د بدی ګواهي ورکوي ګويا دا د ده د جهنمي کيدو علامه ده .

خبردار ي : خو دا د ښه والي او بد والي ګواهي د هرچا معتبره نه ده ، بلکه د نيکانو ، پرهيزګارو او د متقيانو ګواهي معتبره ده .

او هغه ګواهي معتبره ده چې په خپل اختيار يې د زړه د صِدق نه ووايي ، نه دا چې د جنازې په وخت کې اعلان وشي " تاسو ټول ووايئ چې دا ښه سړي و " لکه نن صبا چې دا رواج دی .

(۱) عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: مَرُّوْا بِجَنَازَةٍ فَأَثْنَوْا عَلَيْهَا خَيْرًا . فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : وَجَبَتْ . ثُمَّ مَرُّوْا بِأُخْرٰى فَأَثْنَوْا عَلَيْهَا شَرًّا فَقَالَ : وَجَبَتْ . فَقَالَ عُمَرُ : مَا وَجَبَتْ ؟ فَقَالَ : هٰذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا فَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ ، وَهٰذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ . أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللهِ فِي الْأَرْضِ . متفق عليه . وَفِي رِوَايَةٍ : اَلْمُؤْمِنُوْنَ شُهَدَاءُ اللهِ فِي الْأَرْضِ . بخاري باب الثناء على الميت حديث ۸٦۸ ، مشكوة باب المشي باب الجنازة والصلوة عليها حديث ۱۷ .

د مرګ نه هیڅوک هم نشي خلاصدی

د حضرت موسی علیه السلام د وفات واقعه :

د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دی ، رسول الله ﷺ فرمايي : (۱)

چې ملک الموت حضرت موسی علیه السلام ته راغلی ، او ورته وې ويل :

أَجِبْ رَبَّكَ . ته د خپل رب حکم قبول کړه (يعنی زه ستا د روح قبض کولو د پاره راغلې يم)

(چونکه ملک الموت د حضرت موسی ﷺ کور ته نا څاپه په انساني شکل کې داخل شوي و ، نو حضرت موسی ﷺ اونه پيژنده . (۱))

نو حضرت موسی علیها السلام په مخ باندې په تيزه يو څپيړه ووهل ، چې په دې سره دده يوه سترګه راووته . حضرت عزرائيل علیه السلام الله رب العزت ته لاړ ، او ورته وې ويل :

أَرْسَلْتَنِي إِلَى عَبْدٍ لَا يُرِيْدُ الْمَوْتَ . اې الله ! تا خو زه داسې بنده ته د روح قبض کولو د پاره ليږلې ووم چې هغه مرګ نه خوښوي . (او زما سترګه يې هم ړنده کړه) .

(۱) د بخاري شريف حديث رانقل کوم : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ : أُرْسِلَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَلَمَّا جَاءَهُ صَكَّهُ . فَرَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ : أَرْسَلْتَنِي إِلَى عَبْدٍ لَا يُرِيْدُ الْمَوْتَ . فَرَدَّ اللهُ عَلَيْهِ عَيْنَهُ . وَقَالَ ارْجِعْ فَقُلْ لَهُ : يَضَعُ يَدَهُ عَلَى مَتْنِ ثَوْرٍ فَلَهُ بِكُلِّ مَا غَطَّتْ بِهِ يَدُهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ سَنَةٌ . قَالَ : أَيْ رَبِّ ! ثُمَّ مَاذَا ؟ قَالَ : ثُمَّ الْمَوْتُ قَالَ : فَالْآنَ . فَسَأَلَ اللهَ أَنْ يُدْنِيَهُ مِنَ الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ رَمْيَةً بِحَجَرٍ . بخاري في الجنائز ج ۱ باب من أحب الدفن في الارض المقدسة أو نحوها حديث ۱۲۵۸ باب ۸۵۱ ، واخرجه ايضا (۲۴۰۷) في احاديث الانبياء باب وفاة موسى عليه السلام . و مسلم في الفضائل (۱۵۷) (۲۳۷۲) باب من فضائل موسى عليه السلام ، والنسائي (۴/ ۳۸) (۶۱۹۰) في الجنائز ، واحمد (۲/ ۲۶۹) ، وابن حبان في صحيحه (۸/ ۳۸) (۶۱۹۰) .

(۱) ملک الموت والانبياء عليهم السلام ص ۴۷ . علامه عيني رحمه الله ليکلي : چې چونکه د حضرت موسی علیه السلام په طبيعت کې سختي وه نو چې ملک الموت ده ته په انساني شکل کې راغی ، او ده ته يې دا اونه ويل چې زه ملک الموت يم ، بلکه ده ته يې د وفات کيدو خبر ورکړو ، نو حضرت موسی علیه السلام دې اونه پيژندو ، او په څپيړه باندې يې ووهل ، چې په دې سره دده سترګه خرابه شوه ، بيا چې کله دوباره ورته ملک الموت راغی ، او ده اوپيژنده ، نو بيا يې د الله ﷻ حکم ته غاړه کيښوده . معلومه شوه چې د حضرت موسی علیه السلام ملک الموت له په څپيړه باندې وهل د ژوند سره د محبت په وجه نه وو ، بلکه ده اول پيژندلې نه و . تفهيم البخاري ج ۱ ص ۵۶۹ .

الله ﷻ دده سترګه روغه کړه، او ورته وې ویل: چې لاړ شه، او حضرت موسی ؑ ته ووایه: چې د غوایي په شا باندې لاس کیدي او دده د لاس لاندې چې څومره ویښتان راشي نو د هر ویښته په عوض کې به یو کال ژوند ورکوم.

کله چې حضرت موسی علیه السلام ته دا پیغام راورسید، نو وې فرمایل:

أَیْ رَبِّ! ثُمَّ مَاذَا؟ اې ربه! ددې کالونو پوره کیدو نه پس به بیا څه وي؟

الله ﷻ ورته وفرمایل: ثُمَّ الْمَوْتُ. بیا به مرګ وي. نو موسی ؑ وفرمایل:

فَالْآنَ مِنْ قَرِیْبٍ. (چې کله آخر هم مرګ شته) نو بیا خو زما روح اوس واخله....

فایده: معلومه شوه چې آخر هم مرګ شته.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا اسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِيْنَ ﴾ البقرة آیت ۱۵۳

﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُوْنَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ الزمر آیت ۱۰

د صبر فضیلت او اهمیت

تالیف :

اَبُو الشَّمْس مولانا نُوْرُ الهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القرآن اکا خیل کالونی مردان

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د صبر فضيلت او أهميت :

اَلْحَمْدُ لِحَضْرَةِ الْجَلَالَةِ ، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى خَاتَمِ الرِّسَالَةِ ، وَعَلٰى آلِهٖ وَأَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ هُمْ أَهْلُ الْفَضْلِ وَالْعَدَالَةِ .

أَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ : ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُوْنَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ . (۱)

و قَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَر : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا اسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِيْنَ ﴾ . (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ . (۳)

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِيْ وَقَّاصٍ رضي الله عنه قَالَ : قُلْتُ : يَارَسُوْلَ اللّٰهِ ! أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً ؟ قَالَ : اَلْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلٰى حَسْبِ دِيْنِهِ فَإِنْ كَانَ دِيْنُهُ صُلْبًا إِشْتَدَّ بَلَاءُهُ وَإِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهِ رِقَّةٌ إِبْتَلَاهُ اللّٰهُ عَلٰى حَسْبِ دِيْنِهِ . فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتّٰى يَمْشِيَ عَلَى الْأَرْضِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيْئَةٌ . (۴) . صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمِ .

---

(۱) الزمر آيت ۱۰.

(۲) البقره آيت ۱۵۳ .

(۳) اخرجه البخاري في الزكاة باب الاستعفاف في المسئلة (رقم ۱۴۶۹) ومسلم كتاب الزكاة باب فضل العفف والصبر (رقم ۱۰۵۳\۱۲۴) الترغيب والترهيب ج ۲ كتاب الجنائز الترغيب في الصبر حديث نمبر ۲ .

(۴) ابن ماجه كتاب الفتن باب الصبر على البلاء (رقم ۴۰۲۳) ، والترمذي كتاب الزهد باب ما جاء في الصبر على البلاء (۲۳۹۸) وقال حسن صحيح ، وصححه الشيخ الالباني في السلسلة الصحيحة (رقم ۱۴۳) ، الترغيب والترهيب ج۲ كتاب الجنائز الترغيب في الصبر حديث ۱۵ . وفي رواية : قَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الصَّالِحُوْنَ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ . اخرجه البخاري (۱۰/ ۱۱۱) نزهة الناظرين في الأخبار والآثار المروية عن الأنبياء والصالحين ص ۵۳۸ كتاب الصبر والحمد والشكر .

شریعت په هر حالت کې د انسان راهنمايي کړي

محترمو مسلمانانو وروڼو ! دا دُنيا دَارُالإِمْتِحَان دی ، په دې کې په انسان باندې مختلف قسمه حالات راځي ، کله به مصيبتونه او غمونه وي ، او کله به خوشحالی او نعمتونه وي خو شريعت په هر حالت کې انسان ته يو دَسْتُورُ الْعَمَل ورکړی ، دده راهنمائي يې کړی ، او ده ته يې دا حکم کړی :

چې د خوشحالی په وخت کې د الله ﷻ شکريه ادا کوه ، په ژبه د الله ﷻ تعريف بيانوه ، او د ګناه په کارونو کې دا نعمت مه استعمالوه . بيا الله ﷻ د انسان سره د شکريې په ادا کولو سره د نعمتونو د زياتيدو وعده هم کړی ، الله تعالی فرمايي :

﴿ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴾ . (١)

ترجمه : که چيرته تاسو (زما) شکريه ادا کړئ نو زه به تاسو لره ضرور نور (نعمتونه) هم درکړم ، او که چيرته تاسو (زما) ناشکري وکړئ نو بيشکه زما عذاب ډير سخت دی .

او کله چې په يو انسان باندې څه مصيبت يا غم راشي (لکه څوک نږدې خپلوان يې وفات شي ، بيمار شي ، فقر و فاقه او غربت وربانديې راشي ، مالي نقصان يې وشي ، د دُشمن نه يَره راشي ، يا په فصلونو او ميوو کې کمی راشي) نو په دې حالت کې هم شريعت د انسان راهنمايي کړی ، ده ته يې د صبر ، اِستقامت او الله ﷻ طرف ته د رجوع کولو حکم کړی . ځکه د صبر په وجه انسان ته ډير اجرونه حاصليږي ، ګناهونه يې معاف کيږي ، درجې يې اوچتيږي ، د الله رحمتونه پرې راوريږي ، او د الله ﷻ معيَّت او اِمداد ورته نصيبه کيږي . الله تبارک وتعالی فرمايي :

﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴾ . (٢)

---

(١) سورة إبراهيم آيت ٧.

(٢) البقرة آيت ١٥٥.

ترجمه : او مونږ به ضرور اَزمايو تاسو په څه څيز د ويرې ، وکړې ، د مالونو ، ځانونو او ميوو په نقصان سره ، او (اې پيغمبره !) ته زيرې ورکړه صبر کوونکو ته .

د مومن په هر کار کې خير وي

الله ﷻ مومن ته داسې اِمتيازي شان ور کړی چې که چيرته دې په شريعت باندې عمل کوي نو دده په هر کار کې خير وي . رسول الله ﷺ د مومن دغه اِمتيازي شان بيانوي :

عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذٰلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ . إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّآءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ . وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّآءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ . (۱)

د مومن په حال باندې تعجُب دی ، بيشکه دده په هر حال کې خير وي ، او دا شان (او اِمتياز) صرف د مومِن د پاره دی ، نو که ده ته راحت او خوشحالي ورسي او دې د الله تعالی شکريه ادا کړي نو دا هم دده د پاره خير دی ، او که ده ته څه ضرر اورسي او دې په هغې باندې صبر وکړي نو دا هم دده د پاره خير دی .

په هر انسان باندې اِمتحانات او ځمونه راځي

محترمو ! انسان هميشه په يو حالت باندې نه وي بلکه په ده باندې به مختلف قسمه امتحانات ضرور راځي . نو چې کله په هر انسان باندې خامخا څه نا څه مصيبتونه او امتحانات راځي نو په کار ده چې دا په دې باندې صبر وکړي ، الله ﷻ طرفته متوجه شي او دا تصوّر وکړي چې د کوم رب د طرفه ماته بې شماره نعمتونه ملاويږي نو که اوس راباندې امتحانًا څه تکليف او مصيبت راغی نو په دې باندې صبر په کار دی .

---

(۱) اخرجه مسلم الزهد (۶۴) الترغيب والترهيب ج۲ کتاب الجنائز الترغيب في الصبر حديث ۷ . د مشکوة شريف په حديث کې ورسره دا الفاظ هم شته : فَالْمُؤْمِنُ يُؤْجَرُ فِي كُلِّ أَمْرِهِ حَتّٰى فِي اللُّقْمَةِ يَرْفَعُهَا إِلٰى فِيْ اِمْرَأَتِهِ . رواه البيهقي في شعب الايمان ، مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الاول حديث ۱۲ . پس مومن ته په هر کار باندې ثواب ملاويږي (چې په نيت د ثواب يې وکړي ، بيا نبي ﷺ يو مثال بيان کړو) تر دې چې يو سړې خپلې بي بي ته په خوله کې نوړۍ (د ثواب په نيت) ورکړي نو په دې باندې هم ده ته اجر حاصليږي .

Scanned with CamScanner

د لقمان حکيم ترخه خربوزه په شوق خوړل

د لقمان حکيم په باره کې نقل دي چې دې اول د يو مالدار سړي غلام و ، هغه به د ده سره دده د هوښيارتيا په وجه ډير محبت کولو او په خپل لاس به يې په ده باندې د خوراک ښه ښه شيان خوړل ،

يوه ورځ دغه مولى يې يوه خربوزه راوړه ، هغه يې پريکړه ، او په خپل لاس باندې يې لقمان حکيم ته ورکوله ، او ده به په ډيره مينه مينه خوړله ، چې کله دا خربوزه ختميدو ته نږدې شوه نو دې مولى په ژبه باندې اوڅکله (او لږه يې خولې ته واچوله) نو دا دومره ترخه وه چې واپس يې زر د خولې نه را وغورځوله ، او د ډير تريخ والي په وجه يې ژبه ورباندې پُولې شوه ، بيا يې لقمان حکيم ته وويل : تا ولې ماته نه ويل چې دا خربوزه ترخه ده ؟ نو ما به تاله نه درکولى ، تا خو دا ډيره په مينه مينه خوړه .

ده ورته وويل چې : د کوم آقا او مولى د طرفه ماته په نورو ورځو کې خواږه خواږه نعمتونه ملاويږي نو که نن راته د هغه د لاس نه ترخه خربوزه ملاؤ شي نو هيڅ پرواه نشته ، ځکه زما غيرت دا نه برداشت کوي چې زه تاته ووايم چې دا خربوزه ترخه ده او تا شرمنده کړم ، نو ځکه مې په شوق خوړله . (۱)

دغه شان د الله ﷻ د طرفه هم په انسان باندې هر وختې بې شميره نعمتونه دي نو که چيرته کله غم يا تکليف راشي نو په دې باندې هم صبر په کار دی او شکوې شکايتونه ندي په کار .

د صبر فضايل او فوايد :

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه وکې د صبر ډير زيات فضايل او فوايد بيان شوي ، تر دې چې امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب " احياء العلوم " کې ذکر کړي چې الله ﷻ د صبر تذکره په قرآن کريم کې څه د پاسه اويا (۷۰) کرتې کړې . د دينه هم د صبر د فضيلت او اَهميت اندازه کيدې شي . (۲)

---

(۱) نداے صبر ومحراب ج۱ ص ۲۷٦ .

(۲) ذَكَرَ الصَّبْرَ فِي الْقُرْآنِ فِي نَيِّفٍ وَسَبْعِيْنَ مَوْضِعًا. احياء العلوم ج۴ ص ۸۰ کتاب الصبر والشكر .

Scanned with CamScanner

خو زه به درته صرف یو څو غټ فضایل د صبر بیان کړم.

۱. صبر کوونکو ته بې حسابه اجر

په مصیبتونو، غمونو او تکلیفونو باندې د صبر کولو اول فضیلت دادی چې: صبر کوونکي ته به د قیامت په ورځ بې حسابه او ډیر زیات اجر ورکولې شي.

۱. نبي ﷺ فرمایي: تُنْصَبُ الْمَوَازِيْنُ وَيُؤْتَى بِأَهْلِ الصَّلٰوةِ فَيُوَفَّوْنَ أُجُوْرَهُمْ بِالْمَوَازِيْنِ وَيُؤْتَى بِأَهْلِ الصَّدَقَةِ فَيُوَفَّوْنَ أُجُوْرَهُمْ بِالْمَوَازِيْنِ. وَ يُؤْتَى بِأَهْلِ الْحَجِّ فَيُوَفَّوْنَ أُجُوْرَهُمْ بِالْمَوَازِيْنِ وَ يُؤْتَى بِأَهْلِ الْبَلَاءِ فَلَا تُنْصَبُ لَهُمْ مِيْزَانٌ وَلَا يُنْشَرُ لَهُمْ دِيْوَانٌ وَ يُصَبُّ عَلَيْهِمُ الْأَجْرُ صَبًّا بِغَيْرِ حِسَابٍ حَتّٰى يَتَمَنّٰى أَهْلُ الْعَافِيَةِ أَنَّهُمْ كَانُوْا فِي الدُّنْيَا تُقْرَضُ أَجْسَادُهُمْ بِالْمَقَارِيْضِ مِمَّا يَذْهَبُ بِهِ أَهْلُ الْبَلَاءِ. وَذٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالٰى: ﴿إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُوْنَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾. (۱)،(۲)

د قیامت په ورځ به د انصاف تله قایمه کړې شي او د لمونځونو واله به راوستې شي نو دوی ته به د عبادت موافق پوره پوره اجر په تول سره ورکړې شي، بیا به صدقه ورکوونکي او حج کوونکي خلق راوستې شي دوی ته به هم په تول سره د خپل عمل پوره اجر ورکړې شي، بیا به هغه خلق راوستې شي چا چې په مصیبتونو او تکلیفونو باندې صبر کړې وي نو نه خو به د دوی د پاره تول کولې شي او نه عمل نامه، بلکه دوی ته به بې حسابه (بې تولې او

(۱)،(۲) الزمر آیت ۱۰. تفسیر مظهري ج۸ ص ۲۰۱ الزمر آیت ۱۰. وفي رواية: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: يُؤْتٰى بِالشَّهِيْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُوْقَفُ لِلْحِسَابِ. ثُمَّ يُؤْتٰى بِالْمُتَصَدِّقِ فَيُنْصَبُ لِلْحِسَابِ. ثُمَّ يُؤْتٰى بِأَهْلِ الْبَلَاءِ فَلَا يُنْصَبُ لَهُمْ مِيْزَانٌ وَلَا يُنْصَبُ لَهُمْ دِيْوَانٌ فَيُصَبُّ عَلَيْهِمُ الْأَجْرُ صَبًّا حَتّٰى أَنَّ أَهْلَ الْعَافِيَةِ لَيَتَمَنَّوْنَ فِي الْمَوْقِفِ أَنَّ أَجْسَادَهُمْ قُرِضَتْ بِالْمَقَارِيْضِ مِنْ حُسْنِ ثَوَابِ اللّٰهِ. الطبراني في المعجم الكبير (۱۲/۱۸۲) رقم (۱۲۸۲۹) وابو نعيم في الحلية (۳/۹۱). المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۸۹ ثواب الصبر على البلاء والاقل، الترغيب والترهيب ج۲ (۱۸/۳۰۵۷). همدغه شان مضمون د حضرت علي رضي الله عنه نه هم نقل دی، حضرت علي رضي الله عنه فرمايي: كُلُّ مُطِيْعٍ يُكَالُ لَهُ كَيْلًا وَيُوْزَنُ لَهُ وَزْنًا إِلَّا الصَّابِرُوْنَ فَإِنَّهُمْ يُحْثٰى عَلَيْهِمْ حَثْيًا. تفسیر مظهري ج۸ ص ۲۰۱ سورة زمر آیت ۱۰.

بې اندازې) ډير زيات اجر وثواب ورکړې شي . تر دې چې کومو خلقو په دُنيا کې په اطمينان او مزو کې ژوند تير کړې وي او هغوی هلته د صبر کوونکو مرتبې وګوري نو هغوی به هم هلته دا ارمان وکړي چې کاش (څومره به ښه وه چې) په دُنيا کې زموږ وجودونه هم په قينچيانو سره پريکړې شوي وی خو چې نن مونږ ته هم (بې حسابه) دغه ثوابونه او اجرونه حاصل شوي وی ، ځکه الله تعالی پخپله فرمايي :

﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ .

ترجمه : بيشکه صبر کوونکو ته به د دوی اجر بې حسابه ورکړې شي .

۲ . په صبر سره ګناهونه معاف کيږي

په تکليفونو باندې د صبر کولو دويمه فايده داده چې په دې سره د انسان ګناهونه معاف کيږي

۱ . رسول الله ﷺ فرمايي : مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حَزَنٍ وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةَ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اللهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ . (۱)

کله هم چې يو مومن ته څه ستړي والې ، بيماري ، خفګان ، تکليف او غم اورسي ، تر دې چې ازغې يې په خپه کې لاړ شي نو د دې هر يو په عوض کې الله ﷻ د ده ګناهونه معاف کوي

۲ . د ترمذي شريف حديث دی نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَا يَزَالُ الْبَلَاءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةِ فِي نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ حَتَّى يَلْقَى اللهَ تَعَالَى وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ . (۲)

(۱) بخاري کتاب المرض باب ما جاء في کفارة المرض (رقم ۵۶۴۱ ، ۵۶۴۲) و مسلم کتاب البر والصلة والآداب (۲۵۷۳ / ۵۲) المنذري ۴ / ۲۸۶ ، الهيثمي في المجمع ۲ / ۳۳۱ ، ۱۰ / ۲۵۶ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۹۲ .
وفي رواية : مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ وَصَبٍ وَلَا نَصَبٍ وَلَا سَقَمٍ وَلَا حَزَنٍ حَتَّى الْهَمِّ يُهِمُّهُ إِلَّا كُفِّرَ بِهِ مِنْ سَيِّئَاتِهِ . رواه مسلم ۵۲ البر والصلة ، والبخاري المرض والطب ۷ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۹۲ ثواب الصبر على البلاء وان قل .

(۲) رواه الترمذي في کتاب الزهد باب ماجاء بالصبر على البلاء (رقم ۲۳۹۹) وقال هذا حديث حسن صحيح ، والحاکم في المستدرک (۴ / ۳۱۴) وقال : حديث صحيح على شرط مسلم ولم يخرجاه ، و وافقه الذهبي .

همیشه د پاره په مومن سړي او مومنه ښځه باندې دده د نفس، بچي او مال په باره کې امتحانات او مصیبتونه راځي تر دې چې د الله تعالی سره به ملاقات وکړي او په ده باندې به هیڅ ګناه نه وي (بلکه د امتحاناتو او مصیبتونو په وجه به دده ګناهونه معاف شوي وي).

۳. د مشکوة شریف حدیث دی، رسول الله ﷺ فرمایي:

إِذَا كَثُرَتْ ذُنُوبُ الْعَبْدِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَا يُكَفِّرُهَا مِنَ الْعَمَلِ اِبْتَلَاهُ اللهُ بِالْحُزْنِ لِيُكَفِّرَهَا عَنْهُ. [1]

کله چې د یو بنده ګناهونه زیات شي او دده په اعمالو کې څه داسې نیک عمل نه وي چې هغه دده ګناهونه لرې کړي نو الله تعالی هغه په غم او حزن کې مبتلاء کړي ددې د پاره چې ددې غم په وجه دده ګناهونه ختم کړي.

۴. حضرت انس رضي الله عنه فرمایي:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ شَجَرَةً فَهَزَّهَا حَتَّى تَسَاقَطَ وَرَقُهَا مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَتَسَاقَطَ ثُمَّ قَالَ: لَلْمُصِيبَاتُ وَالْأَوْجَاعُ أَسْرَعُ فِي ذُنُوبِ ابْنِ آدَمَ مِنِّي فِي هَذِهِ الشَّجَرَةِ. [2]

رسول الله ﷺ یوې ونې ته راغی، هغه یې وخوزوله، تر دې پورې چې الله ﷻ څومره غوښته هماغومره مقدار پاڼې ورنه را وغورځیدې، بیا نبي ﷺ وفرمایل:

خامخا مصیبتونه او دردونه (تکلیفونه) د انسان ګناهونه ددې نه ډیر زر ختموي څنګه چې ما ددې ونې پاڼې را وغورځولې.

(یعنی که انسان په مصیبتونو باندې صبر وکړي نو په دې سره د ده ګناهونه ختمیږي او صفا کیږي)

---

[1] رواه احمد المسند ۱۵۷،۹، مشکوة کتاب الجنائز باب عیادة المریض وثواب المرض حدیث ۵۸، الترغیب والترهیب ج۴ الترغیب فی الصبر حدیث ۴۱.

[2] رواه المنذري فی الترغیب ۲ / ۲۸۶، المتجر الرابح فی ثواب العمل الصالح ص ۳۹۱.

Scanned with CamScanner

۵ . د مسلم شریف روایت دی چې د قریشو څه ځوانان په حضرت عائشې رضی الله عنها باندې راداخل شو ، او حضرت عایشه رضی الله عنها په منیٰ کې وه ، دوی خندل ، دې ورته پوښتنه وکړه : ولې خاندئ ؟ دوی وویل :فلانکې سړې د خیمې په رسۍ باندې را او غورځید ، قریبه وه چې څټ یې مات شوې وی او یا یې سترګه ضایع شوې وی ، دې ورته وویل : تاسو مه خاندئ ځکه ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلي چې فرمایل یې :

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُشَاكُ بِشَوْكَةٍ فَمَا فَوْقَهَا إِلَّا كُتِبَ [اللهُ] لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَمُحِيَتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ (۱)

د کوم مسلمان په خپه کې چې آزغي لاړ شي ، یا ددې نه غټ مصیبت ورته اورسي نو الله تعالی ددې په عوض کې دده درجې اوچتوي ، او په دې سره دده ګناهونه معاف کوي .

۳ . په صبر سره اوچت او اعلیٰ مقام حاصلیږي

کله چې د انسان د پاره د الله ﷻ په نزد د قربت يو مقام او مرتبه ليکلې شوې وي او ددې انسان خپل اعمال دومره کمزوري وي چې ددې اعمالو په وجه دې هغه مقام ته نه شي رسيدی نو الله ﷻ په ده باندې څه مصيبت او امتحان راولي ، نو کله چې دا کس په دې مصيبت باندې صبر وکړي نو الله ﷻ دې هغه مقام ته ورسوي .

۱ . نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا سَبَقَتْ لَهُ مِنَ اللهِ مَنْزِلَةٌ فَلَمْ يَبْلُغْهَا بِعَمَلٍ اِبْتَلَاهُ اللهُ فِي جَسَدِهِ أَوْ مَالِهِ أَوْ فِي وَلَدِهِ ثُمَّ صَبَّرَهُ عَلَى ذٰلِكَ حَتَّى يُبْلِغَهُ الْمَنْزِلَةَ الَّتِي سَبَقَتْ لَهُ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . (۲)

---

(۱) دَخَلَ شَبَابٌ مِنْ قُرَيْشٍ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وَهِيَ بِمِنًى وَهُمْ يَضْحَكُونَ فَقَالَتْ : مَا يُضْحِكُكُمْ ؟ قَالُوا فُلَانٌ خَرَّ عَلَى طُنُبِ فُسْطَاطٍ فَكَادَتْ عُنُقُهُ أَوْ عَيْنُهُ أَنْ تَذْهَبَ فَقَالَتْ لَا تَضْحَكُوا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُشَاكُ بِشَوْكَةٍ فَمَا فَوْقَهَا إِلَّا كُتِبَ [اللهُ] لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَمُحِيَتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ . مسلم كتاب البر والصلة باب ثواب المؤمن فيما يصيبه من مرض او حزن ۶۵۲۱/۳۶ (۲۵۷۲) ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۹۲ ثواب الصبر على البلاء وان قل .

(۲) رواه ابوداود الحديث ۳۰۹۰ ، والبيهقي ۳/ ۳۷۴ ، والهيثمي في المجمع ۲/ ۲۹۲ ، والتبريزي في المشكاة ۱۵۶۸ ، ورواه الطبراني في الكبير والاوسط واحمد ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۹۰ ثواب الصبر على البلاء وان قل .

Scanned with CamScanner

بیشکه کله چې د یو بنده د پاره د الله ﷻ د طرفه (په جنت کې) یوه عظیمه مرتبه مقدر وي خو لیکن انسان دغې مرتبې ته د خپل عمل (د کمزوری) په وجه نشي رسیدی نو الله ﷻ دې د خپل بدن، خپل مال او خپل اولاد په امتحان کې ګرفتار کړي او بیا هغه ته د صبر توفیق ورکړي، تردې چې دې هغې درجې اورسي کومه چې د الله ﷻ د طرفه ده د پاره مقدر وي.

فایده : ددې حدیث نه معلومه شوه چې که یو بنده په مصیبت او امتحان باندې صبر وکړي نو الله ﷻ ده ته د آخرت داسې غټې مرتبې ورکوي کومې چې دې د خپلو اعمالو په ذریعه نه شي حاصلولې.(۱)

یو شاعر وایي :

تُندي بادِ مخالِف سے نه گهبرا اے عُقاب * یه تو چلتي ہے تجهے اُونچا اُڑانے کے لیے

همدا رنګې مشهوره خبره ده : هر چه از دوست مې رسد نیکواست. د حقیقي دوست له طرفه چې هر څه وي هغه ښه دي.

۲. حضرت بریده اسلمي ﷺ وایي :

سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا أَصَابَ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ نَكْبَةٌ فَمَا فَوْقَهَا حَتَّى ذَكَرَ الشَّوْكَةَ إِلَّا لِإِحْدَى خَصْلَتَيْنِ: إِمَّا لِيَغْفِرَ اللهُ لَهُ مِنَ الذُّنُوبِ ذَنْبًا لَمْ يَكُنْ لِيَغْفِرَهُ لَهُ إِلَّا بِمِثْلِ ذٰلِكَ. أَوْ يَبْلُغَ بِهِ مِنَ الْكَرَامَةِ كَرَامَةً لَمْ يَكُنْ لِيَبْلُغَهَا إِلَّا بِمِثْلِ ذٰلِكَ. (۲)

---

(۱) وَفِي رِوَايَةٍ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَكُونُ لَهُ عِنْدَ اللهِ الْمَنْزِلَةُ فَمَا يَبْلُغُهَا بِعَمَلٍ فَمَا يَزَالُ يَبْتَلِيهِ بِمَا يَكْرَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ إِيَّاهَا. رواه ابو يعلى وابن حبان، قال الهيثمي في مجمع الزوائد: "ورجاله ثقات" وقد اخرجه الحاكم في المستدرك (۱/ ۳۴۴) وقال هذا حديث صحيح الاسناد، وقد حسنه الشيخ الالباني في صحيح الجامع (۲/ ۱٦۲۱)، ورواه الهيثمي في الموارد ٦۹۲، والمنذري ۴/ ۲۸۳، وابن حجر في المطالب ۲۴۲، والعراقي في المغني ۴/ ۲۸۰، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۹۰ ثواب الصبر على البلاء وان قلّ.

(۲) خرّج ابن ابي الدنيا باسناده عن بريدة الاسلمي ﷺ، ورواه المنذري في الترغيب ۴/ ۲۸۳، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۹۰.

Scanned with CamScanner

کله چې په مسلمانانو کې يو کس ته څه مصيبت اورسي ، تر ڈې پورې چې نبي عليه السلام د ازغي تذکره هم وکړه (چې د انسان په خپه کې ازغي لاړ شي) نو په دې مصيبت سره د ده ته په دوه و (۲) کې يوه فايده خامخا رسي . يا خو الله ﷻ په دې مصيبت سره د د ه په گناهونو کې داسې گناه بخې چې هغه گناه صرف د دغه شان مصيبت برداشت کولو په وجه بخل کيږي . او يا الله تعالى په دې مصيبت سره دې داسې کرامت او مرتبې ته رسوي چې هغې ته صرف د داسې مصيبت برداشت کولو په وجه انسان رسي .

٤ . په صبر کولو سره جنت حاصليږي

د صبر څلورمه فايده داده چې کوم انسان په تکليفونو او مصيبتونو زغملو باندې صبر وکړي ، شکوې او شکايتونه او نه کړي نو الله ﷻ د غه شان صابرينو سره د جنت وعده کړې

۱ . الله رب العزت فرمايي :

﴿ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ . جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ . سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴾ . (۱)

ترجمه : کومو خلقو چې د خپل رب د خوشحالولو د پاره صبر وکړو ، او لمونځ يې قايم کړو ، او کوم مال چې مونږ ورکړی د هغې نه يې په پټه او ښکاره (د نيکۍ په لاره کې) خرچ وکړو ، او د نيکيو په ذريعه بدي دفعه کوي همدا هغه خلق دي چې د دوی د پاره د آخرت کور دی ، (د غه کور) باغونه د هميشه اوسيدو دي ، دوی به داخليږي دې جنت ته ، همدغه شان د دوی په پلارانو ، بيبيانو او اولاد کې چې څوک نيک وي (هغوی به هم دې جنتونو ته داخليږي) ، او فرښتې به دوی ته د هرې دروازې نه راځي او دا به ورته وايي چې په تاسو باندې دې سلام وي ځکه چې تاسو به (په دُنيا کې) صبر کولو (او په حق دين باندې مضبوط پاتې شوي وی) نو د آخرت دا کور (ستاسو د پاره) ډير ښه دی .

---

(۱) الرعد آيت ۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴ .

Scanned with CamScanner

۲ . بل ځای الله ﷻ فرمايي :

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ . الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : چاچې ایمان راوړو ، او نیک عملونه یې وکړه نو مونږ به دوی ته د جنت په بالاخانو کې ځای ورکړو چې د هغې لاندې به نهرونه بهیږي ، دوی به په هغې کې همیشه اوسیږي ، د (نیک) عمل کوونکو بدله ډیره ښه ده ، (دا عاملین هغه خلق دي) کومو چې صبر وکړو او په خپل رب باندې توکل کوي .

۳ . رسول الله ﷺ فرمايي :

يَقُولُ اللهُ : مَا لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبَضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا ثُمَّ احْتَسَبَهُ إِلَّا الْجَنَّةَ . (۲)

الله رب العزت فرمايي : کله چې زه د يو بنده نه ده د خوښې کس واخلم (يعنى ده اولاد ، مور او پلار يا بل نزدې خپلوان يې وفات شي) بيا دې د ثواب طلبګاروي (يعنى صبر وکړي) نو د ما سره ده د پاره د جنت نه علاوه بله بهترينه هيڅ بدله نشته (بلکه ده ته به په دې صبر ورکولو سره جنت ورکوم) .

۴ . حديث قدسي دى الله تعالى فرمايي :

يَا ابْنَ آدَمَ إِنْ صَبَرْتَ وَاحْتَسَبْتَ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَىٰ لَمْ أَرْضَ لَكَ ثَوَابًا دُونَ الْجَنَّةِ . (۳)

اې د آدم ځويه ! که ته د يو مصيبت په وخت صبر وکړې ، او د صدمې په ابتدايي مرحله کې د ثواب طلبګار شې (يعنى د مصيبت په شروع کې د ثواب په نيت صبر وکړې) نو زه به ستا د پاره د جنت نه په کم اجر و ثواب باندې نه راضي کيږم (يعنى تاته به ددې صبر په عوض کې جنت درکړم) .

---

(۱) العنکبوت آیت ۵۸، ۵۹ .

(۲) رواه البخاري ، مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الاول حديث ۱۱ ، رياض الصالحين کتاب الصبر حديث ۳۱ .

(۳) مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الاول حديث ۳۷ .

۵. حضرت عطاء بن ابي رباح رحمه الله وايي چې ماته حضرت ابن عباس رضي الله عنهما وويل:

أَلَا أُرِيكَ إِمْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ؟ آيا تاته جنتي ښځه او نه ښايم ؟

ما ورته وويل: هو (راته وې ښايئ)، نو ده راته وويل: دغه توره ښځه نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته راغله او ورته وې ويل:

إِنِّي أُصْرَعُ وَإِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللهَ تَعَالَى لِي.

په ما باندې د ميرګو دوره راځي، (بې هوښه كيږم) او زه بې پردې كيږم، نو ما د پاره د الله ﷻ نه سوال وكړه (چې د ما نه دا بيماري ختمه كړي).

نبي عليه السلام ورته وفرمايل: إِنْ شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَكِ الْجَنَّةُ وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُعَافِيَكِ. كه ستا خوښه وي صبر كوې نو ستا د پاره جنت دى، او كه ستا خوښه وي نو زه به د الله ﷻ نه (ستا د پاره) دعا وغواړم چې تاته شفاء دركړي.

نو دې وويل: أَصْبِرُ. زه به صبر وكړم. بيا يې وويل: إِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللهَ لِي أَنْ لَا أَتَكَشَّفَ. زه بې پردې كيږم نو د الله ﷻ نه دعا وغواړه چې زه نه بې پردې كيږم.

نو نبي عليه السلام دې ته دعا وكړه. (۱)

---

(۱) عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ: أَلَا أُرِيكَ إِمْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟ فَقُلْتُ: بَلَى. قَالَ: هٰذِهِ الْمَرْأَةُ السَّوْدَاءُ أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: إِنِّي أُصْرَعُ وَإِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللهَ تَعَالَى لِي. قَالَ: إِنْ شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَكِ الْجَنَّةُ وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُعَافِيَكِ. فَقَالَتْ: أَصْبِرُ. فَقَالَتْ: إِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللهَ لِي أَنْ لَا أَتَكَشَّفَ. فَدَعَا لَهَا. البخاري كتاب المرضى باب فضل من يصرع من الريح (رقم ۵۶۵۲)، ومسلم كتاب البر والصلة والآداب باب ثواب المؤمن فيما يصيبه من مرض او حزن او نحو ذلك حتى الشوكة يشاكها (رقم ۲۵۷۶/ ۵۴)، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۹۱ ثواب الصبر على البلاء وان قل، رياض الصالحين باب الصبر حديث ۳۳. وفي رواية: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ بِهَا لَمَمٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ ادْعُ لِي فَقَالَ: إِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللهَ فَشَفَاكِ وَإِنْ شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَا حِسَابَ عَلَيْكِ. فَقَالَتْ: بَلْ أَصْبِرُ وَلَا حِسَابَ عَلَيَّ. رواه البزار وابن حبان، ورواه الهيثمي في المجمع ۲/ ۲۹۱. قال في مجمع الزوائد (۵/ ۲۹۱): رواه احمد ورجاله الصحيح .. المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۹۱ ثواب الصبر على البلاء وان قل، وتكمله فتح الملهم ج۵ ص ۱۹۳.

Scanned with CamScanner

۵ . د صبر په وجه درجې اوچتیدل

څوک چې صبر وکړي نو الله تعالی ددې په وجه دده درجې اوچتوي او عبت مقام ورکوي.
الله تعالی فرمايي: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ... ﴾ . (۱)
ترجمه: او مونږ په دوی کې څه خلق پيشوايان جوړ کړه چې زمونږ په حکم به يې خلقو ته سمه لاره ښودله ، او دا پيشوايان مو ځکه جوړ کړي وو چې دوی به صبر کولو . . .

٦ . صابرينو ته بهترينه بدله

۱ . الله ﷻ فرمايي: ﴿ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ . (۲)
ترجمه: کومو خلقو چې صبر وکړو نو هغوی ته به مونږ خامخا ددوی اجر وکړو ، د هغو ښو کارونو په عوض کې کوم چې به دوی کول .

۲ . بل ځای الله تعالی فرمايي: ﴿ أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا ... ﴾ . (۳)
ترجمه: همدا هغه خلق دي چې دوی ته به د دوی د صبر په وجه دوه (۲) کرتې اجر ورکولې شي .

۳ . بل ځای الله تعالی د صابرينو په باره کې فرمايي:
﴿ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴾ . (۴)
ترجمه: همدا (صابرين) هغه خلق دي په کومو باندې چې د خپل رب د طرفه مهربانۍ او رحمتونه دي ، او همدغه خلق هدايت موندونکي (په سمه لاره) دي .

۷ . د الله ﷻ معيت د صابرينو سره

د صابرينو سره الله ﷻ د معيت او إمداد وعده کړې:

---

(۱) سورة السجدة آيت ۲۴ .
(۲) سورة النحل آيت ۹٦ .
(۳) سورة القصص آيت ۵۴ .
(۴) البقرة آيت ۱۵۷ .

Scanned with CamScanner

الله تعالی فرمايي: ﴿ وَاصْبِرُوْا إِنَّ اللهَ مَعَ الصَّابِرِيْنَ ﴾ .(۱)

ترجمه: او صبر کوئ بیشکه الله تعالی د صابرینو سره دی.

د حضرت داود ﷺ پوښتنه

امام غزالي رحمه الله په إِحْيَاءُ الْعُلُوْم کې ليکلي: چې حضرت داود عليه السلام د الله ﷻ نه پوښتنه وکړه:

يَا رَبِّ ! مَا جَزَاءُ الْحَزِيْنِ الَّذِيْ يَصْبِرُ عَلَى الْمَصَائِبِ إِبْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ ؟

اې الله ﷻ! کوم غمجن او مصيبت زده کس چې ستا د رضا د پاره په مصيبتونو باندې صبر کوي د هغه د پاره څه بدله ده؟

الله ﷻ ورته وفرمايل: جَزَاؤُهُ أَنْ أُلْبِسَهُ لِبَاسَ الْإِيْمَانِ فَلَا أَنْزِعَهُ عَنْهُ أَبَدًا .(۲)

د ده بدله داده چې زه به ده ته د ايمان داسې لباس ورواغوندم چې هيڅکله به يې بيا ورنه ونه باسم. (يعنی ده ته به د ايمان داسې خوږوالې نصيبه شي چې هيڅکله به يې د زړه نه او نه ووځي).

په نيکانو خلقو باندې امتحانات او تکليفونه ډير راځي

قدرمنو! څومره چې يو انسان الله رب العزت ته ډير نزدې وي هومره په هغه باندې تکليفونه او امتحانات ډير راځي، د غه وجه ده چې د ټولو نه زيات امتحانات په پيغمبرانو راغلي، بيا چې انسان په دين کې څومره مضبوط وي نو په هغه باندې امتحانات هم ډير راځي.

۱. حضرت سعد بن ابي وقاص ﷺ وايي چې ما د نبي کريم ﷺ نه پوښتنه وکړه:

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً ؟

اې د الله ﷻ رسوله! په کومو خلقو باندې سخت امتحانات راځي؟

(۱) سورة الانفال آيت ۴۶.

(۲) احياء العلوم ج۴ ص۹۶ کتاب الصبر والشکر.

Scanned with CamScanner

نبي علیه السلام راته وفرمایل:

اَلْأَنْبِيَاءُ ، ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ ، يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِيْنِهِ فَإِنْ كَانَ دِيْنُهُ صُلْبًا إِشْتَدَّ بَلَاءُهُ وَإِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهِ رِقَّةٌ إِبْتَلَاهُ اللهُ عَلَى حَسَبِ دِيْنِهِ ، فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيْئَةٌ . (۱)

ډیر امتحانات په انبیاء کرامو راځي، بیا درجه په درجه چې څوک دوی ته ډیر نږدې وي په هغه سخت امتحانات راځي، په انسان باندې د دین موافق امتحان راځي: نو که دې په دین کې سخت و (او ایمان یې مضبوط وي) نو په ده امتحان هم سخت راځي، او که په دین کې سست او کمزورې وي نو الله تعالی یې د دې موافق امتحان کې مبتلاء کوي، همیشه د پاره په یو انسان باندې امتحان او مصیبتونه راځي تر دې چې دې بیا په زمکه روان وي خو په ده باندې هیڅ ګناه نه وي پاتې (بلکه ټول ګناهونه یې د دې مصیبتونو په وجه معاف شوي وي)

۲. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمایي:

كَأَنِّيْ أَنْظُرُ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ ﷺ يَحْكِيْ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ صَلَوٰتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ ضَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَدْمَوْهُ وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ ، يَقُوْلُ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِيْ فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ . (۲)

ګویا چې زه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ګورم چې هغوی د الله ﷻ د پیغمبرانو نه د یو پیغمبر حکایت بیانوي، د الله ﷻ رحمتونه او سلامونه دې په دې پیغمبرانو وي (دې

(۱) ابن ماجه كتاب الفتن باب الصبر على البلاء (رقم ۴۰۲۳)، والترمذي كتاب الزهد باب ما جاء في الصبر على البلاء (۳۹۸) وقال: حسن صحيح، وصححه الشيخ الالباني في السلسلة الصحيحة (رقم ۱۴۳)، الترغيب والترهيب ج۴ كتاب الجنائز الترغيب في الصبر حديث ۱۵ . وفي رواية: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً اَلْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الصَّالِحُوْنَ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ . اخرجه البخاري (۱۰ / ۱۱۱) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۴۳۸ كتاب الصبر والحمد والشكر . وفي رواية ابن حبان: سُئِلَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً؟ قَالَ: اَلْأَنْبِيَاءُ ، ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ يُبْتَلَى النَّاسُ عَلَى قَدْرِ دِيْنِهِمْ فَمَنْ ثَخُنَ دِيْنُهُ إِشْتَدَّ بَلَاؤُهُ ، وَمَنْ ضَعُفَ دِيْنُهُ ضَعُفَ بَلَاؤُهُ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُصِيْبُهُ الْبَلَاءُ حَتَّى يَمْشِيَ فِي النَّاسِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيْئَةٌ . رواه ابن حبان ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۸۸ ثواب الصبر على البلاء وان قل .

(۲) متفق عليه ، رياض الصالحين باب الصبر حديث ۳۵ .

Scanned with CamScanner

پيغمبر ﷺ د خپل قوم نه داسې تکليفونه برداشت کړي چې) دې به خپل قوم د ومره ووهلو چې وينې به ورنه روانې شوې (خو د صبر يې دا حالت و چې) ده به د خپل مخ نه وينې پاکولې او دا به يې ويل : اې الله ! زما دې قوم ته هدايت وکړې ځکه دوی نه پوهيږي او ما نه پيژني .

دغه وجه ده چې په انبياء کرامو باندې سخت امتحانات راغلي او دغوی د صبر او استقامت نه کار اخيستې دی ، د يو څو پيغمبرانو تذکره ستاسو د وړاندې کوم :

۱. د حضرت ايوب ﷺ صبر

په تفاسيرو کې د حضرت ايوب ﷺ واقعه په تفصيل سره ذکر ده چې الله ﷻ په حضرت ايوب ﷺ باندې سخت امتحان راوستې و ، په وجود باندې يې خطرناکه بيماري راغله ، د اووه (۷) کالو يا اتلس (۱۸) کالو پورې سخت بيمار ؤ ، ټول مال يې ختم شو ، اولاد يې وفات شو ليکن د دې ټولو امتحاناتو باوجود يې صبر کولو ، الله ﷻ طرفته متوجه و ، او د الله ﷻ نه يې هيڅ شکوه او شکايت نه دې کړی .

الله ﷻ د حضرت ايوب ﷺ په باره کې فرمايي :

﴿ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۚ نِعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴾ .(۱)

ترجمه : بيشکه موږ دې ډير صابره موندلو ، دې ډير ښه بنده و ، او بيشکه موږ ته ډير رجوع کوونکې و .

نو د دې صبر په برکت سره الله ﷻ ده ته روغ صحت ، هغه ختم شوې مال او اولاد يې ورته دوچند ورکړو . الله ﷻ فرمايي :

﴿ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴾ .(۲)

---

(۱) سورة ص آيت ۴۴ .

(۲) سورة ص آيت ۴۳ .

ترجمه : او مونږ ده ته ددهٔ د کور خلق (کوم چې وفات شوي وو) او د دوی هومره نور (اولاد) هم ورکړو ، دا (يو په دوچند مال اولاد ورکول) زمونږ مهرباني وه او د عقلمندو د پاره په دې کې نصيحت (او د عبرت سبق) پروت دی .

۲. حضرت ابراهيم عليه السلام ته امامت د امتحان او صبر نه روستو حاصل شو

الله جل جلاله چې حضرت ابراهيم عليه السلام ته د خپلې دوستۍ انعام ورپه برخه کړی ، او ده ته خَلِيْلُ الله ويل شوی نو دا د ډيرو امتحاناتو او ازمائشونو نه روستو دې مرتبې ته رسيدلی ، نو بيا الله جل جلاله د خلقو د پاره اِمام او مقتدا وګرځول . الله تعالی فرمايي :

﴿ وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ... ﴾ [1]

ترجمه : هر کله چې ابراهيم عليه السلام لره خپل رب په يو څو خبرو (او حکمونو) سره او آزمايلو نو هغه دغه خبرې پوره کړی (او ټول حکمونه يې پوره کړه) نو الله تعالی وفرمايل : بشکه زه تا د ټولو خلقو د پاره امام (او پيشوا) جوړوم ...

هغه امتحانات په قرآن مجيد او احاديثو کې په تفصيل سره ذکر شوي : چې اول خو يې د خپل بُت پرست قوم سره مقابله راغله ، بيا نمرود په اُور کې واچول ليکن الله جل جلاله په دهٔ اُور يخ او سالِم اوګرځول ...

بيا ورته حکم اوشو چې اصلي وطن عراق نه شام ته هجرت وکړه ، بيا څه وخت پس ورته حکم اوشو چې حضرت هاجره بي بي او تِي خُور ماشوم "حضرت اسماعيل عليه السلام" روان کړه او په اُوچو غرونو او ريګستان کې يې د پرېښودلو حکم ورته وکړو (کوم ځای چې اوس بَيْتُ الله دی) ، څه وخت پس بل امتحان وربانديې راغی چې اوس دا ماشوم حضرت اسماعيل عليه السلام ذبحه کړه .

دا ټول حکمونه حضرت ابراهيم عليه السلام پوره کړه ، او په دې تکليفونو او امتحاناتو يې صبر وکړو .

---

(۱) البقرة آيت ۱۲۴ .

الله تعالى فرمايي: ﴿ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴾.(۱)

ترجمه: او ابراهيم ﷺ چا چې ټول حکمونه او وعدې پوره کړې.

نو الله تعالى ددې په عوض کې د ټولو خلقو امام او مقتدا وګرځول، الله تعالى ورته او فرمايل: ﴿ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا .... ﴾.(۲)

ترجمه: زه تا د خلقو د پاره امام (او پيشوا) ګرځوم...

۳. په مخکيني خلقو امتحانات

د بخاري شريف حديث دی، حضرت ابوعبدالله خبّاب بن ارتّ ﷺ وايي:

کله چې د کافرانو ظلمونه په مسلمانانو ډير شو نو مونږ رسول الله ﷺ ته شکايت وکړو، نبي عليه السلام په دې وخت کې د يو څادر نه تکيه جوړه کړې وه او د خانه کعبې سوري ته ناست و، آرام يې کولو، نو مونږ ورته وويل:

أَلَا تَسْتَنْصِرُ لَنَا؟ أَلَا تَدْعُو لَنَا؟

آيا تاسو د مونږ د پاره امداد نه غواړئ؟ او د مونږ د پاره دُعا نه غواړئ؟ (بلکه زمونږ د پاره د الله ﷻ نه امداد او دُعا اوغواړئ چې ددې کافرانو د ظلمونو نه خلاص شو).

نو نبي کريم صلى الله عليه وسلم راته وفرمايل:

قَدْ كَانَ مِنْ قَبْلِكُمْ يُؤْخَذُ الرَّجُلُ فَيُحْفَرُ لَهُ الْأَرْضُ فَيُجْعَلُ فِيهَا. ثُمَّ يُؤْتَىٰ بِالْمِنْشَارِ فَيُوضَعُ عَلَىٰ رَأْسِهِ فَيُجْعَلُ نِصْفَيْنِ، وَيُمْشَطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ مَا دُونَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ. مَا يَصُدُّهُ ذٰلِكَ عَنْ دِينِهِ.....(۳)

د تاسو نه مخکې چې کوم خلق وو نو د هغوی سرې به ونيولې شو، کنده به ورته وکنستې شوه، او په زمکه کې به خښ کړی شو، بيا به آره راوړې شوه د هغه په سَر به کيښودې شوه او

---

(۱) النجم آيت ۳۷.

(۲) البقرة آيت ۱۲۴.

(۳) رواه البخاري، رياض الصالحين کتاب الصبر حديث ۴۰.

Scanned with CamScanner

دوه ټکړې به کړې شو ، او د اوسپنې په ګمنزو به یې غوښې او هډوکي شوکولې شو خو لیکن دې دومره تکلیفونو بیا هم دوی د الله ﷻ د دین نه نه وو بند کړي (بلکه بیا به هم په خپل دین مضبوط او محکم پاتې وو) .

تر دې چې په سردار د دوجهان ، فخرُ الرُّسل محمّدٌ رّسول الله صلی الله علیه وسلم باندې هم د دین په باره کې ډیر زیات تکلیفونه او مصیبتونه راغلي ، او ټول یې د دین په خاطر برداشت کړي ، هیڅ شکوه او شکایت یې نه دې کړی .

لوی ثوابونه د لوی تکلیفونو سره وي

۴ . نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي :

إِنَّ عِظَمَ الْجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ الْبَلَاءِ ، وَإِنَّ اللهَ تَعَالَى إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا اِبْتَلَاهُمْ فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السُّخْطُ . (۱)

بیشکه لوي لوي ثوابونه د لویو لویو تکلیفونو سره وي او کله چې الله تعالی د یو قوم سره محبت کوي نو هغه په تکلیف کې مبتلاء کړي ، پس څوک چې د الله تعالی نه راضي شو نو الله تعالی هم د هغه نه راضي شي او څوک چې د الله تعالی نه ناراضه شو نو الله ﷻ هم دده نه ناراضه شي .

د بنده نه د الله تعالی د راضي کیدو او ناراضه کیدو علامه

علماء کرامو لیکلي چې صحابه کرامو به په خپل مینځ کې د یو بل نه دا پوښتنه کوله : دا به څنګه معلومه شي چې الله تعالی د یو بنده نه راضي دی یا ناراضه دی ؟

(۱) الترمذي كتاب الزهد باب ما جاء في الصّبر على البلاء (رقم ۲۳۹۶) ، وابن ماجه كتاب الفتن باب الصّبر على البلاء (رقم ۴۰۳۱) وحسّنه الشيخ الالباني في السلسلة الصحيحة (رقم ۱۴۶) ، المتجر الرّابح في ثواب العمل الصّالح ص ۳۹۰ ثواب الصبر على البلاء وان قلّ ، الترغيب والترهيب ج۲ (۲۲/۳۰۵۹) . وفي رواية : إِذَا أَحَبَّ اللهُ قَوْمًا اِبْتَلَاهُمْ فَمَنْ صَبَرَ فَلَهُ الصَّبْرُ وَمَنْ جَزِعَ فَلَهُ الْجَزَعُ . رواه احمد في مسنده (۵ / ۴۲۸ ، ۴۲۹) و صححه الشيخ الالباني في صحيح الجامع (رقم ۲۸۲) ، المتجر الرّابح في ثواب العمل الصّالح ص ۳۹۰ ثواب الصبر على البلاء وان قلّ .

بیا به یې دا جواب ورکولو : چې که چیرته یو بنده د الله ﷻ نه خوشحاله او راضي وي نو الله تعالی هم دده نه خوشحاله او راضي وي ، او که یو بنده د الله ﷻ نه ناراضه او خفه وي نو دا به ګڼرلې شي چې الله تعالی هم دده نه ناراضه او خفه دی . (۱)

دا معلومول چې دا مصیبت عذاب دی . او که امتحان ؟

د شاه ولي الله رحمه الله تحقیق :

شاه ولي الله رحمه الله په حُجَّةُ الله البالغة کې ذکر کړي : چې کوم تکلیفونه په نیکانو خلقو راځي ، او دوی وربانديې صبر وکړي ، زړه یې مطمئن وي ، او دا مصیبت داسې برداشت کوي لکه مریض چې ترخه دارو برداشت کوي . نو دا علامه ددې ده چې دا تکلیف عذاب نه دی ، بلکه دا د انسان دمرتبو اوچتولو او ګناهونو معاف کولو یوه ذریعه ده .

او که دې پدې مصیبت راتلو سره سخت خفه او پریشانه شي ، د خلې نه یې د ناشکرۍ یا کفري کلمات ووتل ، نو بیا دا علامه ددې ده چې دا تکلیف عذاب دی .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقیق :

حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ددې علامه دا خودلې :

چې که په یو انسان باندې مصیبت راشي ، او دې په دې وخت کې استغفار وایي ، توبه اوباسي او الله ﷻ ته راجع شي ، نو دا غټه نښه ددې ده چې دا تکلیف عذاب نه دی ، بلکه دده دګناهونو ختمولو دپاره په ده یو امتحان دی .

او که دې د دې مصیبت په وخت ډیرې چغې او سُورې وهي ، او ګناهونو کې مبتلا شي نو دا غټه نښه ددې ده چې دا مصیبت په ده د الله ﷻ قهر او عذاب دی . (۲)

---

(۱) مظاهر حق ج۳ ص ٦٢ .

(۲) معارف القرآن سورة الروم آيت ۴۱ .

۴. د مسلم شريف حديث دی، رسول الله ﷺ فرمايي:

مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الزَّرْعِ لَا تَزَالُ الرِّيَاحُ تُمِيلُهُ وَلَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ يُصِيبُهُ الْبَلَاءُ . وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ شَجَرَةِ الْأَرْزِ لَا تَهْتَزُّ حَتَّى تُسْتَحْصَدَ . (۱)

د مؤمن مثال په شان د فصل دی چې هوا يې هميشه ټيټوي او غورځوي، دغه رنګې مؤمن ته هم هميشه تکليفونه او مصيبتونه رسيږي، او د کافر مثال په شان د صنوبر د اُونې دی چې (د باد په وجه) نه خوزي، تر دې چې کټ کړې شي. نو دغه رنګې په کافر باندې هم څه مصيبتونه او امتحانات نه راځي او په يو ځل ورته الله ﷻ جزا ورکړي.

معلومه شوه چې څوک هم الله ﷻ ته ډير نزدې وي نو په هغه باندې امتحانات هم ډير راځي، تر دې چې په يو حديث مبارکه کې ذکر دي:

چاته الله ﷻ د خير اراده وکړي نو په ده باندې مصيبتونه راولي، رسول الله ﷺ فرمايي: مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ . (۲)

چاته چې الله ﷻ د خير اراده وکړي نو په ده باندې تکليفونه راولي.

يو شاعر وايي:

فَمَا عَلَى التِّبْرِ عَارٌ ✽ فِي النَّارِ حِيْنَ يُقَلَّبُ

د سرو زرو د پاره هيڅ شرم نه دی کله چې دا په اُور کې اړولې راړولې شي.

يعنې زرګر چې سره زر په اُور کې ګرموي او اړوي راړوي يې نو په دې سره خو ددېنه خيرې صفا کيږي. او سره زر نور هم سوچه او خالصه کيږي.

---

(۱) مسلم كتاب صفات المنافقين وأحكامهم باب مثل المؤمن كالزرع (رقم ۲۸۰۹ / ۵۸)، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۸۷ ثواب الصبر على البلاء وان قلّ، ومثل هذا الحديث في البخاري: (۸ / ۱۶۸)، نزهة الناظرين ص ۵۳۹.

(۲) البخاري كتاب المرض باب ما جاء في كفارة المرض (رقم ۵۶۴۵)، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۸۸ ثواب الصبر على البلاء وان قلّ، رياض الصالحين كتاب الصبر حديث ۳۸ الترغيب والترهيب ج۲ كتاب الجنائز باب الصبر ... حديث ۲۰. قوله: "يُصِبْ مِنْهُ" اي يوجه اليه مصيبة ويصيبه ببلاء. الترغيب والترهيب كتاب الجنائز الترغيب في الصبر ص ۱۴۲.

د صبر په برکت سره دُشمن هلاکېدل

يو کس امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله ته راغي او دده د ګستاخۍ او بې ادبۍ په نيت يې ده نه پوښتنه وکړه: امام صاحب! زه خبر شوي يم چې ستا پلار وفات شوی. ده ورته ويل: هو، هغه وفات شوی. هغه بيا پوښتنه وکړه: ستا مور ژوندۍ ده؟ ده ورته وويل: هو، ژوندۍ ده. هغه د بې ادبۍ په اراده وويل: ما اورېدلي دي چې ستا مور ډېره ښائسته ده، لهذا زه راغلی يم چې ته د هغې نکاح د ما سره وکړې (د امام صاحب مور ډېره بوډۍ وه، د نکاح نه وه خو ددې سړي مقصد د امام صاحب ګستاخي وه).

امام صاحب د صبر او استقامت نه کار واخيست، او ورته وې ويل: زما مور خو عاقله، بالغه ښځه ده، د نکاح اختيار خو دهغې سره دی، زه خو يې په زوره تاته په نکاح نه شم درکولی، البته زه به ورنه پوښتنه وکړم.

نو امام صاحب کور ته روان شو چې د هغې نه پوښتنه وکړي، چې څه لږ مخکې لاړ او شاطرف ته يې را وکتل نو وې ليده چې ناڅاپه دا سړی را اوغورځيد او مړ شو، پوښتنه وشوه چې دا چا ووژل؟ جواب راغی چې دا د امام ابو حنيفه رحمه الله صبر قتل کړو.

يو شاعر وايي:

هيچ قومے را خدا رسوا نه کرد • تا دلے صاحب دلے نامد بدرد

هيڅ يو قوم تر هغه وخته پورې الله ﷻ نه دی رسوا کړی تر څو چې دوی د يو ولي الله زړه ته درد نه وي رسولی. (کله چې دوی يو ولي الله ته تکليف ورسوي نو الله تعالی دغه قوم بيا رسوا کوي).(۱)

الله رب العزت فرمايي:

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ ﴾.(۲)

ترجمه: بيشکه الله تعالی د يو قوم (ښه) حالت تر هغې وخته پورې نه بدلوي تر دې پورې چې دوی بدل نه کړي هغه (حالت) کوم چې د دوی په زړونو کې دی.

(۱) اشرف الحکايات ص ۵۵، مثالي فکر انګيز واقعات ص ۱۶۵، خطبات فقير ج۵ ص ۶۱.
(۲) سورة الرعد آيت ۱۱.

يعني الله تعالى د يو قوم بنه حالت تر هغې وخته پورې نه بدلوي تر څو پورې چې د وی په
ځان کې پخپله تبدلي نه وي پيدا کړي .

دُنيا د آزمائښونو کور دی

قدرمنو ! که انسان د عقل او نقل په ذريعه د دُنيا جائزه واخلي نو د ده ته به معلومه شي
چې دا دُنيا دَارُالْآلَام يعني د مصيبتونو ، او غمونو کور دی ، دلته هيڅوک هم د امتحاناتو
او غمونو نه محفوظ نه دی پاتې شوی ، او که يو کس محفوظ پاتې کيدې شوی نو بيا به
پيغمبران او نيکان خلق ددې امتحاناتو نه محفوظ پاتې شوي وی ، حالانکه که موږ
اوګورو نو د حضرت آدم عليه السلام او حضرت نوح عليه السلام ټول ژوند د امتحاناتو نه ډک ؤ ،
حضرت ابراهيم عليه السلام په اور کې اوغورځولې شو ، د ځوي د ذبح کولو او نور مختلف قسمه
امتحانات ورباندې راوستې شو ، حضرت يعقوب عليه السلام د خپل ځوي (حضرت يوسف
عليه السلام) په جدايۍ کې دومره اوژړل چې د سترګو نظر يې ختم شو ، حضرت زکريا عليه السلام په
اره باندې په مينځ دوه ټوټې کړې شو ، حضرت موسی عليه السلام ته د فرعون او خپل قوم د طرفه
مختلف قسمه مصيبتونه ورسيده ، ټول عُمر يې په فقر و فاقه او امتحاناتو کې تير کړی ،
ځکه خو نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايلي :

أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً اَلْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الصَّالِحُوْنَ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ . (۱)

سخت او ډير امتحانات په خلقو کې په انبياء کرامو راځي ، بيا په نيکانو خلقو باندې ،
بيا درجه په درجه چې څوک د وی ته ډير نزدې وي په هغوی سخت امتحانات راځي .

دُنيا د مومن د پاره قيد خانه ده

په يو حديث کې راځي : اَلدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ . (۲)

---

(۱) اخرجه البخاري (۱۰ / ۱۱۱) ، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۵۳۸ كتاب الصبر والحمد والشكر .

(۲) مسلم ، ترمذي ، ابن ماجه ، احمد .

Scanned with CamScanner

دُنیا د مومن د پاره قید خانه او د کافر د پاره جنت دی.

یعنی مومن به د شتربې مهار غوندې ژوند نه تیروي بلکه د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د احکاماتو مطابق به ژوند تیروي، په دې باندې به د دین په لاره کې امتحانات او تکلیفونه راځي خو دا ټول به برداشت کوي.

د مومن په هر حالت کې خیر وي

محترمو! د مسلمان شان دادی چې که په ده باندې خوشحالي راشي نو دې به د الله ﷻ شکریه ادا کوي، او که په ده تکلیف یا مصیبت راشي نو دې به صبر کوي. نو په دواړو حالتونو کې دده خیر دی. نبي علیه السلام فرمایي:

عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ اِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذٰلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ. وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ. (۱)

د مومن حالت ته تعجب دی (ځکه) دده په هر حالت کې خیر دی، او د مومن نه علاوه بل هیچا ته دا حالت (او خصوصیت) نه شي حاصلیدی. (ځکه) که ده ته خوشحالي اورسي او دې شکر ادا کړي نو دا دده د پاره غوره ده، او که ده ته څه تکلیف اورسي او دې صبر وکړي نو دا هم دده د پاره غوره ده (یعنی د مومن په هر حالت کې خیر او بهتري ده).

د صبر اهمیت:

د صبر په باره کې الله ﷻ مومنانو ته فرمایي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾. (۲)

ترجمه: اې مومنانو! تاسو صبر کوئ، او یو بل په صبر آماده کوئ، او د جهاد د پاره تیار اوسئ، او د الله ﷻ نه ووېرېږئ ددې د پاره چې کامیاب شئ.

---

(۱) مسلم کتاب الزهد والرقائق باب: المؤمن امره كله خير (رقم ۲۹۹۹/۶۳)، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۳۸۷ ثواب الصبر على البلاء وان قل.

(۲) آل عمران آیت ۲۰۰. اي اِصْبِرُوا عَلٰى طَاعَةِ اللهِ، وَصَابِرُوا أَعْدَاءَ اللهِ. وَقِيلَ. اِصْبِرُوا عَلٰى بَلَائِي وَصَابِرُوا عَلٰى نَعْمَائِي. نزهة الناظرين ... ص ۵۳۷ کتاب الصبر والشكر.

Scanned with CamScanner

د صبر تعريف :

د صبر لفظي معنى ده : ايساريدل ، بنديدل او تړل . او د قرآن وسنت په اصطلاح کې صبر ديته ويلى شي چې نفس لره د طبيعت نه په خلاف څيزونو باندې ټينګ او مضبوط اولرلې شي . (۱)

د صبر أقسام :

علماؤ د صبر درې (۳) غټ أقسام ذکر کړي :

اول : صبر على الطاعات : يعنى د کومو کارونو چې الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ حکم کړی هغه کارونه په پابندۍ سره کول ، که د غه کارونه په طبيعت باندې هر څومره مشکل وي خو بيا هم نفس لره په دې باندې ټينګ او مضبوط لرل .

دويم : صبر عن المعاصي : يعنى د کومو کارونو نه چې الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ منع کړی د هغې نه خپل نفس را ايسارول ، اګر چې نفس د پاره د غه کارونه هر څومره خوږنده وَر وي خو بيا هم د دينه ځان بندول او منعه کول .

دريم : صبر على المصائب : يعنى په تکليفونو ، مصيبتونو او غمونو باندې صبر کول ، او خپل نفس بې قابو کيدو ته نه پريښودل ، بلکه انسان ته دا ګڼل په کار دي چې دا تکليفونه او راحتونه ټول د الله ﷻ د طرفه راځي . الله تعالى فرمايي :

---

(۱) معارف القرآن سورة آل عمران آيت ۲۰۰ . نورو علماؤ هم د صبر مختلف تعريفونه کړي : قَالَ ابْنُ عَطَاءٍ : اَلصَّبْرُ : اَلْوُقُوْفُ مَعَ الْبَلَاءِ بِحُسْنِ الْأَدَبِ . وقال ابراهيم الخواص رحمه الله : اَلصَّبْرُ هُوَ الثَّبَاتُ عَلَى الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ . وقال ابو علي الدقاق رحمه الله : حَقِيْقَةُ الصَّبْرِ اَنْ لَا يَعْتَرِضَ عَلَى الْمَقْدُوْرِ . فَأَمَّا اِظْهَارُ الْبَلَاءِ لَا عَلَى جِهَةِ الشَّكْوٰى فَلَا يُنَافِي الصَّبْرَ قَالَ اللهُ تَعَالَى فِي أَيُّوْبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ﴿ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ . سورة ص آيت ۴۴ . ﴾ مَعَ أَنَّهُ قَالَ : ﴿ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ . سورة الانبياء آيت ۸۳ ﴾ .... نزهة الناظرين .. ص ۴۰۵ کتاب الصبر والحمد والشکر . بعضې علماء وايي چې صبر ديته وايي چې په انسان څه تکليف يا غم راشي نو دې په ژبه باندې خلاف شرعه خبرې (لکه شکوې ، شکايتونه او کفري خبرې) ونکړي ، د جسم په نورو اندامونو باندې خلاف شرعه کار ونکړي ، او خپل ځان په قابو کې اوساتي .

﴿ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ .(۱)

ترجمه: (په دُنيا کې) هر مصيبت چې راځي نو دا د الله د حکم نه بغير نه راځي.
لهذا په هر حالت کې هم هغه طرفته متوجه کيدل په کار دي. (۲)

د صبر درجات: بيا د هر قسم ځانله ځانله درجې دي، حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما فرمايي: اَلصَّبْرُ فِي الْقُرْآنِ عَلَى ثَلَاثَةِ اَوْجُهٍ: ۱. صَبْرٌ عَلَى اَدَاءِ فَرَائِضِ اللهِ تَعَالَى فَلَهُ ثَلَاثُ مِائَةِ دَرَجَةٍ، ۲. وَصَبْرٌ عَنْ مَحَارِمِ اللهِ تَعَالَى فَلَهُ سِتُّ مِائَةِ دَرَجَةٍ، ۳. وَصَبْرٌ عَلَى الْمُصِيْبَةِ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُوْلَى فَلَهُ تِسْعُ مِائَةِ دَرَجَةٍ. (۳)

صبر په قرآن کريم کې په درې قسمه دی. اول: د الله ﷻ په فرائضو باندې صبر کول (چې انسان د فرائضو اداکولو اهتمام کوي)، د دې صبر درې سوه (۳۰۰) درجې دي.

دويم: کوم کارونه چې الله ﷻ حرام کړي د هغې نه ځان صبرول. د داسې صبر شپږ سوه (۶۰۰) درجې دي.

دريم: د مصيبت په اول وخت کې صبر کول. د داسې صبر نهه سوه (۹۰۰) درجې دي.

فايده: په مصيبتونو باندې د صبر کولو اجر ځکه زيات دی چې د مصيبت په وخت صبر کول په نفس باندې گران وي نو ځکه يې فضيلت هم زيات دی. (۴)

---

(۱) سورة التغابن آيت ۱۱.

(۲) معارف القرآن سورة آل عمران آيت ۲۰۰. بعضو علماؤ د صبر داسې اقسام ذکر کړي: قَالَ الْعُلَمَاءُ رَحِمَهُمُ اللهُ: اَلصَّبْرُ عَلَى ثَلَاثَةِ اَضْرُبٍ: ۱. صَبْرٌ لِلّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَهُوَ صَبْرٌ عَلَى اَدَاءِ اَمْرِهِ. وَالْاِنْتِهَاءِ عَمَّا نَهِيَ عَنْهُ. ۲. وَصَبْرٌ مَعَ اللهِ تَعَالَى. وَهُوَ الصَّبْرُ تَحْتَ جَرَيَانِ قَضَائِهِ وَاَفْعَالِهِ فِيْكَ مِنْ سَائِرِ الشَّدَائِدِ وَالْبَلَاءِ. ۳. وَصَبْرٌ عَلَى اللهِ تَعَالَى، وَهُوَ الصَّبْرُ عَلَى وَعْدِهِ مِنَ الرِّزْقِ وَالْفَرَجِ وَالثَّوَابِ دَارَ الْآخِرَةِ. نزهة الناظرين... ص ۵۴۰ کتاب الصبر والحمد والشکر.

(۳) احياء العلوم ج۴ ص ۹۵ کتاب الصبر والشکر.

(۴) احياء العلوم ج۴ ص ۹۵ کتاب الصبر والشکر.

Scanned with CamScanner

همدغه شان خبره امام غزالي رحمه الله په مكاشفة القلوب كې هم څه په تفصيل سره ذكر كړې : چې د صبر درې قسمونه دي : ۱. صبر د الله ﷻ په طاعت او بندگۍ باندې. ۲. صبر د حرامو نه. ۳. صبر د دُنيا په مصيبتونو او سختيو باندې خو چې د اصبر په اوله مرحله كې او شي.

نو څوک چې د الله تعالى په اطاعت او بندگۍ باندې صبر وكړي او هميشه د پاره د الله پاک بندگي او اطاعت كوي نو الله تعالى به ده ته د قيامت په ورځ داسې درې سوه (۳۰۰) درجې او مرتبې وركړي چې د هرې درجې په مينځ كې به دومره فاصله وي لكه د زمكې او آسمان تر مينځه فاصله.

او څوک چې د حرامو نه صبر وكړي او ځان د حرامو نه اوساتي نو ده ته به الله ﷻ د قيامت په ورځ شپږ سوه (۶۰۰) داسې درجې وركړي چې د هرې درجې تر مينځه به دومره فاصله وي لكه د اووم (۷) آسمان او د اووم (۷) زمكې تر مينځه چې څومره فاصله ده.

او څوک چې د مصيبت په وخت صبر وكړي نو ده ته به د قيامت په ورځ داسې اووه سوه (۷۰۰) درجې وركړې شي چې د هرې درجې تر مينځ به دومره فاصله وي لكه څومره فاصله چې د عرش او د زمكې د بيخ تر مينځه ده. (۱)

صبر نيم ايمان دی

د صبر د اهميت اندازه د دينه كيدی شي چې په احاديثو مباركه وكې صبر ته نيم ايمان ويل شوی، حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما فرمايي :

اَلصَّبْرُ نِصْفُ الْإِيْمَانِ.. (۲) صبر نيم ايمان دی.

په بعضې رواياتو كې صبر په منزله د سَر گرځول شوی، لكه حضرت علي ﷺ فرمايي :

(۱) مكاشفة القلوب باب الصبر ص ۱۰.

(۲) رواه الطبراني في الكبير (۹/۱۰۷) رقم (۸۵۴۴)، وقال الهيثمي في مجمع الزوائد: ورجاله الصحيح، والمرفوع الذي اشار اليه الحافظ الدمياطي اخرجه ابونعيم في الحلية وغيره، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۲۸۷، احياء العلوم ج۴ ص ۸۱ كتاب الصبر والشكر.

اَلصَّبْرُ مِنَ الْإِيْمَانِ بِمَنْزِلَةِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ . وَلَا جَسَدَ لِمَنْ لَا رَأْسَ لَهُ . وَلَا إِيْمَانَ لِمَنْ لَا صَبْرَ لَهُ . (۱)

صبر د ايمان نه داسې دی لکه سر چې د جسم (او جسد) د پاره وي ، د کوم جسم چې سر نه وي هغه دسره جسم نه دی (دغه شان) د کوم سړي چې صبر نه وي د هغه ايمان کامل نه دی .

لمونځ او صبر به په قبر کې د انسان دفاع کوي

صبر به په قبر کې هم د انسان دفاع کوي ، او د راتلونکي عذاب نه به دغه کس محفوظ کوي ، حضرت ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي :

چې کله مړي په قبر کې کېښودې شي نو نيک اعمال ده ته راشي ، نو که عذاب د سَر د طرفه راځي نو د قرآن مجيد تلاوت ورته مخې ته اودريږي ، که د خپو د طرفه راځي نو دعبادت د پاره اودريدل ورته مخې ته ودريږي ، که د لاسونو د طرفه راځي نو لاسونه ورته وايي : قسَم په الله جل جلاله دهٔ به زه د صدقې او دُعا د پاره استعمالولم لهذا تاسو ته ددې طرفه د تللو اجازت نشته ، او که عذاب د خُلې د طرفه راځي نو ذکر او روژه ورته رامخې ته کيږي ، دغه شان لمونځ او صبر يو طرف ته ولاړ وي او دې نورو نيکو اعمالو ته وايي :

أَمَا إِنِّيْ لَوْ رَأَيْتُ خَلَلًا لَكُنْتُ أَنَا صَاحِبَهُ .

که چيرته زه څه خلل او کمې وګورم نو زه به ددې کس ملګرې يم (يعنې اول ددې مړي دفاع تاسو کوئ ، او که ما څه کمې وليده نو زه به دده د پاره کافي يم) . (۲)

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۸۲ کتاب الصبر والشكر ، نزهة الناظرين ص ۵۳۹ کتاب الصبر والحمد والشكر .

(۲) قَالَ أَبُوْ هُرَيْرَةَ رضي الله عنه : إِذَا وُضِعَ الْمَيِّتُ فِيْ قَبْرِهِ جَاءَتْ أَعْمَالُهُ الصَّالِحَةُ فَاحْتَوَشَتْهُ . فَإِنْ أَتَاهُ مِنْ قِبَلِ رَأْسِهِ جَاءَ قِرَاءَتُهُ الْقُرْآنَ . وَإِنْ أَتَاهُ مِنْ قِبَلِ رِجْلَيْهِ جَاءَ قِيَامُهُ . وَإِنْ أَتَاهُ مِنْ قِبَلِ يَدِهِ قَالَتِ الْيَدَانِ : وَاللّٰهِ لَقَدْ كَانَ يَبْسُطُنِيْ لِلصَّدَقَةِ وَالدُّعَاءِ لَا سَبِيْلَ لَكُمْ عَلَيْهِ . وَإِنْ جَاءَ مِنْ قِبَلِ فِيْهِ جَاءَ ذِكْرُهُ وَصِيَامُهُ . وَكَذٰلِكَ تَقِفُ الصَّلٰوةُ وَالصَّبْرُ نَاحِيَةً فَيَقُوْلُ أَمَا إِنِّيْ لَوْ رَأَيْتُ خَلَلًا لَكُنْتُ أَنَا صَاحِبَهُ . احياء العلوم ج۴ ص ۶۶۹ کتاب ذکر الموت ومابعده .

صبر د انسان خاصه ده :

صبر د انسان خاصه ده ځکه په چارپیانو (حیواناتو) ، او ملائکو کې د صبر تصوّر نه شي کیدی . (۱)

صبر ګول د کامل مومن صفت دی

بل دا چې د کامل مومن صفت هم دادی چې دې به په تکلیفونو صبر کوي ، الله تعالی فرمايي :

﴿ وَالصَّابِرِيْنَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِيْنَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُوْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : (نیکي دیته ویلې شي) چې څوک د تنګ دستی ، سختی او د جنګ په وخت کې صبر کوونکي وي ، همدا خلق رښتوني (نیکان) دي او همدا خلق پرهیزګاره دي .

بل ځای الله رب العزت فرمايي :

﴿ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُوْرِ ﴾ . (۳)

ترجمه : او چا چې صبر وکړو او معافي یې وکړه بیشکه دا ډیر د همت کارونو نه دی .

نبي ﷺ ته د صبر حکم :

تر دې چې نبي کریم ﷺ ته هم الله ﷻ د صبر حکم کوي :

﴿ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ ﴾ . (۴)

ترجمه : اې پیغمبره ! ته صبر کوه لکه څرنګې چې د لوړ همت واله پیغمبرانو صبر کړی ؤ

(۱) امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احياء العلوم کې لیکلي : فَإِنَّ الصَّبْرَ خَاصِيَّةُ الْإِنْسَانِ، وَلَا يُتَصَوَّرُ ذٰلِكَ فِي الْبَهَائِمِ وَالْمَلَائِكَةِ : أَمَّا فِي الْبَهَائِمِ فَلِنُقْصَانِهَا ، وَأَمَّا فِي الْمَلَائِكَةِ فَلِكَمَالِهَا . پوره تفصيل په "احياء العلوم ج ۴ ص ۸۳ کتاب الصبر والشکر " کې اوګوره .

(۲) البقرة آیت ۱۷۷ .

(۳) الشوری آیت ۴۳ .

(۴) الاحقاف آیت ۳۵ .

Scanned with CamScanner

چا ته چې صبر ورکړی شو هغه ته بهترين نعمت ورکړی شو

نبي عليه السلام فرمايي :

مَا رُزِقَ عَبْدٌ خَيْرًا لَهُ وَلَا أَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ . (۱)

هيڅ يو بنده ته د صبر نه علاوه دده دپاره بل بهترين او فراخه شی نه دي نصيبه شوی.

په يو روايت کې داسې الفاظ دي :

وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللهُ . وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ . (۲)

څوک چې د الله ﷻ نه صبر طلب کړي نو الله تعالی به ده ته صبر ورکړي ، او هيچا ته د صبر نه بهترين ، اوچت او فراخه شی نه دي ورکړی شوی .

صبر کول اول ګران وي خو انجام يې ښه وي

د مصيبت په وخت انسان ته صبر کول او د ژړا او فرياد نه منع کيدل ګران معلوميږي خو چې کله يو څو ورځې تيرې شي نو بيا ورته معلومه شي چې صبر فايده مند ؤ ، او جزعه فزعه او شکايتونه نقصاني وو .

مثال : ددې مثال داسې دی لکه يو ماشوم چې اول کې يې پلار د علم زده کړې ته کينوي، او د لهو ولعب نه يې منع کوي نو دا ورته ډير ګران معلوميږي خو چې کله يې د بصيرت سترګې وغړيږي او هوښيار شي نو بيا په خپله ورته معلومه شي چې زما فايده دې علم ته کيناستو او د لهو و لعب نه منع کيدو کې وه . (۳)

---

(۱) رواه الحاكم في المستدرك (۲/ ۴۱۴) وقال: صحيح على شرط البخاري ومسلم .

(۲) رواه البخاري في الزكاة باب الاستعفاف في المسألة (رقم ۱۴۶۹) ، ومسلم كتاب الزكاة باب فضل التعفف والصبر (رقم ۱۰۵۳/ ۱۲۴) .

(۳) احياء العلوم ج۴ ص ۱۰۶ كتاب الصّبر والشكر .

صبر هغه دى چې په اول وخت كې اوشي

انسان ته چې د كوم صبر په وجه اجر وثواب ملاويږي او په شريعت كې چې د كوم صبر فضايل بيان شوي نو دا هغه صبر دى چې د مصيبت په اول وَهلت كې اوشي، ځكه روستو خو د هر انسان زړه په خپله صبريږي.

د بخاري او مسلم شريف حديث دى، حضرت انس ﷺ وايي: چې نبي كريم ﷺ په يوه ښځه باندې تير شو چې د خپل يو ماشوم ځوي د قبر په څنګ كې يې ژړل، پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل:

إِتَّقِيْ اللهَ وَاصْبِرِيْ. د الله ﷻ نه ويريږه، او صبر كوه.

نو دې ښځې ورته وويل:

إِلَيْكَ عَنِّيْ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبْ بِمُصِيْبَتِيْ. ته د ما نه لرې شه ځكه تا ته خو زما په شان مصيبت نه دى در رسيدلې.

دې ښځې چونكه نبي عليه السلام نه و پيژندلى (نو ځكه يې دا خبره ورته وكړه، كله چې پيغمبر ﷺ ورنه لاړ نو) دې ښځې ته وويلې شو: دا خو نبي ﷺ و، نو دا ښځه د پيغمبر ﷺ دروازې ته راغله، په دروازه باندې يې ځوک دربانچي (څوكيدار) اونه موندو (دا د پيغمبر ﷺ تواضع او عاجزي وه)، دې ښځې رسول الله ﷺ ته وويل: (اې دالله رسوله!) ما تاسو نه وى پيژندلي (نو ځكه مې د خُولې نه دا خبره وتې وه، لهذا تاسو خفه نه شئ) نبي عليه السلام ورته وفرمايل:

إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُوْلٰى. (۱)

---

(۱) متفق عليه، رياض الصالحين باب الصبر حديث ۳۰. وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِامْرَأَةٍ تَبْكِيْ عِنْدَ قَبْرٍ فَقَالَ: إِتَّقِيْ اللهَ وَاصْبِرِيْ. قَالَتْ إِلَيْكَ عَنِّيْ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبْ بِمُصِيْبَتِيْ. وَلَمْ تَعْرِفْهُ. فَقِيْلَ لَهَا: إِنَّهُ النَّبِيُّ ﷺ فَأَتَتْ بَابَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدَهُ بَوَّابِيْنَ فَقَالَتْ: لَمْ أَعْرِفْكَ. فَقَالَ: إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُوْلٰى.
مشكوة باب البكاء على الميت الفصل الاول حديث ۷.

Scanned with CamScanner

بيشكه حقيقي صبر هغه وي چې په اول وخت کې وشي.

فائده: ددې حديث د آخري جملې مطلب دادی چې بهترين او خوښ صبر د کوم په وجه چې انسان ته اجر و ثواب حاصليږي نو دا هغه دی چې د مصيبت په اول وخت کې وشي، ځکه که د مصيبت په اول وخت کې صبر او نه شي نو روستو که دې صبر وکړي او که او نه کړي د هر چا زړه په خپله صبريږي.(۱)

لهذا عقل مند انسان هغه دی چې د مصيبت په ابتدايي لمحاتو کې صبر وکړي ځکه روستو بيا وربانديې څه نتيجه مرتّب نه وي.

عبدالله بن مبارک رحمه الله ته د يو مجوسي عجيبه خبره

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله په باره کې نقل دي چې کله د ده يو ځوي وفات شو نو يو مجوسي ده ته دتعزيت د پاره راغی، او ورته وې ويل:

عقل مند له په کار دي چې د مصيبت په اوله ورځ هغه رَويه اختيار کړي کومه چې جاهل پنځه (۵) ورځې پس اِختياروي (يعنی عاقل ته د مصيبت په اميله مرحله کې صبر په کار دی)

عبدالله بن مبارک رحمه الله تاست خلقو ته وويل: ده ډيره قيمتي خبره وکړه دا د ځان سره وليکئ.

د صبر علامات:

د صبر علامات دادي: ۱. د الله ﷻ په فيصله راضي کيدل. ۲. په الله پاک باندې د اعتراض کولو نه ژبه کنټرول کول (يعنی داسې اعتراضات نه کول: چې ګني الله ﷻ په دې مخلوقاتو کې صرف زه ليدلې يم چې په ما باندې مصيبتونه راولي). ۳. مخ نه وهل. ۴. جامې او ګريوان نه شلول. ۵. د غم په وخت چې کوم خلق ناجائز کارونه کوي د هغې نه ځان ساتل.

(۱) مظاهر حق ج۳ ص باب البكاء علي الميت.

د بې صبرۍ علامات

کله چې په يو چا باندې څه غم او مصيبت راشي او دی په دې وخت کې خپل مخ وهي ، ګريوان شلوي ، چغې او سورې وهي ، واويلا جوړه کړي ، ويښتان شلوي ، په سَر باندې خاورې اچوي ، د شريعت خلاف خبرې کوي نو دا ټول په بې صبرۍ دلالت کوي ددې نه په احاديثو کې سخته منع راغلې .

په هر حالت کې الله ﷻ ته متوجه کيدل په کار دي :

لهذا انسان ته په کار دي چې کله هم په ده باندې څه مصيبت تکليف او غم راشي نو په دې باندې دې شکوې او شکايتونه نه کوي ، بلکه په هر حالت کې الله ﷻ طرف ته متوجه کيدل په کار دي ، ځکه چې د کوم کس تعلق د الله ﷻ سره پيدا شي نو ده ته بيا د تکليفونو او امتحانونو په وجه هيڅ بې اطميناني نه وي ، اګر چې په ظاهره به دا غټ مصيبت وي خو ليکن دې به بيا هم د الله ﷻ په فيصله راضي وي او صبر به کوي ، ځکه ده ته دا معلومه وي چې په دې غمونو او امتحانونو سره زما ګناهونه معاف کيږي ، زما درجې اوچتيږي ، او ډير ثوابونه راته پرې حاصليږي .

تکليف لرې کوونکې ذات هم الله ﷻ دی

او که يو انسان دا سوچ وکړي نو ده ته به معلومه شي چې کوم ذات په انسان باندې غم او تکليف راولي نو هماغه ذات د انسان نه دغه تکليف لرې کولې هم شي . لهذا په هر حال کې الله ﷻ طرف ته متوجه کيدل په کار دي .

افلاطون ته د حضرت موسی علیه السلام جواب

يو کرت افلاطون د حضرت موسی علیه السلام نه پوښتنه وکړه : دا راته ووايه چې کله آسمان کمان (لينده) شي ، د دُنيا مصيبتونه ددې غشي شي او غشي ويشتونکې الله ﷻ شي نو انسان به ددې نه څنګه بچ شي ؟

Scanned with CamScanner

حضرت موسی ﷺ ورته وویل : ددې نه د بچ کیدو طریقه داده چې انسان غشي ویشتونکي ته ورشي ، او د هغه سره ودریږي ، ځکه غشي په لرې کس ویشتلې شي ، په نزدې کس نه شي ویشتلی .

افلاطون چې دا خبره واوریده نو وې ویل : ته یقیناً د الله ﷻ نبي یې ، ځکه داسې مضبوط علم د انبیاؤ سره وي .

په مومن حقیقي مصیبت نه راځي

لهذا کوم انسان چې همیشه الله ﷻ طرفته متوجه وي نو په ده باندې حقیقي مصیبت او تکلیف نه راځي اګر چې په ظاهره به په ده باندې مصیبت او تکلیف وي خو چونکه دې به په دې حالت کې هم مطمئن وي او د الله ﷻ نه به راضي وي ، نو ځکه به ورته مصیبت نه ښکاري . (۱)

او ددې د پاره په خارج کې څه نمونه هم شته لکه : سنکهیا د یو کس د پاره دوایي ده خو د بل د پاره زهر دي . یعنې که یو کس په څه تدبیر سره ددې سنکهیا زهر مړه کړي او مُصلحه یې کړي نو دده په حق کې دا سنکهیا دوایي ده او که ددې زهر مړه نه کړي نو دا بیا زهر دي .

دغه شان چې په نیکانو خلقو باندې څه مصیبتونه ، غمونه او تکلیفونه راشي نو دوی د صبر او الله ﷻ طرفته متوجه کیدو په وجه ددې مصیبت زهر مړه کړي ، نو همدا مصیبت د دوی دګناهونو د مغفرت ، د مرتبې اوچتولو او د جنت تللو سبب جوړ شي .

او که یو کس د مصیبت په وخت جَزعه ، فَزعه ، شکوې ، شکایتونه او بې صبري کوي نو همدا مصیبت دده د پاره عذاب جوړ شي او د ثواب نه محرومه شي .

لهذا که انسان الله ﷻ طرف ته متوجه شي او د الله ﷻ په فیصله راضي شي نو ده ته به په مصیبت کې هم لذت محسوسیږي ، او که بې صبري وکړي او د الله ﷻ نه اِعراض وکړي نو ده ته به بیا په نعمتونو کې هم پریشاني او خفګان وي . ددې څه مثالونه درته بیانوم :

(۱) لقاء صبر ومحراب ج۱ ص ۲۸۲ .

اول مثال: لکه اور په ظاهره د عذاب سبب دی، ځکه چې هر يو څيز په کې واچوی نو هغه سوزوي او ختموي يې خو همدا اور د حضرت ابراهيم عليه السلام د پاره ګل ګلزار شو او دده د آرام و راحت سبب شو. او که بل طرفته او ګورو نو اوبه د الله تعالى نعمت دی ځکه هر شی داوبو په وجه ژوندي او تازه دی ليکن همدا اوبه د فرعون د پاره د هلاکت او عذاب سبب شوی.

دويم مثال: دغه شان اولاد، بي بي او مال و دولت هم په ظاهره نعمت دی ليکن د ډيرو خلقو دپاره د پريشانی او خفګان سبب او ګرځي.

معلومه شوه چې که يو انسان په تکليف او مصيبت باندې صبر وکړي او الله ﷻ طرفته متوجه شي نو دا دده د پاره د مغفرت او درجې او چتولو سبب ګرځي، او ددې انسان سره د الله ﷻ معيت او امداد هم شاملِ حال وي.

د يو ماشوم نا آشنا جواب

د حضرت عالمګير رحمه الله په دَورِ خلافت کې د يو رياست حاکم وفات شو، ددې حاکم ځوي چونکه ورو کې و، نو په دې مشوره کولې شوه چې آيا دا ماشوم ددې لائق دی چې ده ته د پلار عُهده ورکړې شي؟

نو عالمګير بادشاه دا ماشوم ځان ته را اوغوښته، کله چې دا ماشوم راغی نو په دې وخت کې دا عالمګير بادشاه د تالاب په غاړه ناست و، بادشاه د ځوش طبعی د پاره دا ماشوم د دواړو لاسونو نه ونيوه، او دې تالاب ته يې لاندې وَر زوړند کړو، او ورته وې ويل: لاندې دې ور او غورځوم چې ډوب شې؟ دې ماشوم ورته وويل:
د چا لاسونه چې ستا غوندې د عظيم بادشاه په لاس کې وي د هغه د ډوبيدو څه خطره ده؟
عالګمير چې دا عجيبه جواب واوريده نو فيصله يې وکړه چې ده ته د پلار عُهده اوسپارئ (ځکه دا ډيره هوښيار دی، او د هوښيارتيا خبره يې وکړه).

فايده: چونکه ددې ماشوم دواړه لاسونه د بادشاه په لاس کې وو نو ځکه مطمئن و، او د ډوبيدو خطره ورسره نه وه. لهذا دغه شان چې د کوم مسلمان تعلق د الله ﷻ سره پيدا شي

او د الله ﷻ تابعدار او فرمانبردار جوړ شي نو دده د غمونو او مصيبتونو نه هم هيڅ خطره نشته بلکه دې به هم هر وخت او په هر حالت کې مطمئن وي ۰ (۱)

د يو بزرګ د توبې سبب

يو بزرګ د خپلې توبې وجه دا بيانوي چې يو کرت سخته قحط سالي وه او هيڅ غله نه پيدا کيده، په دې زمانه کې يوه ورځ ما يو غلام وليده چې ډير زيات خوشحاله او مطمئن روان و، او د غم هيڅ آثار ورباندې نه ښکاره کيده، ما ورنه پوښتنه وکړه:
نن صبا خو سخته قحط سالي ده، او په دې کې هم ته دومره مطمئن او بې فکره يې، دا ولې؟ هغه راته وويل: زه د فلانکي کس غلام يم، زما خوراک او څکاک د هغه په ذمه دي، او هغه مالدار دی ځکه هغه ته ديو کلي آمدن راځي نو ماته هيڅ فکر نشته.
دا بزرګ وايي چې کله ما دا خبره واوريده نو په زړه مې ډير آثر اوشو، او ذهن ته مې دا خبره راغله چې کله دا غلام د خپل معمولي مالدار مالِک په وجه دومره مطمئن دی نو په کار داده چې زه خو دده نه زيات مطمئن او خوشحاله شم، ځکه زه خو هم د داسې رب غلام او بنده يم کوم چې د آسمانونو او زمکو دټولو خزانو مالِک دی او هغه هم د انسان د رزق ذمه واري په خپله ذمه اخيستې ده (۲) لهذا ماته هم هيڅ خفګان او غم نه دی په کار، نو په هماغه ځای کې مې توبه وويسته او الله ﷻ طرفته متوجه شوم. (۳)

عِلمي نُکته او قانون

دا يوه عِلمي نُکته او قاعده کليه ده چې انسان ته دځه شي او کومو اَسبابو په وجه مصيبت اورسي او دې په دې باندې صبر وکړي نو الله تعالی همدغه آسباب دده د پاره د عزت ذريعه ګرځوي، او د همدغه اسبابو په ذريعه دده ته اطمينان او سکون نصيبه کيږي، او ددې د پاره د رته د قرآن کريم نه يو دوه (۲) نمونې بيانوم:

(۱) نداے ممبر ومحراب ج۱ ص ۲۸۳.

(۲) الله تعالى فرمايي: وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللهِ رِزْقُهَا. سورة هود آيت ۶

(۳) نداے ممبر ومحراب ج۱ ص ۲۸۲.

اوله نمونه

کله چې الله ﷻ د حضرت موسی ؑ مور ته حکم وکړو چې حضرت موسی ؑ په يو تابوت کې واچوه او په درياب کې يې پرېږده ، نو دا په ظاهره باندې يو لوي امتحان و ، بيا خاصکر د مور محبت خو د بچي سره زيات وي ، الله تعالی فرمايي :

﴿ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا .. ﴾ .(۱)

ترجمه : او د حضرت موسی عليه السلام د مور زړه خالي (ناقراره) شو .

نو د درياب دا اوبه په ظاهره د پرېشانی سبب وی خو چونکه مور يې صبر وکړو ، او د الله ﷻ حکم يې په ډير خوشحالی سره عملي کړو . بيا داسې يو وخت راغی چې الله ﷻ په همدغه اوبو کې فرعون او دده غونډ لښکر غرق کړو او ټولو بني اسرائيلو ته يې ددې غم نه نجات ورکړو .

نو کومې اوبه چې ددې د پاره د خفګان سبب جوړې شوی خو صبر يې پرې وکړو نو هماغه اوبه د حضرت موسی ؑ او د ټولو بني اسرائيلو د پاره د خوشحالی سبب اوګرځيدی چې فرعون په کې ډوب شو .

دويمه نمونه

د حضرت يوسف ؑ پوره تفصيلي واقعه خو په قرآن مجيد کې ذکر ده زه صرف مطلبي ځای ورنه بيانوم ، کله چې د حضرت يوسف ؑ ورونو د حضرت يوسف ؑ قميص پلار ته راوړو ، او ورته وې ويل : چې مونږ لوبې کولې او دې ليوه اوخوړه ...

نو حضرت يعقوب ؑ چې قميص وليده نو غم او تکليف ورته ورسيده ، ځکه ظاهري سبب د تکليف د پاره همدا قميص شو ، د ډيرې ژړا په وجه يې د سترګو نظر هم ختم شوې و ، خو حضرت يعقوب ؑ په ژبه باندې هيڅ شکوه او شکايت او نه کړو بلکه صبر يېورباندې وکړو .

---

(۱) سورة القصص آيت ۱۰

Scanned with CamScanner

بیا روستو داسي یو وخت راغی چي کله الله ﷻ حضرت یوسف ؑ ته حکومت ورکړو، نو خپل قمیص یې پلار ته راولیږلو، حضرت یعقوب ؑ چي قمیص د سترګو سره اولږول نو الله ﷻ ورته دوباره نظر ورکړو او خوشحالي ورته نصیبه شوه.

نو کوم قمیص چي ظاهري د مصیبت او غم سبب جوړ شوي ؤ روستو بیا د همدغه قمیص په وجه خوشحالي ورته نصیبه شوه.

معلومه شوه چي که یو انسان ته د یو ظاهري سبب په وجه څه مصیبت اورسي او دې په هغې باندې صبر وکړي نو الله ﷻ به د همدغه اسبابو په ذریعه ده ته اطمینان، سکون او خوشحالي ور نصیبه کړي. (۱)

په بې صبرۍ سره مصیبت دوچنده شي

حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله وایي چي مصیبت یو وي خو چي کله انسان په دې باندې جَزعه، فزعه، شکایت او بې صبري وکړي نو دا دوه (۲) مصیبتونه شي، یو اصل مصیبت، او دویم د بې صبرۍ په وجه د ثواب ختمیدلو مصیبت.

او دا د اجر و ثواب ختمیدو مصیبت د اصلِ مصیبت نه زیات سخت او نقصاني دی. (۲)

لهذا انسان ته د مصیبت په وخت باندې صبر په کار دی چي د هغه لوي لوي اجرونو او ثوابونو نه محرومه نه شي.

علماؤ لیکلي چي کله یو انسان د قیامت په ورځ د مصیبت په وخت د صبر کولو اجرونه او ثوابونه اوګوري نو دا آرمان به وکړي چي: کاش دده اهل و عیال او خپلوان دده نه مخکې وفات شوي وی چي په هغې مصیبت باندې د صبر کولو اجرونه راته اوس حاصل شوي وی.

---

(۱) خطبات فقیر ج۵ ۶۷.

(۲) قَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ: اَلْمُصِيْبَةُ وَاحِدَةٌ فَإِذَا جَزَعَ صَاحِبُهَا تَكُوْنُ اِثْنَتَيْنِ: أَحَدُهُمَا اَلْمُصِيْبَةُ، وَالثَّانِيَةُ ذِهَابُ أَجْرِ الْمُصِيْبَةِ وَهِيَ أَعْظَمُ مِنَ الْمُصِيْبَةِ. درة الناصحين ص ۲۳۷ بیان صبر ایوب علیه السلام.

د لوح محفوظ رومبۍ خبره

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه وايي : د ټولو نه رومبۍ خبره چې الله تعالى په لوح محفوظ کې تجويز فرمايلې ده هغه داده چې : زه الله جل جلاله يم ، زما نه بغير بل څوک معبود نشته، محمد صلى الله عليه وسلم زما رسول دی ، نو کوم کس چې په قضاء باندې رضا اختيار وي ، په مصيبت باندې صبر کوي او زما په نعمتونو شکريه ادا کوي نو زه به يې صديق وليکم ، او څوک چې زما په نعمتونو شکر او په مصيبتونو صبر نه کوي نو هغه دې زما نه بغير بل رب اولټوي . (۱)

يو کور هم د غم نه خالي نه دی

محترمو ! که انسان سوچ وکړي نو داسې يو کور به نه وي موجود چې په هغې کې څوک وفات شوې نه وي ، بلکه په هر کور کې به خامخا څه کسان وفات شوي وي ، نو دا غم صرف په يو خاندان نه راځي بلکه په هر خاندان باندې راتلونکې دی .

واقعه :

علماؤ يوه واقعه رانقل کړې چې ديوې ګنډې ښځې صرف يو ځوی و ، او په دې باندې ډير ګران و ، څه وخت پس دا ځوی يې وفات شو ، چونکه د دې ورسره ډير محبت و لهذا دې دا ځوي ژوندې ګڼل ، او د ده د علاج د پاره يې ډير کوششونه کول ، او هيچا ته يې د خبَرولو د پاره نه پريښودو ، خلقو ورته ډير نصيحتونه وکړه خو د ډير محبت په وجه د دې په خيال کې دا ژوندې و ، او د دې د علاج کوشش يې کولو .

آخر خلقو دا يو هوښيار سړي له بوتله چې هغه ورته تسلي ورکړي ، دا هوښيار کس د دې په حالت باندې پوهه شو ، دې ته يې ووئيل چې ستا ځوي په حقيقت کې مړ شوی خو زه يې د دَم په ذريعه راژوندې کولې شم خو په دې شرط چې ته ماته د داسې يو کور نه يو کټورې (جام) اوبه راوړې په کوم کور کې چې تر اوسه څوک وفات شوي نه وي ، زه به په هغې اوبو باندې دَم واچوم ، او دا به پرې راژوندې کړم .

(۱) تنزيه الشريعة .

Scanned with CamScanner

دې ښځې وویل : ډیره ښه ده ، روانه شوه او غونډ ښار یې وکته ، خو داسې کور یې پیدا نه کړو چې په هغې کې څوک مړ شوی نه وي ، بلکه د هر کور نه به ورته دا جواب راتلو چې : دلته د ژوندو کسانو په نسبت وفات شوي کسان ډیر دي .

کله چې دا ښځه ډیره وګرځیده او نا آمیده شوه ، نو واپس دې هوښیار کس ته راغله او ورته وې ویل چې ما خو داسې کور پیدا نه کړو چې په هغې کې څوک نه وي وفات شوی .

نو دې هوښیار کس ورته وویل چې : کله تا په ټول ښار کې داسې کور پیدا نه کړو چې په هغې کې څوک مړ شوی نه وي نو بیا ته څنګه د خپل څوي د ژوندي کیدو امید کوی ؟

لهذا داستا څوي هم وفات شوی او ته په دې باندې صبر وکړه ، ځکه دا غم صرف په تا باندې نه دی راغلی بلکه په هر کور باندې راغلی . (۱)

د نږدې خپلوان په وفات کیدو صبر کول

کله چې په یو انسان باندې څه غم راشي یا نږدې محبوب کس یې وفات شي نو په کار ده چې دې په هغې باندې صبر وکړي ، د الله ﷻ په فیصله باندې راضي شي ، الله ﷻ طرفته متوجه شي او دا عقیده اولري چې دا یو امانت ؤ ، په دې کې زما څه اختیار نشته .

ځکه که یو انسان بې صبري وکړي نو په دې سره ده ته په لاس هیڅ نه ورځي ، او نه وفات شوی کس پرې راژوندې کیږي ، بلکه په بې صبرۍ ، مخ وهلو ، ګریوان شلولو او د الله ﷻ نه شکوې او شکایت کولو سره انسان د صابرینو د مقام نه هم اوځي ، او د صبر د ثواب نه هم محرومه کیږي .

(۱) لذائے منبر ومحراب ج۱ ص ۳۹۶ .

د بچي په وفات كيدو صبر كول

د چاچې بچې وفات شي او دې پرې صبر وكړي ، د ثواب طلبگار وي او د شفاعت ذريعه يې وگڼي نو دداسې كس دپاره په احاديثو كې ډير اجرونه او ثوابونه ذكر دي :

۱ . په جنت كې كور جوړيدل

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللهُ تَعَالَى لِمَلَائِكَتِهِ : قَبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِيْ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ : نَعَمْ ، فَيَقُوْلُ : قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ : نَعَمْ . فَيَقُوْلُ : مَاذَا قَالَ عَبْدِيْ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ : حَمِدَكَ وَاسْتَرْجَعَ فَيَقُوْلُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ : اِبْنُوْا لِعَبْدِيْ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَسَمُّوْهُ بَيْتَ الْحَمْدِ . (۱)

كله چې د يو مومن بنده بچې مړ شي نو الله تعالى خپلو فرښتو (يعنى ملك الموت او دده معاوِن فرښتو) ته (سره د عِلمه) ووايي : تاسو زما د بنده د بچي روح قبض كړو ؟ هغوى ورته ووايي : هو . الله تعالى اوفرمايي : تاسو دده د زړه ميوه اوشكوله ؟ هغوى عرض وكړي : آو . بيا الله تعالى دې فرښتو ته وفرمايي : (په دې حادثه باندې) زما بنده څه وويل؟ هغوى عرض وكړي : هغه ستا حمد بيان كړو، او إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْن يې ووېل ، نو الله تعالى وفرمايي : زما دې بنده دپاره په جنت كې يو (لوي) كور جوړ كړئ او د هغې نوم بَيْتُ الْحَمْد كيدئ .

فايده ۱ : ددې كور نوم بَيْتُ الْحَمْد ځكه ايښودلې شي چې دې كس د مصيبت په وخت د الله ﷻ حمد بيان كړو او الله ﷻ طرفته يې رجوع وكړه نو ددې په عوض كې چې كوم كور وركړې شو د هغې نوم بَيْتُ الْحَمْد كيښودې شو . (۲)

---

(۱) رواه احمد ۶/ ۳۰۹ ، والمنذري في الترغيب ۳ / ۳۳۶ ، والزبيدي في الاتحاف ۵/ ۱۰۳ ، ورواه الترمذي ۳۵۱۱ ، والدارمي ۱ / ۳۰ ، والحاكم ۳ /۱۶ ، وابن المبارك في الزهد ۲ / ۲۷ ، نزهة الناظرين ص۵۳۸ كتاب الصبر والحمد والشكر مشكوة باب البكاء على الميت الفصل الاول حديث ۱۵ .

(۲) مظاهر حق شرح مشكوة ج۳ باب البكاء على الميت .

فایده ۲: بعضي علماو لیکلي چې په دې حدیث کې دلیل دی چې په دې باندې چې انسان آخره خاتمه به په ایمان نصیبه کیږي.[1]

۲. د قیامت په ورځ به بچي د والدینو شفاعت کوي

کله چې د یو مسلمان بچي وفات شي او دې په هغې باندې صبر وکړي نو د قیامت په ورځ به دغه بچي د والدینو د پاره شفاعت کوونکي وګرځي او جنت ته به یې د ځان سره یو ځای داخل کړي.

د مشکوة شریف حدیث دی چې یو کس به د نبي کریم ﷺ مجلس ته راتلو او د هغه سره به خپل ځوي هم و، نبي علیه السلام ورنه پوښتنه وکړه: أَتُحِبُّهُ؟ آیا ته د ده سره محبت کوې؟ (چې هر وخت د تا سره وي) هغه ورته وویل:

يَارَسُوْلَ اللهِ أَحَبَّكَ اللهُ كَمَا أُحِبُّهُ.

اې د الله رسوله! (زه به د ده د محبت درته څه ووایم، بس) الله تعالی دې د تا سره دا سې محبت وکړي څنګه چې زه دې خپل بچي سره محبت کوم.

(څه وخت پس دغه ماشوم وفات شو نو) نبي علیه السلام به د ده سره دا ماشوم بیا نه لیده، پوښتنه یې وکړه: مَا فَعَلَ ابْنُ فُلَانٍ؟ د فلانکي سړي ځوي څه شو؟ (هغه خو ورسره اوس نه وي) صحابه کرامو ورته وویل: یا رسول الله! د هغه ځوي خو وفات شوی (ددې نه پس هغه سړي د رسول الله ﷺ مجلس ته راحاضر شو) نو حضور ﷺ ورته وفرمایل:

أَمَا تُحِبُّ أَنْ لَا تَأْتِيَ بَابًا مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ إِلَّا وَجَدْتَهُ يَنْتَظِرُكَ؟

آیا ستا دا خوښه نه ده؟ چې د قیامت په ورځ ته د جنت په کومه دروازه هم ورځې هلته به ته خپل ځوي وګورې چې ستا انتظار به کوي (ددې د پاره چې د الله ﷻ په دربار کې ستا د پاره سفارش وکړي او تا د ځان سره جنت ته بوځي).

(۱) نزهة المجالس باب في ذكر الموت والامل والقبر ص ۹۵.

يو سړي عرض وکړو : يَا رَسُولَ اللهِ ! لَهُ خَاصَّةً أَمْ لِكُلِّنَا ؟

اې د الله ﷺ رسوله ! آيا دا زيري خاص دده دپاره دی ، او که زمونږ د ټولو دپاره هم دی؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : بَلْ لِكُلِّكُمْ . بلکه د تاسو ټولو د پاره دی .(۱)

د نسايي او حاکم په روايت کې ورسره څه نوره اضافه هم شته : چې کله صحابه کرامو نبي عليه السلام ته خبر ورکړو چې د هغه کس ځوي وفات شوی ، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : تاسو ماته اِطلاع ولې نه راکوله ؟ راځئ چې مونږ د خپل ورور د تعزيت د پاره لاړ شو ، کله چې د هغه صحابي کورته لاړه ، نو هغه يې په غم او فکر کې وليده ، هغه کس نبي عليه السلام ته ووېل : ای د الله رسوله ! ما د خپل بوډاتوب د کمزورۍ او دې ورځو د پاره دده نه د نفع اميد ونه تړلي و (اوس چې هغه وفات شو نو هغه ټول اميدونه مې قطع شو نو ځکه خفه يم) حضور ﷺ ورته وفرمايل : آيا ستا دا خوښه نه ده چې د قيامت په ورځ ته حاضر شې او دې بچې ته ووېلې شي : " ته جنت ته داخل شه "

او ستا دا بچې ووايي : يا الله ! زما مور او پلار خو بهر دي (نو زه څنګه جنت ته داخل شم؟) درې (۳) کرته به ده ته د جنت داخليدو ووېلې شي خو دې به هر کرّت د خپل مور او

---

(۱) عَنْ قُرَّةَ الْمُزَنِيِّ أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَأْتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهُ اِبْنٌ لَهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتُحِبُّهُ ؟ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ أَحَبَّكَ اللهُ كَمَا أُحِبُّهُ . فَفَقَدَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ : مَا فَعَلَ ابْنُ فُلَانٍ ؟ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ ! مَاتَ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمَا تُحِبُّ أَنْ لَا تَأْتِيَ بَابًا مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ إِلَّا وَجَدْتَهُ يَنْتَظِرُكَ ؟ فَقَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللهِ ! لَهُ خَاصَّةً أَمْ لِكُلِّنَا ؟ قَالَ : بَلْ لِكُلِّكُمْ . رواه احمد ، مشكوة باب البكاء على الميت الفصل الثالث حديث ۳۵ . همدغه شان روايت په نسائي شريف کې په تفصيل سره ذکر دی : كَانَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ إِذَا جَلَسَ . جَلَسَ إِلَيْهِ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِهِ . فِيهِمْ رَجُلٌ لَهُ اِبْنٌ صَغِيرٌ يَأْتِيهِ مِنْ خَلْفِ ظَهْرِهِ فَيُقْعِدُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ . فَهَلَكَ فَامْتَنَعَ الرَّجُلُ أَنْ يَحْضُرَ الْحَلْقَةَ لِذِكْرِ اِبْنِهِ فَفَقَدَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ : مَالِي لَا أَرَى فُلَانًا ؟ قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! بُنَيُّهُ الَّذِي رَأَيْتَهُ هَلَكَ . فَلَقِيَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَسَأَلَهُ عَنْ بُنَيِّهِ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ هَلَكَ . فَعَزَّاهُ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ : يَا فُلَانُ ! أَيُّهُمَا كَانَ أَحَبَّ إِلَيْكَ ؟ أَنْ تَمَتَّعَ بِهِ عُمْرَكَ أَوْ لَا تَأْتِيَ إِلَى بَابٍ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا وَجَدْتَهُ قَدْ سَبَقَكَ إِلَيْهِ يَفْتَحُهُ لَكَ ؟ قَالَ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! بَلْ يَسْبِقُنِي إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ فَيَفْتَحُهَا لَهُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ . قَالَ : فَذَلِكَ لَكَ . نسائي ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص۱۲۳ ثواب من مات له ولدٌ واحدٌ .

پلار سفارش کوي تردې چې دده سفارش به قبول شي ، بيا به ټول په يو ځای جنت ته داخل شي .(۱)

دې خبرې په اوريدو سره د ددې صحابي غم لږ شو .

نيمګړې (او ناتمام) بچې به هم د خپلو والدينو شفاعت کوي

۱. رسول الله ﷺ فرمايي :

إِنَّ السِّقْطَ لَيُرَاغِمُ رَبَّهُ إِذَا أَدْخَلَ أَبَوَيْهِ النَّارَ فَيُقَالُ : أَيُّهَا السِّقْطُ الْمُرَاغِمُ رَبَّهُ أَدْخِلْ أَبَوَيْكَ الْجَنَّةَ فَيَجُرُّهُمَا بِسَرَرِهِ حَتَّى يُدْخِلَهُمَا الْجَنَّةَ .(۲)

بيشکه نيمګړې بچې (کوم چې د وخت نه مخکې د مور د خيټې نه ضائع شوې وي) کله چې دده د والدينو جهنم ته د داخلولو اِراده وشي نو دې به هم د خپل رب سره جګړه کوي (او د والدينو شفاعت به کوي) ، نو د الله ﷻ د طرفه به ده ته وويلی شي :

اې د الله ﷻ سره جګړه کوونکيه نا تمام بچيه ! ته خپل مور او پلار جنت ته داخل کړه (ځکه ستا شفاعت قبول شو) ، نو دغه نيمګړی بچې به خپل مور او پلار د نوم په ذريعه راکاږي تر دې چې دوی دواړه به جنت ته داخل کړي .

۲. د مشکوة شريف حديث دی نبي عليه السلام قسم کوي :

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ السِّقْطَ لَيَجُرُّ أُمَّهُ بِسَرَرِهِ إِلَى الْجَنَّةِ إِذَا احْتَسَبَتْهُ .(۳)

زما دې قسم وي په هغه ذات د چا په قبضه کې چې زما ساه ده بيشکه نيمګړې (نا تمام) بچې به هم خپله مور (او خپل پلار) د نامه په ذريعه باندې جنت ته راکاږي خو په شرط ددې چې دا مور صبر وکړي او دده په مرګ د ثواب اميد وساتي .

---

(۱) نسائي ، حاکم .

(۲) رواه الهندي في الکنز ۶۵۶۷ ، ۳۳۳۲۳ ، والزّبيدي في الاتحاف ۵/ ۲۹۸ ، المتجر الرّابح في ثواب العمل الصّالح ص ۱۲۳ ثواب السِّقط . و رواه ابن ماجه ، مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الثالث حديث ۳۶ .

(۳) رواه احمد ۵ /۲۴۱ ، وابن ماجه ۱۶۰۹،۱۶۵ ، المتجر الرّابح في ثواب العمل الصّالح ص ۱۲۵ ثواب السِّقط ، مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الثالث حديث ۳۳ .

فایده: د دې حدیث نه معلومه شوه چې کوم بچي لا تر اوسه پوره جوړ شوي هم نه وي بلکه کچه حمل غورځیدلی وي او والدین په دې باندې صبر وکړي او د ثواب امید وساتي نو دغه بچي به الله تعالی: د دوی د پاره سفارش کوونکي وګرځوي، او د دوی د جنت داخلولو سبب به وګرځي، حالانکه د دې نیمګړي بچي سره د مور څه ډیر تعلق هم نه وي پیدا شوی.

اوس چې کوم بچي ژوندي پیدا شوي وي، والدینو یې پرورش هم کړي وي او کمالِ تعلق او محبت یې هم ورسره پیدا شوي وي بیا چې دا بچي وفات شي او دده په مرګ والدین صبر وکړي نو داسې والدینو ته به الله ﷻ ډیر زیات اجر وثواب ورکوي او د والدینو د پاره به یې سفارش کوونکي جوړوي.

۳. د جنت مستحق کیدل

سردارِ دوجهان محمّدٌ رّسولُ الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

يَقُولُ اللهُ تَعَالَى: مَا لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبَضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا ثُمَّ احْتَسَبَهُ إِلَّا الْجَنَّةَ.(۱)

الله تعالی فرمایي: کله چې زه د یو مومن بنده نه دده محبوب او د خوښې کس د اهلِ دُنیا نه واخلم (لکه اولاد، مور پلار، یا د دوی نه علاوه بل نژدې خپلوان) بیا دې د ثواب طلبګار وي (او صبر وکړي) نو د ماسره د دې بنده د پاره د دې په بدله کې صرف جنت دی (چې ده ته به په دې صبر باندې جنت ورکوم).

٤. د ثواب حاصلیدل:

د حضرت داؤد ؑ بچي وفات کیدل

کتابونه لیکي: کله چې د حضرت داؤد ؑ څوي وفات شو، نو دې ورباندې سخت خفه و، الله تعالی ورته وحي راولیږله چې: اې داؤد! ستا په نزد دا بچي د څه شي برابر ؤ؟

(۱) اخرجه البخاري (۸/ ۱۱۲)، نزهة الناظرين ص ۵۳۸، رياض الصالحين كتاب الصبر حديث ۳۱، مشكوة باب البكاء على الميت الفصل الاول حديث ۱۱.

ده ورته وويل : اې ربه ! چې دا زمکه د آسمانه پورې مکمل د سرو زرو نه ډکه شي نو زما بچې د دې برابر ؤ . الله تعالى ورته وفرمايل : د قيامت په ورځ به ستا د پاره د ماسره دومره ثواب وي لکه دا زمکه چې د آسمانه پورې د ثواب نه ډکه کړې شي .(۱)

مرګ د آخرت لاره ده

د حضرت سليمان عليه السلام بچې وفات کيدل

حضرت ابودرداء رضي الله عنه فرمايي :

مَاتَ وَلَدٌ لِسُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَحَزِنَ عَلَيْهِ حُزْنًا شَدِيْدًا فَأَتَاهُ مَلَكَانِ . فَجَلَسَا بَيْنَ يَدَيْهِ فِيْ زِيِّ خُصُوْمٍ . فَقَالَ أَحَدُهُمَا : إِنِّيْ بَذَرْتُ بَذْرًا فَمَرَّ بِهِ هٰذَا . فَأَفْسَدَهُ . فَسَأَلَهُ سُلَيْمَانُ عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَ : إِنَّهُ بَذَرَهُ عَلَى الطَّرِيْقِ وَلَابُدَّ مِنَ السُّلُوْكِ . فَقَالَ لَهُ : كَيْفَ بَذَرْتَ عَلَى الطَّرِيْقِ وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّهُ لَابُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ طَرِيْقٍ ؟ فَقَالَ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! كَيْفَ تَحْزَنُ عَلَى وَلَدِكَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْمَوْتَ طَرِيْقٌ إِلَى الْآخِرَةِ ؟ (۲)

د حضرت سليمان عليه السلام ځوې وفات شو چې د دې په وجه دې سخت غمجن شو ، نو ده ته دوه (۲) فرښتې په انساني شکل کې راغلې ، او دده د وړاندې د جګړه مار (مُدَّعِيْ او مُدَّعٰى عَلَيْه) په شکل کې کيناستې (يعنى ده ته يې خپله فيصله راوړه) .

يو وويل ما فصل کرلې و ، ترا وسه مې کټ کړې نه ؤ چې دا په لاره تيريدو ، او ټول فصل يې برباد کړو . حضرت سليمان عليه السلام دې دويم نه پوښتنه وکړه چې : تا ولې دده فصل برباد کړو؟ هغه وويل : ده چونکه په لاره کې فصل کرلې و او په لاره باندې خو خامخا خلق تيريږي (نو ځکه فصل برباد شو) .

---

(۱) مَاتَ وَلَدٌ لِدَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَحَزِنَ عَلَيْهِ حُزْنًا شَدِيْدًا فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ : مَا كَانَ يَعْدِلُ هٰذَا الْوَلَدُ عِنْدَكَ؟ قَالَ : يَا رَبِّ ! كَانَ يَعْدِلُ عِنْدِيْ مِلْءَ الْأَرْضِ ذَهَبًا . قَالَ : لَكَ عِنْدِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِلْءُ الْأَرْضِ ثَوَابًا . نزهة المجالس ج۱ ص۹۵ باب ذكر الموت والامل والقصر .

(۲) نزهة المجالس ج۱ ص۹۷ باب ذكر الموت والامل والقصر .

Scanned with CamScanner

حضرت سلیمان علیه السلام دې اول کس ته وویل : تا ولې په لاره باندې فصل کرلو حالانکه تاته ښه معلومه ده چې خلق خامخا په لاره تیریږي ؟ هغه ورته وویل :

اې د الله ﷺ پیغمبره ! بیا ته ولې په خپل بچي دومره خفه یې ؟ آیا تاته دا پته نشته چې مرګ د آخرت لاره ده ؟ (هر سړی به خامخا په دې لاره باندې ځي او وفات کیږي به) .

په روایاتو کې راځي چې حضرت سلیمان علیه السلام د دې نه پس په خپل بچي پریشاني ښکاره نه کړه .

حضرت معاذبن جبل ﷺ ته د ځوي په وفات کیدو د نبي ﷺ خط

حضرت معاذ ﷺ وایي : کله چې زما ځوي وفات شو نو رسول الله ﷺ ماته (د تعزیت د پاره) خط راولیږلو چې په هغې کې دا لیکلي وو :

دا خط د محمد صلی الله علیه وسلم د طرفه دی حضرت معاذ بن جبل ﷺ ته

السلام علیکم ورحمة الله .

زه د هغه الله ﷻ حمد بیانوم د کوم نه بغیر چې بل څوک معبود نشته ، د دې نه پس الله تعالی دې ستا اجر ډیر زیات کړي ، او تاته دې د صبر توفیق درکړي ، او مونږ او تاسو ته دې د شکر توفیق راکړي . د دې نه پس دا چې زمونږ مال ، اولاد ، د کور خلق او د هغوی مال وغیره داټول هر څه د الله تعالی بهترینې عطیې دي ، او دا د مونږ سره د الله تعالی امانت دي ، چې مونږ ورنه د یو محدوده وخته پورې نفعه او فایده اخلو ، او په خپل مقرر وخت باندې به هغه خپل امانت واپس اخلي ، بیا به د دې په عوض کې هغه اجر راکوي چې په مونږ باندې د هغې شکریه کول لازم دي ، او که څه مصیبت راشي نو په مونږ باندې صبر کول فرض دي . او ستا ځوي هم د الله ﷻ د عطیو نه یوه عطیه وه ، د هغې نه یې دنفع اوچتولو یوه موقع درکړه ، او بیا یې د ډیر لوي آجر په بدله کې درنه واخیست خو په دې شرط چې ته پرې صبر وکړې او د ثواب امید وساتې .

لهذا اې معاذ ! په تا باندې هیڅ کله داسې وخت راتلل نه دي په کار چې ستا جزعه فزعه او واویلا ستا اجر ختم کړي ، او ته بیا په دې خپلې کوتاهۍ باندې پښیمانه کوونکې شې .

(اې معاذ!) که ته د خپل مصيبت ثواب ووينې نو يقين به وکړې چې ستا مصيبت د دې ثواب په نسبت ډير کم دی، او ته يقين وکړه چې جزعه فزعه نه خو مړی واپس راژوندی کوي او نه غم ختموي... والسلام. (۱)

د چا چې درې (۳)، يا دوه (۲) بچي وفات شوي وي د هغوی د پاره بشارت

۱. د بخاري او مسلم شريف حديث دی، رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي:

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ لَهُ ثَلَاثَةٌ لَمْ يَبْلُغُوا الْحِنْثَ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ. (۲)

د کوم مسلمان چې درې (۳) بچي د بلوغ نه مخکې وفات شي نو الله جل جلاله به يې په خپل فضل و کرم سره د خپلو بچو سره جنت ته داخل کړي.

۲. حضرت ابوسعيد رضي الله عنه وايي: چې يوه ښځه د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خدمت کې حاضره شوه او عرض يې وکړو: اې د الله جل جلاله رسوله! سړو خو ستاسو د مقدّسو اِرشاداتو نه اِستفاده وکړه نو تاسو زمونږ د پاره هم يوه ورځ مقرر کړئ چې په هغه ورځ مونږ ستاسو خدمت ته حاضرې شو او تاسو مونږ ته هغه خبرې وښايئ کومې چې تاسو ته الله جل جلاله خودلي

(۱) نزهة الشريعة، كَتَبَ النَّبِيُّ صلی الله عليه وسلم إِلَى مُعَاذٍ رضي الله عنه لَمَّا مَاتَ وَلَدُهُ: سَلَامٌ عَلَيْكَ فَإِنِّي أَحْمَدُ اللهَ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ. أَمَّا بَعْدُ. فَأَعْظَمَ اللهُ لَكَ الْأَجْرَ وَأَلْهَمَكَ الصَّبْرَ وَرَزَقَنَا وَإِيَّاكَ الشُّكْرَ. ثُمَّ إِنَّ أَنْفُسَنَا وَأَمْوَالَنَا وَأَهْلِيْنَا وَأَوْلَادَنَا مِنْ مَوَاهِبِ اللهِ الْمُسْتَوْدَعَةِ وَعَوَارِيْهِ الْمُسْتَرَدَّةِ يُمَتِّعُ اللهُ بِهَا إِلَى أَجَلٍ مَعْدُودٍ وَيَقْبِضُهَا لِوَقْتٍ مَعْلُومٍ ثُمَّ افْتَرَضَ عَلَيْنَا الشُّكْرَ إِذَا أُعْطِيَ وَالصَّبْرَ إِذَا ابْتُلِيَ وَكَانَ اِبْنُكَ هٰذَا مِنْ مَوَاهِبِ اللهِ تَعَالَى الْمُسْتَوْدَعَةِ وَعَوَارِيْهِ الْمُسْتَرَدَّةِ مَتَّعَكَ اللهُ بِهِ فِي غِبْطَةٍ وَسُرُوْرٍ وَقَبَضَهُ بِأَجْرٍ كَثِيْرٍ إِنْ صَبَرْتَ وَاحْتَسَبْتَ. نزهة المجالس ج۱ ص ۹۶ فصل في الصبر.

(۲) رواه البخاري في الادب المفرد ۱۵۰ وفي التاريخ الكبير ۶۰/۳۲۱، والمنذري في الترغيب ۳/۷۳، والنسائي ۴/۳۲، مشكوة باب البكاء على الميت الفصل الثالث، رياض الصالحين باب فضل من مات له اولاد صغار حديث ۹۵۰.

د ابن ماجه په حديث کې ورسره دا اضافه هم شته: إِلَّا تَلَقَّوْهُ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ دَخَلَ. رواه ابن ماجه الحديث ۱۶۰۴، واحمد ۲/۴۷۷، والهندي في الكنز ۶۵۶۰، وابن حنيفه في جامع مسانيده ۱/۱۸۰، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۲۱.

دي ، پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل : ښه ده ، تاسو په فلاني ورځ ، فلاني وخت او فلاني ځای کې جمعه شئ .

کله چې دا ښځې را جمعه شوې نو رسول الله ﷺ دوی ته تشريف راوړو او هغه خبرې يې ورته او خودې کومې چې ورته الله ﷻ خودلې وې ، بيا نبي ﷺ ورته وفرمايل :

مَا مِنْكُنَّ اِمْرَأَةٌ تُقَدِّمُ بَيْنَ يَدَيْهَا مِنْ وَلَدِهَا ثَلَاثَةً إِلَّا كَانَ لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ .

په تاسو کې چې چا هم د خپل اولاد نه درې (۳) بچي (هلکان يا جينکۍ) د ځان نه مخکې ليږلي وي (يعنې وفات شوي وي) نو دغه بچي به د دې د پاره د جهنم د اور نه پرده جوړه شي (او دوزخ ته به يې نه پريږدي) .

په دې ښځو کې يوې ښځې دا خبره وکړه :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! اَوِ اثْنَيْنِ ؟

د کومې ښځې چې دوه بچي مړه شوي وي (نو آيا د هغې د پاره هم همدا بشارت دی ؟)

نبي عليه السلام ورته وفرمايل :

وَاثْنَيْنِ ، وَاثْنَيْنِ ، وَاثْنَيْنِ .

(هو) که د چا دوه بچي مړه شوي وي د هغوی د پاره هم همدا بشارت دی . (۱)

---

(۱) مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الثالث حديث ۳۲ . د بخاري او مسلم شريف حديث دی : عَنْ أَبِي سَعِيْدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ : جَاءَتْ اِمْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ : يَا رَسُوْلَ اللهِ ! ذَهَبَ الرِّجَالُ بِحَدِيْثِكَ فَاجْعَلْ لَنَا مِنْ نَفْسِكَ يَوْمًا نَأْتِيْكَ فِيْهِ تُعَلِّمُنَا (مِمَّا) عَلَّمَكَ اللهُ ، قَالَ : اِجْتَمِعْنَ فِيْ يَوْمِ كَذَا وَكَذَا فِيْ مَوْضِعِ كَذَا وَكَذَا . فَاجْتَمَعْنَ فَأَتَاهُنَّ النَّبِيُّ ﷺ فَعَلَّمَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَهُ اللهُ . ثُمَّ قَالَ : مَا مِنْكُنَّ مِنْ اِمْرَأَةٍ تُقَدِّمُ ثَلَاثَةً مِنَ الْوَلَدِ إِلَّا كَانُوْا لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ ، فَقَالَتْ امْرَأَةٌ : وَاثْنَيْنِ ، فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ : وَاثْنَيْنِ . رواه البخاري ۳۶/۱ ، ۱۲۲/۹ ، ومسلم فى البر والصلة ۱۵۲ ، ۱۵۳ . د مسلم شريف روايت دی : قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ لِنِسْوَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ : لَا يَمُوْتُ لِإِحْدَاكُنَّ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ فَتَحْتَسِبُهُ إِلَّا دَخَلَتِ الْجَنَّةَ . فَقَالَتْ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ : أَوِ اثْنَانِ يَا رَسُوْلَ اللهِ ؟ قَالَ : أَوِ اثْنَانِ . رواه مسلم ، مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الاول حديث ۹ .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي : نبي عليه السلام فرمايي :

لَا يَمُوتُ لِأَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ إِلَّا تَحِلَّةَ الْقَسَمِ .(۱)

د کوم مسلمان چې درې (۳) بچي وفات شي هغه به دوزخ ته نه داخليږي مګر : قسم پوره کولو دپاره .

فايده : په " إِلَّا تَحِلَّةَ الْقَسَمِ " کې د الله تعالى دې قول ته اشاره ده چې :

﴿ وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ﴾ .(۲) ترجمه : قسم په الله ، په تاسو کې داسې هيڅوک نشته چې په دې جهنم به نه تيريږي .

بلکه هر کس به په پُلِ صراط باندې تيريږي اګر که د بجلۍ د پرق په شان وي . ځکه پُلِ صراط د جهنم د پاسه ايخودل شوی او په دې باندې به هر سړی تيريږي که هغه مومن وي او که کافر ، که نيک وي او که بَد . خو کافر او بد کار به جهنم ته لاندې وغورځيږي او نيک عمله مسلمان به د بجلۍ د پرق په شان پرې تير شي ، هيڅ تکليف به ورته او نه رسي .

نو چې د چا درې (۳) بچي وفات شي او دې پرې صبر وکړي نو هغه به جهنم ته نه داخليږي بلکه صرف د قسم پوره کولو دپاره به په پُلِ صراط باندې تيريږي .(۳)

د چا چې يو بچې وفات شوې وي د هغوی دپاره د جنت بشارت

۱ . د مشکوة شريف حديث دی ، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يُتَوَفَّىٰ لَهُمَا ثَلَاثَةٌ إِلَّا أَدْخَلَهُمَا اللهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمَا .

د کومو دوه و مسلمانانو (يعنی مور او پلار) چې درې (۳) بچي مړه شي نو الله تعالى به په خپل فضل او رحمت سره دغه دواړه مور او پلار جنت ته داخل کړي .

---

(۱) رواه البخاري ۱٦۸/۸ ، ومسلم في البر والصلة ، والترمذي الحديث ۱۰٦۰ ، والنسائي ۲۵/۴ ، وابن ماجه ۱٦۰۳ . وَتَحِلَّةُ الْقَسَمِ قول الله تعالى ﴿ وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا . سورة مريم آيت ۷۱ ﴾ وَالْوُرُودُ هُوَ الْعُبُورُ عَلَى الصِّرَاطِ . رياض الصالحين باب فضل من مات له اولاد صغار .

(۲) سورة مريم آيت ۷۱ .

(۳) مظاهر حق شرح مشکوة ج۲ باب البکاء على الميت الفصل الاول حديث ۸ .

Scanned with CamScanner

صحابه كرامو عرض وكړو : يَارَسُوْلَ اللهِ ! أَوِاثْنَانِ ؟ اې د الله ﷺ رسوله ! كه د چا دوه (۲) بچي مړه شوي وي (نو آيا د هغوى د پاره هم همدا بشارت دى ؟)

نبي عليه السلام ورته وفرمايل : أَوِاثْنَانِ . هو ، كه د چا دوه (۲) بچي مړه شوي وي نو د هغوى د پاره هم همدا بشارت دى .

صحابه كرامو بيا پوښتنه وكړه : أَوْ وَاحِدٌ ؟ كه د چا يو بچى مړ شوې وي (نو آيا د هغه د پاره هم همدا بشارت دى ؟)

پيغمبر ﷺ ورته وفرمايل : أَوْ وَاحِدٌ . آو ، كه د چا يو بچى مړ شوې وي نو د هغوى د پاره هم همدا بشارت دى (چې الله ﷻ به د غه مور او پلار جنت ته داخلوي) .

بيا نبي ﷺ ورته وفرمايل : وَالَّذِيْ نَفْسِيْ بِيَدِهٖ إِنَّ السِّقْطَ لَيَجُرُّ أُمَّهٗ بِسَرَرِهٖ إِلَى الْجَنَّةِ إِذَا احْتَسَبَتْهُ . (۱)

قسَم په هغه ذات د چا په قبضه كې چې زما ساه ده بيشكه نيمګړي (ناتمام) بچې به هم خپله مور (او خپل پلار) د نامه په ذريعه جنت ته راكاږي خو په دې شرط چې دا مور او پلار صبر وكړي او دده په مرګ د ثواب اميد وساتي .

۲ . د ترمذي شريف حديث دى ، رسول الله ﷺ فرمايي :

مَنْ كَانَ لَهٗ فَرَطَانِ مِنْ أُمَّتِيْ أَدْخَلَهُ اللهُ بِهِمَا الْجَنَّةَ .

زما په امت كې چې د چا دوه (۲) نابالغه بچي وفات شي (او دې پرې صبر وكړي) نو الله تعالى به د د غه دوه بچو په ذريعه دې جنت ته داخل كړي .

(دې اوريدو سره) حضرت عائشې رضي الله عنها وويل :

فَمَنْ كَانَ لَهٗ فَرَطٌ مِنْ أُمَّتِكَ ؟ ستا په امت كې كه د چا يو نابالغه بچي وفات شوې وي (نو آيا د هغه د پاره هم همدا بشارت دى ؟)

(۱) رواه احمد ۵/۱۵۹ ، ۲۲۱ ، والسيوطي في الدّر المنثور ۱/۱۵۸ ، وابن ماجه الحديث ۱۶۰۹ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۲۳ ، مشكوة باب البكاء على الميت - الفصل الثالث حديث ۳۳ .

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: وَمَنْ كَانَ لَهُ فَرَطٌ يَا مُوَفَّقَةُ.

اې مُوَفَّقې! (يعنى چاته چې د الله ﷻ د طرفه د خير او ښو خبرو پوښتنې کولو توفيق ورکړې شوې دی) د چا چې يو بچې وفات شوې وي د هغه دپاره هم همدا بشارت دی.

حضرت عائشې رضي الله عنها پوښتنه وکړه: فَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فَرَطٌ مِنْ أُمَّتِكَ؟

که ستاسو په امت کې د چا يو بچې هم نه وي وفات شوی؟ (نو د هغه د پاره څه بشارت دی؟)

نبي کريم صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل:

فَأَنَا فَرَطُ أُمَّتِي لَنْ يُصَابُوا بِمِثْلِي. (۱)

بيا به زه د خپل امت د پاره شفاعت کوونکې او جنت ته داخلوونکې يم، ځکه زما د وفات د مصيبت په شان بل لوی مصيبت سره به دوی نه وي مخامخ شوي.

يعنى زما د امت د هر فرد د پاره زما وفات کيدل لوی مصيبت او لويه حادثه ده، که هغه حقيقتًا وي او که حکمًا. نو د دې مصيبت په وجه به الله ﷻ دوی ته لوی اجر هم ورکوي، نو زه به د دوی سفارش کوم. (۲)

صبر د ام سُليم رضي الله عنها غوندې په کار دی

په بخاري او مسلم شريف کې د حضرت ابوطلحة رضي الله عنه د بي بي ام سُليم رضي الله عنها واقعه ذکر ده: چې د حضرت ابوطلحه رضي الله عنه ځوی و او بيمار و، دې په

---

(۱) رواه الترمذي الحديث ۱۰٦۲، واحمد ۱/۳۳۴، ۳۳۵، والبيهقي ۴/ ٦۸، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۲۳، مشكوة باب البكاء على الميت الفصل الثاني حديث ۱۴. "اَلْفَرَطُ" بالتحريک هو الذي يتقدم القوم ليرتاد لهم الماء ويُهيئ لهم الدِّلاء والرشاء. والمراد به هنا الولد دون البلوغ يقدمه المرء بين يديه ذكرًا كان او أنثى. وجمعه أفراط. وقوله ﷺ "فَأَنَا فَرَطُ أُمَّتِي" أي أتقدمهم الى الحوض قبل ورودهم أهيئ مصالحهم في دار القرار. والله اعلم. المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۲۳.

(۲) مظاهر حق شرح مشكوة باب البكاء على الميت الفصل الثاني حديث ۱۴.

سفر باندې ووت، کله چې د سفر نه راغې نو خوي يې وليد، بيا د ماسخوتن لمانځه له لاړ، دلته د ده ځوي وفات شو، بي بي يې نور کور واله ته وويل:

کله چې ابو طلحة رضي الله عنه راشي تاسو ده ته د ځوي په باره کې څه مه وايئ، ترڅو چې ما ورته خبر نه وي ور کړي (ځکه د سفر نه راغلې، خفه به شي، زه به ورته په مناسبه طريقې سره خبر ور کړم). ابو طلحه رضي الله عنه نا وخته کور ته راغی ځکه نبي ﷺ ته يې کارګزاري اوروله.

نو پوښتنه يې وکړه: مَافَعَلَ اِبْنِيْ؟ زما ځوي څنګه دی؟

بي بي ورته وويل: هُوَ أَسْكَنُ مَاكَانَ. هغه ډېر په سکون او آرام کې دی.

(دا دروغ هم نه وو ځکه دې دا ماشوم لمبولې و، او د لوښته يې پرې اچولې وه، نو ځکه يې ويل: هَذَا نَفَسُهُ وَأَظُنُّ أَنَّهُ قَدْ اِسْتَرَاحَ. او س قلار دی، او زه ګمان کوم چې آرام يې اوموندلو).

ده ته يې د ماسخوتن ډوډۍ (روټۍ) تيار کړه، ده ډوډۍ اوخوړه، بيا دې بي بي ځان هم ښائسته کړو، خاوند د بشري تقاضا موافق ورنزدې هم شو (۱) کله چې شپه تيره شوه نو دې بي بي ورته وويل:

يَا أَبَا طَلْحَةَ أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ قَوْمًا أَعَارُوا عَارِيَتَهُمْ أَهْلَ بَيْتٍ فَطَلَبُوا عَارِيَتَهُمْ أَلَهُمْ أَنْ يَمْنَعُوْهُمْ؟

که يو قوم يو شی د يو کور واله سره عَارِيَةٌ (او امانةٌ) ايښې وي، او اوس هغوی د خپل مُسْتَعَار (امانت) شي د واپس اخيستلو مطالبه وکړي نو آيا د دې کور واله د پاره دا جائز دي چې د وی د غه شی ور نه منع کړي؟

حضرت ابو طلحة رضي الله عنه ورته وويل: لَا. نه (دا جائز نه دي، بلکه هغوی ته به خپل شی سپاري) نو دې بي بي ورته وويل:

فَاحْتَسِبْ اِبْنَكَ. ته د خپل ځوي په مرګ صبر کوه او د الله ﷻ نه د ثواب اميد ساته (ځکه چې د الله تعالی امانت هغه ته واپس ورسيده او هغه وفات شوی)

---

(۱) ثُمَّ تَصَنَّعَتْ لَهُ أَحْسَنَ مَاكَانَتْ تَصَنَّعُ قَبْلَ ذٰلِكَ. فَوَقَعَ بِهَا. احياء العلوم ج۴ ص ۹۷ کې پوره تفصيل موجود دی.

Scanned with CamScanner

حضرت ابو طلحة ﷺ ورته غصه شو او ورته وې ويل : تا به ما ته مخکې خبر راکړی وی.
کله چې سهر شو نو حضرت ابو طلحه رضي الله عنه نبي عليه السلام ته ورغی او هغه ته
يې ددې خبر ورکړو . (چې ماشوم وفات شوی و ، او زه بي بي نه ووم خبر کړی) نبي عليه
السلام ورنه پوښتنه وکړه : هَلْ قَارَبْتُمُ اللَّيْلَ ؟ بيګاه شپه سره نژدې شوي وئ ؟ ده ورته
وويل : آو ، (کله چې هغوی ﷺ ددې بي بي صبر وتحمل ته وکتل) نو نبي کريم ﷺ ورته
دُعا وکړه : بَارَكَ اللهُ فِي لَيْلَتِكُمَا . الله تعالی دې ستاسو په دې شپه کې برکت واچوي .
کله چې د دوی بل ځوی اوشو نو رسول الله ﷺ د هغې نوم عبد الله كيښود . (۱)
د بخاري شريف روايت دی ، ابن عيينه وايي (چې د نبي عليه السلام د دعاؤ داسې
برکت و) چې د انصارو يو کس وايي :
فَرَأَيْتُ تِسْعَةَ أَوْلَادٍ كُلُّهُمْ قَدْ قَرَؤُوا الْقُرْآنَ .
ما دعبد الله (د کوم باره کې چې نبي عليه السلام د برکت دُعا کړی وه) نهه (۹) بچي
وليده چې ټول د قرآن مجيد قاريان وو . (۲)

فايده : دا د صبر برکت و چې دې بي بي د صبر نه کار واخيست ، بيا ورته نبي عليه
السلام د برکت دُعا وکړه ، نو ددې په عوض کې الله تعالی داسې ځوی (عبد الله) ورکړو
چې د هغه نهه (۹) بچي وو او ټول د قرآن کريم قاريان وو .

د صبر نه روستو فراخي راځي

کله چې په يو انسان باندې څه تکليفونه ، غمونه ، مشکلات او مصيبتونه راشي او دې په
دې باندې صبر وکړي نو الله ﷻ په داسې کس باندې بيا آساني هم راولي ، د پښتو متل
دی : " د صبر ميوه خوږه وي " او " د صبر سره فراخي راځي ".

(۱) متفق عليه ، رياض الصالحين كتاب الصبر حديث ۲۳ ، احياء العلوم ج۴ ص ۹۷ . و خطبات حضرت شيخ (حسن جان شهيد رحمه الله) ص ۵۳ .
(۲) متفق عليه ، رياض الصالحين كتاب الصبر حديث ۲۳ ، احياء العلوم ج۴ ص ۹۷ .

Scanned with CamScanner

يو شاعر وايي:

إِذَا اشْتَدَّتْ بِكَ الْبَلْوَىٰ فَفَكِّرْ فِيْ أَلَمْ نَشْرَحْ • فَعُسْرٌ بَيْنَ يُسْرَيْنِ إِذَا فَكَّرْتَهُ فَافْرَحْ

کله چې په تا باندې مصيبتونه سخت او زيات شي نو په سورة إنشراح کې فکر وکړه، ځکه په دې کې يوه تنګي د دوه آسانيو په مينځ کې راغلې (۱) (نو ديوې سختۍ سره دوه آساني راځي) کله چې ته په دې کې فکر وکړې نو بيا خوشحاله شه (يعنې چې کله دا درته معلومه شي چې د يوې سختۍ سره دوه خوشحالي راځي نو ته به خوشحاله او تازه شې).

دغه وجه ده چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم او صحابه کرامو ډيرې سختۍ برداشت کړي: کله د کافرانو د لاسه تکليفونه برداشت کول، کله فقرو فاقه برداشت کول، تردې چې د ډيرې ولږې د وجې به يې په خيټو پورې کاڼي تړل، څو څو ورځې به د نبي کريم ﷺ او د صحابه کرامو په کورونو کې اور بَل نه شو چې د خوراک پرې څه پَخ شوي وی، خو ليکن دوی په دې تکليفونو صبر وکړو نو الله ﷻ په دوی باندې فراخي راوسته.

د مصيبت په وخت د ځان نه په غټ امتحان کې مبتلاء کس ته کتل په کار دي

کله چې په يو مسلمان باندې څه غم او امتحان راشي نو ده ته دا سوچ په کار دی چې که په ما باندې دا امتحان راغلی نو هيڅ پرواه نه نشته ځکه په معاشره کې به داسې خلق هم موجود وي چې هغوی به ددې نه په غټ امتحان کې مبتلاء وي، ځکه امتحانات او مصيبتونه خو د يو بل نه ډير سخت راځي.

---

(۱) ځکه الله تعالی فرمايي: ﴿ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا . إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴾ سورة الشرح آيت ۵، ۶ او دا قاعده: اَلنَّكِرَةُ إِذَا أُعِيدَتْ نَكِرَةً كَانَتِ الثَّانِيَةُ غَيْرَ الْأُوْلَىٰ ... وَالْمَعْرِفَةُ إِذَا أُعِيدَتْ مَعْرِفَةً كَانَتِ الثَّانِيَةُ عَيْنَ الْأُوْلَىٰ ... مِثَالُ هَاتَيْنِ الْقَاعِدَتَيْنِ قَوْلُهُ تَعَالَىٰ ﴿ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا . إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴾ فَإِنَّ الْعُسْرَ أُعِيدَ مُعَرَّفًا فَيَكُوْنَ عَيْنَ الْأَوَّلِ، وَالْيُسْرَ أُعِيدَ مُنَكَّرًا فَيَكُوْنَ غَيْرَ الْأَوَّلِ. فَعُلِمَ أَنَّ مَعَ كُلِّ عُسْرٍ وَاحِدٍ يُسْرَيْنِ . وَهُوَ مَعْنَىٰ قَوْلِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی الله عنهما مَرْوِيًّا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ. نورالانوار بحث العام ... بيان ما وَرَدَ النكرة والمعرفة فی مقام واحد ...

نو په دې سوچ کولو سره به دې د الله ﷻ په فيصله باندې راضي شي ، او د شکريه اداکولو توفيق به ورته نصيبه شي . دغه وجه ده چې رسول الله ﷺ فرمايي :
چې (د دُنيا په اعتبار سره) د ځان نه په کمې درجې خلقو باندې نظر ساته (چې د شکريې عادت دې جوړ شي) ، او د ځان نه او چتو خلقو ته مه گوره ، هسې نه چې په تا د الله ﷻ کرم نعمتونه دې د هغې سپک والې او نه کړی . (۱)
نو که په يو انسان باندې څه مصيبت او امتحان وي نو دا دې هغه خلقو ته وګوري چې په هغوی باندې دده نه ډير مصيبتونه او امتحانات دي نو ده ته به په دې خپل حالت او په دې تکليف باندې د صبر کولو توفيق حاصل شي .

د شيخ سعدي رحمه الله واقعه

شيخ سعدي صاحب مشهور عالِم او اديب تير شوی ، په ده باندې داسې يو وخت راغی چې د گرمی په موسم کې دده سره څپلی نه وی ، نو په زړه کې يې لږ شکايت پيدا شو چې :
يا الله ! تا خو نافرمانو بندگانو له څومره نعمتونه ورکړي ، او زه خو ستا عبادت گزار بنده يم ليکن بيا هم د ما سره د پُخو کولو د پاره په دې سخته گرمی کې څپلی هم نشته .
کله چې د ما سپخين لمانځه ته جُمات ته لاړ نو هلته يې په جُمات کې داسې يو ځوان وليد چې د هغه د سره خپې هم نه وی ، دې فوراً الله ﷻ ته په سجده باندې پريوت ، او د الله تعالی شکريه يې ادا کړه : چې يا الله ! که زما څپلی نشته نو کم از کم خپې خو مې شته ، او ددې عاجز خو د سره خپې هم نشته .
لهذا دُنيوي اعتبار سره د ځان نه ښکته کس ته کتل په کار دي نو بيا به انسان ته په دې خپل حالت باندې د راضي کيدو او شکريې ادا کولو توفيق حاصليږي .

(۱) رواه ابن حبان في صحيحه في حديث طويل .

Scanned with CamScanner

د مصيبت برداشت کولو دپاره ضروري کارونه :

که چيرته په يو انسان باندې څه غم او مصيبت راشي او دې په دې وخت کې دا يو څو کارونه عملي کړي اميد شته چې په ده باندې به دا غم سپک شي او صبر واستقامت به ورته نصيبه شي .

١ . دا امتحان په تقدير کې ليکل شوی و : انسان دې دا سوچ وکړي چې دا امتحان او مصيبت چې په ما باندې راغلی نو دا د ماسره په تقدير کې ليکلې شوی و ، په دې کې زما هيڅ اختيار نشته ، بلکه دا به الله ﷻ ته منظوره وه ، نو په دې سره هم په ده باندې دا غم آسانيږي . الله رب العزت فرمايي :

﴿ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ . لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ ... ﴾ .(١)

ترجمه : کوم مصيبت چې په زمکه يا ستاسو په ځانونو باندې راځي نو د پيدا کيدو نه مخکې دا مصيبت په يو کتاب کې ليکلې شوې وي ، بيشکه دا خبره په الله ﷻ باندې ډيره آسانه ده . (دا خو دَنه مو ځکه درته وکړه) ددې د پاره چې د تاسو نه څه واخيستې شي په هغې خفه نه شئ . . .

د مسلم شريف حديث دی :

وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ : " لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا " ، وَلَكِنْ قُلْ : " قَدَرُ اللهِ ، وَمَا شَاءَ فَعَلَ " . . . (٢)

که تا ته څه تکليف او رسي نو داسې مه وايه : که ما دا کار کړې وی نو دا تکليف به نه و رارسيدلی ، بلکه دا وايه : چې دا د الله ﷻ فيصله وه او څه چې الله ﷻ غوښته هغه يې وکړه او هغه واقع شو .

---

(١) سورة الحديد آيت ٢٢ ، ٢٣ .

(٢) مسلم کتاب القدر باب ... وتفويض المقادير لله ٦٧٧٣٠ / ٣٤ (٢٦٦٤) .

بل دا چې خوشحالي او مصیبتونه ټول د الله ﷻ د طرفه دي ، الله تعالی فرمايي :

﴿ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ .(۱)

ترجمه : هر مصیبت چې راځي نو دا د الله ﷻ د طرفه راځي .

نو کله چې هر مصیبت او امتحان د الله ﷻ د طرفه راځي او الله رب العزت خو حکیم ذات دی ، د هغه هر کار د حکمت نه خالي نه وي ، کیدې شي چې په دې امتحان کې دده خیر وي ، ځکه که دې صبر وکړي نو په هر مصیبت او امتحان سره یا خو د انسان ګناهونه معاف کیږي ، یا دده درجې اوچتیږي او د صبر ثواب ورته حاصلیږي ، یا کله د انسان د تنبیه د پاره دا امتحان وربانديې راوستې شي .

او که دې صبر ونکړي نو بیا دا مصیبت دده د پاره د عذاب سبب شي .

۲. **د صبر فضایل رامخې ته کول** : انسان دې ځان ته د صبر فضایل رامخې ته کړي ، چې د مصیبت په وخت صبر کولو سره الله ﷻ انسان ته ډیر اجرونه او ثوابونه ورکوي او الله ﷻ ورنه راضي کیږي . نو په دې سره هم په انسان باندې غم او تکلیف آسانیږي .

حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما ته دیو بانډیچي تسلي

کله چې د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما پلار حضرت عباس بن عبدالمطلب ﷺ وفات شو نو یو بانډیچي حضرت ابن عباس ﷺ ته د تعزیت د پاره راغی او ورته دې ویل :

۱. اِصْبِرْ نَكُنْ بِكَ صَابِرِيْنَ فَإِنَّمَا • صَبْرُ الرَّعِيَّةِ بَعْدَ صَبْرِ الرَّأْسِ

۲. خَيْرٌ مِنَ الْعَبَّاسِ أَجْرُكَ بَعْدَهُ • وَاللهُ خَيْرٌ مِنْكَ لِلْعَبَّاسِ (۲)

۱. ته صبر وکړه دد ې د پاره چې مونږ هم صبر وکړو ، ځکه د کشرانو صبر د مشر د صبر تابع دي .

---

(۱) سورة التغابن آيت ۱۱ .

(۲) په بعضې کتابونو کې دا دویم شعر داسې ذکر دی : أَجْرُ اللهِ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْعَبَّاسِ • وَاللهُ خَيْرٌ مِنْكَ لِلْعَبَّاسِ

۲ . کوم اجر او ثواب چې تا ته الله ﷻ د حضرت عباس رضي الله عنه د وصال په وجه درکوي دا تا ته د حضرت عباس رضي الله عنه نه ډیر غوره دی ، او الله ﷻ د حضرت عباس رضي الله عنه د پاره د تا نه ډیر غوره دی .

(یعنی الله ﷻ د دې غم او صبر په وجه تا ته هم بهترین اجر درکړو او هغه ته یې هم بهترین مقام ورکړو) .

حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما فرمایي چې ما ته د دې باندیچي په دې خبرو باندې ډیره زیاته تسلي حاصله شوه .(۱)

۳ . د ځان نه په غټ امتحان کې ګرفتار کس ته نظر کول : د مصیبت په وخت دې انسان هغه خلقو ته نظر وکړي کوم چې د ده نه په غټ امتحان او مصیبت کې ګرفتار وي ، نو په دې سره به هم دې په خپل حالت باندې راضي شي .(لکه دا خبره مخکې تیره شوه) .

۴ . په بې صبرۍ سره مصیبت زیاتیدل : بې صبري کول او شکایتونه کول ځانله مستقل مصیبت دی ، نو که انسان بې صبري کوي نو په دوچند مصیبتونو کې ګرفتاریږي .

حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله وایي چې مصیبت یو وي خو چې کله انسان په دې باندې جَزَعه ، فزعه ، شکایتونه او بې صبري وکړي نو دا دبل مصیبتونه شي ، یو اصل مصیبت ، او دویم د بې صبرۍ په وجه د ثواب ختمیدلو مصیبت .

او دا د اجر و ثواب ختمیدو مصیبت د اصلِ مصیبت نه زیات سخت او نقصاني دی .(۲)

---

(۱) خطبات حکیم الامت ج۹ ص ۶۰ . لَمَّا مَاتَ العبَّاسُ رضي الله عنه جَلَسَ وَلَدُهُ عَبْدُاللهِ رضي الله عنه لِلنَّاسِ يعزُّوْنَهُ فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي يَدِهِ وَقَالَ : ۱ . إِصْبِرْ نَكُنْ بِكَ صَابِرِيْنَ فَإِنَّمَا • صَبْرُ الرَّعِيَّةِ بَعْدَ صَبْرِ الرَّأْسِ .
۲ . خَيْرٌ مِنَ الْعَبَّاسِ أَجْرُكَ بَعْدَهُ • وَاللهُ خَيْرٌ مِنْكَ لِلْعَبَّاسِ . نزهة المجالس ج۱ ص ۹۷ باب في ذكر الموت والامل . خطبات حکیم الامت .

(۲) قَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ : اَلْمُصِيْبَةُ وَاحِدَةٌ فَإِذَا جَزَعَ صَاحِبُهَا تَكُوْنُ ثِنْتَيْنِ : أَحَدُهُمَا الْمُصِيْبَةُ ، وَالثَّانِيَةُ ذِهَابُ أَجْرِ الْمُصِيْبَةِ وَهِيَ أَعْظَمُ مِنَ الْمُصِيْبَةِ . درة الناصحين ص ۲۳۷ بيان صبر ايوب عليه السلام .

Scanned with CamScanner

د يو بزرګ نا اشنا صبر کول

د يو بزرګ په باره کې نقل دي چې ده خوراک کولو ، يو کس ورته راغی او ورته وې ويل: ستا ورور وفات شو . دې بزرګ د صبر او استقامت نه کار واخيست ، او ورته وې ويل: راځه کينه ډوډۍ او خوره ، ماته ددې خبرې د مخکې نه پته وه .
هغه سړي ورته پوښتنه وکړه : چې د مانه مخکې خو تاته هيڅوک نه دې راغلی نو تاته څنګه پته وه ؟ ده ورته ووېل : الله رب العزت فرمايي : ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ﴾.[1]
ترجمه : هر يو نفس څکونکې د مرګ دی . (او خامخا به وفات کيږي) .
نو چې کله هر يو کس وفات کيږي نو بيا جزعی فزعی او شکايتونو ته څه حاجت دی ؟

۵ . هر مصيبت آخر هم ختميږي : کله چې په يو انسان باندې څه مصيبت او غم راشي نو دا دې د ځان سره دا سوچ وکړي چې د دُنيا امتحانات او غمونه عارضي دي ، آخر هم ختميږي ، بلکه دا کس دې ځان ته مخکيني تيرشوي مصيبتونه او غمونه رایاد کړي چې څنګه هغه ټول ختم شوي ، او اوس د هغې هيڅ آثر پاتې نه دی نو د غه شان به دا مصيبت هم تير شي . اصل اعتبار آخري انجام ته دی ، نو که کوم انسان د خپل انجام په باره کې سوچ وکړي نو دا تکليفونه به ورته هيڅ هم معلوم نه شي :

۶ . وطنِ اصلي يعنی آخرت ته نظر کول : کله چې انسان خپل اصلي وطن او مقصود دي ژوند آخرت ګڼي نو که بيا په ده باندې په دُنيا کې څه عارضي تکليفونه او غمونه راشي نو دې دا ډير په خوشحالۍ برداشت کوي ځکه دده نظر په آخرت او خپل مقصود باندې وي ، دا تکليفونه ورته هيڅ نه معلوميږي .

مثال : تاسو به کتلي وي چې کله يو سړی سفر کوي او يو منزلِ مقصود ته ځان رسوي نو په دې لاره کې په ده باندې مختلف قسمه تکليفونه راځي :
کله د خوراک تکليف وي ، کله د ناستې تکليف وي ، کله د خلقو سختې خبرې برداشت کولو تکليف وي ، کله د شپې تيرولو تکليف وي بلکه اکثر د سرائې په کټونو کې ګونګ

---
(۱) آل عمران آيت ۱۸۵ .

(کتهمّل) هم وي . د دې نه علاوه نورې د طبعيت خلاف خبرې هم وي خو ليکن انسان دا ټول تکليفونه او مصيبتونه ډير په خوشحالۍ برداشت کوي ځکه ده ته معلومه وي چې دا هر تکليف عارضي دی ، او زه به خپل منزلِ مقصود ته ځان رسوم .

د غه شان د مسلمان منزلِ مقصود او اصلي کور آخرت دی ، د دُنيا ژوند او د دې تکليفونه خو عارضي او آخر ختميدونکي دي . نو چې کله مسلمان دا تصوّر کوي نو ده ته بيا دا تکليفونه او غمونه دومره مشکل نه معلوميږي ، بلکه ډير په خوشحالۍ يې برداشت کوي .

يو شاعر وايي :

١ . إِصْبِرْ بِكُلِّ مُصِيْبَةٍ وَتَجَلَّدِ • وَاعْلَمْ بِأَنَّ الْمَرْءَ غَيْرُ مُخَلَّدِ

٢ . وَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ الْكِرَامُ فَإِنَّهَا • نُوَبٌ تَنُوبُ الْيَوْمَ تَكْشِفُ فِيْ غَدِ

٣ . وَإِذَا أَتَتْكَ مُصِيْبَةٌ تَشْجَىٰ بِهَا • فَاصْبِرْ مُصَابَكَ بِالنَّبِيِّ مُحَمَّدِ

١ . په هر مصيبت باندې صبر او تحمل کوه . او په دې باندې پوهه شه چې هيڅ يو انسان هم په دُنيا کې پاتې کيدونکې نه دی .

٢ . ته داسې صبر کوه لکه څرنګ چې معززو او بزرګانو صبر کړی و ، ځکه مصيبت داسې تکليف دی چې نن شته خو صبا به بيا دا تکليف نه وي (بلکه هر تکليف آخر ختميږي)

٣ . کله چې تاته داسې مصيبت راشي چې ته په هغې باندې غمجن شې ، نو په رسول الله ﷺ باندې راغلي تکليفونو باندې غور وکړه نو په دې سره به تاته هم د صبر توفيق حاصل شي . (ځکه چې کله په نبي ﷺ تکليفونه راغلي نو په مونږ باندې خو به خامخا راځي) .

د مصيبت په وخت چغې سورې او مخ وهل منع دي

محترمو ! د مصيبت په وخت چغې سورې وهل ، مخ وهل ، ويښتان شلول ، گريوان شلول، يا د شريعت خلاف خبرې كول دا ټول منع دي او په احاديثو كې د داسې خلقو د پاره سخته سزا ذكر ده .

۱. د بخاري او مسلم شريف حديث دی ، نبي عليه السلام فرمايي :

لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُوْدَ وَشَقَّ الْجُيُوْبَ وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ .(۱)

هغه كس زمونږ په لاره د تلونكو نه ندې څوک چې (د مصيبت په وخت) مخونه وهي ، گريوانونه شلوي ، او د جاهليت د زمانې په شان آوازونه او چتوي (يعنى د ژړا په وخت د ژبې نه داسې الفاظ او آوازونه را اوباسي كوم چې شرعًا منع دي لكه نَوحه ، يا واويلا كول) .

۲ . د مسلم شريف حديث دی : حضرت ابوبرده ﷺ وايي چې يو كرت په حضرت ابوموسى اشعري ﷺ باندې بيهوشي راغله ، نو د هغه ښځه ام عبد الله په چغو چغو په ژړا شوه ، كله چې ابوموسى اشعري ﷺ په هوش كې راغی نو دې بي بي ته يې ووېل : آيا تا ته معلومه نه ده چې په چغو چغو ژړا څومره بده ده ؟ راوي وايي چې بيا ابو موسى اشعري ﷺ دې بي بي ته دا حديث بيان كړو چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

أَنَا بَرِيْءٌ مِمَّنْ حَلَقَ وَصَلَقَ وَخَرَقَ .(۲)

زه د هغه چا نه بيزاره يم چې د مصيبت په وخت د سَر ويښتان شلوي ، په چغو چغو ژاړي او خپلې جامې شلوي .

۳ . په يو حديث كې راځي ، رسول الله ﷺ فرمايي :

---

(۱) متفق عليه ، مشكوة باب البكاء على الميّت الفصل الاول حديث ۳ ، رياض الصالحين باب تحريم النياحة على الميت ... حديث ۱۶۵۴ .

(۲) متفق عليه ، مشكوة باب البكاء على الميّت الفصل الاول حديث ۵ .

اَلنَّائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتُبْ قَبْلَ مَوْتِهَا تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ وَ دِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ. (۱)

نوحه (وير) كوونكې ښځه كه د مرګ نه مخكې د دې كار نه توبه او نه باسي نو هغه به د قيامت په ورځ په داسې حال كې ودرولې شي چې د دې په جسم باندې به د ګوګړو پرتوګ وي او د خارخ قميص به وي.

(يعنى د قيامت په ورځ به د دې په جسم باندې خارخ مسلّط كړې شي يا به د هغې په جسم باندې ګوګړ موښلې شي چې په دې خارخ كې سوزش پيداشي او د ډير تكليف سبب وګرځي. (۲))

۴. د ابوداود شريف حديث دى، رسول الله ﷺ په نوحه (وير) كوونكو ښځو باندې لعنت ليږلې. حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه وايي:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلنَّائِحَةَ وَالْمُسْتَمِعَةَ. (۳)

پيغمبر عليه السلام لعنت ليږلې په هغه ښځه باندې چې په مړي ژاړي (چغې سوري وهي، او خپل ګريوانونه شلوي)، او چې څوك دا آوري (او ورباندې راضي وي) نو په دې هم لعنت دى.

لهذا د مصيبت په وخت كې چغې سورې وهل، وير او واويلا كول، غرانګې راښكل، مخ وهل، مخ تورول، ګريوان شلول، ويښته شلول، د سَر نه پټكې يا ټوپۍ غورځول، ګيره ويستل، او د شريعت خلاف خبرې كول دا ټول منع دي د دې نه ځان ساتل په كار دي، بلكه صبر او تحمّل په كار دى، او الله ﷻ ته متوجه كيدل په كار دي ځكه په بې صبرى سره انسان ته هيڅ په ګوتو نه ورځي.

(۱) رواه مسلم، مشكوة باب البكاء على الميّت الفصل الاول حديث ٦، رياض الصالحين باب تحريم النياحة على الميت... حديث ۱٦۵۸.

(۲) مظاهر حق شرح مشكوة. نوټ: قَطِرَان: د تاركولو په شان ديوې دوايي نوم دى چې تور او بدبوداره وي.

(۳) رواه ابوداؤد كتاب الجنائز باب ۲۵. ورواه البزار والطبراني. الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۸۵ الترهيب من النياحة على الميت، مشكوة باب البكاء على الميّت الفصل الثاني حديث ۱۱.

Scanned with CamScanner

واقعه

په مشکوة شريف کې يوه واقعه ذکر ده کومه چې امام بخاري رحمه الله هم ذکر کړې :
چې کله حسن بن حسن بن علي ﷺ وفات شو نو دده بي بي د هغه په قبر باندې پوره يو کال خيمه لږولې وه (او په خپله به هم هلته وه) بيا يې چې کله يو کال پس دا خيمه لرې کړه نو يو هاتفي غيبي آواز يې واورېد : أَلَا هَلْ وَجَدُوْا مَا فَقَدُوْا ؟ آيا (په خيمه او درولو سره) دوی وفات شوې کس بيا موندو ؟ دويم هاتفي غيبي آواز ددې جواب ورکړو :
بَلْ يَئِسُوْا فَانْقَلَبُوْا . بلکه نا اميده شو ، خيمه يې اوښکله ، او واپس لاړه .[1]

بغير د چغو او سُورو نه صرف اوښکې بهيدل خير دی

البته که ديو چا په وفات کيدو سره دې چغې او سورې نه وهي بلکه صرف د سترګو نه يې اُوښکې ځي نو دا خير دی ، ځکه طبعي خفګان خو هر چاته وي ، وجه داده چې که طبعي خفګان هم پيدا نه شي نو دا خو بيا امتحان نه شو ، البته نقصاني شی عقلي خفګان دی چې د مصيبت په وخت چغې سُورې جورې کړي ، مخ وهي ، ويښتان شکوي او د شريعت خلاف خبرې کوي .

د ځوي په وفات کيدو د نبي ﷺ د سترګو مبارکو نه اوښکې تلل

د بخاري او مسلم شريف حديث دی : کله چې د نبي کريم ﷺ ځوي ابراهيم وفات کيده نو د پيغمبر عليه السلام د سترګو مبارکو نه اُوښکې روانې شوی ، حضرت عبد الرحمن بن عوف ﷺ ورته وفرمايل :

---

(۱) لَمَّا مَاتَ الْحَسَنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ ﷺ ضَرَبَتْ امْرَأَتُهُ الْقُبَّةَ عَلَى قَبْرِهِ سَنَةً ثُمَّ رُفِعَتْ ، فَسَمِعَتْ صَائِحًا يَقُوْلُ : أَلَا هَلْ وَجَدُوْا مَا فَقَدُوْا ؟ فَأَجَابَهُ آخَرُ : بَلْ يَئِسُوْا فَانْقَلَبُوْا . بخاري ج۱ باب مايکره من اتخاذ المساجد على القبور باب ۸۴۴ ، مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الثالث حديث ۲۷ ، احب ، علوم ج۲ ص ۶۳۷ .

نوټ : په ظاهره معلوميږي چې دغې بي بي د خپل خاوند په قبر باندې خيمه ددې د پاره لږولې وه چې ددې کس خپلوان او دوستان به د ايصال ثواب ، قرآن خواني او د مغفرت دُعا د پاره راتلل . مظاهر حق شرح مشکوة .

وَأَنْتَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ؟ اې د الله ﷺ رسوله ! (په داسې موقعو باندې) تاسو هم ژاړئ ؟ (حالانکه ستاسو د عظمتِ شان او کمالِ معرفت نه دا خبره بعيده ده چې تاسو دې هم وژاړئ)

نبي ﷺ ورته وفرمايل : إِنَّهَا رَحْمَةٌ . دا د اوښکو بهيدل خو رحمت دى . ددې نه پس بيا د نبي ﷺ د سترګو مبارکو نه اوښکې بهيدى نو پېغمبر عليه السلام وفرمايل :

إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ . وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ . وَلَا نَقُوْلُ إِلَّا مَا يَرْضَىٰ رَبُّنَا . وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيْمُ لَمَحْزُوْنُوْنَ . (۱)

سترګې اوښکې ، بهيوي او زړه غمجن دى ، خو ددې باوجود مونږ به په ژبه صرف هغه څه وايو چې په هغې زمونږ رب راضي کيږي ، او اې ابراهيمه ! بيشکه مونږ ستا په جدايۍ سره خامخا غمجن يو .

د نمسي په وفات کيدو سره د نبي ﷺ د سترګو مبارکو نه اوښکې تلل

د بخاري او مسلم شريف حديث دى ، کله چې د نبي اکرم ﷺ د لور حضرت زينب رضي الله عنها د بچي زنکدن و ، او دا ماشوم د پيغمبر عليه السلام سره په غيږ کې و نو د نبي عليه السلام د سترګو مبارکو نه اوښکې روانې شوى ، حضرت سعد ﷺ په دې موقع موجود و هغه پوښتنه وکړه :

يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ! مَا هٰذَا ؟ اې د الله ﷺ رسوله ! دا څه دى ؟

(د حضرت سعد ﷺ دا ګمان و چې د غم په وخت هيڅ قسمه ژړا جائز نه ده او نبي ﷺ کيدې شي سهوًا ژاړي نو ځکه يې پيغمبر ﷺ ته خبر ورکړو چې تاسو ولې ژاړئ ؟ (۲))

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل :

هٰذِهٖ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللّٰهُ فِيْ قُلُوْبِ عِبَادِهٖ فَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللّٰهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ . (۳)

---

(۱) متفق عليه ، مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الاول حديث ۱ .
(۲) مظاهر حق شرح مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الاول حديث ۲ .
(۳) متفق عليه مشکوة باب البکاء على الميت الفصل الاول حديث ۲ .

Scanned with CamScanner

دا خو يو رحمت دی چې الله تعالی د خپلو بندګانو په زړونو کې پيدا کړې دی (او واورئ) بيشکه الله تعالی په خپلو بندګانو کې صرف په هغه خلقو باندې رحم کوي څوک چې د رحم جذبه لري.

د نَوحه او چغو نه بغير ژړل هم منع نه دي

لهذا د مصيبت په وخت که زړه درد مند وي او اُوښکې د سترګو نه بهيږي، يا بغير د چغو او سورو نه ژاړي نو دا ژړا څه منع نه ده، بلکه په شريعت کې د چغو سورو، وير کولو، مخ وهلو او ګريوان شلولو نه منع راغلې.

د مشکوة شريف حديث دی، حضرت ابوهريرة ﷺ وايي: يو کرت د رسول الله ﷺ په اولاد کې يو کس وفات شو (دا د حضرت زينب رضي الله عنها ځوي و). نو ښځې راجمع شوی او په ده يې (بغير د چغو او سورو نه) ژړل، کله چې حضرت عمر ﷺ دا وليدی نو دايې منع کړی او ځنې يې رخصت کړی، نبي عليه السلام چې دا وليد نو حضرت عمر ﷺ ته يې وفرمايل:

دَعْهُنَّ يَا عُمَرُ! فَإِنَّ الْعَيْنَ دَامِعَةٌ وَالْقَلْبُ مُصَابٌ وَالْعَهْدُ قَرِيْبٌ. (۱)

اې عمر! دوی په خپل حال پريږده ځکه سترګې اوښکې بهيوي، زړه مصيبت زده دی، او د مرګ وخت قريب دی.

په يو روايت کې دا هم ذکر دي چې کله نبي عليه السلام حضرت عمر ﷺ منع کړو نو بيا يې دې ښځو ته وفرمايل:

اِيَّاكُنَّ وَنَعِيْقَ الشَّيْطَانِ. ثُمَّ قَالَ: إِنَّهُ مَهْمَا كَانَ مِنَ الْعَيْنِ وَمِنَ الْقَلْبِ فَمِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمِنَ الرَّحْمَةِ. وَمَا كَانَ مِنَ الْيَدِ وَمِنَ اللِّسَانِ فَمِنَ الشَّيْطَانِ. (۲)

تاسو ځان د شيطان د آواز نه لرې وساتئ (يعنی په چغو چغو او وير کولو سره مه ژاړئ) بيا يې وفرمايل:

(۱) رواه احمد والنسائي، مشكوة باب البكاء على الميت الفصل الثالث حديث ۲۶.

(۲) رواه احمد، مشكوة باب البكاء على الميت الفصل الثالث حديث ۲۷.

Scanned with CamScanner

څه چې د سترګو (يعنی اُوښکې) ، او زړه نه (يعنی غم او رنج) ظاهره شي نو دا د الله ﷻ د طرفه دي او د رحمت سبب دي ، او څه چې د لاس او ژبې نه ظاهر شي (لکه ګريوان شلول ، مخ وهل او په چغو چغو ژړل) نو دا د شيطان د طرفه دي .

خلاصه :

د غونډ تقرير خلاصه دا راووته چې دُنيا کې په انسان باندې خامخا امتحانات ، مشکلات ، مصيبتونه ، تکليفونه ، بيمارۍ او غمونه راځي خو په دې ټولو حالاتو کې د صبر او تحمّل نه کار اخيستل په کار دي ، او په هر حال کې الله ﷻ طرف ته متوجه کيدل په کار دي . همدارنګې د مصيبت په وخت چغې سورې وهل ، مخ وهل ، ګريوان شلول او د شريعت نه خلاف خبرې کولو نه ځان ساتل په کار دي .

دُعا :

الله تبارک وتعالی دې مونږ ټول د امتحاناتو ، آزمائشونو او مصيبتونو نه وساتي ، او که امتحانات را باندې راشي نو الله ﷻ دې مونږ ټولو ته پرې د صبر او اِستقامت توفيق راکړي ، او الله ﷻ دې مونږ ټولو ته په هره مرحله کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په نقشِ قدم باندې د عمل کولو توفيق رانصيبه کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

د صبر متعلق نور بهترين واقعات:

د ''صبر فضيلت او اهميت'' موضوع متعلق مې نور بهترين واقعات ذکر کړي چې په اوريدو سره يې انسان ته د تکليفونو او غمونو په وخت کې د صبر توفيق نصيبه کيږي، او د بې صبرۍ، مخ وهلو، ګريوان شلولو، شکوې، شکايتونو او د شريعت خلاف خبرو او کارونو نه د منع کيدو قوت ورته حاصليږي.

په نيکانو تکليفونه ډير راځي خو په خوشحالۍ يې برداشت کوي

په نيکانو او مقرّبو بندګانو باندې تکليفونه ډير راځي خو په خوشحالۍ يې برداشت کوي او د خپلو ګناهونو د مغفرت سبب يې ګڼي، ددې په باره کې درته د يو څو بزرګانو واقعات ذکر کوم:

۱. يو بزرګ په لاره روان و، په يوه کوڅه تيريده نو د بره نه چا څه خاوره را او غورځوله، هغه دده په سَر باندې راپريوته، حالانکه په ده باندې بيا هم د غم هيڅ آثار نه معلوميده، بلکه خوشحاله و، او وې ويل چې د خپلو ګناهونو په وجه د اور مستحق وم خو د خاورې په ذريعه کفايت وشو، ځکه په هر تکليف سره ګناهونه معاف کيږي.

۲. د يو بزرګ کورته غله (ډاکوان) لاړه، او د کور ټول آسباب يې ورنه وې وړو، کله چې دده ته خلقو خبر ورکړو نو دې بيا هم ښه مطمئن و، او وې ويل چې په دې هم د الله تعالى شکريه ده چې غله راغله او د کور آسباب يې وې وړو، شيطان خو نه و چې ايمان يې وړې وی. نو في الحال چې راسره ايمان او روغ صورت دی نو په دې هم د الله تعالى شکريه اداء کوم.(۱)

۳. د دمشق يو کس و، عبدويه نوم يې و، يو کرّت ده سفر کولو نو په دَشته کې يې يو کس وليده چې د جامو په ځای يې بوری اغوستې وه، او د الله ﷻ حمد او شکريه يې اداء کوله، عبدويه وايي چې ما ورنه پوښتنه وکړه:

---

(۱) قضائے صبر ومصرانے ج۱ ص ۲۷۷

ته د کوم نعمت شکریه ادا کوي؟ ځکه زه خو په تا باندې ظاهري هيڅ يو نعمت نه ګورم.
هغه راته وويل: الله تعالى ماته هر قسمه نعمتونه راکړي، او واوره:
الله تعالى مسلمان پيدا کړی يم، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په اُمت کې يې پيدا کړې يم، روغ صحت يې راکړی، په ژبه د الله ﷻ د ذکر کولو توفيق يې راکړی، د دې مردارې دُنيا نه يې لرې ساتلې يم، زما زړه يې د دُنيا د محبت نه خالي کړی، او په زړه کې مې د دې دُنيا هيڅ تمنّا نشته.

عبدويه چې دا خبرې واوريدې نو په ژړا شو، او خپل ټول مال يې د الله ﷻ په لاره کې خرچ کړو، او خپله د الله ﷻ په عبادت کې مشغوله شو.(۱)

۴. شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله ته چا د چين نه د مخ کتلو دپاره ډيره قيمتي آئينه (شيشه) راوړه، ده خپل خادم ته ورکړه او ورته وې ويل: کله چې يې درنه زه اوغواړم نو بيا يې ماته راوړه، يوه ورځ دې خادم دا آئينه راوړه نو ناڅاپه ددهٔ د لاس نه وغورځيده او ماته شوه، د ډېرې په حالت کې يې عبدالقادر جيلاني ته وويل:

از قضاء آئينه چيني شکست. د تقدير او قسمت خبره وه چې د چين واله آئينه ماته شوه.
په دې اوريدو سره په عبدالقادر جيلاني باندې د غم هيڅ آثار ښکاره نه شو او وې ويل:
خُوب شُد أسبابِ خود بيني شکست. ښه او شو چې په خپلو ځوبيانو باندې د نظر کولو واله آسباب مات شو.
نو عبدالقادر جيلاني رحمه الله دا خبره په خندا تيره کړه او په دې خادم باندې يې هيڅ غصه ونکړه.(۲)

۵. يو بزرګ ته چا ډيره قيمتي ملغلره راوړه، ده چې وکته نو د الله ﷻ شکريه يې ادا کړه، څه وخت پس دا ملغلره ورکه شوه، ده ته يې چې اطلاع ورکړه نو ده بيا هم د الله تعالى شکريه ادا کړه. خادم ورنه پوښتنه وکړه:

---

(۱) نداے منبر ومحراب ج۱ ص ۲۷۷.
(۲) نداے منبر ومحراب ج۱ ص ۲۷۴.

Scanned with CamScanner

جناب! دا څه وجه ده چې ددې ملغلرې په راتلو دې هم شکريه ادا کړې وه ، او اوس دې ددې په ورکيدو هم شکريه ادا کړه؟

ده ورته وويل: ما خو نه ددې ملغلرې په راتلو شکريه ادا کړې او نه مې ددې په ورکيدو د الله ﷻ شکريه ادا کړې، بلکه شکريه مې په يو بل شي ادا کړې، هغه دا چې کله ماته دا ملغلره راغله نو ما خپل زړه ته نظر وکړو چې آيا زما په زړه کې خو د غيرُالله نه علاوه د بل شي محبت نشته؟ نو ما په زړه کې ددې ملغلرې سره ډيره مينه او نه ليده نو په دې مې د الله تعالی شکريه ادا کړه، بيا چې کله دا ملغلره ورکه شوه نو زه بيا خپل زړه ته متوجه شوم چې په دې باندې خو څه غم او تکليف نشته؟ نو محسوسه مې کړه چې هيڅ غم او تکليف راته نه و نو په دې باندې مې بيا د الله تعالی شکريه ادا کړه.

لهذا ما چې دا شکريه دواړه ځايه ادا کړې نو دا په دې باندې چې زما په زړه کې د الله ﷻ نه علاوه د بل دُنيوي شي محبت نه و. (۱)

د يوې صحابيه رضي الله عنها واقعه

علماء کرامو د يوې صحابيه رضي الله عنها واقعه رانقل کړې چې کله ددې واده وشو نو ديته الله ﷻ ډير زيات حُسن و جمال ورکړې و، او واده يې هم د داسې مالدار صحابي ﷺ سره وشو چې هغه ته الله ﷻ ډير مال و دولت ورکړې و، او د آرام و راحت هر قسمه وسائل ورسره هم موجود وو، د دواړو په خپل مينځ کې ډير محبت و، په خوشحالۍ يې ژوند تيرولو، دې بي بي به د خپل خاوند ښه خدمت کولو او خوشحاله به يې ساتلو.

يوه شپه يې دا خاوند تږې شو، دې ته يې وويل چې اُوبه راوړه، دا چې د اُوبو پسې لاړه او اُوبه يې راوړې نو خاوند يې اُوده شوې و، دې د اُوبو پياله په لاس کې نيولې وه او سَر ته يې ولاړه وه، د ډير انتظار نه روستو چې کله ددې صحابي ﷺ سترګې راوغړيدې نو وې کتل چې دا بي بي ورته ولاړه ده او اُوبه يې په لاس کې نيولې، نو دې ډير خوشحاله شو، اُوبه يې ورنه واخيستې، او وې څکلې، بيا يې دې بي بي ته وويل:

---

(۱) لذاےِ منبر ومحراب ج۱ ص ۲۷۴.

زه د تا نه ډير خوشحال يم ځکه تا په انتظار کولو سره ډير تکليف برداشت کړو ، نن چې ته د مانه څه اوغواړې زه به ستا حاجت او فرمايش پوره کوم ، دې بي بي ورته ووېل :

آيا ته په خپله خبره کې صادق يې چې زما خبره به منې ؟ ده ورته ووېل : هو ، ستا ضرورت به خامخا پوره کوم . نو دې بي بي ورته ووېل : چې کله ته زما خبره منې نو ماته طلاق راکړه .

کله چې دې صحابي دا خبره واورېده نو ډير خفه شو چې دومره ښائسته ، ښکلې اخلاقو واله ، وفاداره او خدمت ګاره بي بي د طلاقو مطالبه کوي .

ده ورته پوښتنه وکړه : بي بي ! ما تاته څه تکليف درسولی ؟ آيا ته د مانه خفه يې ؟ آيا زه ستا خوښ نه يم ؟ دې ورته ووېل : نه . تا هيڅ تکليف نه دې رارسولې ، او زما درسره محبت هم شته ځکه خو ستا خدمت کوم .

دې صحابي ورته ووېل : چې بيا د طلاقو مطالبه ولې کوې ؟ دې ورته ووېل : تا د ماسره وعده کړې وه چې ستا خبره به منم او ستا حاجت به پوره کوم ، نو زه د تا نه د طلاقو مطالبه کوم ، زما دا حاجت پوره کړه .

صحابي ﷺ حيران دی ، ورته وې ويل : صحيح ده ، کله چې سهر شي نو دواړه به د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو د هغه نه به د دې مسئلې پوښتنه وکړو هغه به زمونږ فيصله وکړي .

بي بي ورته ووېل : ډيره ښه ده . شپه يې تيره کړه ، کله چې سهر شو نو دا بي بي ورته وايي : راځه ، جلتي وکړه چې د نبي کريم ﷺ خدمت ته حاضر شو ، کله چې دواړه وروان شو ، په لاره کې د دې خاوند خپه اوخويده او لاندې راوغورځيد ، د جسم نه يې وينه روانه شوه ، بي بي يې په جلتۍ سره خپله لوپټه (زړوکې) څيرې کړه ، او د خاوند زخم يې ورباندې وتړل ، بيا يې ورته ووېل : راځه خپل کور ته واپس ځو ، اوس درنه د طلاقو غوښتلو مطالبه نه کوم ، خاوند يې حيران شو او ورته وې ويل چې : زه خو په دې باندې پوهه نه شوم چې هلته دې د طلاقو مطالبه کوله او اوس وايې چې زه طلاق نه غواړم .

بي بي ورته ووېل : چې کله کورته لاړ شو نو بيا به درته د دې وجه بيان کړم .

کله چي کور ته راغله، خاوند ورنه پوښتنه وکړه چي تا د مانه د طلاقو مطالبه ولي کوله؟
دې ورته وويل: يو څو ورځې مخکې ما د تا نه د رسول الله صلى الله عليه وسلم دا حديث مبارکه اوريدلې و چي:

د کوم کس سره الله رب العزت محبت کوي په هغه باندې تکليفونه داسې راځي لکه اوبه چي د اوچت ځای نه ښکته په تيزۍ سره راځي.

نو کله چي ما د نبي ﷺ دا فرمان واوريده نو د ما د ځان سره سوچ وکړو چي ما خو په دې کور کې نه څه غمونه ليدلي، نه مې څه مصيبتونه او پريشانۍ ليدلي، بلکه مسلسل خوشحالي او سکون دی، نو ما د ځان سره وويل چي د رسول الله ﷺ فرمان خو صحيح دی، هيڅ شک په کې نشته، دا په مونږ چي څه تکليف نشته نو هسې نه چي زما د خاوند په ايمان کې څه فرق وي، يا دده په اعمالو کې څه فرق وي، او الله ﷻ دده سره محبت نه کوي نو ځکه راباندې مصيبتونه نه راځي. نو ما د ځان سره سوچ وکړو: چي کله د يو کس سره د الله رب العزت محبت نشته نو زه بيا د هغه خدمت ولې وکړم؟ او د هغه سره ولې پاتې شم؟

نو ځکه ما د تا نه د طلاقو مطالبه وکړه، خو کله چي د مسئلې معلومولو او علم حاصلولو د پاره د نبي کريم ﷺ مجلس ته روان شو او په لاره کې ته راوغورځيدی، تا ته د الله ﷻ په لاره کې تکليف او مصيبت در ورسيد نو زه فورًا پوهه شوم چي د تا سره د الله ﷻ محبت شته، ځکه تکليف درباندې راغی، او بل ما ته معلومه شوه چي تا ته الله ﷻ دا خوشحالي او نعمتونه درکړي نو داسې نه ده چي گنې ته د الله ﷻ محبوب نه يې بلکه الله ﷻ د تا نه خوشحال دی، او د تا سره يې محبت هم شته، او دا نعمتونه يې هم درکړي.

نو ځکه مې د طلاقو غوښتلو مطالبه رَد کړه، او س به ټول عُمر ستا خدمت کوم او تا به خوشحاله ساتم. (۱)

---

(۱) خطبات فقير ج۵ ص ۷۴.

د مصيبت په وخت کې الله ﷻ ته رجوع په کار ده

کله چې په يو انسان باندې څه مصيبت يا تکليف راشي که هغه بدني وي او که مالي وي نو په دې باندې صبر په کار دی، او صرف الله ﷻ طرف ته رجوع په کار ده نو بيا الله ﷻ د دې انسان مدد کوي، لکه څنګه چې رسول الله ﷺ فرمايلي چې الله رب العزت فرمايي:

کله چې په يو بنده باندې مصيبت نازل شي او هغه د ما نه پناه وغواړي نو زه د هغه سوال د هغه د غوښتلو نه مخکې قبلوم او غوښتنه يې پوره کوم، او څوک چې د مصيبت په وخت کې زما په ځای د مخلوق نه مرسته وغواړي نو زه هغه ته د آسمان دروازې بندوم او دعا يې نه قبلوم.(۱)

تر دې چې يو انسان ته د بل چا د لاس نه څه تکليف ورسي نو هم الله ﷻ ته يې حواله کول په کار دي، ځکه الله جل جلاله خو ډير غيرتي ذات دی، خامخا به د دې انسان امداد کوي، او ظالم ته به جزاء ورکوي:

د يو بزرګ د صبر واقعه

ديو بزرګ په باره کې راځي چې ده سفر کولو، باران شوی و، هر ځای کې اوبه وی، په لاره مخامخ يوه ښځه او خاوند راروان وو، چې کله ده ته راورسيده نو د دې بزرګ د ښپلو نه څه څاڅکي وا لوته او د ښځې په جامو (کپړو) پريوته، کله چې د دې خاوند دا وليده نو راغی او دا بزرګ يې يو څپيړه ووهل، او په غصه کې يې ورته وويل چې څه ړوند خو نه يې؟ زما د محبوبې جامې دې ګنده کړې، دده دا بي بي ډيره خوشحاله شوه چې زما بدله يې واخيسته، او دواړه په خوشحالۍ خوشحالۍ خپل کور ته روان شو.

دا بزرګ چونکه کمزوری او بوډا و نو ځکه يې څه ونه ويل، بلکه صبر يې وکړو، او الله ﷻ ته يې هر څه حواله کړه، او مخکې روان شو سفر يې کولو.

په لاره کې د حلوايي دکان و، هغه دکاندار د ځان سره سوچ وکړو چې نن د باران ورځ ده نو که هر څوک ما وليده نو د ثواب د پاره به په هغه باندې ګرمه حلوا او چای څکوم، کله چې

(۱) مکاشفة القلوب للامام الغزالي باب في الصبر والمرض.

دا بزرگ وروورسیده نو هغه حلوایي ورته آواز وکړو ، دې ورغې ، هغه گرم شوده (پی) او حلوه ورته رامخې ته کړه ، ده چې دا حلوا وخوړه او شوده یې وڅکل نو د الله ﷻ شکریه یې ادا کړه . کله چې دا بزرگ د حلوایي دکان نه راووت نو آسمان طرفته یې وکتل او وې ویل : یا الله ! ستا څه عجیبه شان دی مخکې دې په یو کس باندې په یوه څپیړه ووهلم او اوس دې راباندې گرم شوده او حلوا اوخوړه .

په دې وخت کې دا ښځه او خاوند خپل کور ته رسیدلي وو ، دا خاوند یې په اندرپایه باندې پاس ځت ته ختلو چې خپه یې اوخویده ، او لاندې د سر په طرف را وغورځیده چې په هماغه ځای کې مړ شو .

دې ښځې خلقو ته وویل : زما دې خاوند په لاره کې یو بزرگ په څپیړه وهلې و ، کیدې شي هغه خبرې کړې وي ، تاسو د هغه نه معافي اوغواړئ ، هسې نه چې نور تکلیف را اورسي خلق چې دې بزرگ ته راغله او پوښتنه یې ورنه وکړه : چې آیا تا خو دوی ته خبرې نه وی کړی ؟ هغه ورته وویل : چې ما ده ته هیڅ خبرې نه دي کړي ، خو چونکه دده د خپلې ښځې سره دومره محبت و چې زما د ځپلو نه معمولي د اوبو څاڅکي دده د بي بي په جامو ولړیده نو ده د هغې بدل د ما نه واخیست ، او په څپیړه یې ووهلم ، او د ماسره چونکه زما د پروردگار محبت دی نو ما ته چې چا تکلیف را اورسول نو الله ﷻ د هغه نه زما بدله واخیسته ځکه ده په خپلې محبوبې غیرت وکړو ، او په ما باندې خپل رب غیرت وکړو . (۱)

لهذا انسان ته په کار دي چې په هر تکلیف صبر وکړي ، او هره معامله الله ﷻ ته وسپاري نو الله ﷻ بیا د انسان مددگار جوړیږي .

د یوې ښځې د صبر بهترینه واقعه

علامه اسماعیل حقي رحمه الله په خپل تفسیر " تفسیر روح البیان " کې د یوې ښځې د صبر واقعه را نقل کړی :

(۱) خطبات فقیر ج۵ ص ۵۹ .

ابوالحسن وايي يو كرت زه حج ته لاړم ، هلته مې د خانه كعبې طواف كولو ، نو ناڅاپه مې يوه ښځه وليده چې الله ﷻ ډير زيات حُسن و جمال وركړي و ، ما د ځان سره وويل :

قسَم په الله ما تر نن ورځې پورې دومره ښائسته ښځه نه ده ليدلې ، او داسې معلوميږي چې دې ښځې هم تر نن ورځې پورې چيرته هيڅ غم او خفګان نه دي ليدلي .

دې ښځې زما دا خبره واوريده ، او راته وې ويل : اې سړيه ! دا تا څه وويل ؟

قسَم په الله ، په ما داسې دردوُنكي غمونه او تكليفونه تير شوي چې په دې كې د ما سره هيڅوک هم نه دي شريک شوی .

ابوالحسن وايي : ما ورته پوښتنه وكړه چې په تا باندې څه غمونه تير شوي ؟ دې راته وويل :

د اختر ورځ وه ، زما خاوند د قربانۍ ګډ ذبح كړو ، زما دوه (۲) بچي وو هغوی لوبې كولې ، او زما په غيږ كې يو تي خور ماشوم بچی هم و ، زه دوی ته د خوراک په برابرولو كې مصروفه ووم ، زما دې مشر بچي دې بل ته وويل :

زمونږ پلار څو ګډ حلال كړو ، هغه ورته وويل چې څنګه يې حلال كړو ؟ ده ورته وويل چې ته څمله ، كله چې هغه څملاست ، نو ده د هغه په مری باندې چاړه رانښكله او په هماغه ځای يې حلال كړو او مړ شو . بيا مې دا مشر ځوي د يَرې د وجې غَر طرف ته وتخيده ، كله چې مې خاوند خبر شو نو د هغه تلاش پسې ووت ، ځكه په ځنګل كې زمري او ليوان موجود وو ، ده د هغه تلاش كولو نو په يو ځای كې يې وموندو چې ليوانو خوړلې و ، پلار يې هم د ډيرې تَندې او خفګان د لاسه په هماغه ځای كې وفات شو .

كله چې هغوی ناوخته كړو ، نو ما خپل تي خور بچی په كور كې واچول ، او زه د دوی تلاش پسې راووتم ، كله چې واپس راغلم نو ما وكته چې دا ماشوم بچي په خاپوړو باندې نغرې ته راغلی و ، او په نغرې باندې د ګرمو ايشيدلو اوبو ديګچې ايښې و ، هغه يې په ځان باندې راړولې و ، او په هماغه ځای كې دې هم وفات شوی و .

په بل كلي كې زما لور واده وه ، هغه چې خبره شوه چې زما پلار او درې (۳) ورونه وفات شوي دي نو هغه هم په هماغه ځای كې د خفګان نه راوغورځيده او وفات شوه . دا ټول غمونه ځان له په ما باندې راغله .

نو اې سريه ! ته څنګه وايي چې په دې بنځه باندې به چيرته غم نه وي تير شوی.

ابوالحسن وايي چې ما ورته پوښتنه وکړه : تا په دې دومره لوی مصيبت باندې څنګه صبر وکړو ؟

نو دې راته وويل : کله چې په چا باندې مصيبت راشي او دې صبر وکړي نو ددې انجام ښه وي ، او که بې صبري وکړي نو په دې سره د صبر هغه ثواب هم ختم شي او په لاس باندې هيڅ نه ورځي . لهذا ما د صبر او تحمل نه کار واخيست او دا مې د الله ﷻ يو امتحان اوګڼل . ابوالحسن وايي دې ښځې دا خبره وکړه او د ما نه روانه شوه . (۱)

د مصيبت په وخت " إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ " ويلو فضيلت

قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ : مَا مِنْ مُسْلِمٍ تُصِيْبُهُ مُصِيْبَةٌ فَيَقُوْلُ مَا أَمَرَهُ اللّٰهُ بِهِ : " إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ اَللّٰهُمَّ أْجُرْنِيْ فِيْ مُصِيْبَتِيْ وَأَخْلِفْ لِيْ خَيْرًا مِنْهَا " إِلَّا أَخْلَفَ اللّٰهُ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا . فَلَمَّا مَاتَ أَبُوْ سَلَمَةَ قُلْتُ : أَيُّ الْمُسْلِمِيْنَ خَيْرٌ مِنْ أَبِيْ سَلَمَةَ ؟ أَوَّلُ بَيْتٍ هَاجَرَ إِلَى رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ ثُمَّ إِنِّيْ قُلْتُهَا . فَأَخْلَفَ اللّٰهُ لِيْ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۲)

حضرت ام سلمة رضی الله عنها وايي چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايلي : کوم مسلمان چې په څه (وړوکي يا غټ) مصيبت کې ګرفتار شي او د الله ﷻ د حکم مطابق دا الفاظ ووايي :

" إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ اَللّٰهُمَّ أْجُرْنِيْ فِيْ مُصِيْبَتِيْ وَأَخْلِفْ لِيْ خَيْرًا مِنْهَا "

(۱) تفسير روح البيان ج ۴ ص ۲۹۰ سورة يوسف آيت ۸۳ .

(۲) اخرجه مسلم ۹۲۲ ، مشكوة كتاب الجنائز باب ما يقال عند من حضره الموت حديث ۳ ، نزهة الناظرين ص ۵۳۶ كتاب الصبر والحمد والشكر الترغيب والترهيب ج۴ (۲/۳۱۵۶) . نوټ : دا " إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ " ويل ددې امت خصوصيت دی . قَالَ سَعِيْدُ بْنُ جُبَيْرٍ : مَا أُعْطِيَ أَحَدٌ فِي الْمُصِيْبَةِ مَا أُعْطِيَ هٰذِهِ الْأُمَّةُ يَعْنِي الْإِسْتِرْجَاعَ ، وَلَوْ أُعْطِيَهَا أَحَدٌ لَأُعْطِيَهَا يَعْقُوْبُ . أَلَا تَسْمَعُ إِلَى قَوْلِهِ فِيْ قِصَّةِ يُوْسُفَ : (يَا أَسَفٰى عَلٰى يُوْسُفَ ... سورة يوسف آيت ۸۴) نزهة الناظرين ص ۵۳۶ كتاب الصبر والحمد والشكر .

ترجمه: مونږ د الله ﷻ يو او هم هغه طرف ته به مونږ واپس كيږو ، يا الله! زما په دې مصيبت باندې ماته اجر راكړې او دې نه بهتر بدل (عوض) راكړې.

نبي عليه السلام وفرمايل: چې كوم سړي دا دُعا ووايي نو الله ﷻ به د دې مصيبت د ه ته بهترينه بدله وركړي.

حضرت ام سلمة رضى الله عنها فرمايي چې كله زما اولنۍ خاوند ابوسلمه رضي الله عنه وفات شو (ماته د نبي كريم ﷺ دا حديث راياد شو نو د پيغمبر ﷺ د حكم په ځاى راوړلو په خاطر مې دا كلمات ويل اوغوښته خو) د ځان سره مې وويل چې د ابوسلمه رضي الله عنه نه بهترين كوم مسلمان كيدې شي؟ (چې د هغه په عوض كې يې الله ﷻ ماته راكړي) ځكه هغه خو د ټولو نه اولنۍ هغه كس و چې د خپل اهل وعيال سره يې نبي عليه الصلوة والسلام ته هجرت وكړو (او د نبي ﷺ د ترور ځوي او رضاعي ورور هم و)، ام سلمه رضي الله عنها وايي چې د دې باوجود ما بيا هم " إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ ... " ووييل، نو الله ﷻ د ابوسلمه رضي الله عنه په بدله كې ماته نبي كريم صلى الله عليه وسلم راكړو (يعنى زه د هغه په نكاح كې راغلم، چې دا يو عظيم سعادت او فضيلت دى).

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ اَدْخِلُوْا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴾ سورة المومن آيت ۴۶.

په عالَمِ برزخ (قبر) کې عذابونه او نِعمتونه

تاليف :

اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيضُ القُرآن اکاخيل کالونی مردان

نوټ :

" په عالَمِ برزخ (قبر) کې عذابونه او نِعمتونه " موضوع مې په یو څو غټو عنواناتو تقسیم کړی :

۱. د قرآن کریم او احادیثو نه د عذابِ قبر ثبوت .

۲. د عذابِ قبر اَسباب .

۳. په عذابِ قبر باندې د بې دینه خلقو اعتراضات او د هغې جوابات

۴. د قبر متعلق فقهي مسایل .

۵. په آخر کې د قبر د عذابونو او نعمتونو متعلق نور متعمد واقعات هم ذکر شوي .

ابوالشمس عفی عنه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

په عالَمِ برزخ (قبر) کې عذابونه او نِعمتونه

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى ، وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ اَدْخِلُوْا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴾ (۱)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَرَ ﴿ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ﴾ . (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اَلْقَبْرُ إِمَّا رَوْضَةٌ مِّنْ رِّيَاضِ الْجَنَّةِ اَوْ حُفْرَةٌ مِّنْ حُفَرِ النَّارِ . (۳)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

محترمو مسلمانانو ورونو ! کله چې انسان وفات شي نو دې د عالمِ دُنيا نه عالمِ برزَخ طرف ته منتقِل شي، دا دَوَر د وفات کيدو نه شروع کيږي او تر د دوباره ژوندي کيدو (يعنې قيامته) پورې جاري وي . الله تعالی هم فرمايي :

﴿ وَمِنْ وَّرَآئِهِمْ بَرْزَخٌ إِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴾ . (۴)

ترجمه: د دوی د وړاندې برزخ دی چې دوی به په هغې کې تر قيامته پورې پاتې کيږي .

---

(۱) سورة المومن (غافر) آيت ۴۶ .

(۲) سورة إبراهيم آيت ۲۷ .

(۳) رواه الطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۴ ص۱۱۹ الترغيب في ذكر الموت وقصر الامل... وَفِيْ رِوَايَةٍ : إِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِّنْ رِّيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِّنْ حُفَرِ النَّارِ . رواه الترمذي كتاب القيامة باب ۲۶ (۲۴۶۰) والبيهقي، الترغيب والترهيب ج۴ ص۱۱۸ الترغيب في ذكر الموت وقصر الامل...

(۴) سورة المؤمنون آيت ۱۰۰ .

په دې دوران کې که یو انسان په قبر کې دفن شي، یا په اوبو کې ډوب شي، یا په اور کې اوسوزي، یا په بله طریقه مړ شي نو په دې ټولو حالتونو کې دې په عالم برزخ کې داخل دی.

او دا د أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ عقیده ده چې د مړي اجزاء که په هر ځای کې وي ده ته به په دې برزخي ژوند کې ثواب او جزاء ملاویږي، یعنی که نیک عمله وي نو ثواب او راحت به ورته رسیږي او که بدعمله، فاجر او کافر وي نو عذاب او سختي به ورته رسیږي. (۱)

د قبر عذاب او ثواب

په عالم برزخ کې د فرښتو سوالونه، او بیا صحیح جواب ورکوونکو ته ثواب، او غلط جواب ورکوونکو ته عذاب د قرآن کریم د لسو (۱۰) آیتونو نه اشارةً او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اویا (۷۰) متواتر احادیثو نه صراحةً معلومیږي، دغه رنګې په دې باندې د امت اجماع هم ده، لهذا په دې کې د یو مسلمان دپاره هیڅ شک و شبه ته ده په کار. (۲)

د عذاب قبر ثبوت د قرآن کریم نه

اول آیت

الله ﷻ د فرعون او دهغه د ملګرو په باره کې فرمایي:

اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوْا اٰلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ (۳)

ترجمه: دوی (په برزخ کې) سهر او ماښام اور ته وروړاندې کولې شي (او دا ورته خودلې شي چې تاسو به د قیامت په ورځ دې اور ته داخلولې شئ)، او په کومه ورځ چې قیامت قائم شي (نو حکم به وشي چې) د فرعون ملګري سخت عذاب ته داخل کړئ.

(۱) قَالَ الْحَافِظُ ابْنُ قَيِّمٍ رحمه الله: وَمِمَّا يَنْبَغِيْ أَنْ يُعْلَمَ أَنَّ عَذَابَ الْقَبْرِ هُوَ عَذَابُ الْبَرْزَخِ، فَكُلُّ مَنْ مَاتَ وَهُوَ مُسْتَحِقٌّ الْعَذَابِ نَالَهُ نَصِيْبُهُ مِنْهُ قُبِرَ أَوْ لَمْ يُقْبَرْ. فَلَوْ أَكَلَتْهُ السِّبَاعُ أَوْ أُحْرِقَ حَتّٰى صَارَ رَمَادًا أَوْ نُسِفَ فِي الْهَوَاءِ أَوْ صُلِبَ. أَوْ غَرِقَ فِي الْبَحْرِ وَصَلَ إِلَى رُوْحِهِ وَبَدَنِهِ مِنَ الْعَذَابِ مَا يَصِلُ إِلَى الْقُبُوْرِ. الروح ص ۵۸ المسئلة السادسة، فتاوی حقانیه ج۱ ص ۱۸۲ کتاب العقائد والایمانیات.

(۲) معارف القرآن لمولانا مفتي محمد شفیع رحمه الله. سورة ابراهیم آیت ۲۷، وسورة مومن آیت ۴۶.

(۳) سورة المومن (غافر) آیت ۴۶.

نو دا آيت د عذابِ قبر دليل دی (۱). دغه وجه ده چې امام بخاري رحمه الله هم دغه آيت د عذاب قبر په ثبوت کې ذکر کړی او مستقل باب يې قائم کړی:

بَابُ مَا جَآءَ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ. بيا يې ددې لاندې دا آيت او څه نور آيتونه ذکر کړي (۲).

د امام رازي رحمه الله تحقيق:

امام رازي رحمه الله ليکي چې: دا آيت د عذابِ قبر په ثبوت باندې واضحه دليل دی، ځکه په دې کې ذکر دي:

﴿ اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ﴾ چې سهر او ماښام به دوی ته اُور پيش کولی شي، نو ددينه خو د دُنيا سهر او ماښام مراد نه دی ځکه دوی خو په دُنيا کې اُور ته نه وو پيش شوي، دغه رنګې آخرت هم مراد نه دی ځکه د آخرت تذکره وروستو په خپله شته چې:

﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ ... ﴾. نو معلومه شوه چې د دينه د عالَمِ برزخ عذاب مراد دی.

پس کله چې د فرعونيانو په باره کې عذاب قبر ثابت شو نو د نورو کافرانو او ګناهګارانو د پاره هم ثابتيږي، ځکه هيڅوک هم ددې قائل نه دي چې ګني دغه عذابِ قبر د فرعون او دده ملګرو سره خاص دی. (۳)

علمي نُکته: بل دا چې په دې آيت کې د ﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ ﴾ عطف په ﴿ غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ﴾ باندې شوی، او عطف تقاضا د مُغايرت کوي په مابين د معطوف او معطوف عليه کې، لهذا د غُدُوًّا وَّعَشِيًّا نه به مراد د قيامت نه مخکې د عالَمِ برزخ عذاب مراد وي.

---

(۱) معارف القرآن لمولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله سورة مومن آيت ۴۶.

(۲) بخاري ج۱ كتاب الجنائز باب ما جاء في عذاب القبر باب ۸۶۹.

(۳) إِحْتَجَّ أَصْحَابُنَا بِهٰذِهِ الْآيَةِ عَلَى إِثْبَاتِ عَذَابِ الْقَبْرِ قَالُوْا: اَلْآيَةُ تَقْتَضِيْ عَرْضَ النَّارِ عَلَيْهِمْ غُدُوًّا وَّعَشِيًّا وَلَيْسَ الْمُرَادُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِأَنَّهُ قَالَ ﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوْا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴾، وَلَيْسَ الْمُرَادُ مِنْهُ أَيْضًا الدُّنْيَا لِأَنَّ عَرْضَ النَّارِ عَلَيْهِمْ غُدُوًّا وَّعَشِيًّا مَا كَانَ حَاصِلًا فِي الدُّنْيَا. فَثَبَتَ أَنَّ هٰذَا الْعَرْضَ إِنَّمَا حَصَلَ بَعْدَ الْمَوْتِ وَقَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ. وَذٰلِكَ يَدُلُّ عَلَى إِثْبَاتِ عَذَابِ الْقَبْرِ فِيْ حَقِّ هٰؤُلَاءِ. وَإِذَا ثَبَتَ فِيْ حَقِّهِمْ ثَبَتَ فِيْ حَقِّ غَيْرِهِمْ لِأَنَّهُ لَا قَائِلَ بِالْفَرْقِ. تفسير كبير ج۹ ص ۵۲۱ سورة المومن آيت ۴۶.

Scanned with CamScanner

مړي ته په عالمِ برزخ کې سهر او ماښام خپل مقام خودلې شي

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ. إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ. فَيُقَالُ: هٰذَا مَقْعَدُكَ حَتّٰى يَبْعَثَكَ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (۱)

په تاسو کې چې څوک وفات شي نو که دې جنتي وي او که جهنمي خو په عالمِ برزخ کې به ورته خپل مقام سهر او بيګاه ښودلې شي او دا به ورته ويلې شي چې د قيامت په ورځ (د حساب و کتاب نه روستو) دا ستا مقام دی (او ته به دلته راځې).

يعنی عالمِ برزخ کې به جنتيانو ته په جنت کې او جهنميانو ته به په جهنم کې خپل خپل مقام خودلې شي> او دا به ورته ويلې شي چې ستاسو آخري ځای هم دادی.

دويم آيت:

د عذاب قبر په ثبوت باندې دويم آيت دادی:

﴿ يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ﴾. (۲)

ترجمه: الله تعالی مومنانو لره د دې مضبوطې خبرې (کلمې طيبې) په برکت سره د دُنيا په ژوند او آخرت (يعنی عالمِ برزخ) کې مضبوط ساتي.

د بخاري او مسلم شريف په حديث کې راغلي چې په دې آيت کې د " آخرت " نه مراد عالمِ برزخ دی، يعنی د مرګ نه پس تر دوباره ژوندي کيدو پورې مينځنې حالت مراد دی (۳)

(۱) هذا الحديث أخرجه البخاري في الجنائز باب الميت يعرض عليه مقعده بالغداة والعشي ۱۳۷۹ باب ۸۷۲ وفي بدء الخلق باب ما جاء في صفة الجنة وانها مخلوقة ۳۲۴۰ وفي الرقاق باب سكرات الموت ۶۵۱۵، ومسلم باب عرض مقعد الميت من الجنة او النار عليه وإثبات عذاب القبر ۶۵/۷۱۶۷ (۲۸۶۶)، وأخرجه الترمذي في الجنائز باب ما جاء في عذاب القبر ۱۰۲۷، والنسائي في الجنائز باب وضع الجريدة على القبر ۲۰۷۱، وابن ماجه في الزهد باب ذكر القبر والبلى ۴۲۲۴.

(۲) سورة إبراهيم آيت ۲۷.

(۳) معارف القرآن لمولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله سورة ابراهيم آيت ۲۷.

Scanned with CamScanner

او دا آيت د عذابِ قبر په باره کې نازل شوی.

حضرت براء بن عازب ﷺ د نبي کريم ﷺ حديث نقل کوي چې پيغمبر ﷺ فرمايي:

﴿ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ ﴾ قَالَ: نَزَلَتْ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ، فَيُقَالُ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: رَبِّيَ اللهُ، وَنَبِيِّي مُحَمَّدٌ. فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّوَجَلَّ: ﴿ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ﴾.(۱)

دا آيت ﴿ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا ... ﴾ د عذاب قبر په باره کې نازل شوی، ددې انسان نه به په قبر کې پوښتنه وشي: مَنْ رَبُّكَ؟ ستا رب څوک دی؟ دی به ورته ووايي: رَبِّيَ اللهُ، وَنَبِيِّي مُحَمَّدٌ. زما رب الله ﷻ دی او زما نبي محمد (صلی الله عليه وسلم) دی. همدا مطلب ددې قول د الله تعالی دی چې الله تعالی فرمايي: ﴿ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا ... ﴾
ترجمه: الله تعالی مومنان د صحيح خبرې په برکت سره په دُنيا او آخرت (يعنی عالمِ برزخ) کې مضبوط ساتي.

په يو روايت کې داسې الفاظ دي، نبي عليه السلام فرمايي:

إِذَا أُقْعِدَ الْمُؤْمِنُ فِي قَبْرِهِ أُتِيَ ثُمَّ شَهِدَ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، فَذٰلِكَ قَوْلُهُ: يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ ﴾.(۲)

کله چې مومن په خپل قبر کې کينولې شي نو ده ته فرښتې راشي (پوښتنې ورنه وکړي) بيا دې ګواهي ورکړي چې د الله ﷻ نه بغير بل څوک لايق د عبادت نشته او محمد صلی الله عليه وسلم د الله ﷻ رسول دی، او همدا تعبير او مطلب ددې قول د الله تعالی دی چې الله رب العزت فرمايي:

(۱) هذا الحديث أخرجه البخاري في الجنائز باب ما جاء في عذاب القبر ۱۳۶۹، وفي تفسير سورة إبراهيم باب ﴿ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ ﴾ ۴۶۹۹، ومسلم باب عرض مقعد الميت من الجنة أو النار عليه وإثبات عذاب القبر ۷۳/۷۱۷۵ (۲۸۷۱)، وأخرجه الترمذي في تفسير سورة ابراهيم ۳۱۲، وأبوداود في السنة باب في المسألة في القبر وعذاب القبر، وابن ماجه في الزهد باب ذكر القبر والبلی ۳۳۲۲.

(۲) بخاري شريف ج۱ كتاب الجنائز باب ماجاء في عذاب القبر حديث ۱۲۸۵.

﴿ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ ﴾ .

د حضرت براء بن عازب ﷜ په روایت باندې همدا مضمون تقریبًا د څلویښتو (۴۰) صحابه کرامو نه په معتبرو سندونو سره نقل دی ، دغه احادیث امام ابن کثیر رحمه الله په خپل تفسیر (تفسیر ابن کثیر) کې راجمع کړي ، او شیخ جلال الدین سیوطي رحمه الله په خپلې منظوم رسالې (اَلتَّثْبِیْت عِنْدَ التَّبْیِیْت) کې رانقل کړي .

په شرحُ الصدور کې د اویا (۷۰) احادیثو په نقل کولو سره دې روایتونو ته متواتر ویل شوي ، او دې ټولو صحابه کرامو په دغه آیت کې د "آخرت" نه مراد قبر اخیستې دی ، او دا آیت یې د قبر د ثواب او عذاب په باره کې ګرځولی .(۱)

قبر د جنت د باغیچو نه یوه باغیچه . یا د جهنم د کندو نه یوه کنده ده

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي :

اَلْقَبْرُ إِمَّا رَوْضَةٌ مِّنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِّنْ حُفَرِ النَّارِ .(۲)

قبر یا خو د جنت د باغیچو نه یوه باغیچه ده ، او یا د جهنم د کندو نه یوه کنده ده .

یعنی که سړې نیک عمله مسلمان وي نو دده د پاره قبر د جنت د باغیچو نه یوه باغیچه ده ، او که سړې کافر او بَد عمله وي نو دده د پاره د جهنم د کندو نه یوه کنده ده .

د مومن بنده نه په قبر کښې د فرښتو پوښتنې

مومن بنده ته الله جَلَّ جَلَالُهُ په دُنیا کې هم د اطمینان ، سکون او خوشحالی واله ژوند ورکوي ، د زنکدن په حالت کې هم ورسره نرمي کوي ، او په قبر کې هم په ده باندې اِنعام و اِحسان کوي چې د فرښتو د پوښتنو صحیح صحیح جواب ورکولو توفیق ورکوي .

(۱) معارف القرآن سورة ابراهیم ایت ۲۷ .

(۲) رواه الطبراني في الاوسط ، الترغیب والترهیب ج۴ ص ۱۱۹ الترغیب في ذکر الموت وقصر الامل ... وَفِيْ رِوَايَةٍ : إِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِّنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِّنْ حُفَرِ النَّارِ . رواه الترمذي کتاب القیامة باب ۲۶ (۲۴۶۰) والبیهقي ، الترغیب والترهیب ج۴ ص ۱۱۸ الترغیب في ذکر الموت وقصر الامل ...

Scanned with CamScanner

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي: (۱)

چې کله مړی په قبر کې کېښودې شي نو ده ته دوه (۲) فرښتې (مُنکر او نَکِير) راشي، دوی دا مړی راکېنوي، او پوښتنه ورنه وکړي:

مَنْ رَبُّكَ؟ ستا رب څوک دی؟

مومن بنده جواب ورکړي: رَبِّيَ اللهُ، زما رب الله ﷻ دی.

بيا ورنه پوښتنه وکړي: مَا دِيْنُكَ؟ ستا دين څه شی دی؟

دې ورته جواب ورکړي: دِيْنِيَ الْإِسْلَامُ. زما دين اسلام دی.

بيا ورنه پوښتنه وکړي: مَا هٰذَا الرَّجُلُ بُعِثَ فِيْكُمْ؟ (۲) دا کس (پيغمبر ﷺ) چې تاسو ته درلېږل شوی و دا څوک دی؟

دې به ورته ووايي:

هُوَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. دا د الله ﷻ رسول دی.

---

(۱) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ؓ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ قَالَ: يَأْتِيْهِ مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ فَيَقُوْلَانِ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُوْلُ رَبِّيَ اللهُ. فَيَقُوْلَانِ لَهُ: مَا دِيْنُكَ؟ فَيَقُوْلُ: دِيْنِيَ الْإِسْلَامُ. فَيَقُوْلَانِ لَهُ: مَا هٰذَا الرَّجُلُ الَّذِيْ بُعِثَ فِيْكُمْ؟ فَيَقُوْلُ: هُوَ رَسُوْلُ اللهِ. فَيَقُوْلَانِ لَهُ: وَمَا يُدْرِيْكَ؟ فَيَقُوْلُ: قَرَأْتُ كِتَابَ اللهِ، فَآمَنْتُ بِهِ وَصَدَّقْتُ. فَذٰلِكَ قَوْلُهُ" ﴿ يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ ﴾. الاية " قَالَ فَيُنَادِيْ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ صَدَقَ عَبْدِيْ فَافْرِشُوْهُ مِنَ الْجَنَّةِ. وَالْبِسُوْهُ مِنَ الْجَنَّةِ. وَافْتَحُوْا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ فَيُفْتَحُ لَهُ. قَالَ فَيَأْتِيْهِ مِنْ رَوْحِهَا وَطِيْبِهَا وَيُفْتَحُ لَهُ فِيْهَا مَدَّ بَصَرِهِ. رواه احمد، وابوداود باب المسألة في القبر وعذاب القبر ۴۷۵۲.

(۲) د ابوداود شريف په روايت کې دا سې الفاظ دي: مَنْ نَبِيُّكَ؟ ستا نبي څوک دی؟ دې به ورته ووايي: نَبِيِّيْ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. زما نبي محمد صلی الله عليه وسلم دی. اخرجه ابوداود، والحاكم وقال: صحيح على شرط الشيخين، احياء العلوم ج۴ ص ۶۶۵ كتاب ذكر الموت وما بعده.

بیا هغوی پوښتنه وکړي : وَمَا يُدْرِيكَ؟ تا ته څنګه معلومه شوه چې دا د الله ﷺ رسول دی؟ دې به ورته جواب ورکړي : قَرَأْتُ كِتَابَ اللهِ فَآمَنْتُ بِهِ وَصَدَّقْتُ. ما دا الله ﷻ کتاب لوستلې و (په هغې کې راته معلومه شوې وه چې دا د الله ﷺ رسول دی) په هغې مې ایمان راوړې و، او زړه سره مې د هغې تصدیق کړی و. نو د هغې په وجه ما ته د پیغمبر علیه السلام رسول کیدل معلوم شو.

نبي علیه السلام فرمایي : چې د مومن بنده د دغې جواب متعلق الله تعالی فرمایي :

﴿ يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ﴾. (۱)

ترجمه : الله تعالی مومنان د صحیح خبرې په برکت سره په دُنیا او آخرت (یعنی عالمِ برزخ) کې مضبوط ساتي.

بیا به د آسمان نه یو آواز کوونکې آواز وکړي :

أَنْ صَدَقَ عَبْدِيْ فَأَفْرِشُوْهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَأَلْبِسُوْهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَافْتَحُوْا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ.

زما دې ریښتیا ویل، ده ته د جنت بستره خوره کړئ، ده ته د جنت لباس ور واغوندئ، او ده د پاره د جنت نه دروازه راخلاصه کړئ.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې ده ته به د جنت نه دروازه راخلاصه شي چې د هغې نه به ده ته د جنت هوا او خوشبویي راځي، بیا به د ده قبر د ومره اندازه فراخه کړې شي څومره چې د ده نظر لږي.

نبي ﷺ وفرمایل : د دینه پس به ده ته د یو ښائسته مخ والا داسې کس راشي چې ښائسته جامې به یې اغوستې وي او خوشبویي به ورنه ځي، ده ته به ووایي :

أَبْشِرْ بِالَّذِيْ يَسُرُّكَ هٰذَا يَوْمُكَ الَّذِيْ كُنْتَ تُوْعَدُ.

ته زیرې قبول کړه د هغه شي چې تا لره خوشحالوونکې دی (یعنی د داسې نعمتونو زیرې قبول کړه چې نه خو سترګو لیدلي، نه غوږونو اوریدلي، او نه د چا په زړه کې تیر شوي)، نن هغه ورځ ده چې د هغې په دُنیا کې د تا سره وعده شوې وه.

(۱) سورة إبراهيم آیت ۲۷.

ته څوک يې چې دومره ښکلې مخ دې دی او ته مومن بنده ته دغه نه پوښتنه وکړي : مالره خير او خوشخبري راوړه؟ هغه به جواب ورکړي :

أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحُ . زه ستا نيک عمل يم (چې په دې شکل و صورت کې راغلې يم)

د کافر او گناهگار نه په قبر کې د فرښتو پوښتنې

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي : (۱) چې کله کافر (او گناهگار بنده) په قبر کې کيښودې شي ، او ده ته روح دده جسم ته راواپس کړې شي نو ده له به هم دوه فرښتې راشي ، دې به راکينوي ، او پوښتنه به ورنه وکړي :

مَنْ رَبُّكَ؟ ستا رب څوک دی؟ دې به ورته ووايي : هَاه هَاه لَا أَدْرِيْ . هاى هاى زه نه پوهيږم .

بيا به فرښتې ورنه پوښتنه وکړي : مَا دِيْنُكَ؟ ستا دين څه شی دی؟ دې به ووايي : هَاه هَاه لَا أَدْرِيْ . هاى هاى زه نه پوهيږم .

فرښتې به بيا ورنه پوښتنه وکړي : مَا هٰذَا الرَّجُلُ بُعِثَ فِيْكُمْ؟ دا کس (پيغمبر ﷺ) چې تاسو ته درليږل شوی و داڅوک دی؟ دې به ورته ووايي : هَاه هَاه لَا أَدْرِيْ . هاى هاى زه نه پوهيږم .

(ددې سوال وجواب نه روستو) يو آواز کوونکې به آواز وکړي :

أَنْ كَذَبَ فَأَفْرِشُوْهُ مِنَ النَّارِ ، وَأَلْبِسُوْهُ مِنَ النَّارِ ، وَافْتَحُوْا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ .

---

(۱) وَأَمَّا الْكَافِرُ فَذَكَرَ مَوْتَهُ . قَالَ : وَيُعَادُ رُوْحُهُ فِيْ جَسَدِهِ ، وَيَأْتِيْهِ مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ فَيَقُوْلَانِ : مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُوْلُ : هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِيْ . فَيَقُوْلَانِ لَهُ : مَا دِيْنُكَ؟ فَيَقُوْلُ : هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِيْ . فَيَقُوْلَانِ : مَا هٰذَا الرَّجُلُ الَّذِيْ بُعِثَ فِيْكُمْ؟ فَيَقُوْلُ : هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِيْ . فَيُنَادِيْ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ فَأَفْرِشُوْهُ مِنَ النَّارِ ، وَأَلْبِسُوْهُ مِنَ النَّارِ ، وَافْتَحُوْا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ . قَالَ : فَيَأْتِيْهِ مِنْ حَرِّهَا وَسَمُوْمِهَا . قَالَ : وَيُضَيَّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتّٰى تَخْتَلِفَ فِيْهِ أَضْلَاعُهُ ثُمَّ يُقَيَّضُ لَهُ أَعْمٰى أَصَمُّ مَعَهُ مِرْزَبَّةٌ مِنْ حَدِيْدٍ لَوْ ضُرِبَ بِهَا جَبَلٌ لَصَارَ تُرَابًا فَيَضْرِبُهُ بِهَا ضَرْبَةً فَيَصِيْحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ إِلَّا الثَّقَلَيْنِ فَيَصِيْرُ تُرَابًا ثُمَّ يُعَادُ فِيْهِ الرُّوْحُ . رواه احمد ، وابوداود باب المسألة في القبر وعذاب القبر ۴۷۵۲ .

دې بنده دروغ وويل (يعنى ده د فرښتو د وړاندې ځان عاجزه او بې مجرمه ښکاره کړو

حالانکه ده دروغ وويل ځکه دې د الله ﷻ د وحدانيت ، د دين اسلام او د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه منکر وُ) ، ده ته د اُور بستره خوره کړئ ، د اُور لباس ور واغوندئ ، او دجهنم دروازه ورته راخلاصه کړئ.

رسول الله ﷺ وفرمايل (ده ته به دجهنم دروازه راخلاصه شي) چې د هغې نه به ده ته د جهنم ګرمي او د هغې ګرمه سوزوونکې هوا راځي ، او ده باندې به دا قبر داسې راتنګ کړې شي چې په دې سره به دده پوښتۍ په يو بل کې ورننوځي .

بيا به ده ته داسې يو بدصورته سړې راشي چې هغه به خرابې جامې اغوستې وي ، او بَدبُويي به ورنه ځي ، هغه به ورته وايي :

اَبْشِرْ بِالَّذِيْ يَسُوْءُكَ هٰذَا يَوْمُكَ الَّذِيْ كُنْتَ تُوْعَدُ .

ته د داسې خرابې خبرې (سزاګانو) زيرې قبول کړه چې هغه تا غمجن کوي ، نن هغه ورځ ده چې د کومې تاسره په دُنيا کې وعده شوې وه .

دغه کافر او ګناهګار بنده به دده نه پوښتنه وکړي : ته څوک يې چې دومره بَدرنګ مخ دې دى او د شَر زيرې دې راوړې دى ؟ هغه به ورته وايي :

اَنَا عَمَلُكَ الْخَبِيْثُ . زه ستا بد عمل يم . (۱)

د ابوداود شريف په حديث کې ورسره دا هم شته : چې بيا به په ده باندې د عذاب د پاره داسې فرښته مقرر کړې شي چې نه به څه ګوري ، او نه به څه آوري ، د هغې سره به د اُوسپنې داسې ګُرز وي چې که چيرته په هغې باندې غَر يو ګوزار ووهلې شي نو دا غر به ايرې شي .

دا فرښته چې کله دا کافر او ګناهګار په دې ګرز باندې يو ګوزار ووهي نو داسې چغې به جوړې کړي چې د مشرق او مغرب په مينځ کې د انسانانو او پيريانو نه علاوه نور هر شي به دده دا چغې او سُورې آوري ، په دې يو ګوزار سره به دې خاورې شي ، ددې نه روستو به بيا

(۱) مشكوة كتاب الجنائز باب مايقال عندمن حضره الموت حديث ۱۵ .

په دې کې روح واچولې شي (نو دغه شان عذاب کې به دې گرفتار وي)۰(۱)

په قبر کې د فرښتو په سوالونو کولو کې حکمت

بعضې علماء ليکي: فرښتې چې د انسان نه په قبر کې د رب او دين باره کې پوښتنه کوي نو دې په حکمتونو خو الله ﷻ پوهيږي خو يو حِکمت په کې دا دی چې: کله الله ﷻ په مخ د زمکه د خليفه پيدا کولو اراده وکړه نو فرښتو ورته وويل:

﴿ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ... ﴾.(۲)

ترجمه: اې الله! ته په دې زمکه داسې مخلوق آبادوې چې هغه به په دې زمکه کې فساد کوي او د يو بل وينه به تويوي؟

نو الله ﷻ ورته وويل: ﴿ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾.(۳)

ترجمه: بيشکه زه په هغه کارونو پوهيږم چې تاسو پرې نه پوهيږئ.

اوس چې کله يو انسان وفات شي، الله ﷻ قبر ته دوه (۲) فرښتې ورولیږي، دوی ورته پوښتنه کوي: مَنْ رَبُّكَ؟ وَمَا دِينُكَ؟ ستا رب څوک دی؟ ستا دين څه شی دی؟

---

(۱) ابوداود باب المسئلة في القبر وعذاب القبر ۴۷۵۳، واخرجه ابن ماجه ۱۵۴۸، معارف الحديث ج۱ ص۱۲۳، مشكوة كتاب الجنائز باب ما يقال عند من حضره الموت حديث ۱۵. وَفِي رِوَايَةٍ: إِذَا قُبِرَ الْمَيِّتُ أَتَاهُ مَلَكَانِ أَسْوَدَانِ أَزْرَقَانِ يُقَالُ لِأَحَدِهِمَا "الْمُنْكَرُ" وَلِلْآخَرِ "النَّكِيرُ" فَيَقُولَانِ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: هُوَ عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُهُ. فَيَقُولَانِ: قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ كُنْتَ تَقُولُ هَذَا. ثُمَّ يُفْسَحُ لَهُ قَبْرُهُ سَبْعُونَ ذِرَاعًا فِي سَبْعِينَ. ثُمَّ يُنَوَّرُ لَهُ فِيهِ. ثُمَّ يُقَالُ لَهُ: نَمْ. فَيَقُولُ: أَرْجِعُ إِلَى أَهْلِي فَأُخْبِرُهُمْ. فَيَقُولَانِ: نَمْ كَنَوْمَةِ الْعَرُوسِ الَّذِي لَا يُوقِظُهُ إِلَّا أَحَبُّ أَهْلِهِ إِلَيْهِ حَتَّى يَبْعَثَهُ اللهُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذَلِكَ. وَإِنْ كَانَ مُنَافِقًا أَوْ كَافِرًا قَالَ: سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ قَوْلًا فَقُلْتُ مِثْلَهُ لَا أَدْرِي. فَيَقُولَانِ: قَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُولُ ذَلِكَ. فَيُقَالُ لِلْأَرْضِ: الْتَئِمِي عَلَيْهِ. فَتَلْتَئِمُ عَلَيْهِ فَتَخْتَلِفُ أَضْلَاعُهُ فَلَا يَزَالُ فِيهَا مُعَذَّبًا حَتَّى يَبْعَثَهُ اللهُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذَلِكَ. ذكره السيوطي في الدر المنثور ۴/ ۸۲، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الأنبياء والصالحين الفصل الاول في سؤال منكر ونكير ص ۱۲۲.

(۲) البقره آيت ۳۰.

(۳) البقره آيت ۳۰.

کله چې دې ورته ووايي : رَبِّيَ اللهُ ، وَدِيْنِيَ الْإِسْلَامُ . زما رب الله ﷻ دی او ، زما دین اسلام دی. نو الله تعالی دې فرښتو وفرمايي :

يَا مَلَائِكَتِيْ أُنْظُرُوْا إِلَى عَبْدِيْ قَدْ أَخَذْتُ رُوْحَهُ وَمَالَهُ . فَمَالُهُ لِعَدُوِّهِ وَزَوْجَتُهُ فِيْ حِجْرِ غَيْرِهِ وَضَيْعَتُهُ فِيْ يَدِ غَيْرِهِ . ثُمَّ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ سَأَلُوْهُ فِيْ بَطْنِ الْأَرْضِ وَلَمْ يَذْكُرْ غَيْرَ تَوْحِيْدِيْ وَتَنْزِيْهِيْ لِتَعْلَمُوْا أَنِّيْ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ . (۱)

اې زما فرښتو ! تاسو زما دې بنده ته وګورئ چې ما دده نه روح او مال اخیستی ، دده مال بل چاته پاتې شو ، بي بي يې د بل کس په نکاح کې راغله ، او اولاد يې د بل چا په لاس کې راغی ليکن بيا هم چې فرښتې دده نه د زمکې په خيټه کې د رَب متعلق پوښتنه کوي نو دې زما د توحيد او پاکۍ نه علاوه بل شی نه ذکر کوي .

اې فرښتو ! دا ددې دپاره چې تاسو پوهه شئ چې زه پوهه يم په هغه څه باندې چې تاسو پرې نه پوهيږئ .

په قبر کې د مومن دپاره راحت او د کافر و منافق دپاره سختي

د بخاري شريف حديث دی ، نبي اکرم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِيْ قَبْرِهِ وَتَوَلّٰى عَنْهُ أَصْحَابُهُ إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ أَتَاهُ مَلَكَانِ فَيُقْعِدَانِهِ فَيَقُوْلَانِ : مَا كُنْتَ تَقُوْلُ فِيْ هٰذَا الرَّجُلِ ؟ (لِمُحَمَّدٍ) فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَقُوْلُ : أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللهِ وَرَسُوْلُهُ . فَيُقَالُ لَهُ : أُنْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ قَدْ أَبْدَلَكَ اللهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنَ الْجَنَّةِ فَيَرَاهُمَا جَمِيْعًا . وَأَمَّا الْمُنَافِقُ وَالْكَافِرُ فَيُقَالُ لَهُ : مَا كُنْتَ تَقُوْلُ فِيْ هٰذَا الرَّجُلِ ؟ فَيَقُوْلُ : لَا أَدْرِيْ . كُنْتُ أَقُوْلُ مَا يَقُوْلُ النَّاسُ . فَيُقَالُ لَهُ : مَا دَرَيْتَ وَلَا تَلَيْتَ . وَيُضْرَبُ بِمَطَارِقَ مِنْ حَدِيْدٍ ضَرْبَةً فَيَصِيْحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيْهِ غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ (۲)

---

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۶۲۴ الفصل الثاني في سوال منكر ونكير.

(۲) هذا الحديث اخرجه البخاري في الجنائز باب الميت يسمع خفق النعال ۱۳۳۸ وباب ما جاء في عذاب القبر ۱۳۷۴ ، واخرجه ابوداود في الجنائز ۳۲۳۱ وفي السنة باب في المسألة في القبر وعذاب القبر ۴۷۵۱ ، ۴۷۵۲ ، واخرجه النسائي في الجنائز باب المسألة في القبر ۲۰۵۰ وباب مسألة الكافر ۲۰۱ .

بنده چې کله په قبر کې کېښودې شي او په جنازه کې شریک خلق دده نه رخصت شي نو دې د هغوی د خپو کشار آوري چې په دې کې ده ته دوه (۲) فرښتې راشي ، دې راکینوي او پوښتنه ورنه وکړي : مَا كُنْتَ تَقُوْلُ فِي هٰذَا الرَّجُلِ ؟ ته ددې سړي په حق کې څه وایې؟ (فرښتې اِشاره رسول الله ﷺ طرف ته وکړي) . (۱)

---

(۱) مړي ته په قبر کې د نبي ﷺ شکل ښودلو باره کې علمي تحقیق :
قِيْلَ يُكْشَفُ لِلْمَيِّتِ حَتّٰى يَرَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ بُشْرٰى عَظِيْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِ إِنْ صَحَّ ذٰلِكَ . وَلَا أَعْلَمُ حَدِيْثًا مَرْوِيًّا فِيْ ذٰلِكَ . وَالْقَائِلُ بِهِ إِنَّمَا إِسْتَنَدَ بِمُجَرَّدِ أَنَّ الْإِشَارَةَ لَاتَكُوْنُ إِلَّا لِلْحَاضِرِ . لٰكِنْ يَحْتَمِلُ أَنْ يَكُوْنَ الْإِشَارَةُ لِمَا فِي الذِّهْنِ فَيَكُوْنُ مَجَازًا . قاله العسقلاني ، بذل المجهود في حل ابي داود ج۱۸ ص ۱۵۸ .
علامه تقي عثماني صاحب په تکملة د فتح الملهم کې لیکي :
ثُمَّ اشتهر فِيْمَا بَيْنَ النَّاسِ أَنَّ الْمَيِّتَ يَرٰى صُوْرَةَ النَّبِيِّ ﷺ عِنْدَ هٰذَا السُّؤَالِ . وَلٰكِنِّيْ لَمْ أَجِدْهُ ذٰلِكَ مُصَرَّحًا فِيْ شَيْءٍ مِنَ الرِّوَايَاتِ . ثُمَّ رَأَيْتُ فِيْ رِسَالَةٍ لِلْحَافِظِ ابْنِ حَجَرٍ رَحِمَهُ اللهُ إِسْمُهَا " اَلْجَوَابُ الْكَافِيْ عَنِ السُّؤَالِ الْخَافِيْ " (وَهِيَ رِسَالَةٌ أَجَابَ فِيْهَا عَلٰى عِدَّةِ أَسْئِلَةٍ مِنْ أَحْوَالِ الْمَوْتٰى وَالْقُبُوْرِ) أَنَّهُ قَالَ :
وَأَمَّا الثَّامِنُ : وَهُوَ هَلْ يُكْشَفُ لَهُ (أَيْ لِلْمَيِّتِ) حَتّٰى يَرَى النَّبِيَّ ﷺ ؟ فَالْجَوَابُ : أَنَّ هٰذَا لَمْ يَرِدْ فِيْ خَبَرٍ صَحِيْحٍ ، وَإِنَّمَا إِدَّعَاهُ مَنْ لَايُحْتَجُّ بِهِ بِغَيْرِ مُسْتَنَدٍ ، إِلَّا مِنْ جِهَةِ قَوْلِهِ : " فِيْ هٰذَا الرَّجُلِ " وَإِنَّ الْإِشَارَةَ بِلَفْظِ " هٰذَا " تَكُوْنُ لِلْحَاضِرِ ، وَهٰذَا لَا مَعْنٰى لَهُ ، لِأَنَّهُ حَاضِرٌ فِي الذِّهْنِ . مجموعة الرسائل المنيرية ، ۳/ ۳۱ ، تكملة فتح الملهم شرح صحيح مسلم ج۶ ص ۱۲۳ مسألة عذاب القبر .

بعضي علماء وایي چې په قبر کې د نبي علیه السلام شکل خودل په هیڅ روایت کې ثابت نه دي . آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۳۱۲ .

وَفِيْ رِوَايَةٍ ع : أَحْمَد وَالطَّبْرَانِيْ : مَا تَقُوْلُ فِيْ هٰذَا الرَّجُلِ ؟ قَالَ : مَنْ ؟ قَالَ : مُحَمَّدٌ . فَيَقُوْلُ ... قَالَ ابْنُ حَجَرٍ : وَلَايَلْزَمُ مِنَ الْإِشَارَةِ مَا قِيْلَ مِنْ رَفْعِ الْحُجُبِ بَيْنَ الْمَيِّتِ وَبَيْنَهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتّٰى يَرَاهُ وَيُسْأَلُ عَنْهُ . لِأَنَّ مِثْلَ ذٰلِكَ لَايَثْبُتُ بِالْإِحْتِمَالِ . عَلٰى أَنَّهُ مَقَامُ إِمْتِحَانٍ ، وَعَدَمُ رُؤْيَةِ شَخْصِهِ الْكَرِيْمِ أَقْوٰى فِي الْإِمْتِحَانِ .
قُلْتُ وَعَلٰى تَقْدِيْرِ صِحَّتِهِ يَحْتَمِلُ أَنْ يَكُوْنَ مُقَيَّدًا بِالْبَعْضِ دُوْنَ بَعْضٍ ، وَالْأَظْهَرُ أَنْ يَكُوْنَ مُخْتَصًّا بِمَنْ أَدْرَكَهُ فِيْ حَيَاتِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَتَشَرَّفَ بِرُؤْيَةِ طَلْعَتِهِ الشَّرِيْفَةِ . مرقاة شرح مشكوة ج۱ ص ۱۶۵ باب اثبات عذاب القبر الفصل الاول .

مومن به ورته وايي: أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللهِ وَرَسُوْلُهُ . زه دا گواهي ورکوم چې دا د الله ﷻ بنده او (برحق) رسول دی.

ددې جواب په اوريدو سره به د فرښتو د طرفه ده ته وويل شي: ته په جهنم کې خپل ځای ته وګوره (که تا ايمان نه و راوړی نو دا به ستا ځای و، خو چونکه تا ايمان راوړی. (۱) نو) الله تعالى تا ته ددې په بدله کې په جنت کې مقام درکړی. نو ده ته به په دې وخت کې جنت او جهنم دواړه او خودې شي.

(حضرت قتادة رضي الله عنه وايي چې: ده ته به بيا قبر د ومره کلاو شي څومره چې دده نظر لږي).

نبي کريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: چې د منافق او کافر نه کله پوښتنه وشي: مَا كُنْتَ تَقُوْلُ فِيْ هٰذَا الرَّجُلِ؟ ته ددې کس په باره کې څه وايې؟ (فرښتې به اشاره نبي ﷺ طرف ته وکړي).

دې به جواب ورکړي: لَا أَدْرِيْ . كُنْتُ أَقُوْلُ مَا يَقُوْلُ النَّاسُ. زه نه پوهيږم، خلقو به چې څه ويل ما به هم هماغه ويل.

ددې جواب په اوريدو سره به د فرښتو د طرفه ورته وويل شي: مَا دَرَيْتَ . وَلَا تَلَيْتَ . نه خو تا په خپله د پوهيدو کوشش کړی، او نه دې د چا (ايمان والو) پيروي کړې.

بيا به دې د اوسپنې په ګرزونو باندې په داسې زور سره ووهلې شي چې د هغې په وجه به دې داسې چغې جوړې کړې چې د انسانانو او پيريانو نه علاوه نور ټول نژدې مخلوق به يې اوري

علمي تحقيق او تعارض ختمول : د مخکيني حديث نه معلومه شوه چې د مړي نه به فرښتې درې (۳) پوښتنې کوي (د رب په باره کې، د دين په باره کې، او د نبي عليه السلام

(۱) د ابوداود شريف په روايت کې دلته داسې الفاظ دي، فَيُنْطَلِقُ بِهِ إِلَى بَيْتٍ كَانَ لَهُ فِي النَّارِ . فَيُقَالُ لَهُ : هٰذَا بَيْتُكَ كَانَ لَكَ فِي النَّارِ وَلٰكِنَّ اللهَ عَصَمَكَ وَرَحِمَكَ فَأَبْدَلَكَ بِهِ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ . ابوداود باب في المسألة في القبر وعذاب القبر ۴۷۵۱ .

Scanned with CamScanner

په باره کې) ، او ددې حديث نه معلوميږي چې فرښتې به دده نه يوه پوښتنه کوي (د نبي ﷺ په باره کې) نو په ظاهره خو په دې کې تضاد معلوميږي .

خو حقيقت دادی چې هيڅ تضاد نشته ځکه دا يوه پوښتنه د پيغمبر عليه السلام په باره کې داسې پوښتنه ده چې دا په هغه نورو دوارو باندې هم حاوي ده . يعنی ددې يو سوال په جواب سره د هغه نورو دوه (۲) سوالونو جوابونه هم معلوميږي ، نو ځکه په بعضو احاديثو کې صرف د يوې پوښتنې ذکر راغلی .

اصولي خبره : د قرآن کريم او احاديثو طرز همدا دی چې کله يوه واقعه پوره په تفصيل سره بيانوي ، او کله د هغې بعضې اجزاء بيانوي .

بل دا چې د نبي کريم ﷺ احاديث خو څه تصنيفي مقالات نه دي چې ګني هر ځای به پوره تفصيل وي بلکه د پيغمبر ﷺ احاديث عام طور مجلسي ارشادات دي ، او دا د فطرت بالکل برابره خبره ده چې يو معلِّم او مُرَبِّي په خپلو اِرشاداتو کې کله د يوې خبرې پوره تفصيل بيانوي ، او کله د هغې بعضې اجزاء بيانوي .

دغه وجه ده چې په بعضو احاديثو کې د درې (۳) وارو پوښتنو ذکر دی ، او په بعضو کې صرف د يوې پوښتنې ذکر دی ، نو په دې کې هيڅ تضاد نشته . (۱)

مومن په قبر کې په شين باغ کې

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

اَلْمُؤْمِنُ فِيْ قَبْرِهٖ فِيْ رَوْضَةٍ خَضْرَاءَ ، وَيُرَحَّبُ لَهٗ فِيْ قَبْرِهٖ سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا وَيُضِيْءُ حَتّٰى يَكُوْنَ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ ، هَلْ تَدْرُوْنَ فِيْمَا ذَا أُنْزِلَتْ ﴿ فَإِنَّ لَهٗ مَعِيْشَةً ضَنْكًا (۲) ﴾ ؟ قَالُوْا : اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ أَعْلَمُ .

---

(۱) معارف الحديث لمولانا محمد منظور نعماني رحمه الله ج۱ ص ۱۲۹ .

(۲) سورة طه آيت ۱۲۴ .

Scanned with CamScanner

قَالَ : عَذَابُ الْكَافِرِ فِي قَبْرِهِ يُسَلَّطُ عَلَيْهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعُوْنَ تِنِّيْنًا . هَلْ تَدْرُوْنَ مَا التِّنِّيْنُ ؟ تِسْعَةٌ وَتِسْعُوْنَ حَيَّةً . لِكُلِّ حَيَّةٍ سَبْعَةُ رُءُوْسٍ يَخْدِشُوْنَهُ وَيَلْسَعُوْنَهُ وَيَنْفُخُوْنَ فِي جِسْمِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ . (١)

مومن به په خپل قبر کې په شين باغ کې وي ، دده دپاره قبر اويا (۷۰) گزه فراخه کولې شي ، او دده قبر د څوارلسمې شپې سپوږمۍ غوندې روښانه کولې شي . آيا تاسو پوهيږئ چې دا آيت ﴿ فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا ﴾ د چاپه باره کې نازل شوی ؟

صحابه کرامو وفرمايل : الله ﷻ او دهغه رسول ښه پوهيږي (چې دا د چا په باره کې نازل شوی) . نبي عليه السلام وفرمايل : دا د کافر د عذابِ قبر په باره کې نازل شوی ، دده به په قبر کې داسې عذاب ورکولې شي چې په ده باندې به په قبر کې نهه نوي (۹۹) تِنِّيْن (ماران) مسلط کړې شي . آيا تاسو پوهيږئ چې تِنِّيْن څه شی دی ؟ (نبي عليه السلام پخپله ددې بيان وکړو چې) دا خو نهه نوي (۹۹) ماران (اژدهاگانې) دي ، او د هريو مار اووه (۷) سرونه دي چې د قيامت تر ورځې پورې به دې چيچي ، دده به ټکونه ورکوي ، او دده په جسم کې به زهر پُوکوي .

د قبر په ليدلو د حضرت عثمان ﷛ حالت

د حضرت عثمان ﷛ په باره کې راځي چې کله به دې د يو قبر سره نزدې ودريدو نو دومره به يې وژړل چې گيره مبارکه به يې د اُوښکو نه لمده شوه ، دده نه پوښتنه وشوه : (دا څه وجه ده چې) ته جنت او جهنم يادوې نو نه ژاړې خو ددې قبر (د ليدلو) د وجې ډير ژاړې ؟ ده ورته ووېل : نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْقَبْرَ أَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ فَإِنْ نَجَا مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ مِنْهُ ، وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَشَدُّ مِنْهُ .

(١) ذكره الزبيدي في الاتحاف (١٠ / ٢٠٣) ، ورواه ابن حبان ، الترغيب والترهيب ج٤ ص ٦٦٥ كتاب ذكر الموت وما بعده .

بیشکه قبر د آخرت د منازلو نه اولنۍ منزل دی، که چیرته انسان د دینه نجات اوموند، نو راتلونکي منزلونه د دینه ډیر آسان دي، او که د قبر د منزل نه بنده نجات اونه موند، نو د دینه پس راتلونکي منزلونه د دینه هم سخت او مشکل دي.

حضرت عثمان ﷺ وفرمایل چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم دا هم فرمایلي:

مَا رَأَيْتُ مَنْظَرًا قَطُّ إِلَّا وَالْقَبْرُ أَفْظَعُ مِنْهُ. (۱)

ما د قبر نه علاوه بل هیڅ منزل دومره سخت او خوفناک نه دې لیدلی څومره چې قبر سخت او خوفناک دی.

فائده: د حضرت عثمان ﷺ مقصد داؤ چې کله زه په یو قبر باندې تیریږم نو ماته د رسول الله ﷺ دغه ارشادات رایاد شي چې په دې سره د قبر او آخرت فکر کې مبتلاء شم نو ځکه وژاړم.

په یو روایت کې ورسره دا هم دي چې کله به حضرت عثمان ﷺ د قبر سره ودریده نو دا اشعار به یې ویل:

فَإِنْ تَنْجُ مِنْهَا تَنْجُ مِنْ ذِي عَظِيمَةٍ * وَإِلَّا فَإِنِّي لَا أَخَالُكَ نَاجِيًا. (۲)

که چیرته تا د دینه نجات بیاموندو نو د یو لوي مصیبت نه به نجات ومومی، او که د دې نه دې نجات اونه موندو نو زه بیا تا لره نجات موندونکې نه موم.

د قبر ازمایښتونو په اوریدو سره د صحابه کرامو حالت

حضرت اسماء بنت ابي بکر رضی الله عنها وایي:

---

(۱) عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ إِذَا وَقَفَ عَلَى قَبْرٍ بَكَى حَتَّى يَبُلَّ لِحْيَتَهُ. فَقِيلَ لَهُ: تَذْكُرُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ فَلَا تَبْكِي، وَتَبْكِي مِنْ هَذَا؟ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْقَبْرَ أَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ فَإِنْ نَجَا مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ مِنْهُ. وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَشَدُّ مِنْهُ. قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا رَأَيْتُ مَنْظَرًا قَطُّ إِلَّا وَالْقَبْرُ أَفْظَعُ مِنْهُ. اخرجه ابن ماجه (۴۲۶۷)، والترمذي (۲۳۰۸)، الترغيب والترهيب ۳۲۱۳/۶.

(۲) الترغيب والترهيب كتاب الجنائز ۳۲۱۳/۶.

Scanned with CamScanner

قَامَ رَسُوْلُ اللهِ خَطِيْبًا فَذَكَرَ فِتْنَةَ الْقَبْرِ الَّتِيْ يُفْتَتَنُ فِيْهَا الْمَرْءُ فَلَمَّا ذَكَرَ ذٰلِكَ ضَجَّ الْمُسْلِمُوْنَ ضَجَّةً . (۱)

يوه ورځ رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته خطبه بيان کړه ، او په دې خطبه کې يې د هغه آزمائشونو ذکر وکړو په کوم کې چې وفات کيدونکې کس مبتلاء کيږي . کله چې نبي ﷺ صحابه کرامو ته ددې ذکر وکړو نو مسلمانانو د ويرې او دهشت د وجې نه چغې او سورې جورې کړې .

د عذابِ قبر نه پناه غوښتل په کار دي

قدرمنو ! مسلمان ته په کار دي چې دې هر وختې د عذابِ قبر نه پناه غواړي ځکه چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم اگر چې معصوم و خو ليکن بيا به يې هم دعذابِ قبر نه پناه غوښته ، لهذا زمونږ د پاره خو په طريق اولی باندې د عذابِ قبر نه پناه غوښتل په کار دي .

د نبي ﷺ د عذابِ قبر نه پناه غوښتل

امام بخاري رحمه الله مستقل باب ذکر کړی " بَابُ التَّعَوُّذِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ " ، او په دې کې يې د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه حديث نقل کړی ، دې فرمايي :

كَانَ رَسُوْلُ اللهِ يَدْعُوْ وَيَقُوْلُ : اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيْحِ الدَّجَّالِ . (۲)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم به چې دُعا کوله نو داسې به يې فرمايل : اې الله ! زه پناه غواړم په تاسره د عذابِ قبر نه ، د عذاب د جهنم نه ، د ژوند او د مرګ د ازمايشونو نه ، او د مسيح دجال د آزمائشونو نه .

د بخاري شريف حديث دی ، چې يو کرت يوه يهودي ښځه حضرت عائشې رضی الله عنها ته راغله ، هغې د عذابِ قبر تذکره وکړه ، او وې ويل :

---

(۱) بخاري ج۱ باب ما جاء في عذاب القبر (۱۲۹۰) .

(۲) بخاري باب التعوذ من عذاب القبر ۱۲۹۳ .

أَعَاذَكِ اللّٰهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . الله تعالى تا ته د عذاب قبر نه پناه درکړي .

نو حضرت عائشې رضی الله عنها د نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه د عذابِ قبر باره کې پوښتنه وکړه ، نبي ﷺ ورته وفرمايل : نَعَمْ عَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ . آو ، عذابِ قبر حق دی

حضرت عائشه رضی الله عنها فرمايي :

فَمَا رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدُ صَلَّى صَلَاةً إِلَّا تَعَوَّذَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . (۱)

د دې نه پس ما نبي کريم صلى الله عليه وسلم هيڅ کله داسې نه دې ليدلی چې ده يو لمونځ کړې وي او په هغې کې يې د عذابِ قبر نه پناه نه وي غوښتې (بلکه د هر لمانځه سره به يې د عذابِ قبر نه پناه غوښته) .

صحابه کرامو ته د عذابِ قبر نه د پناه غوښتلو حکم

حضرت زيد بن ثابت انصاري ﷺ وايي : چې يو کرَت نبي کريم صلى الله عليه وسلم په خپله قچره باندې سور ؤ ، او د قبيله بني نجار د يو باغ سره تيريده ، مونږ صحابه کرام هم ورسره وو ، ناڅاپه د دوی قچره د لارې نه آخوا کړه شوه ، قريبه وه چې نبي عليه السلام يې غورځولې وی ، نبي ﷺ ناڅاپه وليده چې هلته شپږ يا پنځه يا څلور قبرونه وو ، پوښتنه يې وکړه : مَنْ يَعْرِفُ أَصْحَابَ هٰذِهِ الْأَقْبُرِ ؟ د دې قبرونو خاوندان څوک پيژني ؟ (يعنې په تاسو کې چا ته معلومه ده چې په دې قبرونو کې څوک دي ؟)

په دې کسانو کې يو ووېل : زه يې پيژنم . نبي ﷺ ورته وفرمايل :

فَمَتٰى مَاتُوْا ؟ دا خلق په کومه زمانه کې مړه شوي ؟ هغه ورته ووېل : د شِرک په زمانه کې مړه شوي . رسول الله ﷺ ورته وفرمايل :

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ يَهُوْدِيَّةً دَخَلَتْ عَلَيْهَا فَذَكَرَتْ عَذَابَ الْقَبْرِ فَقَالَتْ لَهَا : أَعَاذَكِ اللّٰهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . فَسَأَلَتْ عَائِشَةُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ عَنْ عَذَابِ الْقَبْرِ فَقَالَ : نَعَمْ عَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ . قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا : فَمَا رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدُ صَلَّى صَلَاةً إِلَّا تَعَوَّذَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . بخاري ج۱ ما جاء في عذاب القبر ۱۲۸۹ .

إِنَّ هٰذِهِ الْأُمَّةَ تُبْتَلَى فِي قُبُورِهَا فَلَوْلَا أَنْ تَدَافَنُوا لَدَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ الَّذِي أَسْمَعُ مِنْهُ.

دا خلق په قبرونو کې په عذاب کې مبتلاء دي ، که چیرته دا ډیره نه وی چې تاسو به بیا مړي دفن نه کړئ نو ما به د الله ﷻ نه دعا غوښتې وه چې څومره عذاب زه اورم د هغې نه څه به يې تاسو ته هم اورولې وی (خو د ما سره دا ډیره ده چې که تاسو عذاب قبر واورئ نو بیا به خپل مړي نه ښخوئ) .

بیا رسول الله ﷺ مونږ طرف ته رامتوجه شو او وې فرمایل :

تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ . تاسو پناه وغواړئ په الله ﷻ سره د عذاب د اور (جهنم) نه .

صحابه کرامو وفرمایل : نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ . مونږ پناه غواړو په الله ﷻ سره د عذاب د اور نه .

بیا نبي کریم ﷺ وفرمایل : تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . تاسو پناه وغواړئ په الله ﷻ سره د عذابِ قبر نه .

صحابه کرامو وفرمایل : نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . مونږ پناه غواړو په الله ﷻ سره د عذابِ قبر نه :

نبي ﷺ وفرمایل : تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ .

تاسو پناه وغواړئ په الله ﷻ سره د ښکاره او پټو فتنو نه .

صحابه کرامو وفرمایل : نَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ .

مونږ پناه غواړو په الله ﷻ سره د ښکاره او پټو فتنو نه .

نبي علیه السلام (بیا) وفرمایل :

تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ . تاسو پناه غواړئ په الله ﷻ سره د دجّال د فتنې نه .

Scanned with CamScanner

صحابه کرامو وفرمايل : نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ . (١)

مونږ پناه غواړو په الله ﷻ سره د فتنې د دجّال نه .

په هره ورځ د قبر آواز

حضرت ابو هريرة ﷺ وايي : (٢) يوه ورځ مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د يو سړي جنازې سره لاړو ، کله چې جنازه قبرستان ته ورسيده ، نو نبي کريم ﷺ د يو قبر سره کيناست ، او وې فرمايل :

په قبر باندې داسې ورځ نه تيريږي چې دا په کې په ډير فصيح او صفا آواز سره دا اعلان نه کوي :

اې د آدم ځويه ! تا خو زه هير کړې يم ، آيا تا ته پته نشته چې زه کور د يواځې والي يم ؟ زه کور د نا آشنا والي يم ؟ زه کور د وحشت او ويرې يم ؟ زه کور د چينجو يم ؟ زه کور د تنګی

---

(١) عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ قَالَ بَيْنَمَا النَّبِيُّ ﷺ فِيْ حَائِطٍ لِبَنِي النَّجَّارِ عَلٰى بَغْلَةٍ لَهُ ، وَنَحْنُ مَعَهُ ، إِذْ حَادَتْ بِهِ فَكَادَتْ تُلْقِيْهِ . وَإِذَا أَقْبُرٌ سِتَّةٌ أَوْ خَمْسَةٌ أَوْ أَرْبَعَةٌ (قَالَ : كَذَا كَانَ يَقُوْلُ الْجَرِيْرِيُّ) فَقَالَ : مَنْ يَعْرِفُ أَصْحَابَ هٰذِهِ الْأَقْبُرِ ؟ فَقَالَ رَجُلٌ : أَنَا . قَالَ : فَمَتٰى مَاتَ هٰؤُلَاءِ ؟ قَالَ : مَاتُوْا فِي الْإِشْرَاكِ . فَقَالَ : إِنَّ هٰذِهِ الْأُمَّةَ تُبْتَلٰى فِيْ قُبُوْرِهَا فَلَوْلَا أَنْ تَدَافَنُوْا لَدَعَوْتُ اللّٰهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ الَّذِيْ أَسْمَعُ مِنْهُ . ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ : فَقَالَ : تَعَوَّذُوْا بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ . قَالُوْا : نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ . فَقَالَ : تَعَوَّذُوْا بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . قَالُوْا : نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . قَالَ : تَعَوَّذُوْا بِاللّٰهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ . قَالُوْا : نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ . قَالَ : تَعَوَّذُوْا بِاللّٰهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ . قَالُوْا : نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ . هذا الحديث اخرجه مسلم باب عرض مقعد الميت من الجنة او النار عليه واثبات عذاب القبر والتعوذ منه ٧١٦٩/٦٨ (٢٨٦٨) ، واخرجه احمد في مسنده ١٩٠/٥ والطبراني في المعجم الكبير ١٢٢/٥ .

(٢) وَرُوِيَ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ : خَرَجْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ فِيْ جَنَازَةٍ ، فَجَلَسَ إِلٰى قَبْرٍ مِنْهَا فَقَالَ : مَا يَأْتِيْ عَلٰى هٰذَا الْقَبْرِ إِلَّا وَهُوَ يُنَادِيْ بِصَوْتٍ ذَلِقٍ طَلِقٍ : يَا ابْنَ آدَمَ نَسِيْتَنِيْ ، أَلَمْ تَعْلَمْ أَنِّيْ بَيْتُ الْوَحْدَةِ ، وَبَيْتُ الْغُرْبَةِ ، وَبَيْتُ الْوَحْشَةِ ، وَبَيْتُ الدُّوْدِ ، وَبَيْتُ الضِّيْقِ ؟ إِلَّا مَنْ وَسَّعَنِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ . ثُمَّ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ : اَلْقَبْرُ إِمَّا رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النَّارِ . رواه الطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج٤ ص ١١٩ الترغيب في ذكر الموت وقصر الامل ...

يم؟ البته که په چا باندې ما الله ﷻ فراخه کړي (نو بيا د هغه د پاره د تنګۍ کور نه يم).

بيا نبي ﷺ وفرمايل: قبر يا خو دجنت د باغيچو نه يوه باغيچه ده، او يا د جهنم د کندو نه يوه کنده ده.

د ترمذي شريف په روايت کې ورسره دا الفاظ هم شته: چې کله مومن په قبر کې دفن کړې شي نو قبر ورته مرحبا وايي، او دا ورته وايي:

أَمَا إِنْ كُنْتَ أَحَبَّ مَنْ يَمْشِي عَلَى ظَهْرِي إِلَيَّ فَإِذَا وَلِيتُكَ الْيَوْمَ فَسَتَرَى صَنِيعِي بِكَ

زما په شا باندې چې څومره خلق ګرځيدل په هغې ټولو کې ته ماته ډير محبوب وې، نن چې زه په تا باندې مسلط شوم او ته ماته راغلی نو اوس به ته زما عمل (او احسان) اوګورې، چې زه د تاسره څنګه سلوک کوم؟

نبي عليه السلام وفرمايل:

فَيَتَّسِعُ لَهُ مَدَّ بَصَرِهِ، وَيُفْتَحُ لَهُ بَابٌ إِلَى الْجَنَّةِ.

دا قبر د ده د ومره فراخه شي څومره چې د ده نظر لږي، او د ده د جنت دروازه راخلاصه شي.

او چې کله فاجر او کافر دفن کړې شي نو قبر ده ته وايي:

لَا مَرْحَبًا وَلَا أَهْلًا أَمَا إِنْ كُنْتَ لَأَبْغَضَ مَنْ يَمْشِي عَلَى ظَهْرِي إِلَيَّ فَإِذَا وَلِيتُكَ الْيَوْمَ إِلَيَّ وَصِرْتَ إِلَيَّ فَسَتَرَى صَنِيعِي بِكَ.

نه دې ستا د پاره مرحبا وي، او نه دې ستا د پاره خوش آمديد وي، زما په شا باندې چې څومره خلق ګرځيدل په دې ټولو کې ته ما ته ډير زيات ناخوښه (او مبغوض) وې، نن چې زه په تا باندې مسلط شوم او ته ما ته راغلی نو ته به زما عمل وګورې چې زه د تا سره څنګه عمل کوم؟

نبي عليه السلام وفرمايل: فَيَلْتَئِمُ عَلَيْهِ حَتَّى يَلْتَقِيَ عَلَيْهِ وَتَخْتَلِفُ أَضْلَاعُهُ.

دا قبر په ده باندې راتنګ شي، تر دې پورې چې په ده باندې به رايو ځای شي، او پښتې به يې په يو بل کې ورننوځي.

Scanned with CamScanner

راوي وايي : چې دا قبر په ده باندې داسې راتنګ شي او پُښتې به يې په يو بل کې داسې ورننوځي چې نبي کريم ﷺ د يُوې د پاره د دواړو لاسونو ګوتې مبارکې په يو بل کې ورکړې . (چې دغه شان به يې پُښتې هم په يو بل کې ورننوځي) .

بيا نبي ﷺ وفرمايل :

وَيُقَيَّضُ لَهُ سَبْعُونَ تِنِّينًا . لَوْ أَنَّ وَاحِدًا مِنْهَا نَفَخَ فِي الْأَرْضِ مَا أَنْبَتَتْ شَيْئًا مَا بَقِيَتِ الدُّنْيَا فَتَنْهَشُهُ وَتَخْدِشُهُ حَتَّى يُفْضَى بِهِ إِلَى الْحِسَابِ .

په ده باندې به اويا (۷۰) ماران (اژدهاګانې) مسلط کړې شي ، (او دا به داسې ماران وي چې) که چيرته په دې کې يو مار په زمکه باندې پُوکې وکړې نو تر د قيامت د ورځې پورې به دا زمکه څه شی را زرغون نه کړي ، دا ماران به دا کس ترهغې وخته پورې چيچي او ټکونه به ورکوي تر څو پورې چې دا سرې حساب وکتاب ته نه وي بوتلل شوی (يعنی د قيامت د ورځې پورې) .

(بيا) رسول الله ﷺ وفرمايل :

إِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النَّارِ . (۱)

بيشکه قبر يا خو د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه ده ، او يا د جهنم د کندو نه يوه کنده ده .

قبر هره ورځ پنځه کرتې آواز کوي

علماء ليکي چې قبر په هره ورځ پنځه (۵) کرتې دا آواز کوي :

يَا ابْنَ آدَمَ تَمْشِي عَلَى ظَهْرِي وَمَصِيرُكَ إِلَى بَطْنِي . يَا ابْنَ آدَمَ تَأْكُلُ الْأَلْوَانَ عَلَى ظَهْرِي وَتَأْكُلُكَ الدِّيدَانُ فِي بَطْنِي . يَا ابْنَ آدَمَ تَفْرَحُ عَلَى ظَهْرِي فَسَوْفَ تَحْزَنُ فِي بَطْنِي . يَا ابْنَ آدَمَ تَضْحَكُ عَلَى ظَهْرِي فَسَوْفَ تَبْكِي فِي بَطْنِي . يَا ابْنَ آدَمَ تُذْنِبُ عَلَى ظَهْرِي فَسَوْفَ تُعَذَّبُ فِي بَطْنِي . (۲)

---

(۱) رواه الترمذي كتاب القيامة باب ٢٦ (٢٤٦٠) ، والبيهقي ، الترغيب والترهيب ج٣ ص١١٨ الترغيب في ذكر الموت وقصر الأمل ...

(۲) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ٦٢٠ كتاب ذكر الموت وما يتعلق به .

اې د آدم ځويه ! ته زما په شا باندې گرځې خو ستا راتگ زما خېټې ته دی ، اې د آدم ځويه ! ته زما په شا باندې رنگا رنگ طعامونه خوری خو زما په خېټه کې به تا چينجي اوخوري ، اې د آدم ځويه ! ته زما په شا باندې خوشحالي کوې خو ډير زر به ته زما په خېټه کې غمجن شې ، اې د آدم ځويه ! ته زما په شا باندې خاندې خو ډير زر به ته زما په خېټه کې اوژاړې ، اې د آدم ځويه ! ته زما په شا باندې گناهونه کوې خو ډير زر به تا ته زما په خېټه کې عذاب درکړی شي .

عُمر بن العزيزؒ ته د قبر نه آواز محسوسيدل

عمر بن عبدالعزيز رحمه الله يو کرَت د يوې جنازې سره لاړ ، کله چې مړې دفن شو .... نو دې د يو قبر سره ودريده ، او ډير يې اوژړل ، او دُعاگانې يې کولې .

ده د قبر نه يو هاتفي آواز محسوس کړو (گويا چې قبر ده ته دا وايي :) اې عُمر بن عبدالعزيز ! ته د ما نه دا پوښتنه نه کوې چې زه دې خلقو سره څه سلوک کوم ؟ عمر بن عبدالعزيز وايي ما ورته وويل : ته د دوی سره څه سلوک کوې ؟ نو راته وې ويل :

زه د دوی کفنونه اوشکوم ، د دوی غوښې اوخورم ، د دوی د سترگو کاتې مات کړم ، د دوی گوتې د دوی د لاسونو نه جدا کړم ، د دوی لاسونه د مړوندونو او ولو نه جدا کړم ، د دوی خپې د گيټو نه جدا کړم ، او غونده خپه يې د پڅون نه جدا کړم ، د دوی گناتې د ملاگانو نه جدا کړم .

کله چې عمر بن عبدالعزيز د تللو اراده وکړه ، نو د قبر نه آواز راغی :

أَلَا أَدُلُّكَ عَلَىٰ أَكْفَانٍ لَا تَبلىٰ ؟ آيا تا ته داسې کفنونه اونه ښايم چې هغه نه زړيږي ؟

ما ورته وويل : هغه څه شی دی ؟ نو وی ويل :

تَقْوَى اللهِ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ . (۱) د الله ﷻ نه ويره ، او نيک عمل .

---

(۱) البداية والنهاية ج۵ ص ۲۲۰ جز ۹ حالات عمر بن عبدالعزيز رحمه الله ، احوال القبور لابن الجوزي ص ۲۳۲ ، الهواتف ص ۴۱ .

عذابِ قبر بعضې وخت د عبرت د پاره ښکاره کيږي

د رواياتو نه معلوميږي چې عذابِ قبر الله تعالى د انسانانو او پيريانو نه پټ ساتلى ځکه ددې عذاب تعلق د عالمِ برزخ سره دى ، او د عالمِ برزخ احوال الله ﷻ د انسانانو او پيريانو نه پټ ساتلي .

ځکه په دې کې حِکمت دادى چې که عذابِ قبر هر سړې وګوري نو بيا خو اِيمان بالغيب نه پاتې کيږي ، بل داچې بيا به څوک د ويرې نه خپل مړي هم خخ نه کړي او په خلقو کې به دومره ويره پيداشي چې بيا به د دُنيانظام چليدل هم مشکل شي .(۱)

لکه حديث کې هم راځي چې يو کرَت رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپله قچره سورؤ ، او د بني نجار په يو باغ کې تيريده چې ناڅاپه د دوى قچره د لارې نه کږه شوه قريبه وه چې نبي عليه السلام يې غورځولې وى ، هلته څه قبرونه وو ، او د قبرونو واله په عذابِ قبر کې مبتلاء وو ، نبي عليه السلام صحابه کرامو ته وفرمايل :

إِنَّ هٰذِهِ الْأُمَّةَ تُبْتَلىٰ فِيْ قُبُوْرِهَا فَلَوْ لَا أَنْ تَدَافَنُوْا لَدَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُّسْمِعَكُمْ مِّنْ عَذَابِ الْقَبْرِ الَّذِيْ أَسْمَعُ مِنْهُ .

دا خلق په قبرونو کې په عذاب کې مبتلاء دي ، که چيرته دا يَره نه وى چې تاسو به بيا مړي دفن نه کړئ نو ما به د الله ﷻ نه دُعا غوښتې وه چې څومره عذاب زه اورم د هغې نه څه به يې تاسو ته هم اورولې وى (خو د ما سره دا يَره ده چې که تاسو عذاب قبر واورئ نو بيا به خپل مړي نه خخوئ) .

البته بطورِ خَرْقُ الْعَادَةْ بعضې وخت الله ﷻ د څه مصلحت او غرض د پاره بعضې ځاى کې د قبر عذاب يا ثواب ښکاره کوي .

---

(۱) اَلْأَمْرُ الرَّابِعُ : أَنَّ اللهَ سُبْحَانَهُ جَعَلَ أَمْرَ الْآخِرَةِ وَمَا كَانَ مُتَّصِلًا بِهَا غَيْبًا ، وَحَجَبَهَا عَنْ إِدْرَاكِ الْمُكَلَّفِيْنَ فِيْ هٰذِهِ الدَّارِ ، وَذٰلِكَ مِنْ كَمَالِ حِكْمَتِهِ وَلِيَتَمَيَّزَ الْمُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ عَنْ غَيْرِهِمْ . كتاب الروح ص ۹۰، ۹۱ المسألة السابعة ، آپ کے مسائل اور ان کا حل ج ۱ ص ۲۴۳ .

دغه وجه ده چې بعضې وخت د عبرت د پاره کوم ځای د قبر عذاب یا ثواب ښکاره شوی نو علماو په دې باندې مستقل کتابونه لیکلي : لکه علامه ابن قیم رحمه الله په کتاب الرُّوح کې دغه شان څه واقعات ذکر کړي او بیا یې دهغې نه روستو لیکلي :

وَهٰذِهِ الْأَخْبَارُ وَأَضْعَافُهَا وَأَضْعَافُ أَضْعَافِهَا مِمَّا لَا يَتَّسِعُ لَهَا الْكِتَابُ مِمَّا أَرَاهُ اللهُ سُبْحَانَهُ بَعْضَ عِبَادِهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَنَعِيْمِهِ عِيَانًا . وَأَمَّا رُؤْيَةُ الْمَنَامِ فَلَوْ ذَكَرْنَاهَا لَجَاءَتْ عِدَّةَ أَسْفَارٍ....(۱)

دا واقعات کوم چې ما دلته ذکر کړه ، او ددې غوندې نور بې شمیره واقعات هم شته د کوم چې په دې کتاب کې د لیکلو گنجائش نشته ، دا ټول د هغې قبیلې نه دي چې الله ﷻ بعضې بندگانو ته د قبر عذاب یا دقبر نعمتونه ښکاره کوي (یعنی په ویښه یې ورته ښایي) او هرچې په خوب کې د قبر عذاب یا نعمتونه لیدل دي نو دا خو ډیر زیات دي ، که چیرته هغه ذکر کړم نو د هغې نه څو جلدونه جوړیږي .

بیا خاصکر الله تعالی بعضې اولیاء الله د قبرونو واله د حالاتو نه خبروي :

شیخ عبدالوهاب شعراني رحمه الله وایي :

أَنَّ كُلَّ مَنْ رَزَقَهُ اللهُ تَعَالَى الْأَمَانَةَ مِنَ الْأَوْلِيَاءِ سَمِعَ عَذَابَ الْقَبْرِ .(۲)

په اولیاؤ کې چې چاته الله ﷻ آمانت (یعنی په دین پوهه او ولایت) ورکړي وي نو هغه د قبر عذاب آوري .

قَالَ ابْنُ الْقَيِّمِ رحمه الله : فَرُؤْيَةُ هٰذِهِ النَّارِ فِي الْقَبْرِ كَرُؤْيَةِ الْمَلَائِكَةِ وَالْجِنِّ تَقَعُ أَحْيَانًا لِمَنْ شَاءَ اللهُ أَنْ يُرِيَهُ ذٰلِكَ .(۳)

ابن قیم رحمه الله وایي : په قبر کې د اُور لیدل داسې دي لکه الله ﷻ چې چاته وغواړي نو کله هغه ته ملائک او جن هم ښایي .

---

(۱) كتاب الروح لابن قيم رحمه الله ص ۱۱۲ ، معارف الحديث ج۱ ص ۱۳۰ .

(۲) اليواقيت ج۲ ص ۱۲٦ .

(۳) كتاب الروح ص ۸۹ المسالة السابعة فصل الامر الخامس ، فتاویٰ حقانیه ج۱ ص ۱۷۸ .

بلکه د عذابِ قبر ليدلو دپاره ولايت او بزرگي هم شرط نه ده ، ځکه بعضې وخت فاسِق او فاجر هم ددې مشاهده کوي .

او په کوم حديث کې چې ذکر دي : فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيهِ غَيْرُ الثَّقَلَيْنِ . (۱)

نو په دې کې د غَيْرُ الثَّقَلَيْنِ قيد عاديه دی ، يعنی د الله ﷻ سُنّت او عادتِ عام داوی چې انسانانو او پيريانو ته عذابِ قبر نه ښايي ، خو خلافِ عادت کله کله دوی هم ددې مشاهده کوي . (۲)

د نمونې د پاره د عذابِ قبر يو څو واقعات ستاسو د وړاندې ذکر کوم :

۱ . د لمونځ په پرېښودو سره قبر د اُور د لمبو نه ډکېدل

عمر بن دينار وايي چې په مدينه کې يو کس اوسيده ، د هغه يوه خور وه هغه وفات شوه ده د هغې د کفن او دفن انتظام وکړو ، کله چې يې په قبر کې کېښوده ، او کور ته راغی نو ورته راياد شو چې په قبر کې رانه قيمتي کاغذونه غورځيدلي ، نو د ځان سره يې بل کس هم روان کړو ، کله يې چې قبر راوسپړل ، او د قبر اوله تېبې يې را لرې کړه نو وې ليده چې قبر ټول د اُور د لمبو نه ډک دی ، ده زر قبر بند کړو ، کور ته راغی ، او د مور نه يې پوښتنه وکړه چې زما خور به څه کار کولو چې په دومره غټ عذاب کې گرفتاره وه ؟

هغې ورته وويل : دې به ښپل لمونځ د ښپل وخت نه روستو کولو ، او بې اودسه به يې کولو ، او کله به چې گاونډيان اُوده شو نو دا به دهغوی دروازې ته لاړه او د هغوی پټ رازونه به يې معلومول . (۳)

---

(۱) هذا الحديث اخرجه البخاري في الجنائز باب الميت يسمع خفق النعال ۱۳۳۸ وباب ما جاء في عذاب القبر ۱۳۷۴ ، واخرجه ابوداود في الجنائز ۳۲۳۱ وفي السنة باب في المسألة في القبر وعذاب القبر ۴۷۵۱ ، ۴۷۵۲ ، واخرجه النسائي في الجنائز باب المسألة في القبر ۲۰۵۰ وباب مسألة الكافر ۲۰۱ .

(۲) فتاوىٰ حقانيه ج۱ ص۱۷۸ .

(۳) احمد ، نسائي ، إبن خزيمه ، بيهقي ، ابن ابی الدنيا ، شرح الصدور باب ۲۷ باب عذاب القبر ۲۲۴ ، إبن حجر الزواجر ، ملک الموت والانبياء ص۱۸۸ ، موت اور قبر کے حيران کن واقعات اور جديد تحقيقات ص ۳۰۰ .

۲. د نبوي سنتو نه د اعراض کولو په وجه په قبر کې د قبلې نه مخ اوړيدل

ابو اسحاق فزاري ته يو کفن کش ووئيل: ما به قبرونه کنيستل، په دې کې ما داسې قبرونه هم ليدلي چې د مړي مخ به په قبر کې د قبلې نه راواړيدلي و.

ابو اسحاق فزاري وايي: ما ددې باره کې د امام اوزاعي نه پوښتنه وکړه (چې په قبر کې ددې خلقو مخونه ولې اوړيدلي؟) هغه راته ووئيل: دوی ته دا عذاب ځکه ورکولې شي چې أُولَئِكَ قَوْمٌ مَاتُوا عَلَى غَيْرِ السُّنَّةِ. دا خلق په داسې حالت کې مړه شوي چې دوی به د نبي عليه السلام په سنتو باندې عمل نه کولو، او ددې نه به يې اعراض کولو. (۱)

۳. د مور په نافرمانۍ د قبر نه د خره آواز راتلل

علامه ابن قيم رحمه الله په خپل کتاب "کتاب الروح" کې ليکلي چې ابو قزعه رحمه الله وايي: يو کرت مونږ د بصرې سفر کولو، په يوه علاقه تيريدو نو په هغه ځای کې مو د خره آواز واوريده، د خلقو نه مو پوښتنه وکړه چې دا د خره آواز د کوم ځای نه را اوځي؟ هغوی راته ووئيل: دلته نژدې زمونږ يو ګاونډي اوسيده، کله به چې هغه ته خپلې مور نصيحت کولو نو ده به هغې ته ويل: "ته څه د خره غونډې آوازونه کوې؟"، نو د کله نه چې دا کس وفات شوی د هماغې وخت نه تر اوسه پورې هره ورځ ددهٔ د قبر نه د خره آوازونه راوځي. (۲)

٤. د جنابت نه غسل نه کولو په وجه د قبر عذاب

په شرح الصدور کې يوه واقعه ذکر ده چې ابان بن عبدالله البجلي وايي: زمونږ يو ګاونډي وفات شو، مونږ د هغه په کفن دفن کې شريک شو، کله چې مونږ هغه قبرستان ته ننوتو، او په قبر کې مو د اېښودلو اراده وکړه نو د هغه په قبر کې د پیشو غونډې يو حيوان راووت، خلقو کوشش وکړو چې دا شی ددې قبر نه را اوباسي، خو هغه د قبر نه نه راوته. مونږ مجبور شو او په بل ځای کې مو ورله قبر وکنيسته، په هغې کې هم هم دا

(۱) ابن ابي الدنيا، ابن ابي الشيبه، شرح الصدور باب ۲۷ باب عذاب القبر. ملک الموت والانبياء ص ۱۸۹).

(۲) کتاب الروح لابن قيم ص ۳۷.

حیوان موجود و ، بیا مو په دریم ځای کې ورله قبر وکنیسته هلته هم موجود و ، آخر مونږ عاجزه شو او دا مړي مو په همدې قبر کې دفن کړو ، قبر چې کله تیار شو او خلق ورته راروانیده نو د قبر نه یو خطرناک د دَهماکې غوندې غټ آواز راووت ، خلق ډیر حیران شو ، چې دا د کومې ګناه په وجه ده ته دومره سخته سزا ورکړې شوه ؟ نو دا خلق د دې مړي کورته راغله ، او دده د بي بي نه یې پوښتنه وکړه : چې دده کوم عمل داسې و چې د هغې په وجه ده ته داسې سخته سزا ورکړې شوه ؟ هغې ورته وویل : ده به د جُنابت نه غُسل نه کولو .(۱)

د مرګ نه پس په کار راتلونکي اعمال

بعضې اعمال داسې دي چې د وفات نه روستو هم ده ته د هغې ثواب رسي ، نبي علیه السلام فرمایي :

إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ إِنْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَثَةٍ : إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُوْ لَهُ .(۲)

کله چې انسان وفات شي نو دده نه د عمل سلسله قطعه شي لیکن د دریو (۳) عملونو ثواب د مرګ نه روستو هم جاري وي :

۱. صدقه جاریه (لکه جُمات جوړول ، مدرسه جوړول ، کوهي ویستل وغیره) .

۲. نفع ورکوونکې عِلم (په دې کې شاګردانو ته دَرس او عِلمي تصنیفات هم شامل دي) .

۳. نیک اولاد چې دده د پاره د خیر دُعا کوي .

په یو بل حدیث کې څه تفصیل ذکر دی ، نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي :

سَبْعَةٌ يَجْرِيْ أَجْرُهَا لِلْعَبْدِ بَعْدَ مَوْتِهِ وَهُوَ فِيْ قَبْرِهِ : مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا ، أَوْ أَجْرَىٰ نَهْرًا ، أَوْ حَفَرَ بِئْرًا ، أَوْ غَرَسَ نَخْلًا ، أَوْ بَنَىٰ مَسْجِدًا أَوْ وَرَّثَ مصحفًا ، أَوْ تَرَكَ وَلَدًا يَسْتَغْفِرُ لَهُ بَعْدَ مَوْتِهِ .(۳)

---

(۱) شرح الصدور باب ۲۷ باب عذاب القبر ص ۲۲۴ .

(۲) مسلم ۲ / ۴۱ .

(۳) ذکره الهیثمي في المجمع ۱ / ۱۶۸ ، نزهة الناظرین في الاخبار والآثار المرویة عن الانبیاء والصالحین الفصل الثالث فیما ینفع المیت في قبره ص ۶۳۵ .

Scanned with CamScanner

اووه (۷) شیان داسې دي چې د هغې ثواب انسان ته د مرګ نه پس هم رسي حالانکه داسړي به په قبر کې وي. په دې کې اول کس هغه دی چا چې بل ته عِلم خودلې وي (او دا سلسله همداسې په مخکې جاري وي).

دویم هغه کس دی چې نهریې جاري کړې (او کنستې) وي.

دریم هغه کس چې کوهې یې کنستي وي (او ددینه خلق اُوبه څکي).

څلورم هغه کس دی چې څه اُونه یې کرلې وي (او د هغې نه خلق میوه خوري).

پنځم هغه کس دی چې جُمات یې جوړ کړې وي.

شپږم هغه کس دی چې قرآن مجید یې په میراث کې پرېښې وي (او په هغې کې خلق تلاوت کوي).

اووم هغه کس دی چې داسې نیک اولاد یې پرېښې وي چې دده د مرګ نه روستو دده دپاره استغفار وایي او دده پسې دُعاګانې کوي.

امام احمد بن حنبل رحمه الله وایي: کله چې تاسو قبرستان ته لاړ شئ نو هلته سورة فاتحه، قُلْ هُوَاللّٰهُ أَحَدٌ او معوذتین وایئ، او د هغې ثواب قبرستان واله ته بښئ، ځکه چې دا ثواب دوی ته رسیږي. (۱)

مړو ته د تلاوت ثواب بښل

اوله واقعه

حضرت حماد مکي رحمه الله خپله یوه واقعه بیانوي: چې یوه شپه زه د مکې معظمې یو قبرستان ته لاړم، هلته خُوب راغی او اُوده شوم، ناڅاپه مې په خُوب کې ولیده چې دا مړي ټول راجمع شوي او حَلقه یې جوړه کړې.

ما ورته وویل: آیا قیامت قائم شوی چې تاسو ټول د قبرونو نه راوتلي یئ؟ هغوی وویل: نه. (قیامت نه دې قائم شوی)، خو زمونږ یو اسلامي ورور قُلْ هُوَاللّٰهُ أَحَدٌ ویلی

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة ج۲ ص۱۹۶ باب دفن المیت.

Scanned with CamScanner

او د هغې ثواب یې مونږ قبرستان واله ته رابښلی ، نو مونږ د یو کال نه دلته ناست یو او هغه د یو قُلْ هُوَاللّٰهُ أَحَدٌ ثواب په خپل مینځ کې تقسیمو . (۱)

دویمه واقعه :

یو عالِم لیکلي چې یو کس په خُوب کې قبرستان ولید چې د قبرونو نه مړي بهر راوتي ، او څه شی راټولوي ، خو په دوی کې یو کس یو طرف ته بې غمه ناست دی ، او هیڅ شی نه راټولوي . زه ډیر په تعجب کې شوم چې دا خلق څه شی راټولوي ؟ او دا یو کس څنګه داسې بې غمه ،خوشحال ناست دی ؟ نو زه ورغلم او د دې کس نه مې پوښتنه وکړه :

دا خلق څه شی راټولوي ؟ هغه راته وویل : کوم مسلمان چې استغفار ووايي ، تلاوت وکړي ، یا بل عبادت وکړي او د هغې ثواب دې مړو پسې را اُوبښي نو دوی ته هغه ثوابونه رارسي او دوی یې راټولوي .

ما ورنه بیا پوښتنه وکړه چې ته خو هم د دوی ملګرې یې ته ولې دومره بې غمه ناست یې؟ هغه راته وویل : زما یو ځوي دی هغه د قرآن مجید ډیر تلاوت کوي او د هغې ثواب ماته رابخي هغه زما د پاره کافي دی . ما ورنه پوښتنه وکړه : هغه په کوم ځای کې دی؟ هغه راته وویل : په فلاني ښار کې تجارت کوي .

کله چې زه سهر د خُوب نه راپاڅیدم ، او هغه ځای ته لاړم ، ما هلته یو ځوان ولید چې دُکانداري یې کوله ، او شونډې یې خوزېدې . ما ورنه پوښتنه وکړه : اې ځوانه ! دا شونډې دې څنګه خوزي ؟ هغه راته وویل :

زما پلار وفات شوی ، زه د قرآن مجید تلاوت کوم او د دې ثواب د هغه پسې بښم . څه وخت پس ما بیا هماغه شان خُوب ولید چې دا مړي د قبرونو نه راوتي ، او څه شی ځانونو له راغونډوي ، خو عجیبه دا وه چې په دې ځل هغه سړي هم د دې نورو سره یو ځای شیان راغونډول کوم چې اول بې غمه ناست و .

کله چې د خُوب نه راپیدار شوم ، نو حیران ووم چې په دې ځل هغه سړي هم د نورو غونډې شیان راغونډول ، زه د ځوان په تلاش کې ووتم چې د هغه معلومات وکړم ، کله چې

(۱) مظاهر حق شرح مشکوٰة ج۲ ص ۱۹۶ باب دفن المیت .

Scanned with CamScanner

هغه دُکان ته ورغلم، او د خلقو نه مې پوښتنه وکړه نو هغوی راته وویل: څو ورځې شي چې هغه ځوان وفات شوی.

زه پوهه شوم چې اوس د هغه پلار پسې د تلاوت ثواب بېښولو واله څوک نه و نو ځکه یې د نورو مړو غوندې هغه ثوابونه راټولول کوم چې دعامو مسلمانانو د طرفه دوی ته بېښل شوي وو. (۱)

په قبر کې د انسان نیک اعمال په کار راځي

قدرمنو! انسان ته په کار دي چې دې په نیک اعمالو کې کوشش وکړي، ځکه د مرګ نه روستو په قبر او آخرت کې د انسان نیک اعمال په کار راځي، او دا مال و دولت او بچي د انسان نه پاتې کیږي، دده سره به قبر ته صرف نیک اعمال ځي.

الله تعالی فرمايي:

﴿اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِيْنَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ اَمَلًا﴾ (۲)

ترجمه: مال اولاد خو صرف د دُنیا د ژوند یو زینت دی، او باقي پاتې کیدونکي نیک اعمال ستا د رب په نزد د ثواب او امید په اعتبار سره ډیر غوره دي.

په یو حدیث کې راځي چې مومن به د لرې نه اوګوري چې یو ډیر حسین وجمیل کس ده طرف ته راروان دی، دې به ډیر خوشحاله شي چې دا څوک دی؟ کله چې رانژدې شي نو دې به ورنه پوښتنه وکړي: ته څوک یې چې ددې بې کسی په حالت کې ماله راغلی؟

هغه به ورته ووايي: أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحُ. زه ستا نیک عمل یم (او تاته تسلي درکوم چې هیڅ فکر مه کوه).

په قبر کې چې کله عذاب ده طرف ته راځي نو قرآن کریم د سَر طرف نه، لمونځ د ښي طرف نه، روژه د چپ طرف نه، او زکوة و صدقات به د خپو طرف نه دده حفاظت کوي او عذاب به ورنه دفع کوي. نو په قبر کې هم د انسان نیک اعمال په کار راغلل.

---

(۱) موت اور قبر کے حیران کن واقعات ص ۲۸۴.

(۲) الکهف آیت ۴۶. نوټ: حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه فرمايي چې د وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ نه مراد مطلق نیک اعمال دي.

د مال ، اولاد او نيکو اعمالو حيثيت

نبي کريم صلی الله عليه وسلم په يو حديث کې صحابه کرامو ته د مال و اولاد او نيکو اعمالو حيثيت ښکاره کړی . رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته او فرمايل :

د يو کس دري (۳) ورونه وو ، يو مشر ، دويم مينځنی او دريم کشر . څه وخت پس چې دده د مرګ وخت رانژدې شو نو ده مشر ورور راووغوښت او ورته وې ويل :

اې وروره ! ما د تا سره ټول عُمر ډير احسانات کړي ، او س په ما باندې سخته ده لهذا ته د ما سره څه مدد وکړه . هغه ورته په جواب کې وويل :

زه ستا هيڅ اِمداد نه شم کولی ، البته صرف دومره کولې شم چې تر څو پورې ستا په وجود کې روح موجود وي نو تر هغې وخته پورې به زه د تاسره ناست يم ، خو چې کله ستا روح ووځي نو بيا به زما او ستا تعلق ختم وي . دا کس په دې جواب باندې سخت خفه شو .

بيا يې مينځنی ورور راووغوښت او د هغه نه يې د اِمداد سوال وکړو چې : زما آخري وخت دی ، په ما باندې سختي ده ، ته زما مدد وکړه ، ځکه ما ټول عُمر د تاسره اِحسانونه کړي ، خپله مې تکليف برداشت کړی خو ستا لحاظ مې ساتلی ، اميد دی چې ته به زما مدد وکړی . هغه ورته وويل : ستا خيال فاسِد دی ، زه ستا هيڅ امداد نه شم کولی ، زيات نه زيات به دومره وکړم چې ته کله مړ شې نو تا به په قبر کې دفن کړم ، بيا به زما او ستا تعلق ختم وي . ده چې کله دا خبره واوريده نو ډير افسوس يې وکړو چې د کومو ورونو سره مې ټول عُمر تکليفونه برداشت کړي وو هغوی خو ډير د نا اُميدۍ جوابونه راکړه .

په آخر کې يې کشر ورور راووغوښت ، او ورته وې ويل : ته زما وروريې ، ما د تاسره ډير ظلمونه کړي ، څما څوله هم تاته نه جوړيږي چې د تانه مدد طلب کړم ، خو اميد دی چې ته به زما مدد وکړی . هغه ورته وويل : ته هيڅ غم مه کوه ، زه به ستا هر قسمه مدد کوم ، اګر چې تا د ما سره ډير بَد کړي خو آخر ته زما ورورېې ، زه به تاته هيڅ تکليف نه راپريږدم . دې د هغه په تسلّی باندې ډير خوشحاله شي .

ددې واقعې بيانولو نه روستو رسول الله ﷺ د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه : تاسو پيژنئ چې دا درې واړه ورونه څوک دي ؟ هغوی وويل :

اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ أَعْلَمُ . الله ﷻ او د هغه رسول ښه پوهيږي (چې دا درې ورونه څوک دي).

حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل: دا مشر ورور مال و دولت دی، چې انسان ټول عُمر دې حاصلولو د پاره د ځان او د ايمان پرواه نه ساتي، هر قسمه ذلت او تکليف برداشت کوي خو را جمع کوي يې، ليکن کله چې دې وفات شي نو د ټولو نه مخکې ورنه مال جدا کيږي او وارثانو ته پاتې کيږي.

او دا مينځنی ورور اهل و عيال (بچي، ورور وغيره) دي، کله چې بچي نيک عمله نه وي نو زيات نه زيات به د رسره د قبر پورې لاړ شي، د دفن کولو نه روستو به واپس د رنه راځي.

البته که بچي نيکان وي او د والدينو د پاره دُعاګانې غواړي نو د دې فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسي.

او دا کشر ورور نيک عمل دی. اګر چې ده دا نيک اعمال په صحيح طريقه نه وي ادا کړي (لمونځ يې بې وخته کړې وي، روژه يې براى نام نيولې وه، صدقات يې د رياکارۍ نه ډک ورکړي) خو ليکن بيا هم چې د انسان کوم اعمال قبول شوي وي هغه اعمال د ده په قبر کې هم په کار راځي او د قيامت په ورځ به يې هم په کار راځي. (۱)

د ''سورة ياسين'' په برکت د قبر نه ژوندې راوتل

يو کرّت امام ناصر الدين بستي رحمه الله د سکتې په مرض بيمار شو (سکته: دا سې يو مرض دی چې سړی ژوندی وي خو خلقو ته مړ معلوميږي، څکه ساه ډيره په قلاره آخلي نو دا سې معلوميږي چې ګني وفات شوی دی)، خپلوانو ورباندې دا ګمان وکړو چې ګني دې وفات شو، غُسل او کفن يې ورکړو او جنازه يې پرې وکړه، او د شپې ناوخته يې خښ کړو، کله چې دې په قبر کې په هوش کې راغې، د سکتې بيماري ورنه لاړه او خپل ځان يې په قبر کې وليد، نو ډير خفه شو چې دې خلقو خو زه ژوندې خښ کړې يم.

(۱) عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَثَلُ ابْنِ آدَمَ وَمَالِهٖ وَأَهْلِهٖ وَعَمَلِهٖ كَرَجُلٍ لَهٗ ثَلَاثَةُ إِخْوَةٍ أَوْ ثَلَاثَةُ أَصْحَابٍ. فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَنَا مَعَكَ حَيَاتَكَ فَإِذَا مِتَّ فَلَسْتُ مِنْكَ وَلَسْتَ مِنِّيْ. وَقَالَ الْآخَرُ: أَنَا مَعَكَ فَإِذَا بَلَغْتَ تِلْكَ الشَّجَرَةَ فَلَسْتُ مِنْكَ وَلَسْتَ مِنِّيْ. وَقَالَ الْآخَرُ: أَنَا مَعَكَ حَيًّا وَمَيِّتًا. رواه البزار ورواته رواة الصحيح، الترغيب والترهيب ج۴ ص۸۲ الترغيب في الزهد في الدنيا ...

آخر يې ذهن ته دا خبره راغله چې کوم سړي په څه مشکل کې راګير شي او دې څلويښت (۴۰) کرته سورة يسين ووايي نو الله ﷻ يې د دې مشکل نه اوباسي او فراخي وربانديې راولي، نو ده سورة ياسين ويل شروع کړو.

چونکه دې شپې ناوخته خړ شوې و، خلق چې ورنه څنګه لاړه نو يو کفن کش په منډه راغی، او ده قبر راسپړل يې شروع کړه، ددې د پاره چې دا کفن ورنه را اوباسم او ځان له يې خرڅ کړم.

ناصرالدين بستي رحمه الله سورة ياسين نهه ديرش (۳۹) کرته پوره کړې و چې د قبر سپړلو درزا ريې واوريد، ده په خپل فراست معلومه کړه چې دا څوک کفن کش دی، نو سورة ياسين يې په قلاره ويل شروع کړه ددې د پاره چې دې او نه ويريږي.

ده چې څنګه څلويښتمه (۴۰) پيره سورة ياسين ويل پوره کړه نو دې طرفته دې کفن کش هم قبر پوره راوسپړل، کله چې دې کفن کش د قبر نه تبۍ (غټ کاڼي) راپورته کړه نو ناصرالدين زر راپاڅيده او د قبر نه راووت، دې کفن کش دا ګمان وکړو چې ګني دا مړې د ما پسې راپاڅيد، د ويرې ويرې د وجې نه کفن کش په هماغه ځای کې وفات شو.

ناصرالدين بستي په همدغه شپه خپل ښار ته راغی او خلقو ته يې وويل: چې تاسو خو په ما باندې د مړ ګمان کړې و او زه مو ژوندې دفن کړې ووم. (او خپله واقعه يې ورته بيان کړه). ددې واقعې نه روستو د شکريې په طور ناصرالدين بستي رحمه الله د قرآن کريم بهترين تفسير وليکل. (۱)

د قبر نه آواز راتلل "چې دلته نيک اعمال په کار راځي"

کله چې حضرت فاطمة رضی الله عنها وفات شوه، او ددې جنازه د قبر غاړې سره کېښودې شوه، نو حضرت ابوذر غفاري ﷺ قبر ته خطاب کوي:

(۱) فوائد الفوائد مترجم ص ۱۳۹ . **نوټ** : که د چا ذهن ته دا سوال راځي چې په قبر کې دا کس څنګه ژوندې پاتې شو حالانکه قبر کې خو تازه هوا نه وي؟ جواب: کله چې د يو انسان نيته پوره نه وي نو الله ﷻ يې په هر ځای کې محفوظ ساتلې شي، د مور په خيټه کې چې ماشوم ژوندې پاتې کيدې شي نو بيا په قبر کې هم الله ﷻ يو کس ژوندې ساتلې شي. ابوالشمس

يَا قَبْرُ ! أَتَدْرِيْ مَنِ الَّتِيْ جِئْنَا بِهَا إِلَيْكَ؟ هِيَ فَاطِمَةُ الزَّهْرَاءِ بِنْتُ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَزَوْجَةُ عَلِيِّ الْمُرْتَضٰى ﷺ ، وَأُمُّ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا .

اې قبره ! تاته پته ده چې مونږ تاته کومه هستي راوړې ؟ دا خو حضرت فاطمة رضی الله عنها ده ، د رسول الله ﷺ لور مبارکه ده ، د حضرت علي ﷺ بي بي ده ، او د حضرت حسن او حضرت حسین رضی الله عنهما مور مبارکه ده (نو ته خو ډیر بختوریې) .

د قبر نه یې یو هاتفي آواز واوریده :

مَا أَنَا مَوْضِعُ حَسَبٍ وَنَسَبٍ . إِنَّمَا أَنَا مَوْضِعُ الْعَمَلِ الصَّالِحِ . فَلَا يَنْجُوْ مِنِّيْ إِلَّا مَنْ كَثُرَ خَيْرُهُ ، وَسَلِمَ قَلْبُهُ ، وَخَلَصَ عَمَلُهُ . (۱)

زه د حسب و نسب بیانولو ځای نه یم ، بلکه زه خو د عملِ صالح په باره کې د پوښتنې ځای یم ، زما د عذاب نه به صرف هغه کس نجات مومي د چا چې خیر (نیک اعمال) زیات وي ، زړه یې (د کفر ، شرک او ګناهونو نه) سالِم وي ، او عمل یې خالص د الله ﷻ د پاره وي .

د نیک عمله کس د خښیدو په وجه د نورو نږدې مړو مغفرت

کوم انسان چې نیک عمله وي او دې وفات شي نو په کومه مقبره کې چې دفن شي نو د ده د برکت نه الله جل جلاله د نورو نږدې ګناهګارانو مړو نه هم عذاب اوچتوي .

واقعه : ابن ابی الدنیا د عبدالله بن نافع ﷺ نه نقل کړي چې په مدینه منوره کې یو کس وفات شو او هملته په یو قبرستان کې دفن کړې شو ، یو څو ورځې روستو یو بزرګ دې په خوب کې ولید چې په سخت عذاب کې ګرفتار دی ، دا بزرګ ډیر خفه شو .

یو څو جُمعې وروسته دې بزرګ بیا دې په خوب کې ولید چې اوس په ډیرو نعمتونو او خوشحالۍ کې مشغوله دی ، دابزرګ هم حیران شو چې دا سړې خو ما مخکې په ډیر عذاب کې ګرفتار لیدلې و نو اوس څنګه په دې دومره ښه نعمتونو کې مشغوله دی ؟ د هغه نه یې پوښتنه وکړه ، هغه ورته ووېل : اصل واقعه همغه شان وه چې څنګه تا مخکې لیدلې وه ، زه د خپلو ګناهونو په وجه په عذاب کې مبتلاء ووم ، خو یو څو ورځې مخکې یو نیک سړې خلقو

(۱) مشکوة الانوار ، لئالي منبر ومحراب ج۱ ص ۴۱۸ ، درة الناصحین ص ۱۹۱ مجلس ... في بیان الم الموت .

دلته نږدې دفن کړو ، هغه نیک سړي د الله ﷻ نه د نږدې څلوېښتو (۴۰) کسانو د بخښش سفارش وکړو ، نو الله ﷻ د هغه سفارش قبول کړو او د دوی مغفرت یې وکړو ، په هغه څلوېښتو کسانو کې یو زما نوم هم و نو ځکه زه په نعمتونو کې مشغوله یم . (۱)

پنځه تیارې او پنځه رڼاګانې

حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه فرمایي:

اَلظُّلُمَاتُ خَمْسٌ وَالسُّرُجُ لَهَا خَمْسٌ : حُبُّ الدُّنْيَا ظُلْمَةٌ وَالسِّرَاجُ لَهُ التَّقْوٰى ، وَالذَّنْبُ ظُلْمَةٌ وَالسِّرَاجُ لَهُ التَّوْبَةُ ، وَالْقَبْرُ ظُلْمَةٌ وَالسِّرَاجُ لَهَا " لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ " ، وَالْآخِرَةُ ظُلْمَةٌ وَالسِّرَاجُ لَهَا الْعَمَلُ الصَّالِحُ ، وَالصِّرَاطُ ظُلْمَةٌ وَالسِّرَاجُ لَهُ الْيَقِيْنُ . (۲)

تیارې پنځه (۵) دي ، او ددې دپاره ډیوې (رڼاګانې) هم پنځه (۵) دي :

۱ . د دُنیا محبت تیاره ده ، او ددې دپاره ډیوه تقویٰ ده . ۲ . ګناه تیاره ده او ددې دپاره ډیوه توبه ده . ۳ . قبر تیاره ده او ددې دپاره ډیوه " لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ " .

۴ . آخرت تیاره ده او ددې دپاره ډیوه نیک عمل دی . ۵ . پُلِ صراط تیاره ده او ددې دپاره ډیوه یقین دی .

د ګناهګارانو په قبرونو کې ماران

حضرت عائشه رضی الله عنها فرمایي :

وَيْلٌ لِأَهْلِ الْمَعَاصِيْ مِنْ أَهْلِ الْقُبُوْرِ ، تَدْخُلُ عَلَيْهِمْ فِيْ قُبُوْرِهِمْ حَيَّاتٌ سُوْدٌ أَوْ دُهْمٌ ، حَيَّةٌ عِنْدَ رَأْسِهِ ، وَحَيَّةٌ عِنْدَ رِجْلَيْهِ ، تَقْرِصَانِهِ حَتّٰى يَلْتَقِيَا فِيْ وَسْطِهِ ، فَذٰلِكَ الْعَذَابُ فِي الْبَرْزَخِ الَّذِيْ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى : ﴿ وَمِنْ وَّرَآئِهِمْ بَرْزَخٌ إِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴾ . (۳)

---

(۱) کتاب القبور از مولانا عبدالمومن فاروقي ، موت اور قبر کے حیران کن واقعات ص ۱۸۶ .

(۲) منبهات ابن حجر العسقلاني رحمه الله باب الخماسي .

(۳) سورة المؤمنون آیت ۱۰۰ ، تفسیر ابن کثیر ج۴ ص ۴۹۳ آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۶۳ .

Scanned with CamScanner

په ګناهګارو قبرونو واله باندې دې هلاکت وي چې د دوی قبرونو ته به تک تور او برګ ماران داخلیږي، يو مار به د سر له طرفه وي، او بل به د خپو له طرفه وي، دواړه به دا مړي چیچي، تر دې چې دا دواړه ماران به د مړي د بدن په مینځ کې سره يو ځای شي (چې په دې سره به مړې دوه ټوټې کړي). پس دا د برزخ هغه عذاب دی د کوم په باره کې چې الله تعالی فرمايي: ترجمه: د دوی د وړاندې برزخ دی چې دوی به په هغې کې تر قیامته پورې پاتې کیږي.

مړې په مینځ دوه ټوټې کیدل

څه وخت مخکې د پیرودهائي راولپنډۍ په زوړ قبرستان کې د مړي د پاره يو قبر وکنیستې شو، کله چې مړې په دې قبر کې ورکوز کړې شو نو د قبر دواړه طرفونه داسې رابند شو ګویا چې دلته د سره چا قبر نه دې کنیستی.

هلته چې کوم موجود عالِم ورسره و هغه حکم وکړو چې دويم قبر ورله اوکنئ، کله يې چې دويم قبر جوړ کړو او عغې ته يې مړي کوزولو نو هغه هم رابند شو. په هغه موقعه موجود ټولو خلقو استغفار شروع کړو.

مولوي صاحب ورته وويل چې بل ځای قبر ورته اوکنئ، کله يې چې ورته بل ځای قبر جوړ کړو، او دا مړي يې په کې کیښود نو ناڅاپه داسې ماران، لړمان او چینجي په کې راپیدا شو لکه د چینې نه چې اُوبه راخوټیږي.

مولوي صاحب ورته وويل: دا دده خپل عمل دی په همدې کې دا مړې کیدئ، کله يې چې دا مړي په دې کې کیښود نو د مړي د لاندې طرف نه يو مار دده د اُوږو په طرف راپورته شو، او دويم مار د خپو د طرفه راپورته شو، بیا دا دواړه ماران په خپل مینځ کې يو ځای شو نو په لږ وخت کې يې دا مړې په مینځ داسې ټوټې کړو ګویا چې چا په آره باندې غوڅ کړو. کله چې دا منظر په هغه ځای کې موجود خلقو ولیده نو په اکثرو باندې بې هوشي راغله. او دا خبر په راولپنډي (جنګ رپورټ) کې هم شائع شوې و.[1]

---

(۱) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۲۹ عذاب قبر کے اسباب

د عذابِ قبر اسباب :

د عذابِ قبر سبب د کبیره گناهونو کول دي ، لهذا څوک چې گناهِ کبیره کوي او بغیر د توبې نه مړ شي هغه به د قبر په سختیو کې مبتلاء کیږي .

بیا خاصکر کوم کس چې ښکاره د خلقو د وړاندې په فخر سره گناهونه کوي ، یا د احکامِ شرعیه و سپکاوې کوي ، یا د کمزورو خلقو حقوق غصب کوي نو د داسې خلقو باره کې د عذابِ قبر ډیره ویره ده ، الله تعالی دې د دینه هر مسلمان او ساتي .

په احادیثو مبارکه ؤ کې د ډیرو گناهگارانو متعلق د عذابِ قبر تذکره راغلی ، کوم چې د بعضې گناهونو په وجه په عذابِ قبر کې مبتلاء وو ، لهذا یو څو گناهونه ستاسو د وړاندې بیانوم :

۱ ، ۲ : چُغل خوري او د تشو متیازو نه ځان نه ساتل

د عذابِ قبر اول سبب چُغل خوري (یعنی د دوه و مسلمانانو په مینځ کې شیطانت) کول ، او دویم سبب د تشو متیازو نه ځان نه ساتل دي .

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د پیغمبر علیه السلام یو حدیث ذکر کړی ، په کوم کې چې د چُغل خورۍ او د تشو متیازو نه د ځان نه ساتلو په وجه د عذابِ قبر تذکره ده :

حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمایي :

مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ فَقَالَ : " إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ . وَمَا يُعَذَّبَانِ مِنْ كَبِيْرٍ ، ثُمَّ قَالَ : بَلَى . أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ يَسْعَى بِالنَّمِيْمَةِ . وَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ " ، قَالَ : ثُمَّ أَخَذَ عُوْدًا رَطْبًا فَكَسَرَهُ بِاثْنَتَيْنِ . ثُمَّ غَرَزَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى قَبْرٍ . ثُمَّ قَالَ : لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَيْبَسَا . (۱)

نبي کریم ﷺ په دوه (۲) قبرونو تیر شو نو وې فرمایل : دې دوه قبرونو والاته عذاب ورکولې شي ، داسې نه ده چې گنې د څه غټې خبرې په وجه عذاب ورکولې شي (چې گنې د

(۱) بخاري کتاب الجنائز باب عذاب القبر من الغیبة والبول .

هغې نه بچ کيدل مشکل دي) ، بيا نبي عليه السلام وفرمايل : آو ، يو به چُغل خوري کوله (يعنى دوه و مسلمانانو په مينځ کې به يې شيطانت کولو او هغوی به يې جنګول) ، او دې دويم به د تشو متيازو نه ځان نه ساتل .

راوي وايي : بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم يوه تازه څانګه راواخيسته ، په مينځ يې دوه ټوټې کړه ، او د هر يو کس په قبر يې کيښوده ، او وې فرمايل :

تر څو پورې چې دا څانګه اوچه شوې نه وي شايد تر هغې وخته پورې به په دوی د عذاب تخفيف کولې شي .

۳ . په نبي عليه السلام باندې دروغ جوړول

د عذاب قبر دريم سبب په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې دروغ جوړول دي ، امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د يو نصراني واقعه ذکر کړې ، حضرت انس ﷺ فرمايي :

كَانَ رَجُلٌ نَصْرَانِيًّا فَأَسْلَمَ وَقَرَءَ الْبَقَرَةَ وَ آلَ عِمْرَانَ فَكَانَ يَكْتُبُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَادَ نَصْرَانِيًّا فَكَانَ يَقُولُ : "مَا يَدْرِيْ مُحَمَّدٌ إِلَّا مَا كَتَبْتُ لَهُ" . فَأَمَاتَهُ اللهُ . فَدَفَنُوْهُ . فَأَصْبَحَ وَقَدْ لَفَظَتْهُ الْأَرْضُ . فَقَالُوْا : هٰذَا فِعْلُ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ لَمَّا هَرَبَ مِنْهُمْ نَبَشُوْا عَنْ صَاحِبِنَا فَأَلْقَوْهُ . فَحَفَرُوْا لَهُ فَأَعْمَقُوْا . فَأَصْبَحَ وَقَدْ لَفَظَتْهُ الْأَرْضُ . فَقَالُوْا : هٰذَا فِعْلُ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ نَبَشُوْا عَنْ صَاحِبِنَا لَمَّا هَرَبَ مِنْهُمْ فَأَلْقَوْهُ . فَحَفَرُوْا لَهُ وَأَعْمَقُوْا لَهُ فِي الْأَرْضِ مَا اسْتَطَاعُوْا . فَأَصْبَحَ وَقَدْ لَفَظَتْهُ الْأَرْضُ فَعَلِمُوْا أَنَّهُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ . فَأَلْقَوْهُ . (۱)

يو کس اول عيسايي و ، بيا يې اسلام راوړو ، سورة بقره او سورة آل عمران يې هم ووېل ، او د نبي عليه السلام د پاره يې وحي هم ليکله ، بيا دا کس واپس عيسايي شو (عيسائو طرف ته لاړو) او خلقو ته به يې ويل : چې ما د محمد ﷺ د پاره څه ليکلي ، د هغې نه علاوه دې په نور هيڅ شي نه پوهيږي (نَعُوْذُ بِاللهِ) .

(۱) بخاري كتاب المناقب باب علامات النبوّة في الاسلام حديث ۳۴۲۱ ، مسلم ج۲ ص ۳۷۰ ، دلائل النبوّة ج۶ ص ۲۲۵ .

Scanned with CamScanner

کله چې دې وفات شو نو خلقو خخ کړو ، چې سهر شو نو زمکې دې بهر راويشتلې و (او د قبر نه بهر پروت و) ، عيسايانو وويل : دا کار محمد ﷺ او د هغه ملګرو کړې ، ځکه دې د هغوی نه راتختيدلې ، او د هغوی دين يې پريخی ، نو ځکه يې دده قبر راسپړلې او د قبر نه بهر يې راغورځولې .

بيا دې خلقو دده د پاره دويم ځل ډوب قبر اوکنيست ، کله چې سهر شو نو زمکې دې بيا بهر راغورځولې و ، دې عيسايانو بيا هما غه شان خبره وکړه چې : دا د محمد ﷺ او د هغه د ملګرو کار دی ، ځکه چې دې د هغوی نه راتختيدلې ، او د هغوی دين يې پريخی ، نو ځکه دوی زمونږ ددې ملګري قبر سپړلی ، او دايې د قبر نه بهر راغورځولی .

دې خلقو په دريم ځل دده د پاره قبر اوکنسته ، خو چې څومره د دوی په وَس کې وه دومره ډوب يې لاندې په زمکه کې خخ کړو ، خو کله چې سهر شو نو زمکې دې بيا بهر راغورځولې ؤ ، دا عيسايان پُوهه شو چې دا دچا انسانانو کار نه دی ،نو همدغه شان يې د زمکې د پاسه پريښود

٤ . په ناحقه مسلمان وژل

د عذابِ قبر څلورم (۴) سبب په ناحقه مسلمان وژل دي . په ابن ماجه او نورو د احاديثو په کتابونو کې يوه واقعه تفصيلاً ذکر ده ، زه به يې درته خلاصةً ذکر کړم :

يو کرّت رسول الله صلی الله عليه وسلم د مسلمانانو يو لښکر مشرکينو ته د جهاد دپاره وراوليږل ، په دې لښکر کې يو کس و (چې نوم يې محلم بن جثامه و ، ده د مشرکينو داسې يو کس قتل کړو چې هغه کلِمه (شهادت) وويله ، خو ده بيا هم قتل کړو .....

کله چې دا قاتِل وفات شو ، او خخ يې کړو نو زمکې دده لاش بهر راو وغورځول ، صحابه کرامو دا ګمان وکړو چې ګنې دا کار چا دشمن کړی ، دوباره يې خخ کړو ، او غلامانو ته يې حکم وکړو : دده څوکيداري کوئ چې څوک يې بيا را اونه باسي .

کله چې سهر شو نو دې بيا د زمکې دپاسه پروت و ، صحابه کرام فرمايي : مونږ داګمان وکړو چې کيدې شي دې غلامانو دا کار کړې وي ، نو مونږ بيا دفن کړو ، او په خپله مو دده څوکيداري کوله . کله چې سهر شو نو دې بيا د زمکې د پاسه پروت و ، صحابه کرام فرمايي چې بيا مونږ دې همداسې پريښود .

په يو روايت کښې ورسره دا هم دي چې صحابه کرامو رسول الله ﷺ ته دا دې خبر ورکړو ، پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل :

إِنَّ الْأَرْضَ لَتَقْبَلُ مَنْ هُوَ أَشَرُّ مِنْهُ وَلٰكِنَّ اللهَ أَحَبَّ أَنْ يُرِيَكُمْ تَعْظِيمَ حُرْمَةِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ .(۱)

بيشکه زمکه دده نه بدتر خلق هم قبلوي ، ليکن الله تعالى غوښته چې تاسو ته د لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ تعظيم وښايي (چې د لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ ويونکي جان و مال پائمال کول څومره لوي جُرم دی ، نو د عبرت د پاره الله ﷻ تاسو ته اوخوده) .(۲)

۵ . د مور نافرماني کول

د عذاب قبر پنځم (۵) سبب د مور نافرماني او بې عزتي کول دي .

حافظ سيوطي رحمه الله په "شرحُ الصدور" ، علامه اصبهاني رحمه الله په "الترغيب والترهيب" کښې او نور علماو يوه واقعه رانقل کړې :

---

(۱) عن عمران بن حصين ... قَالَ ... إِنْ شِئْتُمْ حَدَّثْتُكُمْ حَدِيثًا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ . قَالُوْا : وَأَنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ ؟ قَالَ : نَعَمْ . شَهِدْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ وَقَدْ بَعَثَ جَيْشًا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ إِلَى الْمُشْرِكِيْنَ فَلَمَّا لَقُوْهُمْ قَاتَلُوْهُمْ قِتَالًا شَدِيْدًا فَمنحُوْهُمْ أكتافهم فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنْ لحمتى عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ بِالرُّمْحِ فَلَمَّا غَشِيَهُ . قَالَ : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ إِنِّيْ مُسْلِمٌ . فَطَعَنَهُ فَقَتَلَهُ . فَأَتَى رَسُوْلَ اللهِ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُوْلَ اللهِ ! هَلَكْتُ . قَالَ : وَمَا الَّذِيْ صَنَعْتَ ؟ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ . فَأَخْبَرَهُ بِالَّذِيْ صَنَعَ . فَقَالَ لَهُ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ : فَهَلَّا شَقَقْتَ عَنْ بَطْنِهِ ؟ فَعَلِمْتَ مَا فِيْ قَلْبِهِ ، قَالَ : يَا رَسُوْلَ اللهِ ! لَوْ شَقَقْتُ قَلْبَهُ لَكُنْتُ أَعْلَمُ مَا فِيْ قَلْبِهِ . قَالَ : فَلَا أَنْتَ قَبِلْتَ مَا تَكَلَّمَ بِهِ وَلَا أَنْتَ تعلم مَا فِيْ قَلْبِهِ . قَالَ : فَسَكَتَ عَنْهُ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ فَلَمْ يَلْبَثْ إِلَّا يَسِيْرًا حَتّٰى مَاتَ . فَدَفَنَّاهُ فَأَصْبَحَ عَلٰى ظَهْرِ الْأَرْضِ . فَقَالُوْا : لَعَلَّ عَدُوًّا نَبَشَهُ . فَدَفَنَّاهُ ثُمَّ أَمَرْنَا غِلْمَانَنَا يَحْرُسُوْنَهُ . فَأَصْبَحَ عَلٰى ظَهْرِ الْأَرْضِ . فَقُلْنَا لَعَلَّ الْغِلْمَانَ نعسوا . فَدَفَنَّاهُ ثُمَّ حَرَسْنَاهُ بِأَنْفُسِنَا . فَأَصْبَحَ عَلٰى ظَهْرِ الْأَرْضِ . فَأَلْقَيْنَاهُ فِيْ بَعْضِ تِلْكَ الشِّعَابِ . وَفِيْ رِوَايَةٍ .... فَأَخْبَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ : إِنَّ الْأَرْضَ لَتَقْبَلُ مَنْ هُوَ أَشَرُّ مِنْهُ وَلٰكِنَّ اللهَ أَحَبَّ أَنْ يُرِيَكُمْ تَعْظِيمَ حُرْمَةِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ . ابن ماجه ص ۲۸ واللفظ له ، بيهقي دلائل النبوة ج٦ ص ۳۰۹ ، مصنف عبدالرزاق ج۱۱ ص ۱۷۳ ، مجمع الزوائد ج۷ ص ۲۹۳ .

(۲) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۱ ص ۲۵۱ موت کے بعد کیا ہوتا ہے ؟

Scanned with CamScanner

حضرت عوام بن حوشب رحمه الله خپله واقعه بيانوي چې يو کرت (ما په ايران، نيشاپور ښار کې سفر کولو نو) زه يو کلي ته ورسيدم، په هغه کلي کې يو طرفته مقبره وه (هلته په جُمات کې مې د مازيګر لمونځ وکړو) د لمانځه نه پس ما اوکتل چې: په دې مقبره کې يو قبر وشليده (يعنې څيرې شو) او د هغې نه يو کس را ووت، چې سَرېې د خر وُ، او نور بدن يې د انسان وُ، ده د خر غوندې يو درې آوازونه وکړه، بيا ورباندې قبر واپس رابند شو (زه ډير حيران شوم چې دا څه معامله ده؟) ناڅاپه مې هلته يوه بوډۍ وليده چې ويښتان يې کمځي کول، ما ته دې بوډۍ ووېل:

(اې فلانکيه!) ته دا پورې ښځه ګورې؟ ما ورته ووېل چې په دې څه شوي (او څه خبره ده؟) دې بوډۍ راته ووېل چې هغه ښځه ددې قبر واله مور ده. ما ورته ووېل چې ددې څه واقعه ده؟ (هغه خو راته بيان کړه)، نو دې بوډۍ ووېل:

دا د قبر واله کس د شرابو عادي وُ، کله به چې کورته راغې نو دې مور به ورته ووېل: اې بچيه! د الله ﷻ نه اويريږه، تر څو پورې به ته دا شراب څکې. نو ده ورته په جواب کې ووېل: " ته خو داسې بريګې (آواز کوې) لکه خر چې بريګي " نو دا کس د مازيګر نه پس وفات شو. نو اوس ده ته الله ﷻ دا سزا ورکړې چې په هره ورځ د مازيګر لمانځه نه پس دده قبر وشليږي، د خر غوندې درې آوازونه وکړي، او بيا دوباره ورباندې قبر بند شي.(۱)

(۱) وَعَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ رحمه الله قَالَ: نَزَلْتُ مَرَّةً حَيًّا، وَإِلَى جَانِبِ ذٰلِكَ الْحَيِّ مَقْبَرَةٌ. فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ الْعَصْرِ انْشَقَّ مِنْهَا قَبْرٌ فَخَرَجَ رَجُلٌ رَأْسُهُ رَأْسُ الْحِمَارِ وَجَسَدُهُ جَسَدُ إِنْسَانٍ فَنَهَقَ ثَلَاثَ نَهَقَاتٍ. ثُمَّ انْطَبَقَ عَلَيْهِ الْقَبْرُ. فَإِذَا عَجُوزٌ تَغْزِلُ شَعْرًا أَوْ صُوفًا. فَقَالَتِ امْرَأَةٌ: تَرَىٰ تِلْكَ الْعَجُوزَ؟ قُلْتُ: مَا لَهَا؟ قَالَتْ: تِلْكَ أُمُّ هٰذَا، قُلْتُ: وَمَا كَانَ قِصَّتُهُ؟ قَالَتْ: كَانَ يَشْرَبُ الْخَمْرَ فَإِذَا رَاحَ تَقُولُ لَهُ أُمُّهُ: يَا بُنَيَّ اتَّقِ اللهَ إِلَىٰ مَتَىٰ تَشْرَبُ هٰذِهِ الْخَمْرَ؟ فَيَقُولُ لَهَا: إِنَّمَا أَنْتِ تَنْهَقِينَ كَمَا يَنْهَقُ الْحِمَارُ. قَالَتْ: فَمَاتَ بَعْدَ الْعَصْرِ. قَالَتْ: فَهُوَ يَنْشَقُّ عَنْهُ الْقَبْرُ بَعْدَ الْعَصْرِ كُلَّ يَوْمٍ، فَيَنْهَقُ ثَلَاثَ نَهَقَاتٍ، ثُمَّ يَنْطَبِقُ عَلَيْهِ الْقَبْرُ. رواه الاصبهاني ج۲ ص۲۲۶ کتاب البر والصلة ،الترهيب من عقوق الوالدين ، وَقَالَ الْأَصْبَهَانِي حَدَّثَ أَبُو الْعَبَّاسِ الْأَصَمُّ بِنَيْسَابُورَ بِمَشْهَدٍ مِنَ الْحُفَّاظِ فَلَمْ يُنْكِرُوهُ. نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص۳۹۳ الباب الثاني عشر في بر الوالدين وصلة الارحام.

Scanned with CamScanner

۶. ملاوټ (دهوکه) کول

د عذابِ قبر شپږم (۶) سبب دهوکه او ملاوټ کول دي ، چې يو سړی د خوراک يا بل شي کې ملاوټ (ګډون) کوي او هغه د اعلی شي په نوم خرڅوي ، نو دداسې کس باره کې هم د قبر عذابونه او سختياني ذکر شوي .

حافظ ابن قيم رحمه الله په " كتابُ الروح " کې ، جلال الدين سيوطي رحمه الله په " شرحُ الصدور " کې ، او ابن ابي الدّنيا په " كتابُ القبور " کې يوه واقعه رانقل کړی :

عبدالحميد بن محمود وايي : زه د حضرت ابن عباس ﷺ سره ناست ووم ، چې په دې کې څه خلق راغلل ، او ابن عباس ﷺ ته يې وويل : مونږ څه خلق د حج دپاره روان يو ، په لاره کې د مونږ نه يو ملګري وفات شو .... مونږ د هغه د پاره قبر وکنيسته ، او لحَد مو ورله جوړ کړو ، کله چې د لحَد نه فارغه شو نو ناڅاپه مو په دې قبر کې دومره غټ مار وليد چې ټول قبر يې ډک کړې و ، بيا مو په دويم ځای کې ورله قبر وکنسته نو په هغې کې هم هماغه شان غټ مار راووت ، (نو ددې سره اوس څه وکړو ؟) حضرت ابن عباس ﷺ ورته وويل :

ذٰلِكَ الْغَلُّ الَّذِيْ يَغُلُّ بِهٖ ، إِنْطَلِقُوْا ، فَادْفِنُوْهُ فِيْ بَعْضِهَا فَوَالَّذِيْ نَفْسِيْ بِيَدِهٖ لَوْ حَفَرْتُمُ الْأَرْضَ كُلَّهَا لَوَجَدْتُمُوْهُ فِيْهِ .

دا تور مار دده د غاړې طوق (بَد اعمال) دي چې ده ته په غاړه کې وراچولې شي (او ده ته پرې سزا ورکولې شي) ، تاسو ورشئ او کوم قبرونه مو چې کنسيتي دي په هغې کې يې په يو قبر کې دفن کړئ . ځکه قسَم په هغه ذات د چا په قبضه کې چې زما ساه ده که چيرته تاسو دده د پاره ټوله زمکه اوکنئ نو په هر ځای کې به درته دا مار راووځي .

دا خلق وايي چې بيا مونږ لاړو ، او دا مړی مو په هماغه کنيستي شوي قبرونو کې په يو قبر کې خخ کړو .

کله چې مونږ د حج نه راواپس شو ، نو مونږ سره ددې مړي څه آسباب و هغه مو دده کور ته ورورو ، او دده د بي بي نه مو پوښتنه وکړه : چې ستا دې خاوند به څه کار کولو چې په دې دومره سخت عذاب کې ګرفتار و ؟

هغې وويل : ده به غله (غنم يا جوار) خرڅوله ، خو هره ورځ به يې د کور د ضرورت موافق غله ددېنه راخيسته ، او ددې په ځاى به يې په هغې کې زياتې بُوس او نور شيان ګډول (ددې د پاره چې وزن يې زيات شي ، يعنى په غله کې به يې ملاوټ کول نو ځکه په دومره سخت عذاب کې ګرفتار و) .(۱)

۷ . صحابه کرامو ته کنځل کول

د عذابِ قبر اووم (۷) سبب صحابه کرامو ته کنځل کول ، او دوى ته بَد رَد ويل دي .

ابن ابى الدُنيا په کتابُ القبور کې ذکر کړي چې ابو اسحاق وايي :

يو کرَت زه يو مړي ته دغُسل کولو د پاره اوغوښتې شوم ، کله چې زه ورغلم او د هغه د مخ نه مې څادر لرې کړو نو ناڅاپه مې يو غټ خطرناک مار وليده چې د دې مړي د څټ نه تاؤ شوې و ، زه واپس ورته راغلم ، او ده ته مې غُسل ورنه کړو (کله چې ددې کس په باره کې معلومات اوشو نو) خلقو وويل : دې کس به صحابه کرامو ته کنځلې کولې (نو ځکه ورته دا جزا ورکړې شوه) .(۲)

---

(۱) عن عبدالحميد بن محمود قَالَ كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ فَأَتَاهُ قَوْمٌ ، فَقَالُوا : إِنَّا خَرَجْنَا حُجَّاجًا وَمَعَنَا صَاحِبٌ لَنَا . إِذَا أَتَيْنَا فَإِذَا الصفاحُ مَاتَ . فهيأناه . ثُمَّ انْطَلَقْنَا . فَحَفَرْنَا لَهُ . وَلَحَدْنَا لَهُ . فَلَمَّا فَرَغْنَا مِنْ لَحْدِهِ إِذَا نَحْنُ بِأَسْوَدَ قَدْ مَلَأَ اللَّحَدَ . فَحَفَرْنَا لَهُ آخَرَ فَإِذَا بِهِ قَدْ مَلَأَ لَحَدَهُ . فَحَفَرْنَا لَهُ آخر فَإِذَا بِهِ ..... فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : ذٰلِكَ الْغَلُّ الَّذِي يَغُلُّ بِهِ . إِنْطَلِقُوا . فَادْفِنُوهُ فِي بَعْضِهَا فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ حَفَرْتُمُ الْأَرْضَ كُلَّهَا لَوَجَدْتُمُوهُ فِيهِ . فَانْطَلَقْنَا فَوَضَعْنَاهُ فِي بَعْضِهَا . فَلَمَّا رَجَعْنَا أَتَيْنَا أَهْلَهُ بِمَتَاعٍ لَهُ مَعَنَا . فَقُلْنَا لِامْرَأَتِهِ : مَا كَانَ يَعْمَلُ زَوْجُكِ ؟ قَالَتْ : كَانَ يَبِيعُ الطَّعَامَ . فَيَأْخُذُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ قُوتَ أَهْلِهِ . ثُمَّ يقرض الْقَصَلَ مِثْلَهُ فَيُلْقِيهِ فِيهِ . كتاب الروح واللفظ له ص ۹۸ المسألة السابعة ، شرح الصدور ص ۱۷۴ باب عذاب القبر .

(۲) وَقَالَ ابْنُ أَبِي الدُّنْيَا : حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ . قَالَ : حَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ صَاحِبُ الشاط قَالَ : دُعِيتُ إِلَى مَيِّتٍ لِأُغَسِّلَهُ . فَلَمَّا كَشَفْتُ الثَّوْبَ عَنْ وَجْهِهِ إِذَا بِحَيَّةٍ قَدْ تَطَوَّقَتْ عَلَى حَلْقِهِ . فَذَكَرَ مِنْ غِلَظِهَا . قَالَ : فَخَرَجْتُ فَلَمْ أُغَسِّلْهُ . فَذَكَرُوا أَنَّهُ كَانَ يَسُبُّ الصَّحَابَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ . كتاب الروح ص ۹۸ المسألة السابعة ، شرح الصدور ص ۱۷۳ باب عذاب القبر .

۸ . بې اُودسه لمونځ کول او د مظلوم مدد نه کول

د عذابِ قبر اتم (۸) سبب بې اُودسه لمونځ کول، او د مظلوم مدد نه کول دي.

حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ وايي: چې يو بنده ته په قبر کې د سلو (۱۰۰) کورړو ورکولو حکم وشو، ده د الله ﷻ نه مسلسل دُعا کوله (چې زه دې معاف شم)، آخر دا چې ده سره تخفيف وکړې شو، او يوه کوړه وهل پاتې شو، کله چې فرښتو دې په کوړه باندې ووهل نو غونډ قبر د اُور نه ډک شو، کله چې دا عذاب ختم شو، او دا سړې په هوش کې راغی نو د فرښتو نه يې پوښتنه وکړه:

عَلاَمَ جَلَّدْتُمُوْنِي؟ تاسو ماته د کومې ګناه په وجه دا سزا راکړه؟ هغوی ورته ووېل:

إِنَّكَ صَلَّيْتَ صَلَاةً بِغَيْرِ طُهُوْرٍ، وَمَرَرْتَ عَلَى مَظْلُوْمٍ فَلَمْ تَنْصُرْهُ. بيشکه تا يو لمونځ بې اُودسه کړې و، او يو کرت په مظلوم تير شوې وې ليکن تا د هغه مدد نه و کړی (نو ځکه دا سزا درکړې شوه). (۱)

۹. د عذابِ قبر نور اَسباب

امام بخاري رحمه الله د نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو اُوږد خُوب ذکر کړی په کوم کې چې د عالَمِ برزخ بعضې مناظِر دوی ته خودلې شوي وو. (۲)

(او د پيغمبر خُوب هم وحي وي)، دغه وجه ده چې علامه ابن قيم رحمه الله دې حديث ذکر کولو نه روستو وايي:

(۱) عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أُمِرَ بِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللهِ أَنْ تُضْرَبَ فِيْ قَبْرِهِ مِأَةَ جَلْدَةٍ، فَلَمْ يَزَلْ يَسْأَلُ اللهَ وَيَدْعُوْهُ حَتَّى صَارَتْ وَاحِدَةً، فَامْتَلَأَ قَبْرُهُ عَلَيْهِ نَارًا، فَلَمَّا ارْتَفَعَ عَنْهُ أَفَاقَ، فَقَالَ: عَلَامَ جَلَّدْتُمُوْنِي؟ قَالُوْا: إِنَّكَ صَلَّيْتَ صَلَاةً بِغَيْرِ طُهُوْرٍ، وَمَرَرْتَ عَلَى مَظْلُوْمٍ فَلَمْ تَنْصُرْهُ. مشکل الآثار ج۴ ص ۱۳۱، کتاب الروح ص ۸۲ المسألة السادسة، شرح الصدور ص ۱۷۳ باب عذاب القبر.

(۲) بخاري ج۱ ص ۱۸۵ کتاب الجنائز باب ما قيل في اولاد المشرکين، همدا رنګې دا حديث په بخاري ج۲ ص ۱۰۴۳ کتاب التعبير کې هم ذکر دی.

وَهٰذَا نَصٌّ فِيْ عَذَابِ الْبَرْزَخِ . فَإِنَّ رُؤْيَا الْأَنْبِيَاءِ وَحْيٌ مُطَابِقٌ لِمَا فِيْ نَفْسِ الْأَمْرِ . (۱)

دا حديث د برزخ په عذاب کې صريح نص دی ، ځکه د انبيا و خوب هم وحي وي او د نفس الامر مطابق وي)

په دې خوب کې نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته د دروغو آفواه خوروونکي کس عذاب خودلې شوی ، دغه رنګې د قرآن کريم نه د غافله کس ، د زناکار او د سود خور عذاب خودلې شوی .

همدارنګې امام بيهقي رحمه الله په دلائلُ النّبوة کې د حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه حديث نقل کړی په کوم کې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته د معراج په شپه د بعضو خلقو په عذاب کې مبتلاء کيدل خودل شوي و .

لکه : د حلال مال پريښودونکي او حرام مال خوړونکي ته عذاب ، سُود خُور ته عذاب ، د يتيم مال خوړونکي ته عذاب ، زِنا کاره او بَدکاره ښځو ته عذاب ، چُغل خُور ته عذاب ، فرض لمونځ پريښودونکي ته عذاب ، زکوة نه ورکوونکي ته عذاب ، د پردو ښځو سره تعلق ساتلو واله ته عذاب ، د خلقو حقوق نه ادا کوونکي ته عذاب ، خلق په ګمراهی او فتنه کې اچوونکي خطيب او واعظ ته عذاب . (۲)

---

(۱) کتاب الروح ص ۸۳ المسألة السادسة ، شرح الصدور ص ۱۶۷ باب في القبر حساب ، آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۵۲ .

(۲) دلائل النبوّة ج۲ ص ۳۹۲ باب الدليل على أنّ النبي صلى الله عليه وسلم عرج إلى السماء ، کتاب الروح لابن قيم ص ۸۳ ، ۸۴ المسألة السادسة ، شرح الصدور ص ۱۷۰ باب اثبات عذاب القبر ، نشر الطيب للتهانوي ص ۳۸ ــ ۴۰ ، آپ کے مسائل اور اُن کا حل ج۲ ص ۴۵۳ موت کے بعد کیا ہوتا ہے ؟

Scanned with CamScanner

په عذاب قبر باندې ځنې اعتراضات او د هغې جوابات

بعضې بې دينه او مُلحِد خلق کوم چې د عذابِ قبر نه منکِر دي او صرف د عقلياتو تابع دي هغوی په عذابِ قبر باندې مختلف قسمه اعتراضات کوي، او د کمزوري مسلمانانو عقايد خرابوي، د داسې بې دينه خلقو ځنې اعتراضات او د هغې مضبوط غايبِ ماتې جوابات ستاسو د وړاندې ذکر کوم، د دې د پاره چې انسان د داسې بې دينه خلقو نه متأثِره نه شي، او په خپله صحيح عقيده باندې مضبوط پاتې شي.

سوال: ۱. د قبر احوال مونږ ولې نه محسوسوو؟

بعضې خلق دا اعتراض کوي چې: مونږ خو قبرونه سپړلي، په هغې کې خو مونږ نه ماران ليدلي، نه لړمان، او نه د جهنم د طرفه کړکۍ وي. دغه شان د مومِن د پاره د قبر فراخه کيدل او نعمتونه خو مونږ نه دي ليدلي. دغه شان په مِصر کې چې کوم لاشونه تر اوسه محفوظ دي، يا نن صبا چې حکومت ځو ځو مياشتو پورې مړي د کيميکل موادو په ذريعه، يا سَرد خانو کې محفوظ ساتي نو په هغه مړو باندې خو هم د عذاب يا نعمتونو ځه آثر نه ښکاري، نو بيا څنګه مړي ته عذاب ورکولې شي؟

جواب: د دې اعتراض تفصيلي جواب ډير اوږد دی خو زه به يې درته مختصر جواب ذکر کړم:

د قبر عذاب يا نعمتونه د عالَمِ برزَخ احوال دي او د عالمِ برزَخ احوال په دې عالَمِ دُنيا باندې قياس کول غلط دي، ځکه د هغه ځای حالات جدا دي او د دې ځای حالات جدا دي، الله تعالی په پيريانو او انسانانو باندې د هغه ځای أحوال د ځه مصلحت د پاره پټ ساتلي.

بل دا چې د يو شي نه ښکاره کيدل خو د هغه شي د نشتوالي دليل نه دی، ځکه په دې دُنيا کې ډير داسې شيان شته چې هغه ښکاري نه خو موجود دي لکه: پيريان موجود دي خو ښکاري نه.

فرښتې موجود دی خو ښکاري نه. په قرآن مجيد کې ذکر دي چې ملک الموت ستاسو روحونه قبض کوي الله تعالی فرمايي:

﴿ قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې پيغمبره دوی ته ووايه چې ملک الموت به ستاسو روحونه قبض کړي کوم چې ستاسو د روحونو په قبض کولو مقرر کړې شوی ، بيا به تاسو خپل رب طرف ته واپس کولې شی .

دغه رنګې ډير خلق زمونږ د وړاندې وفات کيږي خو ليکن مونږ هيڅ کله ملک الموت د روح قبض کولو په وخت نه دې ليدلی ، دا ځکه چې دا ليدل د مشاهدې نه بهر دي صرف د نبي کريم ﷺ په وينا مو اعتماد کړی او بغير د ليدلو دا منو . (۱)

دغه رنګې حضرت جبرائيل عليه السلام به نبي کريم ﷺ ته وحي راوړه او په ګڼتو ګڼتو به يې د دوی سره خبرې کولې حالانکه صحابه کرامو ته نه خو حضرت جبريل عليه السلام ښکاريده ، او نه يې دغه خبرې اوريدی ، بلکه د رسول الله ﷺ په وينا يې اعتماد کولو ، او د حضرت جبريل عليه السلام نزول يې منل . (۲)

دغه رنګې هوا موجود ده خو ښکاري نه ، او کومه کائناتي فضاء چې په دې دوَر کې د راکټونو او آلاتو په ذريعه معلومولې شي هغه د نن نه وړاندې چا نه وه ليدلی خو ليکن د هغې وجود شته .

---

(۱) سورة السجدة آيت ۱۱.

(۱) ثم يمد الملك يده إلى الروح فيقبضها ويخاطبها والحاضرون لايرونه . ولايسمعونه . ثم تخرج فيخرج لها نور مثل شعاع الشمس ... والحاضرون لايرون ولايشمونه . كتاب الروح ص ۹۰ ، ۹۱ المسالة السابعة

(۲) إن الله سبحانه وتعالى يحدث في هذه الدار ما هو أعجب من ذلك . فهذا جبريل كان ينزل على النبي ﷺ ويتمثل له رجلا فيكلمه بكلام يسمعه ، ومن إلى جانب النبي ﷺ لا يراه ولايسمعه . وكذلك غيره من الأنبياء . وأحيانا يأتيه الوحي في مثل صلصلة الجرس ولايسمعه من الحاضرين ..... والله سبحانه قد حجب بني آدم عن كثير مما يحدثه في الارض وهو بينهم . وقد كان جبريل يقرئ النبي ﷺ ويدارسه القرآن والحاضرون لايسمعونه . وكيف يستنكر من يعرف الله سبحانه ويقر بقدرته أن يحدث حوادث يصرف عنها أبصار بعض خلقه حكمة منه ..... كتاب الروح ج۹۹ المسالة السابعة ، آپ کے مسائل اور اُن کا حل ج۲ ص ۲۱۲ تخريج شده ايډيشن .

مثال : ددې عذاب یو حِسّي مثال دا دی چې یو کس د تاسره په خنګ کې اُوده وي ، کله هغه ته په خُوب کې سخت تکلیف رسیږي : مثلاً په اُور کې سوزي ، یا په اُوبو کې ډوبیږي ، یا مار ده پسې شاته را روان وي ، یا نورې مختلف قسمه سزاګانې ورکولې شي .

دې ناځاپه یو چغه ووهي او راپاڅي ، رنګ یې تک زیړ وي ، په خَوَلو کې ډوب وي ، او سخت وویریږي .

که ته ورنه پوښتنه وکړې چې : څه چل اوشو ؟ او هغه درته خپل خُوب بیان کړي چې په اُور کې سوزیدم ، یا مار راپسې و . او ته ورته ووایې چې ته خو هسې دروغ وایې ځکه زه د تاسره نږدې ناست ووم ، ما خو نه اُور ولیده ، نه مې ماران او لړمان ولیده ، او نه بل شی .

نو آیا ده په دې اِنکار سره به ته خپل خُوب دروغ وګڼي ؟ هیڅکله نه . بلکه ته به ورته ووایې چې : ته ویښ وې ، او زه چې د خُوب په کومه دُنیا کې ووم ته د هغې نه خبر نه وې ، ځکه زما او ستا په مینځ کې د بیدارۍ او خُوب فاصله وه . نو تا که څه په سترګو نه لیده خو بیا هم ماچې څه لیدل د هغې نه ما ته سخت تکلیف و .

دغه شان زمونږ او ددې مړو په مینځ کې د برزخ فاصله ده : دا عالمِ دُنیا ده ، او مړه شوي خلق په عالمِ برزخ کې دي ، نو که په هغوی کوم تکلیفونه یا نعمتونه وي مونږ ته د هغې اِدراک نه کیږي . (۱)

بل دا چې مونږ د الله ﷻ ذات نه دې لیدلی خو منو یې ، دغه شان فرښتې ، انبیاء کرام ، د هغوی کتابونه ، آخرت ، حساب و کتاب ، جنت او جهنم او ددینه علاوه نور ډیر غیبي حقایق مونږ نه دي لیدلي خو بیا یې هم مونږ منو ، ځکه په رسول الله ﷺ مو اعتماد کړی هغه را ته ددې بیان کړی ، نو ځکه یې مونږ بې لیدلو منو . همدغه شان هغوی د قبر د عذاب ، یا د قبر د نعمتونو هم خبر ورکړی اوس چې یو سړې دا ووایې :

چې دا خو زما عقل نه مني نو دا یا غټ بې وقوف ، بې عقله ، بې دینه او کافِر دی . ځکه عذابِ قبر خو په قرآن کریم او متواتر احادیثو سره ثابت دی ، او ددینه اِنکار کفر دی . (۲)

---

(۱) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۴۳ .

(۲) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۴۳ .

لهذا په کومو احاديثو کې چې د قبر د مارانو او لړمانو ذکر دی هغه ټول حق دي اګر چې په عام حالاتو کې دا شيان مونږ د دُنيا په سترګو نه شو ليدی . (ددې پوره تفصيل امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب " إحياءُ العلوم " کې ذکر کړی . (۱)) .

سوال : ۲ . قبر ته فرښتې په کومه لار ورننوځي ؟

بعضې خلق دا اعتراض کوي چې قبر ته خو د تللو لار نشته ، نو بيا فرښتې د مړي د عذاب د پاره په کومه لاره ورننوځي ؟

جواب : .: شُبه د هغه ناپوهه خلقو ذهن ته راځي چې هغوی فرښتې هم د انسانانو غوندې د غوښې او هډوکي نه جوړې شوې مادي مخلوق مني ، حالانکه داسې نه ده ، بلکه فرښتې خو يو نُوراني مخلوق دی ، دوی ته چې الله ﷻ کوم قدرت ورکړی د هغې په ذريعه دوی د کاڼي نه هم اخوا اوځي .

لهذا دوی ته يو ځای ته د رسيدو د پاره د هيڅ سُوري او لارې ضرورت نشته .

د دينه علاوه که په دُنيا کې مونږ او ګورو نو د شيشې په داسې يو ډَبي کې چې په هغې کې هيڅ سورې او دروازه نه وي ليکن بيا هم د نمر شُعاګانې دې ډَبي ته دننه ورننوځي .

---

(۱) فإن قلتَ : فنحن نشاهد الكافر في قبره مدّة ونراقبه ولانشاهد شيئًا من ذلك . فما وجه التصديق على خلاف المشاهدة ؟ فاعلم أن لك مقامات في التصديق بأمثال هذا : أحدها : وهو الاظهر والأصح والأسلم أن تصدّق بأنها موجودة وهي تلدغ الميت ولكنك لاتشاهد ذلك . فإن هذه العين لاتصلح لمشاهدة الأمور الملكوتية ، وكل ما يتعلق بالآخرة فهو من عالم الملكوت . أما ترى الصحابة رضي الله عنهم كيف كانوا يؤمنون بنزول جبريل وماكانوا يشاهدونه . ويؤمنون بأنه عليه السلام يشاهده . ... وكما أن الملك لايشبه الآدميين والحيوانات فالحيات والعقارب التي تلدغ في القبر ليست من جنس حيات عالَمنا . بل هي جنس آخر وتدرك بحاسة أخرى . المقام الثاني : أن تتذكر أمر النائم . وأنه قد يرى في نومه حية تلدغه وهو يتألم بذلك حتى تراه يصيح في نومه ويعرق جبينه وقد ينزعج من مكانه . وكل ذلك يدركه من نفسه ويتأذى به كما يتأذى اليقظان . وهو يشاهده وأنت ترى ظاهره ساكنًا ولاترى حواليه حية . والحية موجودة في حقه . والعذاب حاصل ولكنه في حقك غير مشاهد . وإذا كان العذاب في ألم اللدغ فلا فرق بين حية تتخيل أو تشاهد . احياء العلوم ج۴ ص ۶۶۵ كتاب ذكر الموت ومابعده .

Scanned with CamScanner

دغه رنګې زموږ نظر هم دننه د شیشې دبې ته ننوځي، او په هغې کې موجود شیان موږ ته ښکاري، نو چې کله په دُنیا کې داسې کیدې شي نو فرښتې خو په طریقِ اولی قبر ته ننوتې شي (۱)

سوال : ۳ . که مړې په قبر کې دفن نه شي نو هغه ته څنګه عذاب ورکولې شي ؟

بعضې خلق دا اعتراض کوي چې کله یو مړې په قبر کې دفن نه شي بلکه ځناور یې اوخوري، په سمندر کې دوب شي ، یا اُوسوزي نو ده ته بیا څنګه عذابِ قبر ورکولې شي ؟ ځکه دې خو په قبر کې نه دې ښخ شوی .

جواب : عذابِ قبر صرف ددې قبر سره خاص نه دی ، بلکه کله چې یو کس مړ شي نو د مړ کیدو نه روستو تر د قیامته پورې چې دده آجزاء په هر ځای کې موجود وي نو دا ځای دده دپاره قبر دی ، او ده ته چې کوم عذاب ورکولې شي دیته عذابِ قبر وایي . اوس که دا کس په سمندر کې دوب شي ، یا اُوسوزي ، یا یې ځناور اُوخوري نو په دې ټولو صورتونو کې فرښتې دده نه پوښتنې هم کوي ، او ده ته د قبر عذاب او نعمتونه هم ملاویږي .

ځکه اصلي ثواب او عذاب روح ته ورکولې شي او تبعًا جسم هم ددینه متأثره کیږي ، اګر چې دا جسم په هر ځای کې وي . (۲)

---

(۱) معارف الحدیث ج۱ ص۱۲٦ .

(۲) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۲۱ ، موت کے بعد کیا ہوتا ہے؟ . واعلم أنّ عذاب القبر هو عذاب البرزخ ، فكل من مات وهو مستحق للعذاب ناله نصيبه منه قُبِرَ أو لم يُقبَرْ . أكلته السباع أو احترق حتى صار رمادًا أو نسف في الهواء أو صلب أو غرق في البحر وصل إلى روحه و بدنه من العذاب ما يصل الى المقبور . شرح عقيدة الطحاوية ص ۴۵۱ ، كتاب الروح ص ۱۰۲ ، فتاوی حقانیه ج۱ ص ۱۸۲ ، آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۲۳ ، فالحاصل أن الدّور ثلاث : دار الدنيا ، دار البرزخ ، دار القرار ..... وجعل أحكام البرزخ على الارواح ، والأبدان تبع لها ... شرح عقيدة الطحاوية ص ۴۵۲ . (الامر التاسع) أنه ينبغي أن يعلم أن عذاب القبر ونعيمه إسم لعذاب البرزخ ونعيمه وهو ما بين الدنيا والأخرة . قال الله تعالى : ﴿ومن ورائهم برزخ إلى يوم يبعثون﴾ وهذا البرزخ يشرف أهله فيه على الدنيا والآخرة . وسمى عذاب القبر ونعيمه وأنه روضة أو حفرة نار باعتبار غالب الحق . فالمصلوب والحرق والغرق ، وأكيل السباع والطيور له عذاب البرزخ ونعيمه قسطه الذي تقتضيه أعماله وأن تنوعت أسباب النعيم والعذاب وكيفياتهما . كتاب الروح ص ۱۰۲ المسألة السابعة ، آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۴۰ .

Scanned with CamScanner

بل دا چې د وفات شوي کس اجزاء اګرچې بنه ډېر خواره واره شي خو ليکن بيا هم د الله ﷻ د علم نه خو نشي غائب کيدی، الله ﷻ په دې قادر دی چې دده اجزاء راجمع کړي، بيا دده نه پوښتنې وکړي، سزا يا نعمتونه ورته ورکړي.

واقعه

لکه په بخاري او مسلم شريف کې يوه واقعه ذکر ده:

قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ حَسَنَةً قَطُّ لِأَهْلِهِ: إِذَا مَاتَ فَحَرِّقُوهُ ثُمَّ اذْرُوا نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ فَوَاللهِ لَئِنْ قَدَرَ اللهُ عَلَيْهِ لَيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَا يُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ. فَلَمَّا مَاتَ الرَّجُلُ فَعَلُوا مَا أَمَرَهُمْ فَأَمَرَ اللهُ الْبَرَّ فَجَمَعَ مَا فِيهِ. وَأَمَرَ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيهِ. ثُمَّ قَالَ: لِمَ فَعَلْتَ هَذَا؟ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ(۳) يَا رَبِّ! وَأَنْتَ أَعْلَمُ. فَغَفَرَ اللهُ لَهُ.(۱)

د بني اسرائيلو يو ګناهګار کس کوم چې د ايمان نه علاوه بل هيڅ نيک عمل نه و کړی (بلکه کفن کش و(۲))، کله چې دده د مرګ وخت نزدې شو نو خپل اولاد ته يې ووېل: چې کله زه مړشم نو ما اوسوزوئ، بيا دا ايره نيمه په اوچه کې والوزوئ، او نيمه په درياب کې پريږدئ.

قسم په الله، که چيرته د الله ﷻ را باندې وَس بَر شو نو د اسې عذاب به راکړي چې په مخلوقاتو کې به يې بل هيچاته داسې عذاب نه وي ورکړي (دا خبره يې د ډېرې وېرې د وجې وکړه(۳)). کله چې دې وفات شو نو خپلو خامنو ورسره د وصيت مطابق معامله وکړه

---

(۱) أخرجه البخاري في الأنبياء باب ما ذكر عن بني إسرائيل ۳۴۸۱، وفي التوحيد ۷۵۰۶. وأخرجه أيضا عن حذيفة وأبي سعيد رضي الله عنهما في باب ما ذكر عن بني إسرائيل ۳۴۵۲، ۳۴۷۸، ۳۴۷۹. ومسلم في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۵. وأخرجه النسائي في الجنائز باب أرواح المؤمنين ۲۰۷۹. ومالك في جنائز الموطا، جامع الجنائز وابن ماجه في الزهد باب ذكر التوبة ۴۳۰۹.

(۲) ذكر الحافظ عن رواية للطبراني أنه كان من بني إسرائيل وكان ينبش القبور وقد صرح عقبة بن عمرو رضي الله عنه بكونه نباشا وذلك في حديثه عند البخاري في الانبياء. تكمله فتح الملهم ج۶ ص ۱۲.

(۳) قال ذلك في حال دهشته وغلبة الخوف عليه. تكملة فتح الملهم ج۶ ص ۱۳ حديث ۶۹۳۵.

بل طرفته الله ﷻ أوچي ته حکم وکړو چي دده اجزاء راجمع کړه ، او سمندر ته يې هم حکم وکړو چي دده اجزاء راجمع کړه . او پوره انسان يې ورنه جوړ کړو ، بيا الله ﷻ ورته وفرمايل :

اې بنده دا کار دې ولې کړی ؟ (آيا ستا په ما يقين نه ؤ چې زه انسان دوباره ژوندې کولې شم ؟) هغه ورته جواب ورکړو :

مِنْ خَشْيَتِكَ يَارَبِّ وَأَنْتَ أَعْلَمُ .

اې ربه ! ستا د ويرې د وجې مې دا کار کړی ، او تاته ښه معلومه ده چې ما هيڅ نيک کار ندې کړي (ستا د عذاب نه ويريدم ، نو ځکه مې بچو ته حکم کړې و چې ما أوسوزوئ) .

نبي عليه السلام اوفرمايل : چې د الله جل جلاله رحمت په جوش کې راغې

فَغَفَرَاللّٰهُ لَهُ او ده ته يې بخښنه وکړه .

بهر حال کله چې الله ﷻ په دې قادر دی چې دده اجزاء راجمع کړي ، نو اوس که د انسان آجزاء په هر ځای کې وي ده ته سزا او جزاء ورکول کيدې شي . (۱)

البته که يوچا ته د الله ﷻ په قدرتِ کامله کيدو کې شک وي ، او دده دا عقيده وي چې د انسان په خوَرُو وَرُو اجزاؤ جَمعه کولو باندې کَني الله ﷻ قادر نه دی (نعوذُ بالله) ، او صرف خپل عقليات جَنګوي نو بيا خو داسړې قطعي کافِر دی ، او د سره مسلمان نه دی .

نو دې چې بيا عذابِ قبر نه مني نو نه دې مني ، هيڅ پرواه نشته ، د پښتو متَل دی :

" په رَړو کې که يو سوتا نه وي نو هيڅ خبره نه ده " . يا " د يو هندو په تللو خو بټ خيله نه ورانيږي " .

په دُنيا کې ډير داسې خلق شته چې د الله ﷻ ذات نه مني نو که دې عذابِ قبر نه مني نو نه دې مني .

(۱) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۴۴ .

سوال : ۴ . په قرآن مجید کې خو دوه مرګه او دوه ژوندونه ذکر دي . نو د قبر ژوند د کوم ځای نه راغی ؟

بعضې خلق دا اعتراض کوي چې په سورة بقره کې خو د دوه (۲) مرګونو، او دوه (۲) ژوندونو ذکر دی ،لکه الله تعالی فرمايي :

﴿ وَكُنتُمْ أَمْوَاتاً فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : تاسو مړه (غير موجود) وئ، نو هغه الله ﷻ تاسو ژوندي کړئ، بيا به هم هغه الله ﷻ تاسو مړه کړي ، بيا به مو په آخرت کې ژوندي کړي ، بيا به هغه الله ﷻ طرف ته تاسو ګرځولې شئ .

نو چې کله د آيت نه دوه (۲) ژوندونه ثابت شو : يو د دُنيا ژوند او بل د آخرت ژوند . نو دا د قبر دريم (۳) ژوند په کې د کوم د ځای نه راغی ؟

جواب : ددې آيت نه د عذابِ قبر نفي نشي کيدی ځکه د قبر ژوند ته برزخي ژوند وايي ، دا ژوند محسوس او مشاهد نه دی ، او د قرآن کريم په کومو آيتونو کې چې د دوه ژوندونو ذکر دی نو د هغې نه محسوس او مشاهد ژوند مراد دی . (۲)

دعذابِ قبر په باره کې خو د قرآن کريم آيتونه او د پيغمبر عليه السلام متواتر احاديث موجود دي ، ددې باوجود هم چې يو سړې انکار کوي نو ددې خو دا مطلب دی چې ګني په قرآن کريم باندې دې د نبي عليه السلام او د صحابه کرامو نه ښه پوهيږي (نعوذ بالله) .

دغه شان څوارلس سوه (۱۴۰۰) کاله نه راپه ديخوا د امت د اکابرو د عذابِ قبر په باره کې اِجماعي عقيده ده چې عذابِ قبر او نعيمِ قبر شته .

اوس چې يو کس عذابِ قبر نه مني نو آيا دا ټول اکابرين د امت په قرآن کريم نه پوهيده ؟ څوارلس سوه کاله پس صرف همدا ته په قرآن کريم ښه پوهيږي چې د عذابِ قبر نه انکار کوی ؟ . (۳)

---

(۱) البقرة آيت ۲۸ .

(۲) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۱۷ تخريج شده ايڈيشن .

(۳) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۴۲ .

Scanned with CamScanner

فقهي مسايل :

د عذابِ قبر متعلق ضروري فقهي مسائل ستاسو د وړاندې ذکر کوم.

۱. د عذابِ قبر نه انکار کفر دی

اوله مسئله : عذابِ قبر د قرآن کريم او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د متواتر احاديثو نه ثابت دی (کوم آيتونه او احاديث چې وړاندې تير شو)، دغه رنګې د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه تر دې زمانې پورې د اُمت د اکابرو همدا اِجماعي عقيده ده نو که اوس يو کس د دينه انکار کوي نو دا د قرآن کريم، او د نبي عليه السلام د احاديثو نه اِنکار دی، او دا کُفر دی.(۱)

ځکه چې د چا په قرآن کريم او د نبي کريم ﷺ په متواترو احاديثو باندې ايمان نه وي، او د صحابه کرامو نه نيولې تر دې وخته پورې د امت د اکابرو په دې اِجماعي عقيده باندې يقين نه لري، او د الله ﷻ قدرت نه مني بلکه صرف د عقلياتو تابع وي نو دا سړې يقيني کافر دی، دده په کُفر کې هيڅ شک نشته.(۲)

۲. په عالمِ برزخ کې عذاب په جسم او روح دواړو وي

دويمه مسئله : د جمهور علماو اهل السنة والجماعة په دې خبره اتفاق دی چې په عالمِ برزخ کې تعذيب يا تَنعِيم په جسم او روح دواړو باندې وي.

---

(۱) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۱۸. وَعَذَابُ الْقَبْرِ لِلْكَافِرِيْنَ وَلِبَعْضِ عُصَاةِ الْمُؤْمِنِيْنَ ... ثَابِتٌ بِالدَّلَائِلِ السَّمْعِيَّةِ. شرح العقائد ص ۹۸. (اَلْأَصْلُ الثَّالِثُ): عَذَابُ الْقَبْرِ، وَقَدْ وَرَدَ الشَّرْعُ بِهِ، قَالَ اللهُ تَعَالَىٰ: ﴿اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوْا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ. سورة مومن ايت ۴۶﴾ وَاشْتَهَرَ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ وَالسَّلَفِ الصَّالِحِ الْإِسْتِعَاذَةُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَهُوَ مُمْكِنٌ فَيَجِبُ التَّصْدِيْقُ بِهِ. احياء العلوم ج۱ ص ۱۱۳ ط دار الفكر بيروت. قَالَ المروزي: قَالَ عَبْدُاللهِ: عَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ لَا يُنْكِرُهُ إِلَّا ضَالٌّ أَوْ مُضِلٌّ. كتاب الروح لابن قيم ص ۸۰ المسالة السادسة.

(۲) آپ کے مسائل اور ان کا حل ج۲ ص ۴۴۴.

لِمَا قَالَ الْعَلَّامَةُ مُلا علي قاري رحمه الله : وَاعْلَمْ أَنَّ أَهْلَ الْحَقِّ إِتَّفَقُوْا عَلَى أَنَّ اللهَ تَعَالَى يَخْلُقُ فِي الْمَيِّتِ نَوْعَ حَيَاةٍ فِي الْقَبْرِ قَدْرَ مَا يَتَأَلَّمُ أَوْ يَتَلَذَّذُ .(۱)

قَالَ الشَّيْخُ اَبُو الْمُعِين : فَيُعَذَّبُ اللَّحْمُ مُتَّصِلًا بِالرُّوْحِ ، وَالرُّوْحُ مُتَّصِلًا بِالْجَسَدِ ، يَتَأَلَّمُ الرُّوْحُ مَعَ الْجَسَدِ وَإِنْ كَانَ خَارِجًا عَنْهُ .(۲)

---

(۱) شرح فقه اكبر ص ۱۰۱ ضغطة القبر ، فتاوى فريديه ج۱ ص ۲۳۳ باب ما يتعلق بالروح والبرزخ .

(۲) ابوالمعين على هامش شرح العقائد ص ۷۲ عذاب القبر ، ومثله في شرح الفقه الاكبر ص ۱۴۹ اليأس من رحمة الله كفر ، فتاوى حقانيه ج۱ ص ۱۸۱ . د جمهورو علماو مسلک دادی چې په قبر کې د مړي نه سوال کول ، يا نعمتونه ، يا عذابونه په روح او جسم دواړو وي . علامه تقي عثماني رحمه الله په تکلمه د فتح الملهم کې ددې تفصيل داسې ذکر کوي : السادس : مذهب أهل السنة ، وهو أنه تُعاد الروح إلى الجسد أو إلى بعضه عند السؤال أو العذاب ، كما ثبت في الحديث . ولو كان على الروح فقط ، لم يكن للبدن بذلك إختصاص . ولايمنع من ذلك كون الميت قد تتفرق أجزاؤه ، لأن الله قادر على أن يعيد الحياة إلى جزء من الجسد ويقع عليه السؤال ، كما هو قادر على أن يجمع أجزاءه .

وقال الحافظ : والحامل للقائلين بأن السؤال يقع على الروح فقط : أن الميت قد يشاهد في قبره حال المسألة لا أثر فيه من إقعاد ولاغيره ، ولاضيق في قبره ولا سعة ، وكذلك غير المقبور كالمصلوب . وجوابهم أن ذلك غير ممتنع في القدرة ، بل له نظير في العادة ، وهو النائم ، فإنه يجد لذة وألمًا لايدركه جليسه ، بل اليقظان قد يدرك ألمًا أو لذة لما يسمعه أو يفكر فيه ، ولا يدرك ذلك جليسه . وإنما أتى الغلط من قياس الغائب على الشاهد ، وأحوال ما بعد الموت على ما قبله . والظاهر أن الله تعالى صرف أبصار العباد وأسماعهم عن مشاهدة ذلك ، وستره عنهم إبقاء عليهم لئلا يتدافنوا ، وليست للجوارح الدنيوية قدرة على إدراك الملكوت إلا من شاء الله . قال : وقد ثبتت الأحاديث بما ذهب إليه الجمهور ، كقوله "إنه ليسمع خفق نعالهم" وقوله : "وتختلف أضلاعه لضمة القبر" وقوله : "يسمع صوته إذا ضربه بالمطراق" وقوله : "يضرب بين أذنيه" وقوله : "فيُقعدانه" وكل ذلك من صفات الأجساد .

وقال الحافظ أيضا في رسالته "الجواب الكافي عن السوال الخافي" (۲/۴۱) : وأما السادس : وهو هل العذاب على الروح أو الجسد ؟ فالجواب : أنه عليهما ، لكن حقيقته على الروح ، ويتألم الجسد مع ذلك ويتنعم مع ذلك ، لكن لا يظهر أثر ذلك لمن يشاهده من أهل الدنيا ، حتى لو نبش على الميت لوجد كهيئته يوم وضع . تكملة فتح الملهم شرح صحيح المسلم ج ۶ ص ۱۲۴ .

۳. د جُمعې په ورځ يا شپه باندې وفات کيدونکې کس د عذابِ قبر نه محفوظ وي

دريمه مسئله : کوم مسلمان چې د جُمعې په ورځ يا دجُمعې په شپه وفات شي نو د جُمعې د تعظيم او تکريم په وجه په ده باندې د ضغطه قبر نه علاوه نور عذاب نه وي.

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوْتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوْ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ إِلَّا وَقَاهُ اللهُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ. (۱)

کوم مسلمان چې د جُمعې په ورځ يا د جُمعې په شپه باندې مړ شي نو الله ﷻ دې د عذابِ قبر نه محفوظ ساتي.

بل حديث کې راځي: مَنْ مَاتَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وُقِيَ عَذَابَ الْقَبْرِ. (۲)

څوک چې د جُمعې په ورځ مړ شي نو دې به د عذابِ قبر نه محفوظ وي.

په فتاوى محموديه کې هم ذکر دي چې د جُمعې په ورځ وفات کيدونکې کس باندې به عذابِ قبر نه وي، همدغه رنګې کوم کس چې په رمضان کې وفات شي نو دده سره به هم د آسانۍ معامله کولې شي. (۳)

---

(۱) رواه احمد، مشکوة باب الجمعة ۱۲۱ ضغطة القبر وعذابه حق، ترمذي ص ۲۰۵ باب ماجاء في من يموت يوم الجمعة.

(۲) اخرجه الهيثمي في مجمع الزوائد ج۳ ص۵۸ في الجنائز في باب فيمن مات يوم الجمعة عن ابي يعلى، رقم الحديث ۳۸۹۱ طبعه دار الفكر بيروت. قال العلامة علاؤ الدين الحصكفي رحمه الله: وفيه تجمع الارواح تزار القبور ويأمن الميت من عذاب القبر، ومن مات فيه أو في ليلته أمِنَ مِنْ عذاب القبر. الدر المختار على صدر ردالمحتار ج۱ ص ۱۵۴ باب الجمعة، مطلب ما اختص به يوم الجمعة.

قال العلامة بن عابدين رحمه الله: والمؤمن المطيع لايعذب بل له ضغطةٌ يجد هول ذلک وخوفه، والعاصي يعذب ويضغط لكن ينقطع عنه العذاب يوم الجمعة وليلتها ثم لايعود، وان مات يومها وليلتها قد يكون العذاب ساعة واحدة وضغطة القبر ثم يقطع. ردالمحتار على الدر المختار ج۲ ص ۱۶۵ باب الجمعة مطلب ما اختص به يوم الجمعة.

قال العلامة ملا علي القاري رحمه الله: نعم ثبت في الجملة أنّ من مات يوم الجمعة أو ليلة الجمعة يرفع العذاب عنه. شرح الفقه الاكبر ص ۱۰۲ عذاب القبر حق، فتاوى حقانيه ج۱ ص ۱۷۹، ۱۸۰.

(۳) فتاوى محموديه ج۳ ص ۳۴، ۳۵ موت وميت کے احوال.

Scanned with CamScanner

نوټ : کوم ځای چې دا خبره ذکر ده چې :

" که يو کس د جُمعې د ورځ نه مخکې مړ شي ، او هغه دفن کړي ، بيا د دې قبر حفاظت تر د جُمعې د ورځې پورې کوي نو په ده هم عذابِ قبر نه وي "

نو دا خبره نه خو چيرته په صحيح روايت کې ذکر ده ، او نه د چا معتمد فقيه قول دی ، بلکه دا د " کنز " محشي ابوالمکارم يا " غرائب " کتاب خبره ده چې معتبره نه ده . (پوره تفصيل په فتاویٰ حقانيه ج۱ ص ۱۸۰ کې ذکر دی) .

۴ . د قبرستان نه شنه ګياه ختمول مکروه تحريمي ده

خلورمه مسئله : شنه ګياه د الله حمد او تعريف بيانوي ، لهذا داد قبرونو نه ختمول مکروه تحريمي ده ، بيا خاصکر نن صبا خلق چې د محرم الحرام په مياشت کې د قبرونو نه شنه وابنه ختموي او د هغې د پاسه نوري خاوري اچوي نو دا ناجائز دي ، البته که اُوچه ګياه ورنه لرې کړې شي نو دا خير دی . (۱)

۵ . د قبرونو د پاسه د اوچې ګياه سوزول منع دي

پنځمه مسئله : په بعضو علاقو کې داعادت وي چې کله د دوی په قبرستان کې ګياه اُوچه شي نو د صفائي د پاره ديته اُور واچوي .

خو خبردار ! دا ناجائز دی ، بلکه د صفايي د پاره څه بله طريقه اختيارول په کار دي ځکه چې قبرستان ته د اُور ورلو اجازت نشته ، نو بيا اُوچې ګياه ته د اُور ورکولو اجازت د کوم ځای نه راغی ؟

---

(۱) قال العلامة حسن بن عمار الشرنبلالي : كره قطع الحشيش الرطب وكذا الشجرة من المقبرة لأنه مادام رطبا يسبح الله تعالى فيونس الميت ، و تنزل بذكر الله تعالى الرحمة . ولابأس بقلع اليابس فهما الحشيش والشجر لزوال المقصود . مراقی الفلاح على صدر طحطاوي كتاب الجنائز ص ۱۲۱ . قال العلامة ابن نجيم رحمه الله : ويكره قطع الحطب والحشيش من المقبرة إلا إذا كان يابسا . ولايستحب قطع الحشيش الرطب . البحر الرائق ج۲ ص ۱۹۶ باب الجنائز ، ومثله في فتاوى التاتارخانية ج۲ ص ۱۷۳ باب الجنائز المتفرقات ، فتاوىٰ حقانيه ج۳ ص ۴۶۶ .

مفتي عبدالرحيم لاجپوري رحمه الله په خپله فتاوىٰ کې ليکي:

جب قبرستان ميں آگ لے کر جانے کي ممانعت ہے تو قبروں کي اُوپر گھاس وغيره جلانے کي اجازت کس طرح ہوسکتي ہے؟ البته صفائي کے لئے دوسروي تدبير عمل ميں لائي جائي.(۱)

٦. د قبر سَر ته د سورة بقرې اول ، او خپو ته د سورة بقرې آخر لوستل

شپږمه مسئله : د قبر سَر ته د سورة بقرې اول او خپو ته د سورة بقرې آخر لوستل سُنّت دي، ځکه رسول الله ﷺ فرمايي:

إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ فَلَا تَحْبِسُوْهُ وَأَسْرِعُوْا بِهِ إِلَى قَبْرِهِ . وَالْيُقْرَءْ عِنْدَ رَأْسِهِ فَاتِحَةَ الْبَقَرَةِ وَعِنْدَ رِجْلَيْهِ بِخَاتِمَةِ الْبَقَرَةِ .(۲)

کله چې په تاسو کې يو کس وفات شي نو هغه محبوس (قيد) مه ساتئ ، بلکه دې خپل قبر ته زر او رسوئ . او په کار دي چې (قبر سره اودرېږئ او) د هغه سَر ته د سورة بقرې اِبتدايي آيتونه (يعنى د شروع نه تر مُفلحون پورې) او خپو ته د سورة بقرې آخري آيتونه (يعنى د آمَنَ الرّسول ... نه تر آخره پورې) ولوستلې شي.

۷. په تابوت کې د مړي ښخولو حکم

اوومه مسئله : که زمکه نرمه وي او که کلکه خو د ښځې (زَنانه) د پاره تابوت جوړول جائز دي ، ځکه په تابوت سره د دې پَرده راځي.

---

(۱) فتاوى رحيميه ج۵ ص۱۰۳ باب احکام الجنائز ، فتاوى حقانيه ج۳ ص۴۶٦ .

(۲) رواه البيهقي في شُعب الايمان ، مشکوة المصابيح ۱ : ۱۴۹ باب دفن الميت الفصل الثالث حديث ۲۴ . وَأَخْرَجَ الطِّبْرَانِي عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ الْعَلَاءِ بْنِ الجلاج قَالَ : قَالَ لِيْ أَبِيْ : يَا بُنَيَّ ! إِذَا أَوْضَعْتَنِيْ فِيْ لَحَدِيْ فَقُلْ : "بِسْمِ اللهِ وَعَلٰى مِلَّةِ رَسُوْلِ اللهِ" ثُمَّ سَنِّ عَلَيَّ التُّرَابَ سَنًّا ، ثُمَّ اقْرَأْ عِنْدَ رَأْسِيْ بِفَاتِحَةِ الْبَقَرَةِ وَخَاتِمَتِهَا فَإِنِّيْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ ذٰلِكَ . شرح الصدور بشرح حال الموتى والقبور ۴۳ باب ما يقال عند الدفن والتلقين، فتاوى فريديه ج۳ ص۲۷۵ ، ۲۷٦ .

او د سرې د پاره تابوت صرف د ضرورت په وخت کې جائز دی لکه زمکه نرمه وي، يا نمي وي په کې، يا د غورځيدو خطره وي. او بلا ضرورته د سړو دپاره تابوت جوړول مکروهه دی. (۱)

قَوْلُهُ: لَابَأْسَ بِإِتِّخَاذِ تَابُوْتٍ: اي يُرَخَّصُ ذٰلِكَ عِنْدَ الحَاجَةِ. وَإِلَّا كُرِهَ كَمَا قَدَّمْنَاهُ آنِفًا. وَفِي المُحِيْطِ: وَاسْتَحْسَنَ مَشَايِخُنَا إِتِّخَاذَ التَّابُوْتِ لِلنِّسَاءِ يَعْنِيْ لَوْ لَمْ تَكُنِ الأَرْضُ رَخْوَةً فَإِنَّهُ أَقْرَبُ إِلَى السَّتْرِ وَالتَّحَرُّزِ عَنْ مَسِّهَا عِنْدَ الوَضْعِ فِي القَبْرِ. (۲)

۸. د قبرونو پخول او آبادې پرې کول منع دي

اتمه مسئله: د قبرونو پخول منع دي، د مسلم شريف حديث دی، حضرت جابر رضی الله عنه وايي:

نَهٰى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجَصَّصَ القَبْرُ وَأَنْ يُبْنٰى عَلَيْهِ وَأَنْ يُقْعَدَ عَلَيْهِ. (۳)

نبي عليه السلام منع کړی د دينه چې په قبر دې چونکه کاري وکړې شي (يعنی چې پوخ کړې شي)، او په دې باندې آبادي وکړې شي، او په دې دې کيناستې شي. (يعنی دا درې واړه کارونه منع دي).

په کتاب الازهار کې ذکر دي چې په قبرونو چونه کاري کول مکروهه دي، او دا دواړو صورتونو ته شامل دی: که د خښتې لپولو سره چونه کول وي، او که همداسې چونه کول وي، دا دواړه صورتونه مکروهه دي ځکه په دې کې يو قسم زينت او تکلف دی.

---

(۱) لَابَأْسَ بِإِتِّخَاذِ تَابُوْتٍ لَهُ عِنْدَ الحَاجَةِ كَرَخَاوَةِ الأَرْضِ اي يُرَخَّصُ ذٰلِكَ عِنْدَ الحَاجَةِ وَإِلَّا كُرِهَ. درمختار مع الشامي نعمانيه ج۱ ص۵۹۹ مطبوعه زکريا ج۳ ص۱۴۰ باب صلاة الجنازة مطلب في دفن الميت، زيلعي ج۱ ص۲۴۵ فصل السلطان احق بصلاته مطبوعه امداديه ملتان. مجمع الانهر ج۱ ص۲۷۵ فصل في الصلاة عليه مطبوعه دارالکتب العلمية بيروت، فتاوی محموديه ج۱۳ ص۲۳۸.

(۲) رد المحتار هامش الدر المختار ۱ ۶۲۰ مطلب في دفن الميت، فتاوی فريديه ج۳ ص۲۶۲ فصل في الحمل والغسل والدفن والتعزية، فتاوی حقانيه ج۲ ص۵۳.

(۳) رواه مسلم، مشکوة باب دفن الميت الفصل الاول حديث ۵.

Scanned with CamScanner

البته بعضې علماو په خاورې سره لېو کول جائز کړځولي .
دغه رنګې په قبر باندې عمارت جوړول هم صحيح نه دي . علامه توريشتي رحمه الله وايي : په قبرونو باندې د عمارت جوړولو دوه (۲) صورتونه دي :
۱ . په کاڼي او خښتو په ذريعه ورباندې عمارت جوړ کړې شي . ۲ . خيمه ورباندې اُودرولې شي . دا دواړه منع دي ، ځکه په دې کښې خو د مړي هيڅ فائده نشته ، بل داچې دا دجاهليت د زمانې فعل دی ، ځکه کافرانو به د مړي د پاسه لس (۱۰) ورځې سورې کولو .
دغه رنګې د قبر د پاسه کيناستل هم منع دي ، ځکه په دې سره د صاحبِ قبر سپکاوې ، او بې عزتي راځي او دا منع دي . (۱)
په ترمذي شريف کښې دا حديث په دې الفاظو ذکر دی :
نَهَى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجَصَّصَ الْقُبُوْرُ وَأَنْ يُكْتَبَ عَلَيْهَا ، وَأَنْ تُوْطَاءَ . (۲)
نبي عليه السلام منع کړې ده دينه چې قبرونه دې ګچ (پاخه) کړې شي ، په دې باندې دې ليکل وکړې شي ، او دا دې په ځپو سره پائمال کړې شي (يعنى دا درې واړه کارونه منع دي)
نوټ : په دې حديث کښې په قبروتو باندې د ليکلو نه هم منع راغلې ، چې په قبرونو باندې د الله ﷻ او د رسول ﷺ نوم مبارک يا د قرآن کريم څه آيت وليکلې شي ، ځکه چې د ځپو لاندې راتلو سره يا د ځناورو وغيره متيازو کولو په وجه د دې بې عزتي کيږي ، تر دې پورې چې علماء دا هم مکروه ګڼي چې په کاڼي وغيره باندې د مړي نوم يا بل څه وليکلې شي او په قبر باندې اودرولې شي .
البته بعضې علماء وايي چې که په کاڼي وغيره باندې د مړي نوم يا بل څه ليکل وکړې شي ، خاصکر د علماءِ دين او صلحاؤ په قبرونو باندې ودرولې شي نو دا خير دی ، ځکه چې د وخت په تيريدلو سره بيا د دوی قبرونه پيژندلې شي . (۳)

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة ج۲ ص ۱۸۰ .
(۲) رواه الترمذي ج۱ ص ۲۰۳ باب ماجاء في كراهية تجصيص القبور ، مشكوة باب دفن الميت الفصل الثاني حديث ۱۲ .
(۳) مظاهر حق شرح مشکوة ج۲ ص ۱۹۰ .

اګر چې بعضې فقهاؤ ددې ليکلو جواز ورکړی ، خو بهتره بيا هم دا ده چې په قبر ليکل ونه شي ، ځکه په شرعي حکم کې ډېر زيات مصلحتونه او فائدې وي . (۱)

د قبرونو پخولو او په دې باندې د تعمير کولو باره کې تحقيق

نوټ : صرف د علماو په علم کې د اضافې په خاطر دا مسئله تفصيلاً ليکم ، اګر چې نفسِ مسئله پاس بيان شوه خو د مزيد فائدې په خاطر صرف علماو د پاره يې په تفصيل سره ليکم .(ابوالشمس)

د قبرونو پخول او په دې باندې آبادي کول نا جائز او ممنوع دي ، او دا ممانعت د احاديثو او فقهاو د کتابونو نه صراحةً معلوميږي . همدارنګې د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد هم دا منع دي .

امام محمد رحمه الله په کتاب الآثار کې ليکي :

وَلَا نَرَىٰ أَنْ يُزَادَ عَلَىٰ مَا خَرَجَ مِنْهُ (اى) مِنَ الْقَبْرِ . وَنكره أَنْ يُجَصَّصَ أَوْ يُطِيْنَ أَوْ يُجْعَلَ عِنْدَهُ مسجد او علم او يُكْتَبَ عَلَيْهِ . وَنَكْرَهُ الآجر أَنْ يُبْنَىٰ بِهِ أَوْ يدخل الْقَبْرَ . وَلَا نَرَىٰ بِرَشِّ الْمَاءِ عَلَيْهِ بَأْسًا وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيْفَةَ . (۲)

علامه طحطاوي رحمه الله ليکي (۳) : وَلَا يُجَصَّصُ بِهِ . قَالَتِ الثَّلَاثَةُ لِقَوْلِ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَهَىٰ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ تَجْصِيْصِ الْقُبُوْرِ وَأَنْ يُكْتَبَ عَلَيْهَا وَأَنْ يُبْنَىٰ عَلَيْهَا . (۴)

(۱) مسائل رفعت قاسمي ج۷ ص ۱۱۲ مسائل ميت .
(۲) كتاب الآثار ج۲ ص ۱۹۱ باب تسنيم القبور وتجصيصها . مكتبه دار الفكر بيروت .
(۳) طحطاوي مع مراقي الفلاح ص ۵۰۴ فصل في حملها ودفنها مكتبه مصر
(۴) مسلم ۱ / ۳۱۲ كتاب الجنائز فصل في النهي عن تجصيص القبور والقعود عليها ...، ابوداود ۲ / ۴۲۰ كتاب الجنائز باب البناء على القبور .

په مراقي الفلاح کې ذکر دي:

وَيحرمُ الْبِنَاءُ عَلَيْهِ لِلزِّيْنَةِ لِمَا رَوَيْنَا . وَيَكْرَهُ الْبِنَاءُ عَلَيْهِ لِلإِحْكَامِ . قَوْلُهُ لِمَا رَوَيْنَا مِنَ النَّهْيِ عَنِ التَّجْصِيْصِ وَالتَّرْبِيْعِ فَإِنَّهُ مِنَ الْبِنَاءِ . (وَقَوْلُهُ يَكْرَهُ الْبِنَاءُ عَلَيْهِ) فَاهِرُ إِطْلَاقِهِ الكراهة أَنَّهَا تَحْرِيْمِيَّةٌ . قَالَ فِيْ غَرِيْبِ الخطابي نهى عَنْ تَقْصِيْصِ الْقُبُوْرِ وَالتَّكْلِيْلِ بِنَاء الْكلل وَهِيَ الْقُبَابُ وَالصَّوَامِعُ الَّتِيْ تُبْنَىٰ عَلَى الْقَبْرِ......

علامه طاهر ددې حديث په تشريح کې په مجمع البحار کې ليکي:

نهى عن تقصيص القبور وتكليلها اى رفعها بالبناء مثل الكل وهي الصوامع والقباب . وقيل هو ضرب الكلة عليها وهي ستر مربع بقرب القبور . وقيل ستر رقيق وهي كالبيت يتوقى به من البق . (۱)

همدارنګې د عرف الشذي د عبارت نه هم معلوميږي چې د قبرونو پخول او په دې باندې د آبادي کولو ممانعت دا مسئله اجماعي ده، په دې کې د هيڅا اختلاف نشته. دې ليکي:

وَلَا يَجُوْزُ التَّجْصِيْصُ عِنْدَ أَحَدٍ وَلَا الْبِنَاءُ .... (۲)

همدارنګې په کتاب المدخل کې هم دا مسئله پوره په تفصيل سره ذکر ده. (۳)

علامه عيني رحمه الله په شرح د هداية کې ليکي:

وَكَرِهَ أَبُوْحَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللهُ أَنْ يُبْنَىٰ عَلَى الْقَبْرِ ...... (۴)

خلاصه : ددې دومره احاديثو او د فقهاو د اقوالو نه روستو په دې کې هيڅ شک و شبه نشته چې قبرونه پخول او په دې باندې آبادي کول ناجائز او مکروه دي.

(۱) مجمع البحار ج۳ ص۲۲۶ .

(۲) عرف الشذي ص ۳۵۳ باب ما جاء في كراهية تجصيص القبور .

(۳) المدخل ۳/۲۶۳ صفة القبر .

(۴) بنايه للعيني ۱/۱۱۳ كتاب الصلوٰة الجنائز فصل في حمل الجنازة .

Scanned with CamScanner

او س کله د یو چا قول د جوازوي نو د هغه قول د دې صریحو احادیثو او د فقهاو د صریحو عبارتونو د وړاندې هیڅ حیثیت نه لري.

شپږمه مغالطه: پاتې شو د تفسیر روح البیان واله هغه قول چې هغه د علماو او نیکانو خلقو په قبرونو باندې د قبو او گنبدونو اجازت ورکړی: لکه هغه د آیت ﴿ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللهِ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ...... ﴾ لاندې لیکي:

فَبِنَاءُ الْقِبَابِ عَلَى قُبُوْرِ الْعُلَمَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ وَالصُّلَحَاءِ وَوَضْعُ السُّتُوْرِ وَالْعَمَائِمِ وَالثِّيَابِ عَلَى قُبُوْرِهِمْ أَمْرٌ جَائِزٌ إِذَا كَانَ الْقَصْدُ بِذٰلِكَ التَّعْظِيْمُ فِيْ أَعْيُنِ الْعَامَّةِ حَتّٰى لَا يَحْتَقِرُوْا صَاحِبَ هٰذَا الْقَبْرِ. وَكَذَا إِيْقَادُ الْقَنَادِيْلِ وَالشَّمْعِ عِنْدَ قُبُوْرِ الْأَوْلِيَاءِ وَالصُّلَحَاءِ مِنْ بَابِ التَّعْظِيْمِ وَالْإِجْلَالِ أَيْضًا لِلْأَوْلِيَاءِ فَالْمَقْصَدُ فِيْهَا مَقْصَدٌ حَسَنٌ. (۱)

نو دده د عبارت نه اګر چې جواز معلومیږي خو د صاحب د روح البیان واله په باره کې په فتاوىٰ محمودیه ج ۱۳ ص ۴۱۵ کې لیکلي:

چې د دې دومره صریحو احادیثو او د فقهاو د اقوالو په مقابله کې د تفسیر روح البیان واله قول معتبر نه دی، او بل دا چې تفسیر روح البیان په خپله څه معتبر کتاب نه دی ځکه په دې کې ډیر مسائل غیر معتبره موجود دي. (۲)، بل دا چې دده دې د جواز د پاره هیڅ سند

(۱) روح البیان ۳/۴۰۰ الجزء العاشر سورة توبه آیت ۱۸ ط دارالفکر بیروت.

(۲) **نوټ**: د روح البیان دا مسئله د اجماع خلاف ده، ځکه هغه لته ده نقل کړي: وَنَذْرُ الزَّيْتِ وَالشَّمْعِ لِلْأَوْلِيَاءِ يُوْقَدُ عِنْدَ قُبُوْرِهِمْ تَعْظِيْمًا لَهُمْ وَمَحَبَّةً فِيْهِمْ جَائِزٌ أَيْضًا لَا يَنْبَغِي النَّهْيُ عَنْهُ. روح البیان ۳/۴۰۰ الجزء العاشر سورة توبه آیت ۱۸ ط دارالفکر بیروت. حالانکه درمختار، طحطاوي، بحر وغیره ټولو دا نذر بالاجماع باطل او حرام ګرځولی: دوی لیکي: وَاعْلَمْ أَنَّ النَّذْرَ الَّذِيْ يَقَعُ لِلْأَمْوَاتِ مِنْ أَكْثَرِ الْعَوَامِ وَمَا يُؤْخَذُ مِنَ الدَّرَاهِمِ وَالشَّمْعِ وَالزَّيْتِ وَنَحْوِهَا إِلَى ضَرَائِحِ الْأَوْلِيَاءِ الْكِرَامِ تَقَرُّبًا إِلَيْهِمْ بِالْإِجْمَاعِ بَاطِلٌ وَحَرَامٌ. الدر المختار علی رد المحتار ج۳ ص۴۲۷ قبل الاعتکاف ط زکریا، بحر ۲/۲۹۸ قبیل باب الاعتکاف، طحطاوي علی مراقی الفلاح ص ۵۷۱ کتاب الصوم باب ما یلزم الوفاء به... ط مصر. فتاوىٰ محمودیه ج۱۳ ص ۴۱۵ قبرونو پر عمارت وغیره...

نه دي نقل کړی ، بلکه د جواز دپاره يې وجه صرف تعظيم خودلی ، حالانکه په مسائلو منصوصه و کې د هيڅا خبره بغير د سَند نه معتبره نه وي .

لهذا د روح البيان واله خبره د اجماع خلاف ده ، ځکه په ردالمختار کي ذکر دي :

واما البناء عليه فلم أر مَنْ اختار جوازه الی عن أبي حنيفة رحمه الله يکره ان يبنیٰ بناء من بيت او قبة او نحو ذلک لما روی جابر ﷺ : نَهٰى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ تَجْصِيْصِ الْقُبُوْرِ وَأَنْ يُكْتَبَ عَلَيْهَا وَأَنْ يُبْنَىٰ عَلَيْهَا . (۱)

نوټ : د دې مسئلې پوره تفصيل په " فتاوی محموديه ج۱۳ ص ۴۱۲ باب دهم قبرون پر عمارت وغيره " کې کتلې شئ .

اعتراض : د أولياءُ الله په مزاراتو بيا گنبدونه ولې دي ؟

بعضي خلق دا وايي چې کله قبرونه پخول او په دې باندې آبادي کول منع دي نو بيا د اولياء الله و په قبرونو باندې ولې مزارات جوړولې شي ؟

جواب : کله چې په دې قبرونو باندې دا مزارات حکومتِ وقت جوړول نو په هماغه وخت کې هم جيّدو علماؤ دوی منع کړي وو خو ليکن دوی نه وه منلی . لهذا د پيغمبر عليه السلام د صريحو احاديثو په مقابله کې د حکومت دا فعل سَند نه دی . (۲)

اعتراض : د نبي عليه السلام په قبر باندې گنبد ولې دی ؟

بعضي خلق دا اعتراض کوي چې کله په قبرونو باندې گنبدونه جوړول منع دي نو بيا د نبي عليه السلام په قبر باندې گنبد ولې جوړ شوی ؟

(۱) ردالمختار ج۱ ص ۸۳۹ شامي کراچي ج۲ ص ۲۳۶ کتاب الجنائز باب صلوة الجنازة مطلب في دفن الميت .

(۲) فتاویٰ محموديه ج۱۳ ص ۴۲۱ .

Scanned with CamScanner

جواب : د نبي عليه السلام د قبر اَصلي ځای خو اوس هم کچه دی ، او د پيغمبر عليه السلام قبر خو د مځکې نه په حجره کې ؤ ، داسې نده چې ګڼي اول قبر ؤ او بيا پرې آبادي شوې ، بلکه د اول نه د رسول الله ﷺ قبر په حجره کې دننه ؤ .

تر ډير وخته پورې دا حجره هم کچه وه ځکه حضرت عمر رضي الله عنه د کچه خښتو نه جوړه کړې وه . خو د وليد بن عبدالملک په زمانه کې دا خامه حجره اوسپړل شوه او د مُنَقّش کاڼرو نه جوړه شوه . د جوړولو په وخت کې هم حضرت عروة رحمه الله دې منع کړو خو ليکن دده خبره او نه منلې شوه .

بيا به وقتًا فوقتًا په دې کې تغير او تزيين کيده ، تر دې چې سن ٦٧٨ هجري کې قبه خضراء په دې جوړه شوه . (۱)

بل دا چې په قبرونو باندې د تعمير جوړلو نه رسول الله صلی الله عليه وسلم پخپله منع فرمايلی ، د مسلم شريف حديث دی ، حضرت جابر رضی الله عنه وايي :

نَهٰى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ وَأَنْ يُبْنٰى عَلَيْهِ وَأَنْ يُقْعَدَ عَلَيْهِ . (۲)

نبي عليه السلام منع کړی د دينه چې په قبر دې چونکه کاري وکړې شي (يعنی چې پوخ کړې شي) ، او په دې باندې آبادي وکړې شي ، او په دې باندې کيناستې شي . (يعنی دا درې واړه کارونه منع دي) .

همدا رنګې په خپل مزار باندې يې د تعمير جوړولو حکم هم نه دې کړی .

اوس که يو بل چا دا کار کړی نو دده د عمل په وجه خو به د نبي عليه السلام صريح حديث نشي پريخودی .

---

(۱) جذب القلوب الى ديار المحبوب ص ۱۰۸ باب هفتم در بيان تغيرات و زيادات که بعد از رحلت آنحضرت ﷺ ، فتاویٰ محموديه ج۱۳ ص ۴۲۲ .

(۲) رواه مسلم ، مشکوة باب دفن الميت الفصل الاول حديث ۵ .

Scanned with CamScanner

لهذا اِتباع به د حديث شريف کولې شي ، د صريح حديث په مقابله کې د چا بادشاهانو يا د بل چا عمل خو څه دليل نه دی . (۱)

په کچه (خام) قبر کې د مړي فائده ده

بل دا چې په کچه قبر کې د مړي فائده هم وي ځکه چې په ده باندې اَنوارات ِالهي او رحمت ِ خداوندي راوريږي ، او څوک چې دده زيارت ته راځي هغه ته آخرت هم را يادېږي کوم چې د زيارتِ قبوز اصلي غَرَض دی .

بل دا چې د مړي سره د محبت د پاره دا ضروري نه ده چې دده قبر دې پوخ کړې شي او په ده دې تعمير جوړ شي ، ځکه صحابه کرام په نبي عليه السلام باندې داسې عاشقان وُ چې د دوی د اَودس اُوبه يې هم زمکې ته نه پرېښودی ، بلکه په خپل مخ او سترګو به يې مږلی ، ليکن دده دې مَحبّت باوجود صحابه کرامو د نبي عليه السلام قبر مبارک پوخ نه کړو .

البته روستو پادشاهانو د حُجرې د پاسه ګُنبد جوړه کړه ، او د بادشاه هغه کار چې د شريعت مخالف وي هيڅ دليل نه وي . (۲)

مسئله :

اوس هم د شريعت دا مسئله ده چې که د يو بزرګ قبر پخول خوښ نه و ، او نه يې ددې حکم کړې و ، بلکه دده د مرګ نه پس چا دا کار د شريعت خلاف وکړو نو په دې کې ددې بزرګ هيڅ مؤاخذه نشته . (۳)

البته که يو بزرګ ته پته وه چې زما د وفات نه پس دا خلق زما قبر پخوي نو دده د پاره ضروري ده چې دې وصيت وکړي چې : زما قبر به نه پخوئ او نه به په ما باندې ګُنبد جوړوئ . (۴)

(۱) فتاویٰ محموديه ج۱۲ ص۴۲۲ .

(۲) مسائل رفعت قاسمي ج۷ ص۱۸۳ مسايل ميت .

(۳) فتاویٰ دارالعلوم ديوبند ج۱ ص۱۸۳ مسائل ميت ، مسائل رفعت قاسمي ج۷ ص۱۸۳ مسايل ميت .

(۴) مسائل رفعت قاسمي ج۷ ص۱۸۳ مسايل ميت .

۹ . په زوړ قبر باندې نوره خاوره اچول

نهمه مسئله : کله چې د وخت په تیریدو سره د قبر خاوره کیښي ، یا د بارانونو سره ختمه شي ، او د قبر نِشان (نښه) ختمیږي نو بیا په دې قبر باندې نوره خاوره اچول جائز دي ، ددې دپاره چې قبر د غورځیدو او اِهانت نه بچ شي .

اَلْمُخْتَارُ أَنَّ التَّطْيِيْنَ غَيْرُ مَكْرُوْهٍ وَكَانَ عِصَامُ بْنُ يُوْسُف يَطُوْفُ حَوْلَ الْمَدِيْنَةِ وَيَعْمُرُ الْقُبُوْرَ الْخرِبَةَ ..... (۱)

مختار قول دادی چې قبرونه په خټه لیوول مکروه هم نه دي ، ځکه عصام بن یوسف به په مدینه کې ګرځیده او کوم قبرونه چې به وران شوي وو هغه به یې جوړول .

بیا خاصکر په هغه قبر خو نوې خاوره اچول په کار دي په کوم چې خاوره مکمل ختمه شوې وي ، او یا د چا په دې قبر کې د غورځیدو خطره وي :

لِأَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِقَبْرِ إِبْنِهٖ إِبْرَاهِيْمَ فَرَأٰى فِيْهِ حَجَرًا سَقَطَ فِيْهِ ، وَقَالَ مَنْ عَمِلَ عَمَلًا فَلْيَتْقِنْهُ ..... (۲)

ځکه رسول الله ﷺ د خپل ځوي ابراهیم په قبر تیر شو ، نو وې لیده چې کاڼي په کې غورځیدلي و ، نبي علیه السلام وفرمایل : څوک چې یو کار کوي نو محکم او مضبوط کار دې کوي .

نوټ : د ضرورت په وخت په قبر نوې خاوره اچولې شي خو د عاشورې ورځ ددې دپاره خاص کول صحیح نه دي . (۳)

---

(۱) مجمع الانهر ج۱ ص۲۷۶ باب صلاة الجنائز قبيل باب الشهيد ، مراقى مع الطحطاوي ص۵۰۵ فصل في حملها ودفنها ، بحرالرائق ۲/۱۹۲ كتاب الجنائز فصل السلطان احق بصلاته ، فتاوی محموديه ج۱۳ ص۳۰۷ جنازه اٹھانے اور دفن كرنے كا بيان ، احسن الفتاوى ج۴ ص۲۰۳ بحواله رد المختار ج۱ ص۱۳۹ ، فتاوى دارالعلوم ديوبند ج۵ ص۳۸ ، مسائل رفعت قاسمي ج۷ ص۱۸۱ .

(۲) طحطاوي ص۵۰۳ باب صلاة الجنائز فصل في حملها ودفنها ، مجمع الانهر ۱ / ۲۷۶ باب صلاة الجنائز ، فتاوی محموديه ج۱۳ ص۳۰۹ .

(۳) كفايت المفتى ج۴ ص۳۸ ، مسائل رفعت قاسمي ج۷ ص۱۸۱ مسائل ميت .

۱۰. د دفن کولو نه پس د مړي بل ځای ته د منتقل کولو حکم

لسمه مسئله : علامه طحطاوي رحمه الله د مړي د دفن کولو نه پس بل ځای ته د منتقل کولو دري (۳) صورتونه ليکلي :

۱. اتفاقاً نقل شول جايز دي

دا په هغه وخت کې دي چې کله مړی د غصب په زمکه کې خښ شوی وي (يعنی د بل چا په زمکه کې د هغه دا جازت نه بغير خښ شوی وي، او دا زمکه د هغه نه په زوره غصب شوې وي) او س د زمکې مالِک په دې راضي نه وي، او بار بار دا مطالبه کوي چې دا مړی د دې ځای نه اوباسئ ، نو په دې حالت کې بالاتفاق به د مجبوريت د وجې نه دا مړی بل ځای ته نقل کولی شي.

۲. اتفاقاً نقل شول ناجائز دي

دا په هغه وخت کې دي چې کله يو مړی چيرته لرې خښ شوی وي او س وارِثان د ده سره د مَحبت په وجه دا غواړي چې دا مړی نژدې مقبرې ته راوړي، يا دې مړي وصيت کړې وي چې ما په دې نژدې مقبره کې خښ کړئ ، او دې خلقو چيرته لرې خښ کړی وي ، نو په دې صورت کې بالاتفاق دا مړی بل ځای ته نقل کول ناجائز دي.

۳. اختلافي صورت

دا په هغه وخت کې دی چې کله په قبر باندې اوبه راشي او د اوبو د وجې دا مړی محفوظ نه وي نو په دې صورت کې بعضې علماء وايي چې دا مړی او س بل ځای ته نقل کولی شي.(۱)

---

(۱) اَلنَّقْلُ بَعْدَ الدَّفْنِ عَلَى ثَلَاثَةِ أَوْجُهٍ : فِيْ وَجْهٍ يَجُوْزُ بِاتِّفَاقٍ ، وَفِيْ وَجْهٍ لَايَجُوْزُ بِاتِّفَاقٍ ، وَفِيْ وَجْهٍ اِخْتِلَافٌ . أَمَّا الْأَوَّلُ فَهُوَ إِذَا دُفِنَ فِيْ أَرْضٍ مَغْصُوْبَةٍ وَلَمْ يَرْضَ صَاحِبُهُ إِلَّا بِنَقْلِهِ عَنْ مِلْكِهِ . جَازَ أَنْ يُخْرَجَ مِنْهُ بِاتِّفَاقٍ . أَمَّا الثَّانِيْ : فَكَالْأَمْرِ مَثَلًا إِذَا أَرَادَتْ أَنْ تَنْظُرَ إِلَى وَجْهِ وَلَدِهَا أَوْ نَقْلَهُ إِلَى مَقْبَرَةٍ أُخْرَى لَايَجُوْزُ بِاتِّفَاقٍ . وَأَمَّا الثَّالِثُ : إِذَا غَلَبَ الْمَاءُ عَلَى الْقَبْرِ فَقِيْلَ يَجُوْزُ تَحْوِيْلُهُ .... طحطاوي ص ۵۰۷ فصل في حملها ودفنها احکام الجنائز ، حاشية الشلبي ج۱ ص ۲۴۶ قبيل فصل التعزية ، بحر الرائق ج۲ ص ۱۹۵ في الجنائز ، فتاوی محموديه ج۱۳ ص ۲۶۱ جنازه اٹھانے اور دفن کرنے کا بیان .

معلومه شوه چې بلا ضرورته د مړي د يو ځای نه راويستل او بل ځای خښول ناجائز دي:

وَأَمَّا نَقْلُهُ بَعْدَ دَفْنِهِ بِلَا ضَرُورَةٍ فَلَا مُطْلَقًا. (۱)

د مړي د خښولو نه روستو بلاضرورته بل ځای ته نقل کول مطلقًا نا جائز دي.

د عذابِ قبر نه د بچ کيدو طريقه:

کوم سړي چې دا غواړي چې د عذابِ قبر نه آمان او مومي نو ده له په کار دي چې په دې يو څو خبرو باندې عمل وکړي:

۱. د عذابِ قبر چې کوم اسباب مخکې ذکر شو د هغې نه دې ځان وساتي.

۲. د ګناهونو نه دې توبه اوباسي، او د حقوق الله او حقوق العبادو لحاظ دې ساتي.

۳. د عذابِ قبر نه دې پناه غواړي، ځکه نبي عليه السلام هم د عذابِ قبر نه پناه غوښته.

د دې نه علاوه په احاديثو کې څه نور اعمال هم ذکر شوي چې د هغې په کولو سره هم د عذابِ قبر نه حفاظت راتلې شي: لکه د سورة الملک تلاوت کول، د الله ﷻ په لاره کې شهيد کيدل، د جُمعې په ورځ يا د جُمعې په شپه وفات کيدل، د خيټې په بيماری (يعنی دَستونو د وجې) وفات کيدل، او وفات کيدونکي کس ته سورة ياسين ويل. (۲)

دُعا:

الله تبارک وتعالی دې مونږ ټول د عذابِ قبر نه وساتي، او که څوک مسلمانان وفات شوي وي نو الله ﷻ دې د هغوی قبرونه د اَنواراتو نه ډک کړي، او قبرونه دې ورله د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه وګرځوي، او د عذابِ قبر نه دې ورته پناه ورکړي.

آمِيْن يَارَبَّ الْعَالَمِيْن.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

---

(۱) شامي ج۳ ص۱۴۷، حلبي کبيري ص۶۰۷ باب الجنازة في المتفرقات، عالمگير ج۱ ص۱۶۷ الفصل السادس في القبر، فتاوی محموديه ج۱۳ ص۲۶۰.

(۲) آپ کے مسائل اور اُن کا حل ج۲ ص۳۶۳، ۳۳۹.

د قبر عذابونو او نعمتونو متعلق نور بهترين واقعات:

په عالَمِ برزخ (يعنی قبر) کې مومنانو ته د نعمتونو ، او کافرانو او گناهگارانو ته د عذابونو متعلق مې نور داسې بهترين واقعات ذکر کړي چې په اوريدو سره يې په انسان کې د گناهونو نه نفرت پيدا کيږي ، د قبر او آخرت فکر ورسره پيدا کيږي ، او د نيکو اعمالو طرف ته يې توجه پيدا کيږي .

د گناهونو او نافرمانيو په وجه عذابِ قبر

کوم کس چې په گناه کبيره کې مبتلاء وي او بغير د توبې نه مړ شي نو دده د پاره په قبر کې سخت عذابونه مقرر شوي ، بيا خاصکر چې کوم سړي په گناهونو ډير زړه وَر وي ، بغير د څه خوف و خطر نه د الله ﷻ نافرماني کوي ، د شرعي احکاماتو سپکاوې کوي او د نورو خلقو حقوق ضائع کوي نو د داسې خلقو د پاره ډيره ويره او سخت عذابونه دي . ددې په باره کې درته يو څو معتمد واقعات ذکر کوم :

۱ . په بيت المال کې د خيانت کولو په وجه عذابِ قبر

حضرت رافع ﷺ وايي : چې يو ځل زه د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره د جنّتُ البقيع په قبرستان باندې تيريدم ، نو نبي عليه السلام أف أف ووېل ، ما دا خيال وکړو چې گني دوی زما په باره کې د ناخوښئ دا کلِمه ووېله ، نو ما فوراً عرض وکړو :

اې د الله ﷺ رسوله ! د ما نه څه خطاء اوشوه؟ نبي عليه السلام وفرمايل : څه مطلب؟ (يعنی ستا څه مقصد دی ؟) ما عرض وکړو چې : تاسو ماته وکتل ، او أف مو ووېل .

نبي عليه السلام وفرمايل : ما دا کلِمه ستا په باره کې نه ده ويلی ، بلکه ددې قبر والا فلانکې کس ما فلانکی قبيلې ته د زکوٰة وصولولو د پاره دعامِل په طور ليږلې و ، ده هلته

اوس هغه کورته ده ته اور يوه ګړته (يا : زغره) پټه کړې وه ، او خيانت يې کړې و ، ګرځيدلې ، او ده ته وراغوستې شوې. أَعَاذَنَا اللّٰهُ مِنْهُ . (۱)

۲. د يوې ستنې په وجه عذاب قبر

په " اِصلاحي بيانات " کې يوه واقعه ذکر ده چې : يو عالِم وفات شو ، د ده د وفات نه روسته يو شاګرد دې په خُوب کې وليد چې په بدن باندې يې جامې نه وې ، او د سختې ګرمې د وجې يې په يو ميدان کې منډې رامنډې وهلې ، او سخت خفه و ، دې شاګرد ورنه پوښتنه وکړه :

جناب ! تاسو خو ټول عُمر په عباداتو ، د دين په خدمت او د خلقو په اِصلاح او تربيت کې تير کړې و ، نو آيا په دې ټولو عباداتو کې يو عبادت هم ندې قبول شوې ؟

هغه ورته ووېل : اللّٰه تعالى چې د کوم عباداتو توفيق راکړې و هغه ټول قبول شوي ، خو دا عذاب راته د يوې ستنې په وجه راکولې شي .

دا شاګرد وايي چې ما ورنه پوښتنه وکړه : د ستنې په وجه څنګه عذاب درکولې شي ؟ نو هغه راته ووېل : د وفات کيدو نه يو څو ورځې مخکې ما د خپل ګاونډي نه د ګنډلو يوه ستن راوړې وه ، کله مې چې پرې جامې وګنډلې نو هغه ستن مې په آلمارۍ کې کيښوده ، او د مانه هيره شوه چې ما واپس ورکړې وې ، بيا زه وفات شوم . نو اوس چې ته ما په کوم عذاب کې وينې نو دا د هغه يوې ستنې په وجه دی .

خو اې شاګره ! ته داسې وکړه چې کله سهر د خُوب نه راپاڅې نو زما کورته لاړ شه ، او هغوی ته ووايه چې : په فلانۍ آلمارۍ کې ستن ماله راکړئ ، بيا ته هغه ستن فلانکي ګاونډي ته وَسپارِه ، ددې د پاره چې د ما نه دا عذاب لرې شي .

دا شاګرد چې کله سهر د خُوب نه راپاڅيد ، او ددې خپل استاذ کورته لاړ ، هغوی ته يې ووېل : تاسو په فلانۍ آلمارۍ کې وګورئ چې ستن شته او که نه ؟ هغوی چې وکته نو وې ويل : هو ، ستن شته . ده ورنه پوښتنه وکړه : تاسو ته معلومه ده چې دا د چا ده ؟

---

(۱) مسند احمد ۳۹۲/۶ ، شرح الصدور ۲۲۸ ، د اللّٰه ﷻ نه شرم وکړئ ص ۳۳۵ .

هغوی وویل: هو. دا مرحوم د فلانکي ګاونډي ته راخيستي وه، خو هغه بيا وفات شو زمونږ اراده د ورکولو وه خو مونږ وويل: چې د ميلمنو دا تلل راتلل لږ کم شي نو بيا به يې ورله ويسو.

دې شاګرد ورته وويل: ما هغه په خوب کې وليد چې ددې يوې ستنې په وجه په عذابِ قبر کې مبتلاء دی، نو تاسو ماته دا ستن راکړئ چې زه يې هغه ته په جلتۍ وسپارم، ددې د پاره چې د هغه نه عذابِ قبر لرې شي، او د هغه مالِک نه ددې روستو والي معافي هم وغوارم.

کله چې دې شاګرد دا ستن هغه مالِک ته ورووړه، او هغه ته يې وويل: چې مرحوم ددې يوې ستنې په وجه په عذابِ قبر کې ګرفتار دی نو ته هغه ته ددې تاخير کولو معافي وکړه.

کله چې دې ګاونډي دا خبره واوريده نو په سترګو کې يې اوښکې راغلی او وې ويل: د څومره معمولي حق په ضائع کولو دې په عذاب کې ګرفتار دی. خو اې الله! ما دې معاف کړی، ته هم په خپل رحم سره دې معاف کړه، او د قبر عذاب ورنه لرې کړه.

دا شاګرد وايي: کله چې زه بيګاله بيا اُوده شوم نو په خوب کې مې بيا وليد، خو ليکن اوس معامله بَدَله وه: چې دا عالِم په ډير ښکلي باغ کې موجود و، څلور واړه طرفته خادِمان موجود وو، د هر قسمه ميوو اُونې موجودې وې، او په دې باغ کې ښکلې يخې يخې هواګانې لګيدې، او دا ډير زيات خوشحاله و، نو زه نژدې ورغلم، سلام مې پرې واچول، د سلام نه روستو مې ورته وويل: اوس څه حال دی؟ هغه راته وويل:

کله چې تا هغه ګاونډي ته ستن حواله کړه، او هغه دا وويل: چې اې الله! ما دې معاف کړې ته يې هم معاف کړې، نو د هماغه وخت نه د مانه عذاب لرې شو. او دا کوم نعمتونه او خوشحالیانې چې ته ګورې نو دا د هغه عباداتو او د دين د خدمت په وجه دي چې الله تعالی د هغې بدله ماته راکړه. (۱)

---

(۱) اصلاحي بيانات ج۱ ص ۱۷۱.

Scanned with CamScanner

۳. په کافر، او تشو متیازو نه ځان نه ساتلو په وجه د قبر عذاب

علامه جلال الدين سيوطي رحمه الله په شَرْحُ الصُّدُور کې يوه واقعه رانقل کړی :

حضرت عبدالله بن عمر ﷺ وايي : يو کرَت زه په يو قبرستان تيريدم ، ما وليده چې يو کس د قبرستان نه راووت ، په غاړه کې يې د اور ځنځير وُ ، او د اور په لمبو کې تاوُ و .

د ما سره په مشکيزه کې لږې اُوبه وی ، هغه چې زه وليدم ، نو ما ته يې وويل : اې عبدالله! ما ته اُوبه راکړه (ځکه زه سخت تږی يم) . په دې کې ناڅاپه يو بل کس د قبر نه رابنکاره شو ، او راته وې ويل : اې عبدالله ! ده ته اُوبه ورنکړی ځکه دې کافر دی . بيا يې دې په وهلو وهلو دوباره قبر ته بوتلو .

بيا زما شپه په داسې يو کور کې راغله ، چې په هغې کې يوه بوډۍ وه ، او په دې کور کې يو قبر وُ . د هغې قبر نه به دا آواز راتلو " اَلْبَوْلُ مَاالْبَوْلُ . اَلشَّنُّ مَا الشَّنُّ " متيازې ، دا متيازی څه شی دی ؟ (چې د دې په وجه زه د قبر په عذاب کې گرفتاريم) ، مشک ، مشک څه شی دی ؟

ما د هغې بوډۍ نه پو بښتنه وکړه : دا څه مَاجرَا (واقعه) ده ؟ هغې راته وويل : دا قبر زماد خاوند دی ، ده به چې متيازې کولی نو ځان به يې ورنه نه ساتلو ، ما به ورته ډير نصيحت کولو چې د تشو متيازو نه خپل ځان او جامې ساته (ځکه د تشو متيازو نه خو حيوانات هم ځان ساتي لکه چيلی او سپې ، خو ده به زما خبرو ته هيڅ اهميت نه ورکولو .

اوس چې دې د کله نه هم مړ شوی نو همدا خبره کوي : " اَلْبَوْلُ مَاالْبَوْلُ . اَلشَّنُّ مَاالشَّنُّ " ما ورنه پوښتنه وکړه : دا شن څه شی دی ؟ هغې راته وويل : زما دې خاوند ته يو تږې سړی راغی (کوم چې سختې تندې راخيستې و) ، او زما د خاوند نه يې اُوبه اوغوښتې ، ده ورته (قصدًا او د هغه پوري د توقې کولو د پاره) د اُوبو نه خالي مشک اُوخوده ، چې ورشه ددينه اُوبه اوڅکه .

کله چې هغه سړې مشک ته ورغې نو په هغې کې اُوبه نه وی ، دا سړې د ډيرې تندې د لاسه بيهوشه را اوغورځيد . اوس د کله نه هم چې زما دا خاوند وفات شوی نو دا هم وايي :

" اَلشَّنُّ مَا الشَّنُّ " مشک، دا مشک څه شی دی ؟ (چې ددې په وجه زه په عذابِ قبر کې گرفتاره یم) .

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وايي چې کله زه نبي ﷺ ته لاړم او هغه ته مې دا واقعه بيان کړه، نو (هغه وفرمايل : يقيني د قبر عذاب د تشو متيازو دلاسه وي، او همدارنګې بل مسلمان ته تکليف رسول هم د عذابِ قبر سبب دی، نو) زه هغه د يواځې سفر کولو نه منع کړم.(۱)

٤ . د ذخيره اندوزۍ په وجه د قبر ګرميدل

علامه ابن قيم رحمه الله په کِتَابُ الرُّوْح کې نقل کړي : چې حضرت عبدالله حراني وايي: زه د مازيګر د لمانځه نه روستو د خپل کور نه د بتان په طرف روان شوم، د ماښام په وخت په يو قبرستان تيريدم، هلته مې يو قبر وليد چې آهنګر د بټۍ په شان ګرم و (او دننه په کې مړي ته سخت عذاب ورکولې شو)، ما د هغه ځای د خلقو نه ددې قبر په باره کې پوښتنه وکړه چې دا قبر د چا دی ؟ دوی راته ووېل :

دا کس ذخيره اندوز و (خلقو ته د ضرورت باوجود يې خوراکي شيان د قيمت زياتيد و د پاره ذخيره کول) ، او دې همدا نن وفات شوی .(۲)

٥ . د بې پردګۍ او ناځن پالش په وجه د قبر عذاب

مفتي عبدالرؤف سکهروي په خپل کتاب " اصلاحي بيانات " کې د عذابِ قبر متعلق يوه واقعه رانقل کړې، کومه چې د عبرت نه ډکه ده، او الله ﷻ د عبرت د پاره کله د قبر عذاب خلقو ته ښايي .

دا واقعه په ګِلګت کې راپيښه شوې وه، چې يوه ښځه وفات شوه، خلقو دفن کړه، په دې لاره باندې يو کس تيريده ، هغه ددې قبر نه څه درزار او آوازونه واوريده .

---

(۱) ابن ابي الدنيا في كتاب مَن عاش بعد الموت ، شرح الصدور باب ۲۷ عذاب القبر .

(۲) ابن قيم كتاب الروح ، شرح الصدور باب ۲۷ باب عذاب القبر .

نو د کلي خلق يې په منډه راوسته، او دا قبر يې راوسپړل، څنګه چې يې د قبر نه تخته رالرې کړه، نو وې ليده چې په قبر کې يوه ښځه لغړه ناسته ده، خو کفن يې مکمل ختم شوې وُ، دې ښځې وويل: ما له څه جامې او څادر راوړئ چې ځان په کې تاو کړم، خلقو ورله په تيزۍ باندې جامې او غټ څادر راوړو، دې په هغې کې ځان راتاو کړو او په منډه باندې خپل کور ته راغله.

کله چې کورته راورسيده نو کمرې ته ننوته، او د کمرې دروازه يې د دننه نه د ځان پسې بنده کړه، خلق چې راغله او وې ليده چې دروازه د دننه طرفه بنده ده، دې ته يې وويل: دروازه خلاصه کړه. دې ورته وويل: زه به دروازه خلاصه کړم خو چونکه زما حالت ډير خراب دی، د کتلو لايق نه دی، نو که تاسو راننوځئ نو داسې کس راشئ چې زما د ليدلو طاقت لري. نو څلور زړه وَر کسان دننه ورغله.

د بې پردګۍ سزا:

نو دننه دې ښځې په څادر کې ځان راتاو کړې و، د ټولو نه مخکې يې خپل سَر ښکاره کړو، دوی وليده چې په سَر باندې يې نه ويښتان شته او نه څرمن. دوی ورنه پوښتنه وکړه: دا ويښتان دې څه شو؟ دې ورته وويل: زه به مخکې چې د کور نه وتم نو سَر به مې ښکاره و، او په سَر مې هيڅ زړوکې (لوپټه) نه په سَر کول. کله چې قبر کې کيښودې شوم نو فرښتو دا سزا راکړه چې زما هر هر ويښته يې رابښکوده، تر دې چې زما د سَر څرمن هم ورسره لاړه.

پردي خلقو ته د شونډو سرې کولو سزا:

ددې نه روستو دې ښځې خپله خُوله ښکاره کړه، مونږ چې وليده نو صرف غاښونه يې ښکاريده او شونډې يې بالکل نه وې. مونږ ورنه پوښتنه وکړه: چې دا شونډې دې څه شوې؟ دې راته وويل:

زه به چې د کور نه کله وتم نو ما به پردو (نامحرمه) خلقو ته خپلې شونډې سرې کولې، فرښتو په قبر کې دا سزا راکړه چې زما غونډې شونډې يې رانه کټ کړې.

د ناخن پالش سزا :

ددې نه پس دې ښځې د خپل لاس او خپو ګوتې راښکاره کړې ، نو مونږ ولیده چې ددې د لاس او خپو په ګتو کې یو نُوک هم نه و ، مونږ ورته پوښتنه وکړه : ستا نُوکونه څه شو ؟ دې راته وویل : چې کله به زه بهرته وتم نو د پردو سرو د پاره به مې د لاس او خپو په نُوکانو باندې ناخن پالش لږول ، او بل دا چې ددې ناخن پالش په وجه به د اُودس او غُسل کولو په وخت کې اُوبه هم لاندې نُوک ته نه رسیدې . نو کله چې په قبر کې کیښنودې شوم نو فرښتو رانه دا یو یو نُوک وویسته .

کله چې دې ښځې دا خبرې وکړې نو بې هوشي ورباندې راغله ، او په هماغه ځای کې وفات شوه . دا خلق وايي چې : مونږ دوباره دا ښځه قبرستان ته وې وړه او هلته مو خخه کړه . (۱)

فایده : په دې واقعه کې د هغه ښځو دپاره لوې عبرت دی کومې چې بې پردې په بازارونو کې ګرځي ، یا پردو سرو ته شوندې سرې کوي او ځان ورته ښکلې کوي ، او یا په نوکونو باندې ناخن پالش لږوي . الله دې مونږ ټول د قبر د عذاب نه اوساتي .

٦ . د شرابي ، بېلمازه ، او تشو متیازو نه ځان نه ساتونکي د پاره د قبر عذاب

د جَامعةُ الأزهر استاذ ډکتور مصطفی په خپل کتاب کې یوه واقعه رانقل کړې : چې عبدالملک بن مروان ته یو کس راغی ، ډیر زیات خفه و ، او عبدالملک ته یې وویل :

إِنِّي إِرْتَكَبْتُ ذَنْبًا عَظِيْمًا . فَهَلْ لِيْ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ ما یوه ډیره لویه ګناه کړې ، آیا زما د پاره توبه شته ؟ عبدالملک ورته پوښتنه وکړه : تا څه ګناه کړې ؟ حالانکه الله تعالی خو توبه قبلوي او د انسان غټې غټې ګناهونه معاف کوي .

هغه ورته وویل : اې امیر المؤمنین ! زه کفن کش ووم ، ما به قبرونه سپړل ، خو په دې کې ما عجیبه عجیبه واقعات لیدلي .

---

(۱) اصلاحي بیانات ج۱ ص ۱۰۲ تا ۱۰۵ ، بیهٔ ګناهګار عورتین لمولانا عبدالرؤف سکهروي صاحب ، مثالي فکر انګیز واقعات و لطائف ص ۱۲۵ ، ناقابل یقین سچے واقعات ص ۱۴۳ باب نمبر ۸ .

Scanned with CamScanner

عبدالملک ورته وویل ، تا څه څه واقعات لیدلي ؟ په هغې کې خو یو څو بیان کړه . نو دا
ځوان شروع شو :

اوله عجيبه واقعه : اې اميرالمؤمنين ! ما یوه شپه قبر راوسپړل ، نو په دې کې مې
مړی ولید چې مخ یې د قبلې نه راواوختې و ، ما چې ولید نو ډیر ویریدم ، او د تختید واراده
مې وکړه ، نو یو هاتفي آواز مې واوریده چې اې انسانه ! ته ولې د دې مړي په باره کې
پوښتنه نه کوې چې دده مخ د قبلې نه ولې راګرځیدلی ؟ ما ورته وویل : دده مخ ولې د قبلې
نه راوړیدلی ؟ نو وې ویل :

كَانَ يَشْرَبُ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا ، وَمَاتَ مِنْ غَيْرِ تَوْبَةٍ .

دہ به په دُنيا کې شراب څکل ، او بغیر د توبې نه مړ شوی . (نو ځکه یې مخ د قبلې نه
راګرځیدلی) .

دویمه عجيبه واقعه : اې اميرالمؤمنين ! څه وخت پس ما یوبل قبر وسپړل ، نو ما
هغه مړی ولید چې د اُور په زنځیرونو تړل شوې و ، ژبه یې راوتې وه . په دې لیدلو سره زه
سخت ویریدم ، او واپس د راتللو اِراده مې وکړه ، په ما باندې یو هاتفي غږ اوشو چې اې
انسانه ! ته د دې کس متعلق پوښتنه نه کوې چې دې په دې عذاب کې ولې مبتلاء دی ؟ ما
ورته وویل : دې ولې په دې عذاب کې مبتلاء دی ؟ نو وې ویل :

كَانَ لَا يَحْتَرِزُ مِنَ الْبَوْلِ ، وَكَانَ يَنقُلُ الْحَدِيثَ بَيْنَ النَّاسِ ، فَهٰذَا جَزَاءُهُ .

ده به ځان د تشو متیازو نه نه ساتل ، او د دوه کسانو په مینځ کې به یې شیطانت کولو ،
نو د داسې خلقو د پاره همدا جزاء ده .

دریمه عجيبه واقعه : اې اميرالمؤمنين ! ما بیا یو بل قبر وسپړل ، نو ما هغه مړی
ولید چې غونډ قبر یې د اُور د لمبو نه ډک و ، او دې په اُور کې سوزیده ، په دې لیدلو سره ما
واپس د راتللو اِراده وکړه ، خو دلته مې هم هاتفي آواز واورید : چې تا ته پته ده چې دې کس ته
دا عذاب په څه وجه ورکولې شي ؟ واپس جواب راغی :

Scanned with CamScanner

كَانَ تَارِكًا لِلصَّلٰوةِ. ده به لمونځ نه کولو او پیلمازه و. نو ځکه په دې عذاب کې ګرفتار دی

ځلورمه عجیبه واقعه : اې امیرالمؤمنین! څه وخت پس ما بیا یو بل قبر وسپړل، ما ولیده چې دې مړي ته قبر دومره فراخه شوی و ځومره چې د انسان نظر لږي، او په دې قبر کې یو نُور ؤ، دا مړي په یو ښائسته تخت باندې اُوده ؤ، او دده نه یوه رڼا خته. ما چې دا منظر ولیده نو زه حیران شوم چې دې کس ته د کوم نیک عمل په وجه دومره عزت ورکړې شوی؟ نو یو هاتفي آواز راغی:

كَانَ شَابًّا طَائِعًا نَشَأَ فِي طَاعَةِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ. وَعِبَادَتِهِ.

دا یو ځوان و، د الله ﷻ تابعدار و، او د الله رب العزت په طاعت او عبادت کې غټ شوې و (یعنی د الله تعالی په عبادت او طاعت کې یې ټول عُمر تیر کړی). (۱)

۷. د یو کفن کش ګوتې سوزېدل

د عذابِ قبر د ثبوت د پاره علماو مختلف دلایل او مختلف واقعات ذکر کړي. یوه واقعه حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل کتاب "حقوق العباد" کې ذکر کړې چې: په قصبه "تهانه بهون" کې یو کس و، دا یې عادت جوړ شوې و چې په مختلف علاقو کې به ګرځیده، سوال به یې کولو، او هغه روپۍ به یې راوړی، او په کمره کې به یې په یو ځای کې ښخولې. څه شریر هلکانو دا کس د روپو په ښخولو ولیده، کله چې هغه د سوال د پاره بیا ووت، نو دې هلکانو دده ټولې روپۍ راواخیستې، او په هغې باندې یې ډیر ښه خوراک پوخ کړو.

کله چې دغه کس راغی، نو دوی د ځان سره خوراک د پاره کینول، دې کس چې دومره اعلی خوراک ولید، پوښتنه یې ورنه وکړه چې: نن ستاسو ځوک میلمه راغلی و که څنګه مو دومره اعلی خوراک تیار کړی؟ دې هلکانو ورته وویل: جناب! دا ستاسو برکت دی.

(۱) قصص الصالحين، ملک الموت والانبياء ص ۱۸۳.

ځوک خو دي پوهه نه شو ، دې کس خوراک کولو ، څه وخت پس یې بیا پوښتنه وکړه چې:
اهم میلمه راغلی چې تاسو دومره قیمتي خوراک پوخ کړی ؟ دې هلکانو او خندل او ورته
وې ویل : داهمدا ستاسو برکت دی .

دده په زړه کې شک پیدا شو چې چیرته دې هلکانو زما روپۍ نه وي راخیستي ، نو کمرې
ته ننوت ، کله یې چې هلته روپۍ اونه موندی ، نو دا خفګان یې برداشت نه کړې شو او په
هماغه ځای کې د زړه په دَوره (هارټ اټیک) باندې مړ شو .

په خلقو کې دا خبره خوره شوه چې هلکانو ددې کس روپۍ راخیستې وی ، او هغه ددې د
لاسه مړ شو .

خلقو د تهانه بون مفتي مولانا سعید الحق صاحب نه ددې په باره کې پوښتنه وکړه چې:
اوس څه چل وکړو ؟ هغه ورته وویل : دا ډیرې سپیرې روپۍ دي ، ځکه چې ددې په وجه دې
مړ شوی ، لهذا ددې هلکانو نه دا روپۍ واپس راواخلئ ، او دده سره یې په قبر کې دفن کړئ .

کله چې خلقو دا دفن کړو ، او ټولې روپۍ یې هم ورسره ښخې کړی ، نو کفن کشو ته خبر
ورسیده چې ددې کس سره روپۍ هم ښخې دي . دوی یوه ورځ ددې قبر سپړلو د پاره د شپې
په پټه لاړه ، کله یې چې قبر وسپړل ، او تخته یې ورنه رالرې کړه ، نو یو کفن کش خپلې دوه
ګوتې ورننکته کړې ، چې روپۍ راواخلي . خو چې څنګه یې ګوتې د روپو سره ولږیدی نو
یو دَم یې چغې کړې چې : ګوتې مې اوسوی ، ګوتې مې اُوسوی . چغې یې وهلې او ټول
کفن کش وتختیده .

ددې روپو نه درأصل د اُور سکروټې جوړې شوې وی ، او ددې مړي ته پرې عذاب
ورکولې شو ، ځکه ده به بلا ضرورته سوال کولو . او دا ناجائز دی .

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله لیکلي چې قصبه تهانه بهون کې ددې کفن کش
واقعه ډیره مشهوره وه . دې کفن کش به خپلې دواړه سوزیدلې ګوتې د یخو اُوبو په غټ
لوخي کې ایښې وی ، خو چې څنګه به دا اُوبه ګرمې شوی نو ده به ورنه دا ګوتې رالرې کړې ،
او په بل لوخي کې به یې کیښودی ، خو چې لږ ساعت به بغیر د اُوبو نه دا ګوتې پاتې شوی

Scanned with CamScanner

نو ده به چغې او سورې وهلې چې : د سوزش د لاسه مړ شوم . يو څو ورځې روستو دې په دې حالت کې مړ شو . (۱)

فایده : قدرمنو ! تاسو سوچ وکړئ چې ددې کفن کش دې روپو سره د ګوتې لږيدو په وجه ده ته څومره تکليف ملاو شو ، نو کوم کس چې په دې عذاب کې په خپله مبتلا ، ؤ هغه ته به څومره غټ تکليف ؤ ؟ الله تعالى دې مونږ ټول د عذابِ قبر نه په آمان کړي . آمين

۸ . د عذابِ قبر نمونه :

حکيم الاسلام حضرت مولانا قارى محمد طيب رحمه الله يوه واقعه ذکر کړې ، مولانا صاحب وايي چې : زما يو دوست و ، نوم يې مولوي مصطفى و ، هغه ماته د عذابِ قبر متعلق ډيره عجيبه واقعه بيان کړې .

چې په ډلې کې ځمنا علاقه کې يو کرت سخت سيلاب راغى ، چې ددې په وجه څه قبرونه هم خراب شو ، خاوره ورنه اُوبو وې وړه ، مولانا مصطفى وايي چې مونږ يو قبر وليد ، چې د سيلاب په وجه ښکاره شوى و ، په دې قبر کې يو مړې پروت و ، او ددې مړي په تندي باندې يو وړوکې غوندې (د مچې په شان) شى ناست و ، ده به دې مړي په تندي باندې يو ټک وکړو چې ددې په وجه به د مړي رنګ مکمل بدل شو ، او ټول مړي به اُو خوزيده .

يو څه وخت پس به بيا دا مړې خپل زوړ حالت ته راغى ، دې شي به بيا ټک وکړو ، بيا هم ټول مړې اُولړزيده ، او رنګ به يې بدل شو ، مونږ ټولو دا حالت کتلو او ډير حيران وو .

په دې کې يو ډُهوبي دا حالت برداشت نه کړې شو ، يو کانې يې راواخيست ، او دا شى يې پرې وويشت ، هغه شى د مړي نه راوالوت ، دا ډُهوبي يې په تندي باندې وچيچل ، او واپس لاړ ، د هغه مړي په تندي باندې بيا کيناست .

دلته دې ډُهوبي چغې او سورې کړې چې " هاى مړ شوم ، هاى مړ شوم " او مسلسل به د ډير تکليف نه لغړيدو ، او خلقو ته به يې ويل : زه داسې تکليف محسوسوم ګويا چې زه په هر هر رګ او هر هر ويښته باندې په زرهاؤ لړمانو او مارانو چيچلې يم ، او په غونډ وجود کې مې د سوزيدو او اُور ګرمايش چليږي .

(۱) رساله حقوق العباد لمولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ، تالايل يقين ،سخه والعات ص ۱۴۰ .

Scanned with CamScanner

مولوي مصطفى وايي چې زه پوهه شوم چې دا شى د دُنيا څه زهريله شى نه دى ، بلكه دا د برزخ عذاب دى ، نو ما د هِمّت نه كار واخيست ، او قبر ته نزدې ورغلم ، هلته مې د قرآن مجيد تلاوت شروع كړو ، سورة ياسين ، او قل هوالله احد مې وويل .

ما به چې څومره د قرآن مجيد تلاوت كولو ، نو دومره به په تلاره تلاره دا شى وړوكې كيدو ، تر دې چې آخر دا شى ورك شو . مونږه ډير خوشحاله شو چې الله جلّ جلاله دده نه د قبر عذاب لرې كړو ، بيا مو دوباره دده قبر صحيح كړو ، او بند مو كړو .

اوس هيڅ پته نه لږي چې دې كس ته الله جلّ جلاله دا عذاب د كومې گناه په وجه وركولو ؟ مولانا مصطفى وايي چې دغه دهوبي د درې (۳) ورځو پورې سختې چغې او سورې ووهلى ، آخر درې ورځې پس دې هم وفات شو . (۱)

---

(۱) ناقابل يقين ، سچے واقعات ص ۳۷۹ .

د نیکانو او بزرګانو د قبرونو نه د مشکو خوشبوی تلل

د نیکانو خلقو د پاره قبر د جنت د باغیچو نه یوه باغیچه وي ، او د عذابِ قبر نه په آمان وي . ډیر داسې خلق تیر شوي دي چې د وفات نه روستو د دوی د قبرونو نه خوشبوی تلله .

د یو څو عظیمو هستیو تذکره ستاسو د وړاندې کوم :

۱. د حضرت سعدبن معاذ ﷺ د قبر نه خوشبوی تلل

محمد بن شرحبیل بن حسنه ﷺ وایي : چې کله حضرت سعد بن معاذ ﷺ وفات شو ، او دده د قبر نه یو موټې خاوره راواخستې شوه ، نو د هغې نه د مُشکو او عنبرو په شان خوشبوی تلله .

په یو روایت کې ورسره دا هم شته . چې کله دده ذکر د رسول الله ﷺ د وړاندې اوشو نو د دوی په مخ مبارک باندې د خوشحالی آثار ښکاره شو ، او وې فرمایل : سُبْحَانَ اللهِ ، سُبْحَانَ اللهِ . (۱)

حضرت ابوسعید خدري ﷺ وایي : چې کله مونږ د حضرت سعد بن معاذ ﷺ د پاره په جنتُ البقیع کې قبر کنیستو نو چې کله به په موټو باندې د قبر کنیستو په وخت د خاورې څه ګرد راغې نو د هغې نه به مُشکو غوندې خوشبوی تلله ، تر دې چې مونږ قبر وکنیستو . (۲)

۲. د عبدالله بن غالب حمداني ﷺ د قبر نه خوشبوی تلل

حضرت مغیره بن حبیب ﷺ وایي : کله چې حضرت عبدالله بن غالب حمداني ﷺ په یو جهاد کې شهید شو نو د دفن کولو نه روستو دده د قبر نه خوشبوی تلله .

---

(۱) زرقاني ج۲ ص ۱۳۳ ، حجة الله البالغة ج۲ ص ۸۶۷ .

(۲) موت اور قبر کے حیران کن واقعات اور جدید تحقیقات ص۱۵۶ .

Scanned with CamScanner

د دوی د خاندان یو کس دي په خوب کې ولید... پوښتنه یې ورنه وکړه چې ستاسو د دې قبر نه خوشبوی څنګه څي؟ (یعنی کوم عمل مو کولو چې اوس د هغې په وجه ستاسو د قبر نه خوشبوی ځي؟) هغه ورته وویل: د قرآن مجید تلاوت، او په روژه کې د تندې برداشت کولو په وجه. (۱)

مالک بن دینار رحمه الله وايي چې زه د هغه قبر ته لاړم، د هغه د قبر نه مې خاوره راپورته کړه، او بُوی مې کړه نو بوی یې بالکل د مُشکو په شان و. (۲)

۳. د امام بخاري رحمه الله د قبر نه خُوشبوی تلل

علامه ابن حجر عسقلاني رحمه الله د امام بخاري رحمه الله په باره کې لیکي:

وَلَمَّا صلّي عَلَيْهِ، وَوُضِعَ فِي حفرته فَاحَ مِنْ تُرَابِ قَبْرِهِ رَائِحَة كَالْمِسْكِ، وَجَعَلَ النَّاسُ يَخْتَلِفُوْنَ إِلَى قَبْرِهِ مُدَّةً يَأْخُذُوْنَ مِنْ تُرَابِ قَبْرِهِ وَيَتَعَجَّبُوْنَ مِنْ ذٰلِكَ. (۳)

کله چې په امام بخاري رحمه الله باندې د جنازې لمونځ اوشو، او په قبر کې دَفن کړې شو نو د قبر نه د مشکو او عنبرو غوندې خوشبوی خوره شوه... څه ډیره موده پورې به خلق راتله، ددې د قبر نه به یې خاوره راخیستله، بُوي‌وله به یې، او د الله ﷻ په دې احسان باندې یې تعجب کولو (او خوشحالیده به پرې).

٤. د احمد علي لاهوري رحمه الله دقبر نه خوشبوی تلل

کله چې شیخ التفسیر حضرت مولانا احمد علي لاهوري رحمه الله وفات شو نو تر ډیره وخته پورې د دوی د قبر نه عجیبه خوشبوی تلله. تر دې چې سائنس دانانو دا خاوره په تَجربه ګاهو (لیبارټریانو) کې وکتله، او دا فیصله یې وکړه: چې دا خوشبوی د څه دُنیاوي مادي څیزونو نه ده، بلکه ددې تعلق د دویم جهان (آخرت) سره دی.

---

(۱) ابونعیم.

(۲) کتاب العاقبة ص ۱۳۰.

(۳) مقدمه فتح الباري ص ۴۹۴ بحواله رحمت کائنات.

۵. د مولانا موسیٰ روحاني رحمه الله دقبر نه خوشبوی تلل

مولانا موسیٰ خان روحاني بازي رحمه الله د جامعه اشرفيه لاهور شيخ الحديث و، ډير متقي او پرهيزګار عالِم و، څه وخت مخکې وفات شوی. کله چې دې دفن کړې شو نو د دفن کولو نه روستو يې د قبر د خاورو نه خوشبوی تلل شروع شو چې د دې په وجه غونډ قبرستان هم معطّر شو، او تر ډيره لرې ځايه پورې خوشبوی تلله.

دا خبره ډير زر خوره شوه، د مختلف علاقو نه په خلق راتله، او د دې د قبر د خوشبوی نه به معطر کيده، بعضې خلقو به د دوی د قبر نه خاوره هم د ځان سره وړله، چې د دې په وجه به په قبر خاوره ختمه شوه، نو خلقو به نوره خاوره ورباندې واچوله، خو په څو منټو کې به د ښه د دې نوې خاورې نه هم خوشبوی تلل شروع شو.

عجيبه دا وه چې که چيرته د يو ځای نه به لسو (۱۰) کسانو خاوره راواخيسته نو د هر کس د خاورې خوشبوی به ځانله ځانله وه.

۶. په قبر کې دننه خوشبوی

۱. محمد بن مخلد رحمه الله وايي: چې کله زما مور وفات شوه، او مونږ د هغې د پاره قبر وکنيستو، نو کله چې زه قبر ته د مور د ايښودلو د پاره ورکوز شوم، نو په څنګ کې بل قبر ؤ په هغې کې سُوری اُوشو، ما چې دننه اوکته نو يو مړی پروت و، او ورسره څنګ کې د ګلانو يو ډيره خوشبويه ګلدسته پرته وه چې د هغې نه عجيبه خوشبوی راتله، د هغه ځای موجود ټولو خلقو دا منظر وليده. بيا مونږ هغه قبر بند کړو.(۱)

۲. همدغه شان يوه بله واقعه هم علماؤ نقل کړې: د يو څو کالو مخکينۍ خبره ده چې خلقو د راجن پور په قبرستان کې د يو مړي د پاره قبر اوکنيستو، تر او سه يې دا مړی راوړی نه ؤ چې په دې قبرستان کې عجيبه خوشبوی خوره شوه. خلقو ډير تلاش وکړو چې دا خوشبوی د کوم ځای نه راځي؟ په قبرستان کې هم څه داسې بوټې نه و چې د هغې نه خوشبوی تللی. د ډير تلاش نه روستو معلومه شوه چې کوم قبر دوی کنيستې و په هغې کې

(۱) شرح الصدور ص۸۳.

Scanned with CamScanner

ځنګ طرفته یو وړوکې سوري (سوري) ؤ ، د هغې نه دا خوشبوي راتله ، خلقو چې دا سوري غټ کړو نو ورته معلومه شوه چې دا بل قبر دی ، په هغې کې یو سپین ګیرې سړې پروت و ، بالکل صحیح سالِم و ، خو عجیبه دا وه چې دده په جسم باندې یو ښکلې ګل پروت ؤ ، او خوشبوی د هغې نه راتلله . دا واقعه د هغه ځای موجود ټولو خلقو ولیده .

۷. قبر د ګلِ ریحان نه ډکیدل

حضرت وراد عجلي رحمه الله چې کله وفات شو ، او د دفن کولو دپاره یې قبرستان ته وې وړو ، نو څه خلق لاندې قبر ته ورکوز شو ددې د پاره چې دا مړې په قبر کې کیدي ، نو دوی وکتل چې د قبر د ریحان د ګلانو نه ډک و ، په دې خلقو کې یو کس ددې نه یو ګل راواخیستو .

بیا به خلق ددې ګل د لیدلو د پاره راتله ، تر داویا (۷۰) ورځو پورې دا ګل مکمل تازه ؤ ، کله چې د وخت حاکم د خلقو دا ګڼه ګوڼه ولیده نو د خلقو د ځورولو ، او د ګڼې ګوڼې ختمولو د پاره یې دا ګل ورنه واخیسته ، او په خپل کور کې یې کیښوده ، کله چې سحر راپاڅیده نو دا ګل غائب شوې و ، هیڅ پته نه لږیده چې څه شو ؟ (۱)

ګویا چې الله ﷻ مخلوق ته دا ښایي : څوک چې زما خاص بنده وي ، او زما د حبیب محمدٌ رسولُ الله صلی الله علیه وسلم تابِعدار او عاشق وي نو د مرګ نه روستو هم د دوی خاص اعزاز او استقبال وي .

(۱) شرح الصدور ص ۸۳ .

Scanned with CamScanner

نیکان او اولیاءُ الله په قبرونو کې سالِم او تر و تازه وي

د نیکانو خلقو لاشونه په قبرونو کې تروتازه او سالِم وي، بیا خاصکر د شهید په باره کې خو الله رب العزت فرمایي:

﴿ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴾ ۔ (۱)

ترجمه: کوم خلق چې د الله ﷻ په لاره کې شهیدان شي نو هغوی ته مړه مه وایئ، بلکه هغوی (په حقیقت) کې ژوندي دي لیکن تاسو پرې نه پوهیږئ.

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په بیانُ القرآن کې لیکلي چې د شهید برزخي ژوند د نورو په نسبت د ومره قوي وي چې آثریې په ظاهري بدن هم ښکاره وي: لکه په بدن باندې یې خاوره اثر نه کوي، او د ژوندي په شان روغ رَمت وي، لکه دا مضمون په احادیثو کې راغلي دی.

او په عامه توګه لیدلي شوي هم دي (چې ډیره موده پس هم د شهیدانو وجودونه سالِم وي)، هم په دې وجه شهیدان ژوندي او بللې شو، او د وی لره د نورو عامو مړو په شان ګڼلو نه منع راغله.... (۲)

نو په برزخي ژوند کې انبیاء علیهم السلام د ټولو نه زیات قوي دي، وروسته شهیدان، او وروسته عام مړي.

البته د ځنې احادیثو نه معلومیږي چې بعضې اولیاء الله او نیکان خلق هم په دې فضیلت کې د شهیدانو سره شریک دي... (۳)

د صحابه کرامو، شهیدانو او نورو بزرګانو وجودونه په قبر کې سالِم او روغ پاتې کیدو په باره کې یو څو واقعات ستاسو د وړاندې ذکر کوم :

---

(۱) البقرة آیت ۱۵۴.

(۲) بیان القرآن لمولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله البقره آیت ۱۵۴، معارف القرآن لمولانا مفتي شفیع رحمه الله البقرة آیت ۱۵۴.

(۳) معارف القرآن لمولانا مفتي شفیع رحمه الله البقرة آیت ۱۵۴.

۱. د غزوه أحد د شهيدانو واقعه

امام مالک رحمه الله په خپل کتاب "موطا" کې ليکلي: چې د أحد غره لاندې چې په کوم ځای د باران أوبه تللې يو کرّت د ډير باران په وجه د ومره ډيرې أوبه راغلی چې د غزوه أحد بعضو شهيدانو قبرونه هم ښکاره شو، خلقو چې وليده نو د هغوی جسمونه داسې تازه معلوميده ګويا چې اوس اوس دفن شوي، حالانکه د هغوی د شهادت ډير کلونه شوي وو، بل دا چې د هغوی د جسمونو نه هماغه شان تازه وينه روانه وه.

۲. د حضرت جابر ﷺ د پلار "حضرت عبدالله ﷺ" واقعه

په طبقات د ابن سعد کې د حضرت جابر ﷺ د پلار "حضرت عبدالله ﷺ" واقعه ذکر ده: چې کله حضرت عبدالله ﷺ په غزوه أحد کې وفات شو، نو نبي عليه السلام دې د حضرت عمروبن جموح ﷺ سره يو ځای دفن کړو. اتفاقًا د دوی قبر داسې په ښکته ځای کې و، څلويښت (۴۰) کاله پس د حضرت معاويه ﷺ په زمانه کې دلته يو خو سيلاب راغې، او بل دلته په دې لاره باندې يو نهر هم کنيستل په کار ؤ، نو د حضرت جابر رضی الله په موجودګۍ کې د دوی قبر او کنيستې شو، نو دوی وليده چې د دواړو شهيدانو جسمونه مکمل صحيح سالِم او تروتازه پراته وو.

په يو روايت کې ورسره دا هم شته چې د حضرت عبدالله ﷺ په مخ مبارک باندې چې کوم زخم و، په هغې باندې د دوی لاس ايښودل شوې و، خلقو چې د هغې ځای نه دده لاس رالرې کړو نو تازه وينه ورنه روانه شوه، دوی چې واپس د هغه لاس په هماغه ځای کيښود نو وينه يې اودريده. (۱)

(۱) شرح الصدور باب ۴۸.

۲. د حضرت ابوطلحه ﷺ واقعه

حضرت ابوطلحه ﷺ مشهور صحابي دی ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره هم په ډيرو غزاګانو کې شريک شوي و ، او په يو جهاد کې يې د نبي علیه السلام پوره دفاع کړې وه . هر وخت به يې نفلي روژې نيوی ، او هميشه يې د اعلاء کلمة الله دپاره په هر جهادي ميدان کې شرکت کړی .

د حضرت عثمان ﷺ په دورِ خلافت کې يو کرت مسلمانانو د جهاد دپاره د بحري سفر تياري شروع کړو ، نو حضرت ابوطلحه ﷺ هم د دوی سره د روانيدلو د پاره تياري کولو . دې چونکه په دې وخت کې ډير کمزورې (او عُمر رسيده) ؤ .

کله چې دده ځامنانو بچو دې په تياري کولو باندې وليده ، نو ورته وې ويل : اې پلاره ! الله ﷺ دې په تاسو باندې رحم وکړي ، تاسو خو د رسول الله ﷺ ، د حضرت ابوبکر صديق ﷺ ، او د حضرت عمر ﷺ سره ډير جهاد ونه کړي اوس خو تاسو کمزوري او بودا يئ ، تاسو مهرباني وکړئ ، اوس زموږ نمبر دی ، موږ به ستاسو د طرفه جهاد کوو .

ده ورته وويل : اې بچو ! واورئ . الله رب العزت فرمايي :

﴿ اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا وَّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : تاسو اوځئ (جهاد له) سپک باري (يعنی د لږ سامان سره) ، يا دروند باري (يعنی د ډير سامان سره) ، او جهاد کوئ د الله ﷺ په لاره کې په خپلو مالونو او ځانونو سره ، همدا (جهاد ته وتل) تاسو د پاره ډيره بهتره ده که چيرته تاسو پوهيږئ .

اې زما بچو ! الله تعالی موږ ټول ته په جهاد کې د وتلو حکم کړی دی ، او په دې کې د عُمر څه قيد نه دی لګولی .

(۱) سورة التوبة آيت ۴۱ .

لهذا دې د مسلمانانو سره جهاد ته روان شو ، چونکه دا سفر بحري سفر وُ نو په کشتۍ کې کيناسته ، کشتۍ په سمندر کې ډير سفر وکړو ، دې په دې حالت کې بيمار شو ، بيماري يې زياتيده تر دې چې دې وفات شو ، دده نورو مجاهدينو ملګرو يوه جزيره (اُوچه علاقه) تلاش کوله چې دې په کې دفن کړي ، خو دا بحري سفر دومره اُوږد وُ چې اُووه (۷) ورځې پس بيا يوه جزيره په نظر راغله ، خو ددې اُووه (۷) ورځو پورې دده جسد په دې کشتۍ کې تَروتازه و ، دا سې معلوميده ګويا چې دې اُوده دي .

همدغه شان څه زمانه مخکې چې کله د مسجد نبوي ﷺ توسيع د جنّتُ البقيع په طرف کيده ، نو په دې لاره کې د څه صحابه کرامو قبرونه وو ، جنت البقيع ته د منتقل کولو د پاره د شپې په وخت د دوی قبرونه اوسپړلې شو ، ددې د پاره چې کنه ګونه جوړه نه شي ، په هغه موقعه چې څوک موجود وو هغوی چې وليده نو د دغه قبرونو واله تروتازه او بالکل سالِم وو .(۱)

٤ . د امام احمد بن حنبل رحمه الله واقعه

په طبقات شعراني کې ذکر دي چې د امام احمد بن حنبل رحمه الله د وفات نه دوه سوه او ديرش (۲۳۰) کاله پس چې کله دده د قبر سره نژدې د ابو جعفر موسى رحمه الله د پاره قبر خلقو اوکنه چې د دوه سوه او ديرش (۲۳۰) کاله تيريدو باوجود بيا هم دده کفن هم نه و خراب شوی ، او همدغه شان په قبر کې صحيح سالِم او تروتازه پروت و . نو امام احمد بن حنبل رحمه الله د قبر دننه حصه څه لږه ښکاره شوه ، نو

٥. د شيخ محمد بن سليمان جزولي رحمه الله واقعه

په مطالع المسرات کې ذکر دي چې د دلائل الخيرات کتاب مصنِف "شيخ محمد بن سليمان جزولي رحمه الله " کوم چې د سلسله عاليه شاذليه شيخ دی ، او څه د پاسه شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) مريدان يې دي .

(۱) موت اور قبر کے حیران کن واقعات ص ۱۵۲ .

ده ته يو بدبخته کس زهر ورکړي وو ، چې د هغې په وجه دې د سهر په لمانځه کې په دويمه سجده کې وفات شو ، خلقو دې په همدغه ورځ په " سوس " مقام کې دفن کړو .

اووه اويا (۷۷) کاله پس چې کله دې "مراکش" ته رانقل کولې شو نو کفن يې بالکل روغ ؤ ، او وجود يې هماغه شان تازه ؤ .

يو چا دده په مخ باندې ګوته کيښوده نو د ژوندو خلقو غوندې يې په بدن د وينو چليدو سُور والي ښکاره شو . د دوی مزار اوس په مراکش کې دی .

٦ . د اووه کسانو په قبر کې تازه لاشونه

علامه ابن جوزي رحمه الله ذکر کړي : چې په بصره کې يو غټ قبر کلاو شو (يعنی خاوره ورنه ختمه شوې وه او لاندې قبر راښکاره شو) . خلقو وليده چې لاندې فراخه قبر ؤ ، او په هغې کې اووه (۷) کسان دفن شوي وو ، خو دا معلومه نه وه چې دا کله او په کومه زمانه کې خخ شوي ، خو ليکن د هر يو کس کفن مکمل روغ ؤ ، او وجودونه يې هم صحيح سالم وو ، په دې کې يو کس ځوان و ، د سَر ويښتان يې تک تور وو ، شونډې يې لمدې وی داسې معلوميده لکه اوس يې چې تازه اُوبه څکلي وي ، سترګې يې داسې تورې وی ګويا چې اوس يې تازه رانجه کړې دي ، خو دده په وجود کې د توري غټ زخم و (معلومه شوه چې په جهادي ميدان کې شهيدان شوي) . (۱)

د حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ د قبر نه نُور اوچتيدل

په مبسوط د امام سرخسي رحمه الله کې ذکر دي : چې حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ د مسلمانانو د لښکر سره جهاد دپاره ووت ، ده مسلمانانو ته وصيت وکړو : چې کله زه وفات شم نو تر څو پورې چې کيدې شي تاسو زما لاش د ځان سره مخکې ويسئ ، ددې دپاره چې کله الله تعالی پوښتنه وکړي :

اې ابو ايوب ! ته خو د رسول الله ﷺ ميزبان وی ، تا زما په لاره کې څه کړي ؟ نو زه به ورته ووايم :

(۱) تاريخ ابن جوزي رحمه الله ، شرح الصدور .

يا الله ! چې تر څو پورې ژوندې وم ستا په لاره کې مې جهاد کولو ، او کله چې وفات شوم بيا هم مجاهدينو سره زما لاش روان و .

د مسلمانانو لښکر چې يو ځای ته ورسيده ، نو په لاره کې حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ وفات شو ، مسلمانانو دده لاش د ځان سره مخکې وړلو ، مخکې په يو ځای کې د روميانو يو کلې و ، دوی هلته دې دفن کړو .

سهر ددې کلي غونډ خلق مسلمانانو مجاهدينو ته راغله ، او پوښتنه يې وکړه : دا قبر د چا دی ؟ مسلمانانو ورته ووېل : دا د رسول الله صلی الله عليه وسلم د يو جليلُ القدر صحابي ''حضرت ابوايوب انصاري رضي الله عنه '' دی . هغه خلقو ووېل :

مونږ بيګاه ټوله شپه ليده چې ددې قبر نه به يو نُور راپورته کيده ، تر آسمانه پورې به تللو ، بيا به واپس راتللو ، ټوله شپه همدغه کيفيت و . کله چې مونږ دا وليده نو زمونږ په زړونو کې د اِسلام حقانيت ښکاره شو ، تاسو اوس ګواه اوسئ چې مونږ هريو کس دا اقرار کوو : أَشْهَدُ أَنْ لَّآ إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ . دا کلمه ټولو ووېله ، او ټول کلي مسلمانان شو .

فايده : دا خو ما يو څو واقعات ستاسو د وړاندې ذکر کړه ، ددينه علاوه نور هم بې شماره واقعات شته چې الله ﷻ د نيکانو خلقو وجودونه په قبر کې سالِم ساتي ، نو چا ته چې الله ﷻ د خير اراده کړې وي ، او په قسمت کې يې هدايت وي نو دداسې واقعاتو په ليدلو او اوريدلو سره يې ايمان او يقين نور هم مضبوطيږي ، او څوک چې بدبخته وي نو هغوی خو د شَقُّ الْقَمَر غوندې مشهوره معجزه کې هم تاويلات کوي ، او اِنکار ترې کوي .

مؤمنان به په قبر کې ثابت قدمه وي

مؤمن او متقي کس به په قبر کې هم ثابت قدمه وي ، او فرښتو ته به ښه صحيح صحيح جوابونه ورکوي . الله تعالی فرمايي :

﴿ يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ﴾. (۱)

ترجمه: الله تعالى مومنانو لره د دې مضبوطې خبرې (کلمې طیبې) په برکت سره د دُنیا په ژوند او آخرت (یعنی عالَمِ برزخ) کې مضبوط ساتي.

علامه جلال الدین سیوطي رحمه الله په شرح الصدور کې یو حدیث نقل کړی: چې یو کرت رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت عمر ﷺ ته وفرمایل:

اې عمر! په هغه وخت کې به ستا څه حالت وي؟ چې کله ستا د پاره په زمکه کې یو څو لویشتې اُوږد، او دوه لویشتې پلن قبر وکنیستې شي، بیا ستا خوا ته تور مخې، اُوږده ویښته لرونکې فرښتې راشي، د هغوی آواز به د آسمان د تندر په شان وي، زمکه به په خپلو غاښونو سره ژُوره وي، او تا به راکینوي.

حضرت عمر ﷺ عرض وکړو: اې د الله ﷺ رسوله! آیا په هغه وخت کې به زه په همدې حالت (یعنی د ایمان او تقوی په حالت) کې یم څنګه چې اوس یم؟

نبي علیه السلام ورته وفرمایل: هو، په همدې حالت کې به یې. حضرت عمر ﷺ عرض وکړو: یا رسول الله بیا خو زه د دوی دواړو د پاره کافي یم. (۲)

په یو روایت کې داسې ذکر دي (۳): چې یو کرت رسول الله ﷺ د حساب وکتاب واله فرښتې تذکره وکړه نو حضرت عمر ﷺ پوښتنه وکړه: أَتُرَدُّ عَلَيْنَا عُقُوْلُنَا يَارَسُوْلَ اللهِ؟

اې د الله ﷺ رسوله! آیا مونږ ته به زمونږ عقلونه راواپس کولې شي؟ پیغمبر علیه السلام ورته وفرمایل: هو، په همدغه شان کیفیت به یې لکه څنګه چې نن یې.

---

(۱) سورة إبراهيم آيت ۲۷.

(۲) شرح الصدور باب ۲۴.

(۳) عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ فَتَّانَ الْقَبْرِ فَقَالَ عُمَرُ: أَتُرَدُّ عَلَيْنَا عُقُوْلُنَا يَارَسُوْلَ اللهِ؟ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: نَعَمْ كَهَيْئَتِكَ الْيَوْمِ. فَقَالَ عُمَرُ: بِفِيْهِ الْحَجَرُ. رواه احمد من طريق لهيعة، والطبراني باسناد جيد، الترغيب والترهيب ج ۲ (۱۰/۳۲۱۷) واسناده حسن.

Scanned with CamScanner

حضرت عمر ﷺ وفرمایل : بیا خو آسانه ده ، زه به هغه خاموش کړم . (د حضرت عمر ﷺ په الله ﷻ حُسنِ ظن و ، او دا امید یې لرلو چې فرښتو ته به صحیح جواب ورکوم) .

نوټ : په قبرونو کې د نیکانو د ثابت قدمه پاتې کیدو یو دوه (۲) واقعات درته ذکر کوم :

۱ . د یزید بن هارون فرښتو ته جواب

په نُزهة النّاظرین ... کتاب کې د یزید بن هارون واقعه ذکر ده :

عبدالله الصنعاني رحمه الله وايي : چې د یزید بن هارون (کوم چې سپین ګیرې عالِم و ، او خلقو ته به یې د دین خودنه کوله ، ده) د وفات نه څلور (۴) ورځې روستو ما په خُوب کې ولید ، پوښتنه مې وکړه : مَا فَعَلَ اللّٰهُ بِکَ ؟ الله تعالی څه معامله درسره وکړه ؟ هغه راته وویل : تَقَبَّلَ مِنِّي الحَسَنَاتِ وَتَجَاوَزَ عَنِّي السَّيِّئَاتِ . الله تعالی زما نیک اعمال قبول کړه او زما ګناهونه یې معاف کړه .....

بیا مې ورته وویل : منکر او نکیر خو حق دي . ده راته وویل : قسَم په الله ، زه دوی راکینولم ، او پوښتنه یې رانه وکړه :

مَنْ رَبُّکَ ؟ وَمَا دِيْنُکَ ؟ وَمَنْ نَبِيُّکَ ؟ ستا رب څوک دی ؟ ستا دین څه شی دی ؟ او ستا پیغمبر څوک دی ؟

نو ما ورته وویل : مِثْلِيْ يُسْأَلُ . أَنَا يَزِيْدُ بْنُ هَارُوْنَ الْوَاسِطِيْ كُنْتُ فِيْ دَارِ الدُّنْيَا سِتِّيْنَ سَنَةً أُعَلِّمُ النَّاسَ .

تاسو زما غوندې سړي نه سوال کوئ ؟ زه خو یزید بن هارون یم ، ما خو په دُنیا کې شپیته (۶۰) کاله خلقو ته د همدې سوالونو تعلیم ورکړی (او هغوی ته مې زده کړي ، نو د مانه څنګه او س هیر شو ؟)

دې یوې فرښتې وویل : صَدَقَ . هُوَ يَزِيْدُ بْنُ هَارُوْنَ . نَمْ كَنَوْمَةِ الْعَرُوْسِ فَلَا رَوْعَةَ عَلَيْكَ بَعْدَ الْيَوْمِ . ریښتیا یې وویل ، دا یزید بن هارون دی . ته د ناوې غوندې اوده شه

(چې تا ته به هيڅ تکليف نشي درکولې) د نن نه پس به په تا باندې هيڅ يَره نه وي. (۱)

۲. د رابعه بصريه فرښتو ته جواب

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله د رابعه بصريه رحمها الله يوه واقعه رانقل کړې: چې دا ډيره نيکه، پرهيزګاره او عالِمه ښځه وه، کله چې وفات شوه، نو چا په خوب کې وليده، پوښتنه يې ورنه وکړه چې فرښتو درسره په قبر کې څه معامله وکړه؟ دې ورته ووېل: کله چې فرښتې راغلې او پوښتنه يې وکړه:

مَنْ رَبُّكَ؟ وَمَا دِيْنُكَ؟ وَمَنْ نَبِيُّكَ؟ ستا رب څوک دی؟ ستا دين څه شی دی؟ او ستا پيغمبر څوک دی؟

رابعه بصريه وايي چې ما ورته ووېل: زه به ستاسو د سوال جواب روستو درکوم، خو اول تاسو زما د يو سوال جواب راکړئ: چې تاسو د کوم ځای نه راغلئ؟ فرښتو ورته ووېل: مونږ د آسمان نه راغلو.

دې ورنه بيا پوښتنه وکړه: د آسمان او زمکې په مينځ کې څومره فاصله ده؟ فرښتو ورته ووېل: پنځه سوه (۵۰۰) کاله په مسافت باندې.

دې ورنه په دريم ځل پوښتنه وکړه: چې تاسو خو د ډير لرې ځای نه راغلئ، آيا د تاسو نه الله ﷻ هير نه دی؟ دوی ورته ووېل: نه، مونږ نه د دې دومره لوې سفر باوجود هم الله ﷻ هير نه دی. رابعه بصريه ورته ووېل: ښه، چې کله تاسو د دومره لرې نه هم راغلئ او بيا هم درنه الله ﷻ هير نه دی نو آيا ستاسو څه ګمان دی چې زه خو د زمکې نه صرف څلور يا پنځه ګزه ښکته راغلې يم نو د ما نه الله ﷻ څنګه هير شو؟ حالانکه په دُنيا کې خو زه يو ساعت هم د الله ﷻ نه نه يم غافله شوې. فرښتو چې دا جواب واوريده نو تعجب يې وکړو. (۲)

معلومه شوه چې مؤمِن او پرهيزګار کس الله ﷻ په قبر کې هم ثابت قدمه ساتي.

---

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المرويّة عن الانبياء والصالحين كتاب ذكر الموت وما يتعلق به، الفصل الثاني في سؤال منكر ونكير ص۶۴۴.

(۲) حضرت تهانوي رحمه الله كے پسنديده واقعات ص ۴۳، مثالي فكرانگيز واقعات و لطائف ص ۶۲.

Scanned with CamScanner

نوټ: دا خطبه د تقریرونو نه
بلکه دا صرف شوقاً لیکل شوی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

۱. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمٰوٰاتِ الْعُلٰى
وَشَرَّفَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِالنُّوْرِ الَّذِيْ هُوَ نُوْرُ الْهُدٰى

۲. وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مُحَمَّدٍ هُوَ حَبِيْبُ اللّٰهِ وَ شَمْسُ الْهُدٰى
وَعَلٰى آلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ الَّذِيْنَ فَازُوْا بِالدَّرَجَاتِ الْعُلٰى

۳. ثُمَّ أَحْمَدُ اللّٰهَ بِأَنْ وَفَّقَ الْعُلَمَاءَ لِخِدْمَةِ الشَّرِيْعَةِ الْغَرَّاءِ
الَّذِيْنَ يَعِظُوْنَ لِإِصْلَاحِ النَّاسِ بِالْوَعْظِ الْمُدَلَّلِ وَالْخُطَبِ الْفُصْحٰى

۴. وَيُبَيِّنُوْنَ مَسَائِلَ الدِّيْنِ بِطَرِيْقِ الْأَسْئِلَةِ وَالْأَجْوِبَةِ الْفَاضِلَةِ الْحُسْنٰى
وَيَجْتَهِدُوْنَ لِتَشْحِيْذِ الْأَذْهَانِ الْكَامِلَةِ فِيْ فَهْمِ الْكَلَامِ الْمُغْلَقِ وَالْمُعَنّٰى

د خطبې ترجمه:

۱. ټول تعریفونه الله ﷻ لره دي چاچې ځمکه او اوچت اسمانونه پیدا کړي، او مشرف کړي یې، دي مؤمنان په هغه رڼا سره کومه چې رڼا د هدایت د (یعنی الله ﷻ مؤمنان د هدایت په رڼا سره مشرف کړي).

۲. او درود و سلام دې وي په محمد ﷺ باندې کوم چې د الله ﷻ محبوب او نمر د هدایت دی، او درود وسلام دې وي په اولاد او صحابه وُ د نبي علیه السلام باندې کوم چې په اوچتو مرتبو کامیاب شوي.

۳. بیا زه د الله ﷻ حمد بیانوم په دې باندې چې الله رب العزت علماؤ ته د روښانه شریعت د خدمت توفیق ورکړي، کوم علماء چې د خلقو د اصلاح د پاره د مُدَلل وعظ او فصیحه تقریرونو په ذریعه نصیحت کوي.

۴. او دغه علماء بیانوي خلقو ته د دین مسائل په طریقه د بهترین سوال او جواب سره، او دوی د کامل ذهنونو تیزولو د پاره د پیچیده او مُعنی کلام په معلومولو کې پوره کوشش کوي.

ابوالشمس نُورالهدیٰ عفي عنه